Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗଵତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ

ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନ ପଞ୍ଚିକା ଟୀକା

ସାରତ୍ଥଵିଲାସିନୀନାମ

ପଞ୍ଚିକାଟୀକା

ପଣାମାଦିକଥା

ଵିଜ୍ଜାଧନସ୍ସ ସମନୁସ୍ସରଣମ୍ପି ଯସ୍ସ,

ପଞ୍ଞ୍ଞାଵିସୁଦ୍ଧରତନାନଯନେକହେତୁ;

ତଂ ଧମ୍ମରାଜମମଲୁଜ୍ଜଲକିତ୍ତିମାଲଂ,

ସାମୋଦମାଦରମଯେ ହଦଯେ ନିଧାଯ।

ଲଦ୍ଧମ୍ମହୋଦଯ ମହାଦଯ (ସମ୍ପସାଦା) [ଜପସୋ (ପୋତ୍ଥକେ)],

ସଙ୍ଖା(ଦି) ସଙ୍ଖତଗୁଣଂ ରତନ (ଦ୍ଵଯଞ୍ଚ) [ଉଯତା (ପୋତ୍ଥକେ)];

(ଯାପଞ୍ଚିକା) ଗୁରୁଵରପ୍ପ(ଭଵାତ୍ଥଗାହା) [ହପା ତ୍ଥ ଗାଯା (ପୋତ୍ଥକେ)],

ତଂ ସାଧୁ ସିସ୍ସଜନ ମଜ୍ଜଵଗାହ ଯାମ।

ଜଯତୀହ ମହାପଞ୍ଞ୍ଞୋ, ସୋ ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାଯନୋ ମୁନି;

ଯସ୍ସ ସାଧୁଗୁଣୁବ୍ଭୂତ,କିତ୍ତି ସବ୍ବତ୍ଥ ପତ୍ଥଟା।

ଇଚ୍ଚେଵ ମନଵସେସ ମଉନୋ ଭଯାଦ୍ଧୁପଦଵୋପଘାଭକରସାମତ୍ଥିଯ ଯୋଗେନ ସକଲତ୍ଥଡିକବାହିଯନ୍ତରାଯ ନିଵାରଣ ମଧିପ୍ପେତସିଦ୍ଧି ଵିସେସ ମଭିକଙ୍ଖିଯ ରତନତ୍ତଯ ଵିସଯଭୂତଂ ତଂସାଧନେ କନ୍ତନିଦାନ ଭୂତସ୍ସ ଆଲୋକିଯଯାତିସଯଗୁଣଵିସେସଯୁତ୍ତସ୍ସ ମହତୋ ପ୍ପତିମହନୀଯସ୍ସ ରତନତ୍ତଯସ୍ସ ସପ୍ପସାଦାନୁରୂପଂ ପୂଜାଵିସଯଂ ତଦନୁସ୍ସ(ରଣଂ କତ୍ଵା) ଗୁରୁସନ୍ନିଯୋଗମନୁଟ୍ଠାତୁଂ–

କିନ୍ତେହି ପାଦସୁସ୍ସୂସା, ଯେସଂ ନତ୍ଥି ଗୁରୂନିହ;

ଯେ ତପ୍ପାଦରଜୋକିଣ୍ଣା, ତେଵ ସାଧୂ ଵିଵେକିନୋତି।

ଵଚନତୋ ଅଉନୋ ଗୁରୁପୂଜା ପୁରସ୍ସରଂ ପଞ୍ଚିକାଵିଵରଣଂ ପଥି’ଯା ପଞ୍ଚିକା’ତିଆଦିନା କତପଟିଞ୍ଞ୍ଞୋ ସମ୍ପତି ମହାଦଯୋତିଆଦିନୋ ଗନ୍ଥସ୍ସ ସାଧୁଜନଵଣ୍ଣନଂ ଵଣ୍ଣନମାରଭିସ୍ସାମ।

ନନୁ ଚ ଵୁତ୍ତିଗନ୍ଥସ୍ସ ଵଣ୍ଣନାଯଂ କତାଭିନିଵେସୋ-ଯମାଚରିଯୋତି କଥମିହାନଧିକତେ ମହାଦଯୋତିଆଦିକେ ପଟିପନ୍ନୋତି ରତନତ୍ତଯପ୍ପଣାମଗନ୍ଥକତ୍ତୁଗନ୍ଥନିସ୍ସଯଗନ୍ଥାରମ୍ଭଫଲଅଭିଧେଯ୍ୟସଙ୍ଖାତ- ପଯୋଜନସୋତୁଜନସମୁସ୍ସାହନାନଂ ସନ୍ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ତତ୍ଥ ରତନତ୍ତଯପ୍ପଣାମ କରଣଂ ଅନ୍ତରାଯକରାପୁଞ୍ଞ୍ଞଵିଘାତକରପୁଞ୍ଞ୍ଞଵିସେସୁପ୍ପାଦନେନ କତ୍ତୁ ମିଚ୍ଛିତସ୍ସ ଗନ୍ଥସ୍ସ ଅନନ୍ତରାଯେନଂ ପରିସମାପନତ୍ଥଂ। ଵଚୀପଣାମୋ ପନେତ୍ଥ

ସୋତୂନମ୍ପି ଯଥାଓୁତ୍ତବ୍ଦନିପ୍ଫାଦନକୋ ଆଚରିଯେନାପ୍ପଯ ମନ୍ତ୍ତୋ ଦସ୍ସିତୋଯେଓ'ତଦ୍ଧ ରତନତ୍ତଯପ୍ପଣାମସନ୍ଦସ୍ସନ'ନ୍ତିଆଦିନା, ଓାଚସିକସଦ୍ଧାଧିକାରତୋପି ଓଚୀପଣାମୋତି କାଯପ୍ପଣାମୋ ମନୋପଣାମୋ ଚ। ନ କେଓଲଂ, ଗନ୍ଥକତ୍ତୁସନ୍ଦସ୍ସନଂ ଗନ୍ଥସ୍ସ ପମାଣ ଭାଓତ୍ତିଭାଓନତ୍ଥଂ, ଗନ୍ଥନିସ୍ସଯସନ୍ଦସ୍ସନଂ ଅତ୍ତନିଯଭାଓସନ୍ଧସ୍ସନେନ ତଵ୍ଵିସୁଦ୍ଧିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ଗନ୍ଥାରମ୍ଭଫଲଦସ୍ସନଂ ତପ୍ପଟିକ୍ଖେପକଜନନିସେଧାଯ, ଅଭିଧେଯ୍ୟସଙ୍ଖାତଯଯୋଜନସନ୍ଦସ୍ସନଂ ୱୀମଂସାପୁବ୍ବକାରୀନଂ ପଯୋଜନୋ ପାଲମ୍ଭପୁବ୍ବିକା ସବ୍ବେ ପଓତ୍ତତୀତି ସୋତୁଜନସମୁସ୍ସାହନଂ (କତ୍ୱା) ଆଦରେନ ଗନ୍ଥେ ପଓତ୍ତନତ୍ଥଂ, ଯଦାହୁ –

ସବ୍ବସ୍ସେଓ ହି ସତ୍ଥସ୍ସ, କମ୍ମସ୍ସାପି ଚ କସ୍ସଚି;

କେନେତଂ ଗଯ୍ହତେ ତାଓ, ଯାଓ-ଓୁତ୍ତମ୍ପଯୋଜନନ୍ତି।

ନନୁ ସତ୍ଥପ୍ପଯୋଜନାନଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋପି ଓତ୍ତବ୍ବୋ ଇଦମସ୍ସ ପଯୋଜନନ୍ତି ଯତୋ–

ସିଦ୍ଧପ୍ପଯୋଜନଂ ସିଦ୍ଧ,ସମ୍ବନ୍ଧଂ ସୋତୁମିଚ୍ଛତି;

ସୋତାଦୋ ତେନ ଓତ୍ତବ୍ବୋ, ସମ୍ବନ୍ଧୋ ସପ୍ପଯୋଜନୋତି।

ତତ୍ରେଦମୁତ୍ତରଂ–

ସତ୍ତଂ ପଯୋଜନଞ୍ଚେଓ, ଉଭୋ ସମ୍ବନ୍ଧନିସ୍ସଯା;

ତଂ ଓୁତ୍ତନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ନ, ଭିନ୍ନୋ ଓୁତ୍ତୋ ପଯୋଜନାତି।

ପଯୋଜନପ୍ପଯୋଜନମ୍ପନ ସାମତ୍ଥିଯଲଦ୍ଧଙ୍କଂ ସଯମାଚରିଯେନ ''କୋ ପନ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଅଜାନନେ ଦୋସୋ''ତିଆଦିନା ଓୁତ୍ତନଯେନ ୱିଞ୍ଞାତଙ୍କ।

ତତ୍ଥ'ମହାଦଯୋ'ତ୍ୟାଦିନା ଗାଥାଦ୍ୱଯେନ ରତନତ୍ତଯପଣାମୋ ଦସ୍ସିତୋ, 'ଯୋ ଇଦ୍ଧିମନ୍ତେସୂ'ତିଆଦିନା ଗନ୍ଥକତ୍ତା, 'ସଦ୍ଦସତ୍ଥ'ନ୍ତିଆଦିନା ଗନ୍ଥନିସ୍ସଯୋ, 'ସଙ୍ଖେପନଯେନା'ତିଚ 'ସାରଭୂତଂ ୱିପୁଲତ୍ଥଗା ହିଂ ଅନାକୁଲ'ନ୍ତି ଚ ଇମେହି ଗନ୍ଥାରମ୍ଭଫଲଂ ସୋତୁଜନସମୁସ୍ସାହନଞ୍ଚ, ଅଭିଧେଯ୍ୟସଙ୍ଖାତପ୍ପଯୋଜନମ୍ପନ'ସଂଓଣ୍ଣନ'ନ୍ତି ଇମିନା ଦସ୍ସିତଂ ଅନ୍ୱତ୍ଥ ବ୍ଯପଦେସେନ ସଂଓଣ୍ଣୀଯତି ୱିଓରିତ୍ୱା ୱିତ୍ଥାରେତ୍ୱା କଥୀଯତି ଅତ୍ଥୋ ଏତାଯାତି ସଂଓଣ୍ଣନାଭି କତ୍ୱା, ତମ୍ପନ ୱିଓରିତ୍ୱା କଥନଂ ସଦ୍ଦାନୁସାସନସତ୍ଥସନ୍ନିସ୍ସଯତ୍ତା ଅଭିଧେଯ୍ୟୋ ନାମ ସମୁଦିତେନ ସତ୍ଥେନ ଓଚନୀଯତ୍ଥୋ ତଂ [ଓଚନୀଯତ୍ଥୋତି (ପୋତ୍ଥକେ)] ଓୁତ୍ତସଦ୍ଦାନୁସିଟ୍ଠିସଙ୍ଖାତପଯୋଜନମେଓାତି ଅଯମେତ୍ଥ ସମୁଦାଯତ୍ଥୋ।

ଅଯମ୍ପନେତ୍ଥ ଅଓଯଓତ୍ଥୋ-ଯୋତି ଅନିଯମଓଚନଂ ଧମ୍ମରାଜସଦ୍ଦା ପେକ୍ଖାଯ ଚେତ୍ଥ ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗତା, ତେନେତ୍ଥ ଓୁଚ୍ଚମାନଗୁଣୱିସେସା ଧାରପୁଗ୍ଗଲୱିସେସନିଦସ୍ସନଂ, ଦଯତି ଦୁକ୍ଖଂ ଅପନେତ୍ୱା ପରେସଂ ସୁଖଂ ଦଦାତି, ଦଯୀଯତି ୱା ସପ୍ପୁରିସେହି ଗମିଯ(ତି ସ) ସନ୍ତାନେ ପଓତ୍ତୀଯତି, ଦଯତି ୱା ପରଦୁକ୍ଖଂ ହିଂସତି, ଦଯତି ୱା ପରଦୁକ୍ଖଂ ଗଣ୍ହାତି ତଂଓସେନ ଅତ୍ତନୋ ହଦଯଖେଦଂ କରୋତୀତି ଦଯା, ''ଦଯ=ଦାନଗତି ହିଂସାଦାନେସୁ'' ଇଚ୍ଚସ୍ମା ''ଇତ୍ଥିଯମଣତ୍ତିକଯକ୍ୟାଚେ''ତି (୫-୪୯) ଅପ୍ପଚ୍ଚଯୋ, ୱିସଯମହନ୍ତତାଯ ମହତୀ ପସତ୍ଥା ୱା ଦଯା ଅସ୍ସାତି ମହାଦଯୋ, ୱିସେସନ ସମାସେ ''ସଦ୍ଧାଦିତ୍ୱ'' (୪-୮୪) ଓକ୍କମାନପାରମିତାସମ୍ଭରଣଦୁକ୍ଖାନୁଭଓ ନାନମିଦଂ ହେତୁଓଚନଂ, କମ୍ମକିଲେସେହି ଜନିତାତି ଜନା ସତ୍ତଲୋକୋ, ଇମିନା ଖୀଣାସଓାପି ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି ତେସମ୍ପି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସୁଖୱିହାରସଙ୍ଖାତ ହିତସ୍ସ ଦାନତୋ, ଜନାନଂ ସମୂହୋ ଜନତା ତସ୍ସା ହିତାଯ ଅଭିଓଡ୍ଢିଯା ସକଲଓଟ୍ଟ ଦୁକ୍ଖନିସ୍ସଟନିବ୍ବାନସୁଖଭାଗିଯକରଣାଯାତି ଓୁତ୍ତଂ ହୋତି, ଅସ୍ସଚ'ସମ୍ପୂରଯ'ନ୍ତି ଇମିନା'ଦୁକ୍ଖମନୁଭଓୀ'ତି ଇମିନା ଚ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ସମ୍ବୋଧୀତି ଏତ୍ଥ ସଂସଦ୍ଦୋ ସାମନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦୀପେତି, ତସ୍ମା ସଂସଯମେଓ ଅନଞ୍ଞବୋଧିତୋ ହୁତ୍ୱା ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ବୁଜ୍ଝତି ପଟିୱିଜ୍ଝତି ଏତାଯାତି ସମ୍ବୋଧି, ସଂପୁବ୍ବା ବୁଧଧାତୁତୋ ''ଇ''ଇତି ଣ୍ୱାଦି (କୋ) ଇପ୍ପଚ୍ଚଯୋ, ସଓାସନସକଲସଂକିଲେସପ୍ପହାଯକଂ ଭଗଓତୋ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣନ୍ତିପି ଓଦନ୍ତି, ସମ୍ପାପଯତୀତି ସମ୍ପାପକଂ, ସମ୍ବୋଧିଯା ସମ୍ପାପକନ୍ତି ଛଟ୍ଠୀସମାସୋ, କିନ୍ତି ଧମ୍ମଜାତଂ ଧମ୍ମସଦ୍ଦେନେତ୍ଥ ପାରମିଧମ୍ମା ପଞ୍ଚମହାପରିଚ୍ଚାଗାଦଯୋ ଚ ଅଧିପ୍ପେତା, ତେପି ହି ଅତ୍ତାନଂ ଧାରେନ୍ତଂ ଧାରେନ୍ତି ସମ୍ବୋଧି ସମ୍ପାପନସାମତ୍ଥିଯଯୋଗେନ ପରେପି ଧାରେନ୍ତି ନାମାତି ଧମ୍ମାତି ଓୁଚ୍ଚନ୍ତି, 'ଧର=ଧାରଣେ'ଇଚ୍ଚସ୍ମା ଖୀସୁ, ୱିଯାଦିସୁତ୍ତେନ ଣ୍ୱାଦି(କୋ) ମପ୍ପଚ୍ଚଯୋ, ଧମ୍ମାନଂଜାତଂ, ଧମ୍ମାଏଓୱା ଜାତଂ, ସମ୍ବୋଧିସମ୍ପାପକଞ୍ଚ ତଂ ଧମ୍ମଜାତଂ ଚେତି ୱିସେସନସମାସୋ, 'ସମ୍ପୂରଯ'ନ୍ତି ମସ୍ସେତଂ କମ୍ମଂ, ସମ୍ପୂରଯନ୍ତି ପଯୋଗସମ୍ପତ୍ତିଯୋଗା ଦୀପଙ୍କର (ପାଦ)ମୂଲେ

ହତ୍ଥୋପଗତମ୍ପି ନିବ୍ବାନମ୍ପହାଯ ଯଥାୱୁତ୍ତକରୁଣାଗୁଣଯୋଗସୀତଲୀଭୂତହଦଯତାଯ ''କଥନ୍ନାମେତେ ଅଚ୍ଚନ୍ତ ଦୁସ୍ସହୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖୋପଗତେ ସତ୍ତେ ତଂମହାଦୁକ୍ଖା ମୋଚେସ୍ସାମୀ''ତି ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖନିସ୍ସରଣେକହେତୁତାଯ ସମ୍ମା ପୂରେନ୍ତୋ ୱଢ୍ଢେନ୍ତୋ ୱୁଦ୍ଧିଂ ୱିରୂଳ୍ହିଂ ୱେପୁଲ୍ଲଂ ଗମେନ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ହେତୁଯେୱେଦମପି ଦୁକ୍ଖାନୁଭୱନସ୍ସ, ମହାଦଯତା ପନସ୍ସ ପରମ୍ପରହେତୁ, ଦୁଟ୍ଠୁ ଖନତି କାଯିକଂ ଅସ୍ସାଦନ୍ତି'ଦୁପୁବ୍ବା ଖନିସ୍ମା' ''କ୍ୱୀ''ତି (୫-୪) କ୍ୱି, ଦୁକ୍ଖଂ କାଯିକଦୁକ୍ଖ ୱେଦନା, କୀଦିସନ୍ତି ଆହ-'ଅନନ୍ତରୂପ'ନ୍ତି, ସଭାୱୱଚନୋ ଯଂ ରୂପସଦ୍ଦୋ ''ପିଯରୂପ''ନ୍ତିଆଦୀସୁୱିଯ, ତେ ଚ ଦୁକ୍ଖସଭାୱା (ଅନନ୍ତା) ଅନନ୍ତକାରଣାନଂ ୱସେନ, ତସ୍ମା ଅନନ୍ତଂ ରୂପଂ ସଭାୱୋ ଅସ୍ସାତି ଅନନ୍ତରୂପଂ, ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅନୁଭୱୀ ୱିନ୍ଦୀ, କିମିୱାତି ଆହ-'ସୁଖଂ ୱା'ତି, ସୁଟ୍ଠୁ ଖନତି କାଯିକଂ ଆବାଧନ୍ତି ସୁଖଂ, ଇୱସଦ୍ଦୋ ସଧମ୍ମୱସଙ୍ଖାତୋପମାଜୋତକୋ, ସଧମ୍ମଉଞ୍ଚି ଉପମା, ୱୁତ୍ତଞ୍ଚି ''ଉପମାନୋପମେଯ୍ୟାନଂ, ସଧମ୍ମତ୍ତଂ ସିଯୋ ପମା''ତି, କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି ''ଅନିଟ୍ଠାନୁଭୱନସଭାୱାଯାପି ଦୁକ୍ଖୱେଦନାଯ ଅନୁଭୱନସଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ଅଜ୍ଝାସଯସମ୍ପତ୍ତିୱିସେସଯୋଗା ମହାକାରୁଣିକସ୍ସ ସୁଖେନ ସଦିସତାପତ୍ତିହୋତୀତି ଦୁକ୍ଖମ୍ପି ସମାନଂ ତଂ ସୁଖମିୱ ୱିନ୍ଦୀ''ତି। କଥମଞ୍ଞଥା ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖତୋ ସକଲଲୋକସ୍ସ ସମୁଦ୍ଧରଣଂ ସିଯାତି, ଅଥୱା ସୁଖମିୱ ସୁଖଂ ୱିନ୍ଦନ୍ତୋ ୱିଯ ଅନଞ୍ଞୱିନ୍ଦିଯମପି ତାଦିସଂ ଦୁକ୍ଖଂ ସକଲଲୋକହିତାୱ ହିତମନତାଯ ୱିନ୍ଦୀତି ଅତ୍ଥୋ, ତେନାହ 'ଅଖିନ୍ନରୂପୋ'ତି, ଅଖିନ୍ନଂ ପରିସ୍ସମମପ୍ପତ୍ତଂ ରୂପଂ ସଭାୱୋ ଅସ୍ସାତି ୱିଗ୍ଗହୋ।

ତଂ ଧମ୍ମରାଜନ୍ତି ଯୋତି ଅନିଯମନିଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସ ୱୁତ୍ତଗୁଣୱିସେସାଧାର ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସନିଯମନୱଚନଂ, ଧମ୍ମେନ ରାଜତି ନୋ ଅଧମ୍ମେନାତି ୱା, ଅଉନା ପଟିୱିଦ୍ଧସ୍ସ ସାମିଭାୱେନ ଧମ୍ମସ୍ସ ରାଜା ସାମୀତି ୱା, ଅଉନା ପଟିୱିଦ୍ଧିଯମାନେ ଧମ୍ମେ ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତୋୱ ତତ୍ଥ ରାଜତି ଦିପ୍ପତୀତି ୱା, ପରୂପକାରୱସେନ ତଦତ୍ଥାଯେୱ ପଟିପନ୍ନତ୍ତା ପରେସଂ ଧମ୍ମଂ ରାଜେତି ପକାସେତୀତି ୱା ଧମ୍ମରାଜା, ତଂ ଧମ୍ମରାଜଂ ନମିତ୍ୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ନମସ୍ସିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ, କୀଦିସନ୍ତି ଆହ-'ଜିତମାରୱୀରଂ ସୁଧନ୍ତ ସୋୱଣ୍ଣନିଭ'ନ୍ତି। ତତ୍ଥ ମାରୋ ଚ ସୋ ୱୀରୋଚାତି ମାରୱୀରୋ ଜିତୋ ୱିଦ୍ଧଂସିତବଲୋ ମାରୱୀରୋ ନାତି ଜିତମାରୱୀରୋ, ତଂ, କିଞ୍ଚାପି ଦେୱପୁତ୍ତକିଲେସାଭିସଙ୍ଖାରମଚ୍ଚୁକ୍ଖନ୍ଧ ମାରା-ନେନ ଜିତା ଏୱ, ତଥାପି ୱୀରସଦ୍ଦସନ୍ନିଧାନେନ ଦେୱପୁତ୍ତମାରେ ଗହିତେ ତଂୱିଜଯା ଅଞ୍ଞେପି ଜିତା ଏୱ ନାମ ହୋନ୍ତୀତି ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟଂ, ସୁଟ୍ଠୁ ଧନ୍ତଂ ଧମିତଂ ଉଦ୍ଧରିତଂ ସୁଧନ୍ତଂ, ସୁୱଣ୍ଣମେୱ ସୋୱଣ୍ଣଂ, ସୁଧନ୍ତ ଚ ତଂ ସୋୱଣ୍ଣଞ୍ଚ, ତସ୍ସେୱ ନିଭା ସୋଭା ଅସ୍ସେତି ସମାସୋ, ଅଥୱା ସୁଧନ୍ତଞ୍ଚ ତଂ ସୁୱଣ୍ଣଂ ଚେତି ସମାସେ ତସ୍ମିଦନ୍ତି ''ଣୋ''ତି (୪-୩୪) ଣପ୍ପଚ୍ଚଯେ ''ମଜ୍ଝେ''ତି (୪-୧୨୬) ମଜ୍ଝୱୁଦ୍ଧିଯଂ ସୁଧନ୍ତସୋୱଣ୍ଣଂ ପଟିମାରୂପଂ, ତେନ ନିଭୋ ସଦିସୋ, ତଂ।

ଏତ୍ତାୱତା ଚ –

ହେତୁ ଫଲଂ ପରତ୍ଥୋ ଚ, ସଙ୍ଖେପି ଥୁତିସଙ୍ଗହୋ;

ହେତୁ ସମ୍ବୋଧିତୋ, ପୁବ୍ବେୱ, ଯମଞ୍ଞଂ ତତୋପରୀତି।

ୱୁତ୍ତହେତୁଫଲସତ୍ତୋପକାରୱସେନ ବୁଦ୍ଧରତନସ୍ସ ଥୁତିପୁବ୍ବକମ୍ପଣାମଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଧମ୍ମରାଜେନ ତେନାପି ପୂଜନୀଯସ୍ସ ଧମ୍ମରତନସ୍ସ ନିପଚ୍ଚକାରଂ ଦସ୍ସେତୁଂ'ଧମ୍ମଞ୍ଚ ମୋହନ୍ଧତମପ୍ପଧଂସି'ନ୍ତି ଆହ, ତତ୍ଥ ଚ ସଦ୍ଦୋ 'ଧମ୍ମଞ୍ଚ ନମିତ୍ୱା'ତି [ନମସ୍ସିତ୍ୱା (ପୋତ୍ଥକେ)] ନମସ୍ସନକ୍ରିଯାଯ ଧମ୍ମଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି, କିମ୍ଭୂତନ୍ତି ଆହ, 'ମୋହନ୍ଧତମପ୍ପଧଂସି'ନ୍ତି, ମୁଯ୍ହତୀତି ମୋହୋ=ଅଞ୍ଞାଣଂ, ଅନ୍ଧଯତି ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣପରିହାନେନାତି ଅନ୍ଧଂ, ଅନ୍ଧଞ୍ଚ ତଂ ତମଞ୍ଚେତି ଅନ୍ଧତମଂ=ବାଳ୍ହତିମିରଂ, ମୋହୋଯେୱ ତଂସଦିସତାଯ ଅନ୍ଧତମନ୍ତି ମୋ ହନ୍ଧତମଂ, ତଂ ପଧଂସେତି ପକାରେନ ନାସେତି ସୀଲେନାତି ମୋହନ୍ଧତମପ୍ପଧଂସୀ, ପସଦ୍ଦସ୍ସପକାସନତ୍ଥଂ ହିତ୍ୱା ପକାରତ୍ଥସ୍ସେୱ ଗହଣତୋ ପରିଯତ୍ତିଯା ସହ–

ସୋତାପତ୍ତାଦଯୋ ମଗ୍ଗା,ଚତ୍ତାରୋ ତପ୍ଫଲାନିଚ;

ଚତ୍ତାରି ଅଥ ନିବ୍ବାନଂ, ଧମ୍ମା ଲୋକୁତ୍ତରା ନୱାତି।

ୱୁତ୍ତନୱଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମୋ ଗହିତାତି ୱିଞ୍ଞାତବ୍ବଂ, ଅଞ୍ଞଥା ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୋୱ ଗଯ୍ହେଯ୍ଯ, କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ମୋହସ୍ସେୱ ପହାନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ନେତରେସନ୍ତି ତମ୍ମୂଲକତ୍ତା ସବ୍ବକିଲେସାନଂ, ତପ୍ପହାନସ୍ମିଞ୍ଚି ୱୁଚ୍ଚମାନେ ତମ୍ମୁଖେନେତରେସମ୍ପି ପହାନଂ ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତୀତି।

ଏୱଂ ଧମ୍ମରତନସ୍ସ ନମକ୍କାରଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ତଦାଧାରଭୂତସଙ୍ଘରତନଂ ନମସ୍ସିତୁଂ 'ସଙ୍ଘଂ ତଥା ସଙ୍ଘଟିତଂ ଗୁଣେହୀ'ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତତ୍ଥ ତଥାସଦ୍ଦୋ ସମୁଚ୍ଚଯେ ୱା, ୱଚୋଯୁତ୍ତିଯଂ ୱା, ୱଚୋଯୁତ୍ତିପକ୍ଖେ ଚ ସଦ୍ଦୋ ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବୋ, କିଲେସାଦଯୋ ସଂହନତି ହିଂସତୀତି ସଙ୍ଘୋ, ସଂପୁବ୍ବତୋ ହନତିସ୍ମା କ୍ୱିମ୍ହି ''କ୍ୱିମ୍ହି ଘୋପରିପଚ୍ଚସମୋ ହୀ''ତି (୫।୧୦୦) ହନସ୍ସ ଘୋ, କିଲେସହିଂସନଞ୍ଚେତ୍ଥ ତଦଙ୍ଗାଦିୱସେନ ଗହିତଂ, ଗୁଣେହୀତି ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସତୋ ସମ୍ମୁତିସଙ୍ଘେନ ସଦ୍ଧିଂ

ଚତ୍ତାରୋ ଚ ପଟିପନ୍ନା, ଚତ୍ତାରୋ ଚ ଫଲେଠିତା;

ଏସ ସଙ୍ଘୋ ଉଜୁଭୂତୋ, ପଞ୍ଞାସୀଲସମାହିତୋତି।

ଖ୍ତ୍ତଅଟ୍ଠଅରିୟପୁଗ୍ଗଲା ଗୟ୍ହନ୍ତି, ଗୁଣେହୀତି ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରେହି ସୀଲାଦିଗୁଣେହି, ସଙ୍ଘଟିତନ୍ତି ସଂହତଂ।

ଏୱମନନ୍ତରାୟେନ ଗନ୍ଥପରିସମାପନତ୍ଥମନନ୍ତ ଗୁଣୱିସିଟ୍ଠଲୋକତ୍ତୟଗ୍ଗସୀଖାମଣିଭୂତସ୍ସ ରତନତ୍ତୟସ୍ସ ପଣାମଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଗନ୍ଥ କତ୍ତାଦିୟଥାଖ୍ତ୍ତତ୍ଥୋପଦସ୍ସନ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମମତ୍ତନା ସମାରଭିତବ୍ବଂ ଗନ୍ଥ କରଣଂ ପଟିଞ୍ଞାତୁକାମୋ’ୟୋ ଇଦ୍ଧିମନ୍ତେସୁ’ତିଆଦିମାହ, ତତ୍ଥ ‘ୟୋ’ତି ଇମସ୍ସ ‘ତନ୍ନାମଧେୟ୍ୟେନା’ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଏତାୟ ସତ୍ତା ଇଜ୍ଝନ୍ତି ଇଦ୍ଧା ଖ୍ଦ୍ଧା ଉକ୍କଂସଗତା ହୋନ୍ତୀତି ଇଦ୍ଧି=ଇଦ୍ଧିୱିଧାଦୟୋ ଲୋକିୟା ଲୋକୁତ୍ତରା ଚ ସା ଏତେସମତ୍ଥୀତି ଇଦ୍ଧିମନ୍ତୋ, ତେସୁ ଇଦ୍ଧିମନ୍ତେସୁ, ଇଦ୍ଧିମନ୍ତାନଂ ମହାସାୱକାନଂ ମଜ୍ଝେତି ଅତ୍ଥୋ, ମହତ୍ତପତ୍ତୋତି ମହତ୍ତଂ ମହନ୍ତଭାୱଂ ଗତୋ, ତନ୍ନାମଧେୟ୍ୟେନାତି ତସ୍ସେୱ ନାମଧେୟ୍ୟମସ୍ସାତି ତନ୍ନାମଧେୟ୍ୟୋ, ତେନ, ତପୋଧନେନାତି ମୁନିନା, କିଂ ଖ୍ତ୍ତଂ ହୋତି- ‘‘ଏତଦଗ୍ଗଂ ଭିକ୍ଖୱେ ମମ ସାୱକାନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଇଦ୍ଧିମନ୍ତାନଂ ୟଦିଦଂ ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନୋ’’ତି ଭଗୱତା ଇଦ୍ଧିମନ୍ତେସୁ ଏତଦଗ୍ଗେ ଠପିତୋ ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନତ୍ଥେରୋ ନାମ ୟୋ ଦୁତିୟୋ ଅଗ୍ଗସାୱକୋ… (ତେନ ସମାନନାମଧେୟ୍ୟେନାତି) ତମପଦିସନ୍ତୋ-ୟମାଚରିୟୋ ଅନୁଦ୍ଧତଭାୱେନ ଉଜୁନାକ୍କମେନ ନାମାଦିକମୱତ୍ୱା ୱଙ୍କଖ୍ତ୍ତିୟା ଅତ୍ତନୋ ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନୋତି ନାମଂ ମହାସାମିଟ୍ଠାନନ୍ତରପ୍ପତ୍ତିଂ କାଲୋଚିତପଞ୍ଞା ୱେୟ୍ୟତ୍ତିୟଂ ବୁଦ୍ଧସାସନୋପକାରିତାଦିଞ୍ଚ ୱିଭାୱେତି। ‘ୟଂ ରଚିତ’ନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ରଚିତନ୍ତି କତଂ, କିନ୍ତି ଆହ ସଦ୍ଦସତ୍ଥ’ନ୍ତି, ସଦ୍ଦସତ୍ଥଂ ନାମ ସୁତ୍ତ, ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣବ୍ୟାକରଣାଦ୍ୟପରନାମଧେୟ୍ୟଂ, ସୁତ୍ତଂ(ହି) ‘ସଦ୍ଦା (ଲକ୍ଖୀୟନ୍ତି) ସାସୀୟନ୍ତି ଅନୁସାସୀୟନ୍ତି ପକତିପ୍ପଚ୍ଚୟାଦିୱିଭାଗକପ୍ପନାୟ ଏତେନା’ତି ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଚ ‘ବ୍ୟାକରୀୟନ୍ତି ସଦ୍ଦନିପ୍ଫାଦନୱସେନ କଥୀୟନ୍ତି ଏତେନା’ତି ବ୍ୟାକରଣନ୍ତି ଚ ଖ୍ଚ୍ଚତି, ଅପରମ୍ପନ ଖ୍ତ୍ୟାଦି ତଦୁପକରଣଭାୱେନ ସଦ୍ଦସତ୍ଥଂ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣଂ ବ୍ୟାକରଣନ୍ତି ଚ ଖ୍ଚ୍ଚତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଅନୁନନ୍ତି ତବ୍ବିସେସନଂ, ଅସେସଲକ୍ଖିୟୋପସଙ୍ଗାହକଭାୱେନ ୱତ୍ତବ୍ବସ୍ସାପରସ୍ସାଭାୱା ସମ୍ପୁଣ୍ଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ଅଥାତି ଅନନ୍ତରତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ସଦ୍ଦସତ୍ଥରଚନାନନ୍ତରନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ତସ୍ସେତି ସଦ୍ଦସତ୍ଥସ୍ସ, ଖ୍ତ୍ତି ଚ ସମାସା କତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ସୁତ୍ତଂ ୱିୱରୀୟତି ଏତାୟାତି ଖ୍ତ୍ତି, ସମସ୍ସତେ ସଙ୍ଖିପୀୟତୀତି ସମାସା।

ତସ୍ସାପୀତି ଖ୍ତ୍ତିୟାପି, ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ସଦ୍ଦୱସେନ ସଙ୍କୁଚିତଂ ୱିୟ କତ୍ୱା ଖିପନଂ ସଙ୍ଖେପୋ, ତସ୍ସ ନୟୋ କମୋ ସଙ୍ଖେପନୟୋ, ତେନ, ଭୋୱାତି ୟୋ ସଦ୍ଦସତ୍ଥସ୍ସ ଖ୍ତ୍ତିୟା ଚ କତ୍ତା ସୋ ଏୱ, ଇଦାନି ସୁତ୍ତଖ୍ତ୍ତିରଚନାନନ୍ତରମୱସରପ୍ପତ୍ତେ ଇମସ୍ମିଂ କାଲେ, ସମାରଭେୟ୍ୟ ସମ୍ମା ଆରମ୍ଭଂ କରେୟ୍ୟ ବହୁନ୍ନଂ କ୍ରିୟାଲକ୍ଖଣାନମାଦିଭୂତଂ କ୍ରିୟାଲକ୍ଖଣମନୁତିଟ୍ଠେୟ୍ୟ, କିନ୍ତି ସଂୱଣ୍ଣନଂ, ସଂୱଣ୍ଣୀୟତି ଅତ୍ଥୋ ଏତାୟାତି ସଂୱଣ୍ଣନା, ପଞ୍ଜୀୟତି ୱିପଞ୍ଜୀୟତି ବ୍ୟତ୍ତୀ କରୀୟତି ଖ୍ତ୍ତି ଅତ୍ଥୋ ଏତାୟାତି ୱା, ତଂ ପଞ୍ଜୟତୀତି ୱା ଲଦ୍ଧନାମପଞ୍ଜିକା, ତଂ।

ଏୱମତ୍ତନା କରଣୀୟସତ୍ଥମ୍ପଟିଜାନିତ୍ୱା ତଦନନ୍ତରଂ ‘‘ଦ୍ୱେ ମେ ଭିକ୍ଖୱେ ପଚ୍ଚୟା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୟା ଉପ୍ପାଦାୟ (କତମେ ଦ୍ୱେ) ପରତୋ ଚ ଘୋସୋ (ଅଜ୍ଝତ୍ତଞ୍ଚ) ୟୋନିସୋ ମନସିକାରୋ’’ତି ୱଚନତୋ ସମ୍ମାସୱନପଟିବଦ୍ଧା ସବ୍ବାପି ସାସନ (ପ୍ପଟି) ସମ୍ପତ୍ତୀତି ସାସନପ୍ପଟିପତ୍ତିୟା ବ୍ୟାକରଣସ୍ସ ମୂଲକାରଣତ୍ତା ତଂ ସୱନେ ସାଧୁଜନେ ନିୟୋଜେନ୍ତୋ ‘ତଂ ସାରଭୂତ’ନ୍ତିଆଦିମାହ, ତତ୍ଥ ତନ୍ତି ୟସଦ୍ଦୱିରହେପି ଅଧିକତତ୍ତା ସଂୱଣ୍ଣନଂ ପରାମସତି, ତଂ ସୁଣନ୍ତୂ’ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ସାଧୂତି ସୱନକ୍ରିୟାୱିସେସନଂ, ଅତ୍ଥାନୁରୂପଂ ବ୍ୟଞ୍ଜନଂ, ବ୍ୟଞ୍ଜନାନୁରୂପଞ୍ଚ ଅତ୍ଥଂସଲ୍ଲକ୍ଖେତ୍ୱା ଅନଞ୍ଞମନା ହୁତ୍ୱା ସକ୍କଚ୍ଚଂ ସୁଣନ୍ତୂତି ଅତ୍ଥୋ ସୁୱଣ୍ଣଭାଜନେ ନିକ୍ଖିତ୍ତସୀହୱସାୱିୟ ଅୱିନସ୍ସମାନଂ କତ୍ୱା ହଦୟେ ଠପନୱସେନ, ସକ୍କଚ୍ଚସୱନମେୱ ହି ସୋତୂନମତ୍ଥାୱହଂ ହୋତୀତି, ସନ୍ତୋତି ସୱନକ୍ରିୟାୟ କତ୍ତାରୋ ଦସ୍ସେତି, ତଥା ସାତିସୟବ୍ୟାକରଣଂ… ତଥାୱିଧା ଏୱ ସପ୍ପୁରିସା ସାଧୁକଂ ସୋତୁକାମା ହୋନ୍ତୀତି, କିମ୍ଭୂତନ୍ତି ଆହ ‘ସାରଭୂତ’ନ୍ତିଆଦି, ଭୂତସଦ୍ଦୋ ଏତ୍ଥ ‘‘ଭୂତସ୍ମିଂ ପାଚିତ୍ତିୟ’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ଥୋ, ଫେଗ୍ଗୁଭାୱେନ ଅପରିଚ୍ଚଜନୀୟତାୟ ସାରୋ ଥିରଂ ସୋ ଅତ୍ଥୋ ବ୍ୟଞ୍ଜନଞ୍ଚ ଅସ୍ସା ଅତ୍ଥୀତି ସାରା ଚ ସା ଭୂତାଚ, ଅଥ ୱା ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରଗୁଣାତିସୟସାଧନେକସାଧନଭାୱତୋ ସେଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ସାରଞ୍ଚ ସା ଭୂତାଚାତି ସାରଭୂତା, ତଂ ଗନ୍ଥୋ ୟେୱେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପିତୋ, ଅତ୍ଥୋ ପନ ନୟଗ୍ଗାହିତତାୟପି ସବ୍ବଥା ଦସ୍ସିତୋୟେୱାତି ୱିପୁଲଂ ଅତ୍ଥଂ ଗଣ୍ହାତୀତି ୱିପୁଲତ୍ଥଗାହୀ, ତଂ, ୱିଧୀୟମାନୱଣ୍ଣନାକ୍କମୱିସେସେନ ବ୍ୟାକୁଲସ୍ସ ୱଣ୍ଣନାକ୍କମସ୍ସ ନିରସନତୋ ନତ୍ଥି ଆକୁଲଂ କିଞ୍ଚି ଅସ୍ସାତି ଅନାକୁଲଂ, ତଂ, ଇମିନା ଚ କଚ୍ଚାୟନଖ୍ତ୍ତିୱଣ୍ଣନାସୁ ନ ତଥାଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି।

ତଦେୱମଧିକତତ୍ତାୟେୱାୟମାଚରିୟୋ ଗନ୍ଥାରମ୍ଭେ’ମହାଦୟୋ ୟୋ’ତିଆଦିକେ ପଟିପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଦାନି ଅତ୍ତନା ୱଣ୍ଣନୀୟସ୍ସ ଗନ୍ଥସ୍ସାଦି ଭୂତଂ ୱାକ୍ୟମନଧିକତପରିହାରମୁଖେନେୱୋପନ୍ୟସ୍ସ ବ୍ୟାଖ୍ୟାତୁମାହ- ‘ଇଧା’ତିଆଦି, ତତ୍ଥ ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ମାଗଧିକସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣୱିରଚନାଧିକାରେ, ମାଗଧାନଂ ସଦ୍ଦାନଂ ଇଦନ୍ତି ମାଗଧିକଂ, ମାଗଧିକଂ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣନ୍ତି ୱିସେସନ ସମାସୋ, ୱିରଚୟିତୁକାମୋତି କତ୍ତୁକାମୋ, ରତିଂଜନେତୀତି ରତନଂ,

ରମଯତୀ [ର ତଯତୀ (ପୋତ୍ଥକେ)] ତି (ୱା) ରତନଂ ଅନଘଛଯେନ, ଅଥୱା ଯଂ ଲୋକେ ଚିତ୍ତୀକତାଦିକଂ ରତନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଇଦମ୍ପି ତଂ ସଦିସତାଯ ରତନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତଥାଚାହୁ–

ଚିତ୍ତୀକତଂ ମହଗ୍ଘଞ୍ଚ, ଅତୁଲଂ ଦୁଲ୍ଲଭଦସ୍ସନଂ;

ଅନୋମସତ୍ତପରିଭୋଗଂ, ରତନଂ ତେନ ୱୁଚ୍ଚତୀତି।

ବୁଦ୍ଧାଦୀନମେତମଧିୱଚନଂ, ତଯୋ ଅୱଯୱା ଅସ୍ସାତି ତଯଂ, ସମୁଦାଯୋ, ରତନାନଂ ତଯଂ ରତନତ୍ତଯଂ, ଅୱଯୱୱିନିମ୍ମୁତ୍ତସ୍ସ ପନ ସମୁଦାଯସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ତୀଣି ଏୱ ରତନାନି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ପଣମନଂ ପଣାମୋ, ରତନତ୍ତଯଗୁଣନିନ୍ନତା, ପଣମନ୍ତି ଏତାଯାତି ୱା ପଣାମୋ, ପଣାମକ୍ରିଯାନିପ୍ଫାଦିକା କୁସଲଚେତନା, ରତନତ୍ତଯସ୍ସ ପଣାମୋତି ଛଟ୍ଠୀସମାସୋ, ଅଭିଧୀଯତି ପଟିପାଦୀଯତୀତ୍ୟଭିଧେଯ୍ୟୋ ସମୁଦିତେନ ସଦ୍ଦେନ ୱଚନୀଯତ୍ଥୋ, ଯେନ ଚ ଯୋ ପଟିପାଦୀଯତି ସୋ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ହୋତୀତି, ସୋ ଚ ପକତିପ୍ପଚ୍ଚଯାଦିୱିଭାଗକପ୍ପନାଯ ସଦ୍ଦାନଂ ସଙ୍ଖରଣଂ, ସଦ୍ଦସଦ୍ଦେନ ହି ସଦ୍ଦସଙ୍ଖରଣମେୱ ପଟିପାଦୀଯତି, (ରତନତ୍ତଯପ୍ପଣାମୋ ଚ ଅଭିଧେଯ୍ୟୋ ଚ) ରତନତ୍ତଯପ୍ପଣାମାଭିଧେଯ୍ୟନ୍ତି ଚନ୍ଦସମାସୋ, ତସ୍ସ ସନ୍ଦସ୍ସନଂ ଅତ୍ଥୋ ଯସ୍ସାତି ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥୋ, କିନ୍ତଂ ୱାକ୍ଯଂ, ତା ୱାତି ୱାକ୍ଯାଲଙ୍କାରେ, ନନୁଚେୱମଧିକତତ୍ତେପି ଅଭିଧେଯ୍ୟମତ୍ତମେୱଦସ୍ସେତବ୍ବଂ ସିଯା କିଂ ୱାଚାପଣାମେନ, କାଯମନୋମଯେନାପି ପୁଞ୍ଞାତି ସଯପ୍ପତ୍ତିଯା ଅଭିସମୀହିତତ୍ଥସିଦ୍ଧି ହୋତେୱାତି ଚୋଦନଂ ମନସି ନିଧାଯ ୱଚୀପଣାମସ୍ସ ପରତ୍ଥସନ୍ନିସ୍ସଯତଞ୍ଚ ତସ୍ସେୱ ୱିଭାଗେନ ପଯୋଜନଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ତତ୍ଥ'ଇଚ୍ଚାଦି, ଗୁଣସଦ୍ଦୋ ଏତ୍ଥ ''ସତଗୁଣା ଦକ୍ଖିଣା ପାଟିକଙ୍ଖା''ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ଆନିସଂସତ୍ଥୋ, ଗୁଣାନମାନିସଂସାନଂ ଅନୁକୂଲଂ ଅନୁଗୁଣଂ, ହେତୁମନ୍ତୱିସେସନମେତଂ, ପଧାନଭାୱଂ ନୀତଂ ପଣୀତଂ ଅତିଉତ୍ତମନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ଅତୀସଯେନ ପଣୀତଂ ପଣୀତତରଂ, ଚିତ୍ତସ୍ସସନ୍ତାନଂ ପବନ୍ଧୋ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନଂ, ପଣୀତତରଞ୍ଚ ତଂ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନଞ୍ଚ, ଅନୁଗୁଣଞ୍ଚ ତଂ ପଣୀତତରଚିତ୍ତସନ୍ତାନଞ୍ଚାତି ୱିସେସନସମାସୋ, ତପ୍ପଣାମକରଣେନ ଅନୁଗୁଣ…ପେ… ସନ୍ତାନଂ ଯେସନ୍ତି ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥୋ, ତେସଂ, ଯଥା ତେ ସୋତାରୋ ରତନତ୍ତଯସ୍ସ ପଣାମକରଣେନ ପୁଞ୍ଞାତିସଯପ୍ପଟିଲାଭା ଅନେକାନିସଂସାତିସଯପ୍ପଟିଲାଭାନୁକୂଲ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନତାଯ ପଧାନତରଚିତ୍ତସନ୍ତାନା ହୋନ୍ତି, ତଥା ପୱତ୍ତାନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ଇଦମ୍ପି ଅଧିଗତା…ପେ… ନ୍ତରାଧାନନ୍ତୀମେସଂ ହେତୁଭାୱେନ ତିଟ୍ଠତି, ଅଧିଗତା ପତ୍ତା ଅନେକେ ବହୂ ଆନିସଂସୱିସେସା ଆଯୁ ୱଣ୍ଣସୁଖବଲପଟିଭାନାଦଯୋ ଯେସନ୍ତି ୱିଗ୍ଗହୋ, ୱିସୋସିତା ସୁକ୍ଖାପିତା ଅନ୍ତରାଯା ଭଯାଦଯୋ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକା ବାହିଯା ୱା ଯେସଂ ତଥାୱିଧାନଂ ସୋତୂନଂ, ଏତେପି ଅଭି,ପେ,ଦ୍ଧତ୍ଥନ୍ତି ଇଚ୍ଚସ୍ସ ହେତୂ, ଅଭିସମୀହିତସ୍ସ ଅନୁଟ୍ଠିତସ୍ସ କତନିଟ୍ଠିତସ୍ସ ଗନ୍ଥସ୍ସ ଅୱବୋଧୋଯେୱ ଫଲଂ, ତସ୍ସ ସିଦ୍ଧନତ୍ଥଂ, କିନ୍ତଂ ରତନତ୍ତଯପ୍ପଣାମସନ୍ଦସ୍ସନଂ।

ସଙ୍ଗଂ ପୁନପି ସଙ୍ଗନ୍ତି, ଭୁଜମୁକ୍ଖିପ୍ପ ୱୁଚ୍ଚତେ;

ସକତ୍ଥୋ ନତ୍ଥୀ ନତ୍ଥେୱ,ପରସ୍ସତ୍ଥମକୁଦ୍ଧତୋତି।

ୱଚନତୋ ପରତ୍ଥୋୱ ସପ୍ପୁରିସେହି କତ୍ତବ୍ବୋ, ପରତ୍ଥେ ସମ୍ପାଦିତେ ପନ ସକତ୍ଥୋ ସମ୍ପନ୍ନୋୱ ନାମ ସିଯାତି ମନସି କତ୍ୱା ଆହ- 'ଏତଦେୱା'ତିଆଦି। କାଯମନୋସମାଚରଣେନ ସମ୍ପଜ୍ଜମାନଞ୍ଚ ୱଚୀସମାଚରଣେନ ସମ୍ପଜ୍ଜତେୱାତି ଅନେନେୱ ୱାକ୍ଯେନ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଅୱଗନ୍ତବ୍ବଂ, ବୁଦ୍ଧି ପୁବ୍ବା ଯସ୍ମିଂ କରଣେ ତଂ ବୁଦ୍ଧି ପୁବ୍ବଂ, ତଂ ସୀଲେନ କରୋନ୍ତା ବୁଦ୍ଧିପୁବ୍ବକାରିନୋ, ଅଭିଧେଯ୍ୟସ୍ସ ଅଧିଗମୋ ଜାନନଂ ପୁବ୍ବୋ ଯସ୍ସ ସୋ ଅଭିଧେଯ୍ୟାଧିଗମପୁବ୍ବକୋ , ଅୱତାରୋ ପୱତ୍ତି, ଏକଦେସଦସ୍ସନେ ''ସମୁଦ୍ଦୋ ଦିଟ୍ଠୋ''ତି ୱିଯ ଏକଦେସେପି ସମୁଦାଯୱୋହାରଦସ୍ସନତୋ ପଚ୍ଛିମ ପାଦେନାତି ୱୁତ୍ତଂ, ପଚ୍ଛିମପାଦସ୍ସେକଦେସଭୂତେନ 'ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣ'ମିଚ୍ଚନେନାତି ଅତ୍ଥୋ, ସାଧିଯଂ ସଦ୍ଦାନଂ ସଙ୍ଖରଣଂ, ସାଧନଂ ବ୍ଯାକରଣଂ, ତଂ ଲକ୍ଖଣଂ ସଭାୱୋ ଅସ୍ସାତି ସାଧିଯସାଧନଲକ୍ଖଣୋ, ସାଧିଯସ୍ସେଦଂ ସାଧନଂ, ସାଧନସ୍ସ ଚେଦଂ ସାଧିଯନ୍ତି ଏୱମସ୍ସେଦମ୍ଭାୱହେତୁସଭାୱୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ପଯୋଜନଂ ଅଭିଧେଯ୍ୟସଦ୍ଦୋପଦସ୍ସିତଂ ସଦ୍ଦସଙ୍ଖରଣଂ, ତତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସତ୍ତୋଗଧତ୍ତଂ… ସାଧିଯୋପଦସ୍ସନମୁଖେନ ସାଧନସ୍ସାପି ଦସ୍ସିତତ୍ତା ନିସ୍ସଯୋପଦସ୍ସନତୋ, ଉସ୍ସୁକ୍କଂ ସମ୍ପାୱାଯାମଂ, ବୁଦ୍ଧତ୍ତଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ, ପୂରେତ୍ୱାତି–

ମନୁସ୍ସତ୍ତଂ ଲିଙ୍ଗସମ୍ପତ୍ତି, ହେତୁ ସତ୍ଥାରଦସ୍ସନଂ;

ପବ୍ବଜ୍ଜା ଗୁଣସମ୍ପତ୍ତି, ଅଧିକାରୋ ଚ ଛନ୍ଦତା;

ଅଟ୍ଠଧମ୍ମସମୋଧାନା, ଅଭିନୀହାରୋ ସମିଜ୍ଝତୀତି।

ୱୁତ୍ତଅଟ୍ଠଧମ୍ମସମନ୍ନାଗତେନ ଅଭିନୀହାରେନ ସମନ୍ନାଗତା ହୁତ୍ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତେ ପାରମିତାଦଯୋ ଧମ୍ମେ ପୂରେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ, ଆଗତାତି ସତ୍ତତିଂସବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମାନୁବ୍ରୂହନେନ ଆଗତା, ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ଲୋକେ, ଆଗତାତି ପତ୍ତା ଉପ୍ପନ୍ନା, ତଥାଗତୋତି ଯଥା ସମ୍ପତି ଜାତା ତେ ଭଗୱନ୍ତୋ ସତ୍ତପଦୱୀତିହାରେନ ଗତା, ତଥା ଅଯମ୍ପି ଉତ୍ତରାଭିମୁଖଂ ଗତୋତି ଅତ୍ଥୋ, ମୁହୁତ୍ତଜାତୋୱାତି ସମ୍ପତିଜାତୋ ଏୱ, ଜାତସମନନ୍ତରମେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ୱିକ୍କମୀତି ଅଗମାସି, ସତ୍ତ ପଦାନି ଗନ୍ତ୍ୱାନ ଦିସା ୱିଲୋକେସୀତି ଇଦଂ "ଧମ୍ମତା ଏସା ଭିକ୍ଖୱେ ସମ୍ପତି ଜାତୋ ବୋଧିସତ୍ତୋ ସମେହି ପାଦେହି ପତିଟ୍ଠହିତ୍ୱା"ତି ଏୱ ମାଦିକାଯ ପାଠିଯା ସତ୍ତପଦୱୀତିହାରୂପରିଠିତସ୍ସ ସବ୍ବଦିସାନୁୱିଲୋକନସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ, ଦିସା ୱିଲୋକେସି ସମନ୍ତତୋତି ଇଦମ୍ପନ 'ସମେହି ପାଦେହି ଫୁସୀ ୱସୁନ୍ଧର'ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ... ପାଦେହି ୱସୁନ୍ଧରାଫୁସନାନନ୍ତରମେୱ ଦସଦିସାୱଲୋକିତତ୍ତା, ଅଟ୍ଠଙ୍ଗାନି ନାମ–

ୱିସଟ୍ଠଂ ମଞ୍ଜୁ ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟଂ, ସୱନୀଯା-ୱିସାରିନୋ;

ବିନ୍ଦୁ ଗମ୍ଭୀରନିନ୍ନାଦି,ଚ୍ଚେୱମଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ସରୋତି।

ୱୁତ୍ତାନି ଅଟ୍ଠଙ୍ଗାନି, ତଥାଗତୋତି ଇମସ୍ସେୱ ୱିସୁଂ ଅତ୍ଥପରିଯାଯଂ ଦସ୍ସେତୁଂ 'ଅଥୱା'ତିଆଦିମାହ, ଅରିଯେନ ସେତୁନାତି ସମଥୱିପସ୍ସନାସଙ୍ଖାତେନ ଉତ୍ତମେନ ମଗ୍ଗେନ, ଏୱମାଦିନାତିଆଦିସଦ୍ଦେନ ତେସଂ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ସଭାୱସରସଲକ୍ଖଣଂ ତଥଂ ଆଗତୋ ଯଥାୱତୋ ଅଧିଗତୋ'ଯେଗନ୍ତ୍ୱା ତେ ବୁଦ୍ଧତ୍ତା, ଯେ ବୁଦ୍ଧା ତେ ଗନ୍ତ୍ୱା'ତିତଥାଗତୋତି ଏୱମାଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି, ତତ୍ଥତତ୍ଥାତି ତେସୁ ତେସୁ ଦୀଘାଗମାଦୀସୁ, ତଥାଗତଭାୱୋତି ତଥାଗତୋତି ଭୱନଂ ନିପ୍ଫତ୍ତି ନମସ୍ସନକିରିଯାଭିସମ୍ବନ୍ଧାତି'ନମସ୍ସିତ୍ୱା'ତି ଏତ୍ଥ ନମସ୍ସନକିରିଯାଯ ଅଭିସମ୍ବନ୍ଧା ଇମିନା ତଥାଗତାଦୀନଂ କମ୍ମତ୍ତଂ ୱିଭାୱେତି, ନମସ୍ସନକିରିଯାୱିସେସନତ୍ତାତି 'ନମସ୍ସିତ୍ୱା'ତି ନମସ୍ସନଂ କତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ନାମ ସିଯାତି ନମସ୍ସନନ୍ତି ୱୁତ୍ତନମସ୍ସନକିରିଯାଯ ୱିସେସନତ୍ତା, ବୋଧିଯାତି ବୋଧିୱୁଚ୍ଚତି ଚତୂସୁ ମଗ୍ଗେସୁ ଞାଣଂ, ତଂ ଭଗୱା ଏତ୍ଥ ପତ୍ତୋତି (ବୋଧି, ତସ୍ସା) ବୋଧିରୁକ୍ଖସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ, ମୂଲେତି ମୂଲସମୀପେ "ଯାୱ ମଜ୍ଝନ୍ହିକେ କାଲେ ଛାଯା ଫରତି ନିୱାତେ ପଣ୍ଣାନି ପତନ୍ତି ଏତାୱତା ରୁକ୍ଖମୂଲଂ"'ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ, ନନୁ ଅଞ୍ଞେପି ଖୀଣାସୱା 'ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗେନେ'ଚ୍ଚାଦିନା ୱକ୍ଖମାନ ନଯେନ ନିପ୍ଫନ୍ନା ଏୱାତି ଅନୁଯୋଗଂ ମନସିକତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ 'ସହେୱ ୱାସନାଯା'ତି, ନ ହି ଭଗୱନ୍ତଂ ଠପେତ୍ୱା ଅଞ୍ଞେ ସହ ୱାସନାଯ କିଲେସେ ପହାତୁଂ ସକ୍କୋନ୍ତି, ଏତେନ ଅଞ୍ଞେହି ଅସାଧାରଣଂ ଭଗୱତୋ ଅରହତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି, ତେନେୱ ଇଦ୍ଧସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ'ତେପି ହି'ଚ୍ଚାଦିକଂ ୱକ୍ଖତି, କାପନାଯଂ ୱାସନା ନାମ ପହୀନକିଲେସସ୍ସାପି ଅପ୍ପହୀନକିଲେସସ୍ସ ପଯୋଗସଦିସପଯୋଗହେତୁଭୂତୋ କିଲେସନିହିତୋ ସାମତ୍ଥିଯୱିସେସୋ'ଆଯସ୍ମତୋ ପିଲିନ୍ଦୱଚ୍ଛସ୍ସ ୱସଲସମୁଦାଚାରନିମିତ୍ତଂ ୱିଯ', ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗେନାତି ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ, ସବ୍ବକିଲେସେ ରାଗାଦିକେ, ଅରହତ୍ତଂ ଅଗ୍ଗଫଲଂ, ସମ୍ମୁତି ଉପପତ୍ତିଦେୱଭାୱତୋ ଅଞ୍ଞେନ ୱିସୁଦ୍ଧି ଦେୱଭାୱେନାତିନିପ୍ଫନ୍ନତ୍ତା ଆହ-'ୱିସୁଦ୍ଧିଦେୱଭାୱେନା'ତି, ସକଲକିଲେସକାଲୁସ୍ସିଯାପଗମେନ ୱିସୁଦ୍ଧିପ୍ପତ୍ତିଯା ସବ୍ବଞ୍ଞୁଗୁଣା ଲଙ୍କାରେନ ୱିସୁଦ୍ଧିଦେୱଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ।

'ଇଧ=ସଂସିଦ୍ଧିଯଂ' ଇଦ୍ଧୱନ୍ତୋ ଇଦ୍ଧାୱୁପ୍ପଚ୍ଚଯେନ, 'ଗୁଣ=ଆମନ୍ତଣେ' ଭୂୱାଦିସେସୋ, ଗୁଣୀଯନ୍ତି ପରିଚୀଯନ୍ତି ସେଯ୍ୟତ୍ତିକେହୀତି ଗୁଣା କପ୍ପଚ୍ଚଯେନ, ତେପୀତି ସାୱକପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାପି, ହି ସଦ୍ଦୋ ହେତୁମ୍ହି, ଯସ୍ମା ଅଗ୍ଗଂ...ପେ... ଅନୂନଗୁଣା , ତସ୍ମାତି ଅତ୍ଥୋ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାଦୀନନ୍ତିଆଦିକଂ ତେସଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁବୁଦ୍ଧେହି ଊନଗୁଣତାଯ ହେତୁୱଚନଂ, କେଚି 'ସିଦ୍ଧୋ ମିଦ୍ଧଗୁଣୋ ଅସ୍ସାତି ସିଦ୍ଧମିଦ୍ଧଗୁଣନ୍ତି ଦୁଟ୍ଠମତ୍ଥଂ ପରିକପ୍ପେତ୍ୱା ୱାକ୍ୟମିଦଂ ଦୂସେନ୍ତି, ତେ ପନ 'ମିଦ୍ଧୋ ନାମ କୋଚି ଗୁଣୋ ନତ୍ଥୀ'ତି ଚ, 'ତଥାଗତୋ ନାମ ମିଦ୍ଧ ଗୁଣୋ ନ ହୋତୀ'ତି ଚ, 'ତାଦିସୋ ଚେ ସିଯା ନ ଞାଣନିସ୍ସିତପୂଜା ପକତୋପଯୋଗିନୀ ଭୱତୀ'ତି ଚ ଅଜାନିତ୍ୱା ୱଦଥ ତୁମ୍ହେହି ୱତ୍ୱା ଉଯ୍ୟୋଜେତବ୍ବା, ମଙ୍ଗଲତ୍ଥଞ୍ଚେତ୍ଥାଦୋ ସିଦ୍ଧସଦ୍ଦୋପାଦାନଂ, ମଙ୍ଗଲାଦୀନି ହି ସତ୍ଥାନ୍ୟପ୍ପାହତପ୍ପସରାନି ହୋନ୍ତ୍ୟାଯସ୍ମନ୍ତବ୍ୟାଖ୍ୟାତୁସୋତୁକାନି ଚ, ଧମ୍ମସଙ୍ଘାନମ୍ପୀତି ଇମିନା ଅୱଯୱେନ ୱିଗ୍ଗହେପି ସମୁଦାଯସ୍ସ ସମାସତ୍ଥତ୍ତା ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥସମାସୋଯଂ ତଗ୍ଗୁଣସଂୱିଞ୍ଞାଣୋତି ଦୀପେତି, ତେନାହ- 'ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥେ'ଚ୍ଚାଦି, ଗୁଣୀଭୂତାନମ୍ପୀତି ଅପ୍ପଧାନଭୂତାନମ୍ପି ୱିସେସନଭୂତାନମ୍ପି ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥସ୍ସ ପଧାନତ୍ତା, କିରିଯାତିସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱଗମ୍ମତେ ଧମ୍ମସଙ୍ଘାନଂ ଗୁଣୀଭୂତାନମ୍ପି ତଦୱିନାଭାୱିତ୍ତେନ ନମସ୍ସନାତିସମ୍ବନ୍ଧା, ତଦେୱ ସମତ୍ଥେତି 'ତଥାହ'ଚ୍ଚାଦିନା, ପୁତ୍ତେନ ସହ ୱତ୍ତମାନୋତି ତଗ୍ଗୁଣସଂୱିଞ୍ଞାଣଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥସମାସତ୍ତା ତୁଲ୍ୟମୁଭିନ୍ନମ୍ପି ଆଗମନନ୍ତି ପୁତ୍ତୋପି ଆଗତୋତି ପତୀଯତେ, ତତ୍ଥାତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ସତ୍ତମୀ, ଅତ୍ତାନନ୍ତି ଧମ୍ମଂ ଦସ୍ସେତି, ଧାରେନ୍ତେତି ଅତ୍ତନି ଠପେନ୍ତେ ପୱତ୍ତେନ୍ତେ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତେ, ଚତ୍ତାରୋପି ଅପାଯା ସାମଞ୍ଞୱସେନ'ଅପାଯେ'ତି ୱୁତ୍ତା, କିଲେସୱଟ୍ଟ କମ୍ମୱଟ୍ଟ ୱିପାକୱଟ୍ଟୱସେନ ତଯୋ ୱଟ୍ଟା, ତେସୁ ଦୁକ୍ଖଂ, ତସ୍ମିଂ, ଧାରେତୀତି ୱୁତ୍ତଧାରଣଂ ନାମ ଅତ୍ଥତୋ ଅପାଯାଦିନିବ୍ବତ୍ତକକିଲେସୱିଦ୍ଧଂସନଂ, ତଞ୍ଚ ଯଥାରୂପଂ କିଲେସସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନତପ୍ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧି ଆଲମ୍ବନଭାୱେନ ହୋତୀତି ଆହ- 'ସୋ...ପେ... ୱସେନା'ତି, ନୱନ୍ନମ୍ପି, ତେ ସମଧିଗମହେତୁତାଯ ଧମ୍ମୋଯେୱ ନାମାତି 'ଦସା'ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ତତ୍ଥ କାରଣମାହ- 'ତମ୍ମୂଲକତ୍ତା'ତିଆଦି, ତମ୍ମୂଲକତ୍ତାତି ତଂ କାରଣତ୍ତା, ସୀଲଦିଟ୍ଠିସାମଞ୍ଞେନାତି ଅରିଯେନ ସୀଲେନ ଅରିଯାଯ ଚ ଦିଟ୍ଠିଯା ସମାନଭାୱେନ, ଅରିଯାନଞ୍ହି ସୀଲଦିଟ୍ଠିଯୋ ମଗ୍ଗେନାଗତତ୍ତା ସବ୍ବଥା ସମାନାୱ, ତେନ ତେ ଯତ୍ଥକତ୍ଥଚି ଠିତାପି ସହଗତାୱାତି ସଂହତୋତି ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ସଙ୍ଘୋତି

ପଦସିଦ୍ଧି ଦଟ୍ଠବ୍ବା, ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତସେନ ପନେତଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଲୋକିଯସୀଲଦିଟ୍ଠିଯା ସାମଞ୍ଞେନ ସଂହତତ୍ତା ସମ୍ମୁତିସଙ୍ଖାତୋପି ପଣାମାରହୋ୍ୟୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅଥ କେଚେ ସଦ୍ଦା, ଯେସମିଦଂ ଲକ୍ଖଣଂ ଭାସିସ୍ସନ୍ତି ପଟିଞ୍ଞାତନ୍ତି ଆହ-'ସଦ୍ଦା ଘଟପଟାଦଯୋ'ତି, ଆଦିସଦ୍ଦେନ ରୁକ୍ଖାଦଯୋ, ନନୁ ସନ୍ତି ମେଘସଦ୍ଦସମୁଦ୍ଦସଦ୍ଦାଦଯୋପୀତି ନ ନିରତ୍ଥକାନମିଧାନୁପଯୋଗିତ୍ତା, ଯେ ଲୋକସଙ୍କେତାନୁରୋଧେନାତ୍ଥପ୍ପକାସକା ତେସଂ ସାତ୍ଥକାନମେୱିଦଂ ଲକ୍ଖଣନ୍ତି, ଅପିଚ 'ସଦ୍ଦା ଘଟପଟାଦଯୋ'ତି ୱଦନ୍ତୋ ୱେଦିକାନଂ ୱିଯ ଉନ୍ତି [ଞନ୍ତି (ପୋତ୍ଥକେ)] ଆଦୀନଂ ଅନୁପୁବ୍ବୀନିଯମାୱତ୍ଥାନମସମ୍ଭୱା ତଦନୁକ୍କମେନ ନିପ୍ଫାଦିଯମାନାନମ୍ପି ସଦ୍ଦାନଂ ଲୋକିଯତ୍ତାନଭିୱତ୍ତନଞ୍ଚ ବୋଧେତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ନୁ ତତ୍ଥ ପକାସକତ୍ଥଂ ସଦ୍ଦସ୍ସ ସମୁଦାଯତ୍ତସେନ ୱା ସିଯା ପଚ୍ଚେକୱଣ୍ଣତ୍ତସେନ ୱା, ତତ୍ଥ ଯଦି ପଚ୍ଚେକୱଣ୍ଣା ପକାସଯେଯ୍ଯୁଂ, ଘଟସଦ୍ଦେ ଘକାରୋଯେୱ ଘଟତ୍ଥଂ, ପକାସଯେଯ୍ଯ, ତଥା ଚାଞ୍ଞେସମକାରାଦୀନମନତ୍ଥକତା ସିଯା, ଅଥ ସମୁଦିତା ପକାସଯେଯ୍ଯୁଂ, ତଦା ୱଣ୍ଣାନମୁଚ୍ଚାରଣାନନ୍ତରୱିନାସିତ୍ତା ସମୁଦାଯୋୟେୱ ନ ସିଯା, ତଥା ସତି କଥ ମତ୍ଥଂ ସଦ୍ଦୋ ପକାସଯତୀତି ଚେ କମେନ ସୋତଚିତ୍ତାଦିଗହିତକ୍ଖର ପାଠଇଯା ଚ ଯୋ ସଦ୍ଦୋତି ୱିଞ୍ଞେଯ୍ଯୋ ସାତ୍ଥକୋ ଚିତ୍ତଗୋଚରୋ, ଚିତ୍ତଗୋଚରସ୍ସାପି ସଦ୍ଦସ୍ସ ପନ ବାଲଜନପ୍ପବୋଧାଯ କପ୍ପନାମତ୍ତେନ ପକତ୍ୟାଦିୱିଭାଗତୋ, ନ ସଭାୱେନାନ୍ୱାଖ୍ୟାନଂ, ତେନାହ-'ପକତ୍ୟା'ଦି ଆଦି, ନନୁ ଗୋଇଚ୍ଚାଦିସାଧୁସଦ୍ଦନିଯମେ ସତି ଗୋଡାଦଯୋ ଅସାଧୁ ସଦ୍ଦାତି ୱିଞ୍ଞାଯନ୍ତି ଗନ୍ତବ୍ବମଗ୍ଗନିଯମେ ଅଗନ୍ତବ୍ବମଗ୍ଗୋ ୱିଯ, ଗୋଡାଦି ଅସାଧୁସଦ୍ଦନିଯମେ ୱା ଗୋଇଚ୍ଚାଦଯୋ ସଦ୍ଦା ସାଧୱୋତି ଅଗନ୍ତବ୍ବମଗ୍ଗନିଯମେ ଗନ୍ତବ୍ବମଗ୍ଗୋ ୱିଯ, କିଂ ସଦ୍ଦାନମନ୍ୱାଖ୍ୟାନେନା ତିଦମାସଙ୍କିଯ ପଯୋଜନମାହ- 'ଲକ୍ଖଣାଭିଧାନଂଚେ'ଚ୍ଚାଦି, ସଦ୍ଦାନମ୍ପିପଭିଯଂ ପଟିପଦପାଠସ୍ସାନୂପାଯତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ଅଞ୍ଞଥେ'ଚ୍ଚାଦି, ଅଞ୍ଞଥାତି ଅସତି ଲକ୍ଖଣାଭିଧାନେ, ସକ୍କତାଦୀତିଆଦିସଦ୍ଦେନ ପାକତାଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି, ବହୁୱିଧତ୍ତଂ ସକ୍କତପାକତପେସାଚିକଅପବ୍ଭଂସତ୍ତସେନ, ମଗଧେସୁ ୱିଦିତାତି ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ''ଅଞ୍ଞତ୍ଥସ୍ମି''ନ୍ତି (୪-୧୨୧) ମାଗଧାନଂ ଇଦନ୍ତି ଅତ୍ଥେ ''ଣୋ''ତି (୪-୩୪) ଣପ୍ପଚ୍ଚଯେ ମାଗଧା ମାଗଧନ୍ତି ଚ ପଦନିପ୍ଫତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବାତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ମଗଧେସ୍ୱି'ଚ୍ଚାଦି, ମଗଧେସୁ ୱିଦିତାତିଆଦିନୋ ଅଧିପ୍ପାଯଂ ୱିୱରିତୁମାହ- 'ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ'ତିଆଦି, ତତ୍ଥ ଇଦନ୍ତି ଇଦାନି ୱକ୍ଖମାନଂ ମାଗଧଂ...ପେ... ହୋତୀତି ଏତଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି ମଗଧେସୁ...ପେ... ଲକ୍ଖଣଂ ମାଗଧନ୍ତି ୱଦତା ପକାସିତଂ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ହିସଦ୍ଦୋ'ମଗଧେସ୍ୱି'ଚ୍ଚାଦିନା ୱୁତ୍ତଂ ସମତ୍ଥଯତି, ଲକ୍ଖଣଂ ୱିସେସଯତାତି ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣ ସଦ୍ଦସ୍ସ ଉତ୍ତରପଦତ୍ଥପ୍ପଧାନତ୍ତା ମାଗଧନ୍ତି ଇମିନା ଲକ୍ଖଣଂ ୱିସେସଯତା ବ୍ୟୱଚ୍ଛେଦଯତା ୱୁତ୍ତିକାରେନ, ଅତ୍ଥତୋତି ସାମତ୍ଥିଯତୋ, ସଦ୍ଦେ ଚ ୱିସେସିତୋ ହୋତୀତି ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣସଦ୍ଦୋ ମାଗଧେ ଏୱ [ସଦ୍ଦେଏୱ (ପୋତ୍ଥକେ)] ବ୍ୟୱଚ୍ଛେଦିତୋ ହୋତି, ଅଯମେତ୍ଥାଧିପ୍ପାଯୋ 'ମଗଧେସୁ ୱିଦିତା ମାଗଧାତି ସଦ୍ଦେ ଗହେତ୍ୱା ତେସମିଦଂ ମାଗଧନ୍ତି ମାଗଧସଦ୍ଦେନ ଯସ୍ମା ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣସଦ୍ଦେ ଲକ୍ଖଣଂ ୱିସେସିତଂ, ତସ୍ମା ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣସଦ୍ଦେ ସଦ୍ଦୋ ଯଦି ଅମାଗଧୋ କଥଂ ଲକ୍ଖଣଂ ମାଗଧଂ ସିଯାତି ସାମତ୍ଥିଯା ସଦ୍ଦୋପି ୱିସେସିତୋ ହୋତୀ'ତି, ନନୁ ମାଗଧନ୍ତି ଲକ୍ଖଣସ୍ସ ମାଗଧ ସଦ୍ଦସମ୍ବନ୍ଧିତ୍ତଞାପନତୋ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସଦ୍ଦସଦ୍ଦସ୍ସ ନିରତ୍ଥକ ତାପତ୍ତି ହୋତୀତି, ନ ହୋତି ଗମ୍ମମାନତ୍ଥସ୍ସ ସଦ୍ଦସ୍ସ ପଯୋଗମ୍ପତି କାମଚାରତ୍ତା ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣସଦ୍ଦସ୍ସ ୱା ସମାସତ୍ତେ ନିରୁଳ୍ହତ୍ତା ''ତତ୍ରିଦଂ ସୁଗତସ୍ସ ସୁଗତଚୀୱରପ୍ପମାଣ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ, କୋପନାତିଆଦିସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଇମିନା ଅଭିଧେଯ୍ୟସଙ୍ଖାତପଯୋଜନସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତା ତପ୍ପଯୋଜନପୁଚ୍ଛନପରା ଚୋଦନା, ୱୁଚ୍ଚତେଚ୍ଚାଦି ପରିହାରୋ, ଯଥା ସଚ୍ଚଥାଉପରହିତକାମେନ।

ପିଯୋ ଚ ଗରୁ ଭାୱନୀଯୋ, ୱତ୍ତା ଚ ୱଚନକ୍ଖମୋ;

ଗମ୍ଭୀରଞ୍ଚ କଥଂ କତ୍ତା,ନୋଚା ଠାନେ ନିଯୋଜକୋତି।

ୱୁତ୍ତେହି ତତୋ ପରେହି ଚ ପସତ୍ଥତରେହି ଗୁଣୱିସେସେହି ସମୁପେତଂ ଗୁରୁଂ।

ତସ୍ମା ଅକ୍ଖରକୋସଲ୍ଲଂ, ସମ୍ପାଦେଯ୍ଯ ହିତତ୍ଥିକୋ;

ଉପଟ୍ଠହଂ ଗୁରୁଂ ସମ୍ମା, ଉଟ୍ଠାନାଦୀହି ପଞ୍ଚହୀତି।

ୱଚନତୋ ଉଟ୍ଠାନ-ଉପଟ୍ଠାନ-ପରିଚରିଯା-ସୁସ୍ସୂସା ସକ୍କଚ୍ଚସିପ୍ପପଟିଗ୍ଗହଣେହି ସମ୍ମା ଉପଟ୍ଠହନ୍ତେନ ସୱନ,ଉଗ୍ଗହନ-ଧାରଣ-ପରିପୁଚ୍ଛା-ଭାୱନା ହି କଙ୍ଖାୱିଚ୍ଛେଦଂ କତ୍ୱା ୱିଞ୍ଞାତଙ୍କଂ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣଂ, ତଥା ଅୱିଞ୍ଞାତଂ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣମନେନାତି ଅୱିଞ୍ଞାତସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ, ହିସଦ୍ଦୋ ଅୱଧାରଣେ, ସୋ 'ଧମ୍ମୱିନଯେସୁ କୁସଲୋ ନ ହୋତୀ'ତି ଏତ୍ଥ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, କୁସଲୋ ଦକ୍ଖୋ ନ ହୋତି, ତତ୍ଥ ଧମ୍ମୱିନଯେସୁ ସୁତ୍ତନ୍ତାତାଭିଧମ୍ମସଙ୍ଖାତେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଚେୱ ୱିନଯେ ଚ, କସ୍ମା–

ଯୋ ନିରୁତ୍ତିଂ ନ ସିକ୍ଖେୟ୍ୟ, ସିକ୍ଖନ୍ତୋ ପିଟକତ୍ତୟଂ;

ପଦେପଦେ ୱିକଙ୍ଖେୟ୍ୟ, ୱନେ ଅନ୍ଧଗଜୋ ଯଥାତି।

ୱଚନତୋ, ଅୟମେତ୍ଥାଧିପ୍ପାୟୋ "ଯଥା ୱୁତ୍ତନୟେନ ସମ୍ଭୂତପଦ ବ୍ୟାମୋହୱସେନ ପଦନ୍ତେପି ବ୍ୟାମୋହସମ୍ଭୱତୋ ସୁତ୍ତନ୍ତୋପଦସ୍ସିତାୟ ଦିଟ୍ଠିୱିନିୱେଠନାୟ ଚ ଅଭିଧମ୍ମାଗତେ ନାମରୂପପରିଚ୍ଛେଦେ ଚ ୱିନୟ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେ ସଂୱରାସଂୱରେ ଚ ଅକୋସଲ୍ଲଂ ସିୟା"ତି, ଯଥାଧମ୍ମନ୍ତି ଧମ୍ମୱିନୟ ସଦ୍ଦସ୍ସ ଯୋ-ହ୍ୟୋ ୱିନୟସୁତ୍ତାଭିଧମ୍ମସଙ୍ଖାତୋ, ତସ୍ସ ସୋ-ହ୍ୟୋ, ତଦନତିକ୍କମେନ, ପଟିପଜ୍ଜିତୁମସକ୍କୋନ୍ତୋତି ତତ୍ଥତତ୍ଥେୱ ୱୁତ୍ତାସୁ ଅଧିସୀଲ ଅଧିଚିତ୍ତ ଅଧିପଞ୍ଞାସିକ୍ଖାସୁ ପୱତ୍ତିତୁଂ ଅସମତ୍ଥୋ, କୁସଲୋ ପନ ସମତ୍ଥୋ ପଞ୍ଞାୱିସେସାଲୋକପଟିଲାଭତୋ, ୱୁତ୍ତଂ ହି–

ଯାୱ ତିଟ୍ଠନ୍ତି ସୁତ୍ତନ୍ତା, ୱିନୟୋ ଯାୱ ଦିପ୍ପତି;

ତାୱ ଦକ୍ଖନ୍ତି ଆଲୋକଂ, ସୂରିୟେ ଅବ୍ଭୁଟ୍ଠିତେ ଯଥାତି।

ପଟିପତ୍ତିନ୍ତି ପଟିପଜ୍ଜୀୟତୀତି ପଟିପତ୍ତୀତି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ତିୱିଧମ୍ପି ପଟିପତ୍ତିଂ, ୱିରାଧେତ୍ୱାତି ନାସେତ୍ୱା, ନସ୍ସତି ହି ପଟିପତ୍ତି ତେସୁୟେୱା କୋ ସଲ୍ଲତମଗତତ୍ତା, ତଥା ଚାହୁ–

ସୁତ୍ତନ୍ତେସୁ ଅସନ୍ତେସୁ, ପମୁଟ୍ଠେ ୱିନୟମ୍ହି ଚ;

ତମୋ ଭୱିସ୍ସତି ଲୋକେ, ସୂରିୟେ ଅତ୍ଥଙ୍ଗତେ ଯଥାତି।

ସଂସାରଦୁକ୍ଖସ୍ସେୱ ଭାଗୀ ହୋତି… ଯଥାୱୁତ୍ତା-ନୁକ୍କମପରିଚ୍ଚାଗେନ ଅନୁରୂପପଟିପତ୍ତିୟା ପଟିଲଭିତବ୍ବତ୍ତା ଅଧିଗମୱିସୟସ୍ସ [ୱିସଥତ୍ତା (ପୋତ୍ଥକେ)] ଯୋ ଗକ୍ଖେମସ୍ସ, ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ ତସ୍ସାନୁଲୋମପଟିପତ୍ତିମୂଲକତ୍ତଂ–

ସୁତ୍ତନ୍ତେ ରକ୍ଖିତେ ସନ୍ତେ, ପଟିପତ୍ତି ହୋତି ରକ୍ଖିତା;

ପଟିପତ୍ତିୟଂ ଠିତୋ ଧୀରୋ, ଯୋଗକ୍ଖେମା ନ ଧଂସତୀତି।

ଏତାୱତା ଅୱିଞ୍ଞାତସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣସ୍ସ ସକତ୍ଥପରିହାନିଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ସକତ୍ଥସମ୍ପତ୍ତିମୂଲିକା ପରତ୍ଥସମ୍ପତ୍ତୀତି ତଦଭାୱା ତାଦିସୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ପରେସମ୍ପି ପଚ୍ଚୟୋ ଭୱିତୁଂ ନ ସକ୍କୋତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ 'ନଚା'ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ପତିଟ୍ଠାତି ଧାରଣଂ, ତଞ୍ଚେତ୍ଥ ତେସଂ ତେସଂ କୁଲ ପୁତ୍ତାନଂ ଧମ୍ମୱିନୟସିକ୍ଖାପନଂ ତଂତଂ କମ୍ମତୋ ନିତ୍ଥରଣାଦି ଚ, ତଦୁଭୟ ମେୱା-ନୁସଙ୍ଗିକଂ ପତିଟ୍ଠଂ, ମୁଖ୍ୟଭୂତମ୍ପନ ତମ୍ମୂଲକେ ସୁପରିସୁଦ୍ଧସୀଲେ ପତିଟ୍ଠାପନମେୱ, ତଦୁପକରଣତ୍ତୋ ସିକ୍ଖାପନାଦି, ଇଧ ପନ ତଂ ସାଧନଭୂତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଚାରତୋ ପତିଟ୍ଠାତି ଗହେତବ୍ବୋ, ହିସଦ୍ଦୋ ଯଥାୱୁତ୍ତ ସମତ୍ଥନତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣଞ୍ଞୂୟେୱାତି ଅୱଧାରଣମ୍ପନ ତେସୁ ତବ୍ବିଦୂୟେୱ ସମତ୍ଥୋତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପକରଣୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଅତ୍ତନୋ ପନ ସୁଗୁତ୍ତସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୱିରହେନ କଦାଚି କୋଚି ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ପତିଟ୍ଠାଭୱିତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି… ତମ୍ମୂଲକତ୍ତା ସଦ୍ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିୟା ସପରପତିଟ୍ଠା ଭାୱସ୍ସ ଚ, ତେନେୱ ୱିନୟଧରେ ଆନିସଂସଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ଭଗୱତା ତପ୍ପଧାନଂ ତପ୍ପମୁଖଂୱ କତ୍ୱା "ପଞ୍ଚିମେ ଭିକ୍ଖୱେ ଆନିସଂସା ୱିନୟଧର ପୁଗ୍ଗଲେ, କତମେ ପଞ୍ଚ ଅତ୍ତନୋ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୋ ସୁଗୁତ୍ତୋ ହୋତି ସୁ ରକ୍ଖିତୋ, କୁକ୍କୁଚ୍ଚପକତାନଂ ପଟିସରଣଂ ହୋତି, ୱିସାରଦୋ ସଙ୍ଘ ମଜ୍ଝେ ୱିହରତି, ପଚ୍ଚତ୍ଥିକେ ସହଧମ୍ମେନ ସୁନିଗ୍ଗହିତଂ ନିଗ୍ଗଣ୍ହାତି, ସଦ୍ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିୟା ପଟିପନ୍ନୋ ଚ ହୋତୀ"ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଅତ୍ଥାନୁରୂପନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ୱଚନୀୟସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ୱାଚକତ୍ତେନ ଯୋଗ୍ଗଂ, ବ୍ୟଞ୍ଜନାନୁରୂପନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ୱାଚକସ୍ସ ୱଚନୀୟତ୍ତେନ ଯୋଗ୍ଗଂ, ପରିୱାସାଦୀସୂତିଆଦିସଦ୍ଦେନ ଅବ୍ଭାନାଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି, ତଂତଂକମ୍ମନ୍ତି ପରିୱାସାଦିକଂ ତଂତଂକମ୍ମଂ, ଅଞ୍ଞୋତି ଅସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣଞ୍ଞୂ, ନ କେୱଲମନେନ ସକତ୍ଥପରତ୍ଥାୱ ନାସିତା, ଅଥ ଖୋତି ୱିଧୋ ସଦ୍ଧମ୍ମୋପି ନାସିତୋୟେୱାତି ୱତ୍ତୁମାହ 'ଅଜାନନ୍ତୋ ପନା'ତିଆଦି, ଅୟଥାପଟିପଜ୍ଜମାନୋତି ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣଞ୍ଞୁନା ଯଥା ଯେନ ପକାରେନ ଅତ୍ଥାନୁରୂପଂ ବ୍ୟଞ୍ଜନେ ବ୍ୟଞ୍ଜନାନୁରୂପଞ୍ଚ ଅତ୍ଥେ ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବଂ, ତଥା ଅପ୍ପଟିପଜ୍ଜମାନୋ, ତଥା ଚ ୱକ୍ଖତି– ତଥା ହି ସୋ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣ ମଜାନନ୍ତୋ'ତିଆଦି। ତିୱିଧମ୍ପି ସଦ୍ଧମ୍ମନ୍ତି ପରିୟତ୍ତିପଟିପତ୍ତିଅଧିଗମୱସେନତି ୱିଧମେୱ ସଦ୍ଧମ୍ମଂ, ତତ୍ଥ ତିପିଟକବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ପରିୟତ୍ତିସଦ୍ଧମ୍ମୋ ନାମ, ତେରସ ଧୁତଗୁଣା ଚୁଦ୍ଦସ ଖନ୍ଧକୱତ୍ତାନି ଦ୍ୱେ ଅସୀତି ମହାୱତ୍ତାନୀତି ଅୟଂ ପଟିପତ୍ତିସଦ୍ଧମ୍ମୋ ନାମ, ଚତ୍ତାରୋ ମଗ୍ଗା ଚତ୍ତାରି ଚ ଫଲାନି ଅୟଂ ଅଧିଗମସଦ୍ଧମ୍ମୋ ନାମ, ତଥାହିଚ୍ଚାଦିନା ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ସମତ୍ଥେତି, ତମ୍ପି ପାଠଇୟା ଥିରୀକାତୁଂ 'ୱୁତ୍ତଂ ହେତ'ନ୍ତିଆଦିମାହ, ତତ୍ଥ ଧମ୍ମାତି ହେତୂ, ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସାତି ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ତିୱିଧସ୍ସ ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସ,

ପଦବ୍ୟଞ୍ଜନନ୍ତି ପଦଞ୍ଚ ବ୍ୟଞ୍ଜନଞ୍ଚ ତଂ, ତତ୍ଥ ପଦଂ ନାମ ସ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତଂ ତ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତଞ୍ଚ, ବ୍ୟଞ୍ଜୀୟତି ଅତ୍ଥୋ ଏତେନାତି ବ୍ୟଞ୍ଜନଂ-ୱାକ୍ୟଂ ଅଥୱା ପଜ୍ଜତେ ଗମ୍ୟତେ ଅତ୍ଥୋ ଏତେନାତି ପଦଂ-ସ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତାଦି, ୱାକ୍ୟଂୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନଂ, ସିଥିଲଧନିତାଦିପଦମେୱୱା ୱୁତ୍ତନୟେନ ବ୍ୟଞ୍ଜନନ୍ତି ପଦବ୍ୟଞ୍ଜନଂ, ତଂ, ଦୁନିକ୍ଖିତ୍ତଂ ଦୁଟ୍ଠୁ ନିକ୍ଖିତ୍ତଂ ଠପିତଂ ୱିରାଧେତ୍ୱା କଥିତଂ, ଅତ୍ଥୋ ଚ ଦୁନ୍ନୀତୋତି ଦୁନିକ୍ଖିତ୍ତତ୍ତାୟେୱ ପଦବ୍ୟଞ୍ଜନସ୍ସ ତଦ୍ୱଚନୀୟୋପି ଦୁଟ୍ଠୁୱିଞ୍ଞାତୋ ହୋତି, ୱୁତ୍ତପଟିପକ୍ଖତୋତି 'ଅୱିଞ୍ଞାତସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣୋହି'ଚ୍ଚାଦିନା ୱୁତ୍ତସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାତସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣତ୍ତାଦିନା ପଟିପକ୍ଖଭାୱତୋ, ଭାୱପ୍ପଧାନୋ ହି ଅୟଂ ନିଦ୍ଦେସୋ,ଉପ୍ପଚ୍ଚୟଲୋପୋ ୱା, ନ ହି ଅତ୍ତାୱ ଅତ୍ତନା ୱେଦିତବ୍ବୋତି ୟୁତ୍ତନ୍ତି।

ତଦେୱନ୍ତିଆଦିନା ୟଥାୱୁତ୍ତଂ ନିଗମେତ୍ୱା ସଞ୍ଞାୱିଧାନେ ପୟୋଜନଂ ଦସ୍ସେତି, ତନ୍ତି ହେତ୍ୱତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ୟସ୍ମା ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଜାନନଂସାନି ସଂସଂ ତସ୍ମାତି ଅତ୍ଥୋ, ଏୱନ୍ତି ନିଦସ୍ସନତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ଏୱଂ ସପ୍ପୟୋଜନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତଦେୱନ୍ତି ୱା ନିପାତସମୁଦାୟୋ ୟଂ, ୱୁତ୍ତେନ ପକାରେନେତ୍ୟସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ୱତ୍ତତେ। ନନୁଚ ସଞ୍ଞୀନଂ ସଞ୍ଞାନଂ ୱତ୍ତବ୍ବେ ''ଅଆଦୟୋ ତିତାଲୀସୱଣ୍ଣା''ତିଆଦୀନଂ ୱାକ୍ୟାନଂ ୱିସୁଂୱିସୁଂ ମହନ୍ତତ୍ତା କୁତୋ ଲାଘୱଂ ସତ୍ଥସ୍ସାତି ମଞ୍ଞମାନୋ 'ତଥାହି'ଚ୍ଚାଦିନା ସଞ୍ଞାୱିଧାନେ ଲାଘୱସବ୍ଭାୱଂ ସମତ୍ଥେତି, ହୋତେୱାତି ଅୱଧାରଣେନ କତ୍ଥଚି ପରସତ୍ଥେ ୱିୟ ନୋ ନ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତି, ପଟିପତ୍ତିଲାଘୱମ୍ପି ଚେତ୍ଥ ହୋତେୱ, ତଥାହି ''ୱଣ୍ଣପରେନ ସୱଣ୍ଣୋପି''ଚ୍ଚାଦୋ (୧-୨୪) ୱଣ୍ଣାଦିସଞ୍ଞାସମୁଦ୍ଧରିତା ନାତ୍ତାନମତ୍ତାୱଗମେତୁମଲନ୍ତି ପରେ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ଜାନିତବ୍ବା ଅସ୍ସ, ତତୋ ସଞ୍ଞା-ୱସେୟା, ତତୋସ୍ସ ସଞ୍ଞାତି ସଞ୍ଞାସଞ୍ଞୀୱିୱେଚନଂ ତଦନୁଟ୍ଠାନନ୍ତି ପରମ୍ପରାପେକ୍ଖାୟ ଭୱିତବ୍ବଂ ପଟିପତ୍ତି ଗାରୱାଭାୱା। ଇଦାନି ସଙ୍ଖେପତୋ ସତ୍ଥକ୍କମଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ-ଏୱଂ ତାୱି'ଚ୍ଚାଦି, ତାୱାତି ପଠମଂ, ଉପୟୁଜ୍ଜମାନତ୍ତାତି ବ୍ୟାପାରିୟମାନତ୍ତା, ୱିସୟୋ ଗୋଚରୋ ୟତ୍ଥେତେ ସ୍ୟାଦୟୋ ୱିଧୀ ୟନ୍ତେ, ସହ ୱିସୟେନାତି ସୱିସୟା, ପଠମଂ କରୀୟତୀତି ପକତି ୟତୋ ସ୍ୟାଦୟୋ ୱିଧୀୟନ୍ତେ, ସହ ପକତିୟାତି ସପ୍ପକତିକା, ଲିଙ୍ଗାଦିକନ୍ତି ଆଦିସଦ୍ଦେନ'ସଲଭଚ୍ଛାୟ'ମିଚ୍ଚାଦୋ ଏକତ୍ତାଦି, ଲିଙ୍ଗେଭୱା ଲିଙ୍ଗିକା-ଇତ୍ଥିୱିଧୟୋ, ଏକତ୍ଥୀଭାୱୋ ସମାସୋ, ତେନ, ସାମଞ୍ଞତୋ ସମାନତ୍ତା, ସମାନତ୍ତନ୍ତୁଣାଦିୱୁତ୍ତିୟା ''ରାଜାଦିୱିସିଟ୍ଠେ ପୁରିସା ଦୋୱିୟ'ୱସିଟ୍ଠାଦିୱିସିଟ୍ଠେ ଅପଚ୍ଚାଦିମ୍ହି ଅତ୍ଥେ ପୱତ୍ତନତୋ।

ଇତି ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନପଞ୍ଚିକାଟୀକାୟଂ ସାରତ୍ଥୱିଲାସିନିୟଂ

ରତନତ୍ତୟପଣାମାଦିକଥା ସମତ୍ତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧। ପଠମକଣ୍ଡଓଣ୍ଣନା

ସଞ୍ଞାଧିକାର

୧। ଅ ଆଦଯୋ

ସଦ୍ଦଓଚନାନଂ ସାତ୍ଥକନିରତ୍ଥକଭାଭଉଦ୍ଦବିଚାରିଭା 'ଇଦ'ନ୍ତିଆଦିନା ସଦିଟ୍ଠନ୍ତେନ ସଂସଯମୁପଦସ୍ସିଯ ସାତ୍ଥକଭମସ୍ସ ଦସ୍ସେତୁଞ୍ଚ 'ନ ତାଓ…ପେ… ସାତ୍ଥକଭା'ତି ଓୁତ୍ତଂ, ଉମ୍ମତ୍ତକାଦିଓାକ୍ୟମିତି 'ଦସ ଦାଡିମା, ଛ ଅପୂପା, କୁଣ୍ଡମଜାଜିନଂ, ପଲାଲପିଣ୍ଡୋ'ଇଚ୍ଚାଦିକଂ, ଅଓଯଓତ୍ଥାନ ମଞ୍ଞମଞ୍ଞନାତି ସମ୍ବନ୍ଧା ସମୁଦାଯତ୍ଥାଭାଓତୋ ଅନତ୍ଥକଭଂ, ଆଦିଓାକ୍ୟନ୍ତି ''ମନୋପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ଧମ୍ମା''ତିଆଦିଓାକ୍ୟଂ, ସାତ୍ଥକଭଂ ପନସ୍ସ ପଦତ୍ଥାନ ମଞ୍ଞମଞ୍ଞାଭିସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ପତୀତିତୋ।

ଅଥ ଅଆଦ୍ୟାଦିସଦ୍ଦାନଂ ସାଧୁଭାନ୍ୱାଖ୍ୟାନାଯ ଇଦଂ ଓଚନମିଚ୍ଚାଦିଓିକପ୍ପନ୍ତରସମ୍ଭଓେ କଥଂ ନିଯମୋ ଓୁତ୍ତିଯଂ ଓୁତ୍ତେନତ୍ଥେନ ସାତ୍ଥକଭମିଚ୍ଚାସଙ୍କିଯ ତେସମିହାନୁପଯୋଗିଭଂ କମେନ ପଟିପାଦଯିତୁମାହ 'ଓକ୍ଖମାନତ୍ଥମେଓିଦ'ମିଚ୍ଚାଦି,' ଆକାରାଦଯୋ ନିଗ୍ଗହୀତନ୍ତା'ଇଚ୍ଚାଦିନା ଓୁତ୍ତିଯଂ ଓକ୍ଖମାନୋ ଅତ୍ଥୋ ଯସ୍ସ ତଂ ତଥା ଓୁତ୍ତଂ, ସାଧୂନଂ ସାଧୁସଦ୍ଦାନଂ ଅନୁସାସନଂ ଆଖ୍ୟାନଂ ଅତ୍ଥୋ ପଯୋଜନଂ ଯସ୍ସ ତନ୍ତି ଓିଗ୍ଗହୋ।

ସାଧୁସଦ୍ଦାନୁସାସନସଙ୍ଖାପେକ୍ଖ ''କତ୍ଥେତ୍ଥ କୁତ୍ରାତ୍ରକ୍ୱେହିଧା''ତି (୪-୧୦୦) ଆଦିନା କତ୍ଥାଦିସଦ୍ଦାନଂ ସାଧୁଭାନୁସାସନସ୍ସ ଦସ୍ସନତୋ, ଲକ୍ଖଣନ୍ତରେନ ସାଧୁଭାଓସ୍ସ ଅନ୍ୱାଖ୍ୟାତଭାତି ଆପୁବ୍ବାଦାଇଚ୍ଚସ୍ମା ''ଦାଧାତ୍ୱି''ତି (୫-୪୫) ଇଓିଚ୍ଚଯେ ଆକାରଲୋପେ ଚ ଆଦୀତି ଅଆଦିଯେସନ୍ତି ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥସମାସେ ଯୋମ୍ହି ''ଯୋସୁ ଝିସ୍ସ ପୁମେ''ତି (୨-୯୩) 'ଟେ ଅଆଦଯୋ'ତି, ତଯୋ ଚ ଚତ୍ତାଲୀସା ଚାତି ଚତ୍ଥ ସମାସେ ''ତଦମିନାଦୀନି''ତି ଚତ ଲୋପେଚ ରସ୍ସେ ଚ ତିତାଲୀସାତି, 'ଓଣ୍ଣ-ଓଣ୍ଣନେ'ଇଚ୍ଚସ୍ମା ''ଭାଓକାରକେସ୍ୱ ଘଣ ଘକା''ତି (୫-୪୪) ଅଓିଚ୍ଚଯେଯୋମ୍ହି ଟାଦେସେ ଓଣ୍ଣାଇତି ଚ ସିଦ୍ଧନତୋ, ପଯୋଗନିଯମତ୍ଥନ୍ତି ତିତାଲୀସଓଣ୍ଣସଦ୍ଦେସୁ ପରେସୁ ଏଓ ଅଆଦିସଦ୍ଦୋ ପଯୁଜ୍ଜୀଯତୀତି ଏଓଂ ପଯୋଗନିଯମତ୍ଥଂ, ଅଯମ୍ପି ଓିକପ୍ପନ୍ତର ସମ୍ଭାଓନା ''ଅଭୂତତବ୍ଭାଓେ କରାସଭୂଯୋଗେ ଓିକାରା ଚୀ''ତି (୪-୧୧୯) ପଯୋଗନିଯମସ୍ସା ଝାଯମାନସ୍ସ ଦିଟ୍ଠଭା, ଠାନ୍ୟାଦେସତ୍ଥନ୍ତି ଅଆଦିସଦ୍ଦସ୍ସ ଠାନେ ତିତାଲୀସଓଣ୍ଣସଦ୍ଦା ଆଦେସା ହୋନ୍ତି ତେସଂ ଓା ସୋ ଇତି, ତଦନୁରୂପାଯାତି ଠାନ୍ୟାଦେସାନୁରୂପାଯ ଛଟ୍ଠୀ ଓିଭଭିଯା, ଅତୋଯେଓାତି ଅଗମାଗମିଅନୁରୂପାଯ ଛଟ୍ଠିଯା ଅଭାଓତୋ ଯେଓ, ଅଗମାଗମି ଭାଓତ୍ଥନ୍ତି ଅଆଦିସଦ୍ଦସ୍ସ ତିତାଲୀସ ଓଣ୍ଣସଦ୍ଦା ଆଗମା ହୋନ୍ତି ତେସଂ ଓା ସୋ ଇତି, ଏତେସୁପି ସଙ୍ଖା, ''ଯଓାସରେ'' (୧-୩୦) ''ସୁଞ୍ଚ ସସ୍ସ''ଇତି (୨-୫୩) ଆଦେସାଗମାନଂ ଦସ୍ସନେନ, ଆଗମ ଲିଙ୍ଗାଭାଓତୋତି ଉକାର କକାର ମକାରାନଂ ଅଭାଓତୋ, ଓିସେସନଓିସେସ୍ସ ଭାଓତ୍ଥନ୍ତି ତିତାଲୀସଓଣ୍ଣସଦ୍ଦାନଂ ଅଆଦିସଦ୍ଦୋ ଓିସେସନଂ, ତେ ଓା ତସ୍ସେ-ତି, ଏତ୍ଥାପି ସଙ୍ଖା 'ନୀଲୁପ୍ପଲ'ମିଚ୍ଚାଦୀନମଞ୍ଞତ୍ଥ ଓିସେସନଓିସେସ୍ସ ଭାଓଦସ୍ସନା, ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣା ନୁପଯୋଗତୋତି ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣେନ ସଦ୍ଦସଙ୍ଖରଣସ୍ସ ପକତଭା ଓୁତ୍ତଂ, ତତ୍ଥ କାରଣମାହ- 'ରୂପଓିସେସୂପ ଲକ୍ଖଣାଭାଓା'ତି, ରୂପଓିସେସସ୍ସ ଉପଲକ୍ଖଣ ନିମିଭଂ ତସ୍ସଅଭାଓାତି ଅତ୍ଥୋ, ନ ହି ଓିସେସନ ଓିସେସ୍ସଭାଓେ ପଟିପାଦିତେ ଅଆଦ୍ୟାଦିସଦ୍ଦାନଂ ରୂପଓିସେସସ୍ସ ସଙ୍ଖରଣଂ କତଂ ସିଯାତି, ଯଦି ଏସୋଓ ସଦ୍ଦସଙ୍ଖରଣନ୍ତି ଗଯ୍ହେଯ୍ୟ, ତଥା ସତି 'ନୀଲୁପ୍ପଲ'ମିଚ୍ଚାଦୀନମ୍ପି ଓଭ୍ଭତା ଆପଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି ନାସ୍ସ ତଦତ୍ଥ ତାପି ସମ୍ଭାଓୀଯତେ, ଲୋକେ ସୀହଗୁଣସ୍ସ ମାନଓକେ ଦସ୍ସନତୋ ଉପଚାରେନ 'ସୀହୋ-ଯଂ ମାନଓକୋ'ତି ତଗ୍ଗୁଣଜ୍ଝାରୋପୋପି ଦିସ୍ସତି, ତଦତ୍ଥମ୍ପେତଂ ନ ହୋତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ 'ତଗ୍ଗୁଣଜ୍ଝାରୋପନତ୍ଥମ୍ପେତଂ ନ ହୋତୀ'ତି ଓୁତ୍ତଂ, ତସ୍ସ ଅଆଦିସଦ୍ଦସ୍ସ, ତେସଂ ତିତାଲୀସଓଣ୍ଣସଦ୍ଦାନଂ ଓା ଗୁଣୋ ଅଆଦିଭାଦି, ତସ୍ସ ଅଜ୍ଝାରୋପନଂ-ତିତାଲୀସଓଣ୍ଣସଦ୍ଦେସୁ ଓା ଅଆଦିସଦ୍ଦେଯେଓ ଓା ଆରୋପନଂ, ତଦତ୍ଥମ୍ପେତଂ ସୁତ୍ତଂ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ତତ୍ଥ କାରଣମାହ- 'ଅତୋଯେଓା'ତିଆଦି, ଅତୋଯେଓ ରୂପଓିସେସୂପଲକ୍ଖଣା ଭାଓତୋଯୋ, ପକତଂ ସଦ୍ଦସଙ୍ଖରଣଂ, ଯଥାଓୁତ୍ତ ଓିକପ୍ପନ୍ତରାଭାଓେ ଉଭଯତ୍ଥମିଦଂ ସିଯା, ତତ୍ଥ ପରିଭାସତ୍ଥଂ ନ ହୋତି… ତଲ୍ଲକ୍ଖଣଭାଭାଓା ଉପରିଓକ୍ଖମାନଭା ଚାତି ପାରିସେସମାଲମ୍ବିଯାହ 'ସଞ୍ଞାସଞ୍ଞି'ଚ୍ଚାଦି।

ମରିଯାଦାଯମ୍ପକାରେଚ, ସମୀପେ ଓଯଓେ ତଥା;

ଚତୁବ୍ବିଧପ୍ପକାରୋଯଂ, ଆଦିସଦ୍ଦସ୍ସ ଦିସ୍ସତେତି।

ମରିଯାଦତ୍ଥୋ ଏତ୍ଥ ଆଦିସଦ୍ଦୋତି ଆହ-'ଆଦିମରିଯାଦା ଭୂତୋ'ତି, ଉପଲକ୍ଖଣଭାତି ଉପଲକ୍ଖିଯମାନାନମାକାରାଦୀନଂ ଗହଣେ କାରଣଭାଓେନ ଅପ୍ପଧାନଭା, ତେନାହ-'ଉପଲକ୍ଖଣସ୍ସୁପସଜ୍ଜନୀଯଭୂତସ୍ସା'ତି, କାରିଯେନାତି ଓଣ୍ଣସଞ୍ଞାଭଓନାଦିନା, ନ ଗୁନ୍ନମ୍ପି ଆନଯନଂ ଭଓତି।ଗୁନ୍ନମୁପସଜ୍ଜନୀଯ

ଭୂତତ୍ତା ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥସ୍ସେଓ ପଧାନତ୍ତା, ସଞ୍ଞାଯା ଭାୱେତି ଅକାରସ୍ସ ୱଣ୍ଣସଞ୍ଞାଯ ଅଭାୱେ, ରୂପନ୍ତିତି ତାଲୀସାରୂପଂ, ତିତାଲୀସା+ୱଣ୍ଣାତିପଦଚ୍ଛେଦୋ, ତିତାଲୀସ+ୱଣ୍ଣାତିୱା, ସୁତ୍ତାୱଯୱସ୍ସାପି ସୁତ୍ତସମ୍ବନ୍ଧିତ୍ତା ‘‘ବ୍ୟଞ୍ଜନେ ଦୀଘରସ୍ସା’’ତି (୧-୩୩) ପନ ୱୁତ୍ତଂ, ରସ୍ସତ୍ତନ୍ତୁ ‘‘ଦୀଘରସ୍ସା’’ତି ଯୋଗୱିଭାଗେନ, ଇତରଥା ବ୍ୟଞ୍ଜନପରସ୍ସେଓ ରସ୍ସତ୍ତେ ଦସ୍ସିତେ ତିତାଲୀସୈତି ଅବ୍ୟଞ୍ଜନେ ପଦଂ ନ ସମ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି ୱିଞ୍ଞାଯତି, ଇତରୀତରଯୋଗଚନ୍ଦେ ବହୁୱଚନେନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ଆହ-‘ଏକୱଚନମ୍ପନା’ତିଆଦି, ୱିପ୍ପଟିପତ୍ତି ଅଞ୍ଞଥାଭାୱୋ, ରସ୍ସ ଏ ଓକାରେହି ତେଚତ୍ତାଲୀସକ୍ଖରାନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଏ ଓକାରେ ହୀତି ସହଦ୍ଦେ ତତିଯା, ସଦ୍ଦତାନୁସାରେନାତି ସଦ୍ଦତେ ‘‘ସନ୍ଧି ଯକ୍ଖରାନଂ ରସ୍ସା ନ ସନ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅନୁସାରେନ, କୋଟୀତି ସା ସନପ୍ପସାଦକଚୋଢଇଯବୁଦ୍ଧପ୍ପିଯାଚରିଯଂ ଦସ୍ସେତି, ନ ହିଚ୍ଚାଦିଂ ୱଦତୋ-ଯମଧିପ୍ପାଯୋ ‘ରସ୍ସାଇୱାତି ଇୱସଦ୍ଦୋ ସାଧମ୍ମୋପମାଜୋତକୋ ୱା ସିଯା ୱେଧମ୍ମୋପମାଜୋତକୋ ୱା, ଯଦି ତାୱ ୱେଧମ୍ମୋପମାଜୋତକୋ, ରସ୍ସଧମ୍ମସ୍ସ ଏ ଓକାରେସ୍ୱେ ସନ୍ତୱୋ ତେସଂ ଦୀଘକାଲପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ତେ ଦୀଘାଯେୱ ସିଯୁଂ, ଯଦି ପନ ସାଧମ୍ମୋପମାଜୋତକୋ , ତେସୁ ରସ୍ସଧମ୍ମସ୍ସସନ୍ତୱା ରସ୍ସକାଲପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ରସ୍ସାଏୱ ତେ ସିଯୁନ୍ତି ‘ଏତ୍ଥାତିଆଦୀସୁ ଏ ଓକାରାନଂ ଉଚ୍ଚାରଣକାଲକତଂ ରସ୍ସତ୍ତମେୱ ହୋତୀ’ତି, ରସ୍ସକାଲୱନ୍ତୋଯେୱାତି ଏୱସଦ୍ଦୋ ସୋଗତେ ୱଣ୍ଣୱିନିମ୍ମୁତ୍ତସ୍ସ କାଲସ୍ସେୱାଭାୱା ୱଣ୍ଣାନଞ୍ଚ ପଚ୍ଚକ୍ଖ ସିଦ୍ଧତ୍ତା ପମାଣସିଦ୍ଧଂ ପାରମତ୍ଥିକ ମେ ଓକାରାନଂ ରସ୍ସକାଲୱନ୍ତତଂ ଦୀପେତି, ଅତ୍ଥାତି ୱଦତୋ ପନାଯମଧିପ୍ପାଯୋ ‘ଏତ୍ଥାତିଆଦୀସୁ ଯଦି ଏକାରାଦଯୋ ଦୀଘାଏୱ ସଂଯୋଗପୁବ୍ବତ୍ତା ରସ୍ସାୱ ସିଯୁଂତଥା ସତି ଅତ୍ଥାତି ଏତ୍ଥାପି ଦୀଘୋୱ ଆକାରୋ ସଂଯୋଗପୁବ୍ବତ୍ତାରସ୍ସୋ ଇୱ ଉଚ୍ଚତୀତି ଆପଜ୍ଜେଯ୍ୟ, ତସ୍ମା ଉଚ୍ଚାରଣକାଲକତୋୱ ରସ୍ସଦୀଘଭାୱୋ ଗହେତବ୍ବୋ’ତି, କଚ୍ଚାଯନୱୁତ୍ତିୱଣ୍ଣନା ଞାସୋ, ତଞ୍ଞାପନେତି ବହିଦ୍ଧା ଅଞ୍ଞେସମକ୍ଖରାନଂ ଞାପନେ, ପଯୋଜନାଭାୱାତି ତେନ ସାଧେତବ୍ବସ୍ସ କସ୍ସଚି ଇଟ୍ଠସ୍ସ ଅଭାୱମାହ, କିମେତ୍ଥ ସମୁଦାଯେ ୱାକ୍ୟପରିସମତ୍ତି, ଉଦାହୁ ଅୱଯୱେତି ଆହ- ‘ପଚ୍ଚେକ’ନ୍ତି, ଅଞ୍ଞଥା ‘ରୁକ୍ଖା ୱନ’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ସମୁଦାଯେ ୱାକ୍ୟପରିସମତ୍ତିଯଂ ‘‘ଇଯୁୱଣ୍ଣା ଝଲା ନମସ୍ସନ୍ତେ’’ (୧-୯) ଇଚ୍ଚାଦିକଂ ନ ସିଜ୍ଝତୀତି, ପଚ୍ଚେକଂ ୱଣ୍ଣା ନାମହୋନ୍ତୀତି ଅକାରୋ ୱଣ୍ଣୋ ନାମ ହୋତି ଆକାରୋ ୱଣ୍ଣୋ ନାମ ହୋତୀତିଆଦିନା, ଅୱଯୱେଚ୍ଚାଦିନା ୱୁତ୍ତିଯଂ ଅୱୁତ୍ତେପି ‘ପଚ୍ଚେକ’ନ୍ତି ୱଚନେ ସଦିଟ୍ଠନ୍ତଂ କାରଣମାହ, ଦିଟ୍ଠନ୍ତୋପନୀତୋ ତ୍ୱତ୍ଥୋ ସୁଖେନ ପଟିପତ୍ତୁଂ ସକ୍କାତି, ଏତ୍ଥ ହି ପଚ୍ଚେକନ୍ତି ଅୱୁତ୍ତେପି ଦେୱଦତ୍ତୋ ଭୋଜୀଯତୂତିଆଦିନା ପଚ୍ଚେକଂ ଭୁଞ୍ଜିକିରିଯା ପରିସମାପୀଯତେ, ତେନାହ-‘ନ ଚୋଚ୍ଚତେ’ ଇଚ୍ଚାଦି, ଅଥୱା ସମୁଦାଯେପି ୱାକ୍ୟପରିସମା ପତ୍ତିଯଂ ସତି ସମୁଦାଯେ ପୱତ୍ତା ସଦ୍ଦା ଅୱଯୱେସୁପି ୱତ୍ତନ୍ତୀତି ‘ସମୁଦ୍ଦେକଦେସଦସ୍ସନେପି ସମୁଦ୍ଦୋ ଦିଟ୍ଠୋ, ଖନ୍ଧେକଦେସ ଭୂତାଯପି ପଞ୍ଞାଯ ପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧୋତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ନ ଦୋସୋ, ତେନେୱ ୱୁତ୍ତିଯଂ ‘ପଚ୍ଚେକ’ନ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ, ୱଣ୍ଣସଦ୍ଦସ୍ସ ଗୁଣାଦ୍ୟନେକତ୍ଥତ୍ତେପି ପକରଣତୋ ଅକାରାଦଯୋୱେତ୍ଥ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଆହ-‘ୱଣ୍ଣୀଯତି’ଚ୍ଚାଦି, ପକରଣତୋପି ଅତ୍ଥୋ ୱିଭଜ୍ଜତେ, ୱୁତ୍ତଂ ହି–

ଅତ୍ଥା ପକରଣା ଲିଙ୍ଗା, ଓଚିତ୍ୟା ଦେସକାଲତୋ;

ସଦ୍ଦତ୍ଥା ୱିଭଜୀଯନ୍ତେ, ନ ସଦ୍ଦାଯେୱ କେୱଲାତି।

ନନୁ ଝଲାଦିସଞ୍ଞା ୱିଯ ଲହୁସଞ୍ଞଂ ଅକତ୍ୱା କସ୍ମା ଗୁରୁସଞ୍ଞା କତାତି ଚୋଦନଂ ମନସି ନିଧାଯ ରୁଳ୍ହିହି ଅନ୍ୱତ୍ଥୱସେନ ଦ୍ୱିପ୍ପକାରାସୁ ସଞ୍ଞାସୁ ଝାଲାତି ରୁଳ୍ହିହି ସଞ୍ଞାତ୍ଥାଭାୱେନ ୱୋହାରସୁଖମତ୍ତପଯୋଜନା, ଅନ୍ୱତ୍ଥସଞ୍ଞା ପନ ତପ୍ପଯୋଜନାପି ହୋତି ତଦଞ୍ଞପ୍ପଯୋଜନା ପୀତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- ‘ଏୱ’ମିଚ୍ଚାଦି, ୱଣ୍ଣୀଯତୀ ଅତ୍ଥୋ ଏତେହୀତି ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ଅନୁଗତା ଅନୁଗତତ୍ଥା ୱଣ୍ଣସଞ୍ଞା ତଂ, ସଦ୍ଦାଧିଗମନୀଯସ୍ସାତି ସଦ୍ଦେନ ୱିଞ୍ଞାତବ୍ବସ୍ସ, ୱଣ୍ଣଂ ମୂଲମସ୍ସାତି ୱଣ୍ଣମୂଲକୋ-ଅତ୍ଥୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ୱଣ୍ଣମୂଲକତା, ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱଣ୍ଣମୂଲକତଂ ସାଧେତି ‘ସାପି’ଚ୍ଚାଦିନା, ୱଣ୍ଣଂ ରୂପଂ ସଭାୱୋ ଏତେସନ୍ତି ୱଣ୍ଣରୂପାନି-ପଦାନି, ସମୁଦାଯୋ ପାଦାନଂ ରୂପମସ୍ସାତି ସମୁଦାଯରୂପଂ ୱାକ୍ୟଂ, ୱିଭତ୍ୟନ୍ତମତ୍ଥଜୋତକଂ ପଦଂ, ପଦସମୁଦାଯୋ ୱାକ୍ୟଂ, ସବ୍ବଞ୍ଚେତମୁପଚାରେନ ୱଣ୍ଣସଦ୍ଦୱଚନୀଯତ୍ତଂ ଗଚ୍ଛତି ୱଣ୍ଣମଯତ୍ତାତି ସବ୍ବୋପି ସମ୍ମୁତିପରମତ୍ଥଭେଦଭିନ୍ନୋ ଅତ୍ଥୋ ୱାକ୍ୟାଧିଗମନୀଯୋ ୱଣ୍ଣେନେୱ ୱିଞ୍ଞାଯତି ନାମ ତସ୍ମା ଯଥା ୱୁତ୍ତମତ୍ଥ ୱିସେସଦସ୍ସନଂଲହୁସଞ୍ଞାଯ ନ ସକ୍କାତି ତଦତ୍ଥମକାରାଦୀନଂ ଗୁରୁଭୂତା ୱଣ୍ଣସଞ୍ଞା କତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ସମ୍ମୁତି ସଙ୍କେତୱସେନ ପୱତ୍ତୋ ୱୋହାରୋ, ପରମତ୍ଥୋ ସନିଦ୍ଦାନୋ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧୋ। ଉଭୋହି ପନେତେହି ଭିନ୍ନୋ ତତିଯୋ କୋଟ୍ଠାସୋ ନାମ ନତ୍ଥି, ତଥାଚ ୱୁତ୍ତଂ–

ଦୁୱେ ସଚ୍ଚାନି ଅକ୍ଖାସି, ସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ୱଦତଂ ୱରୋ,

ସମ୍ମୁତିଂ ପରମତ୍ଥଞ୍ଚ, ତତିଯଂ ନୁପଲବ୍ଭତୀତି।

ନନୁ ଚ–

ଅପ୍ପକ୍ଖରମସନ୍ଦିଦ୍ଧଂ, ସସାରଂ ଗୂଳ୍ହନିଣ୍ଣଯଂ;

ପସନ୍ନତ୍ଥଞ୍ଚ ସୁତ୍ତନ୍ତି, ଆହୁ ତଲ୍ଲକ୍ଖଣଞ୍ଞୁନୋତି।

‘‘ଆଦଯୋ ତିତାଲୀସ ୱଣ୍ଣା’’ ‘‘ତିତାଲୀସାଦଯୋ ୱଣ୍ଣା’’ତି ୱା ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ନ ତଥା ସତି ସନ୍ଦିଦ୍ଧଂ ସୁତ୍ତଂ ସିଯାତି, ନନୁ ସତ୍ଥାଦୋ ମଙ୍ଗଲୱଚନେନ
ଭୱିତବ୍ବଂ, ଅକାରୋ ପଟିସେଧତ୍ଥୋପି ହୋତୀତି (ନ) ସତ୍ଥାଦୋ ସିଦ୍ଧସଦ୍ଦସ୍ସୋପହିତତ୍ତା, ଅଥ ହୋତ୍ୱ ପୁବ୍ବା ଝାଲାଦି ସଞ୍ଞ୍ଜା,
ସଦ୍ଦସାଧନମତ୍ତପ୍ପଯୋଜନତ୍ତା ପନ ସବ୍ବୱିଧାନସ୍ସ ପୁବ୍ବାଚରିଯ ସଞ୍ଞ୍ଜାୱାଲମେତ୍ଥାତି କିଂ ପୁନାପି ୱଣ୍ଣାଦିସଞ୍ଞ୍ଜାୱିଧାନେନ ଗନ୍ଥଗାରୱ କରଣେନାତି
ସଚ୍ଚମେତଂ, ପୁବ୍ବାଚରିଯେସୁ ପନ ଗାରୱଂ ତଦନୁଗମନଞ୍ଚ ଦୀପେତୁଂ କାଚି ସଞ୍ଞ୍ଜାଯୋପ୍ପନ୍ୱାଖ୍ଯାଯନ୍ତେ, ଯଜ୍ଜେୱଂ ସଂଯୋଗସଦ୍ଦନାମଲୋପାଦଯୋପି
ସଞ୍ଞ୍ଜା ପୁବ୍ବାଚରିଯେହି ୱୁତ୍ତା ୱତ୍ତବ୍ବାତି ନନୁ ଭୋ ୱୁତ୍ତମେୱାମ୍ହେହି’କାଚି ସଞ୍ଞ୍ଜାଯୋ ଆଖ୍ଯାଯନ୍ତେ’ତି, କିନ୍ତଦାଖ୍ଯାନଦ୍ୱାରେନ ଭୱତା ତାପି ୱିଞ୍ଞ୍ଜାତୁଂ
ନ ସକ୍କାତି, କେସଞ୍ଚି ସାତ୍ଥକତ୍ତୋପି ପତିୱଣ୍ଣମତ୍ଥାନୁପଲଦ୍ଧିତୋ ୱଣ୍ଣାନମଦିଟ୍ଠନମକାରାଦୀନମନୁକତିଯୋ
ଇହୋପଦିଟ୍ଠଇଚ୍ଚନୁକାରିଯେନାତ୍ଥେନାତ୍ଥୱନ୍ତତାଯ ହୋତେୱାକାରାଦିତୋ ୱିଭତ୍ତି, ଲୋପେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ପନସ୍ସା ଅସ୍ସୱନଂ ସନ୍ଧିକଂସୱଚନିଚ୍ଛାଭାୱା
ସଂହିତାଯାନିଦ୍ଦେସୋ, ଅନୁକ୍କମୋତି ଆଦୋନିସ୍ସଯା ସରାୱୁତ୍ତା, ତତୋ ନିସ୍ସିତା ବ୍ଯଞ୍ଜନା, ସରେସୁପି ଏକଟ୍ଠାନିଯା ଅକାରାଦଯୋ ବହୁତ୍ତା ପଠମଂ ୱୁତ୍ତା
ଠାନାନୁକ୍କମେନ, ତତୋ ଦ୍ୱିଜା ଠାନାନୁକ୍କମେନ, ତେସୁପି ରସ୍ସାୱ ଲହୁତ୍ତା ପଠମଂ ୱୁତ୍ତା, ତତୋ ଦୀଘା, ବ୍ଯଞ୍ଜନେସୁପି ୱଗ୍ଗା ବହୁତ୍ତା ଠାନପ୍ପଟିପାଟିଯା
ପଠମଂ ୱୁତ୍ତା, ତତୋ ଯକାରାଦଯୋ, ୱଗ୍ଗେସୁ ଚ ଅଘୋସା ପଠମଂ ୱୁତ୍ତା, ତତୋ ଘୋସା, ତେସୁ ଚ ସିଥିଲା ପଠମଂ ୱୁତ୍ତା, ତତୋ ଧନିତା, ତତ୍ଥାପି
ଅପ୍ପକତ୍ତା ଦ୍ୱିଜା ପଞ୍ଚମା ୱୁତ୍ତା, ତତୋ ଯରଲୱା ଘୋସଭୂତା ଠାନାନୁକ୍କମେନ, ତତୋ ଧନିତା ସକାରହ କାରା, ତେସୁପିହକାରୋ କେସଞ୍ଚି ଓରସୋପି
ହୋତୀତି ଦ୍ୱିଜତ୍ତା ପଚ୍ଛା ୱୁତ୍ତୋ, କେହିଚି ‘‘ଲଠଆନମୱିସେସୋ’’ତି ଦ୍ୱିନ୍ନମୱିସେସେ ୱୁଚ୍ଚମାନେପି ଲିପିଭେଦେନ ଠାନଭେଦେନ ଚ ଭିନ୍ନତ୍ତା
ଠଅକାରୋ ୱିସୁଂ ଅକ୍ଖରଭାୱେନ ଗହିତୋ, ସୋପି ଘୋସଭାୱେନ ଠାନାନୁକ୍କମେନଚ ହକାରତୋ ପରଂ ୱୁତ୍ତୋ ନିଗ୍ଗହୀତଂ ପନ
ସରତ୍ତାଦିସବ୍ବୱିନିମ୍ମୁତ୍ତତ୍ତା ସବ୍ବପଚ୍ଛା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅକାରାଦୀନମଯମନୁକ୍କମୋ, ଇମସ୍ସେୱାନୁକ୍କମସ୍ସ ମନସି ୱିପସ୍ସ ୱତ୍ତମାନତ୍ତା ତିତାଲୀସାତି
ଗଣନାପରିଚ୍ଛେଦସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତା ଚ ‘ନିଗ୍ଗହୀତନ୍ତା’ତି ୱୁତ୍ତିଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, ପକତଂ ସାଧୁସଦ୍ଦାନ୍ୱାଖ୍ଯାନଂ, ନ ୱଣ୍ଣୀଯତେ, ତି ସଦ୍ଦସଙ୍ଖରଣ ସଙ୍ଖାତ
ମୁଖ୍ଯପ୍ପଯୋଜନାଭାୱା, କିଞ୍ଚାପି ନ ୱଣ୍ଣୀଯତେ, ଅମ୍ହେହି ପନ କଥମକାରାଦୀନମଯମନୁକ୍କମୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋତି ସିସ୍ସାନଂ କଙ୍ଖା ୱିଚ୍ଛେଦପ୍ପଯୋଜନମ୍ପତି
ଅନୁକ୍କମସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥକଥନବ୍ଯାଜେନ ୱଣ୍ଣିତୋ ଯେୱାତି, କରୀଯନ୍ତେ ଉଚ୍ଚାରୀଯନ୍ତେ ଏତେନାତି କରଣଂ, ତତ୍ଥ ଜିୱ୍ହାମଜ୍ଝଂ ତାଲୁଜାନଂ, ଜିୱ୍ହୋପଗ୍ଗଂ
ମୁଦ୍ଧଜାନଂ, ଜିୱ୍ହଗ୍ଗଂ, ଦନ୍ତଜାନଂ ସେସାନଂ ସକଟ୍ଠାନଂ କରଣଂ, ପଯତ୍ତି ପଯତନଂ, ତମ୍ପନ ୱଣ୍ଣୁଚ୍ଚାରଣତୋ ଅବ୍ଭନ୍ତରୋ ବାହିଯୋ ଚ ଉସ୍ସାହୋ, ତତ୍ଥ
ଅବ୍ଭନ୍ତରପଯତନଂ-ସଂୱୁତତ୍ତମକାରସ୍ସ, ୱିୱଟତ୍ତଂ ସରାନଂ ସକାରହକାରାନଞ୍ଚ ଫୁଟ୍ଠତ୍ତଂ ୱଗ୍ଗାନଂ, ଈସଂଫୁଟ୍ଠତ୍ତଂ ଯରଲୱାନଂ, ବାହିଯପଯତନନ୍ତୁ
ସଂୱୁତକଣ୍ଠତାଦି, ଠାନତୋ ପଚ୍ଚାସତ୍ତିଯା ୱିଧୀଯମାନକାରିଯସମ୍ପତ୍ୱେନ ପଯୋଜନସମ୍ଭୱା ଆହ-‘ଠାନମ୍ପନା’ତିଆଦି, ତିଟ୍ଠନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଉପ୍ପତ୍ତିୱସେନ
ୱଣ୍ଣାତି ଠାନଂ, ‘‘ଏ ଓନମ ୱଣ୍ଣେ’’ତି (୧-୩୭) ସୁତ୍ତେ ୱଣ୍ଣେତି କଥନମେୱ ୱଣ୍ଣସଞ୍ଞ୍ଜାକରଣେ ପଯୋଜନଂ, ଯଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥମଞ୍ଞତ୍ର ବ୍ଯାପଦିସତି’
ଏୱ’ମିଚ୍ଚାଦିନା, ତସ୍ମା ‘‘ଦସାଦୋ ସରା’’ଇଚ୍ଚାଦୋ ‘ତେନା’ତିଆଦୀସୁ ‘ତେନ ସରୈଚ୍ଚନେନ କ୍ୱତ୍ଥୋ କସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ ପଯୋଜନଂ ତଂ ଦସ୍ସେତି
‘‘ସରୋଲୋପୋ ସରେ’’ଚ୍ଚାଦୀ’ତି ଏୱମାଦିନା ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ଞାପେତି ୱଣ୍ଣଲୋପନ୍ତି ଞାପକଂ, କସ୍ମା ପନ’ସୋ ଚେମିନାୱ ଞାପକେନ
ସିଦ୍ଧୋ’ତି ୱୁଚ୍ଚତି ନନୁ ‘ତଦମିନାଦୀନି’’ତି (୧-୪୭) ସୁତ୍ତଂ ଦିସ୍ସତୀତି, (ସଚ୍ଚଂ) ତଥାପି ପକାରନ୍ତରୋଯମ୍ପି ୱଣ୍ଣଲୋପେ ଦସ୍ସିତୋତି ୱିଞ୍ଞ୍ଜାତବ୍ବଂ,
ଏୱସଦ୍ଦୋ ପନ ‘ଯଦି ଞାପକେନ ୱଣ୍ଣଲୋପୋ ସିଯା ସୋ ଇମିନାୱ ଞାପକେନ ସିଦ୍ଧୋ, ନାଞ୍ଞ୍ଞେନା’ତି ଅୱଧାରେତି।

୨। ଦସା

ନନୁ ଅଆଦଯୋତି ପଠମନ୍ତେନୁୱତ୍ତନ୍ତେ କଥମେତ୍ଥ’ତତ୍ଥା’ତି ସତ୍ତମୀନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତାତି ଆହ-‘ତଞ୍ଚା’ତିଆଦି, ଅତ୍ଥୱସାୱିଭତ୍ତିୱିପରିଣାମେନାତି
ଅଆଦଯୋତି ପଠମନ୍ତସ୍ସ‘ଆଦୋ ଦସା’ତ୍ଯନେନ ସମ୍ବନ୍ଧା ସମ୍ବଜ୍ଝମାନେ ଚାଧାରତ୍ଥେନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ଆଧାରତ୍ଥୱସେନ ସତ୍ତମୀ ୱିଭତ୍ତିଯା
ପରିୱତ୍ତନେନାତି ଅତ୍ଥୋ, ଅତ୍ଥୱସା ସତ୍ତମିଯା ୱିପରିଣାମସମ୍ଭୱାଯେୱସୁତ୍ତେ ଅୱିଜ୍ଜମାନେପି‘ତତ୍ଥା’ତି ୱୁତ୍ତିଯଂ ୱୁତ୍ତଂ,
ଆଦୋଦସନ୍ନମନଞ୍ଞତ୍ଥପୱତ୍ତିସମ୍ଭୱତୋ ତେସଂ ଅଆଦଯୋ ୱିସଯଭାୱେନପି ସକ୍କା ପରିକପ୍ପେତୁନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ-‘ତେସୁ ୱିସଯଭୂତେସୂ’ତି,
ନିଦ୍ଧାରଣତ୍ଥୋପି ଯୁଜ୍ଜତେୱ… ୱଣ୍ଣସମୁଦାଯତୋ ତଦେକଦେସଭୂତାନ ମାଦୋ ୱଣ୍ଣାନଂ ଦସସଙ୍ଖ୍ଯାଗୁଣେନ ନିଦ୍ଧାରିଯମାନତ୍ତା, ଆଦିମ୍ହି ଦସ ୱଣ୍ଣାତି
ୱୁତ୍ତେ ଅୱୁତ୍ତାନମ୍ପି ଅୱସ୍ସଂ ୱତ୍ତବ୍ବାନଂ ଊନପୂରଣତ୍ଥମଜ୍ଝାହାରୋ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ- ଅୱଟ୍ଠିତା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା ୱା’ତି, ଏକାଦୀନ ମଟ୍ଠାରସନ୍ତାନଂ ସଙ୍ଖ୍ଯାନଂ
ସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟେ ୱତ୍ତନତୋ ଆହ-‘ଦସସଙ୍ଖ୍ଯାଯ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା’ତି, ଗଯ୍ହୁପଗାନଂ ରସ୍ସଏ ଓୱଣ୍ଣାନମ୍ପି କଚ୍ଚାଯନେ ୱିଯ ଅପରିଚ୍ଚାଗା ଅନୂନା, ଅଗଯ୍ହୁପଗାନଂ
ତଦଞ୍ଞ୍ଞେସଂ କେସଞ୍ଚି ସରାନଂ ପରିଚ୍ଚଗା ଅନଧିକା, ଦସସଦ୍ଦସ୍ସ ସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟ ୱୁତ୍ତିତ୍ତା ଦସନ୍ନମ୍ପି ଅଧିକତୱଣ୍ଣାନଞ୍ଞତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ-‘ଦସନ୍ନମ୍ପୀ’ତିଆଦି, ସଯଂ
ପୁବ୍ବା’ରାଜ=ଚିତ୍ତିଯଂ’ତୀସ୍ମା କ୍ୱିମ୍ହି ଅନ୍ତଲୋପେ ସମାସେ ଚ ତଦମିନାଦିତ୍ତା ନିରୁତ୍ତିନଯେନ ୱା ସରସଦ୍ଦୋ ନିପ୍ଫଜ୍ଜତୀତି, ‘ସର-ଗତିହିଂ ସାଚିନ୍ତାସୁ’
ଇଚ୍ଚସ୍ମା ଅପ୍ପଚ୍ଚଯେନ ୱା ନିପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଦସ୍ସେତୁମାହ=‘ସଯଂ ରାଜନ୍ତୀ’ତିଆଦି।

୩। ଦ୍ୱେଦ୍ୱେ

ତେତି’ଆଦୋ’ତି ସଭ୍ଗୁନ୍ତତ୍ତା ଅପରେ ଦ୍ୱେ ପରାମସତି, ହେଟ୍ଠା ୱିଯାତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତଂ ଅତ୍ଥୱସା ୱିଭତ୍ତିୱିପରିଣାମଂ ଉପମେତି, ଅତୋୱ ୱିଞ୍ଞାଯମାନତ୍ଥୱସେନ ତେସୁ’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତେସୁତି ପନ ନିଦ୍ଧାରଣତ୍ତୱିଓଚ୍ଛାଯଂ ତମ୍ପି ସମ୍ଭୱତୀତି ତେସଂ ୱଣ୍ଣାନଂ ମଜ୍ଝେ ଦ୍ୱେଦ୍ୱେତି ଦ୍ୱିସଙ୍ଖ୍ୟାଯ ନିଦ୍ଧାରଣଞ୍ଚୋପି ୱେଦିତଦ୍ବୋ, ୱିଚ୍ଛାଯଂ ୱୁତ୍ତି ଯସ୍ସ ସୋ ୱିଚ୍ଛାୱୁତ୍ତି-ଦ୍ୱିସଦ୍ଦୋ, ୱିଚ୍ଛାୱୁତ୍ତିତା ଚାସ୍ସ ସୱଣ୍ଣତ୍ତଗୁଣେନ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ (‘ଦ୍ବାପିତୁ) ମିଟ୍ଟତ୍ତା, କମେନାୱଟ୍ଟିତେତି ଇମିନା ଅକାରାଦିୱଣ୍ଣପ୍ପବନ୍ଧସ୍ସ ଅନାଦିକାଲସିଦ୍ଧଂ କମସିଦ୍ଧତ୍ତମାହ। ନନୁ ସମାନା ୱଣ୍ଣା ସୱଣ୍ଣାତ୍ବନ୍ୱତ୍ଥେ ସୱଣ୍ଣସଦ୍ଦେ ସତି କଟଂ ରସ୍ସଦୀଘାନଂ ସୱଣ୍ଣସଞ୍ଞା ସିଯା… ଅସମାନତ୍ତା ଏତେସନ୍ତି, ନେତଦତ୍ଥିୱଣ୍ଣପ୍ପବନ୍ଧସ୍ସ କମସିଦ୍ଧତ୍ତା ୱଚନବଲେନେୱାସମାନାନମ୍ପି ହୋତେୱାତି, ନେୱମ୍ପି ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତଂ‘‘ଦ୍ୱେଦ୍ୱେ ସୱଣ୍ଣା’’ତି ସୁତ୍ତସ୍ସ ତାଦିସସାମତ୍ଥିଯସବ୍ଭାୱେ [ସବ୍ଭାୱେନ (ପୋତ୍ଥକେ)] ୱିସେସକାରଣାଭାୱାତି ଆହ‘ସମାନତ୍ତମ୍ପନା’ତିଆଦି। ତିଟ୍ଠନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱଣ୍ଣା ଚିତ୍ତଜତ୍ତେପି ଅଭିବ୍ୟତ୍ତି ୱସେନାତି ଠାନଂ କଣ୍ଠାଦି, ତେନ କତନ୍ତି ସମାସୋ, କଣ୍ଠତାଲୁ ଇତି ଚତ୍ତେ ପାଣ୍ୟଙ୍ଗତ୍ତା ନପୁଂସକତ୍ତଂ। ପଞ୍ଚମେହି ୱଗ୍ଗପଞ୍ଚମେହି। ଅନ୍ତଟ୍ଠାକୀତି ୱଗ୍ଗାନମନ୍ତେ ତିଟ୍ଠନ୍ତୀତି ଅନ୍ତଟ୍ଠା, ତାହି, ଯୁତ୍ତସ୍ସାତି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯା, ଗୁଯ୍ହ’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ଯୁତ୍ତସ୍ସ। କେଚୀତି ଅନିଯମେନ ୱୁତ୍ତଂ, ତେ ପନ–

‘‘ହକାରୋ ପଞ୍ଚମେହେୱ, ଅନ୍ତଟ୍ଠାହି ଚ ସଂଯୁତୋ;

ଓରସୋ ଇତି ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟୋ, କଣ୍ଠଜୋ ତଦସଂଯୁତୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି।

୪। ପୁବ୍ବୋ

ୱତ୍ତତେତି ଅତ୍ଥୱସା ୱିଭତ୍ତିୱିପରିଣାମେନ ୱତ୍ତତେ, ନନୁ ଚେତ୍ଥାଦିଚୋଦନା, ନେସଦୋସୋଚ୍ଚାଦି ପରିହାରୋ, ଦୋସାଭାୱେ କାରଣ ମାହ-‘ଯୋଯୋ…ପେ… ପତୀଯତେ’ତି, ୱୁତ୍ତଂ ସମତ୍ତେତି-‘ନହି’ଚ୍ଚାଦିନା, ନନୁ ଚ ପୁବ୍ବସଦ୍ଦୋ ଯମେକତ୍ତା ଏକଂ ପୁବ୍ବମାଚିକ୍ଖତି ନ ସକଲନ୍ତି କଥଂ ‘‘ପୁବ୍ବୋ’ତି ୱୁତ୍ତେ ଯୋଯୋତି ଞାଯତି ‘ଯୋଯୋ ପୁବ୍ବୋ’ତି ଚ ୱୁତ୍ତେ ‘ତେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ’ତି ଏତ୍ଥ’ଦ୍ୱୀସୁ ଦ୍ୱୀସୁ’ତି ଇଦଂ କଥଂ ସୁଖେନେୱ ପତୀଯତେ ତଦିଦମସିଦ୍ଧେନାସିଦ୍ଧସାଧନନ୍ତି ଆସଙ୍କିଯ ତଦଭାୱମୁବ୍ଭାୱୀଯ ପୁବ୍ବ ସଦ୍ଦସ୍ସ ୱିଚ୍ଛାଗମକତ୍ତମୱଗମଯିତୁମାହ-‘ନଚେଦ’ମିଚ୍ଚାଦି। ତଂଯୋଗାତି ଉପଚାରୱସେନାହ, ତବ୍ଭନ୍ତତାଯୱାତି ଅତ୍ଥିଯତ୍ଥେ ଅପ୍ପଚ୍ଚଯୱସେନ, ଏୱମୁପରିପି।

୫। ପରୋ

ସେସମିଚ୍ଚାଦିନା‘ତେସୁ ଦ୍ୱୀସୂତି ସୱଣ୍ଣସଞ୍ଞକେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ’ ଇଚ୍ଚାଦି କମତିଦିସ୍ସତି। ଲହୁସଞ୍ଞା ରସ୍ସସ୍ସ, ସଂଯୋଗପୁବ୍ବସ୍ସ ରସ୍ସସ୍ସ ଦୀଘସ୍ସ ଚ ଗୁରୁସଞ୍ଞା ନ ୱତ୍ତବ୍ବା… ଉଚ୍ଚାରଣୱସେନେୱାନ୍ୱତ୍ଥସଞ୍ଞାତି ୱିଞ୍ଞାଯତି, ପୁବ୍ବାଚରିଯୱସେନ ୱା ଇହାୱୁତ୍ତାୱସେସସଞ୍ଞାୱିଯ।

୬। କାଦଯୋ

କେୱଲ ବ୍ଯଞ୍ଜନାନମତ୍ଥପ୍ପକାସତ୍ତାଭାୱା ସରାନମତ୍ଥପ୍ପକାସନେ ଅଚ୍ଚନ୍ତୋପକାରା ବ୍ଯଞ୍ଜନାତି ‘ଏତେହୀ’ତି କରଣତ୍ତେନ ୱୁତ୍ତଂ, ତେନାହ ‘ସରାନ’ମିଚ୍ଚାଦି। ୱିପୁବ୍ବା ‘ଅଞ୍ଜ-ବ୍ଯତ୍ତିଯଂ’ତୀମସ୍ମା କରଣେ ଅନପ୍ପଚ୍ଚଯେ ରୂପଂ, ନପୁଂସକତ୍ତମ୍ପିସ୍ସାୱଗମଯିତୁଂ ‘ଉପକାରକାନୀ’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ବ୍ଯଞ୍ଜନତ୍ତଂ ଦିଟ୍ଠନ୍ତେନ ଫୁଟଯତି ‘ଯଥା’ଇଚ୍ଚାଦିନା, ଯଥା ଓଦନସ୍ସୁପକାରକାନି ସୂପାଦୀନି ବ୍ଯଞ୍ଜନାନି, ତଥା ସରାନମୁପକାରକାନୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ବ୍ଯଞ୍ଜନମ୍ପନ ଅଦ୍ଧମତ୍ତିକଂ, ୱୁତ୍ତଂ ହି–

ଏକମତ୍ତୋ ଭୱେ ରସ୍ସୋ, ଦୀଘୋ ମତ୍ତଦ୍ୱଯାଯୁତୋ;

ପ୍ଲୁତୋ ତିମତ୍ତୋ ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟୋ, ବ୍ଯଞ୍ଜନଂ ଦ୍ୱଦ୍ଧମତ୍ତିକଂତି।

ଅନ୍ୱତ୍ଥାତି ଅନ୍ୱତ୍ଥତୋ, ‘ଅନ୍ୱତ୍ଥା ବ୍ଯଞ୍ଜନା’ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୭। ପଞ୍ଚ

ସଜାତ୍ଯପେକ୍ଖାଯ ସମୁଦାଯଓ୍ୱାଚିତ୍ତେପି କାଦଯୋତୀ ଅନୁଓ୍ୱତ୍ତନତୋ ଓ୍ୱଗ୍ଗସଦ୍ଦେନ କଖଗଘଙାଦଯୋଓ୍ୱ ଗଯ୍ହନ୍ତି, ପଞ୍ଚ ପରିମାଣମସ୍ସ ପଞ୍ଚକୋଓ୍ୱଗ୍ଗୋ, ''ତମସ୍ସ ପରିମାଣଂ ଣିକୋ ଚା''ତି (୪-୪୧) କୋ, ସୁତ୍ତେ ଆଦିଭୂତୋ ପଞ୍ଚସଦ୍ଦୋ ପଞ୍ଚସଙ୍ଖ୍ଯାପରିଚ୍ଛେଦଂ କୁରୁମାନୋ ମାଓ୍ୱସାନାନଂ ଓ୍ୱଗ୍ଗାନଂ ବହୁତ୍ତଂ ଗମେତୀତି 'ପଞ୍ଚକା'ତି ଵୁତ୍ତଂ, ଓ୍ୱଗ୍ଗାତି ବହୁଓ୍ୱଚନତୋ ପଚ୍ଚେକନ୍ତି ଓ୍ୱିଞ୍ଞାଯତି, ଓ୍ୱଜ୍ଜେନ୍ତି ଯକାରାଦଯୋଭି ଓ୍ୱଗ୍ଗା, ପଠମକ୍ଖରଓ୍ୱସେନ ପନ କଓ୍ୱଗ୍ଗାଦିଓ୍ୱୋହାରୋ।

୮। ବିନ୍ଦୁ

ଅନେକତ୍ଥତ୍ତା ଧାତୂନ ମୁଚ୍ଚାରଣତ୍ଥୋପେହ୍ୟ ଗଣ୍ହାତୀତି ନିପୁଜ୍ଜା ତତୋ କମ୍ପନ୍ତି ଉପ୍ପଜ୍ଜଯେ ଞ୍ଜିମ୍ହି ପାଦିସମାସେ ଦୀଘେଚ ରୂପଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ 'ରସ୍ସା'ତିଆଦୀମାହ, ପୀଠଅନନ୍ତତୋ ନିଗ୍ଗହନଂ ନିଗ୍ଗହୋ, 'ଇ-ଅଜ୍ଝେନ ଗତୀସୁ'ଇଚ୍ଚସ୍ମା କତ୍ତରି [କମ୍ପନି-ଇତି ଓ୍ୱତ୍ତଙ୍କଂ, ଇତଂ ଉଚ୍ଚାରିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ] ଉପ୍ପଜ୍ଜଯେ ଇତଂ, ନିଗ୍ଗହେନ ଇତନ୍ତି ଅମାଦିସ ମାସେ ରୂପଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ 'କରଣଂ ନିଗ୍ଗହେନ ଓ୍ୱା'ତିଆଦିମାହ, ପଚ୍ଛିମପକ୍ଖଂ ସାଧେତୁମାହ-'ଵୁତ୍ତଂ ହୀ'ତି।

୯। ଇଯୁ

ଚତ୍ଥସମାସୋତି ଇତରୀତରଯୋଗଦ୍ୱନ୍ଦସମାସୋ। ଅତ୍ତେତି ମୁନି ସଦ୍ଦାଦିଓ୍ୱଚନୀଯେ ଅତ୍ଥେ, ନମତୀତୀମସ୍ସେତଂ କମ୍ମଂ,

ଯଂ ସଦ୍ଦଓ୍ୱଚନଂ ସଦ୍ଦ, ଲିଙ୍ଗଂ ସଦ୍ଦଓ୍ୱିଭତ୍ତିକଂ;

ତଂ ସଦ୍ଦତ୍ଥେ ନମନତୋ, ଓ୍ୱିଦୁଂ ନାମନ୍ତି ତଦ୍ଵିଦୂ।

ଇଧ ନାମସଞ୍ଞାଯାଭାଓ୍ୱେପି ଅନ୍ୱତ୍ଥବଲାଯେଓ୍ୱ ନାମସଞ୍ଞା ସିଦ୍ଧାତି (ଆହ) 'ଅନ୍ୱତ୍ଥବ୍ଯପଦେସେନା'ତି, ସ୍ଯାଦ୍ଯନ୍ତପକତିରୂପନ୍ତି ପଜ୍ଜଯା ପଠମଂ କରୀଯତୀତି ପକତି, ସା ଏଓ୍ୱ ରୂପନ୍ତି ପକତିରୂପଂ, ସ୍ଯାଦ୍ଯନ୍ତସ୍ସ ପକତି ରୂପଂ ମୁନିସଦ୍ଦାଦି ସ୍ଯାଦ୍ଯନ୍ତପକତିରୂପଂ, ଅତ୍ଥଓ୍ୱନ୍ତମଧାତୁକମପ୍ପଜ୍ଜଯମ୍ପାଟିପଦିକଂ, ପଦଂ ପଦଂ ପତି ପଟିପଦେ, ପଟିପଦଂ ନିଯୁତ୍ତଂ ପାଟିପଦିକଂ। ଓ୍ୱିସେସନେନାତି ସୁତ୍ତେ 'ନମସ୍ସନ୍ତେ'ତି ଵୁତ୍ତେନ ଇଓ୍ୱଣ୍ଣୁଓ୍ୱଣ୍ଣାନଂ ଓ୍ୱିସେସନେନ। ଆଖ୍ଯାତସ୍ସାତି ପଚତିଆଦିନୋ। ଆଦିମଜ୍ଝଓ୍ୱତ୍ତିନୋତି ଇନ୍ଦ ଉଦକସଦ୍ଦାଦୀନଂ ଆଦୋ, ପଖୁମାଦୀନଂ ମଜ୍ଝେଚ ଓ୍ୱତ୍ତିନୋ। ପଦେସେସୂତି ''ଝଲା ସସ୍ସ ନୋ''ତି (୨-୮୩) ଆଦିକେସୁ ସୁତ୍ତପ୍ପଦେସେସୁ, ଅନିଟ୍ଠପସଙ୍ଗ (ସଙ୍ଗଂ) ନିଓ୍ୱତ୍ତେତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଅନିଟ୍ଠପ୍ପସଙ୍ଗୋନାମ [ନାମାତି (ପୋତ୍ଥକେ)] ପଚତି-ଇନ୍ଦ (ଉଦକ ପଖୁମ) ସଦ୍ଦାଦୀନ ମନ୍ତ ଆଦିମଜ୍ଝଭୂତୈଓ୍ୱଣ୍ଣାଦୀନଂ ଝଲସଞ୍ଞା ଓ୍ୱିଧାଯ ତତୋ ପରାସଂ ସାଦି ଓ୍ୱିଭତ୍ତୀନଂ ''ଝଲା ସସ୍ସ ନୋ''ତି (୨-୮୧) ଆଦୀହି 'ନୋ' ଆଦେସାଦିମ୍ହି କତେ 'ପଚତିନୋ, ଇନ୍ଦନୋ, ଉଦକନୋ, ପଖୁମନୋ'ତିଆଦି ରୂପପ୍ପସଙ୍ଗୋ, ନନୁଚାଦିଆଦି ଚୋଦନା। ଓ୍ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ସୁତ୍ତେ ଓ୍ୱତ୍ତଙ୍କଂ। ବ୍ଯାସନିଦ୍ଦେସେନାତି ଅସମାସନିଦ୍ଦେସେନ। ତଦଯୁତ୍ତନ୍ତିଆଦି ପରିହାରୋ, ତନ୍ତି ତଂ ଚୋଦ୍ଯଂ, ସତିହୀତିଆଦିନା ଅଯୁତ୍ତତ୍ତଂ ସମତ୍ଥେତି, ଦ୍ୱୀସୁତ୍ତରେସୁ ଯୋଗେସୂତି ଉପରିମେସୁ ''ପିତ୍ଥିଯଂ'' ''ଘା''ତି ଦ୍ୱୀସୁ ସୁତ୍ତେସୁ। ଇତ୍ଥିଯନ୍ତି ଇଦନ୍ତି ''ପିତ୍ଥିଯ''ନ୍ତି ସୁତ୍ତେ ଇତ୍ଥିଯନ୍ତି ଇଦଂ ପଦଂ। ଓ୍ୱଣ୍ଣଓ୍ୱିସେସନଂ ସିଯାତି ''ପିତ୍ଥିଯ''ନ୍ତି ସୁତ୍ତେ 'ଇଯୁଓ୍ୱଣ୍ଣା'ତି ଅନୁଓ୍ୱତ୍ତନତୋ 'ଇତ୍ଥିଯଂ ଇଓ୍ୱଣ୍ଣୁଓ୍ୱଣ୍ଣା'ତି ଏଓ୍ୱଂ ଇଓ୍ୱଣ୍ଣ ଓ୍ୱଣ୍ଣା ''ଘୋ''ତି ସୁତ୍ତେ 'ଇତ୍ଥିଯଂ ଆ'ତିଏଓ୍ୱଂ ଅଓ୍ୱଣ୍ଣସ୍ସ ଚ ଓ୍ୱିସେସନଂ ଭଓ୍ୱେଯ୍ଯ। ଓ୍ୱଣ୍ଣଓ୍ୱିସେସନେ ଓ୍ୱିରୋଧମାହ 'ଏଓ୍ୱଞ୍ଚେ'ଚ୍ଚାଦି, ନାମସ୍ସନ୍ତେତି ଅସମାସନିଦ୍ଦେସେ ତଦ୍ୱିରୋଧମାହ- 'ବ୍ଯାସେ'ଚ୍ଚାଦି। ସଦ୍ଦାନାମଓ୍ୱିସେସନଂ କାତୁନ୍ତି ଦ୍ୱୀସୁ ସୁତ୍ତେସୁ ଇତ୍ଥିଯନ୍ତିଆଦିନା ଓ୍ୱକ୍ଖମାନକ୍କମେନ। ନାମସ୍ସ ଅନ୍ତୋ ନାମନ୍ତୋତି ସମାସସ୍ସ ଉତ୍ତରପଦତ୍ଥପ୍ପଧାନତ୍ତା ସମାସେ ଗୁଣୀଭୂତସ୍ସ ନାମସ୍ସ ଇତ୍ଥିଯନ୍ତି ଇଦଂ ଓ୍ୱିସେସନଂ କାତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ଓ୍ୱଚନମନ୍ତରେନାତି ପାଣିନିଯାନମିଓ୍ୱ ''ଯଥାସଙ୍ଖ୍ଯମନୁଦେସୋ ସମାନଂ''ତି (୧-୩-୧୦) ସୁତ୍ତଂ ଓ୍ୱିନା, ସମାସଙ୍ଖ୍ଯ ଏତେସନ୍ତି ସମସଙ୍ଖ୍ଯକା, ଇତିସଦ୍ଦୋ ଆଦ୍ଯତ୍ଥୋ, ତେନ–

''ଆଲାପହାସଲୀଲାହି, ମୁନିନ୍ଦ ଓ୍ୱିଜଯା ତଓ୍ୱ;

କୋକିଲା କୁମୁଦାନୀ ଓ୍ୱୋ, ପସେଓ୍ୱନ୍ତେ ଓ୍ୱନଂ ଜଲଂ'' (୨୬୦)।

ଇଚ୍ଚାଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

୧୦। ପିତ୍ଥି

ଇତ୍ଥିୟଂ ନାମସ୍ସାତି ଚ, ଅନ୍ତେ ଇଓଣ୍ଣୁଓଣ୍ଣାତି ଚ ୱୁତ୍ତେ ତେସମା ଧାରାଧେୟ୍ୟସମ୍ବନ୍ଧୋ ଆଧେୟ୍ୟସ୍ସାଧାରେ ପଓତ୍ତିଂ ୱିନା ନ ସମ୍ଭଓତୀତି ଅଜ୍ଝାହାରଓସେନ 'ଓତ୍ତମାନା'ତି ୱୁତ୍ତିୟଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଇଓଣ୍ଣୁ ଓଣ୍ଣାତି ଅପେକ୍ଖିଯ'ୱିସେସୀଯନ୍ତୀ'ତି ବହୁଓଚନମେତଂ ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ପୁରିସାଧୀନତାଯ ନାମନ୍ତୀମିନା ସମ୍ବନ୍ଧେ ସତି'ୱିସେସୀଯତୀ'ତେକଓେନ ପରିଣମତି।

୧୧। ଘା

ଇତ୍ଥିୟଂ ନାମସ୍ସନ୍ତେତି ଚ ଓତ୍ତତେ। ହେଟ୍ଠା ସବ୍ବତ୍ଥ ସଞ୍ଞିନୋ ନିଦ୍ଦିସିଯ ସଞ୍ଞାଯ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ତତ୍ଥ ୱିଯ ୱିସୁଂ ସଞ୍ଞିନୋ ପଠମମନିଦ୍ଦେସେ ଅସନ୍ତୋ ୱିଯାତି ଦୋସଲେସମାଲମ୍ବିଯ ଚୋଦଯତି ନନ୍ୱେ'ଚ୍ଚାଦିନା। ତତ୍ଥ ସେତୋତି ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ସଞ୍ଞିନୋ। କାରିଯେନାତି ସଞ୍ଞାକାରିଯେନ। ପରିହରତି 'ନାଯଂ ଦୋସୋ'ତିଆଦିନା। ପଚ୍ଛାୱୁତ୍ତମତ୍ତେନାତି ''ଘା''ତି ସୁତ୍ତେ କାରିଯିନୋ ଆକାରସ୍ସ ପଚ୍ଛା ୱୁତ୍ତମତ୍ତେନ। ନଚାତି ଏତ୍ଥ ଚସଦ୍ଦୋ ଓତ୍ତବ୍ବନ୍ତରସମୁଚ୍ଚଯେ, ଅପରମ୍ପି କିଞ୍ଚି ଓତ୍ତବ୍ବମନିଯମରୂପମତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନିଯମରୂପମାଚରିଯପ୍ପଓତ୍ତିତୋ ସାଧେତୁମାହ 'ଉଭଯଥାପି'ଚ୍ଚାଦି।

୧୨। ଗୋସ୍ୟା

ଆସଦ୍ଦୋ ଆଭିମୁଖ୍ୟେ, ଅନଭିମୁଖମଭିମୁଖଂ କତ୍ୱା ଲପନଂ କଥନମାଲ ପନଂ, ତସ୍ମିଂ ଆଲପନେ, ଆଲପନତ୍ଥେ ୱିହିତୋ ସୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଇତି ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନପଞ୍ଚିକାଟୀକାଯଂ ସାରତ୍ଥୱିଲାସିନିଯଂ

ସଞ୍ଞାଧିକାରୋ ସମତ୍ତୋ।

ପରିଭାସାଧିକାର

୧୩। ୱିଧି

ଓଚନାରମ୍ଭଯୋଜନମାହ–'ଯଂ ୱିସେସନଭାୱେନେ'ଚ୍ଚାଦି, ଯନ୍ତି ଅନିଯମେନ ''ଅତୋ ଯୋନଂ ଟାଟେ''ତି (୨-୪୩) ଆଦୀସୁ ଅତୋତିଆଦିକଂ ୱିସେସନଭାୱେନ ୱୁତ୍ତମିଚ୍ଛିତଂ ପରାମସତି, ତେନାତି ୱିସେ ସନତ୍ତେନ୍ନ-ପାଦିଯମାନେନ ଯଂ ସଦ୍ଦନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେନ ଅତୋତିଆଦିକେନ କରଣଭୂତେନ, ଯଥାକଥଞ୍ଚିତବ୍ବତୋତି ଆଦୋ ମଜ୍ଝେ-ନ୍ତେ ୱା ସବ୍ବୁଓତୋ ଯେନକେନଚି ଆକାରେନ ଅଭେଦୋପଚାରେନ ଅକାରାଦିୱିସେସନଓତୋ ନାମାଦିନୋ, ତଦନ୍ତସ୍ସାତି ତଂ ଅତୋତ୍ୟାଦି ୱିସେସନମନ୍ତେ, ନାଦୋ ନ ମଜ୍ଝେ ଯସ୍ସ ତଂ ତଦନ୍ତଂ, ତଂ ଅତ୍ଥୋ ପଯୋଜନଂ ଯସ୍ସାତି ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥୋ, ଓତ୍ତାଯତ୍ତାତି ୱୁତ୍ତିନୋ ଆଯତ୍ତା... ଅତ୍ତାୱାତ୍ତନୋ ଓଚନେ ପଧାନନ୍ତି, ତସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତିନୋ, ସାତି ଓଚନିଚ୍ଛା, ପଯୋଗାନୁସା ରେନାତି ଜିନଓଚନାନୁସାରେନ, ଇତୀତି କାରଣତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ଇମିନା କାରଣେନାତି ଅତ୍ଥୋ, ନ ସବ୍ବତ୍ଥପ୍ପସଙ୍ଗୋତି ସଂହିତାଦିୱିଧିମ୍ହି ସବ୍ବତ୍ଥ ତଦନ୍ତ ୱିଧିପ୍ପସଙ୍ଗୋ ନ ହୋତି, ତଥାହି ''ସରୋ ଲୋପୋ ସରେ''ତି (୧-୨୬) ଏତ୍ଥ ସରୋତି ୱିସେସନଭାୱେନ ଓଚନିଚ୍ଛାଯ ସବ୍ବୁତ୍ତେ ସରୋତି ତତ୍ରା'ଦୀନଂ ୱିସେସନନ୍ତି ଯଥାକଥଞ୍ଚିସରାଦିସରମଜ୍ଝସରନ୍ତାନଂ ତତ୍ରାଦୀନଂ ଲୋପପ୍ପସଙ୍ଗେ ''ୱିଧିବ୍ବିସେସନନ୍ତସ୍ସା''ତି (୧-୧୩) ସରନ୍ତସ୍ସପସଙ୍ଗୋ ସିଯା, ନ ''ଛଟ୍ଠିଯନ୍ତସ୍ସା''ତି (୧-୧୩) ଅନ୍ତସ୍ସ... ଛଟ୍ଠୀନିଦ୍ଦେସାଭାୱା, ତଥା ସତି 'ତତ୍ରିମେ'ତିଆଦିମ୍ହି 'ଇମେ'ତିଆଦିନା ଓତ୍ତବ୍ବତା ଆପଜ୍ଜେୟ୍ୟାତି ପଯୋଗଂ ନାନୁସଚ୍ଚା ନାମସିଯୁନ୍ତି ନ ସବ୍ବତ୍ଥ ତଦନ୍ତ ୱିଧିପ୍ପସଙ୍ଗୋ, ତଥା ''ଗତିବୋଧା'' (୨-୪) ଦିସୁତ୍ତାଦିମ୍ହିପି 'ଗମଯତି ମାଣୱକଂଗାମଂ ତ୍ୟାଦିପ୍ପସଙ୍ଗୋତିଆଦି ଚ ଯଥାଯୋଗମଓଗନ୍ତବ୍ବଂ, ୱୁତ୍ତିଯଂ ''ଅତୋ ଯୋନଂ ଟାଟେ''ତି ସୁତ୍ତୋଦାହରଣଂ ଦସ୍ସିତଂ, ''ନରା ନରେ''ତି ଲକ୍ଖିଯୋଦାହରଣଂ।

୧୪। ସତ୍ତମୀ

ଓଚନଫଲମୁପଦସ୍ସେତି'ଯତ୍ଥେ'ଚ୍ଚାଦିନା, ଯତ୍ଥ ଯସ୍ମିଂ ''ସରୋ ଲୋପୋ ସରେ''ତ୍ୟାଦିକେ ସୁତ୍ତେ, ସତ୍ତମିଯାତି 'ସରେ'ତିଆଦିନା ସତ୍ତମିଯା, ଯସ୍ସାତି ସରୋତିଆଦିନା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସ, କାରିଯଂ ଲୋପାଦି, ସମ୍ବନ୍ଧା ୱିସେସାତି ସରେତ୍ୟାଦୋ ଓପସିଲେସିକମଧିକରଣଂ, ତଞ୍ଚୋପସିଲେସେ ଭଓମଧିକରଣଂ ପୁବ୍ବସ୍ସ ୱା ପରଂ ସିଯା ପରସ୍ସ ୱା ପୁବ୍ବନ୍ତି ପୁବ୍ବପରୋପସି ଲେସସ୍ସାୱିସିଟ୍ଠତ୍ତା ପୁବ୍ବପରାନଂ ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ଅୱିସେସା, ପରସ୍ସାପୀତି ନ କେୱଲଂ ପୁବ୍ବସ୍ସେୱ, ସତୀତ୍ୟସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଜୋତନୀଯେ ସତ୍ତମୀ ସଂସତ୍ତମୀ ସନ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସ ସମାଦେସେନ, ସତ୍ତଞ୍ଚେତ୍ୟାଦିୱଚନମେୱଂ ସତି ଘଟତେ, ସନ୍ତି ୱା ସନ୍ତସଦ୍ଦତ୍ଥେ ପାଦି, ସୁତ୍ତେ ଅୱୁତ୍ତେପି ୱୁତ୍ତିଯଂ 'ନିଦ୍ଦେସେ'ତି ଓଚନେ କାରଣମାହ-ସତ୍ତଞ୍ଚା'ତିଆଦି, ନିଦ୍ଦେସମନ୍ତରେନ ସତ୍ତଂ ନ ସମ୍ଭଓତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ସତ୍ତମିଯା

ନିଦ୍ଦେସେ ସତିଯେୱ ତଂ ସମ୍ବନ୍ଧାଯ ସତ୍ତାଯ ସମ୍ଭୱୋ, ଅଞ୍ଞଥା କିମଞ୍ଞନ୍ତସ୍ସା ପତିଟ୍ଠାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ପୁବ୍ବସଦ୍ଦସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧିସଦ୍ଦତ୍ତା କିନ୍ନିସ୍ସାଯ
ପୁବ୍ବତ୍ତମିଚ୍ଚାହ-'ସତ୍ତମି'ଚ୍ଚାଦି, ତନ୍ତି ''ସରୋ ଲୋପୋ ସରେ''ତି ସୁତ୍ତଂ, ଉକାରସ୍ସାତି 'ୱେଠଉ'ଇଚ୍ଚତ୍ର ଉକାରସ୍ସ, ପୁବ୍ବସ୍ସ...ପେ... କରିତ୍ୱା
ତଂମନସିକତଞ୍ଞୋଦନଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ତମହ'ନ୍ତି ଚ୍ଚାଦିତି ଏୱମେତ୍ଥ ସାଜ୍ଝାହାରୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପୁବ୍ବସ୍ସାତି ସତ୍ତମୀ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତୋ ପୁବ୍ବସ୍ସ,
ଅନନ୍ତରସ୍ସାତି ଅବ୍ୟୱହିତସ୍ସ, ୱୁତ୍ତଂ କିଞ୍ଚି ନତ୍ଥୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଅଯମଧିପ୍ପାଯୋ ''ତସ୍ମିନ୍ତି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେ ପୁବ୍ବସ୍ସା''ତି (୧-୧-୬୬) ପାଣିନିଯୱଚନେ
''ଦିସିରଯମୁଚ୍ଚାରଣକ୍ରିଯୋ ନିସଦ୍ଦୋପ୍ପଯ ମିହ ନେରନ୍ତରିଯଂ ଜୋତେତି, ତତ୍ଥ'ନିରନ୍ତରଂ ଦିଟ୍ଠୋ'ତି ପାଦିସମାସେ କତେ
ଫୁଟମେୱାନନ୍ତରମୁଚ୍ଚାରିତେତ୍ୱମତ୍ଥୋ-ୱଗମ୍ଯତେତି ''ପୁବ୍ବସଦ୍ଦସ୍ସ ବ୍ୟୱହିତେପି ପଯୋଗଦସ୍ସନେ ବ୍ୟୱହିତେପି କାରିଯଂ ପପ୍ପୋତୀ''ତି ଭସ୍ସକାରାଦଯୋ
ୱଣ୍ଣେନ୍ତି, ଇହ ତାଦିସୱଚନାଭାୱେନ ୱଣ୍ଣାଦି ବ୍ୟୱଧାନେପି ସିଯା''ତି, ସରେଚ୍ଚାଦିପରିହାରୱଚନେ-ଧିପ୍ପାଯ ମୁବ୍ଭାୱଯତି 'ଯଦିପି'ଚ୍ଚାଦିନା, ମଥୁରାଯ
ପାଟଲିପୁତ୍ତକସ୍ସ ଚାନ୍ତରାଠଏ ଗାମାଦୀନଂ ସବ୍ଭାୱା ବ୍ୟୱଧାନେପି ପୁବ୍ବସଦ୍ଦସ୍ସ ପୱତ୍ତିଯା ଦିଟ୍ଠନ୍ତମାହ-'ମଥୁରା' ଇଚ୍ଚାଦି, ଯସ୍ମା ସରେତି
ଓପସିଲେସିକାଧାରେ ସତ୍ତମ୍ଯନ୍ତଂ ପଦଂ, ତସ୍ମା ବ୍ୟୱଧାନେ ସରଲୋପୋ ନ ହୋତୀତି ଏୱଂ ସଙ୍ଖେପବ୍ୟାଖ୍ୟାନେନ ୱୁତ୍ତିଯ ମତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ନ
କେୱଲଂ ସରେତି ଏତ୍ଥେୱାତି ଆହ- 'କାରିଯେ'ଚ୍ଚାଦି, ଓପସିଲେସିକେଯେୱାଧାରେ ଭୱତୀତି ସେସୋ, କାରଣମାହ-'ୱତ୍ତିଚ୍ଛାନୁୱିଧାନତୋ
ସଦ୍ଦସ୍ସା'ତି, ୱତ୍ତୁନୋ ଯା ଇଚ୍ଛା ୱଚନିଚ୍ଛା ତସ୍ସା ଅନୁତୂଲେନ ୱିଧାନତୋ ଅତ୍ଥସ୍ସ କଥନତୋତି ଅତ୍ଥୋ,ଯେନ ହି ଯମତ୍ଥଂ ୱତ୍ତାତିଧାତୁମିଚ୍ଛତି
ସତୀପ୍ପଭିଧାନସା ମତ୍ଥିଯେ ନ ତତୋ-ଞ୍ଞମତ୍ଥଂ ସଦ୍ଦୋଭିଦଧାତୀତ୍ୟଧିପ୍ପାଯୋ, ୱତ୍ତିଚ୍ଛା ୱସାଯେ କାରଣମାହ'ୱତ୍ତିଚ୍ଛାପି'ଚ୍ଚାଦି, ୱତ୍ତୁନୋ ସୁତ୍ତକାରସ୍ସ
ଇଚ୍ଛା ୱତ୍ତିଚ୍ଛା, କଥମୁପଦେସତୋ ୱତ୍ତିଚ୍ଛା-ୱସୀଯତେ' କଥଞ୍ଚ ସାମତ୍ଥିଯତୋତି ଆସଙ୍କିଯ ତମୁପଦସ୍ସେତୁମାହ-'ଅତୋଚେତ୍ୟାଦି, ଅତୋ
ୱକ୍ଖମାନକାରଣା ଉପଦେସତୋ ୱସୀଯତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, କିନ୍ତଂ କାରଣ ମିଚ୍ଚାହ-'ଯସ୍ମା'ଇଚ୍ଚାଦି, ଅନ୍ୱଯସଦ୍ଦେନେତ୍ଥ ଗୁରୁପାରମ୍ପରିଯୋ-ପଦେସୋ
ୱିୱଚ୍ଛିତୋ, ଯସ୍ମା କାରଣା ଅନ୍ୱଯୋ ଗୁରୁପାରମ୍ପରିଯୋ ପଦେସୋ ଗୁରୁକୁଲମୁପଗମ୍ମ ପଞ୍ଜୁକରଣାଦିନା ଅନ୍ୱିଚ୍ଛୀଯତେ ଗୱେସୀଯତି, ଅତୋ କାରଣା
ଗୁରୁପରମ୍ପରା ଗତୌପଦେସତୋ ୱସୀଯତୋତି ଅତ୍ଥୋ, ସାମତ୍ଥିଯତୋ-ୱସାଯପ୍ପଟିପାଦଯିତୁମାହ- 'ସାମତ୍ଥିଯମ୍ପି'ଚ୍ଚାଦି, ସାମତ୍ଥିଯମ୍ପି
ୱୁଚ୍ଚତେତିସେସୋ, ଲଘୁନୋପାଯେନ ସଦ୍ଦାନମୁପଲକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତୀତି ବ୍ୟୱହିତନିୱତ୍ତିଯା ୱଚନନ୍ତରକ-ରଣମନୁପନ୍ନଂ , ଉପପନ୍ନଂ ୱଚନନ୍ତରକରଣଂ,
ତସ୍ସ ଚ ଓପସିଲେସିକାଧାର ମନ୍ତରେନ ଅଞ୍ଞଥାନୁପପତ୍ତିଯା ଆଧାରୱିସେସପ୍ପଟିପ୍ପତ୍ତୀତି ଇଦମେତ୍ଥ ସାମତ୍ଥିଯଂ, ଆଧାରନ୍ତରେଚ୍ଚାଦିନା ଯଥାୱୁତ୍ତଂ
ସାମତ୍ଥିଯଂ ୱିଭାୱେତି, ଆଧାରନ୍ତରେପୀତି ସବ୍ବତ୍ଥ ପାଠୋ ଦିସ୍ସତି, ପସଙ୍ଗାଭାୱତୋ ଅତ୍ଥନ୍ତ-ରେନାପି ଆଧାରନ୍ତରେପି ଓପସିଲେସିକାଧାରେପି
ୱଚନନ୍ତରପ୍ପସଙ୍ଗୋ ସିଯାତି ସମ୍ବନ୍ଧସମ୍ଭୱା ଓପସିଲେସିକାଧାରନିସ୍ସଯନେପି ଆନିସଂସୋ ନ ଦିସ୍ସତୀତି ସମୁଚ୍ଚଯତ୍ଥେନାପି ନତ୍ଥି ପଯୋଜନନ୍ତି
ୱଚ୍ଚେତବ୍ବୋ ଯମ୍ପି ସଦ୍ଦୋତି, ନନୁ କିମେୱଂ ୱଣ୍ଣୀଯତେ ପୁବ୍ବସ୍ସେୱେତି ୱଚନ ମେୱୋପସିଲେସିକମଧିକରଣଂ ୱିଞ୍ଞାପଯତି... ତତ୍ଥେୱ ପୁବ୍ବପରତ୍ତ
ସମ୍ଭୱାତି ଯୋମଞ୍ଞତେ, ତସ୍ସେସା କପ୍ପନା ନ ସଙ୍ଗତାତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ପୁବ୍ବସ୍ସାତି'ଚ୍ଚାଦି, ଅଯୁତ୍ତତ୍ତେ କାରଣମାହ-'ସାମୀପିକେପି ତସ୍ସ ସମ୍ଭୱା'ତି,
'ଗଙ୍ଗାଯଂ ଘୋସୋ'ତି ୱୁତ୍ତେ ଘୋସୋ ଗଙ୍ଗାଯଂ ପୁବ୍ବୋ ୱା ପରୋ ୱେତି ଗମ୍ମମାନତ୍ତା ସାମୀପିକେପ୍ପଧିକରଣେ ପୁବ୍ବପରତ୍ତସ୍ସ ସମ୍ଭୱାତି ଅତ୍ଥୋ,
ଏତାୱୱୁଚ୍ଚତେତି ପୁବ୍ବସ୍ସେୱ ହୋତି ନ ପରସ୍ସାତି ଏତ୍ତକମେୱ ୱୁଚ୍ଚତେ, ତଥାଚ ୱକ୍ଖତି-'କିନ୍ତ'ନ୍ତିଆଦି, ଅଧିକଂ ବ୍ୟୱହିତନିୱୁତ୍ୟାଦି ନ ୱୁଚ୍ଚତେତି
ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଆଦିସଦ୍ଦେନେତ୍ଥ ଛଟ୍ଠୀପକପ୍ପନା ଗହିତା, ଛଟ୍ଠୀପକପ୍ପନାପି ସାମତ୍ତିଯା କତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ପକପ୍ପନଂ ପକପ୍ପନାୱିଧାନଂ, ଏୱଂ ମଞ୍ଞତେ
'ପାଣିନିଯା ''ଛଟ୍ଠୀଟ୍ଠାନେଯୋଗା''ତ୍ୟତୋ (୧-୧-୪୯) ''ତସ୍ମିନ୍ତି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେ ପୁବ୍ବସ୍ସ'' (୧-୧-୬୬) ''ତସ୍ମା ତ୍ୟୁତ୍ତରସ୍ସ'' ଇତି (୧-୧-୬୭)
ପରିଭାସାସୁତ୍ତଦ୍ୱଯେ ଛଟ୍ଠୀଗହଣମନୁୱତ୍ତିଯ 'ତସ୍ମିନ୍ତି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେ ପୁବ୍ବସ୍ସ ଛଟ୍ଠୀ' 'ତସ୍ମାତ୍ୟୁତ୍ତରସ୍ସ ଛଟ୍ଠୀ [ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେ ପୁବ୍ବସ୍ସ ଛଟ୍ଠୀତି ପୁବ୍ବସ୍ସ
କାରିଯିତ୍ତପଟିପାଦନଯୋଗ୍ଗେ ଛଟ୍ଠୀ ତବ୍ବୋଧକପଦେ ଭୱତିତ୍ୟତ୍ଥୋ, ଏୱ ଧୁତ୍ତରସ୍ସେତୁ ୱି। ଉଜ୍ଜୋତଟୀକା] ତି ଛଟ୍ଠୀପକପ୍ପନଂ ପଟିପାଦେନ୍ତି 'ଯସ୍ମିଂ
ସୁତ୍ତେ ଛଟ୍ଠୀନିଦ୍ଦେସୋ ନତ୍ଥି, ତତ୍ଥ ଛଟ୍ଠୀପକପ୍ପନାଯଥା ସିଯା'ତି, ଇଧ ପନ ୱଚନନ୍ତରାଭାୱେପି ଯତ୍ଥ ଛଟ୍ଠୀନିଦ୍ଦେସୋ ନତ୍ଥି, ତତ୍ଥ ସାମତ୍ଥିଯେନେୱ
ଛଟ୍ଠୀପକପ୍ପନା ସିଦ୍ଧା'ତି, ସାମତ୍ଥିଯମୁପଦସ୍ସେତି 'ସତ୍ତମୀନିଦ୍ଦେସେ'ଚ୍ଚାଦିନା, ଅଞ୍ଞୱିଭତ୍ତିନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋପି ପଟିପଜ୍ଜତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, କାରିଯଯୋ ଗନ୍ତି
କାରିଯସମ୍ବନ୍ଧଂ, ଯଥା ''ୱଗ୍ଗେ ୱଗ୍ଗନ୍ତୋ''ତି ଏତ୍ଥାନୁୱତ୍ତମାନଂ ନିଗ୍ଗହୀତ'ନ୍ତିଦଂ ଛଟ୍ଠୀଯନ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଯତେ, କଥଂ ୱଗ୍ଗେତେସା ସତ୍ତମ୍ଯନ୍ତତ୍ତା
''ନିଗ୍ଗହୀତ''ନ୍ତି (୧-୩୮) ପୁବ୍ବସୁତ୍ତେ କତତ୍ଥତାଯ ପଠମା ୱିଭତ୍ତିଯା ଛଟ୍ଠୀୱିଭତ୍ତିମ୍ପକପ୍ପେତି ସତ୍ତମିଯଂ ପୁବ୍ବସ୍ସେ'ତି ତଥେତ୍ୟୱଗନ୍ତବ୍ବଂ। ଏତାୱ
ୱୁଚ୍ଚତେତି ୱୁତ୍ତେ ଇଦନ୍ତି ନ ୱିଞ୍ଞାଯତେତି ଆହ 'କିନ୍ତ'ନ୍ତିଆଦି, ଯଦାହିଚ୍ଚାଦିନା ପରିଯାଯପସଙ୍ଗକ୍କମଂ ଦସ୍ସେତି। କିମିଦମୁଚ୍ଚତେ ପରିଯାଯପ୍ପସଙ୍ଗେ
ନିଯମତ୍ଥଂ ୱଚନନ୍ତି ନନୁ ପୁବ୍ବପରାନଂ ଯୁଗପଦୁପ୍ପତ୍ତିଯ ମାଚରିଯୱଚନପ୍ପମାଣେନାପ୍ପଟିପତ୍ତିଯଂ ୱିଞ୍ଞନତ୍ଥଂ ୱଚନନ୍ତି କସ୍ମା ନୋଚ୍ଚ ତେଚ୍ଚାହ-
'ଯୁଗପଦୁପସିଲିଟ୍ଠାନ'ନ୍ତ୍ୟାଦି, ଯୁଗପଦୁପସିଲିଟ୍ଠାନମସମ୍ଭୱୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, କୁତୋଚ୍ଚାହ-'ଅପରସ୍ସୂପସିଲେସିକସ୍ସାଭାୱତୋ'ତି, ଅତୋତି
ଯୁଗପଦୁଭିନ୍ନମ୍ପତ୍ତିଯା ଅଭାୱତୋ, ୱଚନଂ ''ସରୋ ଲୋପାସରେ''ଚ୍ଚାଦିକଂ (୧-୨୬) ସୁତ୍ତଂ।

୧୫। ପଞ୍ଚ

ଅୱଧିଭାୱେନାତି 'ଅତୋ'ଚ୍ଚାଦିନା ଅୱଧିତ୍ତେନ, ଯସ୍ସାତି ଯୋ ଆଦିନୋ, କାରିଯନ୍ତି 'ଟାଟେ'ଆଦିକଂ, ପୁବ୍ବପରାପେକ୍ଖତ୍ତେନାୱିସେସାତି ଯଥା-

‘ଗାମା ଦେୱଦତ୍ତୋ’ତି ୱୁତ୍ତେ ସୋ ତତୋ ପୁଵ୍ୱୋ ପରୋଗେତି ୱିଞ୍ଞାୟତୀତ୍ୱୱଧିଭାୱସ୍ସ ପୁଵ୍ୱପରାପେକ୍ଖତ୍ତେନାୱିସେସୋ, ତଥେହାପି ‘‘ଅତୋ ୟୋନଂ ଟାଟେ’’ତି (୨-୪୧) ୱୁଚ୍ଚମାନେ ଅତୋ ପୁଵ୍ୱେସଂ ୟୋନଂ ଅଥୱା ପରେସନ୍ତି ପୁଵ୍ୱପରାପେକ୍ଖତ୍ତେନାୱଧିଭାୱସ୍ସାୱିସେସାତି ମଞ୍ଞତେ, ପୁରେ ୱିୟାତ୍ତନେନ ସତ୍ତମିୟନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ନିଦ୍ଦେସୱଚନେ କାରଣମତିଦିସତି, ୱୁତ୍ତିୟଂ ‘ନରାନମେରେ’ତି ଏତ୍ଥ ଅପୱାଦୱିପ୍ପଟିସେଧେ ସତିପରତ୍ତା ଟାଟେଆଦେସାନଂ ପୱତ୍ତିଂ ‘‘ଆଦିସ୍ସା’’ତି ଏତ୍ଥ ୱଣ୍ଣୟିସ୍ସାମ, ଅଥ କିମିମିନା ୱଚନେନ ନନୁ ୟତୋ ୟତ୍ଥ ପଞ୍ଚମୀ ନିଦ୍ଦେସୋ ତତ୍ଥ ସଵ୍ୱତ୍ଥ ‘‘ମାନୁବନ୍ଧୋ ସରାନମନ୍ତା ପରୋ’’ (୧-୨୧) ତ୍ୱତୋ ‘ପରୋ’ତ୍ୱନୁୱତ୍ତେତୁଂ ସକ୍କାତି ତସ୍ସାନୁୱତ୍ତିତସ୍ସ ୟୋନମିଚ୍ଚନେନ ସାମାନାଧିକରଣ୍ଣା‘ପରେସଂ ୟୋନଂ’ତ୍ୱୟମତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାୟତେ, ତତୋ ପୁଵ୍ୱେସଂ ପସଙ୍ଗୋଯେୱ ନତ୍ଥୀତି, ନେତଦତ୍ଥି, ପରୋତି ତ୍ୱନୁୱତ୍ତମାନଂ ‘ଅତୋ’ତି ପଞ୍ଚମ୍ୟନ୍ତେନ ସମ୍ବନ୍ଧମାନଂ ନ କୋଚି ୱାରେତା ଅତ୍ଥୀତି ପରତୋ-କାରତୋ ପୁଵ୍ୱେସମ୍ପି ୟୋନଂ ଟାଟେଆଦେସା ପପ୍ପୋନ୍ତୀତି ୱଚନେନେମିନା ଭୱିତଵ୍ୱମେୱାତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-‘ୱଚନେ’ଚ୍ଚାଦି, ଏୱଞ୍ଚରହି ତଦେୱୋଦାହରିତଵ୍ୱଂ, କିଂ ‘ନରାନରେ’ ତ୍ୱୁଦାହଟନ୍ତି ଚେ, ନେସଦୋସୋ, ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥଂ କାରୀୟମାନମିହା-ପ୍ପତ୍ଥୱନ୍ତଂ ହୋତୀତି, ପୁଵ୍ୱକୋ ପରିହାରୋତି ଵ୍ୱୱ ହିତନିୱତ୍ତିୟା ପୁଵ୍ୱସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତୋ ‘‘ସରେତୋପସିଲେସିକାଧାରୋ’’ତି ପରିହାରୋ, ନ ସମ୍ଭୱତୀତି ଇହ ସତ୍ତମିୟା ଅଭାୱା ନ ସମ୍ଭୱତି, ୱଚନାନନ୍ତରନ୍ତି ପାଣିନିୟାନଂ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଗ୍ଗହଣମିୱ ଵ୍ୱୱହିତନିୱତ୍ତିୟା ସୁତ୍ତନ୍ତରଂ, ତେ ହି ‘‘ତସ୍ମାତ୍ୱୁତ୍ତରସ୍ସା’’ତ୍ୱେତ୍ଥ (୧-୧-୬୭) ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଗ୍ଗହଣମନୁୱତ୍ତିୟ ତେନ ପୁଵ୍ୱେ ୱିୟ ଵ୍ୱୱହିତନିୱତ୍ତିମ୍ପଟିପାଦେନ୍ତି। ଅନନ୍ତରେତିୱଚନା ପଚ୍ଚାସତ୍ତିୟା ନିସ୍ସୟନଂ ୱିଞ୍ଞାୟତେ, କତତ୍ଥତାୟାତି ୱଚନା ଜାତିୟାତ୍ୱାହ- ‘ପଚ୍ଚାସତ୍ୟା ଜାତିଂ ସନ୍ନିସ୍ସାୟା’ତି ଜାତିଂ ସନ୍ନିସ୍ସାୟ ପଚ୍ଚାସତ୍ୟା କରଣଭୂତାୟ ନିୱତ୍ତିମାହେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଇମିନା ପଚ୍ଚାସତ୍ତି ଞାୟଵ୍ୱାପନଞାୟଜାତିପଦତ୍ଥଵ୍ୱତ୍ତିପଦତ୍ଥେସୁ ପଚ୍ଚାସତ୍ତିଞାୟୋ ଜାତିପଦତ୍ଥୋଚେହ ନିସ୍ସୀୟତେତି ଦସ୍ସେତି, ନ ହି କେୱଲଂ ଜାତିଂ ନିସ୍ସାୟ ଵ୍ୱୱହିତନିୱତ୍ତି ୱତ୍ତୁଂ ସକ୍କା, ତଥାହି ୟଦେତ୍ଥ ପଚ୍ଚାସତ୍ତିଞାୟୋ ନ ନିସ୍ସିତୋ, ତଦା ଵ୍ୱାପନଞାୟେନ ଵ୍ୱୱହିତେ ଚାଵ୍ୱୱହିତେ ଚାସଜ୍ଜତୀତି ଜାତିୟା ନିସ୍ସୟନେ ସତ୍ୟପି ଵ୍ୱୱହିତେପି ଵ୍ୱାପ୍ୟମାନା ଜାତି କେନ ନିୱାରୀୟତେ ନାପି କେୱଲଂ ପଚ୍ଚାସତ୍ତିନ୍ନିସ୍ସାୟ ଵ୍ୱୱହିତନିୱତ୍ତି ୱତ୍ତୁଂ ସକ୍କା, ତଥାହ୍ୟସତି ଜାତିସନ୍ନିସ୍ସୟେନ ଵ୍ୱତ୍ତିନିସ୍ସୀୟତେ, ଵ୍ୱତ୍ତିୟଞ୍ଚ ପଦତ୍ଥେ ପଟିଲକ୍ଖିୟଂ ଲକ୍ଖଣଂ ପୱତ୍ତତୀତି ପଚ୍ଚାସତ୍ତି ଞାୟନିସ୍ସୟନେପ୍ୟଵ୍ୱୱହିତମ୍ପତି ୟଂ ଲକ୍ଖଣଂ ଭିନ୍ନଂ ତଦଵ୍ୱୱହିତେ ପୱତ୍ତଂ, ୟମ୍ପନ ଵ୍ୱୱହିତମ୍ପତି ଭିନ୍ନଂ ଲକ୍ଖଣଂ, ତଞ୍ଚ ୱଚନପ୍ପମାଣତୋ ମାଭୱତ୍ୱସ୍ସ ଵ୍ୱତ୍ଥତାତି ଵ୍ୱୱହିତେପି ପୱତ୍ତତେ, ତସ୍ମା ଉଭୋପି ନିସ୍ସାୟ ନୀୟାତି। ୱିସୟଦସ୍ସନପ୍ପସଙ୍ଗେ ୱିସୟିଦସ୍ସନମତ୍ଥଵ୍ୱତ୍ତିକାରଣନ୍ତି ୱାକ୍ୟନ୍ତୋଗଧପଦାନମତ୍ଥମ୍ପଠମଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ସମାସାଦିକଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘କତୋ’ତ୍ୱାଦିକମାରଦ୍ଧଂ, ଜାତିଲକ୍ଖଣୋତି ଅଵ୍ୱୱହିତତ୍ତଜାତିସଭାୱୋ, ‘ଓସଦ୍ଧୋ’ତି ଏତ୍ଥ ସକାରେ ଅକାରା ପରସ୍ସ ଧକାରେନ ଵ୍ୱୱହିତସ୍ସ ୟୋସ୍ସ ୱିୟାୱସେସାନମ୍ପି ସମ୍ଭୱତୋ ୱୁତ୍ତଂ-‘ୟୋପ୍ପଭୁତୀନ’ନ୍ତି, ଜାତି ସାମଞ୍ଞଂ, ୟାୱତି ୱିସୟେତି ଗୱାଦିକେ ୟତ୍ତକେ ୱିସୟେ, କାମଚାରତୋ ୱିସୟ ପରିସମତ୍ତିୟା ଦିଟ୍ଠନ୍ତମାହ-‘ତଂ ୟଥେ’ତି, ଭୋଜୟେତୀତି ଏତ୍ଥ ଭୋଜୟେଇତୀତି ପଦଚ୍ଛେଦୋ, କତୋହି ଜାତ୍ୟତ୍ଥୋ କସିଣୋତି ୟସ୍ମା ସକଲୋ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିସଙ୍ଖାତୋ ଅତ୍ଥୋ ପରିସମତ୍ତୋ, ତସ୍ମାତି ଅତ୍ଥୋ, ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି- ‘ୟାୱ ଦିଟ୍ଠମ୍ଭୋଜୟେ’ତି ୱୁତ୍ତେ [ୱୁତ୍ତେନ (ପୋତ୍ଥକେ)] ସନ୍ତାୟ ସାମଞ୍ଞୱୁତ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣସଦ୍ଦପ୍ପୟୋଗସାମତ୍ଥିୟା ପଚ୍ଚେକମ୍ଭୋଜନକିରିୟା କତା ନାମ ହୋତି, ୟତୋ କସିଣୋପି ଜାତ୍ୟତ୍ଥୋ ପରିସମତ୍ତୋ ନାମାତି। ‘‘ଵ୍ୱଞ୍ଜନେ ଦୀଘରସ୍ସା’’ତି (୧-୩୩) ସୁତ୍ତେ ଵ୍ୱଞ୍ଜନେତି ସତ୍ତମୀ ପୁଵ୍ୱସ୍ସ ଦୀଘାଦିୱିଧିମ୍ହି ଚରିତତ୍ତା ‘‘ସରମ୍ହା ଦ୍ୱେ’’ତି (୧-୩୪) ଏତ୍ଥ ସରମ୍ହାତି ପଞ୍ଚମ୍ୟକ ତତ୍ଥା, ତତୋ ପଞ୍ଚମୀନିଦ୍ଦେସସ୍ସ ବଲୀୟତ୍ତଂ, ତତୋ ‘‘ସତ୍ତମିୟଂ ପୁଵ୍ୱସ୍ସ’’ ‘‘ପଞ୍ଚମିୟଂ ପରସ୍ସା’’ତି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପରସ୍ସ ସମୁଟ୍ଠାପନେ ‘ଵ୍ୱଞ୍ଜନେ’ତି ସତ୍ତମୀ ପରସ୍ସ କାରିୟ ୟୋଗିତାୟ ଅତ୍ଥତୋ ୱିଭତ୍ତିୱିପରିଣାମେନ ଛଟ୍ଠୀଭାୱେନ ପରିଣମତୀ… ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସୁତ୍ତାନଂ ୱିପ୍ପଟିସେଧେ ପରସ୍ସ ବଲୀ ୟତ୍ତାୱାତି ଏତାଦିସସାମତ୍ଥିୟସମ୍ଭୱତୋ ୱୁତ୍ତଂ-‘ଛଟ୍ଠୀପକପ୍ପନାପି ପୁରେୱିୟ ସାମତ୍ଥିୟା’ତି।

୧୬। ଆଦିସ୍ସ

କିଞ୍ଚି ଅନ୍ତସ୍ସ ସମ୍ପତ୍ତନ୍ତି ୟଂ ଟାନୁବନ୍ଧମନେକୱଣ୍ଣଂ ନ ହୋତି, ତଂ ‘‘ଛଟ୍ଠିୟନ୍ତସ୍ସେ’’ (୧-୧୭) ତ୍ୱନ୍ତସ୍ସ ପତ୍ତଂ, କିଞ୍ଚି ସଵ୍ୱସ୍ସେତି ‘‘ଟାନୁବନ୍ଧାନେକୱଣ୍ଣା ସଵ୍ୱସ୍ସେତି’’ (୧-୧୯) ଟାନୁବନ୍ଧମନେକୱଣ୍ଣଞ୍ଚ କାରିୟଂ ସଵ୍ୱସ୍ସ ପତ୍ତଂ। ୟଦନ୍ତଭାୱିକାରିୟଂତ୍ୱାଦିନା ୱଚନଫଲମୁପଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘ଛଟ୍ଠୀୟନ୍ତସ୍ସେ’ତୀମସ୍ସାପୱାଦୋ ୟଂ ୟୋଗୋତି ଦସ୍ସେତି, ତସ୍ସାୟମ ପୱାଦୋ ହୋତୁ ଟାନୁବନ୍ଧାଦିକାରିୟଂ କଥନ୍ତି ଆହ-‘ଟାନୁବନ୍ଧେ’ଚ୍ଚାଦି, ୱିପ୍ପଟିସେଧାତି ଅପୱାଦୱିପ୍ପଟିସେଧା, ‘‘ଛଟ୍ଠିୟନ୍ତସ୍ସେ’ତି ହି ଉସ୍ସଗ୍ଗୋ, ତସ୍ସାପୱାଦା ‘‘ଆଦିସ୍ସ’’ ‘‘ଟାନୁବନ୍ଧାନେକୱଣ୍ଣା ସଵ୍ୱସ୍ସେ’’ତ୍ୱେତେ, ‘‘ଆଦିସ୍ସା’’ତୀମସ୍ସାୱକାସୋ ‘ତେରସା’ତି, ‘‘ଟାନୁବନ୍ଧାନେକୱଣ୍ଣା ସଵ୍ୱସ୍ସା’’ତୀମସ୍ସାୱକାସୋ ‘ଏସୁ, ଅନେନା’ତି, ଇହୋଭୟମ୍ପପ୍ପୋତି ‘‘ଅତୋ ୟୋନଂ ଟାଟେ’’ (୨-୪୧) ‘‘ନରାନରେ’’ ‘‘ଅତେନ’’ (୨-୧୦୮) ‘‘ଜନେନା’’ତି (ତତ୍ଥ) ‘‘ଟାନୁବନ୍ଧାନେକୱଣ୍ଣା ସଵ୍ୱସ୍ସେ’’ତୀଦମ୍ପୱତ୍ତତୀତି ତେସମପୱାଦାନଂ ୱିପ୍ପଟିସେଧା ସଵ୍ୱାଦେସୋ ଭୱତି। ‘‘ଛଟ୍ଠିୟନ୍ତସ୍ସା’’ତି ଦସସଦ୍ଦେ-ନ୍ତସ୍ସ ପତ୍ତୋପି ତଦପୱାଦତ୍ତା ‘‘ଆଦିସ୍ସା’’ତିଆଦିଭୂତସ୍ସ ଦକାରସ୍ସ ହୋତୀତି ଆହ ‘ଦକାରସ୍ସରୋ’ତି।

୧୭। ଛଟ୍ଠୀ

କୋନ୍ଦୋନ୍ତ ସଦସ୍ୱେଚ୍ଚାହ-'ଅନ୍ତୋୱସାନ'ମିଚ୍ଚାଦି, ''ୱଣ୍ଡସ୍ୱନ୍ତସ୍ୟ''ତି (୧-୧-୫୨) ସୁତ୍ରେ ୱଣ୍ଡଗ୍ରହଣମନ୍ତୱିସେସନାଯୋପଦିଟ୍ଟଂ ପାଣିନିନା-ଅନ୍ତସ୍ସ ପଦସ୍ସ ୱାକ୍ୟସ୍ସ ୱା ମାଭୱୀ'ତି, ଇହ ଦ୍ୱନନ୍ଧକଂ ୱଣ୍ଡଗ୍ଗହଣଂ ବ୍ୟୱଚ୍ଛେଜ୍ଜାଭାୱାତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ସୋ ଚେ' ତ୍ୟାଦି, ନନୁ ବ୍ରହ୍ମସ୍ସାତି ୱିସେସନହ୍ମେନ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତୋ ମହାବ୍ରହ୍ମସଦ୍ଦୋ ଛଟ୍ଠୀନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ନାମାତି ''ବ୍ରହ୍ମସ୍ସୁ ୱା''ତି (୨-୧୯୪) ଉଆଦେସୋ ''ଛଟ୍ଠିଯନ୍ତସ୍ସା''ତି ଅନ୍ତବ୍ରହ୍ମସଦସ୍ସ ପପ୍ପୋତି, ତଥା ସତି 'ନ ହି ଛଟ୍ଠୀ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସ ଅନ୍ତଂ ପଦଂ ୱାକ୍ୟଂ ୱା ସମ୍ଭୱତୀ'ତି କଥ୍ମା ୱୁତ୍ତନ୍ତି, ୱୁଚ୍ଚତେ- ନ ୱିସେସନହ୍ମେନାକ୍ଖେପମତ୍ତେନ ମହାବ୍ରହ୍ମସଦ୍ଦୋ ଛଟ୍ଠୀ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ନାମ ଭୱତୀତି ନ ବ୍ରହ୍ମସଦ୍ଦସ୍ସ ସଦ୍ଦସ୍ସାଦେସପ୍ପସଙ୍ଗୋ, ମହାବ୍ରହ୍ମସଦ୍ଦେ ୱା ବ୍ରହ୍ମସଦ୍ଦୋ ଅଦ୍ଥୀତି ତସ୍ସାନ୍ତସ୍ସ ଉତ୍ତଂ ୱିଧୀଯତେ।

୧୮। ୱାନୁ

''ଛଟ୍ଠିଯନ୍ତସ୍ସେ''ତ୍ୟନେନେୱାୱିସେସେନ ୱାନୁବନ୍ଧକାରିଯେପ୍ପନ୍ତସ୍ସ ସିଦ୍ଧେ କିମହ୍ମୋଯମାରମ୍ଭୋତ୍ୟାସଙ୍କିଯ ଟାନୁବନ୍ଧାତ୍ୟାଦିନା ୱଚନଫଲମୁପଦସ୍ସେନ୍ତୋ 'ବାଧକବାଧନତ୍ଥୋ-ଯମାରମ୍ଭୋ'ତି-ୱଦତି, ତଥାହି ''ଛଟ୍ଠିଯନ୍ତସ୍ସେ''ତ୍ୟସ୍ସ ବାଧକୋ ''ଟାନୁବନ୍ଧାନେକୱଣ୍ଣା ସଦ୍ଦସ୍ସେ''ତି, ତସ୍ସ ଚ ''ୱାନୁବନ୍ଧୋ''ତ୍ୟଯଂ ଯୋଗୋ ବାଧକୋତି ବାଧକବାଧନତ୍ଥୋ ସମ୍ପଜ୍ଜତେ, ଅପୈଚ୍ଚଯମୁପସଗ୍ଗୋ ୱଜ୍ଜନେ ନୀୱାରଣେ, ପନଯନେ ୱା ୱତ୍ତତେତି ଅପୋହ୍ୟନ୍ତେ ଉସ୍ସଗ୍ଗଲକ୍ଖଣାନି ୱଜ୍ଜୀଯନ୍ତେ ନୀୱାରୀଯନ୍ତେ ଅପନୀଯନ୍ତେ ନେନେତ୍ୟପୱାଦୋ, ସୁତ୍ତେକଦେସେନ ସୁତ୍ତମେୱୋପଲକ୍ଖିତନ୍ତି ଅନ୍ତସ୍ସ'ଛଟ୍ଠିଯନ୍ତସ୍ସା'ତି ସୁତ୍ତସ୍ସ ଅପୱାଦୋ ଅନ୍ତାପୱାଦୋ, ଉସ୍ସଜ୍ଜତେ ନିୱତ୍ତୀଯତ୍ୟପୱାଦେନେତ୍ୟୁସ୍ସଗ୍ଗୋ, ଉସ୍ସଗ୍ଗାପୱାଦକ୍କମୋ ପନେତ୍ଥ ଏୱଂ ୱେଦିତବ୍ବୋ ''ଛଟ୍ଠିଯନ୍ତସ୍ସେ''ତ୍ୟୁସ୍ସଗ୍ଗୋ, ତଦପୱାଦା ''ଟାନୁବନ୍ଧାନେକୱଣ୍ଣା ସଦ୍ଦସ୍ସ'' ''ଉକାନୁବନ୍ଧାଦ୍ୟନ୍ତା'' ''ମାନୁବନ୍ଧୋ ସରା ନମନ୍ତା ପରୋ''ତି, ''ଟାନୁବନ୍ଧାନେକୱଣ୍ଣା ସଦ୍ଦସ୍ସେ''ତ୍ୟୁସ୍ସଗ୍ଗୋ, ତଦ ପୱାଦା ''ୱାନୁବନ୍ଧୋ'' ''ମାନୁବନ୍ଧୋ ସରାନମନ୍ତା ପରୋ''ତି।

୧୯। ଟାନୁ

ଛଟ୍ଠୀନିଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସେଚ୍ଚାଦିନା ୱଚନାରମ୍ଭପ୍ପଯୋଜନାଖ୍ୟାନେନାନ୍ତାଦେସାପୱାଦୋ ଯଂ ଯୋଗୋତି ବ୍ରୱୀତି, ପଚ୍ଚେକମଭିସମ୍ବନ୍ଧୋତି ସୋ ଟକାରାନୁବନ୍ଧୋ ଚାଦେସୋତିଆଦିନା, କସ୍ସ ସଦ୍ଦସ୍ସ ଭୱତିଚ୍ଚାହ-'ଛଟ୍ଠୀ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସେ'ଚ୍ଚାଦି, ନନୁ ଚ ଟେଆଦେସୋପ୍ପନେକୱଣ୍ଣୋଏୱ ଦ୍ୱିୱଣ୍ଣସମୁଦାଯତ୍ତାତ୍ୟାସଙ୍କିଯାହ-'ଉପଲକ୍ଖିଯେ'ଚ୍ଚାଦି, ଅନୁବଧ୍ୟତେ ପଯୋଗେ ଅସ୍ସୁଯ୍ୟମାନେପି ପଯୋଜନୱସେନାନୁସରୀଯତୀତ୍ୟନୁବନ୍ଧୋ, ଉପଦେସେ ଯେୱୋପଲକ୍ଖିଯ ନିୱତ୍ତତେତ୍ୟନେନେତଂ ଦସ୍ସେତି 'ଉଚ୍ଚାରିତୱିନାସିନୋନୁବନ୍ଧା'ତି, ଉପଦେସେ ପଠମୁଚ୍ଚାରଣେ।

୨୦। ଙକା

ଆଦ୍ୟନ୍ତାତି ୱୁତ୍ତେ କଥମୱଯୱାତ୍ୟଯମତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତୀ ତ୍ୟାହ-'ଆଦ୍ୟନ୍ତସଦ୍ଦାନମି'ଚ୍ଚାଦି, ଆଦ୍ୟନ୍ତସଦ୍ଦାନଂ ନିଯତୱଯୱୱାଚିତ୍ତା ଅୱଯୱସ୍ସ ଚାୱଯୱିନାମନ୍ତରେନା ସମ୍ଭୱତୋ ସାମତ୍ଥିଯାୱଯୱୀ ଲକ୍ଖୀଯତି, ଛଟ୍ଠିଯାତ୍ୟନୁୱୁତ୍ତିତୋ ୱାୱଯୱାୱଯୱିସମ୍ବନ୍ଧେସା ଛଟ୍ଠୀ, ତାଯ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସାତ୍ୟଯମତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାଯତେତି ୱୁତ୍ତିଯଂ-'ଛଟ୍ଠୀନିଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସା'ତି (ୱୁତ୍ତଂ), ତେନେୱ ପଚ୍ଚଯୱିଧିମ୍ହି କୁପ୍ପଚ୍ଚଯାଦଯୋ ନ ଦୋସା ଭୱନ୍ତୀତି, ଅତୋଯେୱାତି ତଦୱଯୱାଚିତ୍ତତୋଯେୱ, ତଗ୍ଗହଣେନେତି ଅୱଯୱଗ୍ଗହଣେନ, କତାକତପ୍ପସଙ୍ଗିତ୍ତାତି ଓତ୍ତେ କତେପି ଅକତେପି ୱୁକାଗମସ୍ସ ପସଙ୍ଗତୋ, ଭୂଯଉତ୍ତା ହି ଓତ୍ତସ୍ସ ଭୂଗ୍ଗହଣେ ସତି କତେପି ଓତ୍ତେ ୱୁକାଗମେନ ଭୱିତବ୍ବମକତେପି ତତୋୱ ''କତାକତପ୍ପ ସଙ୍ଗୀ ଯୋ ୱିଧି ସନିଚ୍ଚୋ''ତି ନିଚ୍ଚତ୍ତା ଓତ୍ତଂ ବାଧିତ୍ୱା ୱୁକାଗମୋ ହୋତି, ଅଥ ୱୁକାଗମେ ପଚ୍ଛା ତେନ ନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ଆହ-'ଅନ୍ତାୱଯୱେ'ଚ୍ଚାଦି।

୨୧। ମାନୁବନ୍ଧୋ

ଯଦିନିଦ୍ଧାରଣେ ଛଟ୍ଠୀ ଅନ୍ତସ୍ସାୱିସେସିତତ୍ତା ଅୱିସେସେନ ଯତୋ କୁତୋଚି ଅନ୍ତତୋ ବାନୁବନ୍ଧୋ ପରୋ ସିଯା, ନ ହି ଦୁତିଯଂ ସରଗ୍ଗହଣମତ୍ଥି, ଯେନାନ୍ତୋ ୱିସେସୀଯତେଚ୍ଚାହ-'ନିଦ୍ଧାରଣ'ମିଚ୍ଚାଦି, କାରଣମାହ-'ସୁତତ୍ତା'ତି, 'ସରାନ'ନ୍ତି ସୁତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ, ତେନ ''ସୁତାନୁମିତେସୁସୁତସମ୍ବନ୍ଧୋବଲୱା''ତି ରୁନ୍ଧତୀତେତ୍ଥଧକାରସ୍ସା ନୁମିତସ୍ସ ମଂ ନ ହୋତୀତି ଦୀପେତି, ସମାନ ଜାତିଯସ୍ସେୱ ଲୋକେ ନିଦ୍ଧାରଣପ୍ପତୀତି ହୋତିଚ୍ଚାହ-'ତଥା ହି'ଚ୍ଚାଦି, ଯଥା'କଣ୍ହା ଗାୱୀନଂ ସମ୍ପନ୍ନଖୀରତମା'ତି ୱୁତ୍ତେ ଅୱିସେସିତତ୍ତେପି କଣ୍ହାଯ କଣ୍ହାଗାୱୀଯେୱ ପତୀଯତେ, ତଥେହାପି ସରାନଂ ମଜ୍ଝେ ଅନ୍ତାତ୍ୟନ୍ତତ୍ତେନ ନିଦ୍ଧାରିଯମାନୋ ସମାନଜାତିଯୋ ସରୋଯେୱ ପତୀଯତେ, ତେନ ସରାନଂ ଯେୱାନ୍ତାପରୋ ଭୱିସ୍ସତୀତି ଭାୱୋ, ୱିସେସନତ୍ତୋତି ''ଞ୍ଜିଲତସ୍ସେ''ତି (୫-୧୬୩) ସୁତ୍ତେ ଅସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତେ ଅଯମେୱେତି ନିଯମାଭାୱା ଯସ୍ସକସ୍ସଚି ଅକାରସ୍ସ ଞ୍ଜିପ୍ପତ୍ତି, ତେନାନିଟ୍ଠପ୍ପତ୍ତୀତି ଲାନୁସଙ୍ଗିସ୍ସେୱ ଅସ୍ସାତି ଲସ୍ସ ଯଂ ୱିସେସନତ୍ତଂ ତଂ ଅତ୍ଥୋ ପଯୋଜନମସ୍ସ ''କତ୍ତରିଲୋ''ତି (୫-୧୮) ଲକାରସ୍ସାତି ୱିସେସନତ୍ଥୋ ଲକାରୋ, ଇଧେୱାତି ଇମସ୍ମିଂ ''ମାନୁବନ୍ଧୋ''ତିଆଦିସୁତ୍ତେଯେୱ।

ପରୋତି ଓଉତେ, ସୋ ଚାଞ୍ଝାଧିକ୍ଷେତ୍ରାଦ୍ବନେକଦ୍ଧୋପି ଇଧ ଇଟ୍ଟ ୱାଟୀ ଦଟ୍ଟଙ୍କୋ, କମ୍ପବୁତିହାରେଘଣିତି କମ୍ପବୁତିହାରୋ କିରିଯାପରିୱତ୍ତନଂ ଭାୱୱିସେସୋ ତସ୍ମିଂ 'ଭାୱକାରକେସ୍ୱଘଣ୍ଣକା''ତି (୫-୪୪) ସାମଞ୍ଞେନ ୱିହିତତ୍ତା ୱିପ୍ପଟିସେଧନନ୍ତି ଅତ୍ଥେ ଘଣି ୱିପ୍ପଟୀ ସେଧୋ, ତେନାହ-'ସାମଞ୍ଞେ'ଚ୍ଚାଦି, ୱିପ୍ପଟିସେଧସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥମାହ-'ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଟିସେଧୋ'ତି, ସଂସିଦ୍ଧିଯଂ ୱତ୍ତମାନୋପି ସିଧ୍ ଉପସଗ୍ଗସମ୍ବନ୍ଧେ ନାତ୍ଥନ୍ତରେପି ହୋତୀତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିରୋଧୋତ୍ଥୋ, ୱିପ୍ପଟିସେଧସଦ୍ଦସ୍ସ ଲୋକେ ୱିରୋଧୱାଚିତ୍ତେନ ପସିଦ୍ଧତ୍ତମାହ 'ତଥା ହି'ଚ୍ଚାଦିନା, କଥମ୍ପନ ପମାଣଭୂତସ୍ସାଚରିଯସ୍ସ ୱଚନେସୁ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିରୋଧୋ ସମ୍ଭୱତୀଚ୍ଚାସଙ୍କିଯ ଉଭିନ୍ନଂ ସାୱକାସତ୍ତେ ସତି ସମ୍ଭୱତି ନାଞ୍ଞଥାତି 'ଦ୍ୱିନ୍ନ'ମିଚ୍ଚାଦି ୱୁତ୍ତିଗନ୍ଥୋ ପୱତ୍ତୋତି ୱତ୍ତୁଂ 'ସୋଚା'ତିଆଦିମାହ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାନକ୍କାସିତେତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେନାନକ୍କନ୍ତେ ଅପରିଗ୍ଗହିତେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ଅନୁଭଯତାଗିନୀତି ଯୋ ୱିସଯେକଦେସୋ ଉଭଯନ୍ନ ଭଜତେ ତସ୍ମିଂ ଅନୁଭଯଭାଗିନି ୱିସଯେକଦେସେ, ସାମଞ୍ଞୱିସଯୋ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱିଧୀନଂ ସାଧାରଣୋ ୱିସଯୋ, ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତିପ୍ପସଙ୍ଗେ ସତି ସୋଚ ୱିପ୍ପଟିସେଧୋ ଜାଯତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଇମିନା ୱିପ୍ପଟିସେଧସ୍ସ ୱିସଯୋ ପୱତ୍ତିପ୍ପସଙ୍ଗୋ ୱିସଯୱିସଯୀନମଭେଦେନ ସୁତ୍ତେ 'ୱିପ୍ପଟିସେଧୋ'ତିୱୁତ୍ତୋତି 'ଦ୍ୱିନ୍ନ'ମିଚ୍ଚାଦିନା ୱୁତ୍ତିଗନ୍ଥୋ ରଚିତୋତି ଦୀପେତି, ପରୋ ହୋତୀ ତିୱିଧିଦସ୍ସିତୋତି ଇମିନା ଯଦି ନିଯମୋ-ଭୂପଗତୋ ସିଯା, ତଦା 'ପରୋୱହୋତୀ'ତି ୱଦେଯ୍ୟାତି ଦସ୍ସେତି, ପାଣିନିଯା ହି ଜାତିଯଂ ପଦତ୍ଥେ ସକିମେୱ ଲକ୍ଖଣଂ ପୱତ୍ତତୀତି ଚରିତତ୍ଥତ୍ତା ୱିସଯନ୍ତରେ ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ଲକ୍ଖଣାନମପ୍ପୱତ୍ତିଯଂ ପରଂ ପଚ୍ଛିମଂ କାରିଯନ୍ତି ୱିଧ୍ୟତ୍ଥମିଦଂ ୱଚନଂ, ବ୍ଯତ୍ତିଯନ୍ତୁ ପଦତ୍ଥେ ଲଦ୍ଧାଦୀନମିୱ ପରିଯାଯପ୍ପସଙ୍ଗେ ନିଯମତ୍ଥନ୍ତି ପଟିପନ୍ନା, ଇଧ ପନ ଜାତିଯଂ ବ୍ଯତ୍ତିଯଞ୍ଚ ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ସୁତ୍ତାନମପ୍ପୱତ୍ତିଯମେୱ ୱିଧ୍ୟତ୍ଥମେୱିଦଂ ୱଚନଂ, ନ ନିଯମତ୍ଥମ୍ପୀତି ପଟିପାଦେତୁମାହ-'ତଥାହି'ଚ୍ଚାଦି, କାମଚାରତୋ ପରିସମାପୀଯତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, କାମତୋ ପରିସମାପନଞ୍ଚେତିସ୍ସା ସଙ୍କସ୍ମିଂ ଅତ୍ତନୋ ଗୋଚରେ ଅୱିଚ୍ଛେଦବ୍ଯାପନେନ ପୱତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ। କଥମ୍ପନେକସ୍ସାପି ପୱତ୍ତି ନ ଭୱେଯ୍ୟାତ୍ୟାସଙ୍କିଯ କାରଣମାହ'ଉଭଯମ୍ପି'ଚ୍ଚାଦି, ହିସଦ୍ଦୋ ଯସ୍ମାତ୍ଥେ, ଯସ୍ମା ଉଭଯମ୍ପିଦମାଚରିଯୱଚନଂ, ତତୋଯେୱ ପମାଣଂ, ଅଭିମତକାରିଯୱିଧାନେ ଲିଙ୍ଗଭାୱେନ ସଦ୍ଦିକାନୁମତତ୍ତା(ତେସଂ) ୱିଧୀନଂ ୱିଧାଯକଞ୍ଚ ତସ୍ମାତି ଅତ୍ଥୋ। ପମାଣତ୍ତା ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ଅପ୍ପୱତ୍ତିଯଂ କାରଣମାହ-'ଅନୁଭଯଭାଗିମ୍ହି'ଚ୍ଚାଦି, ଯତୋ ଲଦ୍ଧାୱକାସା ତତୋ ସମାନବଲାତି, ଇତିସଦ୍ଦୋ ହେତୁମ୍ହି, ୱିରୁଦ୍ଧାଚାତି ଏତ୍ଥ ଇତିସଦ୍ଦଂ ଦତ୍ୱା 'ଅନୁଭଯଭାଗିମ୍ହି...ପେ... ୱିରୁଦ୍ଧାଚାତି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱଚନାନଂ ପମାଣତ୍ତା ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ଅପ୍ପୱତ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱେଦିତଙ୍କୋ। ସମାନବଲାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଲୋକେପି ୱିରୋଧିତ୍ତଂ ଏକକ୍ଖଣେଯେୱ ଉଭିନ୍ନମ୍ପି କାରିଯେ ଅପ୍ପୱତ୍ତି ଚ ଦିସ୍ସତୀତି ଦିଟ୍ଠନ୍ତମାହ 'ଲୋକେଚେ'ତ୍ୟାଦି, ଏତ୍ଥ ଚ ପେସ୍ସସ୍ସ (ଅ)ୱିରୋଧତ୍ତିନୋ କାରିଯେ ଅପ୍ପୱତ୍ତିରିୱ [ଅପ୍ପୱତ୍ତିଯେୱ (ପୋତ୍ଥକେ)] ସମାନବଲାନ ମୁଭିନ୍ନଂ ୱଚନାନଂ କାରିଯେ ଅପ୍ପୱତ୍ତୀତି ସୁଖେନୋ ପମାସଂସନ୍ଦନଂ ୱିଞ୍ଞାତଙ୍କଂ।

ଜାତିପକ୍ଖେଯେୱ ଭସ୍ସକାରେନ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଯୁଗପଦିପ୍ପତ୍ତିଯଂ 'ଲଦ୍ଧାଦୀନମିୱ' ପରିଯାଯପ୍ପସଙ୍ଗୋ ୱଣ୍ଣିତୋ, ତସ୍ସାଯୁତ୍ତତ୍ତମୁପଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ 'ନଚାପି'ଚ୍ଚାଦି, ଭିନ୍ନୱିସଯତ୍ତାତି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱିଧୀନଂ ଭିନ୍ନୱିସଯତ୍ତା। ଅଭିନ୍ନୱିସଯତ୍ତେ ହି ପରିଯାଯକପ୍ପନା ଯୁତ୍ତିମତୀ, ଅତୋଚ ଲଦ୍ଧାଦୀନମଭିନ୍ନୱିସଯତ୍ତମ୍ପଟିପାଦଯିତୁମାହ- 'ଲଦ୍ଧାଦଯୋ ହି'ଚ୍ଚାଦି, ଅନୱଯୱେନେତି ଧାତୁ ମତ୍ତତୋ ୱିଧାନେନାୱଯୱବ୍ଯତିରେକସବ୍ଭାୱତୋ ସଙ୍କଧାତୁପରିଗ୍ଗହେନ, ଯତ୍ଥ ଯସ୍ମିଂ ଧାତ୍ୱତ୍ଥେକଦେସେ ପୱତ୍ତା ସମାନା ପୱତ୍ତା ସନ୍ତୋ ଲଦ୍ଧାୱକାସା ସିଯୁଂ ତସ୍ସେକଦେସସ୍ସ ପରିହାରେନାପି ପରିଚ୍ଚାଗେନାପି ନ ୱିଧୀଯନ୍ତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଲଦ୍ଧାଦୀନ ମେକକ୍ଖଣେ ଅସମ୍ଭୱା ଏକସ୍ମିଂ କତେ ସତୀତରୱଚନାନ ମାନତ୍ଥକ୍କପ୍ପସଙ୍ଗାଚ ପରିଯାଯେନ ଭୱନ୍ତୀତି ଯନ୍ତଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇହାତି ଇମସ୍ମିଂ ଯୁଗପଦିପ୍ପତ୍ତିଯଂ, ଇହ ତଥାଭାୱସ୍ସ କାରଣମାହ-'ସାୱକା...ପେ... ୱଚନ'ନ୍ତି, ତତ୍ଥାତି ଯୁଗପଦିପ୍ପତ୍ତିଯଂ। ଜାତିଯମ୍ପଦତ୍ଥେ ''ପୁନପ୍ପସଙ୍ଗୱିଜାନନା ସିଦ୍ଧଂ, ୱିପ୍ପଟିସେଧେ ଯଂ ବାଧିତଂ ତମ୍ବାଧିତମେୱା''ତୀମାସମ୍ଭିନ୍ନଂ ପରିଭାସନମ୍ପୱତ୍ତିଂ ପଟିପାଦେନ୍ତୋ ଆହ- 'ପରସ୍ମିଂ ଚେ'ତ୍ୟାଦି, ପରସ୍ମିନ୍ତି ଇଟ୍ଠେ, ପରିଭାସନମ୍ପନ ଅଯମତ୍ଥୋ 'ପୁନପ୍ପସଙ୍ଗୱିଜାନନାତି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସୁତ୍ତାନମେକତ୍ଥପ୍ପ ସଙ୍ଗସଙ୍ଖାତେ ୱିପ୍ପଟିସେଧେ ସତିପରମିଟ୍ଠଂ ପଠମଂ ହୋତି, ହୋନ୍ତେନ ତେନ ଯଦୀତରସ୍ସ ନିମିତ୍ତୋପଘାତୋ ନ କତୋ ତଦା ତସ୍ସାପି ପୁନପ୍ପସଙ୍ଗୋ ତସ୍ସ ୱିଜାନନା ସିଦ୍ଧନ୍ତି, ୱିପ୍ପଟିସେଧେ ଯଥାୱୁତ୍ତେ ସତି ପଠମଂ ହୋନ୍ତେନ ଯଂ ସୁତ୍ତଂ ବାଧିତଂ ତସ୍ସ ପୁନପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଯଦି ନିମିତ୍ତଂ ନତ୍ଥି ତଂ ବାଧିତମେୱେ'ତି। ବ୍ଯତ୍ତିଯମ୍ପି ୱିଧ୍ୟତ୍ଥମେୱିଦଂ ୱଚନଂ, ନ ନିଯମତ୍ଥନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ବ୍ଯତ୍ତିଯ'ମିଚ୍ଚାଦି, ଏୱଂ ମଞ୍ଞତେ 'ବ୍ଯତ୍ତିଯଂ ପଟିଲକ୍ଖିଯଂଲକ୍ଖଣପ୍ପୱତ୍ତିଯଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସାଧାରଣଂ ଠାନମ୍ପତି ଯାନି ୱଚନାନି ଭିନ୍ନାନି ତେସମ୍ପି ନିରୱକାସତ୍ତେନ ତୁଲ୍ଯବଲତ୍ତା ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପଟିପତ୍ତିଯେୱସିଯା, ନତୁ ପରିଯାଯପ୍ପସଙ୍ଗୋ'ତି। ବ୍ଯତ୍ତିଯମ୍ପି ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ପରିଭାସାନଂ ପୱତ୍ତି ୱୁତ୍ତୱିଧିନେୱାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ 'ପରିଭାସାନମ୍ପି'ଚ୍ଚାଦିମାହ।

ଜାତିଯମ୍ପଦତ୍ଥେ ''ୱତ୍ତମାନେତି ଅନ୍ତି, ସି ଥ, ମି ମ, ତେ ଅନ୍ତେ, ସେ ୱ୍ହେ, ଏ ମ୍ହେ''ଚ୍ଚାଦୀନଂ ଲକ୍ଖଣାନମେକମେକତ୍ଥେପି ୱତ୍ତମାନେତି ଅନ୍ତି, ୱତ୍ତମାନେ ସି ଥ ଇଚ୍ଚାଦୀନଂ ୱାକ୍କେକଦେସାନଂ ଗଚ୍ଛତିଚ୍ଚାଦୋ ଗଚ୍ଛ ସିଚ୍ଚାଦୋ ଚ ଲକ୍ଖିଯେ ସକିମ୍ପୱତ୍ତିଯା ସଙ୍କସ୍ମିଂ ସକେ ୱିସଯେ ପଠମ ମଜ୍ଝିମପୁରିସେକୱଚନଜାତି ପରିସମତ୍ତାତି ଚରିତତ୍ଥତ୍ତା ତୁମ୍ହେ ଗଚ୍ଛଥାତି ଏତ୍ଥ ଦ୍ୱୀହି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପୁରିସାନ ମେକକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତିଯଂ ନ କସ୍ସଚି, ବ୍ଯତ୍ତିଯମ୍ପି ପଟିଲକ୍ଖିଯଂ ଲକ୍ଖଣାନି ଭିଜ୍ଜନ୍ତୀତି ସାଧାରଣଂ ଠାନଂ ପତିଭିନ୍ନେହି ଲକ୍ଖଣେହି ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପେକତ୍ଥେ-କକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତିଯଂ ନ କସ୍ସଚି, ତଥା ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ

ତିଣ୍ଣଂ ପୁରିସାନମେକକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତିଯନ୍ତି ସବ୍ବଥା ଅପ୍ପୱତ୍ତିଯଂ ସମ୍ପତ୍ତାଯଂ ୱଚନମିଦଂ, ପରୋ ହୋତୀତି ମଜ୍ଝିମୁତ୍ତମଂ ଭୱତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ‘ଯଥେ’ଚ୍ଚାଦିନା ୱୁତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତିଗନ୍ଥମ୍ପଞ୍ଜିମୁଖେନା ହରିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ‘କ୍ୱଚନା’ତିଆଦିମାହ, ନେଦମୁଦାହରଣମନ୍ହଂ ମନଂ ଭୋସେତି-ଯତୋ ୱିପ୍ପଟିସେଧୱିସଯମେୱେଦଂ ନ ହୋତି, କୁତୋ ଯତୋ “ୱତ୍ତମାନେତି ଅନ୍ତି”ଚ୍ଚାଦିପ୍ପଭୁତୀନଂ ୱତ୍ତମାନେତି ଅନ୍ତିଚ୍ଚାଦୀହି ୱାକ୍ୟେକଦେସେହି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନମେୱ ପୁବ୍ବପରଚ୍ଛକ୍କାନଂ ପୁରିସୱଚନୱିସେସୱିଧାଯକେନ “ପୁବ୍ବପରଚ୍ଛକ୍କାନ ମେକାନେକେସୁ ତୁମ୍ହାମ୍ହ ସେସେସୁ ଦ୍ୱେଦ୍ୱେ ମଜ୍ଝିମୁତ୍ତମପଠମା” (୬-୧୪) ତୀମିନା ୱାକ୍ୟାୱଯୱେନ ତୁମ୍ହାମ୍ହସେସେସୁ ପଯୁଜ୍ଜମାନେସୁ ଅପ୍ପଯୁଜ୍ଜମାନେସୁ ୱା ଯଥାକ୍କମଂ ପୁବ୍ବଚ୍ଛକ୍କାନଂ ପରଚ୍ଛକ୍କାନଞ୍ଚ ମଜ୍ଝିମୁତ୍ତମପଠମାନଂ ପଚ୍ଚେକଂ ଦ୍ୱେଦ୍ୱେ ୱଚନାନି ଯଥାକ୍କମଂ ଭୱନ୍ତୀତି ‘ଗଚ୍ଛଥ ଗଚ୍ଛାମା’ତି ଏତ୍ଥ ଏକକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତିଯେୱ ନତ୍ଥି, ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପନ ସାୱକାସାନ ମେକକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତିଯେୱ ହି ୱିପ୍ପଟିସେଧୋତି, ତଥାପି ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱିପ୍ପଟିସେଧପ୍ପକପ୍ପନାପି ସକ୍କା କାତୁନ୍ତୀଦମୁଦାହଟଂ ସିଯାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଇମିସ୍ସା ପନ ପରିଭାସାଯ ନିରାକୁଲପ୍ପୱତ୍ତି “ଆଦିସ୍ସା” ତୀମିସ୍ସା ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱେଦିତବ୍ବା, କତାକତପ୍ପସଙ୍ଗୀ ଯୋ ୱିଧି, ସୋ ନିଚ୍ଚୋ, ଯୋତ୍ୱକତେଯେୱାଯମନିଚ୍ଚୋତି ୱୁତ୍ତନିଚ୍ଚାନିଚ୍ଚେସୁ ଅନ୍ତରଙ୍ଗବହିରଙ୍ଗେସୁ ଚାତୁଲ୍ୟବଲତ୍ତା ନାସ୍ସ ଯୋଗସ୍ସ ବ୍ୟାପାରୋ, ତଥାହି ନିଚ୍ଚାନିଚ୍ଚେସୁ ନିଚ୍ଚମେୱ ବଲୱନ୍ତି ନିଚ୍ଚାନିଚ୍ଚାନମତୁଲ୍ୟବଲତା, ଅନ୍ତରଙ୍ଗବହିରଙ୍ଗପ୍ପକାର(ମ୍ପନ) ଉପରି “ଲୋପୋ”ତି (୧-୩୯) ସୁତ୍ତେ ପକାସିସ୍ସାମ।

୨୩। ସଙ୍କେତୋ

ୱଚନାରମ୍ଭସ୍ସ ଫଲମାହ-‘ଅନୁବନ୍ଧୋତି ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ’ତ୍ୟାଦି, ୱୁତ୍ତିଯଂ “ଯୋନୱଯୱଭୂତୋ ସଙ୍କେତୋ”ତି ସାମଞ୍ଞେନ ୱୁତ୍ତେପି “ଭାସିସ୍ସଂ ମାଗଧଂ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣ”ନ୍ତି ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣା ଭିଧାନପ୍ପକରଣତୋ ସଦ୍ଦସ୍ସାନୱଯୱଭୂତୋତି ୱିଞ୍ଞାଯତେତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-‘କସ୍ସ’ତ୍ୟାଦିଲ୍ଲୁପ୍ପଚ୍ଚଯେ ଲକାରୋ ଉଦାହରଣଂ, ପକତିଯାଦି ସମୁଦାଯସ୍ସାତିଆଦିୱାକ୍ୟସ୍ସ ସାପ୍ପାଯମତ୍ଥଂ ୱିୱରିତୁଂ ‘ଏୱମଞ୍ଞତେ’ଚ୍ଚାଦି ୱୁତ୍ତଂ, କେଚି ସଦ୍ଦସତ୍ଥକାରାତି ପାଣିନିଂ ସନ୍ଧାଯାହ, ୱଚନନ୍ତି “ତସ୍ସ ଲୋପୋ”ତି (୧-୩-୯) ୱଚନଂ, ପଯୋଗାସମୱାଯିତାତି କତ୍ତାଇଚ୍ଚାଦିପ୍ପଯୋଗେ ଅସମୱାଯିତା ଅପ୍ପଯୋଗିତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ଏୱମ୍ପିସ୍ସ ଲୋପୋ ୱସେଯୋ… ଅନୁପୁବ୍ବୋ ବନ୍ଧିୱିନାସତ୍ଥୋତି ଆହୁ ଉଚ୍ଚାରିତପଧଂସିତ୍ତା ଅନୁବନ୍ଧତେ ୱିନସ୍ସତେତ୍ୟନୁବନ୍ଧୋତି ଇମାଯ ସଦ୍ଦ ବ୍ୟୁପ୍ପତ୍ତିଯାୱସେନ।

୨୪। ୱଣ୍ଣ

‘ଅତେନା’ତି (୨-୧୦୮) ଏତ୍ଥ ଅତୋତି ରସ୍ସବ୍ୟତ୍ତିନିଦ୍ଦେସୋ ୱା ସିଯା ରସ୍ସଜାତିନିଦ୍ଦେସୋ ୱା ସକଲନିସ୍ସଯବ୍ୟାପୀ ଅତ୍ଥଜାତି ନିଦ୍ଦେସୋୱା, ତତ୍ଥ ରସ୍ସବ୍ୟତ୍ତିନିଦ୍ଦେସେ ସତି ବୁଦ୍ଧସିଦ୍ଧାଦୀସୁ ଯତ୍ଥକତ୍ଥଚି ଅକାରୋ ଗଯ୍ହତେତି ନେଟ୍ଠପ୍ପସିଦ୍ଧି… କେସଞ୍ଚି ଅସିଦ୍ଧନତୋ, ରସ୍ସ ଜାତିନିଦ୍ଦେସେ ପନ ବୁଦ୍ଧସିଦ୍ଧାଦିସବ୍ବାକାରନ୍ତାନଂ ଲକ୍ଖଣିକଗୱାଦ୍ୟକା ରନ୍ତାନଞ୍ଚାକାରୋ ଗଯ୍ହତୀତି ସବ୍ବଥା ଇଟ୍ଠପ୍ପସିଦ୍ଧି, ନାଞ୍ଞୋ ଦୀଘୋ ବ୍ୟତ୍ତନ୍ତରତ୍ତାତି ନାନିଟ୍ଠପ୍ପତ୍ତି ଆକାରତୋ ନାସ୍ସେନାଭାୱା, ତସ୍ମା ଅତୋତି ରସ୍ସଜାତିନିଦ୍ଦେସେ ନିସ୍ସିତେ ସବ୍ବମିଦମିଟ୍ଠଂ ନିପ୍ଫଜ୍ଜତୀତି ନାତ୍ଥଜାତି ନିସ୍ସୀଯତେ, ନ ରସ୍ସବ୍ୟତ୍ତିଚ, “ଯୁୱଣ୍ଣାନମେ ଓଲୁତ୍ତା”ତି (୧-୨୯) ଆଦୀସୁ ପନ ରସ୍ସବ୍ୟତ୍ତିଯା ରସ୍ସଜାତିଯା ୱା ନିଦ୍ଦେସେ ‘ତସ୍ସେଦଂ ନୋପେତି’ଚ୍ଚାଦୀସୁ ଏଓଆଦିକମିଟ୍ଠଂ କତ୍ଥଚି ଭୱେଯ୍ୟ, ନ ସବ୍ବତ୍ଥ, ସବ୍ବତ୍ଥ ୱା ଭୱେଯ୍ୟ ‘ୱାତେରିତଂ ସମୋନା’ତିଆଦୀସୁ ବ୍ୟତ୍ତନ୍ତ ରତ୍ତା, ତସ୍ମା ସବ୍ବଥା ଇଟ୍ଠପ୍ପସିଦ୍ଧିଯା ଇତ୍ତଜାତ୍ୟାଦି ନିସ୍ସୀଯତେ, ଅଥୱା ୱଣ୍ଣୁଚ୍ଚାରଣମ୍ପତି କେସଞ୍ଚି ୱଣ୍ଣୁପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନାନଂ ଉଚ୍ଚନୀଚତଦୁଭଯ ସଂହାରୱସେନ ୱଣ୍ଣୱିସେସୁପ୍ପତ୍ତି ଦସ୍ସନତୋ ତେସଂ ୱସେନ ରସ୍ସ ବ୍ୟତ୍ତିନିଦ୍ଦେସେ ରସ୍ସଜାତିନିଦ୍ଦେସେ ୱା ୱୁତ୍ତନଯେନ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠପ୍ପତ୍ତିଯଂ ସବ୍ବଥା ସବ୍ବଥା ଇଟ୍ଠପ୍ପସିଦ୍ଧିଯା ଇତ୍ତଜାତ୍ୟାଦି ନିସ୍ସୀଯତେ, ତତ୍ଥ ୱଣ୍ଣ ପରେନ ସୱଣ୍ଣଗ୍ଗହଣଂ ନିଯମିତୁଂ ୱଚନମିଦମାରଦ୍ଧନ୍ତି ‘ସବ୍ବତ୍ଥେୱା’ତିଆଦିନା ୱଚନାରମ୍ଭଫଲମାହ, ସବ୍ବତ୍ଥେୱାତି ସବ୍ବସ୍ମିଂଯେୱ ସୁତ୍ତପ୍ପଦେସେ। ନନୁ ସଯଞ୍ଚାତି ୱୁତ୍ତେପି ପରିଯତ୍ତଂ, ନ ହ୍ୟଞ୍ଞଂ ରୂପା ସଯମତ୍ଥି, ଅଞ୍ଞଂ ୱା (ସଯ)ତୋ ରୂପନ୍ତି ସିଦ୍ଧେପ୍ୟେୱଂ ସତି ଅତ୍ଥେତ୍ଥ ପରୋ କୋଚି ୱିସେସୋତି ଞାପେତୁଂ ସଞ୍ଚ ରୂପ’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତିକାରୋ ଆହାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ରୂପସ୍ସ ୱିସେସିତବ୍ବତ୍ତା ‘ସଞ୍ଚ ରୂପ’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତିଯଂ ନିଦ୍ଦିସୀଯମାନତ୍ତା ଚ ରୂପନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ‘ସଞ୍ଚ ଗଯ୍ହତୀ’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ସଂରୂପଗ୍ଗହଣାଯାପିସଦ୍ଦଂ କରୋତୋ-ଧିପ୍ପାଯୋ-ଯନ୍ତି ୱତ୍ତୁମାହ-‘ଅଞ୍ଞଥେ’ଚ୍ଚାଦି, ଅଞ୍ଞଥାତି ଅଞ୍ଞେନପ୍ପକାରେନ ସଂରୂପଗ୍ଗହଣାଯ ଅପିସଦ୍ଦାଭାୱେତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥେତି ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥ ସମାସୱିସଯେ, ଗୁଣୀଭୂତସ୍ସାତି ଅପ୍ପଧାନଭୂତସ୍ସାକାରେ କାରାଦିନୋ, ସମାସେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ପଧାନତ୍ତେ ତତ୍ତେପି ଗୁଣୋ ଭୱତି ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥୋ-କାରେକାରାଦି ୱିଧାଯ କତ୍ତା, ୱିଧୀଯମାନୋ ସୱଣ୍ଣୋୱ ପଧାନଂ… ଇଦମତ୍ଥିତାଯ ତପ୍ପୱତ୍ତିଯାତି। ନନୁ ୱୁତ୍ତିଯମପିସଦ୍ଦସ୍ସାତ୍ଥଂ ୱଦତା ସଯଞ୍ଚେତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ, “ତଥା ସଯମତ୍ତନୀ”ତି ନିଘଣ୍ଡୁତୋ ସଯଞ୍ଚ-ତ୍ତାକାରେକାରାଦିଞ୍ଚ ଗଯ୍ହତୀତ୍ୟମତ୍ଥୋ ସମ୍ଭାୱୀଯତୀତି ଚୋଦନମ୍ପନସି ନିଧାଯ ‘ସଞ୍ଚ ରୂପ’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତୋ ସାଧିପ୍ପାଯାରୁଳ୍ହଂ କିଞ୍ଚି ଅତ୍ଥୱିସେସଂ ପକାସେତୁଂ ତଥେୱାହାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ-‘ସଯଞ୍ଚେ’ତ୍ୟାଦି, “ଧନଞ୍ଞାତୀସୁ ସଂସଦ୍ଦୋ, ତଥାତ୍ତତ୍ତନିଯେସୁପୀ”ତି ନିଘଣ୍ଡୁୱଚନତୋ ‘ସ’ନ୍ତି ଅତ୍ତାପି ଗଯ୍ହତି, କୋ ସୋ ସଦ୍ଦରୂପଂ ସାଧାରଣଂ, ‘ସ’ନ୍ତି ଅତ୍ତନିଯମ୍ପି, କିନ୍ତଂ ସଦ୍ଦାନ ମସାଧାରଣଂ ସଦ୍ଦରୂପଂ, ତଥା ସତି ଅତ୍ତନିଯଂ ରୂପଂ ନାମାତ୍ତସଙ୍ଖାତସଦ୍ଦସମ୍ବନ୍ଧୀତି ଆହ-‘ସଂରୂପଂ ସଦ୍ଦାନମସାଧାରଣଂ ରୂପ’ନ୍ତି, ଏତଞ୍ଚ ଇଦନ୍ତୀମିନା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ, ଅସାଧାରଣନ୍ତି ଅସାଧାରଣଂ ସଦ୍ଦରୂପଂ, ସତି ସମ୍ଭୱେ ବ୍ୟଭିଚାରେ ଚ

ୱିସେସନସ୍ସ ସାତ୍ଥକତାଯ ଅସାଧାରଣନ୍ତି ରୂପଂ ୱିସେସତା ସାଧାରଣସ୍ସାପି ସମ୍ଭୱୋ ୱୁତ୍ତୋଯେୱ ନାମାତି ଆହ-'ଦୁୱିଧଂ ହି'ଚ୍ଚାଦି, କିନ୍ତଂ ସାଧାରଣମସାଧାରଣଞ୍ଚରୂପନ୍ତି ସାମଞ୍ଞେନ ରୂପଂ ନିଦ୍ଦିସିତୁମାହ-'ତତ୍ଥା'ତିଆଦି, ତତ୍ଥାତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ସତ୍ତମୀ, ସଦ୍ଦାନନ୍ତି ସାତ୍ଥକନିରତ୍ଥକାନଂ ଯେସଂକେସଞ୍ଚି ସଦ୍ଦାନଂ, ତଂତଂ ସଦ୍ଦତ୍ତାଦୀହି ତେସଂତେସଂ ବୁଦ୍ଧ ଐଆଦୀନଂ ସଦ୍ଦାନଂ ସଦ୍ଦତ୍ତାଦି, ଉଭଯତ୍ଥ ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଅତ୍ଥୋ ସଙ୍ଗହିତୋ, ତେନ ସାଧାରଣଂ ସଦ୍ଦରୂପମତ୍ଥରୂପଂ ତଥା-ସାଧାରଣନ୍ତି ଚତୁବ୍ବିଧଂ ସଂରୂପନ୍ତି ଦସ୍ସେତି, ଚତୁସୁପି ଚେତେସ୍ୱସାଧାରଣସ୍ସ ସଦ୍ଦରୂପସ୍ସେୱୋପାନଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ତତ୍ଥା'ତିଆଦି, ସାଧାରଣରୂପନ୍ତୁଦାସେନାତି ସାଧାରଣରୂପସ୍ସ ପରିଚ୍ଚାଗେନ, ଉପାଦିଯନ୍ତୋ ରୂପମେୱ ସଦ୍ଦସ୍ସସଂ, ନାତ୍ଥୋତି ଚ ଦସ୍ସେତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଚ ସଦ୍ଦୋ ପନେତ୍ଥ 'ଇଦଂ ଦସ୍ସେତୀ'ତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତଂ ସମୁଚ୍ଚିନୋତି, ଅସାଧାରଣସ୍ସେୱୋପାଦିଯନେ କାରଣମାହ-'ତନ୍ତ'ମିଚ୍ଚାଦି, ଇତରନ୍ତି ଯେ ସଂକେସଞ୍ଚି ସଦ୍ଦାନଂ ସଦ୍ଦତ୍ତାଦି, ପରସ୍ସାପୀତି ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଯସ୍ସକସ୍ସଚି ସଦ୍ଦସ୍ସାପି, ଇତି ଇଦଂ, ପତିତଂ ପସିଦ୍ଧଂ, ଏତ୍ଥ ପନ ଇତିସଦ୍ଦୋ ହେତୁମ୍ହି, ଯସ୍ମା ଇଦଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ପସିଦ୍ଧଂ ତସ୍ମା ପୁଜ୍ଜାଚରିଯପରମ୍ପରାଯାଗତୋ ପଦେସତୋ ଉପାଦିଯନ୍ତୋତି ପକତଂ, ସଂସଦ୍ଦୱିସେସନସାମତ୍ଥିଯେନ ଅସାଧାରଣରୂପୋପାଦିଯନେପି ଅସାଧାରଣଂ ସଦ୍ଦରୂପମେୱୋପାଦୀଯତି ନାସାଧାରଣମତ୍ଥରୂପଂ… ଇମିନା ୱତ୍ତମାନକାରଣତା [ତାଯ (ପୋତ୍ଥକେ)] ୱସେନାତି ଆହ-'ସଦ୍ଦସ୍ସେ'ଚ୍ଚାଦି, ଆସନ୍ନଂ…ସଦ୍ଦତୋ ସଦ୍ଦଭାୱସା ନଞ୍ଞତ୍ତା, ୱିପରିଯଯତୋତି ୱିପରିଯାସେନ ଅନାସନ୍ନ ଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ, ଚକ୍ଖୁୱିସଯୋପି ହି ଅତ୍ଥୋ କଥଂ ସୋତୱିସଯସଦ୍ଦସ୍ସ ନ ଆସନ୍ନୋ ସଂରୂପସ୍ସୱିତୁମରହତୀତି, କାରଣନ୍ତରମାହ-'ଅହେସ୍ସତ୍ତାଚା'ତିଆଦି, ଅହେସ୍ସତ୍ତାତି ଅପରିଚ୍ଚଜନୀଯତ୍ତା, ଇଦମ୍ପି ନିଚ୍ଚସମ୍ବନ୍ଧିତ୍ତେ କାରଣୱଚନଂ, ତଂ ସଦ୍ଦରୂପଂ, ନିଚ୍ଚସମ୍ବନ୍ଧୀତି ନିରନ୍ତରସଂଯୋଗୀ, ୱିପରିଯଯତୋତି ହେଯ୍ୟତ୍ତା, ତଥାହିଚ୍ଚାଦିନା ଅତ୍ଥସ୍ସ ହେଯ୍ୟତ୍ତଂ ବୋଧେତି, ଅପରଂ କାରଣମାହ-'ଅସାଧାରଣଞ୍ଚ ରୂପଂ'ତ୍ୟାଦିନା, ସାଧାରଣୋ ପରିଯାଯ ସଦ୍ଦାନଂ, ପଚ୍ଚେତବ୍ବତ୍ତାତି ୱିଞ୍ଞାତବ୍ବତ୍ତା, ଇଦାନି କାରଣତ୍ତଯଂ ସମୋଧାନେତ୍ୱା ଇମେହି କାରଣେହି ରୂପମେୱ ସଦ୍ଦସ୍ସ ସଂନାମ, ନାତ୍ଥୋତି ନିଯମେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ 'ତଦେୱ'ନ୍ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ, ତଦେୱନ୍ତି ଯସ୍ମା ଏୱଂ, ତଂ ତସ୍ମାତି ଅତ୍ଥୋ, ସରୂପପ୍ପଧାନେତି ''ଗୋସ୍ସା ୱଙ୍ଗ'' (୧-୩୨) ତ୍ୟାଦୋ ଗୋସ୍ସାତ୍ୟାଦିକେ ସରୂପପ୍ପଧାନେ।

୨୫। ନ୍ତୁ

ନ୍ତୁସୁତିଯା ଜନ୍ତ୍ୱାଦୀନମ୍ପି ''ନ୍ତନ୍ତୂନଂନ୍ତୋ ଯୋମ୍ହି ପଠମେ'' (୨-୨୧୫) ତ୍ୟାଦିନା ଗହଣପ୍ପସଙ୍ଗେ ଜାତିଯମଭିପ୍ପସଙ୍ଗବାଧନତ୍ଥଂ ବ୍ୟତ୍ତିଯଂ ୱନ୍ତ୍ୱାଦି ସମ୍ବନ୍ଧୀନମୁପାଦାନତ୍ତମିଦମାରଦ୍ଧଂ ''ୱନ୍ତ୍ୱୱଣ୍ଣା'' (୪-୭୯) ''ତମେତ୍ଥସ୍ସତ୍ଥୀତି ମନ୍ତୁ'' (୪-୭୮) ''କତ୍ତରି ଭୂତେ କ୍ତୱନ୍ତୁ କ୍ତାୱୀ'' (୫-୫୫) ତି ୱିହିତା ୱନ୍ତ୍ୱାଦଯୋ ନାମ।

ଇତି ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନପଞ୍ଚିକାଟୀକାଯଂ ସାରତ୍ଥୱିଲାସିନିଯଂ

ପରିଭାସାଧିକାରୋ ସମତ୍ତୋ।

ସରଲୋପାଦି ୱଣ୍ଣନା

୨୬। ସରୋ

ଆଧାରୱିସେସାପସ୍ସଯନନ୍ତି ଓପସିଲେସିକାଧାରୱିସେସସ୍ସ ନିସ୍ସଯନଂ, ଓପସିଲେସିକାଧାରଂ ୱିନା ଆଧାରନ୍ତରେ ଗହିତେ ସତି ୱଚନନ୍ତରଂ ସୁତ୍ତନ୍ତରଂ ୱିନା ବ୍ୟୱହିତନିୱତ୍ତି କାତୁଂ ନ ଚ ସକ୍କାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, କେଚୀତି ବୁଦ୍ଧପ୍ପିଯାଚରିଯାଦଯୋ ଦସ୍ସେତି, ତେ ହି ଯଦି ୱଣ୍ଣେନ କାଲେନ ୱା ବ୍ୟୱଧାନେପି ସନ୍ଧି ଭୱେଯ୍ୟ ତଦା ସରେତି ନିମିତ୍ତସ୍ସୋ ପାଦାନଂ ନିରତ୍ଥକଂ ଭୱେଯ୍ୟାତି ସରେତି ନିମିତ୍ତୋପାଦାନସାମତ୍ଥିଯେନାନେନ ୱଣ୍ଣାଦିବ୍ୟୱଧାନେ ନୋ ସନ୍ଧୀତି ମଞ୍ଞମାନା 'ନିମିତ୍ତୋ'ଚ୍ଚାଦିକଂ ୱାକ୍ୟମାହୁ, ତଦଯୁତ୍ତନ୍ତି ତେହି'ନିମିତ୍ତୋ'ଚ୍ଚାଦିନା ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଅଯୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ଅଯୁତ୍ତତ୍ତେ କାରଣଂ ବ୍ୟଭିଚାରସବ୍ଭାୱେନ ସାମତ୍ଥିଯାଭାୱୋଯେୱାତି ବ୍ୟଭିଚାରନ୍ଦସ୍ସେତ୍ୱା ସାମତ୍ଥିଯାଭାୱନ୍ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ଅୱସାନେ,ଚ୍ଚାଦି, କାରିଯାଭାୱେପୀତି ଏତ୍ଥ ନ କେୱଲଂ 'ଇଦମେୱ ସଚ୍ଚଂ, ସୁମନା ଭୱନ୍ତୁ ଅଥୋପି'ତ୍ୟାଦୋ ୱଣ୍ଣକାଲବ୍ୟୱଧାନେଯେୱ, ଅଥ ଖୋ 'ଏତେ ନ ସଚ୍ଚେନ ସୁୱତ୍ଥି ହୋତୁ'ତ୍ୟାଦୋ ଅୱସାନେ 'ପମାଦୋ ମଚ୍ଚୁନୋ ପଦଂ' ତ୍ୟାଦୋ ଅନ୍ତ ବିନ୍ଦୁ ସଞ୍ଞାତନିମିତ୍ତନ୍ତରେ ୱା କାରିଯାଭାୱେପି ନିମିତ୍ତୋ ପାଦାନସ୍ସ ସାତ୍ଥକତୋତି ଅପିସଦ୍ଦସ୍ସତ୍ଥୋ, ସାତ୍ଥକତୋତି ଭାୱପ୍ପଚ୍ଚଯଲୋପେନ ଭାୱପ୍ପଧାନୱସେନ ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ସାତ୍ଥକତ୍ତତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ଅଞ୍ଞଥା ନିମିତ୍ତୋପାଦାନମେୱ ସାତ୍ଥକଂ ନାମାତି 'ନିମିତ୍ତୋ ପାଦାନସ୍ସ ସାତ୍ଥକତୋ'ତି ନ ଯୁଜ୍ଜତି, ଅଯମେତ୍ଥାଧିପ୍ପାଯୋ 'ଅୱସାନେ ନିମିତ୍ତରେ ୱା କାରିଯାଭାୱେନ ବ୍ୟଭିଚାରସବ୍ଭାୱା ଅଞ୍ଞଥାନୁପପତ୍ତିଲକ୍ଖଣଂ ସାମତ୍ଥିଯଂ ନତ୍ଥି, ନିମିତ୍ତନ୍ତୁବ୍ୟୱଧାନେପି ଚତ୍ଥି, ଯଥା'ଦାରୁନିମିତ୍ତଂ ୱନୋପସଙ୍କମନ'ନ୍ତି ତସ୍ମା ୱଣ୍ଣକାଲବ୍ୟୱଧାନେପି ସରେତି ନିମିତ୍ତେ ସତି ଲୋପକାରିଯଂ ପପ୍ପୋତେ ୱା'ତି। ଲୁପ୍ପତୀତି 'ତତ୍ରିମେ'ଚ୍ଚାଦିନା କଥନକାଲେ ନ ଦିସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଅଦସ୍ସନମତ୍ତମେୱ ହି ଲୋପୋ,

ଅଞ୍ଞଥା 'ତତ୍ରା'ଦିସଦ୍ଦରୂପାଭାଓସ୍ସଭିଯା ଅଦ୍ଧସ୍ସତୀତି କାରିଭମେସଂ ନ ସିଯାତି, ପଠମାଯ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ… ଖୁଭତ୍ତା କମ୍ମସ୍ସ, ସରସ୍ସାତି ଓଦେସ୍ସ… ଭାଓେ ଖାଦିସ୍ସଜ୍ଜଯେନ ଅଓୁତ୍ତକମ୍ମତ୍ତା, ଇହାତି ଇମିନା ସଦ୍ଧନ୍ତରେ ଭାଓସାଧନଓସେନ ଗହଣଂ ଓିଭାଓେତି, ଗଚ୍ଛ ଲାଘଓୋ… ସରସ୍ସ ଲୋପୋତି ଓା ଲୋପଂ ପପ୍ପୋତୀତି ଓା ଅଓଭଳ୍ଭତ୍ତା, ସରୋତି ପଠମାଯ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ସରୋ ଲୋପୋ ନାମ ହୋତୀତି ସଙ୍ଖାପି ସିଯାତି ଆହ-'ନ ଚେ'ଚ୍ଚାଦି, ଇହାତି ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ, ହୋନ୍ତିଚ୍ଚାଦୋପି ପୁବ୍ବସରଲୋପେ ହନ୍ତିଚ୍ଚାଦିକମ୍ପି ସିଯାତ୍ପାସଙ୍କିଯାହ-'ସୋଚେ'ଚ୍ଚାଦି, ଉସ୍ସଗ୍ଗତୋ ଆଗତୋ ସମ୍ଭୂତୋ ତସ୍ସ ଓା ଅଯଂତି ଓସ୍ସଗ୍ଗିକୋ ପୁବ୍ବଲୋପୋ , ତସ୍ସ ଭାଓୋ ଓସ୍ସଗ୍ଗିକତ୍ତଂ, ଓସ୍ସଗ୍ଗିକତ୍ତା ପୁବ୍ବଲୋପସ୍ସ କାରିଯନ୍ତରେହି ପରଲୋପାଦୀହି ଅପଓାଦଓିଧୀହି ଆବାଧିତୋ ଏଓ, ସୋ ଚ ପୁବ୍ବଲୋପୋ ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ''ପରୋ କ୍ଵଚୀ''ତି (୧୧-୨୭) କ୍ଵଚିଗ୍ଗହଣେନ ପୁବ୍ବପରଲୋପାନଂ ତୁଲ୍ଯବଲତ୍ତାଭାଓା ଯଥା ଗମପ୍ପତ୍ତିତୋ ପରଲୋପସ୍ସାପଓାଦରୂପତ୍ତଂ, ଅଞ୍ଞାସିତେତି ପଓିଟ୍ଠେ, ନ ହୋତି… ପରଲୋପାପଓାଦେନ ବାଧିତତ୍ତା, ତେହୀତି ପରଲୋପାଦୀହି, ସବ୍ବଥା ମୁତ୍ତଓିସଯୋ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି, ଓିକପ୍ପେନ ମୁତ୍ତଓିସଯୋ ଲତେ ଓାତି।

୨୭। ପରୋ

ଇତିସଦ୍ଦୋ ଇଦମତ୍ଥେ, କ୍ଵଚି ଲୋପନୀଯୋ ହୋତୀତି ଇଦଂ ଓଚନଂ ଦୀପେତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, କିନ୍ତି ଆହ-'ପଯୋଗାନୁସାରିତ'ନ୍ତି, କସ୍ସାତି ଆହ-'କାରିଯସ୍ସ ପରଲୋପସ୍ସା'ତି, କେନ ହେତୁନାତି ଆହ 'କ୍ଵଚିଗ୍ଗହଣେନା'ତି, କତ୍ଥାତି ଆହ-'ଇହ ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ'ତି, ତେନାତି ତେନ ପଯୋଗାନୁସାରିତାଦୀପନେନ, ଯଥାପଯୋଗନ୍ତି ଆଗମପଯୋଗାନତିକ୍କମେନ, ନିଚ୍ଚଂ ପକ୍ଖେଓା ପରଲୋପୋ ସିଯାତି ହୋନ୍ତିଚ୍ଚାଦୋ ନିଚ୍ଚଂ, ଲତାଓାତିଆଦୀସୁ ପକ୍ଖେ ଓା ପରଲୋପୋ ଭଓେଯ୍ଯ, ଏଓଂ ମଞ୍ଞତେ ''କସ୍ମିନ୍ତି ଅତ୍ଥେ କ୍ଵାତି ନିପ୍ଫନ୍ନେନାନିଯମଓୁତ୍ତିନା ଅନିଯମଅତ୍ଥସ୍ସେଓ ଓିସେସକତୋ ଓଚନେ ସବ୍ବତ୍ଥେଓାନିଯତତ୍ଥଓୁତ୍ତିତ୍ତା କ୍ଵଚିସଦ୍ଦୋ-ଯଂ ଯଥାଗମଂ ନିଚ୍ଚମନିଚ୍ଚମସନ୍ତଞ୍ଚ ଓିଧିଂ ଦୀପେତି, ତତ୍ଥ ହୋନ୍ତିଚ୍ଚାଦିକୋ ନିଚ୍ଚ ପକ୍ଖୋ ପରଲୋପସ୍ସେଓ ଓିସଯୋ, ଲତାଓାତିଆଦିକୋ ଅନିଚ୍ଚପକ୍ଖୋ ଉଭଯସାଧାରଣତ୍ତା ପୁବ୍ବଲୋପସ୍ସାପି ଓିସଯୋତି ଇମିନା ନିଚ୍ଚଂ ପକ୍ଖେ ଓା ପରଲୋପୋ ହୋତି, ଅସନ୍ତପକ୍ଖୋ ପନ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତିଆଦିକୋ ପୁବ୍ବଲୋପସ୍ସେଓ ଓିସଯୋ ସବ୍ବଥାନେନ ପରିଚ୍ଚତ୍ତତ୍ତା''ତି, ତୀସୁପି ଚେତେସୁ ପନ ପକ୍ଖେସୁ ନିଚ୍ଚାନିଚ୍ଚପକ୍ଖେସୁ ଯେଓସ୍ସାପଓାଦରୂପତା… ପୁବ୍ବଲୋପସ୍ସ ସବ୍ବଥା ହୋନ୍ତିଚ୍ଚାଦୋ ନିଓାରକତ୍ତା ଓା ଓିଧାଯକତ୍ତା ଓା ପରଲୋପସ୍ସ, ନ ତ୍ଵସନ୍ତପକ୍ଖେ… ପୁବ୍ବଲୋପସ୍ସେଓ ସବ୍ବଥାନେନ ଦିନ୍ନା ଓସରତ୍ତା, ଲୋକଗ୍ଗୋତିଆଦି ତୁ କ୍ଵଚିସଦ୍ଦସ୍ସ ପଯୋଗାନୁସାରିତା ଦୀପକତ୍ତା ନିଚ୍ଚେ ଅସନ୍ତେଓାପି ଓିଧିମ୍ହି ଦୀପିତେ ପରଲୋପେନ ଓା ନିପ୍ଫଜ୍ଜତୀତି ନେଟ୍ଠବ୍ବାଘାତୋ, ଏଓଂ ତାଓ କ୍ଵଚିଗ୍ଗହଣେ ସବ୍ବଥାନିଟ୍ଠପରିହାରେନ ଇଟ୍ଠପସିଦ୍ଧି ସିଯା, ତଦଭାଓେକଥନ୍ତି ତଦଭାଓେ ଓିରୋଧମାହ-'ଅଞ୍ଞତେ'ଚ୍ଚାଦି, ପରିଯାଯେନ ଭଓନ୍ତୀତି କ୍ଵଚିଗ୍ଗହଣାଭାଓେ 'ପରୋ'ତି ସୁତ୍ତଂ ସିଯା ତଥା ସତି ସୁତ୍ତଦ୍ଵଯମେକଓିସଯଂ ତୁଲ୍ଯବଲଞ୍ଚ ସିଯା, ତତ୍ଥ ଓିପ୍ପଟିସେଧାଭାଓା ପମାଣଭୂତାନମାଚରିଯ (ଓଚନା)ନଂ ନିରତ୍ଥକତା ମା ଭଓୀତି ଓାରେନ ଭଓନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଇତୀତି ଇମିନା ପରିଯାଯଭଓନକାରଣେନ, ପକ୍ଖେଯେଓ ସିଯାତି ଲତାଓାତିଆଦୀସୁ ପୁବ୍ବଲୋପେ ପରିଯାଯପ୍ପଓତ୍ତେ ପରିଯାଯେନ ପରଲୋପସ୍ସାପ୍ପଓତ୍ତିତୋ ଲତାଓାତି ପକ୍ଖେଯେଓ ପରଲୋପୋ ଭଓେଯ୍ଯ, ହୋନ୍ତିଚ୍ଚାଦୋ ନିଚ୍ଚଂ ନ ସିଯାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତଞ୍ଚାତି ତଂ ପରିଯାଯଭଓନଞ୍ଚ, ଖୋ ଓାକ୍ଯାଲଙ୍କାରେ, ପଟିପଦନ୍ତି ପଦମ୍ପି ଦମ୍ପତି ହୋତି, ନେକଦେସପରିହାରେନାପି, ତେନାହ 'ନ କତ୍ଥଚୀ'ତି, ଇମିନା ଇଦଂ ଦୀପେତି ''ସବ୍ବତ୍ଥ ଓିକପ୍ପପ୍ପସତ୍ତିଯା ହନ୍ତି, ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂତ୍ଵାଦିକଂ ''ନ ଦ୍ଵେଓା''ତି (୧-୨୮) ସୁତ୍ତେପି ହନ୍ତିଚ୍ଚାଦିକଞ୍ଚାନିଟ୍ଠରୂପମ୍ପି ସମ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି। ନଚେଓମିଟ୍ଠନ୍ତି ଏଓମିଦଂ ଯଥାଓୁତ୍ତଂ ଓିକପ୍ପଓିଧାନଂ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣଞ୍ଞୂହି ନେଓାଭିମତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ତମେଓ ସାଧେତି 'ପରଲୋପୋ ହି'ଚ୍ଚାଦିନା, ଅଥା ନିଚ୍ଚପକ୍ଖେ ଓା ପରଲୋପେ କତେ-ନେନ ପରିଚ୍ଚତ୍ଥାନେ ଉସ୍ସଗ୍ଗପ୍ପଓତ୍ତିଯା ଲତାଓ ଲତେଓାତି ରୂପଦ୍ଵଯଂ ସମ୍ପଜ୍ଜତି ତସ୍ମା ପଯୋଗାନୁସାରିତାଦୀପକେନ କ୍ଵଚିସଦ୍ଦେନେଓ ହୋନ୍ତି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଲତାଓ ଲତେଓାତି ପଯୋଗ ସମ୍ଭଓେପି, ତଥାପି ଅନିଚ୍ଚପକ୍ଖେ ଲତାଇଓାତି ତତିଯରୂପପ୍ପସିଦ୍ଧିଯା ପରିଯାଯେନ ଭଓିତବ୍ବନ୍ତି ପରିକପ୍ପେତି 'ନନୁ ଚେତ୍ଯାଦିନା, ଅଥ ''ପରୋ କ୍ଵଚୀ''ତି କ୍ଵଚିଗ୍ଗହଣେ ସତି ଅପ(ଓାଦରୂପ)ତ୍ତା କଥମ୍ପରିଯାଯପ୍ପଓତ୍ତୀତି ମନସି ନିଧାଯାନିଚ୍ଚପକ୍ଖେ ପରିଯାଯପ୍ପଓତ୍ତିଦୀପନତ୍ଥଂ ''ନ ଦ୍ଵେଓା''ତି ସୁତ୍ତିତନ୍ତି ଅପଓାଦେ ରୂପତ୍ତଯେପି ପରିଯାଯପ୍ପଓତ୍ତିଯଂ ଦୋସାଭାଓମାହ-'ନାଯଂ ଦୋସୋ'ଚ୍ଚାଦି, ତଥାହିଚ୍ଚାଦିନା ''ନ ଦ୍ଵେଓା''ତି ସୁତ୍ତେନେଓ ପରିଯାଯସ୍ସାପି ଦୀପିତତ୍ତଂ ସାଧେତି, ସା ଚ ଏକତ୍ଥପ୍ପଓତ୍ତି ପରିଯାଯଂ ଓିନା ନ ସମ୍ଭଓତି… ଏକଲକ୍ଖଣେ ପଓତ୍ତସବ୍ବୁଓାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ନନୁ ଚ କ୍ଵଚାଭାଓେ ପରିଯାଯପ୍ପଓତ୍ତିଯଂ ଯଥାଓୁତ୍ତ ଦୋସସ୍ସେଓାପ୍ପସଙ୍ଗତୋ ମା ହୋତୁ ପରିଯାଯୋ, ଭିନ୍ନଓିସଯେ ପନ ପୁବ୍ବପରଲୋପପ୍ପଓତ୍ତିଯା ''ନ ଦ୍ଵେଓା'ତି ନିସେଧେ ଲତେଓ ଲତାଓ ଲତାଇଓାତି ରୂପତ୍ତଯଂ ନିପ୍ଫଜ୍ଜତୀତି ଚୋଦନଂ ମନସି ନିଧାଯାହ-'ନଚେ'ଚ୍ଚାଦି, ତତ୍ଥ ଦୋସମାହ-'ତଥା ଚ ସତି'ଚ୍ଚାଦିନା, କତ୍ଥଚି ଦେମିଚ୍ଚାଦୋ ନିଚ୍ଚଂ ପୁବ୍ବଲୋପସ୍ସେଓ, କତ୍ଥଚି ହୋନ୍ତିଚ୍ଚାଦୋ ନିଚ୍ଚଂ ପରଲୋପସ୍ସେଓ , ଓିକପ୍ପେନ ଓା କତ୍ଥଚି ଯଥୋଦକଂ ଯଥାଉଦକଂ ତ୍ଵାଦୋ ପୁବ୍ବଲୋପସ୍ସେଓ କତ୍ଥଚି ଇତିପି ଇଚ୍ଚପିଚ୍ଚାଦୋ ପରଲୋପସ୍ସେଓ କତ୍ଥଚି ଲତେଓ ଲତାଓ ଲତାଇଓାଚ୍ଚାଦୋ ପରିଯାଯେନୁଭଯଲୋପସ୍ସେଓ ଦସ୍ସନତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଏତ୍ଥଚ ଇତିପୀତି ଓଓତ୍ଥିତଓିଭାସତ୍ତ ଦୀପନେନ କ୍ଵଚିସଦ୍ଦେନ ପରଲୋପେ କତେ-ଞ୍ଞତ୍ର ପୁବ୍ବ ଲୋପେ ସମ୍ପତ୍ତେ ''ନ ଦ୍ଵେଓା''ତି ଏତ୍ଥାନୁଓତ୍ତମାନ କ୍ଵଚାନୁଭାଓେନ ନିଚ୍ଚଂ ନିସେଧେ ଇଚ୍ଚପିଚ୍ଚେଓ ଭଓତି। ସମ୍ପଜ୍ଜତି ତେସୁ ତେସୁ ସୁତ୍ତେସୁ। ପରିଚ୍ଛେଦୋତି କମ୍ମତ୍ଥଓସେନ ଆଧାରଓସେନ ଓାତି ଆହ-'ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜତି'ଚ୍ଚାଦି।

२८। ନଵ୍ଵେ

ତତ୍ଥଚାତି ଚସଦ୍ଦେନ ଭଵିତବ୍ବଂ, ତଥା ଚ ସତି ଅଞ୍ଞୋଞ୍ଞାନଙ୍ଗାସି ତଂ ଯଥୋଦକଂ ଯଥାଉଦକଂତ୍ଵାଦି ଇତିପି ଇଚ୍ଚପିଚ୍ଚାଦିଚ ସଙ୍ଗହିତଂ ଭଵତୀତି, ପୁବ୍ବଲୋପେ ପରଲୋପେ ଚ ପରିୟାୟେନ ସମ୍ପତ୍ତେ ଦ୍ଵିନ୍ନମ୍ପି ପକ୍ଖେ ଅଭାଵେ ସତି କଥମିଦଂ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଚୋଦେତି‘ୟଜ୍ଜେଵ’ମିଚ୍ଚାଦିନା, ୟଜ୍ଜେଵନ୍ତି ହି ଅୟଂ ନିପାତସମୁଦାୟୋ ଅନିଟ୍ଠାପାଦନାରମ୍ଭ ଵତ୍ତତେ, ଏଵଞ୍ଚେ ଗୟ୍ହତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ତଦେତି ଅତ୍ଥତୋ ଵିଞ୍ଞାୟତି, ନିଚ୍ଚଂ ସନ୍ଧିକାରିୟାଭାଵେ କାରଣମାହ-‘ଉପସିଲେସା ଭାଵତୋ’ତି, ତଦେଵ ସମତ୍ଥେତି ଇଦିସେସୁ ହି’ଚ୍ଚାଦିନା, ଵତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତାତି ଇମିନା ସନ୍ନିକଂସୋ ଵଣ୍ଣାନ ମଦ୍ଧମତ୍ତକାଲବ୍ୟଵଧାନା ପଚ୍ଚାସତ୍ତି, ସନ୍ନିକଂସସ୍ସେତସ୍ସ ଵଚନିଚ୍ଛାୟଂ ସତିୟେଵ ସନ୍ଧିକାରିୟଂ ହୋତୀତି ଦୀପେତି, ଉପସିଲେସାଭାଵୋ ଵାତି ଉପସିଲେସାଭାଵୋ ଏଵ ଭଵତି, ନାଞ୍ଞଥାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ, ତଦଭାଵେଚାତି ତସ୍ସ ଉପସିଲେସସ୍ସ ଅଭାଵେ ଚ, ସନ୍ଧିକାରିୟାଭାଵେ କାରଣମାହ-‘କାଲନ୍ତରେନ ବ୍ୟଵଧାନା’ତି, କାଲନ୍ତରେନାତି ଉଭୟତ୍ଥ ଠିତଵଣ୍ଣାନ ମୁଚ୍ଚାରଣକାଲତୋ ଅଞ୍ଞେନ ମଜ୍ଝପତିତକାଲେନ, ସନ୍ଧି ହୋତେଵ… ସନ୍ନିକଂସଵଚନିଚ୍ଛାଵସେନ ଉପସିଲେସଭାଵତୋ, ବୁଦ୍ଧ ଵୀର ଅଙ୍ଗୁରାଜପୁତ୍ତଂ ଅଜରାମରୋତି ଛେଦୋ, ୟଦିପି ସବ୍ବମେତଂ ୟଜ୍ଜେଵଂତ୍ଵାଦିନା ଵୁତ୍ତଂ କ୍ଵଚି ସଦ୍ଦପ୍ପଭାଵେନେଵ ସିଜ୍ଝତି, ତଥାପି ପକାରୋ-ୟମ୍ପି ସଦ୍ଦେ ୟୋଜେତବ୍ବୋ ଵାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ଵୁତ୍ତୋ।

२९। ୟୁଵ

ନନୁ ସୁତ୍ତେ ‘ଲୁତ୍ତା’ତି ପଞ୍ଚମୀ ନିଦ୍ଦେସା ‘ପରେସ’ନ୍ତି ହୋତୁ, ‘ୟଥାକ୍କମଂ’ତି ତୁ ଵଚନାଭାଵେ କଥଂ ୟଥାକ୍କମନ୍ତୀଦଂ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ-‘ସମେ’ଚ୍ଚାତି, ସମା ସଙ୍ଖ୍ୟା ଗଣନା ୟେସୁ ତେ ସମସଙ୍ଖ୍ୟା-ଉଦ୍ଦେସିନୋ ଅନୁଦେସିନୋ ଚ, ଉଦ୍ଦିସନଂ ପଠମଂ ନିଦ୍ଦିସନଂ ଉଦ୍ଦେସୋ, ଅନୁଦିସନଂ ପଚ୍ଛା କଥନଂ ଅନୁଦେସୋ, ଉଦ୍ଦେସୋ ଅନୁଦେସୋ ଏସମତ୍ଥୀତି ଉଦ୍ଦେସିନୋ ଅନୁଦେସିନୋ, ତେସଂ ସମସଙ୍ଖ୍ୟାନମୁଦ୍ଦେସୀନଂ ଅନୁଦେସୀନଞ୍ଚ, ଇଵଣ୍ଣୁଵଣ୍ଣାହି ଉଦ୍ଦେସିନୋ ଦ୍ଵେ, ଏ ଓକାରା ଅନୁଦେସିନୋ ଚ ଦ୍ଵେତି ଉଦ୍ଦେସୀନମନୁଦେସୀନଞ୍ଚ ଠାନ୍ୟାଦେସାନଂ ସମସଙ୍ଖ୍ୟା ସିୟା, ସତିୟଞ୍ଚ ତସ୍ମିଂ ୟଥାକ୍କମ ମାଦସା ଵିଧୀୟନ୍ତେ, ଲୋକତୋ ସିଦ୍ଧିମୁପଦସ୍ସେତି ‘ତଥାହି’ଚ୍ଚାଦିନା। ଅଵ…ପେ… ଏ ଓତି ପରେସଂ ମତଂ, ଵିପ୍ପଟିପତ୍ତୀତି ଵିରୁଦ୍ଧା ପଟିପତ୍ତି ପଟିଜାନନଂ, ପରେ ‘‘ସତିପି ହେଟ୍ଠା ଵାଗ୍ଗହଣେ‘କ୍ଵଚାସଵଣ୍ଣଂ ଲୁତ୍ତେ’ତି ସୁତ୍ତେ କ୍ଵଚିଗ୍ଗହଣକରଣତୋ ଅଵଣ୍ଣେ ଏଵ ଲୁତ୍ତେ ଅସଵଣ୍ଣୋ ଵିଧି ହୋତି, ତତୋ ଇଧ ନ ହୋତି ଦିଟ୍ଠୁପାଦାନ’’ନ୍ତି ଵଦନ୍ତି, କ୍ଵଚୀତି ଅଧିକାରୋ ଇଧ ନ ହୋତି ମହୁସ୍ସଵୋ ମାତୂପଟ୍ଠାନନ୍ତି, ପତିସଦ୍ଦୋ ଆଧାରତ୍ଥୋ, ତେନ ସମାନାଧିକରଣୋ ଉରସଦ୍ଦୋପୀତି ଉରସ୍ମିନ୍ତି ନିଚ୍ଚ ସମାସତ୍ତା ଅସକପଦେନ ଵିଗ୍ଗହେ କତେ ‘‘ଅସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଵିଭତ୍ତି’’ଚ୍ଚାଦିନା (୩-୨) ସୁତ୍ତେନ ଅସଙ୍ଖ୍ୟସମାସୋତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-‘ଵିଭତ୍ୟତ୍ଥେସଙ୍ଖ୍ୟସମାସୋ’ତି, ଏତ୍ଥ ପନ ୟୁଵଣ୍ଣାନନ୍ତି ସଂସାମି ସମୀପସମୂହ ଵିକାରାଵୟଵାଦୀସୁ ଠାନ୍ୟାଦେସସମ୍ବନ୍ଧେ ଛଟ୍ଠୀ, ତସ୍ମା ଇଵଣ୍ଣୁଵଣ୍ଣାନଂ ଠାନେ ଏ ଓଆଦେସା ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଠାନମ୍ପନ ତିଧା ଅପକଂସୋ ନିଵତ୍ତି ପସଙ୍ଗୋ ଚେତି, ତତ୍ଥ ଗୁନ୍ନଂ ଠାନେ ଅସ୍ସା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟନ୍ତୁ [ବଜ୍ଝନ୍ତୁ (ଜିନିନ୍ଦବୁଦ୍ଧି)] ତି ଅପକଂସୋ ଠାନସଦ୍ଦସ୍ସତ୍ଥୋ, ‘‘ସେମ୍ହସ୍ସ ଠାନେ କଟୁକମୋସଧଂ ଦାତବ୍ବ’’ନ୍ତି ନିଵତ୍ତି ‘‘ଦବ୍ଭାନଂ ଠାନେ ସରେହି ଅତ୍ଥରିତବ୍ବ’’ନ୍ତି ପସଙ୍ଗୋ, ତେସୁ ଇଧ ପଠମଦୁତିୟା ନ ୟୁଜ୍ଜନ୍ତି… ନିଚ୍ଚତ୍ତା ସଦ୍ଦତ୍ଥସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ଅପନୟନଵିନାସା ନ ୟୁଜ୍ଜନ୍ତୀତି, ତତିୟୋ ତୁ (ୟୁଜ୍ଜତି)… ସୁତ୍ତେ ଅତ୍ଥାଭିଧାନାୟ ଇଵଣ୍ଣୁଵଣ୍ଣାନଂ ପଵତ୍ତିପ୍ପସଙ୍ଗେ ତଦତ୍ଥାଭିଧାନାୟେଵ ଏଓଆଦେସା ଭଵନ୍ତୀତି।

३०। ୟଵା

‘‘ସତ୍ତମିୟଂ ପୁବ୍ବସ୍ସେ’’ତି (୧-୧୪) ପୁବ୍ବସ୍ସ କାରିୟଵିଧାନତୋ ସତ୍ତମୀ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସ ପରତା ଵିଞ୍ଞାୟତୀତି ଵୁତ୍ତିୟଂ ‘ପରେ’ତି ଵୁତ୍ତଂ, ଏଵମୁପରିପି, ପରେହି ଇଚ୍ଚସ୍ସ ଅଜ୍ଝିଣମୁତ୍ତୋ’ତି ସାଧେତୁଂ ‘‘ସଙ୍କୋଚନ୍ତି’’ ‘‘ଅଜ୍ଝୋ ଅଧୀ’’ତି ଚ ସୁତ୍ତିତଂ, ତେସମିଧ ପଚ୍ଚକ୍ଖାତଭାଵଦସ୍ସନତ୍ଥମାହ-‘ଇଦ’ମିଚ୍ଚାଦି, ଅବ୍ଭୁକ୍ଖାନନ୍ତି [ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗଭୋ] ଇମିନାଵ ସିଦ୍ଧନ୍ତି ‘‘ଅବ୍ଭୋ ଅଭୀ’’ତି ଚ ନ ଵତ୍ତବ୍ବଂ, ଇତି+ଅସ୍ସ ଇତି ଠିତେ ପରଲୋପୋତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘ଇତି ଅସ୍ସ ପରଲୋପୋ’ତି ଆହ, ଅନ୍ଵଗମାତିଆଦୀସୁ ନିଚ୍ଚଂ।

३१। ଏଓ

ପୁତ୍ତା ମେ+ଅତ୍ଥି, ଅସନ୍ତୋ+ଏତ୍ଥାତି ପଦଚ୍ଛେଦୋ।

३२। ଗୋସ୍ସ

ଅନ୍ତାଦେସତ୍ଥୋତି ‘‘ଛଟ୍ଠିୟନ୍ତସ୍ସା’’ତି (୧-୧୭) ବାଧକସ୍ସ ‘‘ଟାନୁବନ୍ଧାନେକଵଣ୍ଣା ସବ୍ବସ୍ସା’’ତି (୧-୧୯) ବାଧକେନ ‘‘ଵାନୁବନ୍ଧୋ’’ତି (୧-୧୮) ସୁତ୍ତେନ ଅନ୍ତାଦେସତ୍ଥୋ, ତେନେଵ ଵୁତ୍ତଂ-‘ବାଧକବାଧନତ୍ଥୋୟମାରମ୍ଭୋ’ତି, ଅଵଵାଦେସେ ପୁବ୍ବସରଲୋପେ ଦୀଘେଚ ଗଵାସ୍ସଂ, ଗଵଚ୍ଛନ୍ତି ନିଚ୍ଚଂ।

ଇଦଂ କଥଂ ସିଜ୍ଝତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଇଦନ୍ତି ଯଥରିୱେଚ୍ଚାଦିକଂ, କିଂ ୱିନା ସିଜ୍ଝତୀତି ଆହ-‘ଏୱାଦିସ୍ସା’ତିଆଦି, ଏୱସ୍ସ ଆଦିଏକାରୋ ଏୱାଦି, ତସ୍ସ, ରିଆଦେସମନ୍ତରେନାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଚସଦ୍ଦୋ ଅଟ୍ଠାନପ୍ପଯୁତ୍ତୋ, ରସ୍ସୱିଧାନଞ୍ଚାତି ଯୋଜନୀଯୋ, କତେପି ତସ୍ମିନ୍ତି ତସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ ୱିହିତେ ଚ, ନ ସିଜ୍ଝତୀତି ଏୱାଦିସ୍ସ ରିଆଦେସୋ ନ କତୋତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ଭୁସଂ+ଏୱାତି (ପନ) ଠିତେ ମହାୱୁତ୍ତିନା ଏୱାଦିସ୍ସ ଇଆଦେସେ ରୂପସିଦ୍ଧି ହୋତେୱ, ଇଧ ପନ ପକାରନ୍ତରେନ ‘ଭୁସାମିୱେ’ତି ସାଧେତୁମାହ ‘ତମ୍ପି’ଚ୍ଚାଦି।

୩୩। ବ୍ଯଞ୍ଜ

ରସ୍ସଦୀଘାନନ୍ତି ସୁତ୍ତେ ଅୱୁତ୍ତେ କଥଂ ରସ୍ସଦୀଘାନନ୍ତି ଲଭତି ଉଦ୍ଦେସିନୋତି ଆହ-‘ଦୀଘସ୍ସା’ତିଆଦି, ଦୀଘସ୍ସାତି ରସ୍ସସ୍ସାତି ଚ ଠାନସମ୍ବନ୍ଧେ ଛଟ୍ଠୀ, ପଚ୍ଚାସତ୍ତ୍ୟାତି ଠାନସୋ ପଚ୍ଚାସତ୍ତ୍ୟା, ଇଦଞ୍ଚ ନିସ୍ସଯ ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ନିସ୍ସଯକରଣମେକୋ ସଦ୍ଧାଗତୋ ଞାଯୋତି, ଇଧ ନିଚ୍ଚଂ-ୱୀତିନାମେତି ଥୁଲ୍ଲଚ୍ଚଯଂ, ଇଧ ନ ହୋତି-ଜନୋ ସାଯଂ।

୩୪। ସର

ଠାନସମ୍ବନ୍ଧେତି ଠିତି ଠାନଂ ପସଙ୍ଗୋ, ସମ୍ବନ୍ଧନଂ-ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଠାନ୍ଯାଦେସଭାୱଲକ୍ଖଣୋ ଠାନେଯୋଗନିମିତ୍ତଭୂତୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଠାନସମ୍ବନ୍ଧୋ ତସ୍ମିଂ, ଦ୍ୱେ ରୂପାନି ହୋନ୍ତୀତି ଇମିନା ନ ସରୂପପ୍ପଧାନୋତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ହେତୁମାହ-‘ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସା’ତି, ଦ୍ୱେ ରୂପାନିହୋନ୍ତୀତ୍ୟାଦି ୱଚନମିଦଂ [ପଦମିଦଂ (ପୋତ୍ଥକେ)] ଦସ୍ସେତି ‘‘ସରୂପପ୍ପଧାନେପି ଦ୍ୱିସଦ୍ଦେ ଦ୍ୱିସଦ୍ଦସାମଞ୍ଞେନ ସଙ୍ଖ୍ୟାଦ୍ୱିସଦ୍ଦାନୁସିଟ୍ଠଂ ନପ୍ପଯୁଜ୍ଜତେ, ତସ୍ସ (ପନ) ସଙ୍ଖେପ୍ପସ୍ସୱଚନସଙ୍ଖ୍ୟାଭାୱା ଏକୱଚନମେୱ ( ) [(ପନ) (ପୋତ୍ଥକେ)] ହୋତୀ’’ତି, ଇମିନା ଚ-ହ୍ୱପ୍ପଧାନୋ-ଯଂ ନିଦ୍ଦେସୋ ନ ସରୂପପ୍ପଧାନୋତି ଦସ୍ସେତି, ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯୋ ଅଧିପତିପ୍ପଚ୍ଚଯୋତି ଅନିଚ୍ଚଂ, ଇଧ ନ ହୋତି ଇଧ ମୋଦତୀତି, ତଂ ଖଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଏକଙ୍ଗୱିକଲଂ ପଚ୍ଚୁଦାହରଣନ୍ତି ସରମ୍ହା ପରତ୍ତାଭାୱା ନ ଦ୍ୱିତ୍ତଂ।

୩୫। ଚତୁ

ତଙ୍କଗ୍ଗେ ତତିଯପଠମାତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ଚତୁତ୍ଥ (ଦୁତିଯ) ସଦ୍ଦେହି ୱଗ୍ଗକ୍ଖରେସ୍ୱେୱ ଗଯ୍ହମାନେସୁ ତଥା ନିଦ୍ଦେସୋ ଯୁତ୍ତୋ, ନ ହି ଚତୁନ୍ନମ୍ପୂରଣୋ ଚତୁତ୍ଥୋ ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପୂରଣୋ ଦୁତିଯୋତି ଅକ୍ଖରାଯେୱ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଆସଙ୍କିଯ ‘ୱିନାପୀ’ତିଆଦିମାହ, ଅକ୍ଖରେ ଅକ୍ଖରୱିସଯେ ଚତୁତ୍ଥାଦି ୱୋହାରୋ କରୀଯମାନୋ ୱଗ୍ଗଗ୍ଗହଣଂ ୱିନାପି ୱଗ୍ଗକ୍ଖରେଯେୱ ରୁଠହୋ ପସିଦ୍ଧୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ହେତୁମ୍ହି ଇତିସଦ୍ଦୋ, ଯତୋ ଏୱଂ, ତସ୍ମା କାରଣା ‘ତଙ୍କଗ୍ଗେ ତତିଯପଠମା’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ତଙ୍କଗ୍ଗେତି ଚତୁତ୍ଥଦୁତିଯା ଯସ୍ମିଂ, ତସ୍ମିଂଯେୱ ୱଗ୍ଗେତି ଅତ୍ଥୋ, ପଚ୍ଚାସତ୍ତୀତି ପତି ଆପୁଚ୍ଚା ‘ସଦ-ୱିସରଣଗତ୍ୟୱସାଦନେସୁ’ଇଚ୍ଚସ୍ମା ଇତ୍ଥିଯଂ ଭାୱେତ୍ତିମ୍ହି ନିପ୍ଫଜ୍ଜତୀତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-‘ପଚ୍ଚାସୀଦନ’ମିଚ୍ଚାଦି, ଯଥାଯୋଗ୍ଗନ୍ତି ଚତୁତ୍ଥକ୍ଖରେ ଚତୁତ୍ଥସ୍ସ ତତିଯୋ ଦୁତିଯକ୍ଖରେ ଦୁତିଯସ୍ସ ପଠମୋତି ଏୱଂ ଯୋଗ୍ଗମନତିକ୍କମ୍ମ, ଧସ୍ସ ଦଭାୱୋତି ଇମିନାୱ ପୁଜ୍ଜସ୍ସ ଧସ୍ସ ଦତ୍ତମୁପଲକ୍ଖେତି, ତଥା ଯସଦ୍ଧେରୋତି। ଥେରୋତି ଏତ୍ଥ ଏକାରୋ ୱଗ୍ଗକ୍ଖରୋ ନ ହୋତୀତି ତସ୍ମିଂ ତୱଗ୍ଗଦୁତିଯକ୍ଖରସ୍ସ ତସ୍ସ ତୋ ପଠମୋ ନ ହୋତି। ପଚ୍ଛୋତି ଏତ୍ଥ ତୱଗ୍ଗ ଦୁତିଯକ୍ଖରେନ ଥକାରେନ ତଙ୍କଗ୍ଗଭୂତେ ନକାରେ ସତୀପି ନ ସୋ ତଙ୍କଗ୍ଗଦୁତିଯକ୍ଖରୋତି ନ ତସ୍ସ ପଠମୋ ତୋ, ଏତ୍ଥ ନିଗ୍ଘୋସୋ ନିଘୋସୋତିଆଦି ଅନିଚ୍ଚଂ, ଦଡ୍ଢୋ ନିଟ୍ଠାନନ୍ତି ନିଚ୍ଚଂ।

୩୬। ୱିତିସ୍ସ

ଇତିସଦ୍ଦୋ-ନୁକରଣଂ। ନିପାତସ୍ସ ପକତିୱିଯା-ନୁକରଣଂ ଭୱତି, ଅନୁକରଣଞ୍ଚ ଦ୍ୱିଧା ଅସାଧୁସଦ୍ଦରୂପଂ ସାଧୁସଦ୍ଦରୂପନ୍ତି, ତେସୁ ଭାରୱାହକୋ କୋଚି ତେନ ପୀଠଇତୋ ‘ଅହୋ ଭାରୋ’ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ସତ୍ତିୱେକଲ୍ଲା ‘ଅହୋ ବାଲ’ ଇଚ୍ଚାହ, ତଂସମୀପୱତ୍ତୀ ‘କିମଯମାହେ’ତି କେନଚି ପୁଟ୍ଠୋ ସମାନୋ ‘ଅହୋ ବାଲ ଇଚ୍ଚଯମାହେ’ତି ୱଦତି, ଇଧମସାଧୁସଦ୍ଦରୂପଂ, ଇତୀତି ପନ ସାଧୁସଦ୍ଦରୂପଂ, ତସ୍ମା ତତୋ-ନୁକାରିଯେନାତ୍ଥେନ ସାତ୍ଥକତ୍ତା ଠାନସମ୍ବନ୍ଧେ ଛଟ୍ଠୀ।

୩୭। ଏଓ

ନନୁ ‘‘ୱିତିସ୍ସେୱେ ୱା’’ତି (୧-୩୬) ୱୋତ୍ତନୁୱତ୍ତିଯ ଅୱଣ୍ଣେ ଏଓନଂ ୱୋ ହୋତୀତି ଚ ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁଂ, ତଥା ସତି ‘ଅୱଣ୍ଣେ କ୍ୱଚି ୱୋ ହୋତୀ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ‘ଅହୋତି ୱା’ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଚୋଦନମାସଙ୍କିଯାହ-‘ଓକାରସ୍ସପି’ଚ୍ଚାଦି, ଠାନିଭାୱେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତାତି ‘‘ଏଓନ’’ନ୍ତି (୧-୩୧) ୱକାରାଦେସସ୍ସ ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା ଓକାରାଦେସମ୍ପତି ପୁନ ଓକାରୋ ଠାନିଭାୱେନ ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବୋ ନ ସିଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ, ନ ନିମିତ୍ତନ୍ତି ଏଓନଂ ୱକାରାଦେସତ୍ଥଂ

ଅୱଣ୍ଣୋ କାରଣଂ ନ ହୋତୀତି ଅହୋ, ଅଞ୍ଞଥାତି ଅୱଣ୍ଣସ୍ସ ନିମିତ୍ତତ୍ତେ, ଓକାରଂ ନ ପଠେୟ୍ୟାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ମକାରାଗମେ'ଯାଚ କମାଗତେ ଅଗ୍ଗିମକ୍ଖାଯତୀ'ତି, ସ୍ୱେ ଭୱନ୍ତି ୱିଗ୍ଗହ୍ଯ ତନପ୍ପଚ୍ଚଯେ ତଦ୍ଧିତୱୁତ୍ତିଯଂ ୱିଭତ୍ତିଯା ''ଏକତ୍ତତାଯଂ''ତି (୨-୧୧୯) ଲୋପେ ଅକାରାଦେସେ ଦୀଘେଚ ସ୍ୟାଦିମ୍ହି ସ୍ୱାତନଂ ଦ୍ୱିତ୍ତେ ହିଯ୍ୟତ୍ତନଂ। ସ୍ୱାତନନ୍ତିଆଦୀସୁ ନିଚ୍ଚଂ, ଇଧ ନହୋତି ପରେଚ ନ ୱିଜାନନ୍ତୀତି।

୩୮। ନିଗ୍ଗ

କଥ'ମାଗମୋ ହୋତୀ'ତି ୱୁତ୍ତଂ ଯଦି ନିଗ୍ଗହୀତମାଗମୋ ସିଯା ସୁତ୍ତେ ଆଗମଗ୍ଗହଣେନ ୱା ଭୱିତବ୍ବଂ ଞ-ମ-କାଦ୍ଯ ନୁବନ୍ଧୱିସେସେନ ୱା ତ୍ୟାସଙ୍କିଯାହ-'ଅସତି ପି'ଚ୍ଚାଦି, ଆଗମାୱସାଯେ କାରଣମାହ-'ଆଦେସତ୍ତାଯୋଗା'ତି, ଆଦେସତ୍ତାଯୋଗୋ କଥଂ ୱିଞ୍ଞାଯତି ଚ୍ଚାହ-'ଠାନିନିଦ୍ଦେସାଭାୱତୋ'ତି, ତଥା ସତି ଆଗମିନିଦ୍ଦେସାଭାୱା ଆଗମତ୍ତମ୍ପି ନ ସିଯାତି ଚୋଦେତି 'ଯଜ୍ଜେୱ'ମିଚ୍ଚାଦିନା, ନ-ଇତି ଚୋଦନଂ ପଟିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ତସ୍ସ ଆଗମତ୍ତମେୱ ସାଧେତୁମାହ-'ତସ୍ମା'ତିଆଦି, ତସ୍ମାତି ନିଗ୍ଗହୀତସ୍ସ, ରସ୍ସାନୁପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ରସ୍ସସରମେୱ ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା ପୱତ୍ତିତୋ, ଅଯମେୱତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତିଯମ୍ପି ଦସ୍ସିତୋଯେୱାତି ୱତ୍ତୁମାହ-'ଏତଦେୱେ'ଚ୍ଚାଦି, ପୁରିମା ଜାତୀତି ୱିସେସନସମାସେକତେ ରସ୍ସେ ଚ ବିନ୍ଦ୍ୱାଗମୋ, ପରନିମିତ୍ତସ୍ସାନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ବହୁସଦ୍ଦେ-ନ୍ତସ୍ସ ବିନ୍ଦ୍ୱାଗମେ ବହୁଂ, ସତିପି ପଯୋଗାନୁସାରିତ୍ତଦୀପକସ୍ସ କ୍ୱଚିସଦ୍ଦସ୍ସାପି ୱୱତ୍ଥିତୱିଭାସତ୍ତେ ୱାସଦ୍ଦସ୍ସାପି ତାଦିସତ୍ତସ୍ସେୱ ପଟିପାଦକତ୍ତ ସଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ 'ୱୱତ୍ଥିତୱିଭାସତ୍ତା ୱାଧିକାରସ୍ସା'ତି ୱୁତ୍ତିଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, ୱୱତ୍ଥିତସ୍ସ ଲକ୍ଖିଯସ୍ସ ଅନୁରୋଧେନ ଲକ୍ଖଣପ୍ପୱତ୍ତିକା ୱିଭାସା ୱୱତ୍ଥିତୱିଭାସା, ଅଭେଦେନ ତୁ ୱାଧିକାରୋ ୱୱତ୍ଥିତ ୱିଭାସା, ତସ୍ସା ଭାୱୋ ୱୱତ୍ଥିତୱିଭାସତ୍ତଂ, ତସ୍ମା, ଇଧ ନ ହୋତି ଇଧ ମୋଦତି, ଇମସ୍ମିଂ ଠାନେ ଆଗମତ୍ତପ୍ପକାସକୋ ଠାନିନିଦ୍ଦେ ସାଭାୱା ଆଦେସତ୍ତାଯୋଗସଙ୍ଖାତୋ କାରଣୱିସେସୋ ସମତ୍ଥୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ସାମତ୍ଥିଯଂ-ଅତ୍ଥବଲ-ମଞ୍ଞଥାନୁପପତ୍ତିଲକ୍ଖଣଂ, ସଚାତି ସୋ ଆଗମୋ ଚ।

୩୯। ଲୋପୋ

ଲୋପସଦ୍ଦସ୍ସ ଭାୱସାଧନମତ୍ତମେୱ ସାଧେତୁମାହ-'ତେନେ'ଚ୍ଚାଦି, ଲୋପୋତି ଯଦି କମ୍ମସାଧନୋ ସିଯା ତଦା ତେନ ସମାନାଧିକରଣଂ କତ୍ୱା ଉପରି ''ପରସରୋ''ତି ସୁତ୍ତମାରଭୀଯେୟ୍ୟାତି ବ୍ଯତିରେକମାହ 'ନ ପରସରୋ'ତି, ଇଧ ନ ହୋତି ସଙ୍ଗରୋ।

୪୦। ପର

ତ୍ୱଂସି ତ୍ୱମସୀତି ୱିକପ୍ପୋ, ଇଧ ନ ହୋତି ତାସାହଂ।

୪୧। ୱଗ୍ଗେ

ନନୁ ୱଗ୍ଗେୱଗ୍ଗନ୍ତୋତି ଏତ୍ତକେଯେୱ ୱୁତ୍ତେ ଯସ୍ମିଂ (କିସ୍ମି)ଞ୍ଚି ୱଗ୍ଗକ୍ଖରେ ପରେ ବିନ୍ଦୁନୋ ଯୋକୋଚି ୱଗ୍ଗନ୍ତୋ ଅନିଯମେନ ଭୱେୟ୍ୟ ତଥା ସତି ଅନିଟ୍ଠମ୍ପି ସିଯାତ୍ୟାସଙ୍କିଯ ପଚ୍ଚାସତ୍ତିଂ ସନ୍ନିସ୍ସାଯାନିଟ୍ଠ ନିୱତ୍ତିନ୍ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ୱଗ୍ଗେ ୱଗ୍ଗନ୍ତୋ'ତିଚ୍ଚାଦି, ସୋୱାତି ୱଗ୍ଗନ୍ତୋୱ, ତସ୍ମିନ୍ତି ୱଗ୍ଗକ୍ଖରେ।

୪୨। ଯେୱ

ନନୁ ସଦ୍ଦତ୍ତା ବ୍ଯଭିଚାରିତ୍ତା ଏୱସ୍ସ ତାୱ ସଦ୍ଦୋ ହୋତୁ, ସଂଯତୋ, ସଂହିତୋତି ସଦ୍ଦେକଦେସଭୂତାନମ୍ପି ସଯ୍ୟୱା ତେପି ଗହେ ତବ୍ବା ସିଯୁନ୍ତି 'ଯଏୱହି ସଦ୍ଦେସୁ'ତି ଯହୀନମ୍ପି କଥଂ ସଦ୍ଦୱୋହାରୋ କତୋତି ଆହ 'ଏୱା'ତିଆଦି, ଏତ୍ଥାଯମଧିପ୍ପାଯୋ 'ଅବ୍ଯଭିଚାରିନା ବ୍ଯଭିଚାରୀ ନିଯମ୍ଯତେ'ତି।

୪୩। ଯେସଂ

ଯସଦ୍ଦେ ପୁବ୍ବସୁତ୍ତେନେୱ ସଂସ୍ସପ୍ପାଦେସେ ସିଦ୍ଧେ ସୋ ( ) [(ତସ୍ସ) (ପୋତ୍ଥକେ)] ଯ କାରମତ୍ତେଯେୱ ପରେ ସଂସ୍ସେୱ (ଯଥା) ସିଯାତି ସୁତ୍ତମିଦମାରଦ୍ଧଂ।

୪୪। ୱନ

ଠାନିନମାସିଲିସ୍ସ ଗଚ୍ଛତି ପୱତ୍ତତୀତି ଆଗମୋ ନାମ, କୋ-ଯମେତ୍ଥ ଠାନୀତି ଆହ-'ସରସ୍ମାତି, ସୁତ୍ତେ ଅନୁୱତ୍ତସ୍ସ ଚ ଅୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା 'ସରସ୍ମା'ତି

କୁତୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଚୋଦେତି ‘ନନୁ ଚେ’ତ୍ୟାଦିନା। ଆଗମସୁତିୟା ୱନାଦୀନଂ ଠାନିସୁତିୟା ଅଭାୱେପି ସାମତ୍ଥିୟା ବ୍ୟଞ୍ଜନସ୍ସ ୱା ଆଗମୋ ସିୟା ସରସ୍ସ ୱା, ଯଦି ବ୍ୟଞ୍ଜନସ୍ସ ୱା ସିୟା (ନ) ‘‘ପଦାଦୀନଂ କ୍ୱଚୀ’’ତି (୫-୯୨) ସୁତ୍ତିତ ମାଚରିଯେନ, ତସ୍ମା ତଦେୱ ଞାପେତି ‘ସରୋ ଯେୱେତ୍ଥ ଠାନୀ ଭୱିତୁମରହତୀ’ତି। ୱୁତ୍ତତେଚ୍ଚାଦିନା ପରିହାରମାହ, ନିପୁଚ୍ଚା ପଦିସ୍ମା ଅନସ୍ସତ୍ତଯେ ‘‘ପଦାଦୀନଂ କ୍ୱଚୀ’’ତି ଯୁକଅନ୍ତାୱଯୱୋ ‘‘ତୱଗ୍ଗୱରନା’’ଦିନା (୧-୪୮) ଯେ ଦସ୍ସ ଜୋ ‘‘ୱଗ୍ଗଲ ସେହିତେ’’ତି (୧-୪୯) (ଯସ୍ସ ଜୋ) ନିପଜ୍ଜନଂ, ମାନନ୍ତତ୍ୱାଦୀସୂତି ଅଧିକାରାତି ‘‘କ୍ୱୋ ଭାୱକମ୍ମେସ୍ୱପରୋକ୍ଖେସୁ ମାନନ୍ତତ୍ୱାଦୀସୂ’’ତି (୫-୧୭) ଇତୋ ମାନନ୍ତତ୍ୱାଦୀସୁତି ଅଧିକାରା, ପଚ୍ଚଯନ୍ତରେତି ମାନନ୍ତତ୍ୱାଦୀତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚଯେ, କଚ୍ଚାଯନେନ ‘ଅତିପ୍ପଗୋଖୋତାୱା’ତି ସାଧନତ୍ଥଂ ‘‘କ୍ୱଚି ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନେ’’ତି ଓକାରାଗମୋ ଗକାରାଗମୋ ଚ ସୁତ୍ତନ୍ତରେନ ୱିହିତୋ, ତଂ ପକାରନ୍ତରେନ ସାଧେତୁଂ ୱୁତ୍ତିଯଂ-‘ଅତିପ୍ପଗୋ ଖୋ ତାୱା’ତି ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘ଅତିପ୍ପା’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

୪୬। ଛ

ଦ୍ୱାଦଯୋ ଅଟ୍ଠାରସନ୍ତା ବହୁୱଚନନ୍ତାତି ‘ଛକୀ’ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ‘ଛା’ତି ଏକୱଚନଂ ନ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଚୋଦେତି ‘ନନୁଚା’ତିଆଦିନା, ପରିହରତି ନଚ୍ଚାଦିନା, ନେତି ‘ଛଠଓ’ତି ଅଯୁତ୍ତୋ-ଯଂ ନିଦ୍ଦେସୋ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଛସଦ୍ଦସ୍ସ ଅନୁକରଣତ୍ତା ଛସଦ୍ଦାନୁକରଣତ୍ତା, ହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତସାଧୁସଦ୍ଦରୂପା ସାଧୁସଦ୍ଦରୂପମନୁକରଣଂ ୱିଭଜତି ‘ଅନୁକରଣଞ୍ଚ ଦୁୱିଧ’ମିଚ୍ଚାଦିନା, ପରିଚ୍ଚତ୍ତୋ ଜହିତୋ ଅତ୍ଥୋ ୱିଧିନିସେଧରୂପୋ ଯସ୍ସ ତଂ ପରିଚ୍ଚତ୍ତଂ, ଏତ୍ଥ ପନ ଛସଦ୍ଦେନ ଛସଙ୍ଖ୍ୟାୱିସେସୋ ପରିଚ୍ଚତ୍ତୋ, ଅଭିଧାଯତୋ ହୋତୀତି ଇମିନା ଛସଦ୍ଦସ୍ସ ଅନୁକାରିଯେନାତ୍ଥେନାତ୍ଥୱନ୍ତତ୍ଥମାହ, ଏକୱଚନନ୍ତସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ… ଛସଦ୍ଦୱଚନୀଯସ୍ସ ଛସ୍ସ ଏକତ୍ତା, ଅନୁକାରିଯସ୍ସାତି ଏକାଦିନୋ ସଙ୍ଖ୍ୟା ସଦ୍ଦସ୍ସ ତଦଞ୍ଞସ୍ସ ୱା ଯଦନୁକାରିଯମେକାଦିକଂ ତଦଞ୍ଞଂ ୱା ସଦ୍ଦରୂପଂ ତସ୍ସ। ସଙ୍ଖ୍ୟାଦିୱିସେସନ୍ତି ଏକତ୍ତାଦିସଙ୍ଖ୍ୟାୱିସେସଂ ତଦଞ୍ଞଂ ୱା, ‘‘ଯୋମ୍ହି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଦୁୱେ ଦ୍ୱେ’’ତି (୨-୨୧୯) ସୁତ୍ତେ ଦ୍ୱିସଦ୍ଦୋ-ନୁକାରିଯଂ ଦ୍ୱିସଦ୍ଦରୂପଂ ତଦ୍ୱଚନୀଯଞ୍ଚ ଦ୍ୱିସଙ୍ଖ୍ୟାୱିସେସମ୍ପରାମସତୀତି ତଦ୍ୱାଚକଂ ଦ୍ୱିନ୍ନନ୍ତି ବହୁୱଚନଂ, ଅଥ ‘ଠଅଞ୍ଚି’ତି କସ୍ମା ନ ୱୁତ୍ତଂ ଏୱଞ୍ହି ସତି ଞାନବନ୍ଧତ୍ତାଠଅକାରୋ ଆଦ୍ୟୱଯୱୋ ଭୱିତୁମରହତୀତି ଚୋଦନମ୍ମନସି ନିଧାଯ ‘ଛସଦ୍ଦା’ତିଆଦିମାହ, ଅନ୍ତାପୱାଦେନ ୱିଧୀଯମାନୋ ଠଅକାରୋ ଛ ସଦ୍ଦା ପରସ୍ସାଦିସ୍ସ ଆଗମତ୍ତା…ପେ… ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଅନ୍ତାପୱାଦେନାତି ଇମିନା ‘ସରସ୍ସା’ତି ଛଟ୍ଠୀନିଦ୍ଦେସତୋ ‘‘ଛଠଈଯନ୍ତସ୍ସା’’ତୀ-ମସ୍ସ ୱିସଯଭାୱଂ ଦୀପେତି, ପରସ୍ସାତି ଇମିନା ‘ଛା’ତି ପଞ୍ଚମୀନିଦ୍ଦେସତୋ ‘‘ପଞ୍ଚମିଯଂ ପରସ୍ସା’’ତୀମସ୍ସ ୱିସଯଭାୱଂ, ଆଦିସ୍ସାତି ଇମିନା ଠଅସ୍ସେକୱଣ୍ଣତ୍ତା ଅନ୍ତାପୱାଦେନ ‘‘ଆଦିସ୍ସା’’ତି ସୁତ୍ତେ ନ ଆଦ୍ୟନ୍ତୋ ୱିଯେକୋପି ସରୋତି ସରସ୍ସାଦିସ୍ସ ପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି, ଅଯମେତ୍ଥାଧିପ୍ପାଯୋ ‘ଛା’ତି ପଞ୍ଚମୀନିଦ୍ଦେସା ‘‘ପଞ୍ଚମିଯଂ ପରସ୍ସା’’ତି (୧-୧୫) ପରସ୍ସ ସମ୍ପତ୍ତଂ କାରିଯଂ ଏକୱଣ୍ଣତ୍ତା ‘‘ଛଟ୍ଠିଯନ୍ତସ୍ସା’’ତି (୧-୧୭) ଅନ୍ତସ୍ସ ସମ୍ପତ୍ତଂ ‘‘ଆଦିସ୍ସା’’ତି (୧-୧୬) ଆଦିୱଣ୍ଣସ୍ସ ପପ୍ପୋତୀ’’ତି। ଆଦିଭୂତୋୱ ହୋତୀତି ଅସତିପି ଞକାରେ ଆଗମଗ୍ଗହଣାନୁୱତ୍ତିଯା ଆଗମିନଂ ସରଂ ଅୱିନାସେନ୍ତୋ ତସ୍ସ ଆଦ୍ୟୱଯୱଭୂତୋୱ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଲକାରଂ କରୋନ୍ତି ‘‘ଯୱମଦନତରଲାଚାଗମା’’ତି ସୁତ୍ତେନ, ତନ୍ତି ଲକାରକରଣଂ ଉଭିନ୍ନମୱିସେସୱଚନଞ୍ଚ ଅଯୁତ୍ତତଂ ଦସ୍ସେତି ‘ତେସମ୍ପି’ଚ୍ଚାଦିନା, ତେସମ୍ପୀତି କଚ୍ଚାଯନାନମ୍ପି, ଅକ୍ଖରସଞ୍ଞାଯନ୍ତି ‘‘ଅକ୍ଖରାପାଦଯୋ ଏକଚତ୍ତାଲୀସ’’ନ୍ତି ୱିଧୀଯମାନଅକ୍ଖର ସଞ୍ଞାଯଂ। ଅୱିସେସେ ଲଠଆନଂ ନାନତ୍ତାଭାୱେ, ପାକଟୋ ୱାତି ଇମିନା ସୁତିଲିପିଭେଦସ୍ସ ପଚ୍ଚକ୍ଖସିଦ୍ଧତଦସ୍ସେତି, ତତ୍ଥ ହି ସୋତୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିଯା ଲଠଆନଂ ୱିସୁଂୱିସୁଂ ଗହଣଂ ସୁତି, ତଂତଂ ଦେସୱାସୀନଂ ଲେଖା ୱ ୱଣ୍ଣାନଂ ଲିପି, ତେସଂ ଭେଦୋ ସୋତଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଗଯ୍ହତ୍ତା ପଚ୍ଚକ୍ଖସିଦ୍ଧୋ, ଛଠଅଭିଞ୍ଞାତି ୱିକପ୍ପେନ ଠଅକାରାଗମପକ୍ଖେ ରୂପଂ।

୪୭। ତଦ

ଇସ୍ସ ଅତ୍ତଂ ନିପାତନା, ଦକାରୋ ପନ ‘‘ମଯଦା ସରେ’’ତି (୧-୪୪), ପଦନ୍ତରେନାତିଆଦୀତି ଇମିନା ଅଞ୍ଞେନ ପଦେନ, ସାଧୂନି ଭୱନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତି ପାଠସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱତ୍ୱା ‘ସାଧୂନି ଭୱନ୍ତୀତି ନିପାତନତୋ’ତି ଆହ, ତତ୍ଥ କାରଣମାହ-‘ଯ’ମିଚ୍ଚାଦି, ଅପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ପାପନମ୍ପତ୍ତସ୍ସ ପଟିସେଧୋ ଚ ନିପାତନଂ, ତେସଂ ଇଧ ପାଠାତି ତେସଂ ତଥା ଇଚ୍ଛନ୍ତାନଂ ଇଧାତି ନିପାତସ୍ସ ଇମସ୍ମିଂ ତଦମିନାଦିସୁତ୍ତେ ପାଠା, ଉଦ୍ଧସ୍ସ ଉଦୂତି ଉଦ୍ଧଂ ଖମସ୍ସାତି ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥସମାସେ ଉଦ୍ଧଂଖ ଇତି ଠିତେ ଉଦ୍ଧଂସଦ୍ଦସ୍ସ ଉଦୁଆଦେସୋ, ଅସ-ଭୋଜନେ ଇଚ୍ଚସ୍ମା ‘‘କ୍ୱଚଣ’ ଇତି (୫-୪୧) ସୁତ୍ତେନ ଅଣ୍ୱଚ୍ଚଯେ ଅସସଦ୍ଦୋ ନିପ୍ଫଜ୍ଜତୀତି ଆହ-‘ପିସିତମସନା’ତି ‘‘କ୍ୱଚଣ’’ ଇତି ମହିଯଂ ରୱତୀତି ଠିତେ ଇମିନାୱ ଗଣନିପାତନେନ ସମାସେ କତେ ମଯୂରସଦ୍ଦୋ ନିପ୍ଫଜ୍ଜତୀତି ଦସ୍ସେତୁମାହ ‘ମହିସଦ୍ଦସ୍ସେ’ଚ୍ଚାଦି, ଅସ୍ସ ତଦମିନାଦିଗଣସ୍ସ ଆଗତିଗଣତ୍ତା ଏୱମଞ୍ଞେପୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ୱୁତ୍ତନ୍ତି ପାଠସେସୋ। ଦୀଘନିକାଯାଦୀସୁ ପଞ୍ଚସୁ ନିକାଯେସୂତି–

‘‘ଦୀଘମଜ୍ଝିମସଂଯୁତ୍ତ, ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରିକଖୁଦ୍ଦକା;

ନିକାଯା (ପଞ୍ଚ) ଗମ୍ଭୀରା, ଧମ୍ମତୋ ଅତ୍ଥତୋଚିମେ’’ତି।

ୱୁତ୍ତେସୁ ଦୀଘାଗମାଦୀସୁ ପଞ୍ଚସୁ ନିକାଯେସୁ, ଞାତବ୍ବାତି ୱଣ୍ଣା ଗମାଦିଦ୍ୱାରେନ ଜାନିତବ୍ବା, ପଞ୍ଚୱିଧଂ ପଞ୍ଚପ୍ପକାରଂ ନିରୁତ୍ତମୁଚ୍ଚତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ନିବ୍ବଚନଂ ନିରୁତ୍ତଂ, ନପୁଂସକେ ଭାୱେ ତ୍ତୋ, ଅତ୍ଥକଥନୱାକ୍ୟ ପୁବ୍ବକମୁଚ୍ଚାରଣମିଚ୍ଚତ୍ଥୋ, ତଦଭିଧାଯି ସତ୍ଥମପ୍ପଭିଧାନେ-ଭିଧେଯ୍ୟୋ ପଚାରା ତଦତ୍ଥତାଯ ୱା ନିରୁତ୍ତମୁଚ୍ଚତେ, ୱୁତ୍ତନିରୁତ୍ତି ଲକ୍ଖଣେନ…ପେ… ୱେଦିତବ୍ବାତି ଇମିନା ନିରୁତ୍ତସତ୍ଥେ ଯେ ସଦ୍ଦା ପଟିପଦଂ ନିପ୍ଫାଦିଯନ୍ତି ତେସମିଦଂ ସାମଞ୍ଞେନ ନିପ୍ଫାଦନନ୍ତି ଦୀପେତି, ଦ୍ୱାରେ ନିଯୁତ୍ତୋ ଦୋୱାରିକୋତି ଏତ୍ଥ ଣିକେ ଦକାରୱକାରାନଂ ମଜ୍ଝେ ଓକାରାଗମୋ, ହିଂସିସ୍ମାତି ‘ହିଂସ-ହିଂସାଯ’ ମିଚ୍ଚସ୍ମା, ଅପ୍ପଚ୍ଚଯେତି ‘‘ସାୱକାରକେସ୍ୱ ଘଣ୍ଣକା’’ତି (୫-୪୪) ଅପ୍ପଚ୍ଚଯେ, ନିଜକୋତି ଏତ୍ଥ ଜକାରସ୍ସ ଯକାରେ ନିଯକୋ। ଅଥ ୱଣ୍ଣୱିକାରୋତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଜୱଣ୍ଣସ୍ସ ଯାଦେସେ ନିଯକାଦଯୋ ତାୱ ସିଜ୍ଝନ୍ତୁ, ସୁସାନାଦଯୋ କଥଂ ଛୱପଦାଦିୱିକାରତ୍ତା ସୁସାନାଦୀନନ୍ତି ଆହ ‘ପଦୱିକାରୋପି’ଚ୍ଚାଦି। ଅଞ୍ଞଥା ୱଣ୍ଣସମୁଦାଯାଦେସସ୍ସ ୱିସୁଂଗହଣେ ଛବ୍ବିତୋପତ୍ତିଯା ‘ପଞ୍ଚୱିଧଂ ନିରୁତ୍ତ’ନ୍ତି ସଙ୍ଖ୍ୟାନିଯମୋ ନ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି ଭାୱୋ। ଯୋଗୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତଥାହିଚ୍ଚାଦିନା ଧାତୁସ୍ସ ଅତ୍ଥାତିସଯେନ ଯୋଗମ୍ପାକଟୀକରୋତି, ରୱନକିରିଯାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋତି କେକାଯିତାନୁସଦନକିରିଯାଭିସମ୍ବନ୍ଧୋ। ମଯୂରୋତି ଏତ୍ଥ ରୱତି ମଯୂରରାୱେ ଏୱ ୱତ୍ତତେ, ନ ସାମଞ୍ଞେନ ରୱନକିରିଯାମତ୍ତେତି ଭାୱୋ।

୪୮। ତୱ

ୱଣ୍ଣମତ୍ତସ୍ସେ ୱାତି ୱଣ୍ଣସାମଞ୍ଞସ୍ସେୱ, ମତ୍ତସଦ୍ଦୋ ଏତ୍ଥ ସାମଞ୍ଞ ୱଚନୋ। ଯକାରସ୍ସଚ ଚାଦେସୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଦଯକାରାନଂ ଜତ୍ତନ୍ତିସ୍ସ ଇମିନା, ଯସ୍ସ ‘‘ୱଗ୍ଗଲସେହି ତେ’’ତି (୧-୪୯) ଜତ୍ତଂ, ଅତ୍ତାନମଧିକିଚ୍ଚ ପୱତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥେ ଅସଙ୍ଖ୍ୟସମାସୋ।

୪୯। ୱଗ୍ଗ

ଯନ୍ତଂ ସଦ୍ଦାନଂ ନିଚ୍ଚସମ୍ବନ୍ଧିତ୍ତେପି ପକ୍କନ୍ତୱିସଯତ୍ତା ତଂସଦ୍ଦୋ ଯଂସଦ୍ଦଂ ନାପେକ୍ଖତେତ୍ୟାହ-‘ତେତି ଅନନ୍ତର’ଇଚ୍ଚାଦି, ତଂ ସଦ୍ଦୋ ହି ପକ୍କନ୍ତ ୱିସଯୋ ତଥା ପସିଦ୍ଧୱିସଯୋ ଅନୁଭୂତୱିସଯୋ ଚ ଯଂସଦ୍ଦଂ ନାପେକ୍ଖତେ, ଯଥା ଚେସୋ ଯଂସଦ୍ଦନ୍ନା ପେକ୍ଖତେ, ତଂ ସଦ୍ଦଂ ମହାସାମିନାଧିକାଯଂ ସୁବୋଧାଲଙ୍କାରଟୀକାଯଂ–

ମୁନିନ୍ଦଚନ୍ଦସଞ୍ଜାତ, ହାସଚନ୍ଦନଲିମ୍ପିତା;

ପଲ୍ଲୱାଧୱଲାତସ୍ସେ, ୱେକୋ ନାଧରପଲ୍ଲୱୋତି (୧୨୨)।

ଏତିସ୍ସା ଗାଥାଯ ଅମ୍ହେହି ୱିତ୍ଥାରିତନଯେନ ଗହେତବ୍ବଂ, ଯଥା ରହନ୍ତି ସକମ୍ମାକମ୍ମଧାତୂନମନୁରୂପଂ।

୫୦। ୱେୱା

କିଞ୍ଚାପୀଦଂ [ଇଦଂକିଞ୍ଚାପି (ପୋତ୍ଥକେ)] ୱିକପ୍ପନତ୍ଥଂ କତନ୍ତି ହେଟ୍ଠିମେନ ନି(ନ୍ନାନ)ତ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଯତି, ତଥାପି ଇମିନା ୱାକାରେନ ୱିକପ୍ପୋୱ, ହେଟ୍ଠିମେ ପନ କ୍ୱଚାଧିକାରା ହକାରନ୍ତଧାତୁତୋ ଧ୍ୟଣ୍ୱଚ୍ଚଯେ ମେହ୍ନଂ, ଦୋହ୍ନଂ ସିନେହ୍ନଂ, ଲେହ୍ନନ୍ତିପି ଭୱନ୍ତେୱ।

୫୩। ସଂଯୋ

ୱତ୍ତୁନୋ-ଉପ୍ପଧାନତ୍ତମତ୍ତୱଚସୀତି ନିଯତାୱଯୱୱାଚିନୋ ଉପାଦାନାତି ୱୁତ୍ତମନେକତ୍ଥତ୍ତେପ୍ୟାଦିସଦ୍ଦସ୍ସ, ଆଦିଯତୀତ୍ୟାଦୀତି କମ୍ମସା ଧନୋଚାଯମାଦିସଦ୍ଦୋ, ସୋଯମତ୍ଥୋ ସୁମଙ୍ଗଲପ୍ପସାଦନିଯା ଖୁଦ୍ଦସିକ୍ଖା ଟୀକାଯ‘ଆଦିତୋ ଉପସମ୍ପନ୍ନା’ତି ଏତ୍ଥ ଅମ୍ହେହି ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ସଂଯୁଜ୍ଜତୀତି ସଂଯୋଗୋ-ଏକତ୍ରାୱଟ୍ଠିତବ୍ୟଞ୍ଜନା।

୫୪। ୱିଚ୍ଛା

ଯଂୱତ୍ତତେତି ୱୁତ୍ତିୱଚନଂ ନିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱତ୍ତୁମାରଭତେ ‘ସମ୍ପୱାପେକ୍ଖାଯେ’ଚ୍ଚାଦି, ଯଂୱତ୍ତତେତି ଚ ସୁତ୍ତେ ଅୱିଜ୍ଜମାନେପି ଗମ୍ମମାନତ୍ଥସ୍ସ ସଦ୍ଦସ୍ସ ପଯୋଗମ୍ପତି କାମଚାରୋତି ୱୁତ୍ତିଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଯସଦ୍ଦସ୍ସାନିଯମତ୍ଥୱୁତ୍ତିତ୍ତେପି ପଦୱାକ୍ୟତୋ ନାଞ୍ଞଂ ସମ୍ଭୱତି ୱିଚ୍ଛାଯମାଭିକ୍ଖଞ୍ଞେ ଚ ୱତ୍ତମାନନ୍ତି ଆହ ‘ସମ୍ଭୱାପେକ୍ଖାଯପଦଂ ୱାକ୍ୟଂୱା’ତି, ସମ୍ଭୱତୀତି ସମ୍ଭୱୋ-ପଦଂ ୱାକ୍ୟଂ ୱା, ତସ୍ମିଂ ଅପେକ୍ଖାଯ ପଦଂ ୱାକ୍ୟଂ ୱା ୱତ୍ତତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ୱତ୍ତତେତି

ୱିଚ୍ଛାଯମାଭିଞ୍ଛେ ଚାହ୍ଵେ ୱତ୍ତତେ, ନନୁ ପଦସ୍ସ ୱାକ୍ୟସ୍ସ ୱା ୱିସୁଂୟେୱ ଦଵ୍ଵାଦଯୋ ଅତ୍ଥା, ତଂ କଥମିଦ ମେତସ୍ମିଂ ୱତ୍ତୁଧମ୍ମେ କିରିଯାଧମ୍ମେ ଚ ୱିଚ୍ଛାଭିକ୍ଖଞ୍ଞହ୍ଵେ ୱତ୍ତତେତି ଅନୁଯୋଗଂ ସନ୍ଧାଯାହ-'ୱିସଯଭାୱେନା'ତିଆଦି, ୱିଚ୍ଛାଯ ୱତ୍ତୁଧମ୍ମସ୍ସ କିରିଯାଧମ୍ମସ୍ସ ଚାଭିକ୍ଖଞ୍ଞସ୍ସ ୱିସଯୋ ପଦଂ ୱାକ୍ୟଂ ୱା... ଅନଞ୍ଞତ୍ଥୱୁତ୍ତିୱସେନ ତବ୍ବିସଯୱିୟା, ତଂ ୱସେନଚ, ଅଭିଧାଯକତ୍ତେନ ଚେତି ଗୋଚରତ୍ତେନ ପକାସକତ୍ତେନ ଚାତି ଅତ୍ଥୋ, ଯଂୱତ୍ତତେତି ଅଜ୍ଝାହଟସ୍ସ ଯନ୍ତି ପଠମନ୍ତସ୍ସ ୱିଭତ୍ତିୱିପରିଣାମଂ ଦସ୍ସେତି (ତସ୍ମାତି) ଆଦିନା, ଇମିନା ଇଦଂ ଦୀପେତି ''ଯଜ୍ଜପି 'ୱିଚ୍ଛାଭିକ୍ଖଞ୍ଞେସ୍ୱି' ତ୍ୟତ୍ର ଛଟ୍ଠୀନୋଚ୍ଚାରୀଯତେ, ତଥାପି ଛଟ୍ଠୀପସିଦ୍ଧି ହୋତେୱ, କଥଂ ଦ୍ୱେ ଇଚ୍ଚାଦେସନିଦ୍ଦେସା ଆଦେସୋ ଚ ସମ୍ବନ୍ଧୀନମପେକ୍ଖତେ, 'ୱିଚ୍ଛାଭିକ୍ଖଞ୍ଞେସୂ'ତି ଚାତ୍ଥନିଦ୍ଦେସୋ, ନ ଚାତ୍ଥସ୍ସାଦେସେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଉପପଜ୍ଜତେ, ତସ୍ମା ୱିଚ୍ଛାଭିକ୍ଖଞ୍ଞେସୁ ଯଂ ପଦଂ ୱାକ୍ୟଂ ୱା ୱତ୍ତତେ ତସ୍ସ ଦ୍ୱେ ଭୱନ୍ତିଚ୍ଚେୱଂ ଛଟ୍ଠୀଯତ୍ଥୋ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁ''ନ୍ତି, ଦ୍ୱେ ରୂପାନି ହୋନ୍ତୀତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ସଦ୍ଦରୂପେ ସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟେତି ଦୁତିଯା ବହୁୱଚନନ୍ତଂ ପଟିପାଦଯମାନୋତି ଏତ୍ଥ ପଟିପାଦନକିରିଯାଯ ସମ୍ବନ୍ଧେନୋପଦିଟ୍ଠଂ, ''ୱାକ୍ୟନ୍ତରଟ୍ଠୋପି ସଦ୍ଦୋ ତଦଞ୍ଞସ୍ମିମ୍ପି ସମ୍ବନ୍ଧମୁପଯାତୀ''ତି ଦ୍ୱିସଦ୍ଦୋତି ଇଦଂ ଉପରି ୱାକ୍ୟଦ୍ୱଯେପ୍ୟୁପଯୁଜ୍ଜତି 'ଦ୍ୱିସଦ୍ଦୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଦ୍ୱିସଦ୍ଦୋ ନ ସରୂପପ୍ପଧାନୋ'ତି, ଅଥ ସରୂପପ୍ପଧାନୋ କସ୍ମା ନ ୱୁତ୍ତୋତି ଆହ-'ବହୁୱଚନେନ ନିଦ୍ଦେସା'ତି, ଅଥ ଦ୍ୱେତି ସାମଞ୍ଞେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ପଦୱାକ୍ୟାନଂ ଠାନେ ଦ୍ୱିଵଚନଂ ୱା ସିଯା, ତାନେୱା ୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଦ୍ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ୱା, ତଥା ସତି 'ଯଂୱତ୍ତତେ ତସ୍ସା'ତି କସ୍ମା ପଠମମେୱ ନିସ୍ସାଯ ୱୁତ୍ତିଯଂ ୱିୱରଣଂ କତନ୍ତି ଆହ-'ଏୱଞ୍ଚା'ତିଆଦି, ଇଦାନି ଦ୍ୱିପ୍ପଯୋଗପକ୍ଖସ୍ସ ସଦୋସତ୍ତା ଅଗହିତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ଯଦାଦ୍ୱି' ତ୍ୟାଦି, ତୁସଦ୍ଦୋ ପୁବ୍ବସ୍ମା ପକ୍ଖା ୱିସେସସ୍ସ ପଦସ୍ସକୋ [ୱିସେସନତ୍ଥୋ (ପୋତ୍ଥକେ)], ତତ୍ଥ ହି ଦ୍ୱେ [ଦ୍ୱେରୂପ (ପୋତ୍ଥକେ)] ସଦ୍ଦରୂପାନ୍ୟାଦିସୀଯନ୍ତେ , ଇହ ତୁ ସୋୱ ସଦ୍ଦୋ ଦ୍ୱିରାୱତ୍ତତେ, ଆୱୁତ୍ତୀ ସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟାତି ଏୱଂ ମଞ୍ଞତେ ''ଦ୍ୱିସଦ୍ଦୋ-ଯଂ ''ଆଦସହି ସଙ୍ଖ୍ୟା ସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟେ ୱତ୍ତନ୍ତେ''ତି ୱଚନତୋ ସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟୱଚନୋ, ତସ୍ସେହ ସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟଂ ସଦ୍ଦରୂପଂ ୱା ସିଯା ଆୱୁତ୍ତି ୱା, ଇଚ୍ଚପି ନିଦ୍ଦେସୋ ତଦୁଭଯମପେକ୍ଖିଯ ନପୁଂସକଲିଙ୍ଗେନ ୱା ସିଯା ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗେନ ୱା, ତତ୍ଥ ଯଦା ନପୁଂସକଲିଙ୍ଗେନ ନିଦ୍ଦେସୋ, ତଦା ସଦ୍ଦରୂପାନି ସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟାନି ଭୱନ୍ତି, ଯଦା ତୁ ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗେନ, ତଦା ସଦ୍ଦସ୍ସାୱୁତ୍ତୀ ଉଚ୍ଚାରଣଲକ୍ଖଣା କିରିଯା ସଙ୍ଖ୍ୟେଯା ଭୱନ୍ତି, ତତୋ ଚେତ୍ଥ ଆୱୁତ୍ତୀଅପି ସଙ୍ଖ୍ୟେଯା ହୋନ୍ତୀ''ତି, ତଦା ଦ୍ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ଦ୍ୱିଵୱଚନନ୍ତି ଏସ ପକ୍ଖୋତି ଅଯମେତ୍ଥ ଭାୱୋ'' ଯଦା ଦ୍ୱେ ଆୱୁତ୍ତିଯୋ ୱିଧୀଯନ୍ତେ ତଦା ଦ୍ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ଦ୍ୱିଵଚନନ୍ତେ ସୋପେକ୍ଖୋ, (ଅତ୍ର ଠାନ୍ୟାଦେସଭାୱୋ ନତ୍ଥି) [ନତୁଟ୍ଠାନେ ଦ୍ୱିଵଚନପକ୍ଖୋ (ପୋତ୍ଥକେ)] ଆୱୁତ୍ତି ହି କିରିଯା, ତସ୍ସା ଚେହ ସଦ୍ଦୋ ସାଧନଂ, ନ ଚ କିରିଯାଯ ସାଧନସ୍ସ ଚ ଠାନ୍ୟାଦେସଭାୱୋ ଉପପଜ୍ଜତେ, ତସ୍ମା ଯଦାୱୁତ୍ତୀ ୱିଧୀଯନ୍ତେ, ତଦା ଦିପ୍ପଯୋଗୋ ଦ୍ୱିଵଚନନ୍ତେ-ସୋ ପକ୍ଖୋ ଭୱତୀ''ତି, ଅଯମ୍ପି ପକ୍ଖୋ ପାଣିନୀଯେହି ପରିଗ୍ଗହୀତୋ, ତଦଯୁତ୍ତଂ ଦୋସଦୁଟ୍ଠତ୍ତାତି ସନ୍ଦସ୍ସଯମାହ-'ସୋ ପନେ'ତ୍ୟାଦି, ତେ ହି ଦୁତିଯମ୍ପି ପକ୍ଖମବ୍ଭୁପଗମ୍ମ ଉପଚାରମତ୍ତତୋ ଭେଦୋ, ୱତ୍ଥୁତୋଦ୍ୱଭେଦୋ ୱାତି ପୋନୋପୁଞ୍ଞେନ ତଂ ସାଧେନ୍ତି। କଥମ୍ପନ ସଦୋସତ୍ତଂ ଯେନାଯଂ ନ ଗହିତୋତ୍ୟାହ- 'ତଥାହି'ଚ୍ଚାଦି, ଣ୍ୱୋ ନସିଯାତି ''ତସ୍ସ ଭାୱକମ୍ମେସୁ ତ୍ତ ତା ତ୍ତନ ଣ୍ୟ ଣେୟ୍ୟ ଣିଯ ଣିଯା''ତି (୪-୫୯) ଭାୱେ ୱିଧୀଯମାନୋ ଣ୍ୱୋ ଦ୍ୱିପ୍ପଯୋଗପକ୍ଖେ ସଦ୍ଦଭେଦସବ୍ଭାୱା ପୁନ ପୁନେତି ସମୁଦାଯସଭାୱତୋ ପୁନପୁନ ଭାୱୋତି ଅତ୍ଥେ ପୁନପୁନ ସମୁଦାଯତୋ ନ ଭୱେୟ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ, ନ କେୱଲଂ ଣ୍ୱୋୱ, ଅଥ ଖୋ ଏକପଦନ୍ତୋଗଧାନଂ ସରାନଂ ସରାନମାଦିଭୂତସ୍ସୁକାରସ୍ସ ଭୱନ୍ତୋ ଓକାରୋପି ''ସରାନମାଦିସ୍ସା ଯୁୱଣ୍ଣସ୍ସା ଏଓ ଣାନୁବନ୍ଧେ''ତି (୪-୧୨୪) ନ ସିଯା, ''ମନାଦ୍ୟାପାଦୀନମୋମଯେ ଚ ''ଇତି (୩-୫୯) ଓକାରୋ ପନ ପକ୍ଖଦ୍ୱଯେପି ହୋତେୱ... ଉତ୍ତରପଦସ୍ସ ନିମିତ୍ତଭାୱେନ ଗହିତତ୍ତା, ପୁବ୍ବପକ୍ଖେପି ହି ଦ୍ୱେ ସଦ୍ଦରୂପାନ୍ୟେୱାଦିସୀଯନ୍ତେତି ହୋତେୱ ପଦ ଭେଦୋ, ୱୁତ୍ତନ୍ତି ହି 'ସତୀପି ଅତ୍ତଗତେ ଭେଦେ'ତି। ନନୁ ଆୱୁତ୍ତିଧମ୍ମଭେଦ ସଦ୍ଦସ୍ସୁପଚରିତୋ ଭେଦୋ, ସରୂପତୋ ଦ୍ୱଭେଦୋୱ, ଅଞ୍ଞଥା ଆୱୁତ୍ତିଯେୱ ନ ସିଯା, ଏକସ୍ସ ହି ୱତ୍ଥୁନୋ ଆୱୁତ୍ତି ହୋତିଚ୍ଚାହ'ନାନ୍ତରେନେ'ଚ୍ଚାଦି, ଅଞ୍ଞଥେତି ଉପଚରିତୋ ଭେଦୋ ନ ସଭାୱତୋତି ଚେ, କାରିଯମ୍ପୱତୀତି ଏୱି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ସଭାୱତୋ ଦ୍ୱଭେଦୋ ୱାତି ଉପଚାରାଭାୱେନ ୱତ୍ଥୁତୋ ୱିଜ୍ଜମାନଭେଦମୱଧାରଯତି, ଅଞ୍ଞଥାତି ଯଦି ଭେଦୋ ସିଯା, ଆୱୁତ୍ତିଯେୱ ନ ସିଯାତି ଏତ୍ଥାଯମଧିପ୍ପାଯୋ ''ଯଦି ସଭାୱତୋୱ ଭେଦୋ ଭିନ୍ନସ୍ସ ପନ କଥମାୱୁତ୍ତି ସିଯା''ତି, ଠାନିସଦିସତ୍ତାତି ''ଠାନୀୱିଯାଦେସୋ''ତି ପରିଭାସମୁପଲକ୍ଖେତି।

କିରିଯାଯାତିଆଦୀସୁ ସହତ୍ଥେ ତତିଯା... କିରିଯାଦୀହି ଦଵ୍ଵାଦ୍ୟତ୍ଥାନଂ ୱତ୍ତୁ [କତ୍ତୁ] ବ୍ୟାପନିଚ୍ଛାପୱତ୍ତିତୋ, ଦେସାଦୀତି ( ) [(ହି) (ପୋତ୍ଥକେ)] ଆଦିସଦ୍ଦେନ କାଲାୱତ୍ଥାଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି, ନାନାକାରଯୁତ୍ତମେୱ ଭିନ୍ନଂ ନାମ ହୋତୀତି ଆହ-'ଅନେକପ୍ପକାରଯୁତ୍ତେ'ତି, ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସତୋ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତେନାତି ଯେନ ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସେନ ସକିଂ ବ୍ୟାପନିଚ୍ଛା ଜୋତୀଯତି ତେନ କରଣଭୂତେନ ହେତୁଭୂତେନ ୱା, କମେନ ବ୍ୟାପିତୁମିଚ୍ଛାଯଂ ଜାତିଆଦୀନଞ୍ଚ ବ୍ୟାପିତୁମିଚ୍ଛାଯନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତତ୍ଥ ଅଯଞ୍ଚ ଗାମୋ ରମଣୀଯୋ ଅଯଞ୍ଚ ଗାମୋ ରମଣୀଯୋତି କମେନ ବ୍ୟାପିତୁମିଚ୍ଛା, ଏତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପି ରମଣୀଯଗୁଣେନ ଗାମଦଵ୍ଵଯୋଗୋ ଅତ୍ଥି, ତଥାପି ଗାମାନଂ ଗୁଣେନ ଯୋଗୋ, ସବ୍ବେ ଗାମୋ ରମଣୀଯୋତି ବାହୁଲ୍ଲେନ, ନତ୍ଥି ସାକଲ୍ଲେନ [କମେନ (ପୋତ୍ଥକେ)] ବ୍ୟାପିତୁମିଟ୍ଠନ୍ତି ସକଲବ୍ୟାପନିଚ୍ଛାଯାଭାୱୋତି ନ ଦ୍ୱିଵଚନଂ, ଏୱମୁପରି ଯୋଜେତ୍ୱା ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ସମ୍ପନ୍ନୋ ଯୱୋତି ସମ୍ପନ୍ନଗୁଣେନ ଯୱଜାତିଯା ବ୍ୟାପିତୁମିଚ୍ଛା, ଏକଟ୍ଠା ଜାତି, ଅନେକଟ୍ଠ ନିସ୍ସଯା ୱିଚ୍ଛା [ଏକଟ୍ଠାଜାତି, ଏକମତ୍ଥଂ ଞାପଯିସ୍ସାମୀତି ଜାତିସଦ୍ଦୋ ପଯୁଜ୍ଜତେ ଅନେ କତ୍ଥନିସ୍ସଯାଚ ୱିଚ୍ଛା, ଅନେକତ୍ଥଂ ସଞ୍ଞାପଯିସ୍ସାମୀତି ୱିଚ୍ଛାପଯୁଜ୍ଜତେ-ତି ମହାଭସ୍ସେ], ସୋଭନଂ ଧୱଖଦିରନ୍ତି ସୋଭନଗୁଣେନ ଧୱାଦିଦଵ୍ଵାନଂ ବ୍ୟାପିତୁମିଚ୍ଛା, ଅତ୍ଥସଦ୍ଦେନେତ୍ଥ ଦଵ୍ଵାଦଯୋ ୱତ୍ତୁମିଟ୍ଠାତି ଆହ-'ଦଵ୍ଵଗୁଣକିରିଯାଲକ୍ଖଣେ'ତି, ୱିସଦ୍ଦୋ ପନେତ୍ଥ ବ୍ୟାପନତ୍ଥୋତି

ଆହ-'ଦ୍ୱାପିତୁଂ ସମ୍ବନ୍ଧିତୁ'ନ୍ତି, ସାତି ୱିଚ୍ଛା, ୱତ୍ତୁଧମ୍ମୋତି 'ରୁକ୍ଖଂରୁକ୍ଖ'ମିଚ୍ଚାଦିକଂ ଯୋ ୱଦତି, ତସ୍ସ ୱତ୍ତୁନୋ ଧମ୍ମୋ… ଇଚ୍ଛାଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧତ୍ତା , ସଦ୍ଦୋତି ରୁକ୍ଖମିଚ୍ଚାଦିକୋ, ତସ୍ସ ସଦ୍ଦସ୍ସ ଯଂ ରୂପଂ ଅତ୍ତ ଭାୱୋ, ତମେୱ ପଚ୍ଚାସତ୍ତ୍ୟା ''ସୁତାନୁମିତେସୁ ସୁତସମ୍ବନ୍ଧୋୱ ବଲୱା''ତି ୱିଚ୍ଛା ଭିକ୍ଖଞ୍ଚେସୁ ୱତ୍ତମାନସ୍ସ ସୁତସ୍ସେୱ ତସ୍ସ ରୂପସ୍ସ ପଚ୍ଚାସନ୍ନଭାୱତୋ ଦ୍ୱିସଙ୍ଖ୍ୟା ଯୁତ୍ତଂ ଦ୍ୱିସଙ୍ଖାତାଯ ସଙ୍ଖ୍ୟାଯ 'ରୁକ୍ଖଂ ରୁକ୍ଖ'ମିଚ୍ଚେୱଂ ଯୁତ୍ତଂ ଅତିଦିସୀଯତେ ସୁତ୍ତେ ଦ୍ୱେଇଚ୍ଚନେନ, ଦ୍ୱିଵଚନସ୍ସେୱ [ଦ୍ୱିଵଚନମେୱ (ପୋତ୍ଥକେ)] ହି ଦ୍ୱିସଙ୍ଖ୍ୟାଯୁତ୍ତତା, ଅଥ କତମେକୱଚନନ୍ତସ୍ସ ଦ୍ୱିଵଚନଂ, ତଥାହି ସବ୍ବେଯେୱେତେନ୍ତ ୱିଚ୍ଛାଯଂ ଦ୍ୱିତ୍ତେହ୍ନଭିଧୟନ୍ତେତି ବହତ୍ତା ବହୁୱଚନଂ ପପ୍ପୋତି, ଏକୱଚନନ୍ତୁ ନ ସିଜ୍ଝତି 'ରୁକ୍ଖଂ ରୁକ୍ଖଂ ସିଞ୍ଚତୀ'ତି ଏକତ୍ଥାଭିଧାନଭିନ୍ନସଦ୍ଦରୁକ୍ଖପ୍ପତୀତୀତି କଥମେକୱଚନନ୍ତସ୍ସ ଦ୍ୱିଵଚନନ୍ତୀ ଆସଙ୍କିଯାହ-'ତତ୍ଥେ'ଚ୍ଚାଦି, ଅତ୍ଥସାମତ୍ଥିଯାତି 'ବହୁୱଚନନ୍ତପ୍ପଯୋଗେହି'ଚ୍ଚାଦିନା ୱକ୍ଖମାନନଯେନ ବହୁୱଚନନ୍ତପ୍ପଯୋଗେନେୱ ୱିଚ୍ଛାତ୍ଥଜୋତନତୋ ନ ତତ୍ଥ ଦ୍ୱୀଵଚନଂ ସିଯା, ଭୱିତଵଞ୍ଚ ଦ୍ୱିଵଚନେ (ନ, ଏ) କୱଚନଉମନ୍ତରେନ ନ ଚାଦ୍ଧି ଦ୍ୱିଵଚନାୱକା ସୋତି ପତୀତି ବଲାୱଗତୋ ଯୋ-ତ୍ଥୋ, ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥାନୁପପତ୍ତିଲକ୍ଖଣଂ ସାମତ୍ଥିଯଂ ଅତ୍ଥସାମତ୍ଥିଯଂ, ଅତ୍ଥସାମତ୍ଥିଯା ଏକୱଚନନ୍ତସ୍ସ ଦ୍ୱୀଵଚନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧା, କିରିଯାଦିଯୋଗନ୍ତି କିରିଯାଗୁଣାଦି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ମନ୍ତ୍ୱାତି ଦ୍ୱାପିତୁମିଚ୍ଛାଯନ୍ତୀମସ୍ସ ପୁବ୍ବକିରିଯାୱଚନଂ, ଅଭିସଂହରିତ୍ୱାତି ଏକତୋକତ୍ୱା। ସଦ୍ଦସ୍ସ ତାଦିସତ୍ଥପଚ୍ଚାଯକତ୍ତେ ସାମତ୍ଥିଯଂ ସଦ୍ଦସତ୍ତି [ସଦ୍ଦସ୍ସ]। ଯୁଗପଦାଧିକରଣତାଯଂ ସହୱଚନିଚ୍ଛାଯଂ ବହୁୱଚନପ୍ପୱତ୍ତିଯେୱ, ନ ତତ୍ଥ ଦ୍ୱିଵଚନନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ଅତୋଯେୱେ'ଚ୍ଚାଦି, ଅତୋ ଯେୱାତି ବହୁୱଚନନ୍ତସ୍ସ ସଦ୍ଦସତ୍ତିଯା ୱିଚ୍ଛାଜୋତନତୋ ଦ୍ୱିଵଚନାଭାୱାଯେୱ, ଏୱମଞ୍ଞତ୍ରେ- 'ଇଧ ପନ ଯୋଗପଜ୍ଜଂ ଦୁୱିଧଂ ସଦ୍ଦଯୋଗପଜ୍ଜଂ ଅତ୍ଥଯୋଗପଜ୍ଜଞ୍ଚ, ତତ୍ଥ କିଞ୍ଚି ସାତ୍ଥକାନଂ ସଦ୍ଦଯୋଗପଜ୍ଜମତ୍ଥଯୋଗ ପଜ୍ଜଂ ନ ସମ୍ଭୱତୀତି, ଯୁଗପଦି ଅଧିକରଣଂ ଧୱାଦି ଅତ୍ଥୋ ଯସ୍ସ ସୋଧୱଖଦିରପଲାସସଦ୍ଦୋ ଯୁଗପଦାଧିକରଣୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ତଥା, ତସ୍ସଞ୍ଚ ସତି, ସଦ୍ଦଯୋଗପଜ୍ଜମନ୍ତରେନ ଭିନ୍ନତ୍ଥାନମେକସଦ୍ଦୱଚନୀଯାନ ମେକତୋ ପପତ୍ତି ଅତ୍ଥଯୋଗପଜ୍ଜଂ, ତଂ ସହୱଚନିଚ୍ଛାଯନ୍ତି ଇମିନା ଦସ୍ସିତନ୍ତି ତସ୍ସଂ ସହୱଚନିଚ୍ଛାଯଞ୍ଚ ସତି, ସୋଭନା ଧୱଖଦିରପଲାସା ସୋଭନା ରୁକ୍ଖାତି ସୋଭନଗୁଣଯୋଗେପି ବହୁୱଚନେନେୱ ୱିଚ୍ଛାଜୋତନତୋ ଦ୍ୱିଵଚନାଭାୱୋତି, ସୋଭନଂ ଧୱଖଦିରନ୍ତି ପନ ସତୀପି ସଦ୍ଦଯୋଗପଜ୍ଜେ ସମାହାରତ୍ତା ନତ୍ଥତ୍ଥଯୋଗପଜ୍ଜ [ନାତ୍ଥଯାଗପଜ୍ଜ (ପୋତ୍ଥକେ)] ନ୍ତି ଏକୱଚନନ୍ତତ୍ତା ଦ୍ୱିତ୍ତପ୍ପସଙ୍ଗେପି ସୋଭନଂ ଧୱଖଦିରନ୍ତି ସଦ୍ଦାନଂ ସକିଂ ଦ୍ୱାପନିଚ୍ଛାଯାଭାୱା ନ ଦ୍ୱିଵଚନନ୍ତି ହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ।

ୱାତ୍ତିକକାରେନ ''ଆନୁପୁବ୍ବିଯେ ଦ୍ୱେ ଭୱନ୍ତୀତି ୱତ୍ତବ୍ବ''ନ୍ତି (୮-୧-୧-ୱା) ୱୁତ୍ତଂ, ତଦାହ-'ଆନୁପୁବ୍ବିଯେପି'ଚ୍ଚାଦିନା, ଅତ୍ଥେୱାନୁପୁବ୍ବିଯେପି ୱିଚ୍ଛା ତତୋୱ ଦ୍ୱିତ୍ତନ୍ତି ପଟିପାଦଯ 'ମାନୁପୁବ୍ବିଯ'ମିଚ୍ଚାଦିନା 'ଅତ୍ଥିଯେୱେଚ୍ଚାଦିନୋ ୱୁତ୍ତିୱାକ୍ୟସ୍ସ ୱିୱରଣମାହ। ଗାମଜାତିଯା ତୁଲ୍ୟଜାତିଯାନଂ ଦିସା ଦେସାଦିଭେଦେନ ଭିନ୍ନାନମିୱ ଗାମାନଂ, ନ ଏତ୍ଥ ୱିଚ୍ଛା, ମୂଲମଗ୍ଗଂ ୱା ହି ମୁଖ୍ୟ ମେକମେୱ… ହେତୁଦ୍ଧଭାଗନ୍ତରାଭାୱେନେକତ୍ତା, ଯେନୁପରିଯଧୋ ଭାଗାପେକ୍ଖାଯ କତମୂଲଗ୍ଗବ୍ବପଦେସେନ ଭିନ୍ନଜାତିଯା ମୂଲଗ୍ଗଭାଗା, ତେ ଭିନ୍ନଜାତିଯା, ନ ଚ ଭିନ୍ନଜାତିଯାନଂ ୱିଚ୍ଛା ହୋତି, ନ ହି ଗୋଗୋତି ୱୁତ୍ତେ (ୱାହୀକ)ଗତା ୱିଚ୍ଛାୱଗମ୍ମତେତି ଆଚରିଯଜିନିନ୍ଦବୁଦ୍ଧିନା ଆନୁପୁବ୍ବିଯେ ୱିଚ୍ଛାଯାଭାୱଂ ପଟିପାଦିତଂ, ତଂ ୱିଘଟଯିତୁଂ 'ଯଦି ହି'ଚ୍ଚାଦିନା ଯଂ ୱୁତ୍ତିଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ୱିପଞ୍ଚିତୁମାହ- 'ଯଥେ'ଚ୍ଚାଦି, ନସନ୍ନିୱିଟ୍ଠୋତି ନ ପତିଟ୍ଠିତୋ, ନତ୍ଥୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ଯସ୍ସୂପରିଭାଗୋ ଅତ୍ଥି ତମ୍ପି ମୂଲନ୍ତି ମୂଲ ବ୍ୟପଦେସସ୍ସାପେକ୍ଖା କତତ୍ତମାହ, ଉଭଯନ୍ତି ମୂଲମଗ୍ଗଞ୍ଚ, ତଥା ଅଞ୍ଞେପି ମୂଲଗ୍ଗଭାଗାତି ଇମିନା ମୂଲଗ୍ଗଭେଦାନଂ ହେତ୍ୱା ୱିଯ ଗହଣେ ସତି ବହୁତ୍ତମାହ, ପୁବ୍ବକଥିତେନାତି 'ରୁକ୍ଖାଦୀନଂ ବାହୁଲ୍ଲେନା'ତିଆଦିନା ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନ, ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି ''ମୂଲାଦୀନଂ ବାହୁଲ୍ଲେନ ଥୂଲାଦି ଗୁଣଯୋଗମ୍ପନ୍ତ୍ୱା ସତ୍ତମୀୱିଭତ୍ତିଯୁତ୍ତେନ ମୂଲାଦିସଦ୍ଦସହିତେନ ସଦ୍ଦ ସଦ୍ଦେନ ମୂଲାଦିକମତ୍ଥମଭିସଂହରିତ୍ୱା ସବ୍ବସ୍ମିଂ ମୂଲେ ଥୂଲା ସବ୍ବସ୍ମିଂ ଅଗ୍ଗେ ସୁଖୁମାତି ଏୱଂ (ୱତ୍ତୁନୋ) ଦ୍ୱାପିତୁମିଚ୍ଛାଯମେକୱଚନନ୍ତସ୍ସ ୱିଚ୍ଛାଯନ୍ତେୱ ଦ୍ୱିଵଚନ''ନ୍ତି।

ଜେଟ୍ଠାନଂ ୱିଚ୍ଛାସମ୍ଭୱେ ସବ୍ବକନିଟ୍ଠସ୍ସ ଜେଟ୍ଠଭାୱାନୁପ୍ପୱେସୋ ନ ସିଯାତି ଆନୁପୁବ୍ବିଯମତ୍ତୱଚନିଚ୍ଛାଯଂ ତେନେୱ ଦ୍ୱିତ୍ତମଭିହିତଂ 'ଜେଟ୍ଠଂ ଜେଟ୍ଠମନୁପ୍ପୱେସଯା'ତି ତେନେୱାଚରିଯେନ, ତଦଧୁନା ୱିଘଟୀଯତି 'ଜେଟ୍ଠ' ମିଚ୍ଚାଦିନା , କନିଟ୍ଠୋପି ପୱେସୀଯତୀତି କନିଟ୍ଠସ୍ସପି ୱିଚ୍ଛାସମ୍ଭୱମାହ, ତତ୍ଥ କାରଣମାହ-'ଯଥେୱ ହି'ଚ୍ଚାଦି, ପରସ୍ସାତି ମଜ୍ଝିମସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ୱିସେସନଂ, କନିଟ୍ଠସ୍ସାପି ଜେଟ୍ଠବ୍ବପଦେସୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଯଥାୱୁତ୍ତମେୱ ସମତ୍ଥେତି 'ୱତ୍ତିଚ୍ଛାନିବନ୍ଧନେ ହି'ଚ୍ଚାଦିନା, ୱତ୍ତିଚ୍ଛାଦିବନ୍ଧନେତି ୱତ୍ତୁନୋ ଇଚ୍ଛା ନିବନ୍ଧନଂ କାରଣମସ୍ସାତି ସମାସୋ, ୱତ୍ଥୁସଭାୱେ ୱତ୍ଥୁ ତତ୍ଥେ, ଅଭିନିୱେସୋ ପୱତ୍ତି, ନାଭିସମ୍ଭୁଣାତି ନ ପପ୍ପୋତି।

''ସକତ୍ଥେ ୱଧାରିଯମାନେ ନେକସ୍ମିଂ ଦ୍ୱେ ଭୱନ୍ତୀତି ୱତ୍ତବ୍ବ''ନ୍ତି (୮-୧-୧୨-ୱା) ୱାତ୍ତିକକାରେନ ୱୁତ୍ତଂ, ତଦାହ 'ସକତ୍ଥେ'ଇଚ୍ଚାଦି, ଅତ୍ଥପ୍ପକାରଣାଦ୍ଧନପେକ୍ଖସ୍ସ ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥେ ସକତ୍ଥେ ଅୱଧାରିଯମାନେ ଏତ୍ତକମେୱେତି ଗମ୍ମମାନେ ଅନେକସ୍ମିଂ ଦିସ୍ସମାନେ ଦ୍ୱିଵଚନମିଟ୍ଠଂ ମତଂ ପାଣିନିଯାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ଅଯମ୍ପନେସମଧିପ୍ପାଯୋ 'ମାସକଂ ମାସକଂ ଇମମ୍ହା କହାପଣା ଭୱନ୍ତାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଦେହୀ ତ୍ୱତ୍ର ଦ୍ୱେ ଏୱ ମାସା ଦାତୁମିଚ୍ଛିତା, କହାପଣଂ ନାମ–

ଚତ୍ତାରୋ ୱିହୟୋ ଗୁଞ୍ଜା, ଦ୍ୱେଗୁଞ୍ଜା ମାସକୋ ଭୱେ;

ଦ୍ୱେ ଅକ୍ଖାୱ ମାସକାପଞ୍ଚ,କ୍ଖାନଂ ଧରଣମଟ୍ଠକଂତି।

ୱୁତ୍ତୱିଧିନାନେକମାସକସମୁଦାୟୋ, ତତ୍ଥ ନ ସଦ୍ଦେ କହାପଣ ସମ୍ବନ୍ଧିନୋ ମାସା ଦାନକିରିୟାୟ ବ୍ୟାପିତା, ଦ୍ୱେଯେୱାତି ନେତ୍ଥତ୍ଥ ୱିଚ୍ଛାତି ୟଥାୱୁତ୍ତୱତ୍ତଦ୍ଦେନ ଦ୍ୱିଦ୍ଦଚନ''ନ୍ତି, ତଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱାତି ତଂ ଦ୍ୱିଦ୍ଦଚନୋଦାହରଣଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା, ପଟିପାଦୟିତୁଂ ୱିଚ୍ଛାୟମେୱ ଦ୍ୱିତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ... ମାସକଂ ମାସକମିଚ୍ଚାଦୋତ୍ୱୟମଧିପ୍ପାୟୋ-''ଦେହୀତି ଦାନକିରିୟାୟ ମାସ୍ସ ବ୍ୟାପିତୁମିଟ୍ଠାତି ୱିଚ୍ଛାୟମେୱେତ୍ଥ ଦ୍ୱିଦ୍ଦଚନଂ, ତଥାହ୍ୟତୋ ଦ୍ୱିରୁତ୍ତା ୱିଚ୍ଛାୱ ଗମ୍ୟତେ''ତି, ସଦ୍ଦନ୍ତରତୋଚ୍ଚାଦିକଂ କିମାସଙ୍କିୟ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ'ଦେହୀ'ତିଆଦି, ଅୱଧାରଣେ ପତୀୟମାନେତି କହାପଣସମ୍ବନ୍ଧିନି ବହୁମ୍ହି ମାସକସମୂଦାୟେ ମାସକଦ୍ୱୟନିଚ୍ଛୟେ ୱିଞ୍ଞାୟମାନେ ସତି, ଅୱିସେସେନ ସାମଞ୍ଞେନ ମାସାନଂ ଦେହୀତି ଦାନକିରିୟାୟ ବ୍ୟାପନା ଭାୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ସଦ୍ଦନ୍ତରତୋଚ୍ଚାଦିନୋ ସାଧିପ୍ପାୟମତ୍ଥମଭିଧାତୁମାରଭତେ 'ପଦେନେ'ଚ୍ଚାଦି, ଏତ୍ଥ ପଦେନାତି ମାସକମିଚ୍ଚନେନ ପଦେନ, ଇମମ୍ହା କହାପଣାତି ଇଦମେତ୍ଥ ସଦ୍ଦନ୍ତରଂ, କତାଭିସଙ୍ଖରଣସ୍ସାତି ମାସକଂ ମାସକମିଚ୍ଚେୱଂ ନିପ୍ଫାଦିତସ୍ସ, ସଦ୍ଦନ୍ତରତୋତି ଇମିନା ପଦନ୍ତରୟୋଗୋ ଗହିତୋତି ଆହ-'ପଦନ୍ତରେନ ୟୋଗତୋ'ତି ଅୟମେତ୍ଥାଧିପ୍ପାୟୋ ''ଦ୍ୱିତ୍ତକରଣକାଲେ ସଦ୍ଦନ୍ତରୱଚନୀୟସ୍ସତ୍ଥସ୍ସାନପେକ୍ଖିତତ୍ତା ମାସକଂମାସକନ୍ତି ଅୱିସେସେନ ମାସକୱିଚ୍ଛାୟଂ ଦ୍ୱିତ୍ତଂ, ତଦନୁ ପନ ଇମମ୍ହା କହାପଣାତିସଦ୍ଦନ୍ତରସମ୍ବନ୍ଧେ ସତି ୟଦି କହାପଣସମ୍ବନ୍ଧ ନ ୱସେସମାସକୱିଚ୍ଛା ପରିଗ୍ଗୟ୍ହତି ତଦା ଇମସ୍ସ କହାପଣସ୍ସାତି ଛଟ୍ଠିୟା ଭୱିତବ୍ବଂ, ଇମମ୍ହା କହାପଣାତି ପନ ଅୱଧିପଞ୍ଚମୀନିଦ୍ଦେସତୋ କହାପଣତୋ ଦ୍ୱୟମେୱ ଗହେତ୍ୱା ଭୱନ୍ତାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଦେହୀତି ଇମମ୍ହା କହାପଣାତି ସଦ୍ଦନ୍ତରତୋୱଧାରଣଂ ଗମ୍ୟତେ''ତି।

''ପୁବ୍ବପଠମାନମତ୍ଥାତିସୟୱଚନିଚ୍ଛାୟଂ ଦ୍ୱେ ଭୱନ୍ତୀତି ୱତ୍ତବ୍ବ''ନ୍ତି (୮-୧-୧୨-ୱା) ୱୁତ୍ତଂ, ତଦାହ-'ପୁବ୍ବପଠମାନଂ ମିଚ୍ଚାଦି, ପୁବ୍ବପଠମାନଂ ପୁବ୍ବପଠମ ସଦ୍ଦାନଂ ଅତ୍ଥାତିସୟୋ ୟୋ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପକଂସୋ, ତସ୍ସ ୱଚନିଚ୍ଛାୟଂ, ସଦ୍ଦପଠମଭାୱସଙ୍ଖାତ ଅତ୍ଥାତିସୟମତ୍ତାୱ ୱଚନିଚ୍ଛାତି ନ ଏତ୍ଥ ୱିଚ୍ଛାତି ତେସମଧିପ୍ପାୟୋ, ୱିକସନକିରିୟାୟ ପାକକିରିୟାୟାତି ୱୁତ୍ତେପି ୱିକାସକରଣକିରିୟାୟ ପାକକରଣକିରିୟାୟାତି ଅତ୍ଥସମ୍ଭୱତୋ 'ପୁବ୍ବଂ ପୁବ୍ବଂ ପୁପ୍ଫ'ନ୍ତି ଦ୍ୟାଦୋ, ପୁବ୍ବଂ ପୁବ୍ବଂ ୱିକସନଂ କରୋନ୍ତି, ପଠମଂ ପଠମଂ ୱଚନଂ କରୋନ୍ତୀତି କିରିୟାୱିସେସନୱସେନ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ପୁବ୍ବାତି ମତା ପଠମାଭିମତାତି ଇମିନା ପୁବ୍ବପଠମଭାୱେନାଭିମତାନଂ ବହୁତ୍ତ ବ୍ୟାପନେନ ୱିଚ୍ଛାସବ୍ଭାୱେ କାରଣମାହ।

''ଉତର ଉତମାନଂ ସମସମ୍ପଧାରଣାୟମିତ୍ଥୀନିଗଦେ ଭାୱେ ଦ୍ୱେ ଭୱନ୍ତୀତି ୱତ୍ତବ୍ବ''ନ୍ତି (୮-୧-୧୨-ୱା) ୱୁତ୍ତଂ, ଏତ୍ଥ ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗସଦ୍ଦୋ ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗୟୋଗା ଇତ୍ଥୀତି ୱୁତ୍ତୋ, ନିଗଦ୍ୟତେନେନେତି ନିଗଦୋ, ଇତ୍ଥୀ ନିଗଦୋ ୟସ୍ସ ସୋ ଇତ୍ଥିନିଗଦୋଭାୱୋ, ତସ୍ମିଂ ଇତ୍ଥୀନିଗଦେ ଭାୱେ, ତଦାହ-ରତରରତ ମନ୍ତାନ'ମିଚ୍ଚାଦି, ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗେତି ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗଂ ୟସ୍ସ ସୋ ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗୋଭାୱୋ, ତସ୍ମିଂ ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗେ ଭାୱେ ୱତ୍ତମାନାନଂ ରତରରତମନ୍ତାନଂ ଦ୍ୱିଦ୍ଦଚନମଭିମତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, କସ୍ମିଂ ୱିସୟେତି ଆହ-'ସମସମ୍ପଧାରଣ ୱିସୟେ'ତି, ସମେନ ଅଡ୍ଡତାଦିନା ଗୁଣେନ ଇମେ ଉଭୋ ଅଡ୍ଢା ଇଦ୍ଦେୱଂ ରୂପା ସମ୍ପଧାରଣା ନିରୂପନା ଅୱବୋଧୋ ସମସମ୍ପଧାରଣା, ସାଏୱ ୱିସୟୋ, ତସ୍ମିଂ ସତି, ଅଡ୍ଢତାୟ ବହୁୱିଧତ୍ତାଭାୱା କିରିୟାଦିୟୋ ଗାଭାୱା ଚ ନହେତ୍ଥ ୱିଚ୍ଛାତି ତେସମଧିପ୍ପାୟୋ, ପୁଚ୍ଛିୟମାନାତି ଇମିନା ଇମେ ଉଭୋ' ଇଚ୍ଚାଦୀନଂ ପୁଚ୍ଛାୱାକ୍ୟତଂ ଦସ୍ସେତି।

ପରତ୍ତୱହାରେନାହ-'ଆଖ୍ୟାତାଦୀନଂ ୱିସୟତ୍ତ'ନ୍ତି, ଇମିନା ଆଖ୍ୟାତାଦୀନମେୱ କିରିୟାଜୋତକପଦଭାୱେନ ପୋନୋପୁଞ୍ଞସଙ୍ଖାତକିରିୟା ଧମ୍ମସ୍ସ ଧନସମେୱ ୱିସୟତ୍ତଂ ଦୀପେତି, ଅତିସୟୱିସିଟ୍ଠନ୍ତି ଇମିନା ପପଚତିସଦ୍ଦେପକାରୋ ପକଂସତ୍ଥ ଜୋତକୋ ଉପସଗ୍ଗୋତି ଦସ୍ସେତି, ହିୱିଧିମ୍ହୀତି'ଲୂ-ଚ୍ଛେଦନେ'ଇଚ୍ଚସ୍ମା ୱିଧିମ୍ହି ହିପ୍ପଚ୍ଚୟୋ ''ପଞ୍ଚ୍ଚପତ୍ତନାୱିଧୀସୁ''ତି (୬-୯) ଇମିନା ସୁତ୍ତେନାତି ଅତ୍ଥୋ, ଓସ୍ସାତି ''ଯୁୱଣ୍ଣାନମେଓପଚ୍ଚୟେ''ତି (୫-୮୨) ଓକାରସ୍ସ, 'ପୁବ୍ବେକ-କତ୍ତୁକାନ'' (୫-୬୨) ମିଚ୍ଚେୱାତି ଏୱକାରେନ ପରେସମିୱାୟମପ୍ପାଭିକ୍ଖଞ୍ଞେ ପଚ୍ଚୟୋ ଚେ ୱିଧୀୟତେ, ତଦା ପପଚତିଇଚ୍ଚତ୍ର ୱିୟ ଆଭିକ୍ଖଞ୍ଞେ ୱିଧୀୟମାନେନ ପଚ୍ଚୟେନେୱ ଆଭିକ୍ଖଞ୍ଞତ୍ଥସ୍ସ ପକାସିତତ୍ତା ନ ଦ୍ୱିଦ୍ଦଚନେନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେତି, ୟଦା ତୁ ଭୁସଂ ପୁନପ୍ପୁନଂ ପଚତୀତି ୱଚନିଚ୍ଛା ତଦାପି ପପଚତୀତି ଭୱତ୍ୱେୱ।

ଇହ ଇମସ୍ମିଂ ଉଦାହରଣେ, ଆଭିକ୍ଖଞ୍ଞେ ଇଚ୍ଚେୱାତି ଇମିନା ଅନୁକରଣମତ୍ତମେୱେତଂ ନହେତ୍ଥାଭିକ୍ଖଞ୍ଞନ୍ତି ପାଣିନିୟା ସୁତ୍ତନ୍ତରେନ ଦ୍ୱିତ୍ତମ୍ପିପାଦେନ୍ତି, ନହେତ୍ଥ ତାଦିସେନ ୱଚନେନ ପୟୋଜନଂ, ଆଭିକ୍ଖଞ୍ଞେୟେୱ ଦ୍ୱିଦ୍ଦଚନନ୍ତି ଦସ୍ସେତି, ଏୱମଞ୍ଞତେ ''ପଟୈଚ୍ଚେତମନୁକରଣଂ ଭୱନ କିରିୟମ୍ପତି ୱତ୍ତତୀତି [ଭୱନକିରିୟାମତୀ ୱୁତ୍ତୀତି (ପୋତ୍ଥକେ)] କିରିୟାଧମ୍ମଂ ପୋନୋପୁଞ୍ଞମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥେୱା''ତି, ତେନେୱ ୱକ୍ଖତି-'ପଟପଟା ଭୱତୀତି ଆଭିକ୍ଖଞ୍ଞେ ଦ୍ୱିଦ୍ଦଚନ'ନ୍ତି, ଅନିଟ୍ଠିସ୍ମିନ୍ତି ଇତିସଦ୍ଦେ ଅୱିଜମାନେ, ଡାପ୍ପଚ୍ଚୟୋତି ପଠମଂ ଦ୍ୱିତ୍ତେ କତେ ପଚ୍ଛା ଡାପ୍ପଚ୍ଚୟୋ, ଡାପ୍ପଚ୍ଚୟମକତ୍ୱାପି ପକାରନ୍ତରେନ ସାଧେତୁମାହ- 'ଅଥୱା' ଇଚ୍ଚାଦି, ଦୀଘୋ ନିଚ୍ଚନ୍ତି ପଠମଂ ଦ୍ୱିତ୍ତେ ପଟପଟକରୋତୀତି ଠିତେ ନିଚ୍ଚଂ ଦୀଘୋ, ପଟପଟା କରୋତୀତି ଏତ୍ଥ ନିପ୍ଫତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ପଟପଟାୟତୀତି ଏତ୍ଥ ଦସ୍ସେତୁଂ ପଟପଟାୟତୀତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ।

୫୫। ସ୍ୱାଦି

ଏକସ୍ସ ଏକସ୍ସ ଇତି ଠିତେ ପୁବ୍ବୱିଭତ୍ତିଯା ଲୁତ୍ତେ ସଂହିତାଯଞ୍ଚ କତାଯଂ ଏକେକସ୍ସ, ଏୱଂ ମତ୍ଥକେନ ମତ୍ଥକେନାତି ଠିତେ ମତ୍ଥକ ମତ୍ଥକେନାତି।

୫୬। ସଙ୍କା

ଅଞ୍ଞଂ ଅଞ୍ଞନ୍ତି ଠିତେ ଇମିନା ୱିଭତ୍ତିଯା ଲୋପେ ଅକାରସ୍ସ ''ତଦମିନା'' (୧-୪୭) ଦିନା ଓକାରେ ଅଞ୍ଞୋଞ୍ଞନ୍ତିପି ହୋତି।

୫୭। ଯାୱ

ଯାୱବୋଧନ୍ତି ''ଯାୱାୱଧାରଣେ''ତି (୩-୪) ଅସଙ୍ଖ୍ୟସମାସୋ।

୫୮। ବହୁଲ

କ୍ୱଚି ପୱତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତି, କ୍ୱଚଞ୍ଞଂ କ୍ୱଚି ୱା କ୍ୱଚି;

ସିଯା ବହୁଲସଦ୍ଦେନ, ୱିଧି ସବ୍ବୋ ଯଥାଗମଂତି।

ଇତି ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନପଞ୍ଚିକାଟୀକାଯଂ ସାରତ୍ଥୱିଲାସିନିଯଂ

ପଠମକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନା ସମତ୍ତା।

୨। ଦୁତିଯକଣ୍ଡ ୱଣ୍ଣନା

୧। ଦ୍ୱେଦ୍ୱେ

ଅୱଯୱସମ୍ବନ୍ଧେତି ସ୍ୱାଦ୍ୟୱଯୱୀସମୁଦାଯେନ ଦ୍ୱେଦ୍ୱେତି ୱୁତ୍ତାନମୱଯୱାନଂ ସମ୍ବନ୍ଧେ, ଅତେତ୍ଥ ୱୁତ୍ତ୍ୟନୁକୂଲାଯ ପଞ୍ଚିକାଯ ୱା ଭୱିତବ୍ବଂ, ପଞ୍ଚିକାନୁକୂଲାଯ ୱୁତ୍ତିଯା ୱା, ନ ଚେତ୍ଥ ଦ୍ୱିନ୍ନମଞ୍ଞୋଞ୍ଞାନୁକୂଲତା ଦିସ୍ସତି, ତଥାହି ୱୁତ୍ତିଯଂ-'ଏକାନେକତ୍ଥେସୁ ୱତ୍ତମାନତୋ ନାମସ୍ମା'ତି ଏତ୍ତକମେୱ ପକତିୱିସେସନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ପଞ୍ଚିକାଯନ୍ତୁ ତବ୍ବିସେସନ ୱସେନ ଚ ପଚ୍ଚଯତ୍ଥୱିସେସନୱସେନ ଚ ଅତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ, ତଦେୱ ମୁଭିନ୍ନନ୍ନାଞ୍ଞମଞ୍ଞାନୁକୂଲତା ଦିସ୍ସତି, ତତୋ ଏତ୍ଥ ଯଥା ଦ୍ୱିନ୍ନମଞ୍ଞୋଞ୍ଞାନୁକୂଲତା ସମ୍ପଜ୍ଜତି, ତଥା ୱ୍ୟାଚିକ୍ଖିସ୍ସାମ ''ଯଦି ପନେତ୍ଥ ୱୁତ୍ତ୍ୟାନୁକୂଲା ପଞ୍ଚିକା ଭୱେଯ୍ୟ ପଚ୍ଚଯତ୍ଥପକ୍ଖେ ଜହିତବ୍ବୋ ସିଯାତି 'ତେ...ପେ... ଏକାନେକତ୍ଥେସୂ'ତି ଚ, ତେନ...ପେ... ଯୋଜନିଯ'ନ୍ତି ଚ ଏତେସଂ ଜହିତବ୍ବତାଯ ବହୁପାଠୱିଲୋପୋ ଆପଜ୍ଜତି, ଯଦି ପନ ପଞ୍ଚିକାନୁକୂଲା ୱୁତ୍ତି ଭୱେଯ୍ୟ ୱୁତ୍ତିଯଂ କିଞ୍ଚିମତ୍ତଂ ପକ୍ଖିପିତବ୍ବ ମତ୍ତମେୱ ସିଯାତି ବହୁୱିଲୋପାପତ୍ତି (ନ) ହୋତୀତି ଏତେସଂ ଦ୍ୱେଦ୍ୱେ ହୋନ୍ତି ଏକାନେ କତ୍ଥେସୁ ୱତ୍ତମାନତୋ ନାମସ୍ମା'ତି ୱୁତ୍ତିଯା ଭୱିତବ୍ବ''ନ୍ତି, ଏୱଞ୍ହି ସତି ସତ୍ଥନ୍ତରେନାପି ସହ ଘଟତେ, ସୁତ୍ତେ 'ଦ୍ୱେଦ୍ୱେକାନେକେସୁ ନାମସ୍ମା'ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା 'ଏକାନେକେସୂ'ତି ଇଦଂ ପଚ୍ଚଯୱିସେସନଂ ୱା ଯୁଜ୍ଜତି

ପକତିୱିସେସନୱସେନ ୱା ଯଦେତଂ ପଚ୍ଚଯୱିସେସନଂ, ତଦା ସାମତ୍ଥିଯା ଏକାନେକେସୂତି ପକତିୱିସେସନମ୍ପି ଲବ୍ଭତି, ତତ୍ଥ ସାମତ୍ଥିଯମତ୍ଥ ବଲଂ, ତଥାହ୍ୟେକାଦୀସୁ ଭୱନ୍ତା ପକତିୱାଚ୍ଚାନମେୱେକତ୍ତାଦିଅବ୍ୟତି ରିତ୍ତଅତ୍ଥମତ୍ତାଦୀରୂପାନଂ ଜୋତକା ସ୍ୟାଦଯୋ କଥମେକତ୍ତାଦୀସୁ ୱତ୍ତମାନତୋ ନାମସ୍ମା ଅଞ୍ଞତୋ ସିଯୁନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତନାମୱିସେସାକ୍ଖେପୋ, ତଥା ଇତ୍ଥିଣାଦିପ୍ପଚ୍ଚଯାଦୀନମ୍ପି ପନ ପକତିୱିସେସାନୁପାଦାନେପି ଯତୋ ଧାତ୍ୱାଦି ୱାଚ୍ଚୋତ୍ଥୋ ନତ୍ଥି, ସାମତ୍ଥିଯା ତତୋ, ଧାତୁତ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତେହି [ତ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତ ୱାଚ୍ଚେହି (ପୋତ୍ଥକେ)] ନ ହୋନ୍ତେ ୱିତ୍ତିପଚ୍ଚଯା, ତଥା ଣାଦିପଚ୍ଚଯାପି... ୱିଭତ୍ୟନ୍ତା ୱିଧାନତୋ, ଯଦେତମ୍ପକତିୱିସେସନଂ ତଦାପି ସାମତ୍ଥିଯେନେୱ ଏକତ୍ତାଦୀସୁ ୱତ୍ତମାନତୋ ନାମସ୍ମା ତଜ୍ଜୋତନାଯ ଭୱନ୍ତା ସ୍ୟାଦଯୋ କଥମଞ୍ଞତ୍ଥ ହୋନ୍ତି ଅସମ୍ଭୱାତି ଏକାନେକେସୁ ଦ୍ୱେଦ୍ୱେତି ଲବ୍ଭତି, ଅଥୱା ସରୂପେନ ଅୱୁତ୍ତମ୍ପି ସାମତ୍ଥିଯେନେକାନେକତ୍ଥେସୂତି ଗମ୍ମମାନଂ ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତୀତି କତ୍ୱା'ତେଚା'ତିଆଦିକଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଗହେତବ୍ବଂ, ଏକାନେକେସୁ ୱତ୍ତମାନତୋ ନାମସ୍ମାତି କିମତ୍ଥଂ ଅସତ୍ୱଭୂତାଯ କିରିଯାଯେକତ୍ତାଦିସମ୍ବନ୍ଧାଭାୱା କ୍ରିଯତ୍ଥାଚ ତ୍ୟାଦୀହି ଯେୱେକତ୍ତାଦୀନଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତେହି ଚ ନ ଭୱେଯ୍ୟୁନ୍ତି ପଯୋଜନନ୍ତରମାହ-'ଯମ୍ପନା'ତିଆଦି, ପଞ୍ଚକନାମତ୍ଥସ୍ସାଧିପ୍ପେତଭାୱୋ ଚେତ୍ଥ ପକ୍ଖସ୍ସେତସ୍ସେୱ ଯୁତ୍ତତ୍ତା। ତଥାହି ସଙ୍ଖ୍ୟାକମ୍ମାଦଯୋ ନାମ ୱାଚ୍ଚସ୍ସ ଦବ୍ବସ୍ସ ଧମ୍ମୋ ସକତ୍ଥୋ-ପସଜ୍ଜନୋ ଚ ସଦ୍ଦୋ ଦବ୍ବେଯେୱ ୱତ୍ତତେ... ଦବ୍ବେଯେୱାନ୍ୱନଯାଦିୱୋହାରା, ତତ୍ଥ ଦବ୍ବୱାଚିନା ସଦ୍ଦେନ ଦବ୍ବଧମ୍ମାନମବ୍ଭନ୍ତରୀକରଣନ୍ତି ନାଯୁତ୍ତମେତଂ ନାମେନ ପଞ୍ଚନ୍ନମଭିଧାନଂ, ୱିଭତ୍ତିଯୋ ପନ ଜୋତିକା, ଇତ୍ଥିପଚ୍ଚଯା ଚ ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗସ୍ସ, ତଥା ଚାମ୍ହେହି ୱୁତ୍ତଂ ସମ୍ବନ୍ଧଚିନ୍ତାଯଂ–

ସଦ୍ଦୋ ସକତ୍ଥଂ ୱତ୍ୱାନ, ପଦତ୍ଥଂ ଦବ୍ବସଞ୍ଞିତଂ;

ସମୱେତଂ ୱଦେ ଲିଙ୍ଗଂ, ସଙ୍ଖ୍ୟଂ କମ୍ମାଦିକମ୍ପି ଚେତି।

ଏକାନେକେସୁ ସ୍ୟାଦୀନଂ ଯଥାକ୍କମଂ ଦସ୍ସେତୁଂ 'ତେନା'ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ତେନାତି ଯେନ ପଞ୍ଚକୋ ନାମତ୍ଥୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ ଏକାଦୀସୁ ଚ ଅତ୍ଥେସୁ ଜୋ-ତନୀଯେସୁ ସ୍ୟାଦଯୋ ୱିଧିଯିସ୍ସନ୍ତି ତେନ, ସକତ୍ଥାତି 'ଅଂଯୋ'ଆଦୀସୁ ସକତ୍ଥ, ସଭାୱତୋତ୍ୱାଦିକସ୍ସାଯମଧିପ୍ପାଯୋ ''ଯଦ୍ୟପି ସ୍ୟାଦଯୋ ଏକାନେକେସୁ ହୋନ୍ତି ତଥାପି ଏକାଦଯୋ ସଙ୍ଖ୍ୟାଯ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନେ ଅତ୍ଥେ ୱତ୍ତନ୍ତି ନ ସଙ୍ଖ୍ୟାମତ୍ତେ, ସଙ୍ଖ୍ୟାଯ ସମ୍ଭୱାଭାୱା ସଙ୍ଖ୍ୟେଯେ ଭୱତୀତି ନ ସଙ୍ଖ୍ୟାପି ସ୍ୟାଦୀନମତ୍ଥୋ''ତି (ନ) କେୱଲଂ ସକତ୍ଥ ଦବ୍ବାଦିଯେୱ ସ୍ୟାଦୀନମତ୍ଥୋ ନ ଭୱତି, ଅପି ତୁ ସଙ୍ଖ୍ୟାପୀତ୍ୟପିସଦ୍ଦତ୍ଥୋ, ଅନେନ ସଙ୍ଖ୍ୟା ୱିଭତ୍ୟତ୍ଥୋ ଚତୁକ୍କୋ ନାମତ୍ଥୋତ୍ୟଯମ୍ପକ୍ଖୋ ନିରାକତୋ ପଞ୍ଚକୋ ନାମତ୍ଥୋତି ଦସ୍ସନେ ସଙ୍ଖ୍ୟାକମ୍ମାଦୀନଂ ୱିଭତ୍ତିଯୋ ଜୋତିକା ହୋନ୍ତି, ତିକୋ ନାମତ୍ଥୋତି ଦସ୍ସନେ ତୁ ସଙ୍ଖ୍ୟାକମ୍ମାଦଯୋ ୱିଭତ୍ତିୱାଚ୍ଚା ହୋନ୍ତି, ଇଦାନି ଅଧିପ୍ପେତପଞ୍ଚକନାମତ୍ଥେ ସକତ୍ଥାଦିକଂ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ 'ତତ୍ଥା'ତିଆଦିମାହ, ତତ୍ଥ ସକତ୍ଥୋ ୱିସେସନନ୍ତି ସରୂପାଦି ଯଂ କିଞ୍ଚି ୱିସେସନତ୍ତେନ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତଂ ତଂ ସକତ୍ଥୋ ନାମତି ଅତ୍ଥୋ, ତଂ ଦସ୍ସେତି 'ସରୂପଜାତିଗୁଣଦବ୍ବାନି'ତି।

ବଲେନ ଯସ୍ସା ଭିନ୍ନେସୁ, ପୱତ୍ତନ୍ତେ ଗଗାଦୀସୁ;

ସା ଜାତ୍ୟଭିନ୍ନଧୀସଦ୍ଦା, ସୁତ୍ତଂ ପୁପ୍ଫେସ୍ୱିୱାନ୍ୱିତଂ।

ଦବ୍ବାଧାରୋ ତତୋ ଭିନ୍ନୋ, ନିମିତ୍ତଂ ତପ୍ପତୀତିୟା;

ଭାୱାଭାୱସଭାୱୋ ଯୋ, ସୋ ଗୁଣୋ ନିଗ୍ଗୁଣୋ ମତୋ।

ସରୂପଂ ସଦ୍ଦରୂପଂୱ, ଜାତିୟା ଯଂ ୱିସେସନଂ;

ୱିସେସୀୟତି ଯଂକିଞ୍ଚି, ଦବ୍ବଂ ତଂ ସମୁଦୀରିତଂ।

ଇଦାନି ସରୂପାଦିନୋ ୱିସେସନସ୍ସ ସକତ୍ଥଭାୱଂ ଜାତ୍ୟାଦିୱିସେସସ୍ସ ଦବ୍ବଭାୱଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତୁଂ 'ତତ୍ଥା'ତିଆଦିମାହ, ସରୂପେ ୱତ୍ତତେ ସଦ୍ଦୋତି ୱିୟଭେଦୋପଚାରେନାହ-'ସଦ୍ଦସ୍ସ ସରୂପେନା'ତି, ଏତ୍ଥ ପନ ଗୋତି ଜାତିମତ୍ତୱାଚିନି ଗୋସଦ୍ଦେ ପୟୁତ୍ତେ ଗୋସଦ୍ଦୋ ଜାତିମତ୍ତମାହେତି ସୋ ଜାତିଂ ୱିସେସେତି ନାମ। ୟଟ୍ଠିଆଦିସଦ୍ଦେହି ୟଟ୍ଠିଆଦିସହଚରିତା ଉପଚାରତୋ ଗହିତାତି ୟଟ୍ଠିଆଦିଦବ୍ବେହି ୟଟ୍ଠିଆଦିସହଚରିତା ପୁରିସା ୱିସେସୀୟନ୍ତୀତି ଆହ-'ଦବ୍ବମ୍ପି ଦବ୍ବନ୍ତରସ୍ସ ୱିସେସନଭୂତମ୍ପୱତୀ'ତି, ୟଟ୍ଠିୟୋପୱେସୟାତି ୟଟ୍ଠିସଦ୍ଦୱଚନୀୟ ୟଟ୍ଠିଦବ୍ବୱିସିଟ୍ଠେ ପୁରିସେ ପୱେସୟାତି ଅତ୍ଥୋ, କୁନ୍ତେପୱେସୟାତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱନୟୋ, ୟଥାୱୁତ୍ତଚତୁବ୍ବିଧସକତ୍ଥତୋ ପରୋପି ଅତ୍ଥି ସକତ୍ଥୋତି ଆହ-'କତ୍ଥଚୀ'ତିଆଦି, ସମ୍ବନ୍ଧନିମିତ୍ତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ ନିମିତ୍ତଂ କାରଣଂ ପଚ୍ଚୟପ୍ପୱତ୍ତିୟା ଅସ୍ସ ପଚ୍ଚୟସ୍ସ ସୋତି ସମାସୋ, ଏତ୍ଥ ହି ଦଣ୍ଡୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଅସ୍ସାତି ସାମିନୋ ପୁରିସସ୍ସ ସଂସଜ୍ଜାତଦଣ୍ଡାଦିଦବ୍ବେନ ସହୟୋ ସସ୍ସାମିସମ୍ବନ୍ଧୋ, ସୋପି ପଚ୍ଚୟସ୍ସ ନିମିତ୍ତଂ, ତଥା ଚ ୱକ୍ଖତି-'ଦଣ୍ଡପୁରିସସମ୍ବନ୍ଧା ଦଣ୍ଡୀତି ପଚ୍ଚୟୋ'ତି, (କିରି)ୟା ପଦତ୍ଥସ୍ସାପି ୱିସେସନଭେନ ସକତ୍ଥଭାୱୋ ଜାତିପଦତ୍ଥାଦୀନଂ ୱୁତ୍ତ ଠାନେୟେୱ ୱତ୍ତବ୍ବୋତି ପାଚକୋତି ଏତ୍ଥ କିରିୟାକାରକସମ୍ବନ୍ଧସଜ୍ଜାତଂ ପରାଭିମତଂ ସକତ୍ଥମ୍ପି ପରୋପଦେସେନୋପଦିସିତୁକାମୋ ଇଧ ସମ୍ବନ୍ଧସକତ୍ଥସ୍ସ ୱୁତ୍ତଟ୍ଠାନେୟେୱ କିରିୟାସକତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ 'କତ୍ଥଚି କିରିୟାପୀ'ତିଆଦିମାହ। ନାମସଭାୱେନ ୱିଞ୍ଞାୟମାନଂ ପଞ୍ଚମଂ ନାମସଜ୍ଜାତମତ୍ଥଂ ଦବ୍ବପଦତ୍ଥେନ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଜାତିଗୁଣକିରିୟାଦବ୍ବାନୀତି ହି ଚତୁବ୍ବିଧୋ ନାମତ୍ଥୋ, ନାମମ୍ପି ଅନ୍ୱତ୍ଥରୁଳ୍ହିୱସେନ ଦୁୱିଧଂ ପୁମିତ୍ଥିନପୁଂସକ ଲିଙ୍ଗୱସେନ ତିୱିଧମ୍ପି ଚତୁବ୍ବିଧଂ ହୋତି… ୟଥାୱୁତ୍ତେ ଚତୁବ୍ବିଧେ ଅତ୍ଥେ ନମତି, ତେ ୱା ଅତ୍ତନି ନାମେତୀତି ଇମିନା କାରଣେନ। ସାମଞ୍ଞଗୁଣ କିରିୟାୟଦିଚ୍ଛାୱସେନାଞ୍ଞଥାପି ଚତୁବ୍ବିଧତ୍ତଂ ନାମସ୍ସ ୱଦନ୍ତି, ତଥାପି ୟଦିଚ୍ଛାନାମସ୍ସ ଦବ୍ବନାମେନେୱ ସଙ୍ଗହୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ଇତ୍ଥତ୍ତଂ ଏସାତି ପସିଦ୍ଧିମା ଅତ୍ଥୋ, ୟମ୍ପନାତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ସାଧେତି 'ତତ୍ଥେ'ଚ୍ଚାଦିନା, ଅଭିଧାୟକତ୍ତେନ ଜୋତକତ୍ତେନ, ଇକାରନ୍ତତୋତି ମୁନିସଦ୍ଦତୋ, ଅଞ୍ଞଥାତି ଇକାରନ୍ତତୋ ନ ଭୱତି ଚେ, ଅତୋତି ଆଦେସ ଭୱନତୋ ଫଲଂ ଦସ୍ସିତଂ ନ ସିୟାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ୱୁତ୍ତିୟଂ 'ଏୱଂ କୁମାରୀ କୁମାରିୟୋ'ତିଆଦୀସୁ ଏୱନ୍ତି ୟଥା ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗେ ଇକାରନ୍ତତୋ ସ୍ୟାଦୀନମୁଦାହରଣମନାଦେସତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ ଏୱମିତ୍ଥିୟମ୍ପି ଅନାକାରନ୍ତତୋତି ଦସ୍ସେତି, ଉପଲକ୍ଖଣଂ ଚେତମିନୀ-ନୀ-ଈ-ତି-ପଚ୍ଚୟନ୍ତାଦୀନଂ, ଅସତି…ପେ… ୱଚନେତି ଇମିନା ପାଣିନିୟାନଂ ୱିଭତ୍ତିସଞ୍ଞାୱିଧାୟକସ୍ସ ସୁତ୍ତନ୍ତରସ୍ସ ଅତ୍ଥିଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି, ''ୱିଭତ୍ତିଚ'' (୧-୪-୧୦୪) ଇତି ହି ତେସଂ ସୁତ୍ତଂ, ତସ୍ସତ୍ଥୋ 'ସ୍ୟାଦୀନଂ ତ୍ୟାଦୀନଞ୍ଚ ୱିଭତ୍ତିସଞ୍ଞା ହୋତୀ'ତି, ଭୱନ୍ତୀତି ଅନ୍ୱତ୍ଥୱସେନ ୱିଭତ୍ତିସଦ୍ଦୱଚନୀୟାନି ଭୱନ୍ତି, ସୋ (ୟେୱତ୍ଥୋ) ୱିଭତ୍ତିଚନେନ ୱିଭଜୀୟତୀତି ୱିଭତ୍ତି, କମ୍ମେ କ୍ତିପ୍ପଚ୍ଚୟନ୍ତୋୟଂ ୱିଭତ୍ତି ସଦ୍ଦୋତି ଦସ୍ସେତି, କଥମ୍ପନେତେସୁ ସ୍ୟାଦୀସୁ ୱିଭଜୀୟତିଇସ୍ସ ୱାକ୍ୟତ୍ଥାସ୍ସାନୁଗମୋ ୟେନେୱଂ ୱୁଚ୍ଚତିଚ୍ଚାସଙ୍କିୟ ୟେନ ୟଥା ଚ ୱିଭଜୀୟତି ତମୁପଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ-'ତଥା ହି'ଚ୍ଚାଦି।

୨। କମ୍ମେ

ୱୁତ୍ତିୟଂ କତ୍ତୁକିରିୟାୟାତି କତ୍ତୁସାଧ୍ୟତାୟ ତଂ ସମ୍ବନ୍ଧିନିୟା କତ୍ତୁକମ୍ମଟ୍ଠାୟପି ଦୁୱିଧାୟ କିରିୟାୟ, ଅନେକତ୍ଥତ୍ତା ଧାତୂନଂ କରୋତି ଏତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧନତ୍ଥୋତି ଆହ-'କରୀୟତି ଅଭିସମ୍ବନ୍ଧୀୟତୀ'ତି, ୟଂକିଞ୍ଚି ପଦତ୍ଥରୂପଂ ସମ୍ବଜ୍ଝତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଇମିନା ଚାନ୍ୱତ୍ଥୱସେନେୱାୟଂ କମ୍ମୱୋହାରୋ ସିଦ୍ଧୋତି ଦସ୍ସେତି, ସବ୍ବକାରକାନମ୍ପି ପନ କିରିୟାସମ୍ବନ୍ଧ ସବ୍ଭାୱେପି କିରିୟାଭିସମ୍ବନ୍ଧୀୟମାନତ୍ତେନେୱ ୟଂ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତଂ ତଦେୱ କମ୍ମଂ ୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟଂ, କତ୍ତାଦି କତ୍ତୁ କିରିୟାୟାଭିସମ୍ବନ୍ଧୀୟମାନତ୍ତେପି କତ୍ତାଦିତ୍ତୱଚନିଚ୍ଛାୟେୱ କମ୍ମଂ ନ ହୋତି… ୟସ୍ମା ୱଚନିଚ୍ଛାୟେୱ କାରକାନି ଭୱନ୍ତି, ଏୱଂ ସବ୍ବକାରକାନମ୍ପି କାରକନ୍ତରପ୍ପତ୍ତିୟଂ ତଦଭାୱୋ ୟଥାୟୋଗଂ ୱତ୍ତବ୍ବୋ, ୱାକ୍ୟେକଦେସେନେତ୍ଥନେନ ''ଦ୍ୱେଦ୍ୱେକା''ଦିନୋ ୱାକ୍ୟସ୍ସ ''କମ୍ମେ ଦୁତିୟା''ଇଚ୍ଚାଦିନୋ ଚ ଏକୱାକ୍ୟତ୍ତଂ ସୂଚେତି, ପକରଣସ୍ସ ମହାୱାକ୍ୟରୂପତ୍ତା ୱିପ୍ପକଟ୍ଠାନିପି ୱାକ୍ୟାନି ଆକଙ୍ଖାଦିସଭାୱେ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସମ୍ବନ୍ଧାନୁଭୱନେନେକୱାକ୍ୟଭାୱମ୍ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତେ, ୱୁତ୍ତଂ ହି–

''ଆକଙ୍ଖାୟୋଗ୍ୟତା ସତ୍ତା, ବୀଜଂ ସନ୍ନିଧିନୋ ୟତୋ;

ୱିପ୍ପକଟ୍ଠାନି ୱାକ୍ୟାନି, ମହାୱାକ୍ୟଂ କରୋନ୍ତ୍ୱତୋତି।

ସାମଞ୍ଞେନାତି କମ୍ମାଦ୍ୱୱିସେସେନ, ପୁବ୍ବାଚରିୟସମଞ୍ଞାଓସେନାହ 'ଦୁତିୟାଦିକା'ତି, ତେନ ଯଦ୍ୟପି ତ୍ୱାଦିନୋପି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପୂରଣିୟା ଦୁତିୟାତି ସକ୍କା ୱୋହରିତୁଂ, ତଥାପି ସ୍ମାଦୀନଂ ଦୁକେୟେୱ ଦୁତିୟାତତିୟା ରୁଠହୀତି ନତ୍ୱାଦୀନଂ ଦୁକାନି ଦୁତିୟାଦିସଦ୍ଦେନ ଗୟ୍ହନ୍ତି, ୱିସିଟ୍ଟେସୁତି କମ୍ମାଦିନା ୱିସେସିତେସୁ, ତିୱିଧଂ କମ୍ମନ୍ତି ସକସମୟପ୍ପସିଦ୍ଧିୟା କମ୍ମସ୍ସ ତିୱିଧତ୍ତମାହ, ଅଞ୍ଞେ ତୁ ସତ୍ତୱିଧମିଚ୍ଛନ୍ତି, କଥଂ–

ନିବ୍ବତ୍ତିୱିକତିପ୍ପତ୍ତି, ଭେଦେନ ତିୱିଧଂ ମତଂ,

ତତ୍ଥେଚ୍ଛିତତମଂ କମ୍ମଂ, କମ୍ମଂଦ୍ୱଞ୍ଞଂ ଚତୁବ୍ବିଧଂ;

ଇଚ୍ଛିତଞ୍ଚାନିଚ୍ଛିତଞ୍ଚ, ନେୱିଚ୍ଛିତମନିଚ୍ଛିତଂ,

ତଥାଞ୍ଞପୁବ୍ବଂ ନାଞ୍ଞପୁବ୍ବନ୍ତି, ଏୱମଞ୍ଞଂ ଚତୁବ୍ବିଧନ୍ତି।

ତତ୍ଥ ଇଚ୍ଛିତାଦୀନି ଉପରିୟେୱାପି ଭୱିସ୍ସନ୍ତି, ତତ୍ରେଚ୍ଛାଦିନା ତିୱିଧଂ କମ୍ମଂ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତି, ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତିକମ୍ମମେକେ-ନେକଧା ପରିକପ୍ପେନ୍ତି, ତଦିହ ପକାସୟିସ୍ସାମ–

ସତୀ-ସତୀ ୱା ପକତି, ନ ଯତ୍ଥ ପରିଣାମିନୀ,

ନିସ୍ସୀୟତେ ତଂ ନିବ୍ବତ୍ତି, କମ୍ମମଞ୍ଞେସମଞ୍ଞଥା;

ଅସନ୍ତଂ ଜାୟତେ ଯଂ ୱା, ଯଂ ସନ୍ତମପ୍ପକାସତି,

ଉପ୍ପତ୍ୟା-ଭିବ୍ୟତ୍ତିୟା ୱା, ତନ୍ନିବ୍ବତ୍ତୀତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି।

ଅୟମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ''କଟୱିକାରସ୍ସ କାସସଙ୍ଖାତା ୱିଜ୍ଜମାନା ପକତି ପରିଣାମିନୀ କଟୱିକାରମ୍ପତି ପରିଣମନ୍ତୀ ଯତ୍ଥପ୍ପୟୋଗେ ନ ନିସ୍ସୀୟତେ… କଟଂ କରୋତୀତେତ୍ଥ କେୱଲମତ୍ଥାୱଗମମତ୍ତସ୍ସ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତତ୍ତା କାସେତି ଅସୁୟ୍ୟମାନତ୍ତା ଚ, ପକତିୟା ତୁ ସୁୟ୍ୟ ମାନତ୍ତେ ୱିକାରିୟଂ ସିୟା, ତେନେୱ କାସେ କଟଂ କରୋତି, ତଣ୍ଡୁଲେ ଓଦନଂ ପଚତୀତି ଦ୍ୱୟତ୍ଥୋ କରୋତି ପଚତି ଚ, ତସ୍ମା କାସେ କରୋତି ତଣ୍ଡୁଲେ ପଚତୀତି ୱିକାରୀୟତି, କଟଂ କରୋତି ଓଦନମ୍ପଚତୀତି ନିବ୍ବତ୍ତୀ ଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଅସତୀ ୱା ପକତି ଅୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତାୟେୱ ଯତ୍ଥ ନ ନିସ୍ସୀୟତେ… [(ଯଥା) (ପୋତ୍ଥକେ)] ( ) ସଂୟୋଗଂ ଜନୟତି ୱିଭାଗମୁପ୍ପାଦୟତୀତି ସଂୟୋଗୱିଭାଗାନଂ କସ୍ସାପି ପକତିୟା ଅୱିକାରତ୍ତା ସଂୟୋଗୱିଭାଗୱନ୍ତେ ଦ୍ରବ୍ୟିକତେହେୱ ତେସଂ ଜନନତୋ, ତମେୱମ୍ଭୂତମନିସ୍ସିତପକତିକଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନ (ପକତି) କଂ ୱା କାରିୟଂ ନିବ୍ବତ୍ତିକମ୍ମଂ ନାମାତି ଏକୋ, ଅଞ୍ଞେସମଞ୍ଞଥାତି ୱତ୍ୱା ତନ୍ଦସ୍ସେତି 'ଅସନ୍ତ'ମିଚ୍ଚାଦିନା, ଯଂ ଅସନ୍ତମୱିଜ୍ଜମାନଂ ଜାୟତେ, ତନ୍ନିବ୍ବତ୍ତିକମ୍ମଂ, ଯଥା ସୁଖଂ ଜନୟତି ବୁଦ୍ଧିମୁପ୍ପାଦୟତୀତି, ସନ୍ତଂ ୱିଜ୍ଜମାନମେୱ ୱା କେୱଲମପ୍ପକାସିତପୁବ୍ବଂ ଯଂ ଉପ୍ପତ୍ତିୟା ଅଭିବ୍ୟତ୍ତିୟା ୱା ପକାସତି, ତମ୍ପି ନିବ୍ବତ୍ତିକମ୍ମଂ, ଯଥା ପୁତ୍ତଂ ୱିଜାୟତିସାମଞ୍ଞମଭିବ୍ୟଞ୍ଜୟତୀ''ତି, ତଦେୱଂ କେସଞ୍ଚି ମତେନ ଅନିସ୍ସିତପକତିକଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନପକତିକନ୍ତି ଦୁୱିଧଂ ନିବ୍ବତ୍ତିକମ୍ମମ୍ପି ଅଞ୍ଞେସମ୍ମତେନ ଅସନ୍ତଂ ଜାୟମାନଂ ସନ୍ତମପ୍ପକାସମାନନ୍ତି ଦୁୱିଧଂ ନିବ୍ବତ୍ତିକମ୍ମମ୍ପୀତିସବ୍ବମ୍ପି ଅଚ୍ଚିତପୁବ୍ବମେୱ ଜାୟତୀତ୍ୟସତୋ ଜାନନା ନ ଦ୍ସତିରିଚ୍ଚତିଚ୍ଚାହ-'ଅସତୋ ଜନନଂ କରୀୟତୀ'ତି, ଅୱତ୍ଥନ୍ତରନ୍ତି ଓଦନାଦିନୋ କ୍ଲେଦନାଦିଲକ୍ଖଣମଞ୍ଞମୱତ୍ଥଂ।

ପକତ୍ୟୁଚ୍ଛେଦସମ୍ଭୂତଂ, ୱିକାରିୟଂ କିଞ୍ଚି କିଞ୍ଚି ତୁ;

ଗୁଣନ୍ତରସମୁପ୍ପତ୍ୟା, ଏୱଂ ସା ୱିକତି ଦ୍ୱିଧା।

କିଞ୍ଚି ୱିକାରିୟଂ କମ୍ମଂ ପକତିୟା କାରଣସ୍ସ ଉଚ୍ଛେଦେନ ସମ୍ଭୂତଂ, ଯଥା କଟ୍ଠଂ ଭସ୍ମଂ କରୋତୀତି କଟ୍ଠସ୍ସାଚ୍ଚନ୍ତପରାୱତ୍ତି [ପରାୱତ୍ତିୟା (ପୋତ୍ଥକେ)], କିଞ୍ଚି ପନ ଗୁଣନ୍ତରାନମୁପ୍ପତ୍ତିୟା, ଯଥା ସୁୱଣ୍ଣଂ କଟକଂ କେୟୁରଂ ୱା କରୋତୀତି ଏୱଂ ଦ୍ୱୀଧା ସା ୱିକତି ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ନ ୱିଭାୱୀୟନ୍ତେତି ନ ଗୟ୍ହନ୍ତେ, ସା ପତ୍ତି'ପାପୀୟତି ୱିସୟୀକରୀୟତୀ'ତି କତ୍ୱା।

ଯତ୍ର କ୍ରିୟାକତୋ କୋଚି, ୱିସେସୋ ନାୱଗମ୍ୟତେ;

ଦସ୍ସନା ୱାନୁମାନା ୱା, ସା ପଞୀତି ପକିତ୍ତିତା।

ଯତ୍ଥ କିରିଯାକତୋ କିରିଯାସମ୍ପାଦିତୋ ୱିସେସୋ ଅତିସଯୋ କୋଚି ନାୱଗମ୍ମତେ ନପ୍ପତୀଯତେ ଦସ୍ସନା ୱା ପଚ୍ଚକ୍ଖପ୍ପମାଣେନ ଅନୁମାନପ୍ପମାଣେନ ୱା ଯଥା ନିଵତ୍ତିୱିକତୀନମତିସଯୋ ପଚ୍ଚକ୍ଖାନୁମାନା ୱଗମନୀଯୋ, ତତ୍ର ହି ନିଵତ୍ତିଯଂ ୱିସେସସିଦ୍ଧିରତିପସିଦ୍ଧା… ଅତ୍ଥଲାଭାଖ୍ୟସ୍ସ ୱିସେସସ୍ସାୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ କିରିଯାକତ୍ତା, ୱିକାରିଯେ ( ) [(ଏୱ) (ପୋତ୍ଥକେ)] ତୁ କ୍ୱଚି ପଚ୍ଚକ୍ଖୱିସଯୋ… କଟ୍ଠଂ ଡହତୀତି କଣ୍ହତ୍ତାଦିଭାୱସ୍ସ ପଚ୍ଚକ୍ଖେନେୱୋପଲଦ୍ଧନତୋ, କ୍ୱଚିଦନୁମାନଗମ୍ମୋ… ଦେୱଦତ୍ତଂ ରୋସେତି ପସାଦଯତି ୱେତି ୱିସିଟ୍ଠମୁଖୱଣ୍ଣାଦିକାରିଯାନୁମେଯ୍ୟତ୍ତା ରୋସାଦିନୋ, ଏୱଂ ଯତ୍ଥ ନ ୱିସେସସିଦ୍ଧି ଅପି ତୁ ପତ୍ତିମତ୍ତଂ, ସା ପଞୀତି ପକିତ୍ତିତା କଥିତା, ଆଦିଚ୍ଚମ୍ପସ୍ସତି ଧମ୍ମମଜ୍ଝେତୀତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ, କଥଞ୍ଚରହି ଅସନ୍ତସ୍ସ [ସନ୍ତସ୍ସ (ପୋତ୍ଥକେ)] ପତ୍ତିକମ୍ମସ୍ସ କିଞ୍ଚି (ଅକରୋନ୍ତ)ସ୍ସ କାରକତ୍ତଂ, ନ ହି କିଞ୍ଚି ଅକରୋନ୍ତଂ କାରକମ୍ଭୱିତୁମରହତୀତି ଉଚ୍ଚତେ-

ଦସ୍ସନକ୍ଖମତାଭାସୋ, ପଗମଦ୍ଧତ୍ତିଆଦଯୋ;

ୱିସେସା ପତ୍ତିକମ୍ମସ୍ସ, କ୍ରିଯାସିଦ୍ଧିଯମିଚ୍ଛିତା।

ଅତ୍ର ଦଟ୍ଠୁଂ ସକ୍କା ଇତି ଦସ୍ସନେ ଖମତା ଆଭାସୋପଗମୋ ୱିସଯତ୍ତୋପଗମୋ ୱିସଯତ୍ତୋପଗମନଂ ଦ୍ଧତ୍ତି ଚେତି ଏୱମାଦଯୋ ୱିସେସା ଯଥାଯୋଗଂ ପତ୍ତିକମ୍ମସ୍ସ କିରିଯାନିପ୍ଫତ୍ତିଯଂ ଇଚ୍ଛିତା, ତତୋ ତସ୍ସ କାରକତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ଆଦିଚ୍ଚଂ ପସ୍ସତୀତି ଏତ୍ଥ ହି ଆଦିଚ୍ଚୋ ଦଟ୍ଠୁଂ ସକ୍କା, ତତୋୱ ସୋ ଦିସ୍ସତି ଅଭିଦ୍ଧତ୍ତିଞ୍ଚୋପଯାତୀତି ଦସ୍ସନକିରିଯାନିପ୍ଫାଦକତ୍ତେନାସ୍ସ କାରକତ୍ତମୁପପଜ୍ଜତେ, ତଥା ଞ୍ଞତ୍ରାପ୍ପାଦିସଦ୍ଦଗହିତୱିସେସୱସେନ କିରିଯାସିଦ୍ଧିତୋ କାରକତ୍ତଂ ୱେଦିତଵ୍ବଂ , ନନୁ ୱିକାରିଯମ୍ପି ନିଵତ୍ତିକମ୍ମମେୱ… ତେନ ରୂପେନାସତୋଯେୱ ଜନନତୋ, ପତ୍ତିକମ୍ମମ୍ପି କିରିଯାସମ୍ବନ୍ଧରୂପେନାସନ୍ତମେୱ ପଚ୍ଛା ତଥା ଭୱତୀତି ନିଵତ୍ତିଯେୱାତି ସଚ୍ଚଂ-

ଅତ୍ଥେସା ୱତ୍ଥୁଟ୍ଠିତି, ସୁଖୁମବୁଦ୍ଧିଗୋଚରପତୀତ୍ୟନୁରୋଧେନ,

ତତ୍ର ଯମ୍ପେତଂ ଘଟତେ, ଯଥା ପତୀତି ସଦ୍ଦତ୍ଥାୱତ୍ତାନତୋ।

ୱିସେସାନୁପାଦାନତୋତି ''କମ୍ମେ ଦୁତିଯା''ତି ସାମଞ୍ଞେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। କରୀଯତି କଟୋ, କତୋ କଟୋ ଚ୍ଛେୱମାଦୀସୁ ତ୍ୟାଦିପ୍ପଭୁତୀହି ଅତିହିତକମ୍ମାଦିନିସ୍ସଯେସୁପି ଏକତ୍ତାଦୀସୁ ଦୁତିଯାଦଯୋ ପପ୍ପୋନ୍ତି ନିଯମାଭାୱା, ତଥାହି ପଞ୍ଚକେ ନାମତ୍ଥେ କଟାଦିୱଚନୀଯସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧୀ କମ୍ମାଦ୍ୟତ୍ଥୋ, ତ୍ୟାଦିପ୍ପଭୁତୀତି ଅନଭି ହିତସ୍ସ ସଙ୍ଖ୍ୟାଖ୍ୟସ୍ସାପରସ୍ସ ୱିଭତ୍ତ୍ୟତ୍ଥସ୍ସାଭିଧାନାଯ ଅଭିହିତେସ୍ୱପି କଟାଦୀସୁ କମ୍ମାଦୀସୁ ଦୁତିଯାଦଯୋ ସିଯୁନ୍ତି ପାଣିନିଯା ''କମ୍ମେ ଦୁତିଯା''ଚ୍ଚାଦୀସୁ (୨-୩-୨) ''ଅନଭିହିତେ''ତି (୨-୩-୧) ୱଚନମଧିକରୋନ୍ତି, ୱେଯ୍ୟତ୍ତିଯାଯେୱ ଦୁତିଯାଦୀନପ୍ପସଙ୍ଗେପି ତନ୍ନିସ୍ସଯଭୂତେ-କତ୍ତାଦ୍ୟତ୍ଥେ ଜୋତନାଯାଭିହିତେସୁ ଦୁତିଯାଦଯୋ ସିଯୁଂ, ତିକେ ପନ ସଙ୍ଖ୍ୟାକମ୍ମାଦଯୋ ୱିଭତ୍ତି ୱଚନୀଯା, ତତ୍ଥ ଯଜ୍ଜପି କମ୍ମାଦିନୋ ପଚ୍ଚଯେନାଭିଧାନଂ, ତଥାପ୍ୟେକତ୍ତାଦଯୋ ନାଭିହିତାତି ତସ୍ସ ସଙ୍ଖ୍ୟାଖ୍ୟସ୍ସାପରସ୍ସ ୱିଭତ୍ତ୍ୟତ୍ଥସ୍ସାତି ଧାନାଯ ଅଭିହିତେସ୍ୱପି କମ୍ମାଦୀସୁ ଦୁତିଯାଦଯୋ ସିଯୁନ୍ତି ପାଣିନିଯା ''କମ୍ମେ ଦୁତିଯା''ତି ''ଅନଭିହିତେ''ତି ୱଚନମଧିକରୋନ୍ତି, ତମୁପଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ-'ତତ୍ରିଦଂ ସିଯା'ତିଆଦି, ତତ୍ର ତସ୍ମିଂ ଦୁତିଯାଦି ୱିଭତ୍ତିୱିଧାନେ ଇଦଂ ଚୋଦ୍ୟଂ ସିଯା, କିନ୍ତି ଆହ-'ପଞ୍ଚକେ'ଇଚ୍ଚାଦି, ଅନଭିହିତକମ୍ମାଦିନିସ୍ସଯେସୁତି ଅନଭିହିତା କମ୍ମାଦଯୋ ନିସ୍ସଯା ଯେସମେକତ୍ତାଦୀନଂ, ତେସ୍ୱେୱତ୍ଥୋ, ଦୁତିଯାଦଯୋ ୱିଭତ୍ତିଯୋ ଯଥା ସିଯୁନ୍ତି ଜୋତନାଯାଭିଧାନାଯ ଚାତି ଯୁଜ୍ଜମାନୱସେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତଵ୍ବୋ, ଅଭିହିତକମ୍ମାଦିନିସ୍ସଯେସ୍ୱପୀତି ଅପିସଦ୍ଦେନ ଅନଭିହିତକମ୍ମାଦିନିସ୍ସଯମେକତ୍ତାଦିଂ ସମୁଚ୍ଚିନୋତି, ଆସଙ୍କିଯାତି ପୁବ୍ବକିରିଯାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅପରକିରିଯା ୱେଦିତଵ୍ବା, ପଞ୍ଚକେ ତିକେ ଚା ଭିହିତକମ୍ମାଦିନିସ୍ସଯେ ସେକତ୍ତାଦୀସୁ ଦୁତିଯାଦିପ୍ପତ୍ତିମାସଙ୍କାୱସେନ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଚତୁକ୍କୱାଦୀନମ୍ପି ପକ୍ଖମୁଟ୍ଠାୱିଯ ପରିହରିତୁଂ 'ଯଦିଚ୍ଚା'ଦିମାହ, ଅଯନ୍ତେତ୍ଥସମଧିପ୍ପାଯୋ ''ଯଦେସା ସଙ୍ଖ୍ୟା ପାଟିପଦିକତ୍ଥୋ ତପ୍ପଟିପଜ୍ଜନେ କମ୍ମାଦଯୋ ୱିଭତ୍ତିୱଚନୀଯା, ତଦା 'ଅନଭିହିତେ କମ୍ମେ'ତିଆଦିନା ଅନଭିହିତଗ୍ଗହଣଂ କମ୍ମାଦିୱିସେସାନମନୁଭୱନ୍ତମନତ୍ଥକଂ… ଅଭିହିତେ ୱିଭତ୍ତିୱାଚ୍ଚାଭାୱତୋ, ଯଦା ପନାଯଂ ପକ୍ଖୋ 'ସଙ୍ଖ୍ୟା ୱିଭତ୍ତିୱଚନୀଯା'ତି ତଦା ''କମ୍ମେ ଦୁତିଯା'' ତ୍ୟେୱମାଦଯୋ ନିଦ୍ଦେସା ୱିସଯସନ୍ଦସ୍ସନମତ୍ତାଯେୱ ୱେଦିତଵ୍ବା''ତି, ସଵ୍ବଥାତି ପଞ୍ଚକତିକୱାଦୀନଂ ଚତୁକ୍କୱାଦୀନଞ୍ଚ ମତୱସେନ ସଵ୍ବପ୍ପକାରେନ, ସଦ୍ଦତ୍ଥାଵ୍ୟତିରିତ୍ତତ୍ଥମତ୍ତୋଯେୱାତି ବ୍ୟତିରେକୋ ଵ୍ୟତିରିତ୍ତଂ, ନପୁଂସକେ ଭାୱେ କ୍ତୋ, ନ ୱିଜ୍ଜତେ ଵ୍ୟତିରିତ୍ତଂ ଵ୍ୟତିରେକୋ ଭେଦୋ ଯସ୍ସ ତଂ ଅଵ୍ୟତିରିତ୍ତଂ, ଅଵ୍ୟତିଭିନ୍ନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ସଦ୍ଦତ୍ଥତୋ ସକତ୍ଥତୋ ଅଵ୍ୟତିରିତ୍ତଂ ଅତ୍ଥମତ୍ତଂ ଅତ୍ଥସାମଞ୍ଞଂ ଯସ୍ସ ଓଦନାଦିସଦ୍ଦସ୍ସ ସୋ ତଥା ୱୁତ୍ତୋ।

କିଞ୍ଚାପି ୱୁତ୍ତିଯଂ ତଦ୍ଧିତାଦିଣାଦିସମାସେହି ଅଭିହିତମୱୁତ୍ତଂ, ତଥାପି ତେହି ଅଭିହିତେପ୍ୟେୱମେୱ ଦଟ୍ଠଵ୍ବନ୍ତି ନିଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ-'ଏୱ'ମିଚ୍ଚାଦି, କର-

କରଣେ କରୀଯିହ୍ାତି କତୋ'କ୍ତୋ ଭାୱକମ୍ମେସୁ'ତି (୫-୫୬) କମ୍ମେ କ୍ତୋ, ସତିକୋତି ଏହ କୀତୋତି କମ୍ମହେ ''ଦିସ୍ସନ୍ତଞ୍ଚେପି ପଚ୍ଚଯା''ତି (୪-୧୨୦) ଇକୋ, କମ୍ମତାଗମ୍ଭତେ କିତପଚ୍ଚଯାଦୀନଂ କମ୍ମେ ୱିହିତତ୍ତା, ଏୱଞ୍ଚ ଧୁହି କିମେକମୁଦାହରଣଂ ଦତ୍ତମାଚରିଯେନେ ତ୍ୱତୋ ଆହ- 'ଉଦାହରଣ'ଇଚ୍ଚାଦି, ଅନଭିହିତେତି ୱଚନଂ ୱିନାପୀତି ୱଚନଂ ୱିନା ଏୱାତି ଅୱଧାରଣେ-ଅପିସଦ୍ଦୋ, ସମ୍ଭାୱନେୱା, ଯଦ୍ୟଭିହିତେହି ୱଚନଂ ୱିନାପି ଦୁତିଯାଦୀନମପ୍ପୱତ୍ତି ଭୱେଯ୍ଯ, ୱଚନସବ୍ଭାୱେ ତୁ କଥାଯେୱ ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଏୱଞ୍ଚ ପନେତ୍ଥ ଦୁତିଯାଦୀନମଭିହିତେ ପସଙ୍ଗାଭାୱୋ ଜାନିତବ୍ବୋ ''ପଚ୍ଚତେ ଓଦନୋ, କତୋ କଟୋଚ୍ଚାଦୋପି ଯଦି ଦୁତିଯାଦଯୋ ସିଯୁଂ ପଠମାୱିଧାନସ୍ସାୱକାସୋ ନ ଭୱେଯ୍ଯ ତତୋ ସାମତ୍ଥିଯାନଭିହିତେଯେୱ କମ୍ମାଦୋ ଦୁତିଯାଦଯୋ ସକିରିଯା (ଯଂ ତଦ)ଭିବ୍ୟତ୍ତିଯା ଭୱିସ୍ସନ୍ତି, ପଠମେୱତ୍ୱଭିହିତେ''ତି, ନ ନୁଚ ପଠମାଯାକାରକମୱକାସୋ ରୁକ୍ଖୋ ପିଲକ୍ଖୋତି [ରୁକ୍ଖୋ ପିଲକ୍ଖୋତି କ୍ରିଯାପଦଂ ନ ସୂଯତେତି ୱିଭତ୍ତ୍ୟନ୍ତରସ୍ସପ୍ପତ୍ତି ମଞ୍ଞତେଭସ୍ସାପଦୀପ] କିମିଦମୁଚ୍ଚତେ ଅକାରକନ୍ତି ଯଦ୍ଧ କାରକଂ ନେଦମ୍ପଯୋଗମରହତି ତତୋ ଯତ୍ଥ ୱିସେସକିରିଯାନ ମସ୍ସୱନଂ ତତ୍ଥ ପଦନ୍ତସହଚରିତାଯ ସତ୍ତାଯ ପତୀତିଯା 'ରୁକ୍ଖୋ ଅତ୍ଥି ପିଲକ୍ଖୋ ଅତ୍ଥୀ'ତି ଅପେକ୍ଖୀଯତୀତି କାରକତ୍ତଂ ରୁକ୍ଖାଦୀନ ମତ୍ଥେୱେତି [ଅତ୍ଥେୱେତି ଞ୍ଞତଂ ୱତ୍ତୁଂ ପରଂ ପତିପାଦଯିତୁଂ ସଦ୍ଦୋ ପଯୁଜ୍ଜତେ ଞ୍ଞଣଞ୍ଚ ସତୋଇତି ଯତ୍ର କ୍ରିଯାପଦନ୍ତରସ୍ସ ଅପ୍ପଯୋଗୋ ତତ୍ର ଉସ୍ସଗ୍ଗତୋ ସତ୍ତା ପତୀତିତୁତ୍ଥୀତି କ୍ରିଯାପଦାନୁସଙ୍ଗର କତ୍ତରି ତତିଯପ୍ପସଙ୍ଗରନୱକାସା ପଠମା ତ୍ୱତ୍ଥୋ- ଭସ୍ସପଦୀପ], ନ ଚ ଉଚ୍ଚଂ ନୀଚଂତ୍ୱଧିକରଣୱାଚିତ୍ତେ [ୱାଚିକା] ନିପାତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତ୍ୱନେନ ନତ୍ଥି ସମ୍ବନ୍ଧୋତି ଉଚ୍ଚମତ୍ଥୀତ୍ୱାଧେଯ୍ଯସ୍ସେୱ କତ୍ତୁତ୍ତଂ ନାଧାରସ୍ସାତ୍ୱ କାରକତ୍ତମାଧାରସ୍ସାତ୍ୱୱକାସୋ-ହି ପଠମାଯାତି ''ପଠମାୱିଧା ନସ୍ସାୱକାସୋ ନ ଭୱେଯ୍ଯା''ତି ଯଥାୱୁତ୍ତୋ-ଯଂ ହେତୁ ଅସିଦ୍ଧୋତି ଚ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ଅସଙ୍ଖ୍ଯତୋ ପଠମାତ୍ୱୱତ୍ୱା ''ପଠମାତ୍ଥ ମତ୍ତେ''ତି (୨।୩୯) ସାମଞ୍ଞୱିଧାନତୋ ସିଦ୍ଧୋଯେୱ, ଯଂ ହେତୁତ୍ତାନଭିହିତୱଚନମନତ୍ଥକମିଚ୍ଚେୱ ଠିତଂ।

ଯଞ୍ଚାତି ଚସଦ୍ଦୋ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତରସମୁଚ୍ଚଯେ ଅପରମ୍ପି କିଞ୍ଚି ୱତ୍ତବ୍ବମତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଯଞ୍ଚ ଫଲଂ ମଞ୍ଞତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଯଦେତ୍ଥାନ ଭିହିତାଧିକାରୋ ନତ୍ଥି ତଦା ଯଥା 'କତୋ କଟୋ'ଇତ୍ରତ୍ତେନ କମ୍ମସ୍ସାଭିହିତତ୍ତା ଦୁତିଯା ନ ହୋତି ତଥା 'କଟଂ କରୋତି ୱିପୁଲଂ ଦସ୍ସନୀଯ'ନ୍ତି କଟସଦ୍ଦତୋ ଉପ୍ପନ୍ନାଯ ଦୁତିଯାଯ (ୱିପୁଲାଦିଗତସ୍ସ) କମ୍ମସ୍ସା ଭିହିତତ୍ତା ୱିପୁଲାଦୀହି ୱିସେସନେହି ଦୁତିଯା ନ ସିଯା, ତତୋ ତ୍ୱାଦି ତଦ୍ଧାଦିଣାଦିସମାସେହି କମ୍ମସ୍ସାନ ଭିହିତତ୍ତମତ୍ତେୱାତି ୱିପୁଲାଦୀହିପି ଦୁତିଯାୱିଧାନସଙ୍ଖାତଂ ଅନଭିହିତେ''ତି (୨-୩-୧) ଅନଭିହିତ ୱଚନସ୍ସ ଅଧିକାରେ ଯଞ୍ଚ ଫଲଂ ଚିନ୍ତଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଯୁତ୍ତସ୍ସାତିମସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସାତି, ପଚ୍ଚେକଂ କରୋତ୍ୱଭିସମ୍ବନ୍ଧତାଯାତି 'କଟଂ କରୋତି ୱିପୁଲଂ କରୋତି ଦସ୍ସନୀଯଂ କରୋତି'ଚ୍ଚେୱଂ ପଚ୍ଚେକଂ ପଚ୍ଚେକଂ କରୋତିସ୍ସାଭିସମ୍ବନ୍ଧତାଯାତି ଅତ୍ଥୋ, କମ୍ମତା ଅତ୍ଥୀତି ସେସୋ, ଏୱଂ ମଞ୍ଞତେ-''କଟଂ କରୋମୀତି ପୱତ୍ତୋ ୱିପୁଲଂ କରୋମୀ ଦସ୍ସନିଯଂ କରୋମୀତି ଚ ପୱତ୍ତୋୱାତି ୱିପୁଲାଦୀନମ୍ପି ପଚ୍ଚେକଂ କମ୍ମତା ଅତ୍ଥେୱ, ତତ୍ଥେକସ୍ସାଭିଧାନେ ପରେକସ୍ସ ସୁଖମୱଲୋକଯନ୍ତୀତି ତଦଭିଧାନାଯପି ଦୁତିଯା ଭୱିସ୍ସତୀ''ତି, ପକାରନ୍ତରାୱତାରୋ ନାଚରିଯେ ନୋପରୋଧିତୋତି ତମ୍ପି ପନେତ୍ଥ ଦସ୍ସଯିସ୍ସାମ-''କଟସଦ୍ଦା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଦୁତିଯା କଟଜାତି କମ୍ମମଭିହିତୱତୀ, ନ ୱିପୁଲାଦିଗୁଣକମ୍ମଂ, ତତୋ ତଦଭିଧାନାଯ ଚ ଦୁତିଯାଯେୱ ଭୱତି, ଅଥୱା କଟୋୱ କମ୍ମଂ, ତଂ ସାମାନାଧିକରଣ୍ଣେନ ୱିପୁଲାଦୀହିପି ଦୁତିଯା ଭୱିସ୍ସତି, କଟଂ କରୋତି ୱିପୁଲୋ ଦସ୍ସନୀଯୋତି ହି ୱୁଚ୍ଚମାନେ ୱିପୁଲାଦଯୋ କତ୍ତୁସମାନାଧିକରଣତାଯେୱ ପତୀଯେଯ୍ଯୁଂ ତସ୍ମା କଟସଦ୍ଦସାମାନାଧିକରଣ୍ଣମ୍ପଟିପାଦଯତା ୱସ୍ସମେତ୍ଥ ଦୁତିଯା କରଣୀଯା''ତି। ନନ୍ୱେମିଚ୍ଚାଦିଚୋଦ୍ଧଂ, ଏୱନ୍ତି ଏୱଂ ଗୁଣଯୁତ୍ତସ୍ସ କମ୍ମତାଯ ସତି, ପପ୍ପୋତୀତି କଟ କମ୍ମେ-ଭିଧାନିଯେ (କତୋ) ତି କ୍ତପଚ୍ଚଯସ୍ସ କତତ୍ତା ଉଦାରାଦିତୋ କରୋତ୍ୱଭିସମ୍ବନ୍ଧା ଦୁତିଯା ପପ୍ପୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଏୱଂ ମଞ୍ଞତେଚ୍ଚାଦି ପରିହାରୋ, ଅୱଯୱେନ କମ୍ମଂ ନ ୱଦତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଅୱଯୱେନାତି ୱିସୁଂୱିସୁଂ, କିଞ୍ଚରହୀତି ଆହ-'ସଭାୱତୋ ସବ୍ବଂ କମ୍ମଂ ୱଦତୀ'ତି। ହୋତୁ କାମଂ ଉଦାରାଦିତୋପି ୱୁତ୍ତେନ ୱିଧିନା ପଠମା, କତସଦ୍ଦତୋ କା ପୱତ୍ତତୀତି ଆହ-'କତସଦ୍ଦତୋ ପି'ଚ୍ଚାଦି, ଅନ୍ତୋଭୂତୋ ଅନ୍ତୋଗଧୋ ନାମସ୍ସ ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ଯସ୍ମିଂ କମ୍ମଲକ୍ଖଣତ୍ଥେସୋ ଅତ୍ଥୋ କମ୍ମଲକ୍ଖଣୋ ଅଭିହିତୋ କଥିତୋ ସମ୍ପନ୍ନୋ ସମ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ନନୁ 'କତୋ କଟୋ'ଚ୍ଚାଦୋ ସଭାୱତୋ ସବ୍ବକମ୍ମୱୁତିଯା ଅନ୍ତୋଭୂତନାମତ୍ଥୱୁତିଯା ଚାତ୍ଥମତ୍ତେ ହୋତି ସବ୍ବତ୍ଥ ପଠମାତି 'କଟଂ କରୋତି ଉଳାରଂ ସୋଭନଂ ଦସ୍ସନୀଯ'ନ୍ତି କଟାଦିତୋପି ଉପ୍ପନ୍ନାଯ ଦୁତିଯାଯ କମ୍ମସ୍ସାଭିହିତତ୍ତା ଉଳାରାଦୀହି ପଠମାପ୍ପସଙ୍ଗୋ ସିଯାତି ଅଭିହିତାଭିଧାନପ୍ପସଙ୍ଗୋପଗତଂ ଚୋଦନଂ ମନସି ନିଧାଯାହ-'କଟାଦିସଦ୍ଦୋ ହି'ଚ୍ଚାଦି, ସାମଞ୍ଞେନାତି ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ କଟାଦିସାମଞ୍ଞେନ।

''କତ୍ତୁରିଚ୍ଛିତତମ''ନ୍ତ୍ୱନେନ (୧-୪-୪୯) କତ୍ତୁନୋ କିରିଯାଯ ସମ୍ବନ୍ଧି ତୁମିଟ୍ଠତମଂ ତସ୍ମିଂ ଇଚ୍ଛିତତମେ କମ୍ମସଞ୍ଞଂ ୱିଧାଯ ନିଵ୍ୱାଦିକେସୁତୀସୁ କମ୍ମେସୁ ଦୁତିଯା ୱିଧୀଯତେ ପାଣିନୀଯେହି, ଇଚ୍ଛିତତମତ୍ତଞ୍ଚ ତଦତ୍ଥତ୍ତା କିରିଯାଯ, ଓଦନଂ ପଚତି ଗାୱୁମ୍ପଯୋ ଦୋହତିତ୍ୱାଦୋ(ହି) ଓଦନାଦ୍ୟତ୍ଥା ପଚନାଦିକିରିଯାରବ୍ଭତେତି ଓଦନପଯାଦୀନମିଚ୍ଛିତତମତ୍ତଂ, ତଦୁପଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ-'ଯଂ କତ୍ତୁ'ଚ୍ଚାଦି, ୱିଭତ୍ତିଂ ୱିଧାଯ ଦୁତିଯାଭିମତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ପୁନ ପଯାଦିନିପ୍ଫତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ ଯଂକିଞ୍ଚି ଦୋହନାଦିକିରିଯା ଯୁତ୍ତଂ କରଣାଦିରୂପେନ ଅକଥିତଂ ଗୱାଦିକମିଚ୍ଛିତଂ କାରକଂ, ତତ୍ଥାପି ''ଅକଥିତଞ୍ଚା''ତି (୧-୪-୫୧) କମ୍ମସଞ୍ଞଂ ୱିଧାଯ ତେନେୱ ଦୁତିଯା ୱିଧୀଯତେ, ତଦୁପଦସ୍ସେତୁମାହ-'ଉପଯୁଜ୍ଜମାନେ'ଚ୍ଚାଦି, ଅତ୍ର ଚେୱମକଥିତନିଯମୋ କତୋ ୱାତ୍ତିକକାରେନ-

ପୁଚ୍ଛିଚିଭିକ୍ଖୀନଂ ଦୁହି,ଯାଚୀନଂ ନିମିତ୍ତମୁପଯୋଗେ;

ପୁବ୍ବୱିଧିମ୍ହି-କଥିତଂ, ବ୍ରୂସାସୀନଞ୍ଚ ଗୁଣାସତ୍ତନ୍ତି।

ଉପଯୁଜ୍ଜତେ ଇଚ୍ଚନ୍ତସିଦ୍ଧିଯଂ ବ୍ଯାପାରୀଯତୀତ୍ଯୁପଯୋଗୋ-ପଯୋପ୍ପଭୁତି, ତସ୍ମିଂ, ନିମିତ୍ତଂ ଗୱାଦି, ଅପୁବ୍ବୱିଧିମ୍ହି ଅପାଦାନାଧିକରଣାଦି ପୁବ୍ବସଞ୍ଞା ୱିଧାନାଭାୱେ, ୱିଧାନେ ହି ମାଣୱକା ମଗ୍ଗଂ ପୁଚ୍ଛତି, ରୁକ୍ଖା ଫଲାନ୍ଯୱଚିନାତ୍ଯାଦି ଯଥାରହଂ ଭୱତି, ଗୁଣାସତ୍ତନ୍ତି ଗୁଣେନ ସତ୍ତଂ ସମ୍ବନ୍ଧୀ, ଗୁଣସଦ୍ଦେନେତ୍ଥ ପଧାନସାଧନଂ ଧମ୍ମାଦିକଂ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତଂ ପଧାନସାଧନଞ୍ହି କିରିଯାଯୋପକାରକମୁପକାରିଯଂ ପଧାନଭୂତଂ କିରିଯମପେକ୍ଖିଯ ଗୁଣୋ ଭୱତି, ଚୋ-ନୁତ୍ତସମୁଚ୍ଚଯେ, ପଧାନନ୍ତୁ ଧମ୍ମାଦିନୋ ପୱତ୍ତିଯା ତଦତ୍ଥତ୍ତା, ଉପଯୁଜ୍ଜମାନଞ୍ଚ ତଂ ପଯୋପଭୁତିଚେତି ୱିସେସନସମାସଂ କତ୍ୱା ଉପଯୁଜ୍ଜମାନପଯୋପ୍ପଭୁତିନୋ ନିମିତ୍ତନ୍ତି ଛଟ୍ଠୀସମାସୋ, ପଭୁତି ସଦ୍ଦେନ ଗୱାଦିନୋ ଗହଣଂ, ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଗୋମନ୍ତାଦିନୋ, ଦୁତିଯେନାଦି ସଦ୍ଦେନ ଅଧିକରଣାଦିନୋ, ଚତୁତ୍ଥେନ ୱିନଯାଦିନୋ, ୱିଧାନନ୍ତି ଦୁତିଯା ୱିଧାନଂ, ଦୁତିଯାୱିଧାନମଭିମତନ୍ତି ଯୋଜନୀଯଂ। ପାଣିନିଯେହି ''ତଥା ଯୁତ୍ତଞ୍ଚାନିଚ୍ଛିତଂ'' (୧-୪-୫୦) ଇଚ୍ଚନେନ କମ୍ମସଞ୍ଞଂ ୱିଧାଯ ''କମ୍ମେ ଦୁତିଯା'' (୨-୩-୨) ତ୍ଯନେନେୱ ଦୁତିଯା ୱିଧୀଯତେ, ତନ୍ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ଯେନେ'ଚ୍ଚାଦି, ''ତଥା ଯୁତ୍ତଞ୍ଚାନିଚ୍ଛିତ''ନ୍ତୀମସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ଯେନେୱେଚ୍ଚାଦିପଞ୍ଚିକାପାଠାନୁସାରେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ଯୁଜ୍ଜତେତି କିରିଯାଭିସମ୍ବଜ୍ଝତେ, ଯୁତ୍ତନ୍ତି କିରିଯାଭିସମ୍ବନ୍ଧଂ, ଅତ୍ର ତୁ–

ଯଦ୍ଯବୁଦ୍ଧ୍ୟାହିଲଙ୍ଘାଦି, ତଦାହ୍ଯାଦିମନିଚ୍ଛିତଂ;

ଯଦା ଲଜ୍ଜାଭଯାଦୀହି, ତଦେଚ୍ଛି ତତମଂ ମତଂ।

''ତଥା ଯୁତ୍ତଞ୍ଚାନିଚ୍ଛିତ''ନ୍ତି ସୁତ୍ତେନସ୍ସ ପରିଯୁଦାସୱୁତ୍ତିତୋ ଇଚ୍ଛିତା ଅଞ୍ଞମନିଚ୍ଛିତମନଭିମତମିତରଞ୍ଚ, ତତୋଯେୱ'ଗାମଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ରୁକ୍ଖମୂଲମୁପସପ୍ପତୀ'ତ୍ଯତ୍ର ନେୱିଚ୍ଛିତନାନିଚ୍ଛିତସ୍ସପି ରୁକ୍ଖମୂଲସ୍ସ କମ୍ମ ସଞ୍ଞା ସିଦ୍ଧାତି ତତ୍ଥ ''କମ୍ମେ ଦୁତିଯା''ତି ଦୁତିଯା ୱିଧୀଯତେ, ତନ୍ଦସ୍ସେତି'ନେୱିଚ୍ଛିତନାନିଚ୍ଛିତସ୍ସା'ଇଚ୍ଚାଦି, ରୁକ୍ଖମୂଲଂ ନେୱିଚ୍ଛିତଂ ପୁବ୍ବମନଭିମତତ୍ତା, ନାପ୍ଯନିଚ୍ଛିତଂ ଅପ୍ପଟିକୂଲତ୍ତା, ଗାମଗମେନ ହ୍ଯସ୍ସ ତପ୍ପରତା, ରୁକ୍ଖମୂଲୋପସପ୍ପନନ୍ତୁ ପସଙ୍ଗାଗତନ୍ତି ରୁକ୍ଖମୂଲାନମ୍ପି କିରିଯାଭିସମ୍ବନ୍ଧୋ ଅତ୍ଥେୱ, ଅତ୍ରାପି-

ନେୱିଚ୍ଛିତାନିଚ୍ଛିତନ୍ତୁ, ମବୁଦ୍ଧିଯୁପସପ୍ପନେ;

ମୂଲଂ ୱିସ୍ସମନତ୍ଥନ୍ତୁ, ତମିଚ୍ଛିତତମଂ ସିଯା।

ବ୍ରୂସାସିନଞ୍ଚାତି ଚସଦ୍ଦୋପସଙ୍ଗହିତେ ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ଏୱ'ମିଚ୍ଚାଦି, ଏତ୍ଥ ଗାମଦେୱଦତ୍ତଗଗ୍ଗାନମକଥିତସଞ୍ଞା, ଅଜାଦଯୋ ୱିଚ୍ଛିତତମା, ଆଦିସଦ୍ଦେନ 'ପହେତି ଗାୱୁଂ ପୁରିସଂ ଦ୍ୱିଜୋ'ତ୍ଯାଦଯୋ ସଙ୍ଗହିତା, ନଯତିନୀ=ପାପୁଣନେ, ୱହତି ୱହ=ପାପୁଣନେ, ହରତି ହର=ହରଣେ, ଜଯତିଜି=ଜଯେ, ସଦ୍ଦନ୍ତଲେଚ ଏତେ ଅଯାଦେସେ ଚ ରୂପଂ, ଦଣ୍ଡ=ଦଣ୍ଡନେ ଚୁରାଦିତ୍ତା ଣିମ୍ହି ରୂପଂ, ଅଥ ''ଅଧିସୀଙ୍ଠାସାନଂ କମ୍ମଂ''ତ୍ଯାଦିନା (୧-୪-୪୬) ତେନ ତେନ କମ୍ମସଞ୍ଞଂ ୱିଧାଯ 'ପଠୱିଂ ଅଧିସେସ୍ସତୀ'ତି ଆଦୋ (ତତ୍ଥ) ତତ୍ର ''କମ୍ମେ ଦୁତିଯା''ତି (୨-୩-୨) ଦୁତିଯା ୱିଧୀଯତେ ତେହି ତେହି ସତ୍ଥ କାରେହି, ସଦ୍ଦତ୍ଥେୱେତ୍ଥ ଲୋକସ୍ସ କମ୍ମୱଚନିଚ୍ଛାତି କମେନେତଂଞ୍ଞସଞ୍ଞାପୁବ୍ବକଂ କମ୍ମମୁପଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ-'ଅଧିପୁବ୍ବ'ଇଚ୍ଚାଦି, ଯାଯ ୱଭିଚ୍ଛାଯ ଦୁତିଯା ସିଯା ତାଯ ୱଭିଚ୍ଛାଯ କମ୍ମତା କଥଂହିନାମାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ନେୱ ଉପଲବ୍ଭନ୍ତୀତି କଦାଚିକସ୍ସଚି ସିଯାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ପଯତିତଦ୍ଦନ୍ତି ସୁତ୍ତନ୍ତରମାରବ୍ଭନୀଯଂ, ତତ୍ଥେୱଂ କିଂ ଭୱତୋ ମନସି ଦୋସଧିଜମ୍ଯନେନାତି ଅତ୍ଥୋ, ଧମ୍ମେତି ଏତ୍ଥାପି ଏୱଂ ସଦ୍ଦଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ଯଥା ଆଧାରେ କମ୍ମୱଚନିଚ୍ଛା, ତଥେହାପି ଆଧାରୱଚନିଚ୍ଛାତି ଅତ୍ଥୋ, ତେନେୱାହ-'ଧମ୍ମେତି ଆଧାରୱଚନିଚ୍ଛା'ତି, ଧମ୍ମେ ଅଭିନିୱିସତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଏୱଂସଦ୍ଦସମାନତ୍ଥତ୍ତା ତଥା ସଦ୍ଦସ୍ସ ତଦତ୍ଥାନୁସାରେନେୱ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ତଥାସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱିସୁଂ ନ ୱୁତ୍ତୋ, ପାନଞ୍ଚ ଆଚାରୋଚ ପାନାଚାରଂ, ତଂପାନାଚାରମସ୍ସ ଆଧାରସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ତପ୍ପାନାଚାରେ, ପାନତ୍ଥାଚାରତ୍ଥଧାତୁସମ୍ବନ୍ଧୀ ଯୋ ନଦ୍ଯାଦି କୋ ଆଧାରୋ ସୋ ପାନାଚାରୱାଯେୱାତି ଆହ-'ପାନତ୍ଥାଚାରତ୍ଥାନଂ ଧାତୂନମାଧାରେ'ତି , କେସଞ୍ଚୀତି ଅନିଯମେନ କେସଞ୍ଚି ସଦ୍ଦସତ୍ଥକାରାନଂ, ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ଆଧାରୱଚନିଚ୍ଛାପକ୍ଖେ, ପଟିପରୀହି ଭାଗେଚେତ୍ଯୱସିଦ୍ଧାତି ଇମିନା ପଟିସଦ୍ଦସ୍ସ ଧାତୁନା ଅଯୁତ୍ତତଂ ଦସ୍ସେତି… ଯଦି ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ଯ ଛଟ୍ଠିଯାଭାୱା, ତେନାହ-'ଯଦାଦ୍ଧି'ଚ୍ଚାଦି, ୱୁତ୍ତିଯଂ ତେନାତି ତସଦ୍ଦେନ, ଅପିସଦ୍ଦୋପସଙ୍ଗହିତଂ ତତିଯମ୍ପି ଗହେତ୍ୱା ୱାଚାତି ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ।

୩। କାଲ

ଯଦା କାଲଦ୍ଧାନମିଚ୍ଚାଦିନା'ମାସମାସତେ କୋସଂ ସଯତି'ଚ୍ଚାଦୋ ଅକମ୍ମକେହିପି ଯୋଗେ କାଲଭାଓଦ୍ଧଦେସାନଂ ପରେହି କମ୍ମଓମନୁଞ୍ଞାତନ୍ତି ଚ, ଯଦାଦ୍ଵିଚ୍ଚାଦିନା ତୁ କିରିଯାଓ ସଦ୍ଦେନସଙ୍ଗ ନ ସୂଯତି, ତଥା ସତି କୁତୋ ଚ କମ୍ମଓନ୍ତି ତେହେଓ ୱୁଓନ୍ତୀ ଚ ଦସ୍ସେତି, ଗମ୍ମ ମାନକିରିଯାଯୋଗୋପି ନ ନିସ୍ସିତୋ… ମାସମାସତେଚ୍ଚାଦୀସୁ ଆସନାଦି [ଆସନାଦୀସୁ (ପୋତ୍ଥକେ)] କିରିଯାନଂ ମାସାଦିଯୋଗୋ ୱିଯ କଲ୍ଲାଣିଓଗୁଣାଦିଯୋଗୋ ଚ ଲୋକସ୍ସ ପତୀତିପଥମୁପଯାତୀତି, ନ ସିଜ୍ଝତୀତି କିରିଯା ନ ହୋନ୍ତି ଗୁଣଦଦ୍ଧାନୀତି କିରିଯାସମ୍ବନ୍ଧାଭାୱା କମ୍ମଓାଭାୱୋତି ନ ସିଜ୍ଝତି, ଗୁଠଏନ ମିସ୍ସା ଧାନା ଭଜ୍ଜିତଯୱା ଗୁଠଅଧାନା। ଅଜ୍ଝଯନକିରିଯାଯ ପଦ୍ଧତେନ ଚ ମାସକୋସାନଂ ସାକଲ୍ଲେନ ସମ୍ବନ୍ଧାଭାୱା ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗାଭାୱୋତି ମାସସ୍ସାତିଆଦୀସୁ ନ ଦୁତିଯା। ପୁବ୍ବଣ୍ହେ ସମଯନ୍ତି ଇମିନା ପୁବ୍ବଣ୍ହେ ସମଯୋତି ସତ୍ତମୀଆମାଦିସମାସଂ ଦସ୍ସେତି, ଅଚ୍ଚନ୍ତ ମେୱାତି ଇମିନା ସମଯସ୍ସ ସାକଲ୍ଲେନ ୱିହରଣକିରିଯାଯ ସମ୍ବନ୍ଧମାହ, ଯଂସମଯଂ କରୁଣାୱିହାରେନ ୱିହାସି, ତଂ ଏକଂସମଯନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଉପସଙ୍କମନକିରିଯାଯଚ୍ଚନ୍ତମେୱ ଯୁତ୍ତୋତି ଇମିନା ନିୱାସନୱିହରଣ କିରିଯାହିପି ପୁବ୍ବଣ୍ହସମଯାଦୀନମଚ୍ଚନ୍ତମେୱ ଯୁତ୍ତତଂ ଉପଲକ୍ଖେତି, ପକାରନ୍ତରେନାପି ସିଦ୍ଧିଯମାସଙ୍କମୁଦ୍ଭାୱଯତି 'ଯଦା ଦ୍ୱି'ଚ୍ଚାଦିନା, ୱିଭତ୍ତିଯା ୱିପଲ୍ଲାସୋ ଯଥାପକତମତିକ୍କମ୍ମ ଅଞ୍ଞଥା ଭୱନଂ, ଇଧ ପନ ସତ୍ତମି ଯମ୍ପଭାଯଂ ସତ୍ତମ୍ଯତ୍ଥେ ବାହୁଲକେନ ''କମ୍ମେ ଦୁତିଯା''ଚ୍ଚେୱ ଦୁତିଯାପ୍ପତ୍ତି।

ତତିଯାଭିମତାତି ''ଅପୱଗ୍ଗେ ତତିଯା''ତି (୨-୩-୬) ୱଚନେନ ପାଣିନିଯାନଂପପଞ୍ଚଓମଭିମତା, କଥମ୍ପନ କାଲଦ୍ଧାନଂ କରଣଓମିଚ୍ଚାସଙ୍କିଯ କରଣଓମେସମ୍ପଟିପାଦେନ୍ତୋ ଆହ-'ତଥାପି'ଚ୍ଚାଦି, ତଥାପୀତି ୱୁଓକ୍କମେନ କରଣଓସପ୍ପୱା ତତିଯାଯ ୱିଜ୍ଜମାନାଯପି, ସିଯାତି ତତିଯା ସିଯା, ତଞ୍ଚାତି ତଂ କରଣଞ୍ଚ। କାରକମଜ୍ଝେତି ଏତ୍ଥ ଛଟ୍ଠୀ ସମାସୋ କାରକସଦ୍ଦେନ ଚ ସତ୍ତିକାରକଂ ଗହିତନ୍ତି (ଆହ) 'ଦ୍ୱିନ୍ନଂ କତ୍ତୁସତ୍ତୀନଂ ମଜ୍ଝେ'ତି, ଅଭିନ୍ନସ୍ସାପି ହି ଏକସ୍ସ ଦେୱଦତ୍ତାଦିକତ୍ତୁନୋ ଭିନ୍ନାନଂ ତଂସମୱେତାନଂ କତ୍ତୁସତ୍ତୀନଂ ମଜ୍ଝେ କାଲଦ୍ଧାନାନି, ସତ୍ତିଭେଦମେୱ ବ୍ୟଞ୍ଜଯମାହ-'ତଥାହି'ଚ୍ଚାଦି, ଏକତ୍ଥାତି ଏକସ୍ମିଂ ଦେୱଦତ୍ତେ, ଦ୍ୱୀହେତୀତେ (ଭୁଞ୍ଜିକ୍ରିଯା) ସାଧନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଅହାନଂ ସମାହାରୋ ଦ୍ୱୀହଂ ତସ୍ମିଂ। ଇସୁମସତୀତି ୱା, ଇସୁମ୍ହି ଆସୋ ଅସ୍ସେତି ୱା ନିପ୍ଫନ୍ନେନ ଇସ୍ସାସସଦ୍ଦେନ ଗମ୍ମମାନଂ କିରିଯଂ ଦସ୍ସେତି 'ଇସ୍ସସନେ'ତି, ନନ୍ୱିଚ୍ଚାଦି ଚୋଦ୍ଦନ୍ତଂ, ଧନୁପଞ୍ଚସତଂ କୋସୋ, ଏୱମଞ୍ଞତେଚ୍ଚାଦି ପରିହାରୋ, ଛଟ୍ଠିଯାସମ୍ପତ୍ତାଯନ୍ତି କୋସସ୍ସେକଦେସେତି ଏୱଂ ଛଟ୍ଠିଯା ସମ୍ପତ୍ତାଯଂ, ମୁତ୍ତସଂସଯେନେଦଂ ସମାନନ୍ତି ମୁତ୍ତୋ ସଂସଯୋ ଯସ୍ମିଂ ଅୱଧ୍ଧାଦୋ ତେନେତଂ ତୁଲ୍ଲନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୁତ୍ତିଯଂ ଅଭିମତାତି ''ସତ୍ତମୀ ପଞ୍ଚମିଯୋ କାରକମଜ୍ଝେ''ତି (୨-୩-୭) ୱଚନେନ ସତ୍ତମୀପଞ୍ଚମିଯୋ ପପଞ୍ଚଓମଭିମତା, ଦ୍ୱୀହେ ଭୁଞ୍ଜିସ୍ସତୀତି ଦ୍ୱୀସୁ ଦିୱସେସୁ ଗତେସୁ ଭୁଞ୍ଜିସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ''ଯସ୍ସ ଚ ଭାୱେନ ଭାୱଲକ୍ଖଣ''ନ୍ତି (୨-୩୬) ସତ୍ତମୀ, ସକସକକାରକୱଚନିଚ୍ଛାଯେୱାତି ହି ଇଦଂ ବାହୁଲ୍ଲଂ ନିସ୍ସାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ଦ୍ୱୀହା ଭୁଞ୍ଜିସ୍ସତି କୋସା ୱିଜ୍ଝତୀତି ଦ୍ୱୀହା ନିକ୍କମ୍ମ ଭୁଞ୍ଜିସ୍ସତି, କୋସା ନିକ୍କମ୍ମ ଠିତଂ ଲକ୍ଖଂ ୱିଜ୍ଝତି ଉପାଓୱିସଯୋ-ଯମଓଧି, କୋସେ ୱିଜ୍ଝତୀତି କୋସେ ଠିତଂ ଲକ୍ଖଂ ୱିଜ୍ଝତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୪। ଗତି

କତଚତ୍ଥସମାସାତି କତୋ ଚତ୍ଥସମାସୋ ଯେସୁ ତେ ତଥା ୱୁତ୍ତା, ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥୱୁଓଯୋତି ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥେ ୱୁତ୍ତି ଯେସନ୍ତି ବ୍ୟଧିକରଣଞ୍ଞପଦତ୍ଥସମାସୋ, ଚତ୍ଥସମାସେ ଗତ୍ଯାଦୀନଂ ୱିସୁଂୱିସୁଂ ପଧାନତ୍ତା ତେହି ପରଂ ପଯୁଜ୍ଜମାନୋ ଅତ୍ଥସଦ୍ଦୋ ଗତ୍ଯାଦୀହି ପଚ୍ଚେକମଭିସମ୍ବଜ୍ଝତୀତି ମଞ୍ଞତେ, ଅଥ ସୁତ୍ତେ 'ପଯୋଜ୍ଜେ'ଇଚ୍ଚେତାୱତ୍ତୁଚ୍ଚମାନେ ପଯୋଜ୍ଜୋ ସଯଂ କତ୍ତାତି କଥଂ ୱିଞ୍ଞାଯତି ଯେନ 'ପଯୋଜ୍ଜେ କତ୍ତରୀ'ତି ୱିୱରଣଂ କତମିଚ୍ଚାସଙ୍କିଯାହ-'ଗତ୍ଯାଦ୍ୟତ୍ଥ'ମିଚ୍ଚାଦି, ଆଦିସଦ୍ଦେନ ବୋଧା ଦୀନଂ ଗହଣଂ, ତକ୍କିରିଯାସମତ୍ଥୋୱାତି ତସ୍ସା ଗତ୍ଯାଦିକାଯ କିରିଯାଯ ସମତ୍ଥୋ ଏୱ ନିଯୁଜ୍ଜତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, କିରିଯାକରଣେ ସମତ୍ଥୋ ନାମ କତ୍ତାୱାତି ଆହ-'ସୋଚ କତ୍ତା'ତି। ଦୁତିଯାଯ ସିଦ୍ଧାଯାତି ୱକ୍ଖମାନନଯେନ ପଯୋଜ୍ଜସ୍ସ କତ୍ତୁନୋ କମ୍ମଓସିଦ୍ଧିଯା ''କମ୍ମେ ଦୁତିଯା''ତି ସୁତ୍ତେନେୱ କମ୍ମେ ଦୁତିଯାଯ ସିଦ୍ଧାଯ। କିଂ ଲକ୍ଖଣୋ-ଯଂ ନିଯମୋ ଯଦତ୍ଥମି ଦମାରଭୀଯତିଚ୍ଚାହ-'ଗତ୍ଯାଦ୍ୟତ୍ଥାନ'ମିଚ୍ଚାଦି, ପଚ୍ଚୁଦାହରୀଯିସ୍ସତେ 'ଏତେସମେୱେ'ଚ୍ଚାଦିନା, ତଥାଚାବ୍ଭୁପଗମେ, ପଯୋଜ୍ଜୋ କତ୍ତା ନ କମ୍ମଂ ତ୍ୱବ୍ଭୁପଗମ୍ମ ପଯୋଜ୍ଜେ କତ୍ତରୀ'ତି ୱିୱରିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ସାମତ୍ଥିଯମ୍ପନୈଚ୍ଚାଦିନା ସାମତ୍ଥିଯସରୂପମାହ, ଗତି ଆଦ୍ୟତ୍ଥାନନ୍ତି ପଦଚ୍ଛେଦୋ, ନିଯୁଜ୍ଜମାନୋ ପଯୋଜକବ୍ଯାପାରସଞ୍ଜାତାଯ କିରିଯାଯ ସମ୍ବନ୍ଧୀଯମାନତ୍ତା କମ୍ମଭୂତୋୱ ଭୱତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଅଯମେତ୍ଥାଧିପ୍ପାଯୋ ''ଗମନାଦିକିରିଯାଯ ସାଧନତ୍ତା ଯଦିପି ପଯୋଜ୍ଜୋ କତ୍ତା, ତଥାପି ସୋ ପଯୋଜକେନ ଗମନାଦୀସୁ ବ୍ୟାପାରିଯମାନୋ ପଯୋଜକସ୍ସ ବ୍ୟାପାରଲକ୍ଖଣାଯ କିରିଯାଯ ସମ୍ବନ୍ଧୀଯମାନୋ ଯଦି କମ୍ମଂ ନ ହୋତି ଅଞ୍ଞଥା କିଂ ହୋତୀତି ଅଞ୍ଞଥାନୁପପତ୍ତିଲକ୍ଖଣେନ ସାମତ୍ଥିଯେନ କମ୍ମଭୂତୋୱ ହୋତୀ''ତି [(ଅତ୍ଥୋ) (ପୋତ୍ଥକେ)] ( ), ପତୀଯତେତି ଇମିନା ପତୀତିୱସେନେୱାସ୍ସ କମ୍ମତା, ସଭାୱତୋ ତୁ ପଯୋଜ୍ଜୋ କତ୍ତାୱାତିପି ଞାପେତି, ପଯୋଜକୋତି ସବ୍ବତ୍ଥ ଦେୱଦତ୍ତାଦିକୋ ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟୋ, ଅତ୍ଥଗହଣସ୍ସାତି ''ସଦ୍ଦାକମ୍ମକଭଜ୍ଜାଦୀନ''ନ୍ତି ଅୱତ୍ୱା ''ସଦ୍ଦତ୍ଥାକମ୍ମକଭଜ୍ଜାଦୀନ''ନ୍ତି ଅତ୍ଥଗ୍ଗହଣସ୍ସ, ବୋଧତ୍ଥସ୍ସ ଉଦାହରଣନ୍ତି ସେସୋ, ନନୁ ୱଚନପ୍ପଯୋଜନଂ ଦସ୍ସଯତା ୱଚନମେୱୋପଦସ୍ସିଯ ପଞ୍ଚେ କାତବ୍ବୋ, ଅଥ 'ଏତେସମେୱା'ତ୍ୟୱିଜ୍ଜମାନେନେୱ କଥଂ ତ୍ୟାସଙ୍କିଯାହ 'ଏତେସମେୱେ'ଚ୍ଚାଦି, ହେଟ୍ଠା ୱୁଓକ୍କମେନ ନିଯମତ୍ଥତ୍ତା ୱଚନସ୍ସ ଏୱକାରୋ ଲବ୍ଭତି, ସମ୍ବନ୍ଧିୱଚନତ୍ତା ଏତସଦ୍ଦସ୍ସ ତେନ ଯଥାପଠିତା ଗତ୍ଯାଦଯୋୱ ୱିସେସ୍ସଭୂତା ସଙ୍ଖେପେନ ପରାମସୀଯନ୍ତୀତି ଏତେ ସମେୱାତି କତନ୍ତି ମଞ୍ଞତେ [ଏୱୋସଞ୍ଚାତି ମଞ୍ଞତେ (ପୋତ୍ଥକେ)], (ଗଚ୍ଛତି

ଦେୱଦତ୍ତୋତି...ପେ... ନହୋତୀତି) ଇମିନା ଇମମତ୍ଥଞ୍ଚ ଜୋତେତି ''ଯଦିପି କିରିଯାଭିସମ୍ବନ୍ଧା ପଯୋଜ୍ଜସ୍ସ ୱିଯ କତ୍ତୁନୋପି କମ୍ମତ୍ତମ୍ପସଜ୍ଜତି, ତଥାପି ପଯୋଜ୍ଜେତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା କତ୍ତରି ଦେୱଦତ୍ତେ ଦୁତିଯା ନପ୍ପସଜ୍ଜତୀ''ତି, ଅଭିମତାତି ''ଗତିବୁଦ୍ଧ୍ୟା''ଦି (୧-୪-୫୨) ସୁତ୍ତେନ ପଯୋଜ୍ଜସ୍ସ କତ୍ତୁନୋ କମ୍ମସଞ୍ଞଂ ୱିଧାଯ ତସ୍ମିଂ ପଯୋଜ୍ଜେଦୁତିଯାଭିମତା, ଚରହିସଦ୍ଦୋ ପୁଚ୍ଛାଯଂ, ପଯୋଜେତୀତି ଅସ୍ମିଂ ଉଦ୍ଦେସେ ତଦା କଥଂ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ସେସୋତି ଯଦାଚରହିଚ୍ଚାଦିୱାକ୍ଯସ୍ସାୱସାନେ ପଯୋଜେତୀତି ଅସ୍ମିଂ ଉଦ୍ଦେସେ ୱଚନସମୀପେ'ତଦା କଥନ୍ତ୍ୱିତବ୍ବ'ନ୍ତି ପାଠସେସୋ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ଯାୱତାତି ତତିଯନ୍ତପଟୀରୂପକୋ ନିପାତୋ, ଯସ୍ମା ଦତ୍ଥୋ ୱତ୍ତତେ, ଯସ୍ମା ଦୁତିଯା ପପ୍ପୋତି ତସ୍ମା 'ଯଞ୍ଞଦତ୍ତେନେ'ତି ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୫। ହରା

ନିଯମେନେଚ୍ଚାଦିନା ୱଚନାରମ୍ଭସ୍ସ ପଯୋଜନମାହ, ସାପି ତତିଯାପି [ଦୁତିଯାପିତି ୱତ୍ତବ୍ବ] ଯଦାହ୍ୱିଚ୍ଚାଦିନା ହରତି ନାହାରନ୍ତେ [ନହରନ୍ତସ୍ମନ୍ତେ (ପୋତ୍ଥକେ)] ତିପି ୱିଞ୍ଞାପେତି, ଉଭଯତ୍ଥାତି ଦୁତିଯାଯ ପତ୍ତାଯ ଅପ୍ପତ୍ତାଯ ଚ, ୱିଭାସା ୱିକପ୍ପୋତି ଅତ୍ଥୋ, କାରେତିକର-କରଣେ, ଲେତ୍ତାଯାଦେସୋତିଲତ୍ତ ଏତ୍ତଅଯାଦେସ୍ସ, ୱଦ-ୱଚନେ, ଅଭିୱଦନମଭିୱାଦୋ ତଂ କରୋତୀତି ''ଧାତ୍ୱତ୍ଥେନାମସ୍ମୀ''ତି (୫-୧୨) ଇମ୍ହି ନାମଧାତୁ 'ଅଭିୱାଦି'ତିସୁତ୍ତେ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋତି ଆହ-'ଅଭିୱାଦିସ୍ମା'ଇଚ୍ଚାଦି।

୬। ନଖା

ଖାଦଯତି ଆଦଯତି ଖାଦ, ଅଦ=ଭକ୍ଖଣେ, ଅୱ୍ହପଯତି ୱ୍ହେ=ଅୱ୍ହନେ ଆପୁଚ୍ଚୋ, ''ପଯୋଜକବ୍ଯାପାରେ ଣାପିଚେ''ତି (୫-୧୬) ଣାପିମ୍ହି ପୁଲ୍ଲସରଲୋପୋ, କନ୍ଦଯତି କନ୍ଦ=ଅୱ୍ହାନରୋଦନେସୁ।

''ୱହିସ୍ସାନିଯନ୍ତୁକେ''ତି ଗଣସୁତ୍ତେ ଅଯମେତ୍ଥୋ ''ୱହିସ୍ସଧାତୁସ୍ସ ପଯୋଜ୍ଜେ କତ୍ତରି ନିଯନ୍ତୁରହିତେ ଦୁତିଯା ନ ଭୱତୀ''ତି, ନିଯନ୍ତା ସାରଥି କିରିଯାସିଦ୍ଧିଂ ନିଯାମକୋତି ୱତ୍ୱା ତମେୱ ପକାସେତୁମାହ-'କିରିଯଙ୍ଗ'ମିଚ୍ଚାଦି, କିରିଯଙ୍ଗ କିରିଯୋପକରଣଭୂତଂ ବଲୀ ବଦ୍ଦାଦିଂ କିରିଯାକାରଣଂ, ନିଯମେତ୍ୱାତି ଏକସ୍ମିଂ କରଣୀଯେ କିରିଯା ୱିସଯେ ପତିଟ୍ଠପେତ୍ୱା, ୱାହଯତି ଭାରଂ ଦେୱଦତ୍ତେନେତ୍ଥତ୍ର ହି ଦେୱଦତ୍ତୋ ପଞ୍ଞତ୍ତୱା ପୁରିସୋ ନିଯନ୍ତାରମନ୍ତରେନେୱ ଭାରଂ ୱହତୀତ୍ଯନିଯନ୍ତୁକୋ କତ୍ତା, ୱାହଯତି ଭାରଂ ବଲୀବଦ୍ଦେ ଇଚ୍ଚତ୍ର ତୁ ବଲୀବଦ୍ଦା ନିଯନ୍ତା ରମନ୍ତରେନ ନ ୱହନ୍ତୀତି ସନିଯନ୍ତୁକା।

''ଭକ୍ଖିସ୍ସାହିଂସାଯ''ନ୍ତି ଗଣସୁତ୍ତସ୍ସାଯମତ୍ଥୋ ''ଭକ୍ଖିସ୍ସାହିଂସତ୍ଥସ୍ସ ପଯୋଜ୍ଜେ କତ୍ତରି ଦୁତିଯା ନ ଭୱତୀ''ତି, ଅଥ କଥମେତ୍ଥ ହିଂସତ୍ଥତା ଭକ୍ଖିସ୍ସ ହିଂସା ହି ଚେତନାୱତି ସମ୍ଭୱତି, ନ ଚେତ୍ଥସସ୍ସଂ ଚେତନାୱନ୍ତନ୍ତି ଆହ-'ସଦ୍ଦେ'ଇଚ୍ଚାଦି, ସଦ୍ଦେତି ରୁକ୍ଖାଦଯୋ, ଭାୱା ପଦତ୍ଥା, ଇଦାନି ସଦ୍ଦଦସ୍ସନାନୁକୂଲହିଂସତ୍ଥତମୁପଦସ୍ସେତୁମାହ-'ଯଦିୱେ'ଚ୍ଚାଦି, ନନୁ ବୁଦ୍ଧୱଚନ ନିସ୍ସିତମିଦଂ ବ୍ଯାକରଣଂ, ତଥା ସତି ସତ୍ତତମେୱେ-ତ୍ତୋ-ପଦସ୍ସେତ୍ୱା ଗନ୍ତବ୍ବଂ କିନ୍ନାମାଞ୍ଞଦସ୍ସନୋପଗାତାଧିରେନାତି ତୁଣ୍ହୀ ହୋତି ନିକ୍କାରଣିସ୍ସା [ନିକ୍କାସ୍ମିସ୍ସା (ପୋତ୍ଥକେ)] ଭୱତୋ-ପାଯୋତି ୱିଞ୍ଞାଯତି, ପରତ୍ଥାନୁବନ୍ଧକିଞ୍ଚଂ ପନ ମହାପୁଞ୍ଞପଞ୍ଞା ନ କିଞ୍ଚି ୱିଯ ମଞ୍ଞନ୍ତି, ହୋତି (ହି) ଏତେନ ପରତ୍ଥୋ ''ମତନ୍ତରେପି ସିଦ୍ଧି ସିସ୍ସାନଂ, ତଂତଂ ମତଞ୍ଞୁନୋ ୱା କଦାଚି କରହଚି ଯଦିଦମୱଲୋକେଯ୍ୟୁଂ ତେ ଚେତ୍ଥାୱତାରଂ [ଚେତ୍ଥକାରଂ (ପୋତ୍ଥକେ)] ଲଭେଯ୍ୟୁଂ ଏତାଦିସୋ ଚ ପଞ୍ଞତ୍ତୱା ପଟିଲଦ୍ଧବୁଦ୍ଧୱଚନପ୍ପସାଦୋ'ତି ତଦୱତାରେନ ଚ ବୁଦ୍ଧେ ଭଗୱତି କମେନ ଦଳ୍ହଂ ପସାଦଂ ପଟିଲଭେଯ୍ୟୁ''ନ୍ତି, ଏୱମେୱଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ତଂତଂବ୍ଯାକରଣୋଦାହରଣପ୍ପସଙ୍ଗେପି ତଦନୁସାରେନେୱ ତନ୍ତଂପଯୋଜନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ନ ନିରତ୍ଥକକଥାପସୁତୋ-ଯମାଚରିଯୋତି।

ଦୁହାଦୀନଂ ତ୍ୱେୱମାଦୋ ଅମ୍ହାକମ୍ପରମଗୁରୁନା ରତନମତିପଞ୍ଚିକାଲଙ୍କାରାଦିକାରେନ ନାନାକାରସାରତ୍ଥୱେଦୱେଦିତୁ [ୱେଦାୱେଦିତ (ପୋତ୍ଥକେ)] ମହାପଞ୍ଞାପାଟୱାନଂ ପଞ୍ଞୱନ୍ତାନଂ ସାମିନା ମହାସାମିନା ସମ୍ବୁଦ୍ଧସାସନରତନୱରୋପକାରକେନ 'ଇଦମେତ୍ଥ ୱିଚାରଣୀଯଂ'ତ୍ୟଭିଧାଯ ନାନାମତନ୍ତରମାକଡ୍ଢିଯ ବହୁଂ ସମ୍ପୱେଦିତମତ୍ଥି, ମଯମ୍ପନେତ୍ଥ ଆଚରିଯେନାଧିପ୍ପେତମତ୍ତମେୱାଲମ୍ବ ଅତ୍ଥମ୍ପ କାସଯିସ୍ସାମ। ସତ୍ଥପ୍ପନେକଦସ୍ସନଭେଦେ ସିଟ୍ଠପ୍ପଯୋଗାନୁସାରେନ ଯତ୍ଥ ପଧାନେକମ୍ମନିଦ୍ଧାଦିପ୍ପଭୁତଯୋଦିସ୍ସନ୍ତି, ଯତ୍ର ତ୍ୱପ୍ପଧାନେତ୍ୱାଦୀ, ଯତ୍ରୋଭଯତ୍ରପି, ତଂସଙ୍ଗମିହ ଭସ୍ସକାରାଦ୍ୟନୁମତଙ୍କମେନ ପଟିପାଦଯମାହ-ଦୁହାଦୀନ'ମିଚ୍ଚାଦି, ଏତ୍ଥାଦିସଦ୍ଦୋ ପକାରୱାଚୀ, ତେନ ଯାଚିପ୍ପଭୁତଯୋ ଗଯ୍ହନ୍ତି, କମ୍ମଦ୍ୱଯଯୁତ୍ତାନନ୍ତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ଛଟ୍ଠୀ, ତେନ କମ୍ମଦ୍ୱଯଯୁତ୍ତାନଂ ମଜ୍ଝେ ଦୁହାଦୀନମପ୍ପଧାନେପି ଗୱାଦୋ କମ୍ମେ ତ୍ୱାଦିପ୍ପଭୁତଯୋତି ଯୋଜନା । ଇଚ୍ଚାଦିତିଆଦିସଦ୍ଦେନ 'ଅୱରୁନ୍ଧତି ୱଜଂ ଗାୱଂ ଅୱରୁନ୍ଧୀଯତେ ୱଜଂ ଗୋ'ଇଚ୍ଚାଦୀନଂ ପରିଗ୍ଗହୋ, ଗମନାଦ୍ୟତ୍ଥାନ ମିଚ୍ଚାଦିସଦ୍ଦେନ ବୋଧତ୍ଥାଦୀନଂ ଗହଣଂ। ଗମୀଯତେ ଗାମୋ ଦେୱଦତ୍ତନ୍ତି ଏତ୍ଥ କଥଂ ପଯୋଜ୍ଜତ୍ତସମ୍ଭୱୋତି ଆହ-'ପୁରିସେ'ଚ୍ଚାଦି, ଯଜ୍ଜପି ଗାମୋ ତୁଣ୍ହୀ ହୋତି ନିବ୍ଯାପାରତ୍ତା ପୁରିସୋୱ ତୁ

ଗମନକିରିଯଂ ନିପ୍ଫାଦେତି, ତଥାପି ପୁରିସସ୍ସ ଗମନକିରିଯାଯ ଯଂଫଲପ୍ପତ୍ତିଲକ୍ଖଣଂ, ତମ୍ପୁଭିନ୍ନମ୍ପି ଗାମପୁରିସାନଂ ସମାନନ୍ତି ପୁରିସ କିରିଯାତୁଲ୍ଯଫଲତ୍ତା ଗାମୋପି ଗମନକିରିଯାଯ କତ୍ତୁବ୍ଯପଦେସେ କାରଣଂ ଭୱତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ତଥାହି ଗାମଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ କୋଚି ଗାମେ ଆସନ୍ନେ ସତି ୱଦତି 'ଆଗତୋ ଗାମୋ ପତ୍ତୋ ଗାମୋ'ତି, ଅତୋଞ୍ଞେସନ୍ତି ଯେ କମ୍ମଦ୍ୱଯଯୁତ୍ତା ଦୁହାଦଯୋ ଗମନାଦ୍ୟତ୍ଥାଚୋଦାହଟା, ଏତେହି ଅଞ୍ଞେସଂ, ପଧାନେ କମ୍ମେଭି ଅଜାଦିମ୍ହି ପଧାନେ କମ୍ମେ, ପଧାନଭୂତେନ ଅଜାଦୀନଂ କିରିଯାଯ ପଯୋଜନତ୍ତା, ଅଜାଦ୍ୟତ୍ଥା ହ୍ୟାନଯନକିରିଯାରଦ୍ଧତୋ। ଅଯମ୍ପନେତ୍ଥ ସଙ୍ଗହୋ-

''ଦୁହି ଯାଚି ରୁଧି ପୁଚ୍ଛି, ଭିକ୍ଖି ଚି ବ୍ରୂୱି ସାସି ଚ;

ଜି ଦଣ୍ଡି ପଦ୍ଧି ମନ୍ଥୀ ଚ, ଧାତୂ ହୋନ୍ତି ଦୁହାଦଯୋ।

ଗତ୍ଯାଦିସୁତ୍ତପଟ୍ଠିତା, ଗତ୍ଯାଦ୍ୟତ୍ଥା ଭୱନ୍ତି ତେ;

ନୀୱହହରକସାଚ, ନୀୱହାଦୀ ଭୱନ୍ତି ତେ।

ଦ୍ୱିକମ୍ମକେସୁ ଚେତେସୁ, ଅପ୍ପଧାନେ ଦୁହାଦିନଂ;

ତ୍ଯାଦିପ୍ପଭୁତଯୋ ହୋନ୍ତି, ପଧାନେ ନୀୱହାଦିନଂ;

ଉଭଯତ୍ଥ ପଯୋଗାନୁ, ସାରା ଗତ୍ଯତ୍ଥଆଦିନଂ''ତି।

ପଯୋଗୋ ପନ ସମ୍ବନ୍ଧଚିନ୍ତାଯମିହ ଚ ୱୁତ୍ତାନୁସାରେନ ସବ୍ବଥା ୱିଞ୍ଞେଯ୍ଯୋ।

୭। ଧ୍ୟାଦି

ପୁବ୍ବେ କିରିଯାନିସ୍ସଯେନ [କାରକନିସ୍ସଯେନ (ପୋତ୍ଥକେ)] ଦୁତିଯାଯ ୱିହିତତ୍ତା ଆହ 'ଇଦାନି'ଚ୍ଚାଦି, ଧିସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥପ୍ପଧାନ ନିଦ୍ଦେସେନ ୱା ଆଦିସଦ୍ଦେନ ୱା 'ହା ଦେୱଦତ୍ତ'ନ୍ତିପି ହୋତି, ହା ଦେୱଦତ୍ତଦୁକ୍ଖନ୍ତି ତୁ ଦୁକ୍ଖେନ ଯୋଗା ଦେୱଦତ୍ତେନ ନ ଯୁତ୍ତୋ ହୋତୀତି ପଠମାୱାମନ୍ତଣେ। ନନୁଚ ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦେନ ଯୋଗେ ଯଥାରାଜଗହନାଲନ୍ଦାହି ଦୁତିଯା [(ତଥା)] ଅନ୍ତରା ଚ ରାଜଗହଂ ଅନ୍ତରା ଚ ନା ଲନ୍ଦ(ନ୍ତି ତଥା) ଅନ୍ତରାମଗ୍ଗେତି ଏତ୍ଥ ମଗ୍ଗତୋପି [ଅନ୍ତରାମଗ୍ଗତୋପି] କସ୍ମା ନ ଦୁତିଯାତି ତେନାଯୋଗା, ଯେସଞ୍ହି ତଂମଜ୍ଝଂ ତେ ତେନ ଯୁଜ୍ଜନ୍ତୀତି ତେହିଯେୱ ଦୁତିଯା, ଅଥୱାବ୍ଭୁପଗତେପି ତଂଯୋଗେ ତଂସମ୍ବନ୍ଧୀଯେୱ ମଗ୍ଗୋତି ମୁଖ୍ଯତ୍ତା ତତୋ [ସବ୍ବସ୍ସ (ପୋତ୍ଥକେ)] ନ ଦୁତିଯା, ଅତ୍ରାପି ଛଟ୍ଠୀଯେୱ ପପ୍ପୋତି ଅନ୍ତରା ତଞ୍ଚ ମଞ୍ଚ କମଣ୍ଡଲୁଇତି, ତୱ ମମ ମଜ୍ଝେ କମଣ୍ଡଲୁତ୍ଯତ୍ଥୋ, ଅଥ କମଣ୍ଡଲୁସଦ୍ଦତୋ ଦୁତିଯା କସ୍ମା ନ ଭୱତି ସତୀପ୍ୟନ୍ତରେନ ଯୋଗେ ତସ୍ସ ପଧାନତ୍ତା, ତଥାହି କମଣ୍ଡଲୁନୋ ସକତ୍ଥା ପୱତ୍ତି, ତୁମ୍ହମ୍ହାନନ୍ତୁ ପରତ୍ଥା-କମଣ୍ଡଲୁୱିସେସନତ୍ତେନ ତେସଂ ପୱତ୍ତତ୍ତା, ତତ୍ର କମଣ୍ଡଲୁନୋ ସକତ୍ତେ ୱତ୍ତମାନତ୍ତା ପଧାନତ୍ତେନାୱତତ୍ତା ପାଟିପଦିକତୋ ଅଚ୍ଚୁତତ୍ତା ପରତ୍ତା ପଠମେୱ ଭୱତୀତି ଜୀନିନ୍ଦବୁଦ୍ଧିନ୍ଯାସ। ନିନ୍ଦାଦି ଲକ୍ଖଣସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ସବ୍ଭାୱା ସବ୍ବତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧଛଟ୍ଠିଯା ସମ୍ପତ୍ତାଯଂ ୱଚନଂ, ଆକତିଗଣୋ-ଯଂ।

୮। ଲକ୍ଖଣି

ଲକ୍ଖଣାଦୀସ୍ୱତ୍ଥେସୁତି ନାମସ୍ମା [କସ୍ମା (ପୋତ୍ଥକେ)] ଯମତ୍ଥନିଦ୍ଦେସୋତି ଆହ 'ଅଭିନାଯୋ ଯୁତ୍ତୋ'ଚ୍ଚାଦି, ତେନାତି ଅଭିନା ଯୁତ୍ତସ୍ସାତ୍ଥନିଦ୍ଦେସ କାରଣେନ, ଲକ୍ଖଣସଦ୍ଦେନ ହେତୁ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତୋତି ଆହ-'ତତ୍ଥେ'ଚ୍ଚାଦି, ଦୁୱିଧୋ ହେତୁ, ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ସୁବୋଧାଲଙ୍କାରେ ''ଜନକୋ ଞାପକୋ ଚେତି, ଦୁୱିଧା ହେତୱୋ ସିଯୁ''ନ୍ତି (୨୫୨), ସମୁପଲକ୍ଖଯତୀତି ସମୁପଲକ୍ଖଣଂ, ସଙ୍କେତମତ୍ତଂ ଞାପକଂ, ନ ତୁ ଜନକଂ, ସଙ୍କେତୋପି ଲକ୍ଖଣମୁଚ୍ଚତେ ଲକ୍ଖୀଯତେ କାରିଯମାନେନାତି କତ୍ୱା, ଜନକସ୍ସାପ୍ଯତ୍ର ଲକ୍ଖଣତ୍ତେନ ଗହଣେ ପଯୋଜନଂ ''ଅନୁନା'' (୨-୧୦) ଇଚ୍ଚତ୍ର ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। କଞ୍ଚିପକାରନ୍ତି ଇମିନା ଇତ୍ଥଂସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱଦତି। ପତ୍ତୋତି ଇମିନା ଭୂତସଦ୍ଦସ୍ସ, ଏତ୍ଥ ହି ଭୂଧାତୁ ପତ୍ତିଯଂ ୱତ୍ତତେ, ରୁକ୍ଖୋଲକ୍ଖଣନ୍ତି ରୁକ୍ଖୋ ଞାପକହେତୂତି ଅତ୍ଥୋ… ରୁକ୍ଖେନ ୱିଜ୍ଜୁଯା ଞାପୀଯମାନତ୍ତା, ଆଚରିଯଜିନିନ୍ଦବୁଦ୍ଧି ପନ ଅଞ୍ଞଥା ୱଣ୍ଣଯତି, ତସ୍ସେଦଂ ମତଂ-

କ୍ରିଯାଯ ଜୋତକୋ ନାଯଂ, ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ନ ୱାଚକୋ;

ନାପି କ୍ରିୟନ୍ତରାପେକ୍ଖୀ, ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ତୁ ଭେଦକୋତି।

ଅୟମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ''ଅୟମଭି ଅଭିନନ୍ଦତିତ୍ୱାଦୀସୁ ୱିୟ କିରିୟାୟ ଜୋତକୋ ନ ହୋତି, ଛଟ୍ଠୀ ୱିୟ ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ୱାଚକୋ ନ ହୋତି, ନିକ୍ଖୋସମ୍ବୀତ୍ୱତ୍ର ଗମନକିରିୟାପେକ୍ଖୀ ନିସଦ୍ଧୋ ୱିୟ ନାପି କିରିୟନ୍ତରା ପେକ୍ଖୀ, କିଞ୍ଚରହି ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ତୁ ଭେଦକୋ ୱିସେସକୋ ଭୱତୀ''ତି ତମୁପଦସ୍ସେତୁମାହ-'ଅଞ୍ଞେ ୱି'ଚ୍ଚାଦି, ଏତ୍ଥ ଇତିସଦ୍ଦୋ ନିଦସ୍ସନେ, ରୁକ୍ଖମ୍ପତ୍ୱା ୱିଜ୍ଜୋତତେ ଇତିଏୱଂ ପତ୍ତିକିରିୟାୟ ପତ୍ୱାତିୱୁତ୍ତରୁକ୍ଖପାପନକିରିୟାୟ ଜନିତୋତି ଅତ୍ଥୋ, ତଥାହି ରୁକ୍ଖସ୍ସ ୱିଜ୍ଜୁୟା ପାପନାଭାୱେ ୱିଜ୍ଜୁୟା ଲକ୍ଖିୟାୟ ତଲ୍ଲଣସ୍ସ ଚ ରୁକ୍ଖସ୍ସ ୟୋ ଲକ୍ଖିୟଲକ୍ଖଣଭାୱୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ସୋ କେନ ସମ୍ପାଦିତୋ ଭୱେୟ୍ୟ, ନନୁ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅଭିନା ଜୋତୀୟମାନେ ରୁକ୍ଖସ୍ସ ଲକ୍ଖଣୱୁତ୍ତିତା କଥଂ ଜୋତୀୟତୀତି ଆହ-'ଲକ୍ଖଣତ୍ତୋଚ ୱିସୟଭାୱେନା'ତି, ତଥାଚେତ୍ୱାଦିନା ତସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ସମ୍ଭାୱିତଂ ଦୋସମୁବ୍ଭାୱୟତି, ତତ୍ରାୟ ମିଚ୍ଚାଦିନା ୟଥାୱୁତ୍ତଦୋସପରିହାରାୟ ପରେହେୱାଭିଧୀୟମାନମ୍ପରିହାରମାହ, ପରିହାରୋପଦସ୍ସନେନାସ୍ସାପି ପକ୍ଖସ୍ସାଦୁଟ୍ଠତାଖ୍ୟାପନେନେସୋପି ପକ୍ଖୋ-ବ୍ଭୁପଗତୋତ୍ୱୱସେୟୋ, ଅତୋୟେୱୁପରି ୟଥାୱୁତ୍ତ ପକ୍ଖନିସ୍ସୟେନେୱ ବ୍ୟାଖ୍ୟାୟତେ, ଦେୱଦତ୍ତସ୍ସ ସାଧୁତ୍ତସଙ୍ଖାତୈତ୍ଥମ୍ପକାରପ୍ପତ୍ତିୟା ୱିସୟଭାୱେନାୱଟ୍ଠିତା ମାତା ତତ୍ଥ ୱତ୍ତତି ନାମାତି ଆହ-'ମାତୁୟା'ତିଆଦି, ମାତା ଚ ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତେ ପୱତ୍ତା ୱିସୟ ଭାୱେନ ଦେୱଦତ୍ତୋ ଚ ତତ୍ଥ ୱିସୟୀଭାୱେନ, ତେସଞ୍ଚ ୱିସୟୱିସୟୀଭାୱଲକ୍ଖଣୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଇତ୍ଥମ୍ପତ୍ତିଲକ୍ଖଣାୟ କିରିୟାୟ ଜାତୋ, ସୋ ମାତୁସମ୍ବନ୍ଧୋ ହୋତି କାରଣୱସେନ, ସୋଚାତିନା ଜୋତୀୟତୀତି ମାତୁ ତେନାଭିନା ୟୋଗୋତି ଆହ-'ୟ୍ୟାୟ'ଚ୍ଚାଦି, ମାତୁସମ୍ବନ୍ଧୋଇତି ୟୋଜନା, ଇତ୍ଥମ୍ପତ୍ତିୟାତି ଇତ୍ଥମ୍ପତ୍ତିଲକ୍ଖଣାୟ କିରିୟାୟ କରଣଭୂତାୟ, ଏୱଂ ମଞ୍ଞତେ ''କିଞ୍ଚାପି ସୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଦେୱଦତ୍ତେନାପ୍ପୱିନାଭାୱୀତି ତସ୍ସ ସୋଭିନା ଜୋତୀୟତେ, ତଥାପି ମାତୁସମ୍ବନ୍ଧୋଭିନା ଜୋତୀୟତୀତି 'ମାତୁ ତେନ ୟୋଗୋ'ତି ଚ (ୱୁଚ୍ଚତି)… ସଦ୍ଦସତ୍ତିୟା ତଗ୍ଗତାୟେୱ ଦୁତିୟାୟ ଉଭୟଗତସ୍ସାପି ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ଜୋତନତୋ''ତି ରୁକ୍ଖେ ରୁକ୍ଖେ ତିଟ୍ଠତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଠିତିମ୍ପଟିଚ୍ଚାତି ଠିତିନିସ୍ସାୟ ଏସଂ ରୁକ୍ଖାନଂ ୟୋ ଚ ସମ୍ବନ୍ଧୋତି ୟୋଜନା, ରୁକ୍ଖାନନ୍ତି ଇମିନା ରୁକ୍ଖା କିରିୟାୟ ପରେ ସମ୍ବନ୍ଧିନୋତି ଞାପେତି, ଠିତିମ୍ପଟିଚ୍ଚାତି ଇମିନା ପନ ତିଟ୍ଠତିସଦ୍ଦୱଚନୀୟା ସାଧ୍ୟରୂପା ଠିତିକିରିୟା ରୁକ୍ଖତୋ ପରେ ସମ୍ବନ୍ଧୀତି, ଅଚେତନାନଂ ରୁକ୍ଖାନମପେକ୍ଖାୱିରହେପି ଲୋକମ୍ପତୀତିୱସେନ 'ପିପତୀସା'ଦୀନଂ ୱିଞ୍ଞାୟମାନତ୍ତା ୱିଞ୍ଞାୟମାନଠାନାପେକ୍ଖଣକିରିୟାୟସାଧ୍ୟସାଧନଲକ୍ଖଣୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଜାତୋତି ୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟଂ, ସୋ ଚ ରୁକ୍ଖସମ୍ବନ୍ଧୋ-ଭିନା ଜୋତୀୟତୀତି ଆହ-'ସୋ'ତିଆଦି, ଦ୍ୱିବ୍ବଚନେନେୱ ଜୋତନୀୟାତି ୱିଚ୍ଛାତ୍ଥେ ୱୁତ୍ତିମତ୍ତେ ସତୀପି ୱିଭତ୍ତିୟା [ୱିଚ୍ଛତ୍ଥେ ୱୁତ୍ତିମତ୍ତେତ୍ୱାଦିୱଚନଂ ୱିଚାରେରେତବ୍ବଂୱିତତ୍ତିୟା ଅବିସଦ୍ଦସ୍ସଚ ୱିଚ୍ଛତ୍ଥେ ୱୁତ୍ତିୟା ଅଭାୱା, ଲକ୍ଖଣିତ୍ଥମ୍ଭୂତି ହି ପକତିୱିସେସନଂ] ଜୋତେତୁମସମତ୍ଥତ୍ତା ୱିଚ୍ଛାୟ ଜୋତନାୟ ଦ୍ୱିବ୍ବୱଚନଂ କତ୍ତବ୍ବମେୱାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

୯। ପତି

ଉପାଦିୟମାନୋତି ଅବ୍ଭୁପଗମ୍ମମାନୋ, ୟଦି ପନ ଉପାଦିୟମାନୋ ଭାଗୋ, ଅନୁପାଦିୟମାନୋ କଥନ୍ତି ଆହ-'ୟୋ ପନା'ତିଆଦି, ତଗରକୁଟ୍ଠା ଗନ୍ଧବ୍ବୱିସେସା, ମମାଭଜତୀତି ମଂ ଆଭଜତି, ମମ କୋଟ୍ଠାସୋ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

୧୦। ଅନୁ

ନତୁଲକ୍ଖଣନ୍ତି ସଚ୍ଚକିରିୟା ୱୁଟ୍ଠିୟା ହେତୁ ହୋତି, ନ ତୁ ସଙ୍କେତୋତି ଅତ୍ଥୋ, ହେତୁତ୍ତା ଲକ୍ଖଣତ୍ତାଭାୱେ ସଚ୍ଚକିରିୟାୟ କଥଂ ଲକ୍ଖଣେ ଦୁତିୟାତି ହେତୁତ୍ତେପି ଲକ୍ଖଣତ୍ତମସ୍ସ ସାଧେନ୍ତୋ ସାଧମ୍ମପୟୋଗେନାନ୍ୱୟମାହ-'ୟଂ ସକିମ୍ପି'ଚ୍ଚାଦି, ଏତ୍ଥ ହି ଲକ୍ଖଣଂ ସଚ୍ଚ କିରିୟାତି ପଟିଞ୍ଞା, [ପକ୍ଖୋ (ପୋତ୍ଥକେ)] ସକିମ୍ପି ନିମିତ୍ତତାୟ କପ୍ପନତ୍ତାତି ହେତୁ, ୟଂ ସକିମ୍ପି ନିମିତ୍ତତାୟ କପ୍ପତେ ତମ୍ପି ଲକ୍ଖଣଂ ଭୱତି, ୟଥା'ଅପି ଭୱଂ କମଣ୍ଡଲୁପାଣିଂ ସିସ୍ସମଦ୍ଦକ୍ଖୀ'ତି ସାଧମ୍ମପୟୋଗେନାନ୍ୱୟୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, କପ୍ପତେତି ସମତ୍ଥୋତି ଅତ୍ଥୋ, କମଣ୍ଡଲୁ ପାଣିମ୍ହି ଅସ୍ସେତି କମଣ୍ଡଲୁପାଣୀ, ଅପୀତି ପଞ୍ହେ, କଦାଚି କେନଚି କମଣ୍ଡଲୁପାଣୀସିସ୍ସୋ ଦିଟ୍ଠୋ ସୋ ତମେୱ ଦସ୍ସନଂ ଲକ୍ଖଣଂ କତ୍ୱା ପୁଚ୍ଛତି 'ଅପି'ତ୍ୱାଦିନା, ଅଥ ୟଥା ୱୁତ୍ତେନ ହେତୁନୋପି ଲକ୍ଖଣତ୍ତମତ୍ଥୁ ତଥାପି ପରୱିପ୍ପଟିସେଧେନ ହେତୁମ୍ହି ତତିୟା କସ୍ମା ନ ସିୟାତି ଚୋଦୟମାହ 'ନ ନ୍ୱେୱମ୍ପି'ଚ୍ଚାଦି, ପୁବ୍ବୱିପ୍ପଟିସେଧେନାତି ଅପୱାଦପୁବ୍ବୱିପ୍ପଟିସେଧେନ, ତଥାହି ଛଟ୍ଠିୟା ପୱାଦୋ ହୋତି ହେତୁମ୍ହି ତତିୟାୱିଧି… ସମ୍ବନ୍ଧଛଟ୍ଠିୟା ପତ୍ତାୟ ହେତୁତତିୟାୱିଧାନତୋ ଉପପଦୱିଭତ୍ତିୱିଧିପି ଛଟ୍ଠିୟାପୱାଦୋ… ସମ୍ବନ୍ଧୱିସେସାଭିବ୍ୟତ୍ତିହେତୁନୋପପଦେନ ୟୋଗେ ତସ୍ମିଂୟେୱ ସମ୍ବନ୍ଧେ ୱିଧାନତୋ, ତତ୍ଥ ହେତୁତତିୟାୱକାସୋ 'ଧନେନ କୁଲ'ନ୍ତି, ଉପପଦୱିଭତ୍ତିୟାୱକାସୋ 'ରୁକ୍ଖମନୁୱିଜ୍ଜୋତତେ'ତି, ସଚ୍ଚକିରିୟମନୁ ପାୱସ୍ସୀତି ତୁ ହେତୁମ୍ହି ଲକ୍ଖଣେ-ପୱାଦୱିପ୍ପଟିସେଧେ ସତି ପୁବ୍ବୱିପ୍ପଟିସେଧେନ ଦୁତିୟା ଭୱତି।

୧୧। ସହ

ସହତ୍ଥେ-ନୁନୋ ୱଉନେ ପଦ୍ଧତେନ ଯୋଗୋ କଥନ୍ତି ଆହ‘ପଦ୍ଧତେନେ’ଇାଦି।

୧୨। ହୀନେ

ୱିସଯଭାୱେନାତିଆଦିନା ହୀନତ୍ଥେତି ୱିସଯସଉମିଉମାହ, ୱିଜାନନସ୍ସକାରମାହ-‘ହୀନେ’ଇାଦି, ତେନାତି ଅନୁନା, କଥଂ ତେନ ଯୁତ୍ତଉଂ ଉକ୍କଟ୍ଟସ୍ସାତି ହୀନୁକ୍କଟ୍ଟସମ୍ବନ୍ଧମୁଖେନ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ’ତସ୍ମା’ତିଆଦିମାହ, ତସ୍ମାତି ହୀନେଇାଦିନା ୱୁତ୍ତେ ତସ୍ମିଂ, ଯତୋତି ଉକ୍କଟ୍ଟସାରିପୁତ୍ତାଦିକୋ, ହୀନୋତି ପଞ୍ଚଞ୍ଚୱଭାଦି(ତୋ ନିକ୍କଟ୍ଠୋ, ସୋ ସାରିପୁତ୍ତାଦିକୋ ଉକ୍କଟ୍ଠୋ) ହୀନତ୍ଥୱିସଯୋ ଜାଯତେ... ତଦ୍ଧିସଯେ ତସ୍ସ ଉକ୍କଟ୍ଟତା ପଞ୍ଚିତୋ, ହୀନୁକ୍କଟ୍ଟସମ୍ବନ୍ଧୋ ପନ ଅତିସାଯନାଦିକାଯ କାଯଚି କିରିଯାଯ କତୋତି ଦଟ୍ଟବ୍ବଂ।

୧୪। ସଉ

କିନ୍ତଂ ଆଧିକ୍କମିଇାହ- ‘ଅଧିକାଧିକୀସମ୍ବନ୍ଧୋ’ତି, ଅଧିକୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଅଧିକୀ=ଖାରୀ, ଅଥାଧିକୀୱିନିମୁତ୍ତେ ଅଧିକାଧିକିସମ୍ବନ୍ଧୋ କଥମୱସୀଯତେ ନହ୍ମତ୍ରାଧିକୀ କୋଚି ସୂଯତିଇାହ-‘ନୱିନେ’ଇାଦି, ଇତି ସଦ୍ଦୋ ହେତୁମ୍ହି ଯଥାୱୁତ୍ତସମ୍ବନ୍ଧସାଧନୋ, ତଦୋପସଦ୍ଦେନଯୋଗୋତି ତଦା ଉପସଦ୍ଦେନାଧିକିନୋଯୋଗୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଦ୍ୱିଟ୍ଠତ୍ତା ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ଅଧିକସ୍ସାପୁପସଦ୍ଦେନ ଯୋଗା ତତୋପି କସ୍ମା ନ ସଉମୀତ୍ୟାହ-‘ଅଧିକମ୍ହାଦ୍ୱି’ଇାଦି, ଯଥା ଏକାଯେୱ ୱିଭତ୍ତିଯା ଉଭଯଗତସ୍ସାପି ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ଜୋତିତତ୍ତା ୱିଜ୍ଜୁସଙ୍ଖାତଲକ୍ଖିଯା ସଉମ୍ଯଭାୱୋ, ଏୱମିଧା ପୀତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତସମାଧିମତିଦିସନ୍ତୋ ଆହ-‘ଲକ୍ଖିତା ୱିଯ ସଉମ୍ଯ ଭାୱୋ’ତି, ‘‘ମାଣିକା ଚତୁରୋଦୋଣା, ଖାରିହ୍ଧୀ ଚତୁମାଣିକା’’।

୧୫। ସାମି

କିନ୍ତଂ ସାମିଉମିଇାହ-‘ସସ୍ସାମିସମ୍ବନ୍ଧୋ’ତି, କାଯ କିରିଯାଯ ଜନିତୋତି ଆହ-‘ପରିପାଲନାଦିକିରିଯାଯ ଜନିତୋ’ତି, ତଞ୍ଚାତି ସାମିତ୍ତାପେକ୍ଖୋ ନପୁଂସକନିଦ୍ଦେସୋ, ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସାନେକୱିଧତ୍ତା ଆହ‘ସବ୍ବତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧେ’ତି, ଆଖ୍ୟାଯତେତୀମସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱିଧୀଯତେ ଞାପୀଯତେତି, ଦିଟ୍ଠନ୍ତୋ-ପନୀତୋତ୍ଥୋ ସୁଖେନ ପଟିପତ୍ତୁଂ ସକ୍କାତି ପସିଦ୍ଧମନୁୱଦିଯମାନମପ୍ପସିଦ୍ଧଞ୍ଚ ୱିଧୀଯମାନଂ ଦିଟ୍ଠନ୍ତମାହ-‘ଯଥା ଯୋ କୁଣ୍ଡଲୀ ସୋ ଦେୱଦତ୍ତୋ’ତି, କୁଣ୍ଡଲିତ୍ତମ୍ପସିଦ୍ଧଂ, ଦେୱଦତ୍ତତ୍ତମପ୍ପସିଦ୍ଧମିଇାହ-‘କୁଣ୍ଡଲିତ୍ତାନୁୱାଦେନେ’ଇାଦି। ଯଥେୱୋଭଯାଧିଟ୍ଠାନତ୍ତେପ୍ଯୁପସଜ୍ଜନତୋୱ ଛଟ୍ଠୀ ‘ରଞ୍ଞୋ ପୁରିସୋ’ତି, ନ ୱିସେସ୍ସତୋ ‘ପୁରିସସ୍ସ ରାଜା’ତି, ତଥା ସମ୍ବନ୍ଧାଭିବ୍ଯଞ୍ଜନକେନାଧିନା ଯୋଗେପି ୱିସେସନତୋୱ ଭୱତି, ନାଞ୍ଞତୋତି ଆହ-‘ତସ୍ମା’ତିଆଦି। ବ୍ଯତିରେକମାପାଦୀଯତୀତି କାରକଛକ୍କତୋ ବ୍ଯତିରିତ୍ତତ୍ତା ସମ୍ବନ୍ଧୋ ବ୍ଯତିରେକୋ ତଂ ଆପାଦୀଯତି ପାପୀଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଉଭଯତୋତି ସଂତୋ ସାମିତୋ ଚ, ଅଧିବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତେ ପଞ୍ଚାଲାତି ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତସ୍ସ ପଞ୍ଚାଲା ସନ୍ତକା [ସାମିନୋ (ପୋତ୍ଥକେ)] ତି ଅତ୍ଥୋ, ସନ୍ତକା [ସାମିନୋ (ପୋତ୍ଥକେ)] ହି ପଞ୍ଚାଲା, ନ ସାମି [ନସଂ (ପୋତ୍ଥକେ)], ଅଧିପଞ୍ଚାଲେସୁ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତୋତି ପଞ୍ଚାଲାନଂ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତୋ ସାମୀତ୍ଯତ୍ଥୋ।

୧୬। କତ୍ତୁ

କିଂ ଲକ୍ଖଣୋ-ଯଂ କତ୍ତାଇଇାହ-‘କତ୍ତରି’ଇାଦି, ଗଚ୍ଛତି ଦେୱଦତ୍ତୋଇାଦୋ କତ୍ତରି ପଟିଚ୍ଚିତଂ, ପଚତ୍ଯୋଦନଂ ଦେୱଦତ୍ତୋଇାଦୋ କମ୍ମେ ପଟିଚ୍ଚିତଂ କିରିଯଂ କରୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, କରୋତୀତି ଚ ଇମିନା ଅନ୍ୱତ୍ଥ ବ୍ଯପଦେସୋୱ ସିଦ୍ଧୋ-ଯଂ କତ୍ତୁ ୱୋହାରୋତି ଞାପେତି, କେନଚି ପଯୁଜ୍ଜମାନୋପି ସକେ କମ୍ମେ ସଯମେୱ ପଧାନତ୍ତମନୁଭୱତୀତି‘ପଯୁତ୍ତୋ ୱା ପଧାନଭାୱେନା’ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି ଚେତ୍ଥ-

ପଧାନତାଯ ଯୋ କତ୍ତୁ, କମ୍ମଟ୍ଟଂ କୁରୁତେ କ୍ରିଯଂ;

ସା କତ୍ତା ନାମପ୍ପଯୁତ୍ତୋ, ପଯୁତ୍ତୋ ୱାତ୍ଯଯଂ ଦ୍ୱିଧାତି।

ତତ୍ଥ ପୁରିସେନ କତନ୍ତି ଅପ୍ପଯୁତ୍ତୋ, ପୁରିସେନ କରୋତି ଦେୱଦତ୍ତୋତି ପଯୁତ୍ତୋ, ନନୁ କିରିଯା-ଯମତ୍ଥୱିଧାନେନ କରଣାଧିକରଣେ ହେୱ ସାଧ୍ଯତେ କତ୍ତାରା ତୁ ଦୂରଟ୍ଠେନ, ତଥାସତି କଥମନେକସାଧନସାଧନୀଯଂ କିରିଯଂ କତ୍ତାୱ କରୋତି ମୁଖ୍ଯଭାୱେନାପରେତ୍ୱମୁଖ୍ଯଭାୱେନାତି ୱୁଚ୍ଚତେ-

କତ୍ତୁତୋଞ୍ଞେସମୁଦ୍ଧୂତ୍ୱା, ୱିୱିତ୍ତାଲୋଚନାଦିନା [ୱୱିୱେକେଚ ଦସ୍ସନାତି ୱାକ୍ଯପଦୀଯେ, ପୱିୱେକେଚ କାରକନ୍ତରାମଭାୱେଦିସ୍ସଭେ କତ୍ତରିକ୍ରିଯା ଅତ୍ଥି ଭୱତି ୱିଜ୍ଜତିଇାଦୋ ତିତଟୀକା, ତତିଯପାଥାନଂପାତ ୧୦୦, ନଂପାତ ୨୪୩];

ଦୂରାଦପ୍ପୁପକାରିତ୍ତେ, କତ୍ତୁ ୱାତ୍ତପ୍ପଧାନତା।

ଅଯମେତ୍ଥ ଅଦ୍ଧୋ ''କତ୍ତୁନୋ ସକାସା ଅଞ୍ଞେସଂ କରଣାଦୀନଂ ଉତ୍ଭୂତ୍ୱା ସମ୍ଭୱେନଚ, ତଥାହି ପସିଦ୍ଧକରଣସଭାୱୋପି ଫରସୁ କତ୍ତାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିତାଯାଧିକରଣସ୍ସ ୱତି'ଫରସୁମ୍ହି ଠପେତ୍ୱା ଛିନ୍ଦତୀ'ତି, ୱିୱିଉସ୍ସ କରଣାଦୀହି ପୁଥବ୍ଭୂତସ୍ସ, କତ୍ତୁନୋ କିରିଯାଯ ଆଲୋଚନେନ ଦସ୍ସନେନ ଚ 'ଦେୱଦତ୍ତୋ ଅଗ୍ଗି ଭୱତି ୱିଜ୍ଜତୀ'ତି [ୱୁଥବ୍ଭୂତସ୍ସାନେନ ଆଲୋଚନେନ ଦସ୍ସନେନଚ କତ୍ତୁନୋଦେୱଦତ୍ତେନଦେୱଦତ୍ତଂ ଭୱତି ୱିଜ୍ଜତୀତି (ପୋତ୍ଥକେ)], ଆଦିସଦ୍ଦେନ କରଣାଦିନୋ (ତଦଧୀନ) ପୱତ୍ତିଆଦୀନଂ ଗହଣଂ, ଇମିନା କାରଣେନ ଦୂରତୋ ଉପକାରିତ୍ତେପି କତ୍ତୁଯେୱ ସପ୍ପଧାନତା ସିଯା''ତି, ପୁନପି-

ଥାଲ୍ଯାଦୀନନ୍ତୁ କତ୍ତୁତ୍ତଂ, ହୋତେୱାଚେତନାନପି;

ଯତୋ ସଦ୍ଦସ୍ସ ୱୁତ୍ତନ୍ତେ, ମିଚ୍ଛାତ୍ଥାସେନ-ନାଦିନା।

ଅଯମେତ୍ଥ ଅଦ୍ଧୋ ''ଅଚେତନାନମ୍ପି ଥାଲୀଅସିଆଦୀନଂ କତ୍ତୁତ୍ତମ୍ଭୱତି ଯଥାୱୁତ୍ତିତସପ୍ପଧାନତ୍ତନିମିତ୍ତାଭାୱେପି, କସ୍ମାତି ଚେ ଯତୋ କାରଣା ଅତ୍ଥେ ଅତ୍ତନୋ ଅଭିଧେଯ୍ୟେସଦ୍ଦସ୍ସ ୱୁତ୍ତି ପଟିପତ୍ତି ଅନାଦିନା ମିଚ୍ଛାଭ୍ୟାସେନଭୱତି ତସ୍ମା ଥାଲ୍ୟାଦୀନନ୍ତିଆଦି ପକତଂ, କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି ''ଅଞ୍ଞଥା ସଦ୍ଦତ୍ଥୋ, ଅଞ୍ଞଥା ସଭାୱତ୍ଥୋ, ନ ହି ସଦ୍ଦୋ ବାହ୍ୟେ ୱତ୍ଥୁମ୍ହି ବ୍ୟାପାରମାପଜ୍ଜତି, ତଥାହି–

ଅଞ୍ଞଥେ ୱାଗ୍ଗି ସଂସଗ୍ଗା, ଦାହଂ ଦତ୍ଥୋତି ମଞ୍ଞତି;

ଅଞ୍ଞଥା ଦାହସଦ୍ଦେନ, ଦାହତ୍ଥୋ ସମ୍ପତୀଯତେ।

ବାହ୍ୟପଦତ୍ଥସ୍ସ ସଭାୱୋ ୱିଯ ହୁତ୍ୱା ମିଚ୍ଛାଭ୍ୟାସେନ ଅନାଦିନା ପନ ପୱତ୍ତେନ ବାହ୍ୟେ ୱତ୍ଥୂନି ଅୱିଜ୍ଜମାନେନ କରଣଭୂତେନ ଥାଲ୍ୟାଦୀନଂ କତ୍ତୁତ୍ତଂ ହୋତୀ''ତି। ଅଥ ଚ ପନ–

ୱତ୍ତିଚ୍ଛାଦୋ ପୱତ୍ତେହି, ସପ୍ପଧାନତ୍ତ ହେତୁହି;

କତ୍ତୁଧମ୍ମେହି ୱୁତ୍ତେହି, କତ୍ତା ସବ୍ବାୱ ଞାଯତେ।

ଏକସ୍ସାମୁଖ୍ୟୱତ୍ଥାହି, ଭେଦେନ ପରିକପ୍ପନେ;

କମ୍ମତ୍ତଂ କରଣତ୍ତଞ୍ଚ, କତ୍ତୁତ୍ତଂ ଚୋପଜାଯତେ।

ୱୁତ୍ତେହୀତି 'କତ୍ତୁତୋଞ୍ଞେସମୁବ୍ଭୂତ୍ୱା'ଇଚ୍ଚାଦିନା, ସବ୍ବାୱାତି ସବ୍ବେ ତେଧମ୍ମା ହୋନ୍ତୁ ୱା ମା ୱା କତ୍ତୁସମ୍ବନ୍ଧିଯଥାୱୁତ୍ତଧମ୍ମୱଚନିଚ୍ଛାଯ ସଦ୍ଦତୋୱ କତ୍ତା ପତୀଯତେ, ନିଯମେନ ନ ୱତ୍ଥୁତୋତି ଅତ୍ଥୋ, ଅମୁଖ୍ୟା ୱତ୍ଥାହୀତି ବୁଦ୍ଧିଯା ତଦାକାରତାଯ ପରିଣାମାୱତ୍ଥାହି, ହନ୍ତ୍ୟତ୍ତ ନାୱଭାନନ୍ତି ଏକସ୍ସେୱାତ୍ତନୋ କମ୍ମତ୍ତାଦି ଜାଯତେ, ଅତୋଯେୱାଚନ୍ତମସନ୍ତୋପି ଅଙ୍କୁରୋ ଜନନକିରିଯାଯ କତ୍ତା ଭୱତି 'ଅଙ୍କୁରୋ ଜାଯତେ'ତି, ୱୁତ୍ତଂ ହି–

ପୁରାସଞ୍ଜନିତୋ [ପୁରାସଞ୍ଜାତିତୋ] ଭାୱା, ବୁଦ୍ଧ୍ୟୱତ୍ଥାନି ବନ୍ଧନୋ;

ଅୱସିଟ୍ଠୋ ସତାଞ୍ଞେନ, କତ୍ତା ଭୱତି ଜାତିଯାଇତି।

ସତା ଅଞ୍ଞେନ ଦେୱଦତ୍ତାଦିନା।

କିନ୍ତଂ କରଣଂ ନାମାତି ଆହ-'ଯୋ ପନା'ତିଆଦି, ଯୋତି ଯୋ ପଦତ୍ଥୋ, ଇମିନା ଇଦଂ ଦୀପେତି ''କରଣବ୍ୟପଦେସାଯ ସୁତ୍ତନ୍ତରାଭାୱେପି କରୋତ୍ୟନେନେତି କରଣନ୍ତ୍ୟନ୍ୱତ୍ଥତୋ ପସିଦ୍ଧୋ-ଯଂ କରଣୱୋହାରୋ''ତି, ଅତ୍ତ୍ରେଦଂ ପଟିଭାନଂ–

ଯଂ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତଂ କତ୍ତୁ, କ୍ରିଯାଯଚ୍ଚନ୍ତସାଧନଂ;

କରଣନ୍ତଂ ଦ୍ୱିଧା ହୋତି, ବାହ୍ମବ୍ଭନ୍ତରଭେଦତୋତି।

ତତ୍ଥ ଯଂୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତଂତ୍ୱାଦିନା ଇଦଂ ଦସ୍ସେତି-‘‘ନ ୱତ୍ଥୁତୋ କିଞ୍ଚି କରଣଂ ନାମ ଅତ୍ଥି, ୱଚନିଚ୍ଛାୱସେନ ପନ ପସିଦ୍ଧକରଣାନମ୍ପି ଫରସୁଆଦୀନଂ ‘ଫରସୁ ଛିନ୍ଦତି, ଫରସୁମ୍ହି ଛିନ୍ଦତୀ’ତି କତ୍ତୁଅଧିକରଣତ୍ତସ୍ସପି, ପସିଦ୍ଧାଧିକରଣାନମ୍ପି ତଦନୁତ୍ତାଦିୱିସେସସମ୍ଭୱେ ଥାଲ୍ୟା ପଚତୀ’ତି କରଣତ୍ତସ୍ସପି ଦସ୍ସନତୋ ୱଚନିଚ୍ଛାତୋଯେୱ କରଣଂ କାରକଂ ୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟ’’ନ୍ତି, ତଞ୍ଚ ଦୁୱିଧନ୍ତି ଆହ-‘ଦ୍ୱିଧା ହୋତୀ’ତିଆଦି, ତତ୍ଥ ଅସିନା ଛିନ୍ଦତୀତି ବାହ୍ମଂ, ଚକ୍ଖୁନା ପସ୍ସତୀତ୍ୱବ୍ଭନ୍ତରଂ। କିରିୟାନିମିତ୍ତତ୍ତା କାରକନ୍ତି ଇମିନା କାରକସଦ୍ଦସ୍ସ ନିମିତ୍ତପରିୟାୟତ୍ତମାହ। ପକତି ୟାଭିରୂପୋଚ୍ଚାଦୋ କିରିୟାୟାୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା ସମ୍ବନ୍ଧମତ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାୟତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧଲକ୍ଖଣା ଛଟ୍ଠୀ ସିୟା, ସମେନ ଧାୱତୀତ୍ୱାଦୋ ତୁ କିରିୟାୟ ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତେପି କମ୍ମତ୍ତଂ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତନ୍ତି ଦୁତିୟା ସିୟା, ସମଂ ଧାୱତି ୱିସମଂ ଧାୱତୀତ୍ୱତ୍ଥୋ, ତଥା ଦ୍ୱିଦୋଣେନାତି ଦ୍ୱେଦୋଣେ କିଣାତୀତ୍ୱତ୍ଥୋ, ପଞ୍ଚକେନାତି ପଞ୍ଚ ପରିମାଣସ୍ସ ପଞ୍ଚକୋ ପଞ୍ଚକଂ ୱଗ୍ଗଂ କତ୍ୱା ପସୱୋ କିଣାତି ପଞ୍ଚପଞ୍ଚ କତ୍ୱା କିଣାତୀତ୍ୱତ୍ଥୋତି ୱାତ୍ତିକକାରେନ ‘ତତିୟା ୱିଧାନାଯୋପସଙ୍ଖ୍ୟାନଂ’କତଂ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ-‘ପକତିଆଦୀହୀ’ତିଆଦି, ୟତ୍ଥେସଂକରଣଭାୱୋତି ୟସ୍ସଂ କିରିୟାୟମେ ସମ୍ପକତ୍ୱାଦୀନଂ କରଣତ୍ତଂ, ତଂ କିରିୟଂ କଥୟତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ସଵ୍ଵସ୍ସେୱ ପଦତ୍ଥସ୍ସ ସତ୍ତାବ୍ବଭିଚାରତୋ ଆହ-‘ଭୂ’ଇଚ୍ଚାଦି, ପକତିୟାଭିରୂପୋତି ସଭାୱେନାୟମଭିରୂପୋ ଭୱତି, ନ ତୁ ୱତ୍ଥାଲଙ୍କାରାଦିନେତ୍ୱତ୍ଥୋ, କରୋତିସ୍ସ ଗମ୍ମମାନତ୍ତେ ପନ ପକତିୟାଭିରୂପୋ କତୋତିଆଦି, ତଦା କତ୍ତରିଯେୱ ତତିୟା, ୟଂ ୟସ୍ମା ଅଞ୍ଞଗୋତ୍ତୋ ଗୋତମୋ ନ ହୋତି ଅତୋଚ ଗୋତମୋ ଭୱତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ନନୁଚ ଦ୍ୱିଦୋଣ ପଞ୍ଚକା କୟମ୍ପଟିଚ୍ଚ କମ୍ମଭୂତା ହୋନ୍ତି ଦ୍ୱିଦୋଣାଦିନା କେୟତ୍ତା ତତୋ କିମୁଚ୍ଚତେ‘କୟମ୍ପଟିଚ୍ଚ ଦ୍ୱିଦୋଣପଞ୍ଚକା କରଣାନି ଭୱନ୍ତୀ’ତ୍ୱା ସଙ୍କୀୟାହ-‘ତଥାହି’ଚ୍ଚାଦି, ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି-‘‘ଦ୍ୱିଦୋଣାଦିସଦ୍ଦେନ ହି ନ ଗୟ୍ହୁପଗଂ ୱତ୍ଥୁମୁଚ୍ଚତି, ତେହି ପନ ଦ୍ୱିଦୋଣାଦ୍ୟତ୍ଥଂ ମୂଲଂ ତାଦତ୍ଥିୟା ଭିହିତନ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତଦୋସାୱସରୋ’’ତି।

୧୭। ସହ

ୟଥାକ୍କମମାଗମନକିରିୟାୟ ଥୂଲତ୍ତଗୁଣେନ ଗୋମନ୍ତଦଵ୍ଵେନ ଚ ସମ୍ବନ୍ଧଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘ତଂ ୟଥେ’ଚ୍ଚାଦିମାହ, ଉଦାହରଣମତ୍ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋପି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାୟେନାପି ଦସ୍ସେତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘ସଵ୍ଵତ୍ଥେୱ ୱା’ତିଆଦି, ପୁତ୍ତେନ ସହାଗତୋତିଆଦୀସୁ ଆଗମନାଦିକିରିୟମ୍ପଟିଚ୍ଚ ଦ୍ୱେ କତ୍ତାରୋ ପଧାନାପ୍ପଧାନୱସେନ, ତେସୁ ପଧାନେ କାରିୟସମ୍ପଚ୍ଚୟଞ୍ଞାୟେନ ୱା ବହୁଲଂୱଚନେନ ୱା ପଧାନେ କତ୍ତରି ପଚ୍ଚୟୋ, ଇତରେ’କତ୍ତରି ତତିୟା’ତ୍ୱେୱ ତତିୟା ସିଦ୍ଧା, ତତୋ-ୟଂ ୱଚନାରମ୍ଭୋ-ନତ୍ଥକୋତି ମଞ୍ଞମାନୋଚୋ ଦେତି ‘ନନ୍ୱି’ଚ୍ଚାଦିନା, ତେନାଭିଧୀୟତେ ପିତେତି ପଧାନକତ୍ତା, ତୁଲ୍ୟେପି କିରିୟାସମ୍ବନ୍ଧେ ପିତାପୁତ୍ତାନଂ ପିତାତ୍ର ପଧାନଂ ସଦ୍ଦଚୋଦିତତ୍ତା, ପୁତ୍ତୋ-ପ୍ପଧାନମସଦ୍ଦଚୋଦିତତ୍ତା , ସଦ୍ଦତ୍ୱାପାରାପେକ୍ଖାୟ ହି ପଧାନାପ୍ପଧାନାୟ ୱୱତ୍ଥାନଂ, ପିତୁରେୱାତ୍ରାଗତାଦିସଦ୍ଦସାମାନାଧିକରଣ୍ୟା ଆଗମନକିରିୟା ସମ୍ବନ୍ଧୋ ସଦ୍ଦେନୋଚ୍ଚତେ, ନେତରସ୍ସ ସଦ୍ଦସତ୍ତିସଭାୱତୋ, ତଥା ୱିଧା ହି ସଦ୍ଦସ୍ସ ସତ୍ତି ୟତୋ ପିତୁରେୱାତ୍ର କିରିୟା ସମ୍ବନ୍ଧଂ ସକ୍କୋତି ପଟିପାଦେତୁଂ, ନ ପୁତ୍ତସ୍ସ, ଏୱଞ୍ଚାଗତୋଚ୍ଚାଦୋ ଏକୱଚନମୁପଜ୍ଜତେ, ଅଞ୍ଞଥା ହି ବହୁୱଚନଂ ସିୟା, ‘ପିତା ପୁତ୍ତା ଆଗତା’ତି। (ୟଦି) ୱୁତ୍ତନୟେନ ତତିୟା ସିଦ୍ଧା ‘ସିଦ୍ଧେ ସତ୍ୟାରମ୍ଭୋ ନିୟମାୟ ୱା ୱିକପ୍ପାୟ ୱା’ ନ ଚେତ୍ଥ ନିୟମୋ, ନାପି ୱିକପ୍ପୋ, ତତୋ କିମନେନ ଯୋଗେନା ତ୍ୱାସଯେନାହ-‘ଅପ୍ପଧାନେଯେୱ’ଚ୍ଚାଦି। ନୟିଦମେୱମିଚ୍ଚାଦି ପରିହାରୋ। ସହଭାୱମତ୍ତଂ ୱତ୍ତୁମିଟ୍ଠଂ ୱାତି ଯୋଜନା, ସାମତ୍ଥିୟାତି ଭେଦାଧିଟ୍ଠାନତ୍ତା ସହତ୍ଥଯୋଗସ୍ସ ପୁତ୍ତସ୍ସାପି କିରିୟାଭିସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱିଞ୍ଞାୟତି କଥମଞ୍ଞଥା ସହତ୍ଥଯୋଗୋ ସିୟାତି ଇମିନା ଅତ୍ଥ ବଲେନ। ଅତ୍ଥଗ୍ଗହଣନ୍ତି ସୁତ୍ତେ ‘‘ସହତ୍ଥେନେ’’ତି ଅତ୍ଥଗ୍ଗହଣଂ। ପରିୟାୟତ୍ଥନ୍ତି ପରିତୋ ଅୟନ୍ତି ଅୱଗଚ୍ଛନ୍ତି ଅତ୍ଥମନେନେତି ପରିୟାୟୋ ଅତ୍ଥୋ ପୟୋଜନଂ ୟସ୍ସାତି ୱିଗ୍ଗହୋ, ଏତ୍ଥ ଚ ପରିୟାୟତ୍ଥମେୱାତି ନାୱଧାରଣଂ, ଅତୋଯେୱ ୱିନାପି ସହସଦ୍ଦପ୍ପୟୋଗଂ ତପ୍ପରିୟାୟପ୍ପୟୋଗଂ ୱା ସହତ୍ଥେନ ଯୋଗେ ୱିଧାନତୋ ଅସତ୍ୟପି ସହାଦିସଦ୍ଦପ୍ପୟୋଗେ ୟତ୍ଥ ତଦତ୍ଥୋ ଗମ୍ମତେ ତତ୍ଥାପି ଭୱତ୍ୱେୱ ତତିୟା… ଗମ୍ମମାନେନ ସହତ୍ଥେନ ଯୋଗା, ୟଥା‘‘ସ୍ୱାଦି ସ୍ମାନେ’’ତି। (୩-୧) ସହ ପରିୟାୟେନାତି ସହସଦ୍ଦସ୍ସ ପରିୟାୟତୋ। ୱିସେସାନୁପାଦାନତୋତି ‘‘ସହୟୁତ୍ତେ-ପ୍ପଧାନେ’’ତି (୨-୩-୧୯) ପାଣିନୀୟ ସୁତ୍ତେ ୱିୟ ଅପ୍ପଧାନେତି ୱିସେସସ୍ସାନୁପାଦାନତୋ।

୧୮। ଲକ୍ଖଣେ

ଲକ୍ଖୀୟତ୍ୱନେନାତି ଲକ୍ଖଣଂ ସଙ୍କେତୋ, କିନ୍ତଂ କମଣ୍ଡଲୁପ୍ପଭୁତି, ଅତ୍ଥେ କାରିୟସ୍ସାସମ୍ଭୱା ତଂୱାଚୀହି ୱିଭତ୍ତୀତି ମଞ୍ଞମାନେନ ୟଂୱିୱରଣଂ କତଂ ‘ଲକ୍ଖଣେ ୱତ୍ତମାନତୋ’ତି, ତମ୍ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗିୟାହ୍ଂ ୱଦତି ‘ଯୋ ଅତ୍ଥୋ’ଇଚ୍ଚାଦି, ୱତ୍ତମାନତୋତି ୱିଞ୍ଞାୟତି… ନାମସ୍ମା ପଚ୍ଚୟୱିଧାନପ୍ପ ସଙ୍ଗତୋ, ଉପାତ୍ତୋତି ଗହିତୋ। କଞ୍ଚିପ୍ପଣରମାପନ୍ନସ୍ସ ଲକ୍ଖଣେ ତତିୟା ୟଥା ସିୟା ‘ରୁକ୍ଖମ୍ପତି ୱିଜ୍ଜୋତନ’ମିଚ୍ଚତ୍ର ଲକ୍ଖଣମତ୍ତେ ମା ଭୱୀତି ପାଣିନୀୟେହି ‘‘ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତଲକ୍ଖଣେ’’ତି (୨-୩-୨୧) ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତଗ୍ଗହଣଂ କତଂ, ତମ୍ମନସି ନିଧାୟ ଚୋଦୟମାହ–‘ନନ୍ୱି’ଚ୍ଚାଦି, ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତସ୍ସ ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଛଟ୍ଠୀସମାସୋ, ଆପନ୍ନସ୍ସାତି ଭୂତସ୍ସ, ସାମଞ୍ଞସ୍ସ ଭେଦକୋ ୱିସେସୋ ପକାରୋ ୱୁଚ୍ଚତେ, ତଥାହି ‘ତିଦଣ୍ଡକେନ ପରିଵ୍ଵାଜକମଦ୍ଦକ୍ଖୀ’ତି ମନୁସ୍ସତ୍ତସାମଞ୍ଞସ୍ସ

ପରିବ୍ରାଜକତ୍ତ୍ୱପ୍ରକାରୋ, ତତ୍ପରିବ୍ରାଜକୋ ପତ୍ତୋ, ତସ୍ୟ ତ୍ରିଦଣ୍ଡକଂ ଲକ୍ଷଣଂ। ଉପଲକ୍ଷଣତ୍ତେତି ଇମିନା ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତସ୍ୟ ଲକ୍ଷଣତ୍ତାଭାୱମାହ, ଉପଲକ୍ଷଣନ୍ତି ସଙ୍କେତୋ। ନଯିଦମହିଚ୍ଚାଦି ପରିହାରୋ, ରୁକ୍ଖମ୍ପତି ୱିଜ୍ଜୋତନନ୍ତି ଏତ୍ଥ କସ୍ସଚି ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତସ୍ସାଭାୱା ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତଗ୍ଗହଣେ ପଯୋଜନଂ ନ ଦିସ୍ସତି ତନ୍ନିୱତ୍ତନତୋ, ରୁକ୍ଖମ୍ପତି ୱିଜ୍ଜୋତତେତି ଏତ୍ଥତୁ ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତସ୍ସ ୱିଜ୍ଜୁସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସବ୍ଭାୱା ତତିଯାପ୍ପତ୍ତିଯଂ ତଂନିୱତ୍ତିଯା ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଞାଯମନ୍ତରେନ ନାଞ୍ଞଂ କିଞ୍ଚି ପଟିସରଣମତ୍ଥୀତି ସଞ୍ଞାପଯମାହ-'ଅୱସ୍ସ'ମିଚ୍ଚାଦି, ଅଞ୍ଞଥାତି ଏୱମନବ୍ଭୁପଗମ୍ମ 'ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତଲକ୍ଖଣେ'ତି ୱଚନେ କରୀଯମାନେ ସତି, ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତୱାଦିନୋ ଉତ୍ତରମାସଙ୍କିଯାହ-'ନଚା'ତିଆଦି, ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱଚନସେସୋ, ଚୋ-ୱଧାରଣେ, ନେୱ ସକ୍କାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ଦୁତିଯାୱିଧାନସାମତ୍ଥିଯାତି ''ପତିପରୀହି ଭାଗେ ଚା''ତି (୨-୯) କସ୍ମା ନ ସକ୍କାତି ଆହ-'ଅତ୍ଥି'ଚ୍ଚାଦି, ଅସତି ହି ପଯୋଜନେ ସାମତ୍ଥିଯନ୍ତି ଭାୱୋ। ଅଥ କମଣ୍ଡଲୁ ପାଣିମ୍ହି ଅସ୍ସାତି ଆଦୋ ତତିଯା କସ୍ମା ନ ସିଯା ତ୍ୱାହ-'କମଣ୍ଡଲୁ'ଇଚ୍ଚାଦି, କମଣ୍ଡଲୁସ୍ସ ସେତସ୍ସ ଚ ଉପଲକ୍ଖଣ ଭାୱେନାନୁପାଦାନତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଇମିନା ଉପାଦାତୁନୋ ସୱଚସି ସତନ୍ତତମାହ, ୱିସିଟ୍ଠାୱଯୱାଧେଯ୍ୟେନାତି ପାଣି କମଣ୍ଡଲୁନା ୱିସିଟ୍ଠୋୱଯୱୋ, ତସ୍ସାଧେଯ୍ୟୋ କମଣ୍ଡଲୁ ତେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯେନାଙ୍ଗେନ ୱିକତେନ ଅଙ୍ଗିନୋ ୱିକାରୋ ଲକ୍ଖୀଯତେ ତତୋ ତତିଯା ଯଥାସିଯାତି ପରେହି ''ଯେନାଙ୍ଗୱିକାରୋ''ତି (୨-୩-୨୦) ଆରଦ୍ଧଂ, ତଦାହ-'ଯେନେ'ଚ୍ଚାଦି, ତତ୍ଥ ଯସଦ୍ଦେନ ୱିକତାୱଯୱୋ ହେତୁତ୍ତେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ଅଙ୍ଗସଦ୍ଦୋ ଚ ସମୁଦାଯୱଚନୋ ଉପାତ୍ତୋ ତେନାହ-'ଯେନେଚ୍ଚାଦି, ନନୁଚ କାଣାଦୀନଂ ନିଯତଗୁଣୀନମଭିଧାଯିତ୍ତା ଅକ୍ଖିସଦ୍ଦସ୍ସ ପଯୋଗୋ ନ ଯୁତ୍ତୋ ବ୍ଯାୱତ୍ତିଯାଭାୱାତି, ନେସ ଦୋସୋ, ଲୋକିଯୋ-ଯଂ ସଦ୍ଦସ୍ସ ୱୋହାରୋ, ଲୋକସ୍ସ ଚ ସଦ୍ଦପ୍ପଯୋଗେ ଗୁରୁଲଘୁମ୍ପତ୍ୟଦଯୋ ନତ୍ଥି, ତଥାହି ଲୋକେନ 'ସୀସପାତି'ପି ୱୁଚ୍ଚତେ, ରୁକ୍ଖୋ ସୀସପାତିପି, ଯସ୍ସ ତୁ ତତ୍ଥାଦରୋ, ସୋ-କ୍ଖିସଦ୍ଦଂ ପଯୁଞ୍ଜତେୱ, ଅଥୱା ସାମଞ୍ଞୁପକ୍କମେ ୱିସେସୋ ପଯୋଗମରହତି, ଅକ୍ଖି(ନାତି) ହି ୱୁତ୍ତେ ସନ୍ଦେହୋ ସିଯା 'କିମସ୍ସ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତ'ନ୍ତି ତତୋ କାଣୋତି ୱୁଚ୍ଚତେ, ନାକ୍ଖିନା ନିରୂପଯତି ସୋଭନୋତି, କିଞ୍ଚରହି କାଣୋତି, ଅକ୍ଖିକାଣମସ୍ସେତ୍ୟାଦୋ କସ୍ମା ନ ସିଯାତି ଆସଙ୍କିଯ'କମଣ୍ଡଲୁ ପାଣିମ୍ହି ଅସ୍ସା'ତ୍ୟତ୍ର ଯୋ ୱୁତ୍ତୋ ପରିହାରୋ, ତ ମେତ୍ଥୋପଦିସନ୍ତୋ ଆହ-'ହେଟ୍ଠା ୱିଯ ଅପ୍ପସଙ୍ଗୋ'ତି।

୧୯। ହେତୁ

କିସ୍ମିଞ୍ଚି ଫଲେ ଦିଟ୍ଠସାମତ୍ଥିଯେତ୍ଥେ ହେତୁ ନିରୁଳହୋ। ଏକତ୍ର ହି ଦିଟ୍ଠସାମତ୍ଥିଯୋତ୍ଥୋ ତଂଯୋଗ୍ଗତାଯ କାରିଯ (ମ)କରୋନ୍ତୋପି ହେତୁ ୱୁଚ୍ଚତେ ସତି ସହ କାରିମ୍ହସତି ଚ ୱିଧୁରପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ପପା(ତ) ତୋ, ତେନ କାରିଯସ୍ସ ବ୍ଯଭିଚାରୋ, ତେନେୱାହ- 'ଅନିପ୍ଫାଦଯନ୍ତୋପୀ'ତି, କାରଣେ ତତିଯାଯାଭାୱେ କାରଣମାହ- 'ତକ୍କିରିଯାଯୋଗ୍ଗତାମତ୍ତେ'ଚ୍ଚାଦି।

୨୧। ଗୁଣେ

ଉପାଧି ୱିସେସନଂ, ପରାଙ୍ଗଭୂତେତି ପରସ୍ସ ବନ୍ଧତ୍ତା(ଦିନୋ) ୱିଧାନା ଯାଙ୍ଗଭୂତେ ଜଳତ୍ତାଦିହେତୁମ୍ହୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଇମିନା ଗୁଣସଦ୍ଦୋ ଯମପ୍ପଧାନୱଚନୋତି ୱଦତି, ଯଞ୍ଚାପ୍ପଧାନଂ ତମ୍ପରାଙ୍ଗଭୂତନ୍ତି ଗୁଣେତୀମସ୍ସ 'ପରାଙ୍ଗଭୂତେ'ତି ଅତ୍ଥମାହ, ଯଞ୍ହି ପରତ୍ଥମୁପାଦୀଯତେ ତଦପ୍ପଧାନମନୁୱାଦରୂପେନୋପାଦୀଯମାନତ୍ତା, ଯଥା 'ଜଳତ୍ତା ବଦ୍ଧୋ, ରୁକ୍ଖୋ ଯଂ ସୀସ ପତ୍ତା, ଅଗ୍ଗି ଏତ୍ଥ ଧୁମତ୍ତେ'ଚ୍ଚାଦି, ତେନେୱାହ-'ପରତ୍ଥରୂପାପନ୍ନ'ନ୍ତି, ୱାୱିଧାନନ୍ତି ''ୱିଭାସା ଗୁଣେ-ଥିଯଂ''ନ୍ତି (୨-୩-୨୫) ଏୱଂ ୱିଧାନଂ, ଇତ୍ଥିଯନ୍ତିଆଦିନା ପଞ୍ଚମୀରୂପସ୍ସପି ଅଭିମତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି, ତେନେୱାହ-'ଉଭଯତ୍ଥା'ତିଆଦି, ନନୁ 'ତୋ ପଞ୍ଚମ୍ଯା''ତି (୪-୯୫) ସୁତ୍ତେନ ତଦ୍ଧିତପଚ୍ଚଯନ୍ତସ୍ସ କଥଂ ପଞ୍ଚମ୍ଯନ୍ତତା ତ୍ୱାସଙ୍କିଯାହ-'ପଞ୍ଚମିନିଦ୍ଦେସେ' ଇଚ୍ଚାଦି, ଇମିନା ସୁତ୍ତେନ ପଞ୍ଚମିଯା ୱିନାତି ଯୋଜନା, ୱା ପଞ୍ଚମିଯା ୱିଧାନତୋ ତତିଯାରୂପେନପି ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ଚୋଦନମନସି ନିଧାଯ ପଞ୍ଚମ୍ଯୁଦାହରଣେଯେୱ କାରଣଂ ତତିଯୋଦାହରଣସ୍ସ ଚ ପଠମୋଦାହରଣାନୁସାରେନାନୁ ମନ୍ତବ୍ବତଞ୍ଚଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ 'ପଞ୍ଚମ୍ଯାଯେୱି'ଚ୍ଚାଦି, ଅଭାୱେନ ସଙ୍ଖାରନିରୋଧେନାତି ତତିଯନ୍ତରୂପାନି।

୨୨। ଛଟ୍ଠୀ

ସମ୍ବନ୍ଧୱଚନିଚ୍ଛାଯେୱେତ୍ଥ ଛଟ୍ଠୀ ସିଦ୍ଧାତି ଆସଙ୍କିଯାହ-'ହେତୁମ୍ହି'ଚ୍ଚାଦି, ହେତୁମାହ-'ତଂ ଯୋଗ୍ଗତା' ଇଚ୍ଚାଦି, ସଦ୍ଦସତ୍ତିସାମତ୍ଥିଯାତି ସଦ୍ଦସତ୍ତିସଙ୍ଖାତାଯ ସାମତ୍ଥିଯା, ତମେୱ ଫୁଟଯତି 'ଯତ୍ଥ'ଇଚ୍ଚାଦିନା, ହେତ୍ୱତ୍ଥୱାଚକେହି ଅନ୍ତରେନାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ସମାନାଧିକରଣେହୀତି ହେତ୍ୱତ୍ଥସମାନାଧିକରଣେହି ଉଦରାଦୀହି, ତଜ୍ଜୋତନାଯାତି ହେତ୍ୱତ୍ଥଜୋତନାଯାଲନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ବ୍ଯତିରେକେନ ତୁ ହେତ୍ୱତ୍ଥତୋ ତପ୍ପୱତ୍ତିମାହ-'ଯତ୍ଥ ପନି'ଚ୍ଚାଦି, ହେତ୍ୱତ୍ଥେହିପିଚ୍ଚାଦିନା ସାମତ୍ଥିଯମୁପଦସ୍ସିତଂ 'ୱସେ ଧମ୍ମସ୍ସ ହେତୁନୋ'ତି ତତ୍ଥୋଦାହରଣଂ।

୨୩। ସହ

ନାମଭୂତେହୀତି ସଦ୍ଦାଦୀସୁ କେଚି କେସଞ୍ଚି ଯଦି ନାମାନି ସିୟୁଂ ତେହି, ଅପ୍ପଧାନଭୂତେହୀତି ପିୟସଦ୍ଦାଦୀହି, କିମ୍ପୟୋଜନନ୍ତିଆଦୋ ପୟୋଜନସଦ୍ଦୋ "ପୟୋଜନଂ କାରିୟହେତୂସୁ"ତି ନିଘଣ୍ଡୁତୋ ହେତୁୱଚନୋ।

୨୪। ଚତୁ

ଯସ୍ସ ସଚେତନାଯାଚେତନାୟ ୱା କସ୍ସଚି, ପୂଜାନୁଗ୍ଗହକାମତ୍ତ ମନ୍ତରେନ ସମ୍ପାପଦାନଂ ନ ସମ୍ଭୱତୀତି ଆହ-'ପୂଜା' ଇଚ୍ଚାଦି, ତେନାତି ଯଥାୱୁତ୍ତେନହେନ, ଚାଗଙ୍ଗନ୍ତି ଦଦାତିନୋ ଦାନକିରିୟାୟ କମ୍ମେନ ସମ୍ବନ୍ଧମାନଞ୍ଚାଗକାରଣଂ, ଇଦାନି ସମ୍ପଦାନଲକ୍ଖଣଂ ସପ୍ପଭେଦମାୱିକାତୁକାମୋ ଆହ-'ତଦିଦ'ମିଚ୍ଚାଦି, ନନିରାକରୋତୀତ୍ୱ ନିରାକରଣଂ, ଆରାଧୟତୀତ୍ୱାରାଧନଂ, ଅବ୍ଭୁନୁଜାନାତୀତ୍ୱବ୍ଭୁନୁଞ୍ଞଂ, ତେସଂ ୱସେନ, ଇଧ ସମ୍ପଦାନନ୍ତିଧା ୱୁତ୍ତଂ କଥିତଂ, କେତେତି ଆହ-'ରୁକ୍ଖୟାଚକଭିକ୍ଖୱୋ'ତି, ରୁକ୍ଖାଦିକଂ ତଂ ସମ୍ପଦାନଂ ୱିଭାଗେନ ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ତତ୍ଥ ହି'ଚ୍ଚାଦି, ଅତ୍ତେସନେନାରାଧନେନ ସମ୍ପଦାନଂ ଭୱତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଅନୁମତିୟା ଅବ୍ଭୁନୁଜାନେନ, ୱିଜମାନେପ୍ପନିରାକରଣେ ଭିକ୍ଖୁନୋ-ଧିକମନୁମତନ୍ତ୍ୱଧିପ୍ପାୟେନାହ-'ସୋ' ଇଚ୍ଚାଦି।

୨୫। ତାଦ

ପୟୋଜନପରିୟାୟେ ଅତ୍ଥସଦ୍ଦେ ସତି ଇଦନ୍ତି ପୟୋଜନଂ ପରାମଟ୍ଠଂ ସଦ୍ଦାତି 'ତଦ୍ସ୍ତେଦ'ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ତସଦ୍ଦେନେତ୍ଥ ୱିକତିୟାତିସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଅତ୍ଥସଦ୍ଦେନ ତୁ ପକତିୟା, ଅତ୍ଥ କଥନମେତନ୍ତି ଇମିନା ୱଚନିଚ୍ଛାୟ ମେତିସ୍ସଂ ନତ୍ଥି ସମାସୋତି ଦୀପେତି, ୱିଗ୍ଗହେ ୱାକ୍ୟମିମସ୍ସାୟେୱ ନିପାତନା ସମାସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ,ସୋ ୱିକତିସଙ୍ଖାତୋ ଅତ୍ଥୋ, ପକତିତ୍ୱଞ୍ଞପଦତ୍ଥେନାକ୍ଖିପୀୟତେ, ତତୋ ତଦତ୍ଥସଦ୍ଦତୋ, କୋୟଂ ତଦତ୍ଥ ଭାୱୋ ଚ୍ଚାହ-'ତଦତ୍ଥଭାୱୋ ନାମା'ତିଆଦି, ନିମିତ୍ତଂ ଯୂପାଦିୱିକତି, ନିମିତ୍ତୀଦାରୁଆଦିପକତି ତସଦ୍ଦେନାତ୍ଥସଦ୍ଦେନ ଚ ଗହିତା, ତେସଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ତଦତ୍ଥସଦ୍ଦସ୍ସ ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ ତଦତ୍ଥଭାୱୋ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ, ହେତୁ ହେତୁମନ୍ତଭାୱଲକ୍ଖଣୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ନାମାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ପଧାନାୱଚ୍ଛେଦଗୁଣସ୍ସାତି ୱିଧୀୟମାନତ୍ତେନ ପଧାନସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ଆଚ୍ଛେଦକା ୱିସେସକା ଗୁଣା, ଯଞ୍ହି ୱିଧୀୟତେ ଞାପୀୟତେ ତମ୍ପଧାନ, ମିତରମପ୍ପଧାନମନୁୱଜମାନତ୍ତା, ଯଦା ଉପାଦୀୟତେତି ୱତ୍ୱା ଉପାଦୀୟମାନପ୍ପକାରଂ ଦିଟ୍ଠନ୍ତେନ ଫୁଟୟିତୁମାହ-'ଯଥା'ଇଚ୍ଚାଦି, ଯୂପୋ ନିମିତ୍ତଂ ଯସ୍ସ ଦାରୁନୋ ତଂ ତଥା ୱୁତ୍ତଂ ନାଞ୍ଞନିମିତ୍ତନ୍ତି ଯଦା ନିମିତ୍ତ୍ୱୱଚ୍ଛେଦକତ୍ତେନୁପାଦୀୟତେ ତଦା ନିମିତ୍ତସଦ୍ଦତୋୱ ଚତୁତ୍ଥୀ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତତୋ ଅଞ୍ଞନିମିତ୍ତତୋ, ନିମିତ୍ତନିମିତ୍ତୀନଂ ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ଅଭିମୁଖଭାୱେନ ତତ୍ଥେୱ ନିମିତ୍ତେ ପୱତ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ନିମିତ୍ତସଦ୍ଦତୋ ହେତୁତତିୟାପି ନାସଙ୍କନୀୟାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, କାରଣମାହ-'ନିମିତ୍ତ' [ହେତୁ] ଇଚ୍ଚାଦି। ଉଭୟତ୍ଥାତି ଯୂପାୟ ପାକାୟାତି ଉଭୟତ୍ଥ।

ପିଣିୟମାନା କିଂ ସଦ୍ଦାଦିୱଚନୀୟା ପରୋ ସାଦୁଆଦିକୋ ୟୋ-ତ୍ଥୋ ସୋ ଅଞ୍ଞୋ କତ୍ତା ଯସ୍ସ ସୋ ଅଞ୍ଞକତ୍ତୁକୋ-ଭିଲାସୋ, ଅଭିଲାସୋ ରୁଚୀତି ଇମିନା ଦିତ୍ୱାଦ୍ୱନେକତ୍ଥତ୍ତୋପି ରୁଚିସଦ୍ଦୋ-ଭିଲାସେ ରୁଳ୍ହୋୱ ଗୟ୍ହତୀତି ୱଦତି, ସା ରୁଚି ଅତ୍ଥୋ-ଭିଧେୟ୍ୟୋ ୟେସଂ ତେ ତଦତ୍ଥା, ତେସଂ ସମ୍ବନ୍ଧିନୋ ପିଣିୟମାନସ୍ସ, ଇମିନା ଚ କିଞ୍ଚାପି ରୁଚିରୟଂ ଯସ୍ସୁପ୍ପଜ୍ଜତେୟୋ ୱା ତସ୍ସା ଜନକୋ, ତେସମୁଭିନ୍ନମ୍ପି ଅତ୍ଥି, ତଥାପି ଯସ୍ସୁପ୍ପଜ୍ଜତେ ସୋୱ ତସ୍ସାଧିକରଣଂ, ଅଜନକୋପି ସୋ ତାୟ ସଂସତ୍ତୋତି ତସ୍ସେୱ ପିଣିୟମାନସ୍ସ ସମ୍ପଦାନସଞ୍ଞା, ନତୁଜନକସ୍ସ ତାୟାସଂସତ୍ତସ୍ସାତି ଦୀପେତି, ଇଧାତି ଇମିନା ସଦ୍ଦତେ ଉଦାହରଣାନମସମାନରୂପକଂ ଦସ୍ସେତି, ଇମିନା ଚ ଉଦାହରଣାନମସମାନ ରୂପତ୍ତମେୱ ଚତୁତ୍ଥୀୱିଧାନେ କାରଣଂ, ଅଞ୍ଞଥା ଛଟ୍ଠୀୟେୱ ତେହିପି ୱିଧୀୟେୟ୍ୟ କାରଣାସମ୍ଭୱା [କାରଣସବ୍ଭାୱା] ହି ଦୀପେତି, ଇଦିସସ୍ସ ପଚ୍ଚୁଦାହରଣ(ସ୍ସ) ଭାୱେ କାରଣମାହ-'ଅନଞ୍ଞକତ୍ତୁ କତ୍ତା-ଭିଲାସସ୍ସା'ତି, ପରେସମିଦମ୍ପଚ୍ଚୁଦାହରଣମ୍ଭୱତୁ ଇଧ କଥନ୍ତି ଆହ-'ଇହତ୍ୱି'ଚ୍ଚାଦି, ଦ୍ୱନ୍ତି ଅତ୍ତମତ୍ତେ ପଠମାୟେୱ, ସମ୍ଭୱେ କାରଣନ୍ତରମାହ-'ଅଥୱା'ତିଆଦି, ନତ୍ଥି ଅଞ୍ଞୋ କତ୍ତା ଯସ୍ସା ସା ଅନଞ୍ଞକତ୍ତୁକା ରୁଚି, ଭାୟ ରୁଚିୟା ସମ୍ବନ୍ଧିନୋ ପିଣିୟମାନସ୍ସ ସମ୍ପଦାନସଞ୍ଞଂ ୟେ ପନ ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ୟେ ପନ ଆହୁ ଚାତିସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଉପ୍ପଜ୍ଜନମୁପ୍ପତ୍ତି, କସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତି, ରୁଚିୟା, ଉପ୍ପତ୍ତିୟା ଆଧାରୋ ଉପ୍ପତ୍ୟାଧାରୋ'ଦେୱଦତ୍ତାୟ ରୋଚତେ'ଚ୍ଚାଦୋ ଦେୱଦତ୍ତାଦିଂ ଉପଲକ୍ଖେତୀତି ଉପ୍ପତ୍ୟାଧାରୋପଲକ୍ଖଣଂ ୱଚନଂ, ଏତ୍ଥ ରୁଚିୟା ଉପ୍ପତ୍ୟାଧାରୋପଲକ୍ଖଣମେୱ ୱଚନନ୍ତି ସାୱଧାରଣ ମତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ… ସବ୍ବେସଂ ୱାକ୍ୟାନମୱଧାରଣଫଲତ୍ତା, ତେନ ପିଣିୟ ମାନୱଚନମଭିଲାସସ୍ସ ଅଞ୍ଞକତ୍ତୁକତାସନ୍ଦସ୍ସନପରଂ ନ ହୋତୀତି ବ୍ୟୱଚ୍ଛିନ୍ନମ୍ଭୱତି, ତେସଂ କଚ୍ଚାୟନସ୍ସ ଚେହାପି ପସଜ୍ଜତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଇହାପୀତି ତ୍ୱମିତି ଏତ୍ଥାପି, ଅଞ୍ଞଥାସିଦ୍ଧତ୍ତାତି ଅତ୍ତମତ୍ତେ ପଠମାୟ ଏୱ ସିଦ୍ଧତ୍ତା, ୱଚନସ୍ସାତି ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ଚତୁତ୍ଥୀୱିଧାନୱଚନସ୍ସ, ଅତିପ୍ପସଙ୍ଗୋଚାତି "କସ୍ସ ୱା ତ୍ୱଂ ଧମ୍ମଂ ରୋଚେସୀ"ତିଆଦୋ ତୱାତି ଅନଭିମତଟ୍ଠାନପ୍ପତ୍ତିଚ।

ଧାରିପ୍ପୟୋଗେତି ଧାରିଧାତୁନୋ ପୟୋଗେ, ଉତ୍ତମୀଣୋ ଅଧମୀଣୋତି ଧନିକଗହେତୂନଂ ରୁଳ୍ହୀତ୍ୱାହ-'ଉତ୍ତମୀଣୋ ଧନସାମୀ'ତି, ଉତ୍ତମୀଣମସ୍ସାତି ଉତ୍ତମୀଣୋ, ଧାରୟତୀତିମସ୍ସତ୍ଥମାହ-'ୱହତୀ'ତି, ଧାରିତୋତି ଧାରଂଧାତୁତୋ। ସୁତ୍ତନ୍ତରେନ (ତଂ ତଂ) ନିୟମେନ ନିୟମିତାନଂ

ତେସଂତେସଂ ସମ୍ପଦାନସଞ୍ଞଂ ୱିଧାଯ ଚତୁତ୍ଥୀ ୱିହିତା ପରେହି, ତଦାହ ‘ସିଲାଘ ହନୁଟ୍ଠାସପାନ’ମିଚ୍ଚାଦି, ସଦ୍ଦନ୍ତ ଯୋଗସମ୍ବନ୍ଧେ ଛଟ୍ଠୀ, ଞାପେତୁନ୍ତି ସିଲାଘାଦିକେ ବୋଧେତୁଂ, ଇଚ୍ଛତୋତି ଅତିମତୋ। ତଦତ୍ଥୱାଚୀନଞ୍ଚ ଧାତୂନଂ ସଙ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ‘କୁଧଦୁହିସ୍ସୋସୂଯତ୍ଥାନ’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଯମ୍ପତି କୋପୋତି ଇମିନା କୋପସ୍ସ ୱିସଯମାହ, ଯସ୍ସାତି ଇମିନା ଯଂକାରକନ୍ତି ୱୁତ୍ତମେୱ ପରାମସତି, ଯସ୍ସାତି ରାଜାଦିନୋ, ପୁଚ୍ଛତୀତି ପୁଚ୍ଛିଯତେ , ତେନେୱ ୱକ୍ଖତି-‘ଯସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧିଂ ସୁଭାସୁଭଂ ପୁଚ୍ଛତି ନେମିତ୍ତିକୋ’ତି, ଯୋଚାନୁକୂଲଉତ୍ତ ଜତୀତି ଇମିନା ଇଦଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ପଟିପୁଚ୍ଛକୋ ଆପୁଚ୍ଛକୋଚ ସୁଣୋତି ଅବ୍ଭୁପଗମେ ପଟିଜାନନେଚ ୱତ୍ତତେ, ଯଦାଯମବ୍ଭୁପଗମୋ ପତ୍ଥନା ପୁବ୍ବତୋ ଭୱତି ତଦା ପତ୍ଥନାଯ କତ୍ତୁ ପତ୍ଥଯିତୁନୋ ଚତୁତ୍ଥୀ ରୂପନ୍ତ୍ୱତି, ଯଦାତ୍ୱପତ୍ଥତମ୍ପି କେୱଲମାନୁକୂଲ୍ଲେନ ୱତ୍ତମାନଂଦିସ୍ୱା ଦେଯ୍ୟମବ୍ଭୁପଗଚ୍ଛନ୍ତି ଇଦମିଦଂ ୱୋଦସ୍ସାମାତି [କୋପିସ୍ସସାମାତି (ପୋତ୍ଥକେ)] ତଦାନୁକୂଲ୍ଲେନ ପୱତ୍ତନସଙ୍ଖାତାଯ କିରିଯାଯ କତ୍ତୁନୋ ଚତୁତ୍ଥୀରୂପନ୍ତ୍ୱତୀ’’ତି, ଇମିନା ଚ ପାଣିନିଯୱୁତ୍ତିକାରସ୍ସ ଜଯାଦିଚ୍ଚସ୍ସମତେ ବ୍ୟଭିଚାରମାହ, ସୋ ହି ‘‘ଅବ୍ଭୁପଗମୋ ନାମ ପରେନ ପତ୍ଥିତସ୍ସ ଭୱତି ତତ୍ଥ ପତ୍ଥଯିତୁଯେୱ ଚତୁତ୍ଥୀରୂପନ୍ତ୍ୱତୀ’’ତି ୱଦତି, ପୁବ୍ବସ୍ସାକିରିଯାଯ ଯୋ କତ୍ତାତି ୱେଦେୱାକ୍ୟେନ ୱିହିତଥୁତିକରଣ ସଙ୍ଖାତାଯ ଉସ୍ସାହାନୁଜାନନତୋ ପୁବ୍ବଭୂତାଯ କିରିଯାଯ ଯୋ କତ୍ତା ହୋତା ପୋତା ଚ, ସବ୍ବତ୍ଥାପି‘ତସ୍ସା’ତି ଇଦଂ ‘ଚତୁତ୍ଥୀଯାଯଦଭିମତଂ ରୂପ’ନ୍ତିଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ, ଛଟ୍ଠିଯା ସବ୍ବଟ୍ଠାପିଭାୱମାଲମ୍ବ ଏୱନ୍ତି ଅତିଦେସୋତି ଆହ ‘ଏୱନ୍ତୀ’ତିଆଦି, ରୂପସାମ୍ଯତୋ ପନ ତାଦତ୍ଥିଯତ୍ଥସବ୍ଭାୱାଚ ଯଥାଯୋଗଂ ତାଦତ୍ଥ୍ୟେ ଚତୁତ୍ଥୀପି ନ ୱିରୁଜ୍ଝତି, ୱକ୍ଖତି ହି‘ତାଦତ୍ଥ୍ୟେ ୱଚନିଚ୍ଛାଯନ୍ତୁ ‘ଇଚ୍ଚାଦିନା, ଇଚ୍ଛିତୋ ରାଜା, କମ୍ମ ୱଚନିଚ୍ଛାତି ଇମିନା ୱଚନିଚ୍ଛାଯ ପଧାନତ୍ତମାହ… ୱଚନିଚ୍ଛାଭିମୁଖତ୍ତା ସବ୍ବେସଂ କାରକାନଂ, ଅପ୍ପତୁରପ୍ପଯୋଗତ୍ତାତି ଅବହୁପ୍ପଯୋଗତ୍ତା, ହନୁତେ ଅପନଯତି, ଉପତିଟ୍ଠତେ ଉପଟ୍ଠାନଂ ଉପଗମନଂ କରୋତି, ପିହଯନ୍ତି ପତ୍ଥେନ୍ତି, କୁଜ୍ଝ ଅମରିସଂ କରୋତି, ଦୁହନାଦଯୋ କୋପପ୍ପଭୱା ନାନନ୍ତରେନ ତେ ସନ୍ତ୍ୱନ୍ତୀତି ଦୁଭାଦଯୋପ୍ପୁଦାହଟା ‘‘ବ୍ୟଞ୍ଜନେ ଦୀଘରସ୍ସା’’ତି (୧-୩୩) ରସ୍ସେ ଅପରଜ୍ଝାମି, ଇସ୍ସଯନ୍ତି ନସହନ୍ତି, ଆରଜ୍ଝତି ପୁଚ୍ଛିତୋ ନେମିତ୍ତିକୋ ଉପପରିକ୍ଖତି, ଭାଦତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେତି ‘ଯସ୍ସେ’ଚ୍ଚାଦିନା, ପରିଯା ଲୋଚେତି ଉପପରିକ୍ଖତି, କିଂ ଲକ୍ଖଣୋ-ଯମନିଯମୋଚ୍ଚାହ-‘ନାୱସ୍ସ’ମିଚ୍ଚାଦି, ଯାଚିତୁସ୍ସାଯେୱ [ଯାଚିତୁଯେୱ (ପୋତ୍ଥକେ)] ଛଟ୍ଠୀତି ନାୱସ୍ସମଯନିଯମୋତି ଅତ୍ଥୋ, କୁତୋଚ୍ଚାହ-‘ସମ୍ବନ୍ଧେ’ଚ୍ଚାଦି, ଅଞ୍ଞସ୍ସାପୀତି ଅଯାଚିତୁତୋଅପି, ଥୁତିକରଣସ୍ସ କତ୍ତୁଭୂତା ହୋତାପୋତାରୋ ଉସ୍ସାହନାନୁଜାନନାନଂ କମ୍ମଂ ହୋତୀତି ଆହ-‘ପଚ୍ଚନୁପୁବ୍ବସ୍ସ ଗିଣାତିସ୍ସ କମ୍ମେ’ତି। ହୋତୁପୋତୁସଦ୍ଦେହିଚ୍ଚାଦିନା ପୋତୁସଦ୍ଦସ୍ସପି ଛଟ୍ଠିରୂପଂ ଦସ୍ସିତଂ, ୱୁତ୍ତିଯନ୍ତୁ ‘ହୋତୁ ପତିଗିଣାତି’ଚ୍ଚେୱ ପାଠୋ ଦିସ୍ସତି, ହୋତ୍ୱେୱମ୍ପିତ୍ୱମ୍ଭାକମତ୍ରୋପେକ୍ଖା, ଉସ୍ସାହଯତୀତ୍ୱତ୍ଥେ ଗିଣାତି ଅନ୍ତୋଗତଣ୍ୟତ୍ଥୋ। ଅନାୱାଦୋତି ନାୱାଅନ୍ନାଦିୱଜ୍ଜିତୋ। ଏତ୍ଥ ପନ ତଥା ପଟିସେଧାଭାୱେପି ବହୁଲାଧିକାରତୋ ‘ନ ତଂ ନାୱମ୍ମଞ୍ଞେ ନତଂ ଅନ୍ନମ୍ମଞ୍ଞେ’ଚ୍ଚାଦି ଭୱତି, ଅତ୍ଥେୱ ହି ବହୁଲାଧିକାରତୋୱା ଚିପ୍ପସଙ୍ଗାଭାୱୋ, ପଠମନ୍ତଂ ରୂପନ୍ତି ମଞ୍ଞମାନୋତି ପଠମନ୍ତଂ ରୂପଂ, ଏତ୍ଥଚ ଯଦା ତିଣାଦିତୋପି ଖ୍ୟଂସୀଯତେ ତଦା ନିନ୍ଦାୱଗମୋ, ତତ୍ଥ ଚ ନିଯୋଗତୋୱ ନଞ୍ଞପଯୋଗୋ ଞାଥାନୁପ ପତ୍ତିଯାତି ସପ୍ପଟିସେଧମୁଦାହଟଂ ‘ନ ମଞ୍ଞମାନୋ’ତି, ଅୱଧିମ୍ହିଯେୱ ପଞ୍ଚମୀତିଣାତି, ନଞ୍ଞପଯୋଗେୱ ନିଯୋଗତୋ ନିନ୍ଦାୱଗମା ତିଣନ୍ତି କମ୍ମେଯେୱ ଦୁତିଯା, ଅଥୱା ସତୀପି ନିନ୍ଦାୱଗମେ ୱଚନିଚ୍ଛାତୋ ସତ୍ତିସଯେଯେୱ ଦୁତିଯା, ସମ୍ମୁତିପ୍ପଯୋଗେତି ସମ୍ମୁତିସଦ୍ଦସ୍ସ ପଯୋଗେ, ଚତୁତ୍ଥିଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ମତ୍ତାଯାତି ଏତ୍ଥ ଚତୁତ୍ଥିଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ପୁନ ରୁତ୍ତତ୍ତେ କାରଣମାହ-‘ଅଥ ସୋତିୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା’ତି, ଚଣ୍ଡସ୍ସ କୁକ୍କୁରସ୍ସାତିଆଦିସୁତ୍ତେ ‘‘ଅଥ ସୋ’’ତି ପାଠସ୍ସ ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା ‘ଭିଯ୍ୟୋସୋ ମତ୍ତାଯା’ତି ଏତ୍ଥ ସୋକାରୋ ପୁନରୁତ୍ତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ଚଗ୍ଗହଣେନାତି ‘‘ସିଲାଘହନୁ…ପେ… ସତ୍ତମ୍ୟତ୍ଥେସୁଚା’’ତି ସୁତ୍ତେ ଚଗ୍ଗହଣେନ, ଚତୁତ୍ଥୀଭିମତାତି ‘‘ନମୋ ଯୋଗାଦିସ୍ୱପିଚା’’ତି ସୁତ୍ତେନ।

୨୬। ପଞ୍ଚ

ଅୱଧୀଯତେ ୱିସିଲିସ୍ସତେ ଏତସ୍ମାତ୍ୱୱଧି, ଅୱପୁବ୍ବାଯ ଧାଧାତୁତୋ ଅୱଧିମ୍ହି‘‘ଦାଧାତ୍ୱି’’ତି (୫-୪୫) ଇ।

ଯତୋ-ୱଧୀଯତେ କିଞ୍ଚି, କ୍ରିଯାପୁବ୍ବଂ କୁତୋଚିପି;

ଚଲଞ୍ଚାଚଲମଞ୍ଞଞ୍ଚ, ତଂ ୱଦନ୍ତ୍ୟ ୱଧିମ୍ବୁଧା।

ଏତ୍ଥାଯମତ୍ଥୋ ‘‘ଯତୋକୁତୋଚିପି ଅତ୍ଥୋ କିଞ୍ଚି ୱତ୍ଥୁଅୱଧୀଯତେ ସଂଯୋଗସ୍ସ ୱା କିରିଯାନିମିତ୍ତଂ ଗମନଦାନାଦିକିରିଯାପୁବ୍ବଂ ୱିସିଲିସ୍ସତେ ସଯଂ ୱା ଅପେତି ଅଞ୍ଞେନ ୱା ୱିସୁଂ କରୀଯତେ, ତମେୱଂୱିଧଂ ଚଲଞ୍ଚା ଚଲଞ୍ଚ ୱିସିଲେସପରିଚ୍ଛେଦଭୂତଂ ପଦତ୍ଥମୱଧିଂ ୱଦନ୍ତି ବୁଧା ତବ୍ବିଦୁନୋ’’ତି, ତଂ ଯଥା ଧାୱତାସ୍ସା ପୁରିସୋ ପତତି, ପୁରିସଂ ପାତେତି ୱା, ରୁକ୍ଖା ପଣ୍ଣଂ ପତତି, ପଣ୍ଣଂ ପାତେତି ୱାତି, ସୋଚ ତିଧାପ୍ପୁଚ୍ଚତେ ୱିସଯଭେଦେନ, ଯଥା–

ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୱିସଯୋ କୋଚି, ଉପାତ୍ତୱିସଯୋ ତଥା;

ଅନୁମେଯ୍ୟୱିସଯୋ ଚାତି, ତିଧାୱଧି ସମୀରିତୋତି।

ତତ୍ଥ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା ୱଚନୋପନୀତା କିରିଯା ୱିସଯୋ ଯତ୍ଥ ସୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୱିସଯୋ ୱଧି, ଯଥା-'ଗାମସ୍ମା ଆଗତୋ'ତି, ଉପାତ୍ତାଞ୍ଚାହଟା କିରିଯା ୱିସଯୋ ଯତ୍ଥ ସୋ ଉପାତ୍ତୱିସଯୋ, ଯଥା-'ୱଲାହକା ୱିଜ୍ଜୋତତେ'ତି, ୱଲାହକା ନିକ୍ଖମ୍ମ ୱିଜ୍ଜୋଭତେତି ଅତ୍ଥୋ, ଅନୁମେଯ୍ୟା କିରିଯା ୱିସଯୋ ଯତ୍ଥ ସୋ ଅନୁମେଯ୍ୟୱିସଯୋ, ଯଥା'ମାଥୁରା ପାଟଲିପୁତ୍ତକେହି ଅଭିରୂପତରା'ତି, ଏତ୍ଥ ଅଭିରୂପଗୁଣେନ ଉକ୍କଂସନମନୁମେଯ୍ୟଂ, ଅତୋଯେୱେତ୍ଥାଯମେୱ ସଞ୍ଜ୍ଞା ପରିପ୍ଫୁଟା ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ନ କାଚିଦିହ ସଞ୍ଜ୍ଞା ପରିଭାସୀଯତେ ବ୍ୟାମୋହକାରିଣୀ, ଅଥାୱଧିସ୍ମାତି ୱୁଚ୍ଚମାନେ 'ପଦତ୍ଥାୱଧିସ୍ମା'ତି କୁତୋ-ୱସୀଯତେ ଯେନେୱଂ ୱିୱରଣଂ କତନ୍ତ୍ୟାସଙ୍କିଯାହ-ପଦାନ'ମିଚ୍ଚାଦି। ଯଥା ଗାମସ୍ମାତିଆଦିନା ଇଦଂ ଦୀପେତି ''ନ କେୱଲଂ କାଯସଂସଗ୍ଗପୁବ୍ବକୋୱ ୱିସିଲେସୋ, କିଞ୍ଚରହି ବୁଦ୍ଧିସଂସଗ୍ଗପୁବ୍ବକୋପି, ଅତ୍ଥି ଚେହ ବୁଦ୍ଧିସଂସଗ୍ଗ ପୁବ୍ବକୋ, ତଥାହି ଚୋରେହି ଭାଯତିତ୍ୟାଦୋ ଯୋ (ଭଯ)ପେକ୍ଖଣ ସୀଲୋ ଭୱତି, ସୋ ଯଦି ମଂ ଚୋରା ପସ୍ସେଯ୍ୟୁଂ, ଧୁୱଂ ମେ ମରଣନ୍ତି ୱିଚାରେନ୍ତୋ ତେ ବୁଦ୍ଧିଯା ପପ୍ପୋତି ପସ୍ସୁଯ୍ୟ ଚ ତତୋ ନିୱତ୍ତତେ, ତଥା ଚୋରେହି ତାଯତିତ୍ୟାଦୋ ଯୋ ଏକସ୍ସ ମିତ୍ତୋ ଭୱତି ସୋ ଯଦ୍ୟେତଂ ଚୋରା ପସ୍ସେଯ୍ୟୁଂ ଧୁୱମସ୍ସ ମରଣନ୍ତି ପସ୍ସନ୍ତୋ ତେ ବୁଦ୍ଧିଯା ପତ୍ୱା ତତୋ ନିୱତ୍ତଯତୀତ୍ୟୱଧିତ୍ତା ଅୱଧିସ୍ମାୱ ସବ୍ବତ୍ଥ ପଞ୍ଚମୀ''ତି, ପରେହି ପନ ଏତାଦିସେସୁ ସବ୍ବତ୍ଥ ପଟିପତ୍ତୁୱିସେସାନୁଗ୍ଗହାଯ ସୁତ୍ତେହେୱ ପପଞ୍ଚୋ କତୋ, ଇଧ ପନ ସାମଞ୍ଞୱଚନେନେୱ ସିଦ୍ଧତ୍ତା ତଦନୁଗ୍ଗହାଯ ଉଦାହରଣେହେୱ ପପଞ୍ଚିତଂ, ଭୀତିଭାଯନତ୍ଥାନନ୍ତି ଭୀତି ତାଯନାନଂ ଅତ୍ଥୋ ଯେସଂ ତେ ଭୀତିତାଯନତ୍ଥା ତେସନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ନନୁ ଭୀତ୍ୟତ୍ଥାନଂ ପଯୋଗେ ଭଯହେତୁ ସମ୍ଭୱତି ନତୁ ତାଯନତ୍ଥାନନ୍ତି, ନେସ ଦୋସୋ, ତାଯନଞ୍ହି ରକ୍ଖନମୁଚ୍ଚତେ [ସାଯନାହି ରକ୍ଖନମୁପ୍ପଜ୍ଜଭେ (ପୋତ୍ଥକେ)] ତଞ୍ଚ ଭଯହେତୁତୋ ୱେତ୍ୟାହ-'ଯୋ ଭଯହେତୁ'ତିଆଦି, ଇମିନା ଚ ''ଭୀତ୍ୟତ୍ଥାନଂ ଭଯହେତୁ''ତି (୧-୪-୨୫) ପାଣିନିଯାନମପାଦାନସଞ୍ଜ୍ଞା ସୁତ୍ତମ୍ପଟିକ୍ଖିପତି, ତତୋତି ଭଯହେତୁତୋ, ତେସନ୍ତି ଭଯତାଯନାନଂ, ଭଯମନିଟ୍ଠପାତସଙ୍କା, ଉତ୍ତାସୋତ୍ୟତ୍ଥୋ, ତାଯନ ମନିଟ୍ଠପାତତୋ ପରିରକ୍ଖନଂ, ଯଥା ଦସ୍ସନଂ ହୋନ୍ତେୱାତୀମିନା ୱଚନିଚ୍ଛାଯେୱ ପଧାନତ୍ତମାହ, କୋ ହି ଲୋକିଯଂ ୱଚନିଚ୍ଛମତିୱତ୍ତିତୁଂ ସକ୍କୋତି, ତଥାହି ସବ୍ବେୱ ଦବ୍ବାଦଯୋ ସବ୍ବକାରକସତ୍ତିଯୁତ୍ତାୱ, ତତ୍ଥାଯଂ କାରକୱିଭାଗୋ ୱଚନିଚ୍ଛାୱସେନେୱ, ତଂ ଯଥା 'ୱଲାହକୋ ୱିଜ୍ଜୋତତେ, ୱଲାହକେନ ୱିଜ୍ଜୋତତେ, ୱଲାହକେ ୱିଜ୍ଜୋତତେ'ତି। ପରାପୁବ୍ବସ୍ସାତିଆଦିନା ''ପରାଜିସ୍ସାସଯ୍ହୋ''ତି (୧-୪-୨୬) ସଞ୍ଜ୍ଞାସୁତ୍ତଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖାତି, ଅସଯ୍ହୋ ଅତ୍ଥୋତି ସହିତୁଂ ଅଭିଭୱିତୁମସମତ୍ଥୋ ଅତ୍ଥୋ, ଅଜ୍ଝେନସକାସାଇଚ୍ଚାଦିନା ଉଦାହରଣଦ୍ୱମାଚିକ୍ଖତି, ନନୁଚେୱମେତ୍ଥଂ ୱଦତା ଯଞ୍ଞଦତ୍ତସ୍ସାସଯ୍ହତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ କଥଂ ଅଜ୍ଝଯନସ୍ସାସଯ୍ହତ୍ତଂ, ଯେନାସଯ୍ହତ୍ତସ୍ସାୱଧିତ୍ତଂ ପଟିପାଦଯତି ତ୍ୟାସଙ୍କିଯାହ-'ଯଞ୍ଞଦତ୍ତାନଭିଭୱୋ'ଚ୍ଚାଦି, ଅସଯ୍ହୋତୀମସ୍ସ ପଚ୍ଚୁଦାହରଣଂ ପଟିପାଦଯତି 'ଯୋ ପନି'ଚ୍ଚାଦି। ''ୱାରଣତ୍ଥାନମିଚ୍ଛିତୋ''ତି (୧-୪-୨୭) ସୁତ୍ତିତଂ, ତଦାହ 'ୱାରଣତ୍ଥାନ'ମିଚ୍ଚାଦି, ୱାରଣମତ୍ଥୋ ଯେସଂ ତେ ୱାରଣତ୍ଥା, ଅୱଧିମତ୍ତୱଚନିଚ୍ଛାଯନ୍ତି ୱିସେସତୋ ୱିଧାନମନ୍ତରେନା ୱଧିମତ୍ତ ୱଚନିଚ୍ଛାଯଂ, ୱିସେସୱିଧାନେତି ଇଚ୍ଛିତୋତି ୱିସେସୱିଧାନେ, ଚିତ୍ତସ୍ସାୱଧିୱଚନିଚ୍ଛାଯମ୍ପନ ଚିତ୍ତତୋ ପାପଂ ନିୱାରଯେତି ଭୱତି। ''ରକ୍ଖନତ୍ଥାନମିଚ୍ଛିତ''ନ୍ତି (୨-୬-୩) ସୁତ୍ତିତଂ, ତଦାହ-'ରକ୍ଖନତ୍ଥାନ'ମିଚ୍ଚାଦି, କେସଞ୍ଚୀତି କଚ୍ଚାଯନାଦିକେ ଦସ୍ସେତି। ''ଅନ୍ତରଧାନେ ଯେନାଦସ୍ସନମିଚ୍ଛତୀ''ତି (୧-୪-୨୮) ସଞ୍ଜ୍ଞାସୁତ୍ତମାରଦ୍ଧଂ, ତଦାହ-'ଅନ୍ତରଧାନେ'ଚ୍ଚାଦି, ଅଯମୁପଜ୍ଝାଯୋ ଯଦି ମଂ ପସ୍ସତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଦସ୍ସନେ ଦୋସଂ ତକ୍କେତି 'ନୁନ'ମିଚ୍ଚାଦିନା, ପେସନମସକ୍କାରପୁବ୍ବକୋ ନିଯୋଗୋ, ଅଜ୍ଝେସନଂ ସକ୍କାରପୁବ୍ବକୋ, ମଞ୍ଞମାନୋ ସିସ୍ସୋ ଅହଂ କଥନ୍ନାମ ବ୍ୟୱହିତୋ ଭୱାମୀତି ଅନ୍ତରଧାନେ ବ୍ୟୱଧାନ ନିମିତ୍ତଂ, ଯେନ ଅତ୍ତନୋ ଅଦସ୍ସନମିଚ୍ଛତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଅନ୍ତରଧାନେତି ନିମିତ୍ତସତ୍ତମୀଚାଯଂ, ଅତୋ ଆହ-'ବ୍ୟୱଧାନନିମିତ୍ତ'ନ୍ତି, ବ୍ୟୱହିତୋତି ଅନ୍ତରହିତୋ, ମାମଂ ଉପଜ୍ଝାଯୋତ୍ୟାଦିନା ଉଦାହରଣଦ୍ୱମାହ, ବ୍ୟୱଧାନତ୍ଥଂ ବ୍ୟୱହିତତ୍ଥଂ, ''ଅନ୍ତରଧାନେତି କିଂ ଚୋରେ ନ ଦିଦିକ୍ଖତୀ''ତି ପଚ୍ଚୁଦାହଟଂ ପରେହି, ତମ୍ପଟିପାଦଯମାହ-'ଯତ୍ଥାଦସ୍ସନ'ମିଚ୍ଚାଦି, ଚୋରେ ନ ଦିଦିକ୍ଖତୀ (ତ୍ୟ), ତ୍ର ହି ଯୋ ଚୋରେ ନ ଦିଦିକ୍ଖତି ତେହି ଅତ୍ତନୋ ଅଦସ୍ସନମିଚ୍ଛତୀତି ନ ଅନ୍ତରଧାନନିମିତ୍ତଂ, କିନ୍ତୁପଘାତନିୱତ୍ୟତ୍ଥଂ, କିନ୍ତୁପଘାତନିୱତ୍ତିଯାତି ଏୱଂ ମଞ୍ଞତେ ''ନାତ୍ରାନ୍ତରଧାନମେ (ୱାୱସେଯଂ), କିନ୍ତୁ ତନ୍ନିମିତ୍ତୋ ପଘାତନିୱତ୍ତିପି, 'ଉପଜ୍ଝାଯା ଅନ୍ତରଧାଯତୀ'ତ୍ୟତ୍ର ୱିନାପ୍ୟୁପଘାତସମ୍ଭୱମନ୍ତରଧାନସମ୍ପାଦନମେୱ ସମ୍ଭୱତୀ''ତି। ଇଚ୍ଛତିଗ୍ଗହଣଂ କିମତ୍ଥଂ ଅଦସ୍ସନିଚ୍ଛାଯଂ ସତି ସତ୍ୟପି ଦସ୍ସନେ ଯଥାସିଯା''ତି ୱୁତ୍ତଂ, (ତଂ) ପଟିପାଦଯମାହ-'ଅଦସ୍ସନିଚ୍ଛାଯମ୍ପନି'ଚ୍ଚାଦି, ସତୀପି ଦସ୍ସନେତି ଉପଜ୍ଝାଯେନ ଦସ୍ସନେ ସତୀପି, ତତୋତି ଉପଜ୍ଝାଯତୋ, ଅୱଧିରୂପତା ଏୱାତି ଉପଜ୍ଝାଯସ୍ସାୱଧିରୂପତା ଏୱ। ''ଆଖ୍ୟାତୋ ପଯୋଗେ''ତି (୧-୪-୨୯) ପରୱଚନଂ, ତଦାହ 'ଉପଯୋଗେ'ଚ୍ଚାଦି, ନିଯମପୁବ୍ବକଂ ୱିଜ୍ଜାଗହଣମୁପଯୋଗୋ ତ୍ରାଧିପ୍ପେତୋ, ଉପଯୋଗୱଚନସାମତ୍ଥିଯା ୱିଜ୍ଜାଗହଣତ୍ଥଂ ସିସ୍ସୱତ୍ତଂ ନିଯମୋ, ତତୋତି ଆଖ୍ୟାତୁତୋ। ''ଜନିକତ୍ତୁନୋ ପକତୀ''ତି (୧-୪-୩୦) ସଞ୍ଜ୍ଞାସୁତ୍ତଂ କତଂ, ତଦାହ-'ଜନ୍ୟତ୍ଥସ୍ସା'ତିଆଦି, ଜନିନୋ ଅତ୍ଥୋ ଜନ୍ୟତ୍ଥୋ, କିନ୍ତଂ ଜନନଂ, ତତୋତି ଜନିକତ୍ତୁହେତୁତୋ, ପକତିସଦ୍ଦେନ କାରଣମତ୍ତଂ ଗହିତଂପରେହି 'ପୁତ୍ତା ପମୋଦା ଜାଯତେ'ଚ୍ଚାଦୋ ପୁତ୍ତାଦିତୋପି ଯଥା ସିଯା'ତି, ଦୁୱିଧଂ (ହି) କାରଣଂ ଉପାଦାନକାରଣଂ ସହକାରିକାରଣଞ୍ଚ, ତତ୍ଥ କାରିଯେନାଭିନ୍ନଦେସୋ ଘଟସ୍ସ ମତ୍ତିକାପିଣ୍ଡୋ ଉପାଦାନକାରଣଂ, ତସ୍ସେୱ ପନ ଦଣ୍ଡଚକ୍କାଦି (କାରିଯେନ ଭିନ୍ନଦେସୋ) ସହକାରିକାରଣଂ, ତେସୂପାଦାନକାରଣସ୍ସେହ ଗହଣେ'ସିଙ୍ଗା ସରୋ ଜାଯତେ'ଇଚ୍ଚତ୍ରେୱ ସିଯା, ନ ତୁ 'ପୁତ୍ତା ପମୋଦା ଜାଯତେ'ଚ୍ଚାଦୋ, କାରକନ୍ତରୱଚନିଚ୍ଛାଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ କାରକନ୍ତରାଦିୱଚନିଚ୍ଛାଯନ୍ତି ପାଠେନ ଭୱିତବ୍ବଂ... ଏତ୍ଥନ୍ତରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ୱଚନିଚ୍ଛାଯପି ସମ୍ଭୱତୋ, ତତ୍ର ତିଟ୍ଠନ୍ତୀତି ତତ୍ରଟ୍ଠା, ତେସଂ, ଲୋକୋ-ନଞ୍ଞଥାୱାଦୀ ୱୋହାରିକଜନୋ, ତତ୍ଥ ଭୱା ଲୋକିଯା, ନୱତ୍ତୁ ପଟିବଦ୍ଧାତି ଲୋକୱଚନିଚ୍ଛମୁଲ୍ଲଙ୍ଗିଯ

ଅହମେୱ ୱଦାମୀତି ସକଙ୍ଖାସଯେନ ୱଦନ୍ତୋ ୱତ୍ତା, ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧା ନ ହୋତୀତି ଅଧ୍ପୋ। ‘‘ପଭୱୋ ଭୱତିସ୍ସା’’ତି (୧-୪-୩୧) ସୁତ୍ତିତଂ, ତଦାହ-‘ଭୱତିସ୍ସା’ତିଆଦି, ପଠମତୋ ଉପଲବ୍ଭୂତୀତି ଅତ୍ଥକଥନେନ ଜନ୍ମନ୍ତୋ-ତ୍ର ନ ସମ୍ଭୱତୀତି ୱଦତି, ନହି ହିମୱା ଗଙ୍ଗାଯ କାରଣଂ, ସା ହି ଅଞ୍ଞେହି ଏୱକାରଣେହି ଉପ୍ପନ୍ନା , ହିମୱତି ତୁ କେୱଲଂ ପଠମତୋ ଉପଲବ୍ଭୂତି। ‘‘ଜିଗୁଚ୍ଛାୱିରାମପମାଦତ୍ଥାନୁମୁପସଙ୍ଖ୍ୟାନଂ’’ତି (୧-୪-୨୪ୱା) ୱୁତ୍ତଂ, ତଦାହ-‘ୱିରମଣତ୍ଥେ’ତ୍ୟାଦି, ଜିଗୁଚ୍ଛାପମାଦତ୍ଥଧାତୁଯୋଗେ ପନ କମ୍ମାଧିକରଣୱଚନିଚ୍ଛା ଦିସ୍ସତୀତି ୱୁତ୍ତଂ, ଅୱଧିୱଚନିଚ୍ଛାପି ପନ ଦିସ୍ସକେ ‘ଜିଗୁଚ୍ଛତି ନାହିରିକୋ ପାପା’ତି, ଧମ୍ମା ପମଜ୍ଜତୀତିପି ହୋତେୱ ପଟିସେଧାଭାୱା। ‘‘ଅଞ୍ଞାରାଦିତରରିତେ ଦିସାସଦ୍ଦାଞ୍ଚୁତ୍ତରପଦାଚାହି ଯୁତ୍ତେ’’ତି (୨-୩-୨୯) ସୁତ୍ତିତଂ, ତଦାହ-‘ଅଞ୍ଞସଦ୍ଦଯୋଗେ’ଚ୍ଚାଦି, ଯତୋତି ଦେୱଦତ୍ତାଦିତୋ, ‘‘ଅଞ୍ଞେତ୍ୟତ୍ଥଗ୍ଗହଣଂ, ତେନ ପରିଯାଯପ୍ପଯୋଗେପି ଭୱତୀ’’ତି ଅଞ୍ଞେହି ବ୍ୟାଖ୍ୟାତତ୍ତା ଆହ-‘ଭିନ୍ନୋ ଦେୱଦତ୍ତା’ତି, ଆରାସଦ୍ଦସ୍ସ ଦୂରତ୍ଥତ୍ତା ଆସୱନ୍ନଯତୋ ଆରା ଦୂରୋ ଭୱତୀ(ତ୍ୟତ୍ଥୋ ଉ) ପାଦୀଯତେତ୍ୟାହ‘ଆରାସଦ୍ଦୋ ଦୂରତ୍ଥୋ’ତି, ନିଦ୍ଦିସ୍ସମାନପଟିଯୋଗୀତି ‘ଦେୱଦତ୍ତୋ ସୂରୋ’ତି ନିଦ୍ଦିସ୍ସମାନସ୍ସ କସ୍ସଚି ଯୋ ସୋ ଦୁତିଯୋ, ସୋ ପଟିଯୋଗୀ। ଦିସାଦେସକାଲୱୁତ୍ତୀନଂ ଦିସାସଦ୍ଦତ୍ତେନ ପରିଗ୍ଗହତୋ ଆହ‘ଦିସା ଦେସକାଲୱାଚୀନଂ ଯୋଗେ’ତି, ପୁବ୍ବେୱ ସମ୍ବୋଧାତିଆଦୀନି କାଲୱାଚୀଯୋଗେ ଉଦାହରଣାନି, ଅଞ୍ଚୁତ୍ତରପଦଆଚଆହିପଚ୍ଚଯଯୋ ଗେତ୍ୱିହ ନୋଦାହଟଂ। ‘‘ପଞ୍ଚମୀୱିଧାନେ ଲ୍ୟପ୍ଲୋପେ କମ୍ମନ୍ୟୁପସଙ୍ଖ୍ୟାନଂ ‘‘ଅଧିକରଣେ ଚୋପସଙ୍ଖ୍ୟାନ’’ମିତି (୨-୩-୨୮-ୱା) ୱାତ୍ତିକଂ, ତଦାହ‘ଯତ୍ଥ’ଚ୍ଚାଦି, ଲ୍ୟପ୍ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଯତ୍ରାପ୍ପଯୋଗୋ, ତସ୍ସତ୍ଥୋ ଚେ ଗମ୍ଯତେ, ସୋ ଲ୍ୟପ୍ଲୋପୋ, ତ୍ୱାଲୋପୋ ଲ୍ୟପଲୋପୋତ୍ୟୱିସେସୋ, ପାସାଦ ମାରୁଯ୍ହ ପେକ୍ଖତି ଆସନେ ଉପୱିସିତ୍ୱା ପେକ୍ଖତୀତି ଇଦଂ ୱିସଯୋ ପଦସ୍ସନଂ ପୁବ୍ବଂ ଯସ୍ସାତି କିରିଯାୱିସେସନେ ସମାସୋ, ୱକ୍ଖମାନସଦ୍ଦସ୍ସନେସୁପି ପାସାଦତୋ-ପକ୍କମନଲେସସବ୍ଭାୱା ପାସାଦୋ (ଯେୱା) ୱଧିରୂପେନ ୱତ୍ତୁମିଟ୍ଠୋତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-‘ତଥାହି’ଚ୍ଚାଦି, ଅପକ୍କମତି ତତୋ ତଂ ଦସ୍ସନନ୍ତି ତତୋ ପାସାଦତୋ ତସ୍ସ ଦଟ୍ଠୁନୋ ଦସ୍ସନଂ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅପକ୍କମତ୍ୟପଯାତୀତ୍ୟତ୍ଥୋ, ଅୱଧିଭାୱୋ ପାସାଦସ୍ସାତି ୱିଞ୍ଞାଯତି, ଯେସନ୍ତି ୱେସେସିକାନଂ, ତେ ହ୍ୟେୱମାଚିକ୍ଖନ୍ତି ‘‘ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଚକ୍ଖୁଗୋଳକତୋ-ଇନ୍ତସୁଖୁମଭାୱେନ ନିକ୍ଖମ୍ମ ୱିସାଲୀଭୱନ୍ତଂ ୱିସଯଦେସମୁପଗମ୍ମ ସକଲମତ୍ତନା ଦିଟ୍ଠଂ ପସ୍ସତି ରଂସିରୂପେନ, ଯଥା କାହଲା ମୂଲେ କିସା ଅଗ୍ଗେମହତୀ, ତଥା ଞାଣିନ୍ଦ୍ରିଯାନୀ’’ତି, ଅଧିଟ୍ଠାନଦେସନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାଧିଟ୍ଠାନଭୂତଂ ଚକ୍ଖୁଗୋଳକଦେସଂ, ୱିସଯପ୍ପତ୍ତୀତି ଗୋଚରେ ପତ୍ତି, ସନ୍ତତିଯାତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯପବନ୍ଧସ୍ସ, ଅଧିଟ୍ଠାନ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନାପଜ୍ଜତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତତୋତି ପାସାଦତୋ, ଅପକ୍କନ୍ତନ୍ତ୍ୱାତି ଅପଗମନେନ, ଯଜ୍ଜପି ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଚକ୍ଖୁଗୋଳକତୋ ବହି ନିଗ୍ଗଚ୍ଛତି, ତଥାପିପାସାଦଟ୍ଠସ୍ସଚକ୍ଖୁଗୋଳକା ନିଗ୍ଗଚ୍ଛତୀତି ପାସାଦସ୍ସାପ୍ୟୱଧିଭାୱୋ, ଯେସନ୍ତୁତି ଖଣିକୱାଦୀନନ୍ତୁ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାଧିଟ୍ଠାନମ୍ପତ୍ତେ ୱିସଯେ ୱିଞ୍ଞାଣଲକ୍ଖଣଂ କାରିଯଂ କରୋନ୍ତି ସୀଲେନାତି ପତ୍ତକାରୀନି, ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯାଧିଟ୍ଠାନଦୋସୋ ନେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତତୋତି ପାସାଦତୋ, ଯେସମ୍ପନାତି ଖଣିକୱାଦିନୋୱ ଦସ୍ସେତି, ଅତ୍ର ହି ଚତ୍ତାରୋ ପକ୍ଖା ପତ୍ତକାରୀନିନ୍ଦ୍ରିଯାନି, ଅପ୍ପତ୍ତକାରୀନି, ଚକ୍ଖୁସୋତାନି ଅପ୍ପତ୍ତକାରୀନି ସେସାନି ୱୁତ୍ତୱିପରିତାନି, ଚକ୍ଖୁଯେୱ ପତ୍ତକାରୀ ସେସମଞ୍ଞଥେତି, ଚତୁସ୍ୱେୱ ତେସୁ ପଠମପକ୍ଖଦ୍ୱଯମୁପନ୍ନସ୍ସ ପଟିପାଦିତଂ… ତପ୍ପଟିପାଦନେନେତରେସମ୍ପି ପଟିପାଦିତତ୍ତା, ସଙ୍ଗସାମଯିକସାଧାରଣତ୍ତାସଦ୍ଦସତ୍ଥସ୍ସାତି ଇଦଂ ଅଯୁତ୍ତମିୱ ଦିସ୍ସତି… ସଦ୍ଦସତ୍ଥସ୍ସିମସ୍ସ ବୁଦ୍ଧୱଚନୋପଯୋଗିତ୍ତେନ ସୋଗତସମଯାନୁଗୁଣପ୍ପୱତ୍ତିତୋ, ଖଣିକୱାଦିନୋ ପନ ନିସ୍ସାଯେଦଂ ସୁନ୍ଦରମେୱ, ମନସିକାରାଦୀତିଆଦିସଦ୍ଦେନ ଚକ୍ଖୁତୋ [ଚକ୍ଖୁନା (ପୋତ୍ଥକେ)] ଅଭେଦୋ ରୂପାପାଥଗମୋ ଚ ଦସ୍ସିତୋ, ଯୋଗ୍ଗଦେସେତି ଦସ୍ସନଯୋଗ୍ଗେ ପଦେସେ। ‘‘ପୁଚ୍ଛନାଖ୍ୟାନେସୁ ଚ ପଞ୍ଚମୀ ୱତ୍ତବ୍ବା’’ତି (୨-୩-୨୮ୱା) ୱୁତ୍ତଂ, ତଦାହ-‘ପୁଚ୍ଛନସଦ୍ଦତୋ’ଚ୍ଚାଦି, ପୁଚ୍ଛନାଖ୍ୟାନେସୁ ସାମଞ୍ଞେନ ପଞ୍ଚମୀୱିଧାନେ-ତିପ୍ପସଙ୍ଗଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ-‘ଅୱସ୍ସ’ମିଚ୍ଚାଦି, କସ୍ମାତି ପଞ୍ହୋ, ଦେୱଦତ୍ତସ୍ସେତ୍ୟାଖ୍ୟାନଂ, କୋସୋ ଯଞ୍ଞ ଦତ୍ତୋତି ପଞ୍ହୋ ୱିଧିରୂପୋୱାଯଂ, ଯୋ-ଙ୍ଗଦୀତ୍ୟାଦ୍ୟନୁୱାଦରୂପମାଖ୍ୟାନଂ, ଅଙ୍ଗଦୀକେଯୂରୀ। ‘‘ଯତୋଚାଦ୍ଧକାଲନିମ୍ମାନଂ ତତୋ ପଞ୍ଚମୀ ୱତ୍ତବ୍ବା’’ତି (୨-୩-୨୮ୱା) ୱୁତ୍ତଂ, ତଦାହ-‘ଅଦ୍ଧ’ଚ୍ଚାଦି, ନିମୀଯତେ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜତେ ଯେନ ତଂ ନିମାନଂ, ତଦେୱ ନିମ୍ମାନଂ। ‘‘ଅଦ୍ଧସ୍ସ ପଠମା ସତ୍ତମୀ ଚ ୱତ୍ତବ୍ବା’’ତି (୨-୩-୨୮) ୱୁତ୍ତଂ, ତତ୍ଥାଯମତ୍ଥୋ ‘‘ତଂ ଯୁତ୍ତାତି ୱତ୍ତତେ, ତଂ ଯୁତ୍ତା ପଞ୍ଚମିଯୁତ୍ତା ପରସ୍ମାଦ୍ଧସ୍ସ ପଠମା ଚ ସତ୍ତମୀ ଚ ୱତ୍ତବ୍ବା’’ତି, ପାଟଲିପୁତ୍ତସ୍ମାତି ପଞ୍ଚମି ଯୁତ୍ତଂ, ଏତାପି ନ ୱତ୍ତବ୍ବାତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-‘ସତ୍ତଯୋଜନାନୀ’ତିଆଦି, ଅତ୍ର ହି ଯଦା ରାଜଗହସ୍ସ ଯୋଜନଞ୍ଚାଭେଦୋ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛୀଯତେ, ତଦା ପାଟଲିପୁତ୍ତସ୍ମା ରାଜଗହଂ ସତ୍ତଯୋଜନାନୀତି, ଭେଦୱଚନିଚ୍ଛାଯନ୍ତୁ ‘‘ସତ୍ତମ୍ୟୱୋ’’ତ୍ୟାଦିନା (୨-୩୪) ସତ୍ତମୀ ସିଦ୍ଧା‘ସତ୍ତସୁ ଯୋଜନେସୁ’ତି। ତଥାହି ପାଟଲିପୁତ୍ତସ୍ମା ସତ୍ତସୁ ଯୋଜନେସୁ ସତି ରାଜଗହଂଭୱତୀତ୍ୟଯମତ୍ଥୋ ପତୀଯତେ, ସତ୍ତଯୋଜନସମ୍ବନ୍ଧିଭୱନଂ ରାଜଗହ (ଭୱନ)ସ୍ସ ଲକ୍ଖଣନ୍ତୱତି। ସମ୍ବନ୍ଧେ ଛଟ୍ଠୀତି ଇମିନା ‘‘ତଂ ଯୁତ୍ତା କାଲେ ସତ୍ତମୀ ୱତ୍ତବ୍ବା’’ତି (୨-୩-୨୮ୱା) ୱଚନମ୍ପଟିକ୍ଖିପତି। ‘‘କରଣେଚ ଥୋକପ୍ପକିଚ୍ଛକତିପଯସ୍ସା ସତ୍ତୱଚନସ୍ସେ’’ତି (୨-୩-୩୩) ସୁତ୍ତିତଂ, ତଦାହ-‘ଯଦା ଇଚ୍ଚାଦି, କିଚ୍ଛାଦଯୋତିଆଦିସଦ୍ଦେନ ଥୋକଅପ୍ପକତିପଯେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି, ଅସତ୍ତରୂପନ୍ତି ଅଦ୍ଦବ୍ବରୂପଂ, ଗୁଣେ ହେତୁମ୍ହୀତି ଗୁଣପଦତ୍ଥେ ହେତୁଭୂତେ ‘‘ଗୁଣେ’’ତି (୨-୨୧) ପଞ୍ଚମୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଯଥାୱୁତ୍ତୱିଧାନେନେତି ‘‘ଗୁଣେ’’ତି ସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତୱିଧାନେନ, ‘‘ଗୁଣେ’’ତି ସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତୱିଧାନେନ, ଯଦାଦ୍ୱିଚ୍ଚାଦିନା ପରେସଂ ୱିଯ କରଣେ ୱିସୁଂ ୱିଧାନେ ପଯୋଜନଂ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେତି। କତ୍ତବ୍ବରୂପସ୍ସ ଚଲନସ୍ସାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ସମାନାଧିକରଣତ୍ତେନ ୱିସେସନନ୍ତି ଯୋଜନା, ସମାନାଧିକରଣତ୍ତେନାତି ଚ ‘ରଞ୍ଞୋ ପୁରିସୋ’ତ୍ୟାଦୋ ଅସମାନାଧିକରଣସ୍ସାପି ୱିସେସନତ୍ତଦସ୍ସନତୋ ୱୁତ୍ତଂ, ସମାନାଧିକରଣତ୍ତେନ ୱିସେସନଭାୱୋ ଚାସ୍ସ ଥୋକଗୁଣାନ୍ୱିତେ ଚଲନେ ୱତ୍ତମାନୋ ଥୋକସଦ୍ଦୋ ଅସତ୍ତୱଚନୋୱ ୱିସେସନନ୍ତି, ତେନେୱାଖ୍ୟାଯତେ ‘ଥୋକସ୍ସ କମ୍ମତ୍ତା କମ୍ମେ ଦୁତିଯା’ତି। ପଞ୍ଚମୀତ୍ୟନୁୱତ୍ତମାନେ ‘‘ଦୂରନ୍ତିକତ୍ଥେହି ଛଟ୍ଠୀ ୱା’’ତି (୨-୩-୩୪) ୱୁତ୍ତଂ,

ତଦାହ‘ଦୂରନ୍ତି କହେହି’ଇାଦି, ଅଓଧିସମ୍ବନ୍ଧଲକ୍ଖଣାତି ଅଓଧିସମ୍ବନ୍ଧାଓ ଲକ୍ଖଣଂ ନିମିତ୍ତମାସଂ ପଞ୍ଚମୀଛଟ୍ଠୀନଂ ତା ତଥା ୱୁତ୍ତା, ଓତ୍ତୁମିଚ୍ଚୋତି ଇମିନା ଓଚନିଚ୍ଛାଯେଓ ପଧାନତ୍ତମାହ, ଏଓଂ ଚରହି ତଂତଂ କାରକଓଚନିଚ୍ଛାଯମଞ୍ଞାପି ୱିଭତ୍ତିଯୋ କସ୍ମା ନପ୍ପଯୁଜ୍ଜେଯ୍ୟୁନ୍ତି ଆହ-‘ଲୋକିଯା ଚେହ୍ୟା’ତିଆଦି, ଏହ୍ର ୱିଭତ୍ତୀନଂ ନିଯମେ ଲୋକିଯା ଏଓ ଓଚନିଚ୍ଛା ନିବନ୍ଧନଂ କାରଣନ୍ତି ଅହୋ, ପଞ୍ଚମୀଚାତ୍ରନୁଓତ୍ତମାନେ ‘‘ଦୂରନ୍ତି କହେହି ଦୁତିଯା ଚେ’’ତି (୨-୩-୩୫) ୱୁତ୍ତଂ, ‘‘ପଞ୍ଚମ୍ଯଧିକରଣେଚ’’ (୨-୩-୩୬) ଇଚ୍ଚତ୍ର ଚ କାରେନ ଦୂରନ୍ତି କହେହି ସତ୍ତମୀ ଚ ୱୁତ୍ତା ପାଟି ପଦିକହେ ସାରସଙ୍ଗହକାରାଦୀହି, ତଦକ୍ଖିପ୍ପ ଅଞ୍ଞାପଦେସେନ ପଟିକ୍ଖିପିତୁଂ କେଚିତ୍ତ୍ୱାଦି ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତିଯଂ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ’କେଚୀତି ସାରସଙ୍ଗହାଦଯୋ’ତିଆଦି। ଦୂରାପାଦାଓସେଚନନ୍ତି ଅଯଂ ତେସମ୍ପଟିକ୍ଖେପନ ଯୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଇତିସଦ୍ଦୋ ପନେତ୍ଥ ପରିହୀନୋ, ନହିତନ୍ତିଆଦୀସୁ ତସଦ୍ଦେନାସତ୍ତରୂପଂ ଦୂରାଦି ଓତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତନ୍ତ୍ଵଓସେଯଂ, ନ ହି ତଂ ଗମ୍ଯତେ, ନ ହି ତତୋ ଗମ୍ଯତେ, ନ ହି ତେନ ଗମ୍ଯତେ, ନ ହି ତସ୍ମିଂ ଠୀଯତେ’ତି ୱିସୁଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଓସେଯୋ। ପତୀଯନ୍ତେଚାତି ଚୋ ଓତ୍ତଇନ୍ତରସମୁଚ୍ଚଯେ, ଅତୋଚେତି ଓକ୍ଖମାନହେତୁପରାମାସୋ, ଯନ୍ତି ଯସ୍ମା ଅହେ ନିପାତୋ, ୱାକ୍ଯକାରୋ ଓରରୁଚି, ତଂସାମାନାଧିକରଣ୍ଯତୋତି ଦୂରାଦିସା ମାନାଧିକରଣ୍ଯତୋ, ତଂଯୁତ୍ତତୋପୀତି ଦୂରାଦିଯୁତ୍ତା ଗାମାଦିସଦ୍ଦତୋପି, ପଚ୍ଚକ୍ଖନ୍ତୋତି ୱାକ୍ଯକାରଓଚନଂ ପଚ୍ଚାଚିକ୍ଖନ୍ତୋ, ତଥାହ୍ଯତ୍ରାଯଂ ମହାଭାସ୍ସ ପାଠୋ ‘‘ଦୂରନ୍ତିକହେହି ପଞ୍ଚମୀୱିଧାନେ ତଂଯୁତ୍ତା ପଞ୍ଚମୀପଟିସେଧୋ ଓତ୍ତବ୍ବୋ ଦୂରା ଗାମସ୍ସ, ତତ୍ରାପି ଦସ୍ସନା ଅନତ୍ଥକୋ-ଯମ୍ପଟିସେଧୋ, ତତ୍ରାପି ହି ପଞ୍ଚମୀ ଦିସ୍ସତି–

ଦୂରସ୍ମାଓସଥା ମୁତ୍ତଂ, ଦୂରାପାଦାଓସେଚନଂ;

ଗୁରୁତୋ କୁପିତା ଦୂରା,ଭାଣ୍ଡଂ ଦୂରା ଚ ଦସ୍ସୁହିତି।

ଅତ୍ର ଦୂରନ୍ତିକେତ୍ୟାଦି ଓତ୍ତଙ୍କଂ ୱାକ୍ଯକାରଓଚନଂ, ଦୂରା ଗାମସ୍ସାତି ତସ୍ସୋଦାହରଣଂ, ତତ୍ରାପିଚ୍ଚାଦି ପଚ୍ଚକ୍ଖାନଭାସ୍ସଂ, ଦୂରସ୍ମାଓସଥାତି ଆଓସଥସ୍ସ ଦୂରେତି ଅହୋହି ଭାସ୍ସପଦୀପେ କେଯ୍ୟଟୋ, ପଠମୋ ପୁରିସୋ ଯସ୍ସ ସୋ ପଠମପୁରିସୋ ଭଓତି ‘‘ଦୂରନ୍ତିକା’’ଦି (୨-୬-୫) କଚ୍ଚାଯନସୁତ୍ତେ ସୁଦ୍ଧାଦିଯୋଗୋପି ସଙ୍ଗହିତୋ, ତେନାହ–‘ସୁଦ୍ଧପ୍ପ ମୋଚନୱିୱିତ୍ତପ୍ପମାଣଯୋଗେ’ତି, ‘‘ଧାତୁନାମାନମୁପସଗ୍ଗଯୋଗାଦୀସ୍ୱପିଚ’’ ଇତି (୨-୬-୨) ସୁତ୍ତେ ଚଗ୍ଗହଣତୋ ପଭୁତିଯୋଗୋ ଚ ଗହିତୋ, ତେନାହ–‘ପଭୁତି ଯୋଗେଚା’ତି, ପଭୁତିଯୋଗେଚାତି ଇମିନା ପଭୁତ୍ୟତ୍ଥଯୋଗୋପି ସଙ୍ଗହିତୋ, ତେନେଓ ‘ଯତୋସରାମି ଅତ୍ତାନ’ନ୍ତି ଉଦାହଟଂ।

୨୭। ଅପ

ନନୁ ଫୁଟୋଓ ତେସଂ ସାଲାଦୀନଂ ଯୋଗୋତି କିମେତ୍ଥ ପଞ୍ହେନ କସ୍ସ ପନେତେହି ଯୋଗୋ’ତ୍ଯାସଙ୍କିଯାହ-‘ଓଜ୍ଜନଂ ହିଚ୍ଚାଦି, ଓଜ୍ଜନାନନ୍ତି କତ୍ତରି ଅନୋ, ଓଜ୍ଜନେ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଓତ୍ତମାନେହୀତି ଓଜ୍ଜନସଙ୍ଖାତେ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଓତ୍ତ ମାନେହି ଅପପରୀହି, ଯୁତ୍ତସ୍ମାତି ଯୁତ୍ତତୋଓ ଏକସ୍ମା, ନାଞ୍ଞତୋ, କିମେତ୍ଥ ଓତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଇମିନା ଅପପରୀହି ଯୁତ୍ତସ୍ମାଓ ପଞ୍ଚମୀଭଓନେ ପସିଦ୍ଧତ୍ତମାହ, ପସିଦ୍ଧମ୍ପେତମାହରିତ୍ୱା ପକାସେତୁମାହ-‘କତ୍ଥୁନୋ’ଇାଦି, ଯଦତ୍ଥୋତି ଯୋସାଲାଦି ଅହୋ ପଯୋଜନଂ ଯସ୍ସ ଓଜ୍ଜନକିରିଯା ରମ୍ଭସ୍ସ ସୋ ଯଦହୋ। ‘‘ପଞ୍ଚମ୍ଯପାପରୀହୀ’’ତି (୨-୩-୧୦) ଆଯୁତ୍ତେପି ପଞ୍ଚମୀ ୱିଧୀଯତେ ପରେହି, ତଦାହ-‘ମରିଯାଦାଯ’ମିଚ୍ଚାଦି, ଅଓଧିମା ଏହ୍ର ଓସ୍ସନଂ।

୨୮। ପଟି

ଦିଟ୍ଠସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସାତି ପସିଦ୍ଧଓସେନ ଦିଟ୍ଠକାରିଯକାରଣସ୍ସ ମୁଖ୍ଯସ୍ସ, ତସ୍ସ କାରିଯନ୍ତନ୍ତି ତସ୍ସ ମୁଖ୍ଯସ୍ସ ଯଂ କାରିଯଂ, ତଦନ୍ତଂ ମୁଖ୍ଯକାରିଯ କରଣନ୍ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ତସ୍ମିଂ ପଟିନିଧିମ୍ହି ଓତ୍ତମାନେନ ପଭିନେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ୱିନିମଯେତି ପରିଓତ୍ତନ ନିମିତ୍ତଂ ପଟିଦାନେଚାତି ଚ ସଦ୍ଦସ୍ସାଟ୍ଠାନପ୍ପଯୁତ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା, ପଟିନା ତସ୍ସ ଯୋଗୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୨୯। ରିତେ

ଯଦି ଓଜ୍ଜନକିରିଯାଯ ସମ୍ବଜ୍ଝମାନସ୍ସ କମ୍ମତ୍ତା କମ୍ମେ ଦୁତିଯା, କିମତ୍ଥଂ ଚରହି ପୁନ ଦୁତିଯାଓଚନନ୍ତି ଆହ-‘ପଟିପଦୱିଧାନେ’ଇାଦି, ପଟିପଦଂ ଉଜୁକମେଓୋଚ୍ଚାରିତଂ ୱିଧାନଂ ଯସ୍ସା ସା ପଟିପଦୱିଧାନା, ୱିସେସୱିଧାନ ଓତୀତ୍ୟତ୍ଥୋ, ଯଜ୍ଜତ୍ର ଦୁତିଯାଓଚନଂ ନ ସିଯା ତଦା ରିତେସଦ୍ଦେନ ଯୋଗେ ଉଜୁକଂ ୱିଧୀଯମାନାଯ ପଞ୍ଚମିଯା ଦୁତିଯା ବାଧୀଯେଥାତି ମଞ୍ଞତେ। ଯଦ୍ୟତ୍ର ପଞ୍ଚମିଯା ଦୁତିଯାଯ ବାଧାଭାଓୋ ଏଓ ପଯୋଜନଂ, ଏଓଞ୍ଚରହି ‘ରିତେ ୱା’ତି ସୁତ୍ତଯିତଙ୍କଂ ଏଓଂ ସତି ପକ୍ଖେ ଦୁତିଯା ଚ ଭଓିସ୍ସତି, ଲହୁ ଚ ସୁତ୍ତମ୍ପଣୀତମ୍ଭଓତୀ ତ୍ଯାସଙ୍କିଯ ପଯୋଜନନ୍ତରମାହ-‘ଉତ୍ତରତ୍ଥଞ୍ଚେ’ତି, ଅତୋଯେଓାତି ଉତ୍ତରତ୍ଥତ୍ତାଯେଓ, ପୁନ ପଯୋଜନନ୍ତରଂଦୁତିଯା ଗହଣସ୍ସ ଦସ୍ସଯମାହ-‘ୱିଭତ୍ୟନ୍ତରେ’ଇାଦି, ଆହଚ କଣ୍ଡାଦିଟ୍ଠାନେ ୱାଯୁନାଆହନିତ୍ୱା

ଆହରିତ୍ୱା ୱା ୱଚନଂ ଆହଚ୍ଚୱଚନଂ, ଉଜୁକୱଚନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ୱିଭତ୍ତନ୍ତରଂ ଛଟ୍ଠୀୱିଭତ୍ତି, ତସ୍ସ ଵୁଦାସତ୍ଥଂ, ନିରାସତ୍ଥନ୍ତୁତ୍ତୋ, ଅଞ୍ଞାପୀତି ଦୁତିୟାୟ ଅଞ୍ଞା ଛଟ୍ଠୀପି, ପକତାୟ ପଞ୍ଚମିୟା ସମ୍ବନ୍ଧନତ୍ତୋ ପକତସମ୍ବନ୍ଧନତ୍ତୋ।

୩୧। ପୁଥ

ନ ଦୁତିୟାପି ଯୋଗୱିଭାଗତୋତି ଏୱଂ ମଞ୍ଞତେ ''ତତିୟା ଚେତି ୱତ୍ତମାନେ ତତ୍ଥ ଯଦି ଚକାରେନ 'ଦୁତିୟା ଚେ'ତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟେୟ୍ୟ, ତତ୍ରାପି ଚ କାରେନ ପଞ୍ଚମୀତ୍ୱେୱଂ ନ କସ୍ସାପ୍ପକଂସୋତି'ୱିନାଞ୍ଞତ୍ରପୁଥନାନାହି ତତିୟା ଚେ'ତ୍ୱେକଯୋଗମକତ୍ୱା ଯୋଗୱିଭାଗସାମତ୍ଥିୟା 'ତତିୟା ଚେ'ତି ଚ କାରେନ ଜାତୁ ପଞ୍ଚମୀ''ତି, ଅସହାୟତ୍ଥତ୍ତେ ସତି 'ୱିନାଦ୍ଧେ ହୀ'ତ୍ୱେୱମୱତ୍ୱା କିଂ ୱିସୁଂ ସୁତ୍ତରଚନାୟେତ୍ୟାହ-'ଭେଦୋ ପାଦାନନ୍ତି'ଚ୍ଚାଦି।

୩୨। ସତ୍ତ

ଯନ୍ତଂ ସଦ୍ଧାନଂ ନିଚ୍ଚତ୍ତା ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ଯତ୍ଥାତି ପରାମଟ୍ଠଂ ସୋତି, ଯୋତି ପରାମଟ୍ଠଂ ତସ୍ସାତି ଚ ନିଦ୍ଦିସତି, ଯୋ ଯତ୍ଥେତ୍ୟାଦିକଞ୍ଚ 'କିରିୟାଧାରଭୂତେ'ଚ୍ଚାଦିୱୁତ୍ତିଗନ୍ଥ ୱିୱରଣନ୍ତି ଯୋତି କିରିୟାଧେୟ୍ୟଭୂତାଧିପ୍ପେତା, ଏତନେୱାହ'କିରିୟା ଚା'ତିଆଦି, ତେନାୟମାଧାରୀୟତି କତ୍ତୁକମ୍ମ ସମୱେତା କିରିୟାସ୍ମିନ୍ତ୍ୱଧିକରଣେ ୱା ତଂ ଆଧାରୟତୀତି କତ୍ତରି ୱା ଘଣନ୍ତେନ ଦସ୍ସେତି, କତ୍ତାରଂ କମ୍ମଞ୍ଚ କିରିୟାନିସ୍ସୟଭୂତମାଧାର ୟତୀତ୍ୟାଧାରୋତି ୱା କତ୍ତରି ଘଣ, ୱୁତ୍ତଂ ହି–

ଆଧାରୟତି ଯୋ କତ୍ତୁ, କମ୍ମଂ କିରିୟନିସ୍ସୟଂ;

ଆଧାରଂ କାରକଞ୍ଚାହୁ, ତଂ ଚତୁବ୍ବିଧମେୱ ଚେତି।

ନନୁ ଚ କିରିୟାଧାରଣେନାଧାରୋତ୍ୟୁଚ୍ଚତେ, ତଂ କିମେୱମୁଚ୍ଚତେତି ଚେ, ନେସଦୋସୋ ଯଦେୱ ହି କିରିୟାଧାରଣମସ୍ସ, ତନ୍ତନ୍ନିସ୍ସୟଭୂତ କତ୍ତୁକମ୍ମଧାରଣଂ, ନହ୍ୟଞ୍ଞଥା ତଦ୍ଧାରଣଂ ସମ୍ଭୱତି ତତୋ କିରିୟା କାରଣେନାଧାରଣେନାଧାରୋତ୍ୟ ଯମେୱତ୍ତୋ, ନ କତ୍ତୁକମ୍ମପରିଚ୍ଚାଗେନାଧାରେନ ଉଜୁକଂ କିରିୟା ଗୟ୍ହତେ, ତେନେୱ ୱକ୍ଖତି-'କିରିୟାୟଯୋ ଆଧାରୋ'ଚ୍ଚାଦି, ନନୁ ଯଦ୍ୟପ୍ପୁଜୁକମେୱ କିରିୟଂ ଧାରୟତି କତ୍ତା କତ୍ତୁସମୱାୟିନିଂ, କମ୍ମସମୱେତଞ୍ଚ ୱିକ୍ଲେଦନାଦିଂ କିରିୟଂ କମ୍ମଂ… ତଥା ସତି ତାନେୱାଧାରୋତି, ନ… ଲୋକେ ସତ୍ଥେ ଚ ତେସମାଧାରତ୍ଥେ ନାପ୍ପତୀତିତୋ, କତ୍ତୁକମ୍ମତାୟେୱ ହି ତେସମ୍ପତୀତୀତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-'କିରିୟା ଚେ'ତ୍ୟାଦି, ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ–

କତ୍ତୁକମ୍ମ ବ୍ୟୱହିତଂ, ଧାରେନ୍ତମନୁଜୁ କ୍ରିୟଂ;

କ୍ରିୟାସିଦ୍ଧୁପକାରି ଚ, ସତ୍ଥେ-ଧିକରଣଂ ମତନ୍ତି।

କତ୍ତୁକମ୍ମବ୍ୟୱହିତନ୍ତି କତ୍ତୁକମ୍ମେହି ତଂସମୱେତଭାୱେନ ବ୍ୟୱହିତଂ, ଅନୁଜୁ ପାରମ୍ପରିୟେନ, କ୍ରିୟାସିଦ୍ଧୁପକାରିତି କତ୍ତୁକମ୍ମସମୱେତାୟ କିରିୟାୟ ପସିଦ୍ଧିୟଂ ଉପକାରୀ ଉପକୁବ୍ବନ୍ତଂ, ନନୁ ଚ ନ କିରିୟା ଧାରଣେନେୱାୟମାଧାରୋ, କତ୍ତୁକମ୍ମାନଂ ଧାରଣେନାପ୍ୟାଧାରୋତି ସଙ୍କା ୱୱତ୍ଥପେତୁନ୍ତି ଚୋଦନମ୍ମନସି ନିଧାୟାହ-'ନ ଚେ'ତ୍ୟାଦି, କିରିୟା ନିମିତ୍ତସ୍ସେୱାତି କତ୍ତୁକମ୍ମସମୱାୟିନିୟା କିରିୟାୟ ନିମିତ୍ତସ୍ସେୱ, ତଦେୱଂୱିଧମାଧାରଂ ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପତନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ଆଧାରୋ ଚାୟ'ମିଚ୍ଚାଦି, ଚତ୍ତାରୋ ୱିଧାପକାରା ଅସ୍ସାତି ଚତୁବ୍ବିଧୋ, ଆଧେୟ୍ୟେନ ସହୋପସିଲେସୋ ସଂଯୋଗଲକ୍ଖଣୋ-ସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଓପସିଲେସିକୋ ଆଧାରୋ-'କଟେନିସୀଦତି ଥାଲିୟଂ ପଚତି'ତ୍ୟାଦୋ କଟାଦି, ତଥାହି ଦେୱଦତ୍ତସମୱେତଂ ନିସୀଦନକିରିୟଂ କଟୋ ଦେୱଦତ୍ତଂ ଧାରୟଂ ଧାରୟତି ଦେୱଦତ୍ତବ୍ୟୱହିତଂ, ଏୱଂ ଥାଲୀପି ତଣ୍ଡୁଲସମୱେତଂ ୱିକ୍ଲେଦନାଦିକିରିୟଂ ତଣ୍ଡୁଲେ ଧାରୟଂ ଧାରୟତୀତ୍ୟୋପସିଲେସିକାଧାରତ୍ତଂ କଟାଦିନୋ। ଯତୋ-ଞ୍ଞତ୍ରାଧେୟ୍ୟଂ ନ ୱତ୍ତତେ ସବ୍ବଥା ଭିନ୍ନୋ ୱା, ସୋ ୱେସୟିକୋ, ୱିସୟୋହ୍ୟାଧେୟ୍ୟସ୍ସାନଞ୍ଞତ୍ରଭାୱୋ, ଯଥା ଚକ୍ଖାଦିପ୍ପୱତ୍ତୀନମଞ୍ଞତ୍ରାଭାୱା ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ରୂପାଦୟୋ ୱିସୟାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତେ, ଏୱମାକାସେ ସକୁନୟୋତ୍ୟାଦୋ ସକୁନ୍ୟାଦୀନମାକାସାଦିତୋ-ଞ୍ଞତ୍ରାଭାୱାତେ ତେସଂ ୱିସୟାତ୍ୟୁଚ୍ଚନ୍ତେ, ୱିସୟୋ ଏୱ ୱେସୟିକୋ। ଯୋ ଆଧାରାଧେୟ୍ୟାନମଭିବ୍ୟାପେତ୍ୟାଧେୟ୍ୟମିତ୍ଥଭିବ୍ୟାପକୋ, ତଥା ହିଂ'ତିଲେସୁ ତେଲଂ, ଦଧିମ୍ହି ସପ୍ପି,ତ୍ୟତ୍ର ତିଲାଦିକଂ ତେଲାଦିକମାଧେୟ୍ୟଂ ବ୍ୟାପେତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତୀତି ତିଲାଦି ବ୍ୟାପକାଧାରୋ। ସମୀପେ ଭତ୍ତୋ, ସମୀପୋ ଏୱ ୱା ସାମୀପିକୋ, ଯସ୍ସ ସମୀପଦେସେ ଆଧେୟ୍ୟଂ ୱତ୍ତତେ ସୋ ଏୱମୁଚ୍ଚତେ, ଅତ୍ରୋଦାହରଣଂ 'ଗୁରୁସୁ ୱସତି ଗଙ୍ଗାୟଂ ଘୋସୋ'ତି। ନନୁ ଚାତ୍ରାପ୍ୟାଧାରେ ସତ୍ତମୀ ୱିଧୀୟତେ ଆଧାରୋ ଚ ନିସ୍ସୟୋ ୱୁଚ୍ଚତେ, ନିସ୍ସୟୋ ଚ ସଂଯୋଗସମୱାୟେହି ହୋତି, ନ ଚ ସିସ୍ସାଦୀନଂ ଗୁରୁପ୍ପଭୁତୀତି ଦେୱଦତ୍ତସକୁନ୍ୟାଦୀନମିୱ କଟାକାସାଦୀହି ସଂଯୋଗୋ, ତେଲାଦୀନମିୱ ଚ

ତିଲାଦୀହି ସମୱାୟୋ ୱା ଅତ୍ଥି, ତେନାଯୁତ୍ତଂ ତେ ସମାଧାରଉନ୍ତି, ନେତଦତ୍ଥି, ଯଦାୟତ୍ତା ହି ଯସ୍ସ ଠିତି ସୋ ୱିନାପି ସଂଯୋଗସମୱାୟେହି ତସ୍ସ ନିସ୍ସୟୋ ଭୱତି, ତଥାହି ପୁରିସସ୍ସ ନ ରଜ୍ଜୁଞ୍ଜା ସହ ସଂଯୋଗୋସମୱାୟୋ ୱାତ୍ଥି, ଅଥ ପନ ତଦଧୀନଟ୍ଠିତିତ୍ତା ରାଜନିସ୍ସୟୋ ପୁରିସୋତି ବ୍ୟପଦିସ୍ସୀୟତେ, ସିସ୍ସାଦୀନଞ୍ଚ ଗୁରୁପ୍ପଭୁତିନ ମାୟତ୍ତା ଠିତୀତି ତେସମୟଂ [ତେନସ୍ସାୟଂ (ପୋତ୍ଥକେ) ଯୁତ୍ତୋ ତେ ପତି ଗୁରୁପଭୁତୀନଂ ନିସ୍ସୟଭାୱୋ (ଜିନିନ୍ଦବୁଦ୍ଧି)] ଯୁତ୍ତୋ ଗୁରୁପ୍ପଭୁତିନଂ ନିସ୍ସୟଭାୱୋତି, ଏତ୍ଥ ପନ ଯଜ୍ଜପି ୱେସୟିକାଭିବ୍ୟପକାନମାଧାରାଧେୟୋପସିଲେସୋ ଅତ୍ଥି, ତଥାପି ପକାରନ୍ତରସ୍ସେୱ ପରିପ୍ଫୁଟତ୍ତା ତଥେୱ ୱଚନିଚ୍ଛା, ନାଞ୍ଞଥା ଓପସିଲେସିକେନ ୱା [ଓପସିଲେସିକେୱ] ୱିସୟାଭିବ୍ୟାପକାନମଗ୍ଗହଣତୋ ଉପସିଲେସସ୍ସେ ୱା [ଉପସିଲେସସ୍ସେୱ] ପରିବ୍ୟତ୍ତତ୍ତା ତଥେୱ ୱୋହାରୋତି ନ ସଙ୍କରୋ ସଙ୍କନୀୟୋତି।

୩୩। ନିମିତ୍ତ

ନିମିତ୍ତଭାୱମତ୍ତେତୀମିନା କମ୍ମସଂଯୋଗାଭାୱେପି ସତ୍ତମିୟା ପୱତ୍ତି ମାହ, ନ ପରେସଂ ୱିୟ କମ୍ମସଂଯୋଗେ ଏୱ, ତେନେୱ ୱକ୍ଖତି-'ଏୱମଞ୍ଞତ୍ରତେ'ଚ୍ଚାଦି, ବାହିରାନଂ ହି-'ନିମିତ୍ତା କମ୍ମେନ'' (ଟଂ, ୨-୧-୮୯) ଇତି ସୁତ୍ତଂ, ତତ୍ଥ କମ୍ମେନ ଯୋଗେ ପଯୋଜନା ସତ୍ତମୀଭୱତୀତ୍ୟତ୍ଥୋ, ଅଜିନମ୍ହି ହଞ୍ଞତେ ଦୀପୀତିଦୀପିନୋହନନସ୍ସ ପଯୋଜନଂ ଚମ୍ମଂ, ତସ୍ସ ଦୀପିନଂହନ୍ତୀତି କମ୍ମେନ ଯୋ ଗୋ, ସୁତ୍ତେ କମ୍ମେନାତ୍ୟୱଚନେ ପଯୋଜନଂ ୱତ୍ତୁମାରଭତେ 'ନ ପନେ'ଚ୍ଚାଦି।

୩୪। ଯବ୍ଭା

ଯସ୍ସ କିରିୟାତି ଯସ୍ସ ଗୱାଦ୍ୟତ୍ଥସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧିନୀ ଦୋହନାଦିକିରିୟା, କିରିୟନ୍ତରସ୍ସାତି ଗମନାଦିକିରିୟନ୍ତରସ୍ସ, ଏତେନାତି ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଏତେନ, ତତୋ-ଚ୍ଚସ୍ସ ୱିୱରଣଂ କିରିୟାୱତାତି, ''କାଲଭାୱେସୁ ଚେ''ତି (୨-୬-୪୩) କଚ୍ଚାୟନେହି ସୁତ୍ତିତଂ, ତଦାହ-'କାଲତ୍ଥେହି ଚା'ତିଆଦି।

୩୫। ଛଟ୍ଠୀ

ସାମିସ୍ସରାଦିଯୋଗେ ଛଟ୍ଠୀସତ୍ତମିୟୋ ଯଥା ସିୟୁନ୍ତି ''ସାମିସ୍ସରାଧିପତିଦାୟାଦସକ୍ଖିପତିଭୂପସୁତେହି ଚ ''ଇତି (୨-୩-୩୯) ଆରଦ୍ଧଂ ପରେହି, ତଦାହ-'ସାମି'ଚ୍ଚାଦି, ଅତ୍ର ଚ ଜିନିନ୍ଦବୁଦ୍ଧିନା ''ସାମ୍ଯାଦୀନଂ ଭେଦେନୋ ପାଦାନଂ ପରିୟାୟନ୍ତରନିୱତ୍ତ୍ୟତ୍ଥମିହ ମା ହୋତୁ ଗାମସ୍ସ ରାଜା''ତି ୱୁତ୍ତଂ ୱାକ୍ୟମୁପନ୍ନସ୍ସ ହସ୍ସାପ୍ଯ ଯୁତ୍ତତ୍ତମୁପଦସ୍ସୟମାହ-'ସାମିସ୍ସରେ'ଚ୍ଚାଦି, କେନ ନିୱାରୀୟତେ, ନ କେନାପୀତ୍ୟତ୍ଥୋ, ୱିସୟୱଚନିଚ୍ଛାୟଂ 'ଗାମେ ରାଜା'ତ୍ୟପି ଭୱିତବ୍ବମିତ୍ୟନେନାହ, ''ଆୟୁତ୍ତକୁସଲେହ୍ୟାସେୱାୟ''ମୀତି (୨-୩-୪୦) ଆରଦ୍ଧଂ, ତଦାହ-'ଆୟୁତ୍ତେ'ଚ୍ଚାଦି, ଆସୱା ତପ୍ପରତା, ବ୍ୟାୱଟୋ ନିୟୁତ୍ତୋ, ତତ୍ଥେଦଂ ସିୟା ''ଆସେୱାୟନ୍ତି ୱକ୍ଖାମୀ ତ୍ୟୱସ୍ସଂ ୱଚନମିଦମାରଦ୍ଧନୀୟମଞ୍ଞଥା ଈସଂଯୁତ୍ତେପି 'ଆୟୁତ୍ତୋ ଗୋ ସକଟସ୍ସା'ତି ପସଜ୍ଜତୀ''ତ୍ୟାସଙ୍କିୟ ନତ୍ଥେୱେତମ୍ପି ପଯୋଜନନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ୱିନାପି'ଚ୍ଚାଦି, ''ସାମିସ୍ସରା''ତ୍ୟଦିକଂ କଚ୍ଚାୟନସୁତ୍ତଂ, ତେନେୱାତି କଚ୍ଚାୟନସୁତ୍ତେ ପସୂତସଦ୍ଦାନନ୍ତରଂ କୁସଲସଦ୍ଦନିଦ୍ଦେସେନେୱ, ଇଧାତି ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନୱୁତ୍ତିୟଂ। କଚ୍ଚାୟନେନ ''କମ୍ମକରଣ ନିମିତ୍ତତ୍ଥେସୁ ସତ୍ତମୀ'' (୨-୬-୪୦) ''ପଞ୍ଚମ୍ୟତ୍ଥେ ଚ'' (୨-୬-୪୧) ଇତି ଚ ସୁତ୍ତିତଂ, ତେନାହ-'କମ୍ମେ'ଚ୍ଚାଦି, ଗହଣସ୍ସ ବାହା ୱିସୟୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, କଚ୍ଚାୟନାନଂ'ଭିକ୍ଖୁସୁ'ତିଆଦୀନି କମ୍ମତ୍ଥେ ଉଦାହରଣାନି, ହତ୍ଥେସୁତିଆଦୀନି କରଣତ୍ଥେ, କଦଲୀସୁତି ପଞ୍ଚମ୍ୟତ୍ଥେ। ''ମଣ୍ଡିତୁସ୍ସୁକ୍କେସୁ ତତିୟା ଚେ''ତି (୨-୬-୪୫) କଚ୍ଚାୟନସୁତ୍ତଂ, ତଦାହ 'ପସନ୍ନତ୍ଥେ'ଚ୍ଚାଦି, ପସନ୍ନତ୍ଥେତି ମଣ୍ଡିତତ୍ଥେ, ଉସ୍ସୁକ୍କତ୍ଥେତି ଉସ୍ସାହତ୍ଥେ।

୩୬। ଯତୋ

ୱିସୁଂ କରଣଂ ନିଦ୍ଧାରଣଂ, ଜିନିନ୍ଦବୁଦ୍ଧାଚରିୟେନ ''କିମତ୍ଥମ୍ପୁନରିଦଂ ୱଚନଂ ଯାୱତା ନିଦ୍ଧାରିୟମାନୋ-ୱୟୱୋ ସମୁଦାୟବ୍ଭନ୍ତରୋ, ତତ୍ଥ ଯଦା ସମୁଦାୟସ୍ସା-ଧିକରଣତ୍ତଂ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛୀୟତେ, ତଦା ସତ୍ତମୀ ସିଦ୍ଧାୱ, ଯଥା ରୁକ୍ଖେ ସାଖାତି, ଯଦା ତ୍ୱୱୟୱସମ୍ବନ୍ଧୋ ତଦା ଛଟ୍ଠୀ, ଯଥା ରୁକ୍ଖସ୍ସ ସାଖାତି ସଚ୍ଚମେତଂ ପପଞ୍ଚତ୍ଥନ୍ତୁ ୱଚନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଞ୍ଚେତ ମଯୁତ୍ତନ୍ତିଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ-'ନ ସାଲୟୋ'ଚ୍ଚାଦିସୂକଯୁତ୍ତାନିଧଞ୍ଞାନି ସୂକଧଞ୍ଞାନି, ଆହିତା ଅୱଟ୍ଠିତା, ଆଧେୟ୍ୟ ଭୂତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯତୋତି ଆହିତତ୍ତକାରଣା, ତତୋତି ଯତୋ ଜିନିନ୍ଦବୁଦ୍ଧିୱଚନମେୱମଯୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା କାରଣା। 'ପଞ୍ଚମୀ ୱିଭତ୍ତେ''ତି (୨-୩-୪୨) ପାଣିନୀୟ ସୁତ୍ତଂ, ତଦାହ-'ସମୁଦାୟତୋ'ଚ୍ଚାଦି, ସୁତତୋ ସକାସା ସୀଲଂ ଅତିସୟେନ ସେୟ୍ୟୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ''ନିଦ୍ଧାରଣେ ଛଟ୍ଠୀ ସତ୍ତମୀସୁ ପତ୍ତେସୁ ତଦପୱାଦୋ, ଯଂ ଯୋଗୋ''ତି ପରେହାଖ୍ୟାୟତେ, ତତ୍ଥ ତାୱ ନିଦ୍ଧାରଣମେୱେତ୍ଥ ନତ୍ଥି କୁତୋ ଛଟ୍ଠୀସତ୍ତମୀନଂ ତତ୍ଥପ୍ପୱତ୍ତି, ଯତୋ ତାସଂ ବାଧନତ୍ଥମିଦମାରବ୍ଭେତେତି ଦସ୍ସୟମାହ-'ନାତ୍ର ଜାତ୍ୟାଦୀହି'ଚ୍ଚାଦି, ନହିଚ୍ଚାଦିନା ଜାତ୍ୟାଦୀହି ନିଦ୍ଧାରଣାଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି, ଜଚ୍ଚାଦୀନନ୍ତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ଛଟ୍ଠୀ, କୁତୋ ନ ଭୱତିଚ୍ଚାହ-'ଜଚ୍ଚାଦିସମ୍ବନ୍ଧେନେ'ଚ୍ଚାଦି, ଅତଂ ବ୍ୟପଦେସତୋତି ସୀଲତ୍ତାଦିବ୍ୟପଦେସୋଭାୱତୋ,

ପୁନ ନିଦ୍ଧାରଣାଭାୱେ ହେତ୍ୱନ୍ତରମାହ-‘ତୁଲ୍ଯାନଞ୍ଚେ’’ଇଚ୍ଚାଦି । ସାଧୁନିପୁଣେହି ଯୋଗେ ପୂଜାଯଂ ଗମ୍ଯମାନାଯଂ ସତ୍ତମୀ, ତଥା ଅସାଧୁଯୋଗେ, ତଥା ପସିତୋସ୍ସୁକ୍କେହି ଯୋଗେ ତତିଯାସତ୍ତମିଯୋ, ତଥା ଲୋପନ୍ତନକ୍ଖତ୍ତସଦ୍ଦା ଚ ତେନ ତେନ ୱଚନନ୍ତରେନ ପାଣିନିଯେହି ୱିହିତା, ତଂ ସଙ୍ଗଂ ତଂତଂକାରକୱଚନିଚ୍ଛାଯମେୱ ସାଧେତୁଂ ‘ମାତରି ସାଧୁ’ ଇଚ୍ଚାଦଯୋ ଉଦାହଟା କେସେସୁ ପସିତୋ ପସନ୍ନୋ, ଅୱବଦ୍ଧୋତି ଅତ୍ଥୋ, କେସେହି କରଣଭୂତେହି ପସିତୋ ଭୱତି, କତ୍ତୁଭୂତେହି ୱା ପସିତୋ କତୋତି ଅତ୍ଥୋ, ଫୁସ୍ସେନିନ୍ଦୁଯୁତ୍ତେନ ଲକ୍ଖିତୋ କାଲୋ ସୋଯମିତ୍ଥଭେଦେନ ସମ୍ବନ୍ଧା ଫୁସ୍ସେ, ତେନ କରଣଭୂତେନ।

୩୭। ପଠମା

ପଠମାହମଭେତି ଏତ୍ତକେ ୱୁତ୍ତେପି ୱାକ୍ଯତ୍ଥୋ ପଦତ୍ଥୋ ୱା ନ ୱିଞ୍ଞାଯତେ ନାମଗ୍ଗହଣାନୁୱତ୍ତିତୋତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-‘ଦ୍ୱେଦ୍ୱେକାନେକାଦି ସୁତ୍ତତୋ’ତିଆଦି, ନାମେନାତ୍ଥୋ ପଟିପାଦିଯମାନୋ ନାମସଙ୍ଖାତେ-ତ୍ତନି ଅଭିଧେଯ୍ଯତ୍ତେନାଜ୍ଝାରୋପ୍ଯ ପଟିପାଦଯତ୍ୱନପେକ୍ଖିତ ୱିଭତ୍ତିୱିସେସନ୍ତି ଆହ-‘ଅଭିଧୀଯତି’ଇଚ୍ଚାଦି, ପକତିରୂପେନାତି ନାମେନ, ତସ୍ସ ଅଭିଧେଯ୍ଯସ୍ସ, ମତ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସାତିଆଦିନା ସାମଞ୍ଞନ୍ତୀଦଂ ମତ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସହୱଚନନ୍ତି ଦସ୍ସେତି, ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି ନାମସ୍ସାଭିଧେଯ୍ଯମଭେତି ଇମିନା ଇଦଂ ୱକ୍ଖମାନଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ‘‘ପାଟିପଦିକହଲିଙ୍ଗପରିମାଣୱଚନମତ୍ତେ ପଠମା’’ତି (୨-୩-୪୬) ଲିଙ୍ଗାଦୀସୁ ଭେଦେନ ପଠମାୱିଧାନମ୍ପଟିପନ୍ନା, ତଦାହ-‘ଲିଙ୍ଗପରିମାଣେ’ଇଚ୍ଚାଦି, ଲିଙ୍ଗଂ ଇତ୍ଥିପୁନ୍ନପୁଂସକାନି, ପରିମାଣଂ ପରିଚ୍ଛେଦୋ, ସଙ୍ଖ୍ଯା ଏକତ୍ତବହୁତ୍ତାନି, ତଦନ୍ତୋପି ସଦ୍ଦତ୍ଥୋଏୱାତି ଲିଙ୍ଗାଦିୱନ୍ତୋପି ସରୂପା ବ୍ଯତିରିତ୍ତୋ ସଦ୍ଦତ୍ଥୋ ଏୱ, ଉଚ୍ଚତ୍ତନୀଚତ୍ତସାମଞ୍ଞମ୍ପିରୋଧାଯ ପୱତ୍ତିଯା ଉଚ୍ଚନୀଚସଦ୍ଦେହି ପଠମା ହୋତେୱ, ତଂଯୁତ୍ତସ୍ସାପି ସଦ୍ଦତ୍ଥଭାୱତୋ ‘ଉଚ୍ଚଂ ଘରାନି’ତ୍ୟାଦୀନିପି ଉଚ୍ଚତ୍ତଂ ଗୁଣଂ ନିମିତ୍ତଂ କତ୍ୱା ସୋଯମିତ୍ଥଭେଦସମ୍ବନ୍ଧ ଘରେସୁ ୱତ୍ତନ୍ତୀତି। ପଲମ୍ବତେ ଅତ୍ଥାଗଚ୍ଛତିତ୍ୟାଦୋ ‘‘ଅସଙ୍ଖ୍ଯେହି ସବ୍ବାସଂ’’ତି (୨-୧୧୯) ଲୋପୱିଧାନସାମତ୍ଥିଯା ପାଦୀହ୍ଯନତ୍ଥକେହିପି ପଠମା ସିଦ୍ଧାଯେୱ।

୩୮। ଆମନ୍ତ

ଅଭିମୁଖଂ କତ୍ୱାତିଆଦିନା ଯୋଗାରମ୍ଭସ୍ସ ଫଲଂ ଦସ୍ସେତି, ନାମତ୍ଥେତି ସଦ୍ଦତ୍ଥେ, ପଦତୋତି ଆମନ୍ତଣାଧିକଅତ୍ଥମତ୍ତପ୍ପକାସକପଦତୋ, ହୋନ୍ତି ଚେତ୍ଥ…

ସିଦ୍ଧସ୍ସାଭିମୁଖୀକାର [ଭିମୁଖୀଭାୱ (ପୋତ୍ଥକେ)], ମତ୍ତମାମନ୍ତଣଂ ସିଯା;

ଅତ୍ଥୋ କତାଭିମୁଖୋ ହି, କ୍ରିଯାଯଂ ୱିନିଯୁଜ୍ଜତେ;

ଆମନ୍ତଣଂ ନ ୱାକ୍ଯତ୍ଥୋ, ପଦତୋୱ ପତୀତିତୋ;

ନତ୍ଥେୱାମନ୍ତଣଂ ଲୋକେ, ୱିଧାତବ୍ବେନ ୱତ୍ଥୁନା;

ତଂ ଯଥା ଭୱ ରାଜେତି, ନିପ୍ପନ୍ନତ୍ଥୋ ଭୱେତି ଚ।

ସିଦ୍ଧସ୍ସାତି ଦେୱଦତ୍ତାଦିନା ସିଦ୍ଧସ୍ସ, ଅତ୍ଥୋତି ଦେୱଦତ୍ତାଦି, କତଂ ଆଭିମୁଖ୍ଯଂ ସମାଧାନଂ ଯେନାତି ୱିଗ୍ଗହୋ, କ୍ରିଯାଯଂ ୱିନିଯୁଜ୍ଜତେ ଗଚ୍ଛ ଭୁଞ୍ଜାତି, ଆମନ୍ତଣଂ ନତ୍ଥି… ଇଦାନି ୱିଧୀଯମାନତ୍ତେନାଲଦ୍ଧସତ୍ତିକସ୍ସାଭିମୁଖଯିତୁମସକ୍କରୂପତ୍ତା, ୱିଧାତବ୍ବେନାତି ନିପ୍ଫାଦେତବ୍ବେନ।

୩୯। ଛଟ୍ଠୀ

କିରିଯାକାରକେହାଦିୱୁତ୍ତିଗନ୍ଥସ୍ସ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନଂ କତ୍ତୁମାରଭତେ ‘ଏକାଯଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ନାମେ’ଇଚ୍ଚାଦି, କିରିଯାଯ କାରକେହି ଚ ନିପ୍ଫାଦିତୋତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ କିରିଯାକାରକସମ୍ବନ୍ଧ ପୁବ୍ବକତ୍ତମାହ, ତତୋଯେୱାଯଂ ନାକସ୍ମୀକୋତି ନ ଯେସଂକେସଞ୍ଚି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଭୱତି, ୱିସିଟ୍ଠାନଂଯେୱ ତୁ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଭୱତୀତ୍ୟତିପ୍ପସଙ୍ଗାଭାୱୋ, କିରିଯାକାରକସମ୍ବନ୍ଧପୁବ୍ବକୋ ହି କାରକେହି ଅଞ୍ଞୋ ସସ୍ସାମିଭାୱାଦିକୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ–

‘‘ସମ୍ବନ୍ଧୋ କାରକେହଞ୍ଞୋ, କ୍ରିଯାକାରକପୁବ୍ବକୋ;

ସୁତାଯମସ୍ସୁତାଯଂୱା, କ୍ରିଯାଯଂ ସୋ-ଭିଧୀଯତେତି।

ତତ୍ଥ ଅସ୍ସୁତାଯଂ କିରିଯାଯଂ 'ରଞ୍ଞୋ ପୁରିସୋ'ଇଚାଦୋ କିରିଯା କାରକସମ୍ବନ୍ଧପୁବ୍ବକୋ-ଞ୍ଞୋ ଏୱ ସସ୍ସାମିଭାୱାଦିକୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ପତୀଯତେତି, 'ସରତି ରଜ୍ଜସ୍ସ'ତ୍ୟାଦୋ ତୁ ସୁଯ୍ୟମାନେ କିରିଯାସଦ୍ଦେ, ଏତ୍ଥ ପନ ସନ୍ତମପି କମ୍ମଂ ୱତ୍ତୁମନିଚ୍ଛିତଂ, ୱିସେସନଭାୱୋଯେୱ ସରଣମ୍ପତି ରଜ୍ଜସ୍ସ ପଟିପାଦୀଯତେ'ରଜ୍ଜସମ୍ବନ୍ଧିସରଣ'ନ୍ତି, କିରିଯାକାରକ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ହି ସବ୍ବତ୍ଥ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତଓସେନେୱନ୍ତି, ତନ୍ନିମିତ୍ତୋ ଚ ସସ୍ସାମି ଭାୱାଦି, ତତ୍ଥ ସସ୍ସାମିଭାୱୱିୱଚ୍ଛାଯଂ ୱିଜ୍ଜମାନୋପି କିରିଯାକାରକ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ନ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତୋ, ଯଥା 'ଅନୁଦରା କଞ୍ଞା'ତି, ସୋ ଚାଯଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ସସ୍ସାମିଭାୱଜଞ୍ଞଜନକଭାୱା-ୱଯୱାୱଯୱିଭାୱାଦିଲକ୍ଖଣୋ ବହୁୱିଧୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ, ତତ୍ଥ ସସ୍ସାମିସମ୍ବନ୍ଧେ ରଞ୍ଞୋ ପୁରିସୋ, ଜଞ୍ଞଜନକସମ୍ବନ୍ଧେ ନିଗ୍ରୋଧସ୍ସ ବୀଜଂ, ଅୱଯୱାୱଯୱିସମ୍ବନ୍ଧେ ରୁକ୍ଖସ୍ସ ସାଖା, ଇଦାନି ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସେତସ୍ସ କିରିଯାକାରକସମ୍ବନ୍ଧସଞ୍ଜାତତ୍ତଂ ଯଥାଯୋଗମଞ୍ଞତ୍ରାପ୍ୟୱଗମଯିତୁଂ କିଞ୍ଚି ଉଦାହରଣମାହ-'ତଥା ହି'ଇଚାଦି, ପରିପାଲନକିରିଯାକତୋ ନେସଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋତି ଇମିନା ପରିପାଲ୍ୟପରିପାଲନଲକ୍ଖଣୋ-ଯଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋତି ଦସ୍ସେତି, ସା ଅଯମ୍ପରି ପାଲନଲକ୍ଖଣା କିରିଯା ସମ୍ବନ୍ଧମସ୍ସେଦଯ୍ୟାୱହେତୁଂ ଜନଯିତ୍ୱା ନିୱତ୍ତତି, ଅତ୍ଥପ୍ପକରଣାଦିନା ଦ୍ୱିମାଯ କିରିଯାଯାଯଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋତି ୱିସେସୋ ୱସୀଯତେ, ନ ଛଟ୍ଠିଯା ୱିସେସାୱଗମନେ ସାମତ୍ଥିଯଂ… ତସ୍ସା ସବ୍ବତ୍ଥେକରୂପତ୍ତା, ସୁଯ୍ୟମାନେ ଏୱ ୱା କିରିଯାସଦ୍ଦେ କାରକଭାୱସ୍ସ ହେତୁନୋ ୱଚନିଚ୍ଛାଯାଭାୱେ ଅସ୍ସେଦମ୍ଭାୱସଞ୍ଜାତସ୍ସେୱ ଫଲସ୍ସ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତତ୍ତା ତଥେୱ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଜାତୋ ଛଟ୍ଠିଯାଭିଧୀଯତେ 'ରଜ୍ଜସ୍ସ ସରତୀ'ତି, ୱୁତ୍ତଂ ହି–

ଜନଯିତ୍ୱାନ ସମ୍ବନ୍ଧଂ, କ୍ରିଯା କାଚି ନିୱତ୍ତତି;

ସୁଯ୍ୟମାନେ କ୍ରିଯାସଦ୍ଦେ, ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଜାଯତେ କ୍ୱଚୀତି।

ପରିପାଲ୍ୟତୀତି ପୁରିସମ୍ପରିପାଲ୍ୟତି, ତତୋ ପାଲନାଦିକା ଉପକାର ସଭାୱା କିରିଯାଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ତେସଂ ସମ୍ବନ୍ଧିନୀ ଭୱତି, ରଞ୍ଞା ହି କାରିଯମାନା ତଂସମ୍ବନ୍ଧିନୀପୁରିସୱିସଯତ୍ତାୱପୁରିସଯୋଗିନୀତ୍ୟୁଭିନ୍ନମ୍ପିକିରିଯାସଯ୍ୟୱତି, ତତୋଯେୱତସ୍ସା ଉଭଯସମ୍ବନ୍ଧିନିଯା କିରିଯାଯ ସଯ୍ୟୱେଅସ୍ସେଦନ୍ତି ବୁଦ୍ଧିଯା ହେତୁଭୂତସ୍ସ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାପେକ୍ଖସଭାୱସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ଭାୱତୋ କିରିଯାଜନିତତ୍ତମସ୍ସ, ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାପେକ୍ଖାଲକ୍ଖଣୋ… ସବ୍ବଥା ନିରପେକ୍ଖତ୍ତେ ସମ୍ବନ୍ଧାଭାୱା, ସମ୍ବନ୍ଧି ବୁଦ୍ଧିସବ୍ଭୱସ୍ସାତି ସମ୍ବନ୍ଧୀସୁ ରାଜପୁରିସାଦୀସୁ ଅସ୍ସେଦନ୍ତି ଏୱମ୍ପୱତ୍ତାଯ ବୁଦ୍ଧିଯା ସବ୍ଭୱସ୍ସ। ପରେସଂ ୱିଯ ''ଗୁଣେ ଛଟ୍ଠୀ''ତି ୱଚନନ୍ତରାଭାୱେ ଉଭଯତ୍ଥପି (ଚେତ୍ଥ) [(ଯେୱ) (ପୋତ୍ଥକେ)] ଛଟ୍ଠିପ୍ପ- ସଙ୍ଗୋତି ବୋଧେତୁମାହ-'ନନୁ ଚେ'ଇଚାଦି, ସନ୍ତି ଯଥା ୱୁତ୍ତଂ ଚୋଦନମବ୍ଭୁପଗମ୍ମ ଚୋଦକମ୍ପତି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ସମ୍ବନ୍ଧରୂପଂ ତତୋ-ଞ୍ଞତ୍ରାପ୍ୟୁପସଂ ହରିତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଛଟ୍ଠିପ୍ପସଙ୍ଗଂ ଚୋଦେତୁମାହ-'ଦେୱଦତ୍ତୋ'ଇଚାଦି, ଅଥେୱ ମିଚାଦିନାସତୀପିଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାପେକ୍ଖାଲକ୍ଖଣେ ସମ୍ବନ୍ଧେ ୱଚନିଚ୍ଛାଯେୱେତ୍ଥ କାରଣନ୍ତି ଚୋଦକାଧିପ୍ପାଯମନ୍ତ୍ରୋପନେତ୍ୱା ତଦେୱ ୱିସେସତୋ ଛଟ୍ଠିଯା ଅଭାୱେ ସମୁପନେତୁଂ'ଯଜ୍ଜେୱମିହାପି'ଇଚାଦିକମାହ, ତତ୍ଥ ଅଥାତି ଚୋଦକାଧିପ୍ପାଯପ୍ପକାସନାରମ୍ଭେ ନିପାତୋ, ଏୱଂ ୱଉବ୍ବନ୍ତି ଏୱଂ ଯଦିପିଚାଦିନା ୱକ୍ଖମାନନଯେନ ୱଉବ୍ବଂ, ପଟିପାଦେତବ୍ବତାଯାତ୍ୟାଦିନା ଇଦନ୍ଦୀପେତି ''ୱିସେସ୍ସଂ ୱିଧେଯତାଯ ନ ପରାଧୀନନ୍ତି ଅପ୍ପଧାନଭାୱତୋ ବ୍ୟତିରିଚ୍ଚତେ ତତୋ-ତ୍ତନିଟ୍ଠମେୱ, ନ ରୂପନ୍ତରମ୍ଭଜତି'ପୁରିସସ୍ସେ'ତି, ୱିସେସନନ୍ତୁ ରାଜାଦିକଂ ତଦଙ୍ଗତାଯାନୁୱଦିଯମାନମପ୍ପଧାନତ୍ତା କାରକରୂପତୋ ବ୍ୟତିରିଚ୍ଚତେ, ତତୋ ରୂପନ୍ତରଂ ଭଜତି 'ରଞ୍ଞୋ'ତି, ତତୋ ବ୍ୟତିରେକ ଲକ୍ଖଣୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ହୋତି, ଏକସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧିତ୍ତାସଯ୍ୟୱା ୱତ୍ଥୁତୋ ଦ୍ୱିଟ୍ଠୋ ୱିସେସନଗତତ୍ତେନ ପତୀଯତେ ତତୋ ଛଟ୍ଠୀ ୱିସେସନମେୱାନୁଧାୱତି ପତୀତିୱିସଯେ ସଦ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତୀ''ତି, ଯୋ ହି ୱିକପ୍ପନଂ ୱିସଯୋ ସୋ ସଦ୍ଦାନନ୍ତି, ଅତୋଯେୱ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ନିଯମେନ ୱିସେସନଭେଦମନୁୱିଦଧାତି… ୱତ୍ଥୁତୋ ଦ୍ୱିଟ୍ଠସ୍ସାପି ତଗ୍ଗତତ୍ତେନ ପତୀତିଯା ଯଥା ଭାତୂନଂ ଧନନ୍ତି, ନାୱସ୍ସମ୍ଭାତୂନଂ ଧନନ୍ତିଚ୍ଚେୱ ଭୱତି, ତଥା ସତ୍ୟପି ୱିସେସ୍ସ ଭେଦେ ୱିସେସନଗତମେୱ ଭେଦମନୁ(ୱିଦଧା)ତି 'ଦେୱଦତ୍ତସ୍ସ ଅସ୍ସା'ତି, ତଦେତଂ ସବ୍ବଂ ୱିସେସନଗତତ୍ତେନ ସମ୍ବନ୍ଧପତୀତିତୋ-ୱକପ୍ପୀଯତେ, ୱିସେସ୍ସଗତତ୍ତେନାପି ତପ୍ପତୀତିଯଂ ନିଯମେନ ତଗ୍ଗତଭେଦାନୁୱିଧାନଂ ସିଯା ୱିସେସନଗତଭେଦାନୁୱିଧାନମିୱ, ଦ୍ୱିଟ୍ଠତ୍ତନ୍ତୁ ୱତ୍ଥୁତୋ [ଚତ୍ତୁନୋ] ନ ୱିରୁଜ୍ଝତେ, ୱତ୍ତୁପଟିବଦ୍ଧମେୱ ଚ ଦ୍ୱିଟ୍ଠତ୍ତଂ ମନସିକତ୍ୱା ତଂୱାଦୀହି ଦ୍ୱିଟ୍ଠୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋଭିଧୀଯତେ, ଅତୋଯେୱାଯଂ ବ୍ୟତିରେକୱିଭତ୍ତି (ଯାଗମ୍ୟତେ)… ବ୍ୟତିରିଚ୍ଚମାନୱିସେସନଭୂତସମ୍ବନ୍ଧିଗତବ୍ୟତିରେକଲକ୍ଖଣସମ୍ବନ୍ଧାଭି-ଧାନପ୍ପୱତ୍ତିତୋତି, ନୀଲାଦିୱିସେସନନ୍ତୁ ପରତ୍ଥତ୍ତେନାପ୍ପଧାନମ୍ପି ନ କାରକଭାୱତୋ ବ୍ୟତିରିଚ୍ଚତି… ନୀଲାଦିସଦ୍ଦେନୁପ୍ପଲାଦିଦବ୍ବାଭିଧାନତୋ, ଯଥା 'ନୀଲମୁପ୍ପଲମ୍ପସ୍ସ, ନୀଲେନୁପ୍ପଲେନ ଠିତଂ, ନୀଲସ୍ସୁପ୍ପଲସ୍ସ ଗନ୍ଧୋ'ତି, ଯଦା ତୁ ନ ୱିସେସ୍ସପରତ୍ତି ତଦା ବ୍ୟତିରିଚ୍ଚତେୱ 'ନୀଲସ୍ସ ଗୁଣସ୍ସ ଉପ୍ପଲନିସ୍ସଯୋ'ତି କାରକଭାୱଲକ୍ଖଣା ପଧାନଭାୱା ବ୍ୟତିରିଚ୍ଚତେ ଏୱ ନୀଲାଦି, ତତୋ ୱିସେସନମେୱାନେକପ୍ପକାରତାଯାୱ ତିଟ୍ଠତେ, ତତୋ ୱିସେ- ସନଂ କିଞ୍ଚିଦେୱ କାରକରୂପତୋ ପଧାନଭାୱା ବ୍ୟତିରିଚ୍ଚତେତି ୱିସେସନ ମତ୍ତେନାପି ସେସଂ ସବ୍ବଂ ତଥା ସିଯାତି ନାସଙ୍କନୀଯନ୍ତି।

ଦ୍ୱେପୀତି ରାଜପୁରିସା ଦ୍ୱେପି, ତତିଯେ ଗେହସଞ୍ଜାତେ ସମ୍ବନ୍ଧିନୀ। ସହଯୁତ୍ତମ୍ପଟିଚ୍ଚ ଏୱନ୍ତି ଇମିନା ପୁରିସସ୍ସ ଅପ୍ପଧାନତ୍ତମେୱ ଦୀପେତି, ଅଭିମତାତି

ପାଣିନିଯାନଂ ସୁତ୍ତନ୍ତରେନ ଅଭିମତା, ଯତୋ ଛଟ୍ଠୀଯ-ମତ୍ତନୋ ମତେ ସମ୍ବନ୍ଧନିସ୍ସଯା, ତେନାହ- 'ସମ୍ବନ୍ଧମେୱି'ଚ୍ଚାଦି, ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଚେତ୍ଥ ମାତୁ ସରଣାନମୱଟ୍ଟାନାଦିକିରିଯାନିମିତ୍ତୋତି କେଚି, ଅଞ୍ଞେ ତୁ ସରଣସ୍ସ କିରିଯାରୂପତ୍ତା କିରିଯନ୍ତରମନ୍ତରେନେୱ ଦଦ୍ଧେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋପପତ୍ତିମାହୁଯଥା ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଜତୁକତୋ ସଂସିଲେସୋ, ଜତୁନୋ ତୁ କଟ୍ଠେନାଓନାଯେୱ, ନ ଜଦ୍ୱନ୍ତରକତୋ ସଂସିଲେସୋତି। ପରେସଂ ତତିଯତ୍ଥେ ଦୁତିଯତ୍ଥେ ଚ କିତକପ୍ପଯୋଗେ ଞ୍ଞତ୍ରାପି (ପଞ୍ଚମ୍ୟତ୍ଥେ) ସତ୍ତମ୍ୟତ୍ଥେ ଚ (''ଛଟ୍ଠୀ ଚା'') ତି (୨-୬-୨୦) ଦୁତିଯା ପଞ୍ଚମୀନଞ୍ଚା''ତି (୨-୬-୨୯) ଚ ସୁତ୍ତନ୍ତରେହି ଛଟ୍ଠୀତିମତା, ତସ୍ସାପି ୱତ୍ତିଚ୍ଛାତୋୱ ସାଧିତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ-ଯଥାଚେତ୍ଥାତିଆଦି, ଏତ୍ଥାପ୍ପାଦୋ ଉଦାହରଣଦ୍ୱଯେ ସୁତ୍ତନ୍ତରମନ୍ତରେନ ସମ୍ପଦାନତ୍ତାଭାୱା ସମ୍ବନ୍ଧୱଚନିଚ୍ଛାଯମେୱ ପରେସମ୍ପି ଛଟ୍ଠୀ, ତେନାହ-'ଏତ୍ଥା'ତିଆଦି, ବହୁଲନ୍ତୀମସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି 'ଯଥା ଦସ୍ସନ'ନ୍ତି, ଅୱିସଂୱାଦକାଲୋକସ୍ସତ୍ତାଦିକଂ କମ୍ମେ ଉଦାହରଣଂ, ପଞ୍ଚମ୍ୟତ୍ଥେ ପନ ୱତ୍ତିଚ୍ଛାତୋୱ ସଦ୍ଧେ ତସନ୍ତି ଦଣ୍ଡସ୍ସାତ୍ତାଦୀନି ଉଦାହରଣାନି ୱେଦିତବ୍ବାନି।

୪୦। ତୁଲ୍ୟ

ଅନଭିମତାତି 'ତୁଲ୍ୟତ୍ଥେହ୍ୟତୁଲୋପମାହି ତତିଯାଞ୍ଞତରିସ୍ସ'ନ୍ତି (୨-୩-୭୨) ସୁତ୍ତେନ ତୁଲୋପମାହି ଅଞ୍ଞେହି ତୁଲ୍ୟତ୍ଥେହି ଯୋଗେ ତତିଯାଯ ୱିଧୀଯମାନତ୍ତା ପାଣିନିଯାନଂ ଅନଭିମତା, ଯସ୍ମା ସଦିସା ଭାୱା ତେସଂ ନୋପମାତି 'ଅଜ୍ଜୁନସ୍ସ ତୁଲା ନତ୍ଥୀ'ତ୍ତାଦିକମୁଚ୍ଚତେ, ତସ୍ମା ଏୱଂ ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନାତି ତଦେୱନ୍ତୀମସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ତଦେୱନ୍ତି ୱା ନିପାତସମୁଦାଯୋ ଯଥାୱୁତ୍ତନିଦସ୍ସନତ୍ଥୋ, ତୁଲ୍ୟେସୂତି ସଦିସେସୁ, ତଥାୱୁତ୍ତାତି ଅଜ୍ଜୁନସ୍ସତୁଲାନତ୍ଥୀତ୍ତାଦିନା ତେନ ପକାରେନ ୱୁତ୍ତା।

୪୧। ଅତୋ

ସୁତ୍ତେ 'ଅତୋ'ତି ୱୁତ୍ତଂ 'ଅକାରନ୍ତତୋ'ତି କଥଂ ୱୁତ୍ତୀତି ଆହ 'ଅତୋ'ତିଆଦି, ଆଦେସା ହୋନ୍ତୀତି ସେସୋ, ଯକାରାନଂଯେୱ ସିଯୁଂ... ଆଏଆଦେସାନମେକୱଣ୍ଣତ୍ତା, ଲୋପେ କତେତି ଓକାରସ୍ସ ଲୋପେ କତେ, ତନ୍ନେତି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଧଚାଦ୍ୟପ୍ପଟିକ୍ଖିପତି, ପଟିକ୍ଖେପେ କାରଣମାହ-'ପରଲୋପସ୍ସା'ତିଆଦି, କାରଣନ୍ତରଂ ୱତ୍ତୁମାରଭତେ 'କିଞ୍ଚା'ତିଆଦି, ନିଚ୍ଚମ୍ପରଲୋପୋୱ ସିଯା, ନ ପୁଦ୍ଦଲୋପୋପି ଆଗମପ୍ପଯୋଗାନୁକୂଲ୍ୟେନାତିପି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି ଆହ-'ନଚା'ତିଆଦି, ନିଚ୍ଚମ୍ପରଲୋପୋଯେୱାତି ନ ଚ ସକ୍କା ମନ୍ତୁନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଏୱଂ ସନ୍ତେତ୍ତାଦିନା ତତ୍ଥ ୱିରୋଧମାହ, ଅତୋସମ୍ଭୱାତି ଆଦେସାକାରତୋ ସମ୍ଭୱା, ଝିସ୍ସାକାରୱିଧାନଂ ''ଯୋସୁ ଝିସ୍ସ ପୁମେ''ତି (୨-୯୩) ଏତଦେୱପଯୋଜନନ୍ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତପ୍ପଯୋଜନାଭାୱେ କାରଣମାହ-'ଅନିଟ୍ଠତ୍ତା'ତି, ଅନଭିମତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ, ପଯୋଜନାଭାୱାନଭିମତତ୍ତମେୱ ଦସ୍ସେସୁମାହ-'ଏତଦତ୍ଥମେୱା'ତିଆଦି, ଇମସ୍ସାତି ''ଅତୋ ଯୋନଂ ଟାଟେ''ତୀ ମସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ, ଝିସ୍ମାଦ୍ୱେୱାତି 'ଝିସ୍ମା' ଇତି ଏତାଦିସଂ ସୁତ୍ତମେୱ, ଝିସ୍ମା ଯୋନଂ ଟାଟେତିୱାତି ''ଝିସ୍ମା ଯୋନଂ ଟାଟେ''ତି ସୁତ୍ତଂ ୱା, ଅତୋତି 'ଅତୋ' ଇତି ସୁତ୍ତଂ, ତାଦିସସ୍ସପଯୋଗସ୍ସାତି ଅଗ୍ଗା, ଅଗ୍ଗେ ଇତି ପଯୋଗସ୍ସ।

୪୨। ନୀନଂ

ଯସ୍ମା ଏକମେୱ ରୂପମୁଦାହଟଂ, ତସ୍ମା ରୂପାରୂପାନି ରୂପେରୂପାନୀତି ଭେଦୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ତେନ ହି ବହୁୱଚନେ [ବହୁୱଚନେନ (ପୋତ୍ଥକେ)] ପଠମାଦୁତିଯାସୁ 'ଅଟ୍ଠୀନୀ'ତି ଏକମେୱ ରୂପମୁଦାହଟନ୍ତି ଦସ୍ସେତି।

୪୪। ସସ୍ସାଯ

ସୁଞ୍ଚିତି ଞକାରୋ କିମତ୍ଥୋତି ଆହ-'ଞକାରୋ'ତିଆଦି, ଅସତି ହି ଞକାରେ'ଞାନୁବନ୍ଧୋ'ତି ଞକାରେନ ୱିସେସନେନ ସୁକାରୋ ନ ୱିସେସୀ ଯେଯ୍ୟ ସତିଯେୱ ତସ୍ମିଂ ତେନ ସୋ ୱିସେସୀଯେଯ୍ୟ, ତସ୍ମା ''ଞକାନୁବନ୍ଧାଦ୍ୟନ୍ତା''ତି ସୁତ୍ତେ 'ଞକାନୁବନ୍ଧା'ତି ୱିସେସନଂ ୱିସେସନଭାୱୋ ଅତ୍ଥୋ ପଯୋଜନଂ ଯସ୍ସ ସୋ ୱିସେସନତ୍ଥୋ, ବହୁଲଂ ୱଚନେନାନଭିମତମନୱସେସଂ ୱୱତ୍ଥାପୀଯତୀତି ୱୁତ୍ତିଯଂ ''ଭିଯ୍ୟୋ''ତ୍ତାଦିକମୁପଦିଟ୍ଠନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁମୁପକ୍କମତେ 'ସାମଞ୍ଞେନା'ତିଆଦିନା, ଛଟ୍ଠୀ ଭୱତୀତି (ସେ)ସୋ, ନନୁଚ ଅତ୍ଥସଦ୍ଦେନାଞ୍ଞପଦତ୍ଥସମାସେ କଥଂ ଚତୁତ୍ଥତ୍ଥୋ-ୱସୀଯତୀତି ୱୁଚ୍ଚତେ, ଚତୁତ୍ଥୀଏକୱଚନେ ଅତ୍ତତ୍ଥ'ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସଦ୍ଦମ୍ପସୱନାଦିକମତ୍ତନିମିତ୍ତନ୍ତି ଯୋ-ତ୍ଥୋ, ସୋ ଚତ୍ଥୋ-ଞ୍ଞ ପଦତ୍ଥେପି, ତସ୍ସା-ଞ୍ଞପଦତ୍ଥଭୂତସ୍ସାପି ଅତ୍ତା ଅତ୍ଥୋ ପଯୋଜନମ୍ଭୱତି ନିମିତ୍ତଭାୱେନାତି ନାତ୍ଥଭେଦୋତି ତ ଏତ ଇମୱଜ୍ଜିତାନଂ ସଦ୍ଧାଦୀନନ୍ତି ତ ଏତୈମସଦ୍ଦେହି ଏୱ ୱଜ୍ଜିତାନମଞ୍ଞେସଂ ସଦ୍ଧାଦୀନଂ, ପଟିସିଦ୍ଧେସୁପି କସ୍ସଚି ଆଦେସୋ ଦିସ୍ସତୀତି ଦସ୍ସେତୁମାହ'ତସଦ୍ଦସ୍ସ ଚା'ତି।

୪୫। ଘପ

ଇନ୍ଥିୟା ୱଧୁଯାତି ପସଞ୍ଞାନମୀ ଊନମୁଦାହରଣାନି।

୪୬। ସ୍ୱାୱା

ଘପସଞ୍ଞେହୀତି ଇଦଂ ତେତିମାମୂହି ତୀମସ୍ସ ଅଞ୍ଞପଦହ୍ଭସମାସେନ ୱା ୱିସେସନଂ ଦଟ୍ଠଙ୍ଗ, ୱୁତ୍ତିୟଂ କତନ୍ତି ଆଦିକଂ କତ୍ତାଦିସ୍ପକାସନହ୍ଥଂ କତଂ, ତାଯାତି ସଦ୍ଧହ୍ଥ ୱିକପ୍ପୋଦାହରଣଂ।

୪୭। ନମ୍ହି

''ଆଗମା ତଗ୍ଗୁଣୀଭୂତା ତଗ୍ଗହଣେନ ଗୟ୍ହନ୍ତୀ''ତି ପରିଭାସା ୱଚନମେତଂ ତହ୍ଥ ତଗ୍ଗୁଣୀଭୂତାତି ତସ୍ମିଂ ଆଗମିମ୍ହି ଗୁଣୀଭୂତା, ଅୱୟୱୱସେନ ପଚ୍ଛା ଭୱନ୍ତୋ ଅମୁଖ୍ୟଭୂତା, ତଗ୍ଗହଣେନାତି ଆଗମିଗ୍ଗହଣେନ ତଗ୍ଗହଣେନ ଗହଣତୋତି ଆଗମିଭୂତସ୍ସ ନଂ ଇଚ୍ଚସ୍ସ ଗହଣେନ ଗହଣତୋ, 'ନମ୍ହି ୱିଭତ୍ତିମ୍ହି'ତି ତୁ ୱତ୍ତଙ୍ଗ, ୱିପଲ୍ଲାସୋ ୱା ଏହ୍ଥ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

(୪୯) ଇକାରସ୍ସେୱୱାତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତମେୱ ୱିୱରତି ତିସ୍ସ ଇଚ୍ଚାଦିନା, ତସ୍ସ ତିସ୍ସ, ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତାତି ତିସ୍ସ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା, ''ନମ୍ହି ତିଚତୁନ୍ନମିତ୍ଥିୟଂ ତିସ୍ସ ଚତସ୍ସା''ତି (୨-୨୦) ତିସ୍ସାଦେସୋ ''ନମ୍ହି ନୁକ ଦ୍ୱାଦୀନଂ ସତ୍ତରସନ୍ନ''ନ୍ତି (୨-୪୭) ନୁକ, ତିସ୍ସନ୍ନଂ।

୫୧। ସୁଞ

ୱିଭତ୍ତିସୁତ୍ତେତି ''ଦ୍ୱେଦ୍ୱେକାନେକେସ୍ୱି''(୨-୧) ଇଚ୍ଚାଦିସୁତ୍ତେ, ସ୍ମନନ୍ତି ବହୁୱଚନେନ ସହିତମେକୱଚନମାହ, ସୁତ୍ତମିଦନ୍ତି ''ସୁଞ୍ଚସ୍ସା''ତି ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ, ସୁତ୍ତେ ପନ ସତୀତି ''ସୁଞ ସସ୍ସା''ତି ସୁତ୍ତେ ସତି।

୫୫। ରତ୍ଥା

ରତ୍ତି ଚ ଆଦି ଚ ରତ୍ଥାଦୟୋ, ତେହି।

୫୬। ସୁହି

ଅନୁକରଣୱସେନାତି ଅନୁସଦିସଂ କରଣଂ ୱଚନମନୁକରଣଂ।

୫୭। ଲ୍ତୁ

ତେନାତି ଯତୋ ଲ୍ତୁଇତି ୱିସେସନଭେନ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତସ୍ସ ପଚ୍ଚୟସ୍ସ ଗହଣଂ, ତେନାତି ଅନ୍ତୋ, ପଚ୍ଚୟସ୍ସ ଗହଣା ତଦାଦିଗହଣଂ ଲବ୍ଭତେ... ''ପଚ୍ଚୟଗ୍ଗହଣେ ଯତୋ ସୋ ୱିହିତୋ, ତଦାଦିନୋ ଗହଣ''ନ୍ତି ଞାୟା, ୱିସେସନଭେନ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତତ୍ତା ତଦନ୍ତଗ୍ଗହଣଂ... ''ୱିଧିବ୍ବିସେସନନ୍ତସ୍ସା''ତି (୧-୧୩) ୱଚନତୋତି ମନସି ନିଧାୟାହ- 'ଯତୋ'ଇଚ୍ଚାଦି, ସୋ କ୍ରିଯନ୍ତୋ ଆଦି ଯସ୍ସ ସୋ ତଦାଦି, ସୋ ପଚ୍ଚୟୋ-ନ୍ତୋ ଯସ୍ସ ସମୁଦାୟସ୍ସ ସୋ ତଦନ୍ତୋ, ତାଦିସସ୍ସ ତଦା ଦିତଦନ୍ତସମୁଦାୟୱିସେସ(ସ୍ସ) ଗହଣଂ, ନ ତୁ ତଦନ୍ତମତ୍ତସ୍ସେତ୍ଥନ୍ତୋ, ନନୁ ଚ 'ଲ୍ତ୍ୱୀ'ତି ୱିସେସନଭେନ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତେ ଭୱତୁ ''ୱିଧିବ୍ବିସେସନନ୍ତସ୍ସା''ତି ତଦନ୍ତସ୍ସ ଗହଣଂ, ପଚ୍ଚୟଗ୍ଗହଣେନ ପନ ତଦାଦିନୋ ଗହଣଂ କଥଂ ସିୟା ୱଚନାଭାୱାତ୍ୱାହ-'ତଦୱିନାଭାୱିତ୍ତା'ତି, ଯତୋ ୱିହିତୋ, ତେନ ୱିନା ନ ଭୱତି ସୀଲେନାତି ତଦୱିନାଭାୱୀ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ତସ୍ମା। ''ପଚ୍ଚୟଗ୍ଗହଣେ ଯତୋ ସୋ ୱିହିତୋ ତଦାଦିନୋ ଗହଣ''ନ୍ତି ଞାୟସ୍ସ ଯହ୍ଥ ପଚ୍ଚୟଗ୍ଗହଣଂ ତହ୍ଥ ସାଧାରଣତ୍ତା 'ତଦାଦିନୋ'ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଦାଦିସମୁଦାୟସ୍ସ ଗହଣେ ପନେହ୍ଥ ୱିସେସୋ ନ ଦିସ୍ସତି... ଅଧିକତ୍ତାତି [ଅଧିଗତନ୍ତାୱାତି (ପୋତ୍ଥକେ)] ଆଦୀସୁ ୱିସେସଦସ୍ସନାସମ୍ଭୱା, 'ତୁଂସ୍ମା ଲୋପୋ ଚିଚ୍ଛାୟଂ ତେ'' ତ୍ୱତ୍ର (୫-୪) ତୁ ଦିସ୍ସତି ୱିସେସୋ, ୱକ୍ଖତିହି ତହ୍ଥ ''ତୁଂତାଯେତୱେ ଭାୱେ ଭୱିସ୍ସତି କ୍ରିୟାୟଂ ତଦହ୍ଥାୟ''ନ୍ତି (୫-୬୧) ତୁଂପଚ୍ଚୟଂ ୱକ୍ଖତି''ଇଚ୍ଚାଦି।

୫୮। ଗେ

ଏୖତ୍ତେୱୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି 'ଗେଅ'ଇଚ୍ଚେୱ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ପକ୍ଖେ ଦୀଘୱିଧାନେନେୱାତି ଇମିନା ଅକାରାଦେସେ କତେ ପକ୍ଖେ ଦୀଘୱିଧାନେନେୱ,

ଅଞ୍ଞତ୍ଥଚରିତତ୍ଥତାଯାତି ଲ୍ଯନ୍ତାଦିତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଭୋପୁରିସା ଭୋପୁରିସୈଚ୍ଚାଦୋ ଜାତିପଦତ୍ଥନିସ୍ସଯନେନ କତତ୍ଥତାଯ, ପରିସ ମତ୍ତତ୍ଥତାଯାତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି, ଅଓସ୍ସ ଦୀଘଭାୱେ କାରଣମାହ 'ଯଦିଚାକାରୋ'ଇଚ୍ଚାଦି, ଯଦିଚ ଆକାରୋତି ପଦଚ୍ଛେଦୋ।

୬୦। ଘବ୍ରହ୍ମା

ଘୈତିସଞ୍ଞା ଘସଞ୍ଞା ତାସଂ, କଞ୍ଞାସଞ୍ଞାତିଆଦୀସୁ ଘସଞ୍ଞାନଂ ବହୁତ୍ତା ବହୁୱଚନେନ ନିଦ୍ଦେସୋ, ଘରୂପସ୍ସାତି ଘସ୍ସାତି ଘସଦ୍ଦରୂପସ୍ସ, ତଥା ଭୋ ବ୍ରହ୍ମାତି ଏତ୍ଥ ତଥାତି ଇମିନା ବ୍ରହ୍ମାତିରୂପସ୍ସ ନିରୁତ୍ତିଯଂ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତାୱ ଏତ୍ଥ ସଙ୍ଗହିତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ଏୱଂ ୱିୱରନ୍ତୀତି ତସ୍ମା ସ ସଖତୋ ଗସ୍ସ ଅକାରଆକାରା''ତିଆଦିନା ଏୱଂ ୱିୱରନ୍ତି, ତେ ହି ଅଚ ଆଚ ଇଚ ଈଚ ଏଚାତି ଦ୍ୱନ୍ଦେ ପୁବ୍ବସରାନଂ ଲୋପଂ କତ୍ୱା ଏତ୍ତୁପସିଲେସନିଦ୍ଦେସଂ ୱଣ୍ଣେନ୍ତି, ସାମଞ୍ଞୱିଧାନନ୍ତି 'ବ୍ରହ୍ମକତ୍ତୁଇସି ସଖତୋ'ଚ୍ଚେୱମୱିସେସେତ୍ୱା ସାମଞ୍ଞେନ କଥନଂ, କିମତ୍ଥନ୍ତି କିଂ ଅତ୍ଥୋ ପଯୋଜନଂ ଯସ୍ସ ତଂ କିମତ୍ଥଂ। ସାମଞ୍ଞୱିଧାନଂ କିମତ୍ଥମ୍ପନେୱଂ ପଯୋଜନାସଙ୍କାଯଂ ପଯୋଜନାସଙ୍କାୱିଚାରଣଂ ମନସି ନିଧାଯ 'ଆଗତି ଗଣୋଯ'ନ୍ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଆହ– 'ଅତ୍ଥତୋ'ଚ୍ଚାଦି, ଅତ୍ଥତୋତି ସା ମଞ୍ଞିଯତୋ, ଅନେନାତି'ଆଗତିଗଣୋଯ'ନ୍ତି ଇମିନା ୱଚନେନ, ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି 'ଆଗତିଗଣୋଯନ୍ତି ଇମିନା ତଦାକାରସଙ୍ଖାତଜାତିପ୍ପଧାନଗଣତ୍ତପ୍ପକାସନେନ ଯଦି ସମ୍ବୋଧନେ ଏକାରନ୍ତାକାରନ୍ତଲାଭୀନଂ କତ୍ତୁ ଇସି ସଖ ମୁନି ଭଦନ୍ତାଦୀନଂ ଗହଣଂ ପଯୋଜନଂ ନ ସିଯା, ଅଞ୍ଞଥା ଅନୁପପଜ୍ଜନଂ ସିଯାତି ଏୱମଞ୍ଞଥାନୁପପତ୍ତିଲକ୍ଖଣସାମତ୍ଥିଯତୋ ସାମଞ୍ଞୱିଧାନେ ପଯୋଜନମାହେ''ତି, ସୋଯନ୍ତି ଇମିନା ୱୁତ୍ତିଯଂ 'ଆଗତି ଗଣୋଯ'ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ୱଚନଂ ନିଦସ୍ସେତି।

୬୩। ଘୋସ୍ସଂ

ସ୍ୱଞ୍ଚ ସ୍ୱାଚ ସ୍ୱାଯୋଚ ଅଞ୍ଚ ତିଞ୍ଚାତି ଇତରୀତରଯୋଗେ ଚତ୍ଥ ସମାସୋ,ସ୍ସଂ ସ୍ସା ସ୍ସାଯଂ ତିଂସୁ।

୬୪। ଏକ

ଘୋଚ ଓଚ ଘୋ ଘାନ୍ତଓକାରନ୍ତା, ନତ୍ଥି ଘୋ ଯେସନ୍ତେ ଅଘୋ, ତେସଂ, ସାମଞ୍ଞୱିଧାନତୋତି କସ୍ସଚି ଲିଙ୍ଗସ୍ସ ଅପରାମାସା ସାମଞ୍ଞେନ ୱିଧାନତୋ, ନାଦେକୱଚନେସ୍ୱୂତି ନାଦୀସୁ ଏକୱଚନେସ୍ୱୂତି ଅତ୍ଥୋ, ହି ହେତୁମ୍ହି, ଯସ୍ମା କସ୍ସଚି ଏୱଂ ଦୁଟ୍ଠାଧିପ୍ପାଯୋ ସିଯା, ତସ୍ମା ଦୁତିଯମୁଦାହରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ଦୁତିଯୋପି ହେତୁମ୍ହି, ଯସ୍ମା ସବ୍ବେସଂ ସଙ୍ଗହଣତ୍ଥଂ, ତସ୍ମା ନ ଚ ତଥାଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ସବ୍ବେସମେକୱଚନାନଂ ସଙ୍ଗହଣାଭାୱେ ସୁତ୍ତାନଂ ୱିରଚନପ୍ପକାରମାହ-'ଅଞ୍ଞଥା'ତିଆଦି, ଉପରିଚାତ୍ୱାଦୀସ୍ୱଯମଧିପ୍ପାଯୋ ''ସୁତ୍ତସ୍ସ 'ଅଂଯୋସ୍ୱଘୋନ'ନ୍ତି ୱିରଚିତତ୍ତା ସାମଞ୍ଞେନେ-କୱଚନେସ୍ୱଘସ୍ସ ନରସ୍ସତ୍ତପ୍ପତୀତି ତପ୍ପଟିସେଧାଭାୱା'ଦଣ୍ଡି କୁଲ'ନ୍ତି ରସ୍ସତ୍ତଂ 'ସିସ୍ମିଂ ନପୁଂସକେ'ତି ୱିଧିସୁତ୍ତଂ ୱଦେୟ୍ୟା''ତି, ଓକାରନ୍ତପ୍ପଟିସେଧନ୍ତି 'ଅଘୋନ'ନ୍ତି ଓକାରନ୍ତପ୍ପଟିସେଧଂ, ଆଦେସନ୍ତରଂ ''ଗୋସ୍ସା ଗସିହିନଂ ସୁଗାୱଗୱା''ତ୍ୟାଦିନା (୨-୬୭) କରୀଯମାନଂ ଗାୱାଦେସାଦିକଂ, ଏତ୍ଥ ପନ ନପୁଂସକେ ଏକୱଚନନ୍ତଂ ଦଣ୍ଡି କୁଲନ୍ତି ୱକ୍ଖମାନତ୍ତା ନୋଦାହଟଂ, ଯୋସୁ ପନ ''ଯୋଲୋପନିସୁଦୀଘୋ''ତି (୨-୮୮) ଅଦୀଘସ୍ସାପି ଦୀଘୱିଧାନସାମତ୍ଥିଯା ପଠମମେୱ ଦୀଘସ୍ସ ରସ୍ସାଭାୱେକାୱ କଥାତି ନୋଦାହଟଂ, ଦଣ୍ଡୀଦଣ୍ଡୀନି ଇଚ୍ଚେୱ ତୁ ଭୱତି, ନୋସ୍ସୱାତି ପାଠୋ ଦିସ୍ସତି, ଏତ୍ଥ ୱିଜ୍ଜମାନେ ଗେ ପରେ ଓକାରନ୍ତସ୍ସ ୱା ରସ୍ସାପଜ୍ଜନଦୋସମ୍ପସଙ୍ଗତୋ ନୋସ୍ସା'ତି ପାଠେନ ଭୱିତବ୍ବଂ।

୬୭। ଗୋସ୍ସା

ଗାୱେନ ଗୱେନାତି କରଣେପି ସମାନଂ, ଗାୱସ୍ସ ଗୱସ୍ସାତି ଛଟ୍ଠିଯାପି।

୬୯। ଗୱଂ

ସେନାତି ସୁତତ୍ତା ସେଇତି ୱୁତ୍ତିଯଂ ନିମିତ୍ତଂ ପରିକପ୍ପିତଂ।

୭୨। ଗାୱୁ

ସଦ୍ଦନ୍ତରତ୍ତେନ କୋଚି ଦୋସୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଆଦିସିତବ୍ବା ଆଦେସା କାତବ୍ବା।

୭୩। ଯଂ

ପେନ ପସଞ୍ଜାଯ ଯୁତ୍ତା ଇପୀ, ପଚ ସୋ ଇଚାତି ୱାପୀ ଅଭେଦଗ୍ଗହଣେନ, ଅଞ୍ଞସ୍ସାତି ଇକାର ଉକାରଊକାରସ୍ସ।

୭୭। ସ୍ମି

ଲୋକେ ଦେୱଦତ୍ତୋ ଦତ୍ତୋତି ଏକଦେସେନ ସମୁଦାଯୱୋହାର ଦସ୍ସନତୋ ସ୍ମିନୋତୀମସ୍ସ ସ୍ମିଂ ୱଚନସ୍ସାତ୍ଥଯମତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋତ୍ଥାହ-'ସ୍ମିତି ଇମିନା'ତିଆଦି।

୮୧। ଝଲା

ବ୍ରହ୍ମାଦୀସୁ 'ଇତୋ କ୍ୱଚି ସସ୍ସ ଟାନୁବନ୍ଧୋ'ତି ପାଠାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ବ୍ରହ୍ମାଦୀସୂତି ''ଘବ୍ରହ୍ମାଦିତେ''ତି (୨-୬୦) ସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତବ୍ରହ୍ମାଦୀସୁ, ପାଠାତି 'ଇତୋ'ତ୍ୟାଦିନୋ ଗଣସୁତ୍ତସ୍ସ ପାଠା, ଟାନୁବନ୍ଧୋତି ଇମିନା (ଏଟାଦେସଂ) ନିଦ୍ଦିସତି।

୮୫। କୂ

ସୋ [ଭସ୍ମା] ଅନ୍ତୋ ଯସ୍ସ ସୋ ତଦନ୍ତୋ ସମୁଦାଯୋ, ତସ୍ସ, ''ଚାନୁକଡ୍ଢିତଂ ନୋତ୍ତରତ୍ରାନୁୱତ୍ତତୀ''ତି ୱିଞ୍ଞୂୱଚନଂ, ୱିଦୁନୋ ୱିଦୂତି କୂପଚ୍ଚଯନ୍ତସ୍ସ ଉଦାହରଣଂ, ୱିଞ୍ଞୁନୋ ୱିଞ୍ଞୂତି ''ୱିତୋ ଞାତୋ''ତି (୫-୩୯) ସଢଞ୍ଞୁନୋ ସଢଞ୍ଞୂତି ''କମ୍ମା''ତି (୫-୪୦)।

୮୬। ଲୋ

ଲୋପୋତ୍ୱେୱ ସିଦ୍ଧତ୍ତାତି ୱୋମୁତ୍ତପକ୍ଖେ ଲୋପୋତୀମିନାୱ ସିଦ୍ଧତ୍ତା।

୮୭। ନନୋ

ଅମୁଯାତି ଇତ୍ଥିଯଂ ଯାଦେସୋ, ନନୋତୀମସ୍ସିଦଂ ପଚ୍ଚୁଦାହରଣଂ।

୮୮। ଯୋଲୋ

ପଠମାଦୁତିଯାଯୋନମେକତୋ ଉଦାହରଣାନି ଅଟ୍ଠୀ ଅଟ୍ଠୀନିତି, ତାନିଚ ଯୋଲୋପନିଲାତିସ୍ସେୱ ଦସ୍ସିତାନି, ତଥାଯେୱାଞ୍ଞାନିପି ଞାଯନ୍ତୀତି।

୯୨। ନ୍ତସ୍ସ

ଟମୁତ୍ତପକ୍ଖୋତି ଅସନ୍ତଂ କୁଢନ୍ତସ୍ସାତି ଟାଦେସେନ ମୁତ୍ତପକ୍ଖୋ,ନ୍ତୁସ୍ସଚେୱନ୍ତି ପସିଦ୍ଧତ୍ତାୱ ଟାଦେସମୁତ୍ତପକ୍ଖଂ ଉପମେତି, ''ସଞ୍ଜାତଂ ତାରକାଦିତ୍ୱିତୋ''ତି (୫-୪୫) ଇତୋ ଅନ୍ୱିତା।

୯୩। ଯୋସୁ

ଟାଦେସୋ-ତିପ୍ପସଜ୍ଜତୀତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ନନୁ ତଦନ୍ତସ୍ସ ସମୁଦାଯସ୍ସ ପତ୍ତେ ''ଛଟ୍ଠିଯନ୍ତସ୍ସା''ତି (୧-୧୭) ଅନ୍ତସ୍ସେୱ ହୋତି, ତଥାସତି ନେୱାତିପ୍ପସଙ୍ଗୋ, ତସ୍ମା କସ୍ମାତିପ୍ପସଜ୍ଜତୀତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି, ସଚ୍ଚଂ, ତଥାପି 'ଝିସ୍ସା'ତି ୱତ୍ତୁଂ ସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତେ ଇସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତତ୍ତ [ୱୁତ୍ତନ୍ତି] ସାମତ୍ଥିଯତୋ ତଦନ୍ତସ୍ସ ଟାଦେସୋ-ତିପ୍ପସଜ୍ଜତୀତି ତଥା ୱୁତ୍ତନ୍ତି, ନନୁ 'ଝିସ୍ସା'ତି ୱୁତ୍ତେପି ସୋୱାତିପ୍ପସଙ୍ଗୋ ତଦୱତ୍ଥୋଯେୱାତି ସଚ୍ଚଂ, ତଥାପି ଯଦି ସମୁଦାଯସ୍ସ ଟାଦେସୋ-ଭିମତୋ ସିଯା 'ତଥା ସତି କିଂ ଝଗ୍ଗହଣେନ ଇସ୍ସତ୍ୱେୱ ୱଦେଯ୍ୟାତି ନାତିପ୍ପସଜ୍ଜତୀତି, ଝଗ୍ଗହଣେ ନାମନ୍ତେ ଇକାରସ୍ସେୱ ଝସଞ୍ଞତ୍ତାତି ଇଦଂ ପନ ୱିସେସନତ୍ତେନ ୱତ୍ତୁ ମନିଚ୍ଛିତେ ଯୁଜ୍ଜତି।

୯୪। ୱେୱୋ

ସହଚରିତଞାଯସ୍ସାତି ''ତଂସହଚରିତା ତଗ୍ଗହଣେନ ଗଯ୍ହନ୍ତୀ''ତି ଞାଯସ୍ସ।

୯୫। ଯୋମ୍ହି

ହେତୁକୁରୁସଦ୍ଦେହି ଯୋସୁ ଇମିନା ଟାଦେସେ ‘‘ଲୋପୋ’’ତୀମିନା ଯୋଲୋପେ ୱା ସମ୍ପତ୍ତେ ‘‘ପଚ୍ଚଯନିସ୍ସିତଂ ବହିରଙ୍ଗ’’ନ୍ତି ଯୋଲୋପତୋ ‘‘ପକତିନିସ୍ସିତମନ୍ତରଙ୍ଗ’’ନ୍ତି ‘‘ଅନ୍ତରଙ୍ଗବହିରଙ୍ଗସୁ ଅନ୍ତରଙ୍ଗୱିଧି ବଲୱା’’ତି ପଠମଂ ଟାଦେସେ ନିମିତ୍ତାଭାୱାୱ ଲୋପା ଭାୱୋତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-‘ହେତୁକୁରୁସଦ୍ଦେହି’ଚ୍ଚାଦି।

୯୯। ସଵ୍ଵା

ନନୁ କତରାଦଯୋୱ ସଵ୍ଵାଦିସଦ୍ଦୱଚନୀଯା ହୋନ୍ତି ସମାସେନାଭିହିତତ୍ତା, ନ ତୁ ସଵ୍ଵସଦ୍ଦୋ [ସଦ୍ଦସ୍ସେ (ପୋତ୍ଥକେ)] ତ୍ଯାହ-‘ଅୱଯୱେନେ’ତ୍ଯାଦି,ଯଦିପି ‘ସଵ୍ଵ ସଦ୍ଦୋ ଆଦି ଯେସ’ନ୍ତି ଅୱଯୱେନ ୱିଗ୍ଗହୋ, ତଥାପି ସମୁଦାଯୋୱାସ୍ସତ୍ଥୋ ଭୱତି... ଯେସନ୍ତ୍ଯନେନ ସମୁଦାଯସ୍ସ ପରାମାସାତି ଭାୱୋ, ଇତୀତି ହେତୁମ୍ହି, କୋ ଭୱନ୍ତାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ବହୁନ୍ନଂ ୱା ଏକୋ ଦେୱ ଦତ୍ତୋ କଠାଦୀହି ୱା ଅଦ୍ଧେ ଦ୍ୱୀହି ବହୂହି ୱା ଏକସ୍ସ ନିଦ୍ଧାରଣେ ସତି କିମ୍ହା ନିଦ୍ଧାରଣେ ରତର ରତମେସୁ ଣାଦିୱୁତ୍ତିଯଂ ‘‘ଏକତ୍ଥତାଯ’’ନ୍ତି (୨-୧୧୯) ୱିଭତ୍ତିଲୋପେ ‘‘ରାନୁବନ୍ଧେନ୍ତସରାଦିସ୍ସା’’ତି (୪-୧୩୨) ଅନ୍ତସରାଦିଲୋପେ କିଂସଦ୍ଦସ୍ସ ରୂପସିଦ୍ଧୀତି ଦସ୍ସେତୁମାହ କତମା’ତିଆଦି, ଉଭୋ ଅଂସା ଅସ୍ସାତି ଅଦ୍ଧେ ‘‘ଅଯୁଭଦ୍ୱିତୀହଂସେ’’ତି (୪-୪୯) ଅଯେ‘‘ସରୋ ଲୋପୋ ସରେ’’ତି (୧-୨୬) ସରଲୋପେ ରୂପସିଦ୍ଧୀତି ଆହ-‘ଉଭୋ ଅଂସା’ଇଚ୍ଚାଦି, କାଯଂ ୱୱତ୍ଥା ନାମେ ତ୍ଯାହ-‘ସାଭିଧେଯ୍ଯା’ତ୍ଯାଦି, ଅୱଧିଚ୍ଚାଦିନା ତସ୍ସେୱାତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେତି, ଅଧଂସୋ ଅଭଟ୍ଟତା ଅୱଧିଭାୱେଯେୱାୱଟ୍ଠାନଂ, ସାଭିଧେଯ୍ଯା ପେକ୍ଖାତି ଏତ୍ଥ ସୋ ସକୋ ଅଭିଧେଯ୍ଯୋ ଅତ୍ଥୋ ଦିସାଦି ସାଭିଧେଯ୍ଯୋତି ଗହିତୋତି ଆହ-‘ପୁଵ୍ଵାଦୀନ’ନ୍ତିଆଦି, ସାଭିଧେଯ୍ଯନ୍ତି କମ୍ମତୋ ପରା ଅପପୁଵ୍ଵା ‘ଇକ୍ଖ=ଦସ୍ସନେ’ତୀମସ୍ମା ‘‘କ୍ୱଚଣ’’ଇତି (୫-୪୧) ଅଣ୍ୱଚ୍ଚଯେ ସାଭିଧେଯ୍ଯାପେକ୍ଖୋ, ସୋ ୱାୱଧିନିଯମୋତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-‘ତମପେକ୍ଖତି’ଚ୍ଚାଦି, ତତ୍ଥାଧିପ୍ପାଯଂ ୱିୱରତି ‘ତଥାହି’ଚ୍ଚାଦିନା, ଏତ୍ଥ ଚ ପରାଦିସଦ୍ଦାଭିଧେଯ୍ଯୋ-ତ୍ଥୋ ଦିସାଦେସାଦି ପୁଵ୍ଵାଦିସଦ୍ଦାଭିଧେଯ୍ଯସ୍ସାତ୍ଥସ୍ସ ଦିସାଯ ଦେସାଦିନୋ ୱାୱଧିଭାୱେନ ନିଯମୱସେନ ପୱତ୍ତତି, ଯୋ ଚାୱଧିଭାୱୋ ନିଯମୱସେନ ପୱତ୍ତତି, ସୋଚାୱଧିଭାୱୋ ନିଯମୱସେନ ପୱତ୍ତୋ ପୁଵ୍ଵାଦିସଦ୍ଦୱଚନୀଯଂ ଦିସାଦେସାଦି ମପେକ୍ଖତୀତି ସାଭିଧେଯ୍ଯାପେକ୍ଖୋୱଧିନିଯମୋଯେୱ ୱୱତ୍ଥାତି ୱୁଚ୍ଚତୀତ୍ଯଯମଧିପ୍ପାଯୋ, ନ ତୁ ଅଭିଧେଯ୍ଯାଯନ୍ତି ଅସମ୍ଭୱା, ଅସମ୍ଭୱମେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ-‘ଯୋ ହି’ଚ୍ଚାଦି, କୋସଲ୍ଲେନ ନିମିତ୍ତେନାତି କୁସଲ ସଦ୍ଦସ୍ସ ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତେନ କୋସଲ୍ଲେନ, ଉତ୍ତରାକୁରୱୋ ଉତ୍ତରକୁରୁଦୀପ ୱାସିନୋ, ଦେସୋ ୱା, ‘ନାଞ୍ଞଞ୍ଚ ନାମପ୍ପଧାନା’’ତି (୨-୧୩୬) ଅନେନେୱ ସଞ୍ଞାଯଂ ସଵ୍ଵାଦିକାରିଯସ୍ସ ନିସିଦ୍ଧତ୍ତେ କିମସଞ୍ଞାଯଂଭ୍ଯନେନେତ୍ଯାହ ‘ନାଞ୍ଞଞ୍ଚେ’ତ୍ଯାଦି, କିଞ୍ଚି ପୁଵ୍ଵତ୍ତାଦିକମୁଦ୍ଦିସ୍ସ କେସଞ୍ଚି ପୁଵ୍ଵୋପରୋତ୍ଯାଦିକା ଅତ୍ଥାନୁଗତା ସଞ୍ଞା ଅନ୍ୱତ୍ଥସଞ୍ଞା।

୧୦୪।ତି

‘‘ୱାନେକଞ୍ଞତ୍ଥେ’’ତି (୩-୧୭) ୱିକପ୍ପାନୁୱତ୍ତନତୋ ଅଯୁତ୍ତତ୍ତାଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି‘ନଯିଦମଯୁତ୍ତ’ନ୍ତି, ଯୁତ୍ତତା ଚାସ୍ସ ପାଠେ ବ୍ଯଭିଚାର ଦସ୍ସନତୋତି ୱତ୍ତୁମାହ-‘ନପୁଂସକେ’ଚ୍ଚାଦି, ପାଠାନୁଗତା ହି ସୁତ୍ତରଚନା, ୱିକପ୍ପାନୁୱତ୍ତିଯା ଅନପୁଂସକମିଦମେୱ ୱଚନଂ ତସ୍ସ କ୍ୱଚି ବ୍ଯଭିଚାରତ୍ତେ ଞାପକନ୍ତି ୱତ୍ତୁମାହ-‘ତସ୍ସ ଚା’ତିଆଦି, ଅୱସ୍ସମେୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତଵ୍ଵୋ, ଅଞ୍ଞଥା ଯଥାୱଟ୍ଟିତପାଠାନୁକ୍କମେନାତ୍ଥଗ୍ଗହଣେ ସତି ସୁତ୍ତସ୍ସ [ସୁତ୍ତସ୍ସା (ପୋତ୍ଥକେ)] ମୁଖ୍ଯତ୍ତପ୍ପତୀତିତୋ କଥନ୍ତମଞ୍ଞସ୍ସ ଞାପକଂ ଭୱେଯ୍ଯ, ମୁଖ୍ଯଭାୱେ ହି ଞାପକତ୍ଥଂ ନ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ଯ।

୧୦୮। ଅତେ

ନନୁ ଚ ‘‘ଲକ୍ଖଣପଟିପଦୱୁତ୍ତେସୁ ପଟିପଦୱୁତ୍ତସ୍ସେୱ ଗହଣ’’ନ୍ତୀମାଯ ପରିଭାସାଯ ଲକ୍ଖଣିକସ୍ସାକାରସ୍ସ ଗହଣଂ ନ ପପ୍ପୋତୀତ୍ଯାସଙ୍କିଯ ପଟିପାଦଯମାହ-‘ରସ୍ସାକାରେ’ଚ୍ଚାଦି, ପରିଭାସାଯ ଚସ୍ସାଯମତ୍ଥୋ ‘‘ଲକ୍ଖୀଯତେନେନେତି ଲକ୍ଖଣଂ, ସାଧ୍ୱସାଧୁଜାନନ ହେସୁତ୍ତା ସୁତ୍ତ [ସତ୍ଥ] ମୁଚ୍ଚତେ, ପଟିଗତମ୍ପଦଂ ପଟିପଦଂ, ଉଚ୍ଚାରିତମଞ୍ଞସେତ୍ଯତ୍ଥୋ, ଲକ୍ଖଣଞ୍ଚ ପଟିପଦଞ୍ଚ ଲକ୍ଖଣପଟିପଦାନି, ତେହି ୱୁତ୍ତାନି ରୂପାନି ଲକ୍ଖଣପଟିପଦୱୁତ୍ତାନି, ତେସୁ, ୱୁତ୍ତସଦ୍ଦୋ ପଚ୍ଚେକମ୍ପରିସମାପୀଯତେ ‘ଲକ୍ଖଣୱୁତ୍ତେସୁ ପଟିପଦୱୁତ୍ତେସୂ’ତି, ତତ୍ରାଞ୍ଞସା ଯମନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ, କେୱଲଂ ଲକ୍ଖଣଦସ୍ସନେନାସ୍ମିଂ ଲକ୍ଖଣେ ସତ୍ଯୱସ୍ସମନେନ ରୂପେନ ଭୱିତଵ୍ଵନ୍ତି ଲକ୍ଖଣେନ ପଟିପାଦିତଂ, ତଂ ଲକ୍ଖଣୱୁତ୍ତମିତ୍ଯୁଚ୍ଚତେ, ଯନ୍ତ୍ୱଞ୍ଞସା ସଦ୍ଦେନେୱ ପଟିପାଦିତଂ, ତଂ ପଟିପଦୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତେ, ତସ୍ମିଂ ଲକ୍ଖଣୱୁତ୍ତେ ପଟିପଦୱୁତ୍ତେ ଚ ରୂପେ ସତି ପଟିପଦୱୁତ୍ତସ୍ସେୱ ଗହଣଂ, ନେତରସ୍ସେ’’ତି, ପଟିପଦୱୁତ୍ତସ୍ସେୱେତ୍ଯୱଧାରଣେନ ନିଯମରୂପଭାସ୍ସା ପରିଭାସାଯାୱଗମ୍ଯତେ, ସୋ ଚ ନିଯମୋ ଅନିଯମପୁଵ୍ଵକେ ସନ୍ଦେହେ ସତ୍ଯୱତିଟ୍ଠତେ, ତସ୍ମା ଯତ୍ର ଲକ୍ଖଣୱୁତ୍ତମେୱ କେୱଲଂ, ନ

ପଟିପଦୱୁତ୍ତଂ, ତତ୍ର ନାଯଂ ପରିଭାସା ୱତିଟ୍ଟତେ, ଯତ୍ରାପି ପଟିପଦୱୁତ୍ତମେୱ କେୱଲଂ, ନ ଲକ୍ଖଣୱୁତ୍ତଂ, ସୋପ୍ୟେତିସ୍ସା ଅୱିସଯୋ, ଯତ୍ର ଦ୍ୱେ ରୂପାନି ସମ୍ଭୱନ୍ତି ତତ୍ରେୱା ଯମ୍ପରିଭାସା ସନ୍ଦେହାପାକରଣମୁଖେନ ପୱତ୍ତାତି ଞାଯପ୍ପତ୍ତୋଯେୱା ମନ୍ତ୍ତୋ ଇମାଯ ପରିଭାସାଯାନୁୱାଦ୍ୟତେ, ତଥାହି ସନ୍ଦେହଠାନେସୁ ଯଦ୍ୟପ୍ୟେକରୂପମେୱମଭିନ୍ନମୁଭିନ୍ନଂ, ତଥାପି ଲକ୍ଖଣୱୁତ୍ତଂ ରୂପଂ ଲକ୍ଖଣେ ନୋନ୍ନୀଯମାନଂ ଧୂମଗ୍ଗି ୱିଯ ଜଲବଲାକା ୱିଯ ଚାନୁମାନିକଂ, ଯନ୍ତୁ ପଟିପଦ ୱୁତ୍ତଂ ରୂପଂ, ତଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖସିଦ୍ଧଂ, ପଚ୍ଚକ୍ଖାନୁମାନେସୁ ଚ ପଚ୍ଚକ୍ଖମ୍ବଲୱନ୍ତରଂ ପମାଣନ୍ତି ଅତୋ ପଟିପଦୱୁତ୍ତମେୱ ଗଯ୍ହତୀତି।

୧୧୦। କ୍ୱଚେ

ନପୁଂସକଲିଙ୍ଗେ ଏକାରେନ ନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୧୧୪। ଲୋପୋ

ଅକାରସ୍ସନ୍ତରଙ୍ଗତ୍ତେ କାରଣମାହ-‘ପକତିନିସ୍ସିତତ୍ତା’ତି, ପକତିଯା ଇଦଂ ପାକତଂ ‘‘ଣୋ’’ତି (୪-୩୪) ଣୋ, ଲୋପସ୍ସ ବହିରଙ୍ଗତ୍ତେ କାରଣମାହ-‘ପଚ୍ଚଯନିସ୍ସିତତ୍ତା’ତି, ଅନ୍ତରଙ୍ଗେଚ୍ଚାଦିନା ‘‘ଅନ୍ତରଙ୍ଗବହିରଙ୍ଗେସ୍ୱନ୍ତରଙ୍ଗୱିଧି ବଲୱା’’ତି ପରିଭାସମୁପଲକ୍ଖେତି, ଅଙ୍ଗସଦ୍ଦୋ-ୱଯୱୱାଚୀ, ଅନ୍ତେ ସଦ୍ଦୋ ସତ୍ତମ୍ଯନ୍ତେ, ଅଙ୍ଗେ ଭୱମନ୍ତରଙ୍ଗଂ ୱିଭତ୍ୟନ୍ତେ-ସଙ୍ଖ୍ୟସମାସୋ ‘‘ଏୱନମ ୱଣ୍ଣେ’’ତି (୧-୩୭) ଅତ୍ତଂ ରାଗମୋ, ଅଙ୍ଗତୋ ବହି ବହିରଙ୍ଗଂ ‘‘ପଯ୍ୟପାବହିତିରୋ ପୁରେପଚ୍ଛା ୱା ପଞ୍ଚମ୍ୟା’’ତି (୩-୫) ଅସଙ୍ଖ୍ୟସମାସୋ, ଅତ୍ର ଚାନ୍ତରଙ୍ଗଂ ବହିରଙ୍ଗନ୍ତି ନାଙ୍ଗେଭୱମନ୍ତରଙ୍ଗଂ, ଅପିତ୍ୱନ୍ତରଙ୍ଗନିସ୍ସିତଂ କାରିଯମନ୍ତରଙ୍ଗଂ, ନାପ୍ୟଙ୍ଗତୋ ବହିଭୂତୋ ସମୁଦାଯୋ ବହିରଙ୍ଗଂ, କିନ୍ତୁ ବହିରଙ୍ଗନିସ୍ସିତଂ କାରିଯମ୍ବହିରଙ୍ଗଂ ଯଥା ମଞ୍ଚନିସ୍ସିତେସୁ ସଦ୍ଦାଯନ୍ତେସୁ ‘ମଞ୍ଚା ସଦ୍ଦାଯନ୍ତୀ’ତ୍ୟୁଚ୍ଚତେ ତଂ ୱିଯେତି ଅତୋଯେୱା ସଙ୍ଖ୍ୟସମାସେପି ଲିଙ୍ଗୱିଭତ୍ତିୱଚନନ୍ତରଯୋଗୋ ‘ଅନ୍ତରଙ୍ଗୋ ଅନ୍ତରଙ୍ଗା’ତି, ସଙ୍କେତିକୋ ହ୍ୟଯମସଙ୍ଖ୍ୟସମାସୋ, ନ ପୁବ୍ବପଦତ୍ଥପ୍ପଧାନୋ, ଯଥା-ପଚ୍ଚକ୍ଖସ୍ସାକ୍ଖନିସ୍ସିତତ୍ତାୱବୋଧତ୍ଥଂ ‘ଅକ୍ଖମକ୍ଖମ୍ପତି ୱତ୍ତତେ’ତି ୱିଚ୍ଛାଯ-ମସଙ୍ଖ୍ୟସମାସେପି କତେ ପଚ୍ଚକ୍ଖ ଞାଣସ୍ସାକ୍ଖନିସ୍ସିତତ୍ତଞାପନତ୍ଥଂ ସଙ୍କେତୱସେନ କତୋ-ଯମସଙ୍ଖ୍ୟ ସମାସୋ, ନ ପୁବ୍ବପଦତ୍ଥପ୍ପଧାନୋତି‘ପଚ୍ଚକ୍ଖୋ ପଚ୍ଚକ୍ଖା’ତି ଲିଙ୍ଗୱିଭତ୍ତି ୱଚନନ୍ତରଯୋଗୋ, ତଥେୱାଯ-ମନ୍ତରଙ୍ଗନିସ୍ସିତୋ-ଯଂ ସମୁଦାଯନିସ୍ସିତୋତି ଞାପନତ୍ଥଂ ସଙ୍କେତୱସେନ କତୋ-ଯମସଙ୍ଖ୍ୟସମାସୋତି ଲିଙ୍ଗୱିଭତ୍ତିୱଚନନ୍ତରଯୋଗୋ ନ ୱିରୁଜ୍ଝତେ, ଅଥୱା ଅନ୍ତରମଙ୍ଗମସ୍ସ କାରିଯସ୍ସାତ୍ଥୀତି ‘‘ସଦ୍ଧାଦିତ୍ୱ’’ (୪-୮୪) ତଥା ବହିରଙ୍ଗନ୍ତି, ଅନ୍ତରଙ୍ଗଞ୍ଚ ବହିରଙ୍ଗଞ୍ଚ ଅନ୍ତରଙ୍ଗବହିରଙ୍ଗାନି, ତେସ୍ୱନ୍ତରଙ୍ଗୋ ବଲୱାତି। ଅନ୍ତରଙ୍ଗ କାରିଯସ୍ସ ବଲୱତ୍ତଂ ସାଧେତୁଂ ‘ସବ୍ବପଠମଂ ୱିଧେଯ୍ୟତ୍ତା’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ଇଦମ୍ପନ ଅନ୍ତରଙ୍ଗକାରିଯସ୍ସ ବଲୱଭାୱସାଧନେ କାରଣଂ ନ ହୋତି, ଅନ୍ତରଙ୍ଗତ୍ତା ବଲୱଭାୱୋଯେୱ ହି ସବ୍ବପଠମଂ ୱିଧେଯ୍ୟତ୍ତ କାରଣଂ, ତଥା ଚାହ-‘ଯୋ ଲୋପତୋ ଅକାରସ୍ସ ପଠମମେୱ ଭୱନେ କାରଣମାହ ଅନ୍ତରଙ୍ଗତ୍ତା ଅକାରସ୍ସୋ’ତି, ତସ୍ମା ନାଯଂ ପାଠୋ ଘଟତେ, ଅନ୍ତରଙ୍ଗବଲୱଭାୱସାଧନସ୍ସ ପନ ଲୋକତୋ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା ଅଯମେୱତ୍ଥେ ପାଠୋ ଘଟତେ’’ଅନ୍ତରଙ୍ଗମେୱ କାରିଯମ୍ବଲୱଂ ଲୋକେ ତଥାଦିଟ୍ଠତ୍ତା, ତଥା ହି ଲୋକୋ ପାତୋୱା’’ତ୍ୟାଦି, ଲୋକେ ତଥାଦିଟ୍ଠତ୍ତାତି ଅନ୍ତରଙ୍ଗବଲୱଭାୱସ୍ସ ଲୋକେ ଏୱଂ ୱକ୍ଖମାନନଯେନ ଦିଟ୍ଠତ୍ତା, ଅଥୱା କେନଚି ୱିଧୁରପ୍ପଚ୍ଚଯୋପନିପାତେନ କାରଣୱେ କଲ୍ଲେନ ୱା କଦାଚି କତ୍ତୁମସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତେପି ଅନ୍ତରଙ୍ଗସ୍ସ ଅୱସ୍ସଂ ୱିଧେଯ୍ୟତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ ସବ୍ବପଠମଂ ୱିଧେଯ୍ୟତ୍ତା’ତି, ସତିସମ୍ଭୱେତି ନିମିତ୍ତସ୍ସାନୁପହତତ୍ତା କାରିଯସ୍ସ ସମ୍ଭୱେ ସତି।

୧୧୬। ଯେ

ଇୱଣ୍ଣସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତତ୍ତାତି ‘ଯେ ପସ୍ସିୱଣ୍ଣସ୍ସା’’ତି ଏତ୍ଥ ଇୱଣ୍ଣସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା।

୧୧୮। ଅସଂ

ଲିଙ୍ଗୱଚନଭେଦେପି ବ୍ୟଯରହିତତ୍ତା ଅବ୍ୟଯୱନ୍ତୌପସଙ୍ଗନିପାତାନଂ ପୁବ୍ବାଚରିଯସଞ୍ଞା, ଅସତୀ ସଙ୍ଖ୍ୟା ଯେସନ୍ତ୍ୱାନ୍ୟସଙ୍ଖ୍ୟାନୀତ୍ୟାହ- ‘ଏକତ୍ତେ’ଚ୍ଚାଦି, ଏକାନେକେସୂତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସଙ୍ଖ୍ୟାୱିସେସେ ୱିଧୀଯମାନାସ୍ୟାଦଯୋ କଥମସଙ୍ଖ୍ୟେହି ଉପ୍ପଜ୍ଜିତୁମୁସ୍ସହନ୍ତେ ଇଚ୍ଚାସଯେନାହ- ‘କଥମସଙ୍ଖ୍ୟେହି ସ୍ୟାଦୀନଂ ସମ୍ଭୱୋ’ତି। ଅଥ ନିସ୍ସଙ୍ଖ୍ୟେହି ହୋତୁସ୍ୟାଦୀନମସମ୍ଭୱୋ ଉଚ୍ଚଂ ରୁକ୍ଖସ୍ମିଚ୍ଚାଦୋତୁ ସଙ୍ଖ୍ୟାସମ୍ଭୱେ ଭୱିତବ୍ବମେୱ ସ୍ୟାଦୀହିଚ୍ଚାହ-‘ସଙ୍ଖ୍ୟାସମ୍ଭୱେୱେ’ଚ୍ଚାଦି। ୱୁତ୍ତିଗନ୍ଥସ୍ସାଧିପ୍ପାଯଂ ୱିୱରତି ‘ଅଜ୍ଝତ୍ଥେ’ ତ୍ୟାଦିନା, କିମେସମୁପ୍ପତ୍ତିଯମ୍ପଯୋଜନଂ ଯେନାସଙ୍ଖ୍ୟେହି ତଦୁପ୍ପତ୍ତି ନୋ-ନୁମୀଯତେ ଚ୍ଚାସଙ୍କିଯାହ-‘ତସ୍ସଞ୍ଚ ସତିଯ’ନ୍ତ୍ୟାଦି, ଅସତି ହି ସ୍ୟାଦୀନମୁପ୍ପତ୍ତିଯମୁଚ୍ଚମାଦୀନମସଙ୍ଖ୍ୟାନମ୍ପଦତ୍ତଂ ନତ୍ଥୀତି ଯୋ ଆଦୀସୁ ପଦସ୍ମା ପରେସଂ ତୁମ୍ହାମ୍ହସଦ୍ଦାନଂ ସୱିଭତ୍ତୀନଂ ୱୋନୋଆଦିକଂ ପଦନିମିତ୍ତଂ କାରିଯଂ ନ ସିଯାତି ‘ଉଚ୍ଚଂ ୱୋ, ଉଚ୍ଚଂ ନୋ’ତିଆଦଯୋ ପଯୋଗା ନ ସିଜ୍ଝନ୍ତି, ସତି ତୁ ସ୍ୟାଦୁପ୍ପତ୍ତିଯଂ ଲୁତ୍ତେସୁପି ତେସୁ ପଦତ୍ତନିପ୍ଫତ୍ତିଯାଯେୱ ତଦୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ପଦତ୍ତେ ସିଦ୍ଧେ ପଦଲକ୍ଖଣଂ କାରିଯଂ ସିଜ୍ଝତେୱାତି ଭାୱୋ। ପରେହି ଏତ୍ଥ ‘ତସ୍ସଂ ସାଲାଯ’ନ୍ତି ୱଚନିଚ୍ଛାଯଂ ‘ତତ୍ର

ସାଲାଯ’ନ୍ତି ଯଥା ସିଯାତି ‘‘ଅବ୍ୟଯତ୍ତା ସ୍ୱାଦିନୋ’’ତି (ପା, ୨-୪-୮୨) ଅବ୍ୟଯତୋ ପରସ୍ସିହିଯମାପ୍ପଚ୍ଚଯସ୍ସାପି ଲୋପୋ ୱିହିତୋ, ତେନାହ- ‘ଅସଙ୍ଖ୍ୟେହି’ଚ୍ଚାଦି, ତଦଯୁତ୍ତନ୍ତି ଆପ୍ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଲୋପୱିଧାନ ମଯୁତ୍ତଂତ୍ୱତ୍ଥୋ। ଅଥ କେନାତ୍ର ଆପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ୱିଧୀଯତେ ଯେନାସ୍ସାପି ଲୋପୋ- ନୁସାସୀଯତେ ‘‘ଇହିଯମତ୍ତା’’ତି (୩-୨୬) ଚେ ନେତଦତ୍ଥି, ଇହିଯମାପ୍ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ୱିଧାନତୋ-ସଙ୍ଖ୍ୟାନଞ୍ଚାଲିଙ୍ଗତ୍ତା, ତସ୍ମା ଅସଙ୍ଖ୍ୟେହି ଆପ୍ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ସମ୍ଭୱୋଯେୱ ନତ୍ଥୀତ୍ୟନତ୍ଥକମାପ୍ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଲୋପୱଚନନ୍ତି ନାନତ୍ଥକଂ ଇହିଯନ୍ତି (୩-୨୬) ହି ଗୁଣିପ୍ପଧାନୋ ନିଦ୍ଦେସୋ ଇତ୍ଥତ୍ତୱତି ଆପ୍ପଚ୍ଚଯାଦଯୋ ୱିଧୀଯନ୍ତେ ‘ତସ୍ସଂ ସାଲାଯ (ମିଛେ ତସ୍ମିଂ ପଦତ୍ଥେ) ତତ୍ରେ’ତି ଅସଙ୍ଖ୍ୟମିଦମିତ୍ଥତ୍ତୱତି ୱତ୍ତତେ, ତସ୍ମା ସିଯାଯେ ୱେତସ୍ମା ଆପ୍ପଚ୍ଚଯୋତ୍ୟୱସ୍ସମାପ୍ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଲୋପୋ ୱିଧେଯ୍ୟୋତି ଯୋ ମଞ୍ଞତେ, ତମ୍ପତି ଆହ-‘ଯଦୀପି’ଚ୍ଚାଦି, ୱିସେସାଭିଧାନାତ୍ୱପଗମେ ୱତ୍ତ ମାନୋଯମସଙ୍ଖ୍ୟସମୁଦାଯୋ‘ନିଦ୍ଦେସୋ ୱତ୍ତତେ’ତି ଚୋଦଯମିକ୍କତେ, ଇହିଯନ୍ତି ନିଦ୍ଦେସସ୍ସ ଗୁଣିପ୍ପଧାନତ୍ତଂ ସାଧେତୁଂ ‘ଇତ୍ଥତ୍ତୱତି ହି ଆପ୍ପଚ୍ଚଯାଦଯୋ’ତିଆହ, ତତ୍ରେତୀମସ୍ସାସଙ୍ଖ୍ୟସ୍ସ ସାଲାଯଂ ୱତ୍ତନତୋ ଆହ- ‘ଇତ୍ଥତ୍ତୱତି ଚା’ତି, ଅଯମ୍ପସିଦ୍ଧିରୂପେନ ନ ୱତ୍ତତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଯଦି ଅଯମ୍ପସିଦ୍ଧିରୂପେନ ୱତ୍ତତେ, କୁତୋ ଚରହି ଇତ୍ଥତ୍ତାୱସାଯୋତ୍ୟାହ- ‘ଇତ୍ଥତ୍ତାୱସାଯୋ’ଚ୍ଚାଦି। ଇଦାନି ଜିନିନ୍ଦବୁଦ୍ଧିୱଚନମାନୀଯ ତସ୍ସା ଯୁତ୍ତତ୍ତମୁବ୍ଭାୱଯିତୁମାହ- ‘ଯୋପ୍ପାହି’ଚ୍ଚାଦି, ଯଦୀପିଚ୍ଚାଦି ଜିନିନ୍ଦବୁଦ୍ଧିୱଚନଂ, ତସ୍ସାତି ଇତ୍ଥତ୍ତସ୍ସ, ପଦତ୍ଥୋ ଚ ଇତ୍ଥତ୍ତଂ ସିଯାତି ଯୋପ୍ପାହେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଗମ୍ମମାନତ୍ଥତ୍ତା ଇତିସଦ୍ଦାପ୍ପଯୋଗୋ, ତସ୍ସାଯୁତ୍ତନ୍ତି ତସ୍ସେୱଂ ୱାଦିନୋ ଜିନିନ୍ଦବୁଦ୍ଧିନୋ ୱଚନମଯୁତ୍ତଂତ୍ୱତ୍ଥୋ, କୁତୋଚ୍ଚାହ- ‘ଏୱଂ ହି’ଚ୍ଚାଦି, ଯଦି ଇତ୍ଥତ୍ତସ୍ସ ୱାଚ୍ଚତ୍ଥତା ଇହିପ୍ପଚ୍ଚଯନିୱତ୍ତିକତା, ଏୱଂ ସତି ସାଲାଯମିଚ୍ଚାଦିସଦ୍ଦନ୍ତରାପେକ୍ଖା ଇତ୍ଥତ୍ତପ୍ପତୀତି ତତ୍ରେତ୍ୟାଦୀସୁ ସିଯାତି ଅତ୍ଥୋ, ନେୱ ତଥା ପତୀଯତୀତି ଭାୱୋ, ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ଫୁଟଯିତୁମାହ- ‘ତଥାହି’ଚ୍ଚାଦି, ଅୱିଦ୍ଦସୁଅଯନ୍ତି ଦିଟ୍ଠନ୍ତୋ ପଞ୍ଞାସୋ, ଅୱିଦ୍ଦସୁ ଅଯନ୍ତି ଉଭଯତ୍ରାପ୍ପତ୍ରେକୱଚନସିସ୍ସ ନିୱତ୍ତିଯା କତଂ ଯମେକତ୍ତଂ, ତଂ ସଦ୍ଦନ୍ତରାତ୍ୟନପେକ୍ଖମେୱ ପତୀଯତେତ୍ୟତ୍ଥୋ, ଇତ୍ଥତ୍ତ ୱୁତ୍ତିନା ସାଲାଦିସଦ୍ଦେନ ସାମାନାଧିକରଣ୍ୟଂ ତତ୍ରେତ୍ୱେତସ୍ସାତି ଏତାୱତା ଆପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଚ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ-‘ସମାନାଧିକରଣତ୍ତମ୍ପି’ଚ୍ଚାଦି, ସମାନାଧିକରଣତ୍ତମ୍ପୀତି (ଇତ୍ଥି) ୱୁତ୍ତିନା ସାଲାଦିସଦ୍ଦେନ ସାମାନାଧିକରଣ୍ୟମ୍ପି, ଆପ୍ପଚ୍ଚଯାଦୀନଂ ନାଙ୍ଗନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୧୧୯। ଏକ

ଏୱାତି ଅନୁୱତ୍ତତେଏୱ, ଏକୋତ୍ଥୋ ଯସ୍ସ ପକତ୍ୟାଦିସମୁଦାଯସ୍ସ ସୋ ଏକତ୍ଥୋ ‘ଅସ୍ସ ଚେକତ୍ଥସଦ୍ଦସ୍ସ ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ ଇଯାଦି ୱିଧାନନ୍ତ୍ୱାହ- ‘ଏକତ୍ଥତା ଇଯାଦିୱିଧାନ’ନ୍ତି, ଇଯାଦିୱୁତ୍ତିଯନ୍ତି ୱତ୍ତନଂ ୱୁତ୍ତି ଇଯାଦୀନଂ ୱୁତ୍ତି, ଇଯାଦିୱିଧାନେ ସତିତ୍ୟତ୍ଥୋ, ସମାସତୋତି ସମାସିତା, ତେନେୱାତି ‘‘ଦିସ୍ସନ୍ତଞ୍ଞେପି ପଚ୍ଚଯା’’ତି (୪-୧୨୦) ସୁତ୍ତେନେୱ।

୧୨୦। ପୁବ୍ବ

ଯଦା ଚାତ୍ରାଧିସଦ୍ଦପ୍ପଯୋଗୋ ତଦା ତେନେୱ ୱିଭତ୍ୟତ୍ଥସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ନ ସତ୍ତମୀ ପଯୁଜ୍ଜତେ, ଯଦା ସତ୍ତମୀ, ନ ତଦାଧିସଦ୍ଦୋ, ତେନା ସକପଦେନେୱ ୱିଗ୍ଗହୋ ଏୱଂ ଦସ୍ସନୀଯୋତି ଆହ- ‘ଇତ୍ଥୀସୁ କଥା ପୱତ୍ତା’ତି, ଇତ୍ଥିସଦ୍ଦତୋ ସତ୍ତମୀଭୱନେ କାରଣମାହ- ‘ତଂସମାନାଧିକରଣତ୍ତା’ତି, ତେନ ଅଧିସଦ୍ଦେନ ସମାନତ୍ଥତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୨୧। ନାତୋ

ସୋ ଚ ଅମାଦେସୋ, ଆଦେସସ୍ସେୱାତି ଅଂଆଦେସସ୍ସେୱ, ଅପଞ୍ଚମିଯାତି ପଞ୍ଚମିଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା। ଅଞ୍ଞତ୍ର ୱିଧୀଯମାନୋ-ଯମମାଦେସୋ ପଞ୍ଚମିଯମ୍ପଟିସିଦ୍ଧତ୍ତା ପଞ୍ଚମିଯା ପଟିସେଧେନ ସଯମ୍ପି ପଟିସିଦ୍ଧୋ ନାମ ହୋତୀତ୍ୟାହ ‘ଆଦେସସ୍ସେୱାଯଂ ପଟିସେଧୋ’ତି, ଲୋପପଟିସେଧସ୍ସ ‘ନାତୋ’ତି ପୁବ୍ବୱାକ୍ୟେନ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅଯମ୍ପଟିସେଧୋ ନେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଅଥ କଥମିଦମପଞ୍ଚମ୍ୟାତ୍ୟମାଦେସେନେୱାତିସମ୍ବନ୍ଧତି ନ ଲୋପ ପଟିସେଧେନାତି ପରିଭାସମାହ-‘ଅନନ୍ତରସ୍ସ ୱିଧି ୱା ହୋତି ପଟିସେଧୋ ୱା’ତି, ଏତ୍ଥ ଅନ୍ତରସଦ୍ଦସ୍ସାନେକତ୍ଥତ୍ତେପୀହାନ୍ତରାଳଅୱାଚୀତି ନ ୱିଜ୍ଜତେ ଅନ୍ତରମ୍ଭଞ୍ଜମସ୍ସେତ୍ୟନନ୍ତରୋ, ଅନ୍ତରାଳଅମତ୍ତପଟିସେଧେ ପଯୋଜନଂ ନତ୍ଥୀତ୍ୟନ୍ତରାଳଅଗତସ୍ସ ୱିଧିନୋ ପଟିସେଧସ୍ସ ଚାଭାୱାନନ୍ତରୋତ୍ୟୁପ ଚରୀଯତେ ଅନନ୍ତରା ଗାମାତ୍ୟାଦି ୱିଯ, ଦିଟ୍ଠେତ୍ତେ ପନ ମଜ୍ଝସ୍ସ ନ ୱିଜ୍ଜତେ-ନ୍ତର ମେସନ୍ତି ୱିଗ୍ଗହେ ସୁତ୍ତେପ୍ୟନନ୍ତରସ୍ସ ୱିଧାନନ୍ତରସ୍ସାପି ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଦ୍ୱିନ୍ନମେକୋପ୍ୟନନ୍ତରୋତ୍ୟୁଚ୍ଚତେ, ତେନେୱାନନ୍ତରସ୍ସାତି ପରିଭାସାଯମେକ ୱଚନଂ, ଇତିସଦ୍ଦୋ ଇଦମତ୍ଥେ, ଇତି ଇମାଯ ପରିଭାସାଯାଦେସେନାଭିସମ୍ବନ୍ଧତୀତ୍ୟତ୍ଥୋ, ତେନାତି ଯଥାୱୁତ୍ତପରିଭାସାଯ ୱସେନ, ଯେନ କାରଣେନାଦେସେନାଭିସମ୍ବନ୍ଧତି ତେନାତ୍ୟତ୍ଥୋ, ଅଲୋପୋତି ଲୋପ ପଟିସେଧୋ, ସାମତ୍ଥିଯାଲଦ୍ଧନ୍ତି ଦ୍ୱିନ୍ନମତ୍ଥାନଂ ୱିଧାନାଯ ଦ୍ୱେ ୱାକ୍ୟାନି ଭୱନ୍ତି, ତତ୍ର ‘ନାତୋ’ତୀଦଂ ପଟିସେଧୱିଧାଯକମେକଂ ୱାକ୍ୟଂ, ‘ଅମପଞ୍ଚମିଯା’ତି ଦୁତିଯମମାଦେସସ୍ସ, ତତ୍ରାପଞ୍ଚମିଯାତ୍ୟାଦେସେନେୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧତି, ୱୁତ୍ତୱିଧାନା ନ ଲୋପପଟିସେଧେନ, ତଥାସତ୍ୟମପଞ୍ଚମିଯାତିଦଂ ୱାକ୍ୟଂ ଯଦି ନ ୱିସେସତ୍ଥମାଲମ୍ବତେ ତମନ୍ତରେନାନୁପପତ୍ତିତୋ-ଞ୍ଞଥା କିନ୍ତ୍ୱନେନାତ୍ଥବଲେନ ଲଦ୍ଧନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ,

ଅଲୋପୋତି ଜୋତେତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ୱାକ୍ଷଭେଦେନ ୱିୱରଣଂ କତଂ, ନ ଏକୱାକ୍ଷତେନାତି ବ୍ଯତିରେକୋ ଏକୱାକ୍ଷତାଯଞ୍ଚି କାରିଯ ଦ୍ୱଯସ୍ସପି ପଞ୍ଚମିଯମ୍ପଟିସେଧୋ ସିଯା 'ପଞ୍ଚମିଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ତଂ କାରିଯଦ୍ୱଯଂ ୱେଦିତବ୍ବ'ନ୍ତି, ଯଦିପି ସିଦ୍ଧାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଯେନ ନାପ୍ପତ୍ତିଯାତ୍ତ୍ୱନେନ ''ଯେନ ନାପ୍ପତ୍ତେ ୱିଧିରାରବ୍ଭତେ, ତସ୍ସ ବାଧନଂ ଭୱତୀ''ତି ମମ୍ପରିଭାସମୁପଲକ୍ଖେତି, କିମତ୍ଥମିହାଯଂ ପରିଭାସା ପଠ୍ଯତେ ଇହ ସବ୍ବେ-ପୱାଦା ଉସ୍ସଗ୍ଗେ ବାଧନ୍ତେତି ନିଯମୋ, ତତ୍ର ତୁସ୍ସଗ୍ଗା ଦୁୱିଧା ନିଯତପ୍ପତ୍ତଯୋ ଅନିଯତପ୍ପତ୍ତଯୋ ଚେତି, ଯେ ସବ୍ବତ୍ଥାପୱାଦୱିସଯମ୍ପୱିସନ୍ତି, ତେ ନିଯତପ୍ପତ୍ତଯୋ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତେ, ଯେ କ୍ୱଚିଦେୱାପୱାଦୱିସଯମୱଗାହନ୍ତେ, ତେ ଅନିଯତପ୍ପତ୍ତଯୋ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତେ, ଏୱଂ ଦୁୱିଧେସୁସ୍ସଗ୍ଗେସୁ ଯେ-ନିଯତପ୍ପତ୍ତଯୋ, ତେସମେୱ ବାଧନମିଚ୍ଛୀଯତେ, ନ ନିଯତିକାନଂ, ତେନ ତପ୍ପଦସ୍ସନତ୍ଥମଯମ୍ପରିଭାସା ପଠ୍ଯତେତି, ଯେନେତ୍ତୁସ୍ସଗ୍ଗସ୍ସ ନିଦ୍ଦେସୋ, ନେତି ପଟିସେଧୱାଚୀ ନିପାତୋ, ଅପ୍ପତ୍ତେ ଅସମ୍ପତ୍ତେ ୱିସଯେ ଇଚ୍ଚତ୍ଥାହାରିଯଂ, ଯେନ ଉସ୍ସଗ୍ଗେନ ନାପ୍ପତ୍ତେ ପତ୍ତେଏୱ ସମ୍ପତ୍ତେଏୱ ୱିସଯେତ୍ୱତ୍ଥୋ… 'ଦ୍ୱେ ପଟିସେଧା ପାକତମତ୍ଥଂ ଗମେନ୍ତୀ'ତି କତ୍ୱା, ୱିଧୀଯତୀତି, ପଟିସେଧୋ ୱିଧାନଞ୍ଚ, ଆରବ୍ଭତେ ୱିଧୀ

ଯତେ ପଠ୍ଯତେତ୍ୱତ୍ଥୋ, ଅନେନାପୱାଦୱିଧିନ୍ଦସ୍ସେତି, ତସ୍ସେତି ଆଦୋଯେନେତି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସୋସ୍ସଗ୍ଗସ୍ସବାଧନଂଭୱତ୍ୱପୱାଦେନ, ଯେନ ଦ୍ୱପ୍ପତ୍ତେ ୱିସଯେ ଆରବ୍ଭତେ ତସ୍ସ ବାଧନଂ ନ ଭୱତୀତ୍ୱତ୍ଥୋ, କୁତୋତି ଚେ ଅନୱକାସତ୍ତା, ତଥାହି ଯଦି ଉସ୍ସଗ୍ଗେନ ସବ୍ବୋ ୱିସଯୋ ଗହିତୋ ସିଯା, କୋ-ପୱାଦସ୍ସଅଞ୍ଞୋ ୱିସଯୋ ସିଯା, ତସ୍ମା ଅନୱକାସତ୍ତା (ନ) ଅପ (ୱାଦେ) ପନ ତସ୍ସ ବାଧନଂଭୱତୀତ୍ୱୱସେଯଂ, ଯେନ ତୁସ୍ସଗ୍ଗେନ କୋଚି ଦେୱାପୱାଦୱିସଯୋ-ନୁପ୍ପତ୍ତୋସିଯା, ନସବ୍ବୋ, ତମ୍ପତି ସାୱକା ସତ୍ତା ତମ୍ବାଧତେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, 'ପଞ୍ଚପୂଲିମାନଯେ'ତ୍ୟତ୍ର ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ପୂଲାନଂ ସମାହାରୋତି ୱିସେସନସମାସୋ ''ନଦାଦିତୋୱୀ'' (୩-୨୭) ସମାହରଣଂ ସମାହାରୋତି ସମାହାରସ୍ସପି ଭାୱରୂପତ୍ତା ଆହ 'ଭାୱପ୍ପଧାନତ୍ତେପୀ'ତି, ଗୁଣଭୂତଦବ୍ବାନି ପୂଲାନି।

୧୨୫। ଇମ

ସୁତ୍ତେ ଅନିତ୍ଥିଯନ୍ତି କିମତ୍ଥିଯ (ମନେନ) ପଟିସେଧୱଚନେନ, ଯତୋ ଇମସ୍ସେତ୍ଥେୱାନିତ୍ଥିଲିଙ୍ଗେନ ନିଦ୍ଦେସୋତି ମନସିକତ୍ୱା ଆହ-ନାମଗ୍ଗହଣେ'ଇଚ୍ଚାଦି, ''ନାମଗ୍ଗହଣେ ଲିଙ୍ଗୱିସିଟ୍ଠସ୍ସାପି ଗହଣ''ନ୍ତି ପରିଭାସାଯଂ, ତତ୍ଥ ଲିଙ୍ଗେନ ସୁତ୍ତେ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତୋ ଅଞ୍ଞେନ କେନଚି ୱିସିଟ୍ଠଂ ନାମଂ ଲିଙ୍ଗୱିସିଟ୍ଠଂ, ତସ୍ସ, ଯତ୍ଥ ସଦ୍ଦସାମଞ୍ଞସନ୍ନିସ୍ସଯନଂ, ତତ୍ଥ ନାମଗ୍ଗହଣେ ସତିଲିଙ୍ଗୱିସିଟ୍ଠସ୍ସାପି ଗହଣଂ ହୋତି… ସାମଞ୍ଞେ ସବ୍ବୱିସେସାନୁପ୍ପୱେ ସତୋତ୍ୱଧିପ୍ପାଯୋ, ଇଦମେୱାତି ଅନିତ୍ଥିଯନ୍ତି ୱଚନମେୱ, ଞାପକନ୍ତି ପତ୍ତି ପୁବ୍ବକୋ ପଟିସେଧୋ, ସୋ ଇତ୍ଥିଯମ୍ପିଯଂ ସତି ଅନିତ୍ଥିଯନ୍ତି କତୋ ସିଯାତି ଅନିତ୍ଥିଯନ୍ତି ପଟିସେଧୱଚନମେତ୍ତେମଂ ପରିଭାସଂ ଞାପେତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଇମିନା ଇମିସ୍ସା ପରିଭାସାଯ ସାମତ୍ଥିଯଲଦ୍ଧତଂ ଦସ୍ସେତି।

୧୨୭। ସିମ୍ହି

ଅନପୁଂସକସ୍ସାତି ପରିଯୁଦାସୋତି ଅନପୁଂସକସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ନଞ୍ଞଦସ୍ସ ପରିଯୁଦାସୋ-ହୋତ୍ୱତ୍ଥୋ।

୧୨୯। ମସ୍ସା

ତନ୍ତେତିଆଦିନା କତ୍ଥଚି ପରିଭାସାୱତିରନିଚ୍ଚାତି ସୂଚେତି।

୧୩୦। କେୱା

ହୋତୁ ସିତୋ-ଞ୍ଞତ୍ରକେ ସତି ସାଦେସୋ, ସିମ୍ହି ତୁ କପ୍ପଚ୍ଚଯା ପଠମମେୱ କତୋ ମସ୍ସ ସାଦେସୋତି ତପ୍ପଚ୍ଚଯେ ସତି 'କେୱା'ତି କିଂ ସାମଞ୍ଞେନ ସାଦେସୱିଧାନେନେ ତ୍ୱାସଙ୍କିଯ ସୁତ୍ତସ୍ସ ସାମଞ୍ଞ ୱିଧାନେ ଫଲଂ ଦସ୍ସେତୁଂ 'କେନେକତ୍ଥତାଯଂ'ତ୍ୱାଦିମାହ, କେନେକତ୍ଥତାଯନ୍ତି କପ୍ପଚ୍ଚଯେନ ସହ ଣାଦିୱୁତ୍ତିଯଂ, ପୁବ୍ବଭାଗସ୍ସାତି ଅସୁଭାଗସ୍ସ ପଦତ୍ତାଭାୱାତି ''ଏକତ୍ଥତାଯା''ତି (୨-୧୧୯) ୱିଭତ୍ତିଯା ପଦତ୍ତସାଧିକାଯାପଗମେନ ପଦତ୍ତାଭାୱା, ପଦସଙ୍ଖାରନିବନ୍ଧନୋତି ପଦ ସିଦ୍ଧି ହେତୁକୋ, ''ନିମିତ୍ତାଭାୱେ ନେମିତ୍ତିକସ୍ସାପ୍ପଭାୱୋ''ତି ଞାଯସ୍ସାଯମତ୍ଥୋ ''ନିମିତ୍ତଂ କାରଣଂ ହେତୂତ୍ୱନତ୍ଥନ୍ତରଂ, ନିମିତ୍ତସ୍ସ ଅଭାୱୋ ନିମିତ୍ତାଭାୱୋ, ତସ୍ମିଂ ନିମିତ୍ତାଭାୱେ ହେତୁୱିନାସେତ୍ୱତ୍ଥୋ, ନିମିତ୍ତା ଆଗତୋ ନେମିତ୍ତିକୋ, ଫଲଭୂତୋ ଧମ୍ମୋ, ନିମିତ୍ତେ ଭାୱୋ ୱା ନେମିତ୍ତିକୋ, ନିମିତ୍ତସ୍ସାଭାୱେ ତଂ ହେତୁତୋ ପୱତ୍ତସ୍ସ ନେମିତ୍ତିକସ୍ସ ଫଲସ୍ସାପ୍ପଭାୱୋ ଭୱତୀ''ତି, ତଥାହି ଛତ୍ତନିମିତ୍ତଛାଯା ଛତ୍ତାପାଯେନ ଭୱତି, ପଦୀପନିମିତ୍ତଦସ୍ସନଂ ପଦୀପାପାଯେ ନ ଭାତି, ତଥେହାପି ନିମିତ୍ତତୋ ପୱତ୍ତାନଂ ନିମିତ୍ତାଭାୱେ ଅଭାୱୋଯେୱ ଯୁତ୍ତି ମାତି ମଞ୍ଞତେ, ଅଞ୍ଞତ୍ରଚାତି ସିତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ର ଚ।

୧୩୧। ତତ

ତ୍ୱଏତାନଂ ତକାରସ୍ସ ପରିଚ୍ଚାଗାୟ ‘ତତସ୍ସା’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୧୩୨। ଟସ

ଇମିସ୍ସାଯାତ୍ୱାଦୀସୁ ‘‘ସ୍ମିଂ ସ୍ସା ସ୍ସାଯେ’’ତ୍ୱାଦିନା (୨-୫୨) ଇ, ‘‘ତଦାଦେସା ତେ ୱିଯ ହୋନ୍ତୀ’’ତି ପରିଭାସତୋ ସାଦ୍ଧାଦେସୀନଂ ଗହଣାସ୍ସାଯାଦେସାଦୀନଂ ଗହଣସମ୍ଭୱେପି କିଂ ସ୍ସାଯାଦିଗ୍ଗହଣେ ନ ସୁତ୍ତଗୁରୁକରଣେନେ ତ୍ୱାସଙ୍କିଯ‘ସ୍ସାଯାଦିଗ୍ଗହଣ’ମିଚ୍ଚାଦି, ୱୁତ୍ତି ଗନ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-‘ନନୁ ଚେ’ତ୍ୱାଦି, ଟସଣ୍ହାଦିକଂ ‘ଟସସ୍ମାସ୍ମିନ୍ନନ୍ନାସ୍ସିମସ୍ସ ଚା’ତି ୱତ୍ତଙ୍କଂ, ନମାଦୀନମ୍ପି ୱିଧିଗ୍ଗହଣାୟ [ନାଦୀନମ୍ପୱିଗ୍ଗହାୟ (ପୋତ୍ଥକେ)], ତସ୍ସା

ଦେସିନୋ ଆଦେସୋ ତଦାଦେସୋ, ତସ୍ସ, ତସ୍ସ ଆଦେସିନୋ ଗହଣଂ ତଗ୍ଗହଣଂ, ତେନ।

୧୩୪। ଦୁତି

ଅଞ୍ଞଥାତି ଗୁରୁନିଦ୍ଦେସମକତ୍ୱା ଅଞ୍ଞେନ ଲହୁସ୍ସକାରେନ ନିଦ୍ଦିସନେ ସତି, ଏକୱିଭତ୍ତିନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତାତି‘ଦୁତିଯାଯୋସ୍ୱା’ତି ଏକୱିଭତ୍ତିଯା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା, ଅଞ୍ଞଥାତିଆଦିନା ନେକଦେସୋତିୱଚନପରିଯନ୍ତେନେତେନ ‘ନ ଦ୍ୱେକୱିଭତ୍ତିଯୁତ୍ତାନ’ନ୍ତି ପରିଭାସେକଦେସସ୍ସ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ପକାସିତୋତି ଞାତଙ୍କଂ, ଏତଦେୱାନୁୱତ୍ତତୀତ୍ୱନେନ ତୁ ‘‘ଏକଯୋଗ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନମ୍ପେକଦେସୋ-ନୁୱତ୍ତତେ’’ତୀମସ୍ସ, ଏକୱିଭତ୍ତିଯୁତ୍ତାନଂ ଏକଦେସୋ ନାନୁୱତ୍ତତେତି ଯୋଜନା ପରିଭାସାଯଂ, ଞାପେତୀତି ପୁବ୍ବେ ୱିଯ ସାମତ୍ଥିଯେନ ଞାପେତି।

୧୩୯। ନାଞ୍ଞଂ

ଅପ୍ପଧାନପ୍ପଟିସେଧତୋ ସବ୍ବାଦୀନଂ ତଦନ୍ତୱିଧିନା ଭୱିତଙ୍କଂ, ଅଞ୍ଞଥା ହି ସବ୍ବାଦିଗ୍ଗହଣେ କୋ ପସଙ୍ଗୋ ପିଯସବ୍ବାଦୀନଂ, ଯତୋ ଅପ୍ପଧାନପ୍ପଟିସେଧୋ, କରୀଯତେ ତେନ ପରମସବ୍ବେଇଚ୍ଚାଦି ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-‘ଅପ୍ପଧାନପ୍ପଟିସେଧୋ’ଇଚ୍ଚାଦି।

୧୪୦। ତତି

ଯତ୍ଥାତି ଯସ୍ମିଂ କତ୍ତରି କରଣେ ୱା, କତ୍ତରି ତତିଯାସିଦ୍ଧିମାହ-‘କରୋତି’ଚ୍ଚାଦି, କରୋତିମ୍ହି କରଧାତୁମ୍ହି ଗମ୍ମମାନେ, ମାସେନ କତାତି ପାଠେନ ଭୱିତଙ୍କଂ... ମାସେନ କତାନଂ ପୁବ୍ବାନନ୍ତି ୱତ୍ତଙ୍କତ୍ତା, ପୁବ୍ବଭାୱେତି ପୁବ୍ବଭୱନେ ମାସସ୍ସ କରଣତ୍ତଂ, ଏତ୍ଥ ତୁ ମାସେନ କରଣଭୂତେନ ପୁବ୍ବଭୂତାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ତେନେୱେତ୍ଥାପି ଭୱନ୍ତୀତି ପାଠେନ ଭୱିତଙ୍କଂ।

୧୪୧। ଚତ୍ଥ

ଚସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ଚତ୍ଥୋ, ସୋଯେୱାତି ଏତ୍ଥ ସମାସସ୍ସ ପରାମାସୋ, ଚତ୍ଥୋ ଏତ୍ଥ ସମ୍ଭୱତି କିନ୍ତୁ ସବ୍ବାଦି ନ ଚତ୍ଥସମାସୱିସଯୋତି ପାଠେନ ଭୱିତଙ୍କଂ।

୧୪୪। ମନା

କିଂ ବହୁଲଂୱିଧାନା ‘ୱୁଦ୍ଧଭାୱୋ’ [ୱଡ୍ଢାଭାୱୋ (ପଞ୍ଚିକାଯଂ)] ତି ପାଠେନ ପଯୋଜନଂ ଯେନେ ତଦତ୍ଥମେୱ ‘‘ସୁମେଧାଦୀନମୱୁଦ୍ଧି ଚେ’’ତି ଗଣପାଠୋ କତୋ, ହେମସଦ୍ଦେନ ହେମମଯାନି ଗହିତାନ୍ଭେଦେନତ୍ୱାହ- ‘ହେମମଯାନୀ’ତି, କସ୍ପନ ସଦ୍ଦେନ ସୀସାଲଙ୍କାରଜାଲାନି ଗଯ୍ହନ୍ତି, ତାନିଯେୱ ୱାସସାନି ପଟା ତଂସରିକ୍ଖତାୟ, ସକତ୍ଥେପି ଯଥାଗମନ୍ଥୱନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ବାଣାଦୀସୁ ଅଭିଧେଯ୍ୟେସୁ ମନାଦୀସୁ ନ ପଟ୍ଠୀଯନ୍ତୀତି ଯୋଜନା, ବାଣାଦୀସୁତି ବାଣ ସଦ୍ଦଲ୍କ୍ଖଯାଦୀସୁ, ଅହସଦ୍ଦସ୍ସ ମନାଦିକାରିଯାସମ୍ଭୱା ଅହସଦ୍ଦୋ ମନାଦୀସୁ ନ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ରହସୀତି ନିପାତତ୍ତା ଇକାରସ୍ସ ଚ ଅସବ୍ଭୱା ରହସଦ୍ଦୋ ଚ ମନାଦୀସୁ ନ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋତି ସଙ୍ଖାହାରୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ଇକାରସ୍ସ କଚ୍ଚାଯନେ ସିଦ୍ଧିନୋ କରୀଯମାନସ୍ସ ଇକାରାଦେସସ୍ସ ଚ, ରହତିସଦ୍ଦସ୍ସ ନିପାତତ୍ତଂ ସଭାୱତୋ ପକାସେତୁଂ ‘ରହସୀତ୍ୱାଦି’ମାହ, ରହୋସଦ୍ଦେତି ଏତ୍ଥ ରହସଦ୍ଦୋତି ପାଠୋ-ୱଗନ୍ତବ୍ବୋ, ତେନାତି ଯେନ ଅହସଦ୍ଦସ୍ସ ମନାଦିକାରିଯାସମ୍ଭୱୋ ରହସୀତିଚ ନିପାତୋ, ତେନ, ଇହମନାଦୀସୁ।

୧୪୬। ଭୱ

ଗେତି ଗସଞ୍ଞେ ପରେ, କୁତୋ-ନୁଇଚ୍ଚାଦୋ ଭୋ'ଇତି ବହୁୱଚନନ୍ତୋ ନିପାତୋ, ତଥାସତି 'ତଯୋଜନା'ତି ଯୁଜ୍ଜତି, ତଞ୍ଚ ନିପାତତ୍ତଂ ସମନ୍ଧେତୀତି [ନିପାତମତ୍ତେତି] ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ବହୁତ୍ତେ'ଚ୍ଚାଦି।

୧୪୮। ନ୍ତସ୍ସଂ

ସତ୍ତମ୍ଯନ୍ତଂ ଭୱତୀତି ସେସୋ, ନନୁଚନ୍ତସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତେ ନ୍ତନ୍ତୁପ୍ପଚ୍ଚଯୋୱାୱସୀଯତି, ନ ତଦନ୍ତୱିଧୀତି [ନ୍ତନ୍ତୁପ୍ପଚ୍ଚଯୋୱ ନାୱସୀଯତି, ତଦନ୍ତୱିଧିପୀତି ପାଠେନ ଭୱିତବ୍ବଂ] ଆହ- 'ନ୍ତପ୍ପଚ୍ଚଯ ସ୍ସେୱେ'ଚ୍ଚାଦି, ସୁତତ୍ତାତି ସୋତୱିଞ୍ଞାଣେନ ଗହିତତ୍ତା ପଚ୍ଚକ୍ଖତ୍ତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ଅନୁମିତସ୍ସ ''ୱିଧିବ୍ବିସେସନନ୍ତସ୍ସା''ତି (୧-୨୬) ଲିଙ୍ଗତୋ ତଦନ୍ତସଙ୍ଖାତ ଅଞ୍ଞଦସ୍ସନସଙ୍ଖାତଅନୁମାନଞ୍ଞାଣେନ ୱିଞ୍ଞାତସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୫୪। ରାଜ

ଦଳ୍ହୋ ଧମ୍ମୋ ଧନୁ ଅସ୍ସ ଦଳ୍ହଧମ୍ମା। ରାଜାଦୀସ୍ୱିମପ୍ପଚ୍ଚଯେ ପଠିତେ

ତଦନ୍ତୋ ପଚ୍ଚଯଗ୍ଗହଣ ପରିଭାସାଯ ଗଯ୍ହତୀ ତ୍ୟାହ- 'ଇମିନା ଇଚ୍ଚାଦି।

୧୬୨। ଲ୍ତୁ

ପଚ୍ଚଯେଚ୍ଚାଦିନା ''ପଚ୍ଚଯଗ୍ଗହଣେ ଯସ୍ମା ସୋ ୱିହିତୋ ତଦାଦିନୋ ତଦନ୍ତସ୍ସ ଚ ଗହଣ''ନ୍ତି ଞାଯଂ ଦସ୍ସେତି, ତତ୍ଥ ଯତୋ ୱିହିତୋ ତଂ ୱିନା ନ ଭୱତି ପଚ୍ଚଯୋତ୍ୟନେନ ଞାଯେନ ପତ୍ତୋଯେୱାତ୍ଥୋ ଆଖ୍ୟାଯତେ 'ପଚ୍ଚଯଗ୍ଗହଣେ ଯସ୍ମା ସୋ ୱିହିତୋ, ତଦାଦିନୋ ଗହଣ'ନ୍ତି, ''ୱିଧିବ୍ବିସେସନନ୍ତସ୍ସେ''ତି ତଦନ୍ତଗ୍ଗହଣଂତ୍ୱାଖ୍ୟାଯତେ 'ତଦନ୍ତସ୍ସ ଚ ଗହଣ'ନ୍ତି, ସୋ ପକତିୱିସେସୋ ଆଦି ଯସ୍ସ ସମୁଦାଯସ୍ସ ସୋ ତଦାଦି, ସୋ ପଚ୍ଚଯୋ-ନ୍ତେ ଯସ୍ସ ସମୁଦାଯସ୍ସ ସୋ ତଦନ୍ତୋ, ତାଦିସସ୍ସ ତଦାଦିତଦନ୍ତସମୁଦାଯୱିସେସସ୍ସ ଗହଣଂ, ନ ତୁ ତଦନ୍ତମତ୍ତସ୍ସେତ୍ୟତ୍ଥୋ, ଇହ ତୁ ତଦନ୍ତଗ୍ଗହଣମେୱାନୁରୂପନ୍ତି' ଦସ୍ସେତୁମାହ-''କତ୍ତରି ଲ୍ତୁଣକା''ତି ଇମିନା ତ୍ୟାଦି, ତଦାଦିତଦନ୍ତ ସମୁଦାଯସ୍ସ ତୁ ଗହଣେ ଫଲଂ 'ତ୍ୱଜିଗିସୀ'ତିଆଦୀସୁ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ତଞ୍ଚ ''ତୁଂସ୍ମା ଲୋପୋଚିଚ୍ଛାଯଂ ତେ''ତି (୫-୪) ସୁତ୍ତେ ସଯମେୱ ୱକ୍ଖତି।

୧୬୫। ସଲୋ

କଚ୍ଚାଯନେ ''ସକମନ୍ଧାତାଦୀନଞ୍ଚେ''ତି (୨-୩-୪୪) ସୁତ୍ତିତଂ, ସୋପି ଲ୍ତ୍ୱନ୍ତୋଯେୱାତ୍ୟଭିମତସିଦ୍ଧୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତିଯମୁଦାହଟଂତ୍ୟାହ- 'ସକମନ୍ଧାତୁ'ଇଚ୍ଚାଦି, ଲ୍ତ୍ୱନ୍ତୋ ମନ୍ଧାତୁସଦ୍ଦୋ ଅତ୍ଥୀତି 'ସକମନ୍ଧାତୁ' ସଦ୍ଦୋପି ଲ୍ତ୍ୱନ୍ତୋତି ସଞ୍ଞାହାରୋ ପଦସମ୍ବନ୍ଧୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ତତୋପୀତି ନ କେୱଲଂ କତ୍ତୁତୋୱ, ମନ୍ଧାତୁସଦ୍ଦସ୍ସ ଲ୍ତ୍ୱନ୍ତତଂ ସାଧେତ୍ୱା ସକମନ୍ଧାତୁସଦ୍ଦମ୍ପିଟିପାଦେତୁଂ 'ସଙ୍କେସ'ନ୍ତିଆଦିମାହ।

୧୬୯। ଟପ

ସଙ୍ଖ୍ୟାସଦ୍ଦୋ ଯଦୀପି ସଙ୍ଖ୍ୟାନେ ୱତ୍ତତେ, ତଥାପି ସଙ୍ଖ୍ୟାନଦ୍ୱାରେନିଧସଙ୍ଖ୍ୱେଯ୍ୟେ ୱତ୍ତତୀତ୍ୟାହ-'ଚୁଦ୍ଦସହି ସଙ୍ଖ୍ୟାହୀ'ତି ପାଠେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ଚୁଦ୍ଦସସଦ୍ଦୱଚନୀଯାୱ ପଞ୍ଚାଦିସଙ୍ଖ୍ୟା, ଯତୋ ସଙ୍ଖ୍ୟାସଦ୍ଦୋ ନେହ ପରିଗ୍ଗହିତୋତି।

୧୭୫। ଦିୱା

ଦିୱସତୋ ସ୍ମିନୋ ଟିମ୍ହି ପୁବ୍ବସରଲୋପେ ଦିୱି।

୧୮୧। ଯୋନଂ

ଦୁତିଯାଗ୍ଗହଣେନାତି 'ଦୁତିଯାଯୋସ୍ସ ନେ ୱା'ତ୍ୱେୱଂ ସୁତ୍ତ ରଚନାଯଂ ଦୁତିଯାଗ୍ଗହଣେନ।

୧୮୫। ନାମ୍ହି

ଏନାଦେସସ୍ସାସମ୍ଭୱାତି ନାସ୍ସ ସ୍ମାଦେସତ୍ତା।

୧୮୭। ଗସ୍ସଂ

ଉଭୟୱିକପ୍ପୋତି ସମାସାସମାସପକ୍ଖଦ୍ୱୟୱିଧାନଂ, କଚ୍ଚାୟନୱୁତ୍ତି କାରସ୍ସ ୱିପ୍ପଟିପତ୍ତିମାୱୀକତ୍ତୁମାହ-'କଚ୍ଚାୟନେ'ଚ୍ଚାଦି, ଇତ୍ଥିପୁମନପୁଂସକ ସମୂହୋତି ଏତ୍ଥାୟନ୍ତେସଂ ସାଧନଙ୍କମୋ 'ଦ୍ୱନ୍ଦଛତ୍ତୁହି ସମାସେ ଇତ୍ଥିପୁମନପୁଂସକସମୂହୋ'ତି ଠିତେ ''ସମାସେ ଚ ୱିଭାସା''ତି (୨-୨-୩୫) ପୁମନ୍ତସ୍ସ ଅମାଦେସେ ''ୱଗ୍ଗନ୍ତଂ ୱା ୱଗ୍ଗେ''ତି (୧-୪୨) ନିଗ୍ଗହୀତସ୍ସ ୱଗ୍ଗନ୍ତୋ।

୧୯୨। ପୁମ

କମ୍ମାଦିତ୍ତା ଏନସ୍ସାପି ଅଭାୱପକ୍ଖେତି ''ନା ସ୍ମେ ନୋ''ତି (୨-୮୦) କମ୍ମାଦିତୋ ନାସ୍ସ ଏନାଦେସକରଣତୋ ୱୁତ୍ତଂ।

୧୯୭। ଇମେ

ଆଦେସୋ କଥନଂ, ଅନ୍ୱାଦେସୋ-ନୁକଥନମିଚ୍ଚାହ-'ଅନ୍ୱାଦେସୋ କଥିତାନୁକଥନ'ମୀତି, କଥିତସ୍ସାନୁକଥନଂ କଥିତାନୁକଥନଂ, ଅନେନ ଚ ନେହ ପଚ୍ଛା ଉଚ୍ଚାରଣମତ୍ତମନ୍ୱାଦେସୋ, କିଞ୍ଚରହି ଏକସ୍ସାଭିଧେୟ୍ୟସ୍ସ ପୁବ୍ବସଦ୍ଦେନ ପଟିପାଦିତସ୍ସ ଦୁତିୟମ୍ପଟିପାଦନମନ୍ୱାଦେସୋତି ୱଦତି, ତେନେହ ନ ଭୱତି 'ଦେୱଦତ୍ତଂ ଭୋଜୟ, ଇମଞ୍ଚ ୟଞ୍ଞଦତ୍ତ'ନ୍ତି, କେନଚି ୱିସେସନ୍ତରଯୋଗେନ କଥିତସ୍ସାନୁକଥନଂ ଅନ୍ୱାଦେସୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କଥମ୍ପନ ୱିସେସନ୍ତରଯୋଗୋ ଗମ୍ମତେଚ୍ଚାହ- 'ସାମତ୍ଥିଯା'ତି, କେନଚି ୱିସେସେନାଯୋଗେ ୱୁତ୍ତସ୍ସେୱ ପୁନବ୍ବଚନାନୁପପଜ୍ଜନଂ ସାମତ୍ଥିୟଂ, ତେନେୱାହ- 'ଅଞ୍ଞଥେ'ଚ୍ଚାଦି।

୧୯୮। କିସ୍ସ

ନୱିରୁଜ୍ଝତୀତି ଇମିନା ''ଇତ୍ଥିୟମତ୍ୱା''ତି (୩-୨୬) ସାମଞ୍ଞେନ ୱିଧାନତୋ ସ୍ଵାଦ୍ୟନ୍ତମଜ୍ଝେପି ଇତ୍ଥିୟମ୍ପଚ୍ଚୟୋ ନୱିରୁଜ୍ଝତୀତି ୱଦତି।

୨୦୪। ନମ୍ହି

ନନୁ ୟଥାକ୍କମଂ ନଂୱିଭତ୍ତିକ୍କମେନାପି ସମ୍ଭୱତି, ତଥାସତି 'ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସଦ୍ଦାନଂ ଦ୍ୱେଆଦେସା କମେନେ'ଚ୍ଚେୱ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ତ୍ୟାସଙ୍କିୟାହ 'ନ ନଂୱିଭତ୍ତିକ୍କମେନାପୀ'ତି। କାରଣମାହ- 'ତସ୍ସାନପେକ୍ଖିତତ୍ତା'ତି, ଇମିନା ନିସ୍ସୟକରଣମେକା ସତ୍ଥିଯା ୟୁତ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି, ଅପେକ୍ଖିତେ କଥଂ ଭୱେୟ୍ୟା ତ୍ୟାହ- 'ୟଦି ହି'ଚ୍ଚାଦି, ଅପେକ୍ଖିତି ୟଥାକ୍କମଂ, ଏୱମଞ୍ଞତେ ''କିଞ୍ଚାପି ଜାତିନିଦ୍ଦେସେନ ଦ୍ୱେପି ନଂ ରୂପାନି ଗୟ୍ହନ୍ତି, ତଥାପି 'ତିଚତୁନ୍ନ'ନ୍ତି ୱିୟ ବ୍ୟତ୍ତିନିଦ୍ଦେସୋୱ ୟଥାକ୍କମୋପକାରୀୟମାନାନ, ମନୁଦେସସ୍ସ ତଥା ୱିଞ୍ଞାୟମାନତ୍ତାତି ନଂସୁଇଚ୍ଚେୱ ୱଦେୟ୍ୟ, ନ ତଥା ୱୁତ୍ତଂ, ତତୋ-ୱସୀୟତେ 'ନ ୟଥାକ୍କମମେତ୍ଥାପେକ୍ଖିତ'ନ୍ତି।

୨୦୫। ନ୍ତ

ନନୁ ନ୍ତନ୍ତୂନନ୍ତି ତଦନ୍ତା ଗୟ୍ହନ୍ତି ପଚ୍ଚୟଗ୍ଗହଣପରିଭାସାୟ, ତଥା ସତି କାରିୟିତ୍ତେନ ତଦନ୍ତାୱ ଗୟ୍ହନ୍ତି କଥଂ ନ୍ତନ୍ତୂୟେୱା ତ୍ୟାସଙ୍କିୟାହ- ତେୟେୱେ'ଚ୍ଚାଦି, ପଚ୍ଚକ୍ଖତାୟାତି [ସୁତଥାୟ-ପଞ୍ଚିକା] ସୁତତ୍ତା, ବଲୱତ୍ତା ତେୟେୱ କାରିୟିତ୍ତେନ ଗୟ୍ହନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ନ ତଦନ୍ତା, ଦୁବ୍ବଲାତି ବ୍ୟତିରେକଂ ୱତ୍ୱା ଦୁବ୍ବଲତ୍ତେ କାରଣମାହ- 'ଅନୁମିତତ୍ତା'ତି, ଅନୁମିତତ୍ତଂ ସାଧେତୁମାହ- 'ଅନୁମିତାହି'ଚ୍ଚାଦି, ଭୱିଭତ୍ତୀନନ୍ତି ପାଠୋ ୟୁତ୍ତ ତରୋ, ତସ୍ସ ଅନ୍ତାଦେସେ ଅକାରେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୨୧୯। ଯୋମ୍ହି

ଯୋମ୍ହୀତି ସତ୍ତମ୍ୟନ୍ତଜାତିନିଦ୍ଦେସା ଲଦ୍ଧମାନତ୍ଥୱସେନ 'ପଚ୍ଚେକ'ନ୍ତି ୱୁତ୍ତିୟଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତେନେୱାହ ପଞ୍ଚିକାୟଂ- 'କଥମିଦମୱସୀୟତେ ଯୋମ୍ହୀତି

ନିଦ୍ଦେସା’ତି, ତସ୍ସଦାନି ଅତ୍ଥମ୍ପକାସେତୁଂ ‘ପଚ୍ଚେକନ୍ତି ଏକେକସ୍ମି’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଏକେକସ୍ମିଂ ୟୋମ୍ହି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଆଦେସାନଂ ସମ୍ଭୱା ଆଦେସୀନମ୍ପି ବହୁତ୍ତସମ୍ଭୱୋତି ସୁତ୍ତେ ‘ଦ୍ୱିନ୍ନ’ନ୍ତି ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ, ୱୁତ୍ତିୟମ୍ପନ ପଚ୍ଚେକଂ ୟୋମ୍ହି ପଚ୍ଚେକଂ ଦ୍ୱିସଦ୍ଦସମ୍ଭୱା ‘ଦ୍ୱିସ୍ସା’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଦୁତିୟାୟମ୍ପି ଦୁୱେ ଦ୍ୱେ।

୨୨୮। ନାସ୍ମା

ପକତୱସେନାତି ତୁମ୍ହାମ୍ହାନମାଦେସାନମଧିକତୱସେନ, କମମନତିକ୍କମ୍ମ ନ ଭୱନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୨୩୦। ଚଂୱା

କଚ୍ଚାୟନାଚରିୟୋ ତୁମ୍ହାମ୍ହେହି ପରାୟ ଚତୁତ୍ଥୀ ଛଟ୍ଠୀ ସୱିଭତ୍ତିୟା ‘‘ସସ୍ସଂ’’ତି (୨-୩-୩) ସୁତ୍ତେନ ଅମାଦେସଂ ୱିଧାୟ ‘ତୁମ୍ହଂ ଅମ୍ହ’ନ୍ତି ବହୁୱଚନରୂପାନି ସାଧେତି… ଏକସ୍ମିମ୍ପି ଅତ୍ତନି ଗୁରୁଆଦିକେ ଚ ଗାରୱ ୱସେନ ବହୁୱଚନରୂପଦସ୍ସନତୋତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-ତୁମ୍ହଂ ଅମ୍ହ’ନ୍ତିଆଦି, ତସ୍ସାୟୁତ୍ତତ୍ତା ‘ତମୟୁତ୍ତ’ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ଅୟୁତ୍ତତଂ ସାଧେତି ‘ଏୱଂ ହି’ଚ୍ଚାଦିନା, ଇମସ୍ମିମ୍ପନ ସଦ୍ଦେ ଏକସ୍ମିମ୍ପି ସଚ୍ଚଥା ବହୁୱଚନ ରୂପସାଧନକ୍କମଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘ଇଧ ପନା’ତିଆଦିମାରଦ୍ଧଂ।

୨୩୨। ଅପା

ନେନାତି ନକାରେନ, ପଦସଞ୍ଞାୱିଧାୟ କୱଚନାଭାୱେପୀତି ପାଣିନି ଯାନମିୱ ସ୍ୟାଦିତ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତାନଂ ପଦସଞ୍ଞାୱିଧାୟକସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ଅଭାୱେପି, ଅନ୍ୱତ୍ଥୱସେନ ପଦନ୍ତି ଗୟ୍ହମାନେ ଅତିପ୍ପସଙ୍ଗୋପି ସିୟାତି ଆହ-‘ରୁଳ୍ହିୟାୱାତିପ୍ପସଙ୍ଗୀ ଭାୱୋ’ତି, ଆଖ୍ୟାତଂ ସାବ୍ୟୟକାରକ ୱିସେସନଂ ୱାକ୍ୟନ୍ତି କେଚି, ଏକାଖ୍ୟାତିକଂ ୱାକ୍ୟନ୍ତ୍ୱପରେ, ତଂ ସବ୍ବଂ ଏକତୋ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ‘ପଦସମୂହୋ ୱାକ୍ୟ’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତିକାରେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- ‘ସାବ୍ୟୟେ’ଚ୍ଚାଦି, ଆଖ୍ୟାତଂ ତ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତମାହୁ, ଅବ୍ୟୟମସଙ୍ଖ୍ୟଂ, ଆଖ୍ୟାତଂ ସାବ୍ୟୟଂ ସକାରକଂ ସୱିସେସନଞ୍ଚ ୱାକ୍ୟସଞ୍ଞଂ ଭୱତୀତ୍ୟତ୍ଥୋ, ୱିସେସନନ୍ତି କାରକୱିସେସନସ୍ସ କିରିୟା ୱିସେସନସ୍ସ ଚ ସାମଞ୍ଞେନ ଗହଣଂ, ସାବ୍ୟୟଂ-ସଦ୍ଧିଂ ୱଚତି, ସକାରକଂ ଓଦନଂ ପଚତି ଦେୱଦତ୍ତୋ ପଚତି, ସକାରକୱିସେସନଂ-ମୁଦୁଂ ୱିସଦମୋଦନମ୍ପଚତି, ଦସ୍ସନୀୟୋ ଦେୱଦତ୍ତୋ ପଚତି, ସକିରିୟାୱିସେସନଂ- ମୁଦୁଂ ପଚତି, ମନ୍ଦଂ ପଚତି, ପଦସମୂହୋ ୱାକ୍ୟନ୍ତି ୱୁତ୍ତେ ଅୟମ୍ପି ଅଧିପ୍ପାୟୱିସେସୋୱସୀୟତୀତି ୱତ୍ତୁମାହ-ୱତ୍ତୁ’ମିଚ୍ଚାଦି, ୟଥେଚ୍ଚାଦିନା ଅନେକାଖ୍ୟାତି କମ୍ପି ଗୁଣପ୍ପଧାନଭାୱେ ନୋପକାରତୋ ୱାକ୍ୟମେକମ୍ଭୱତି… ପଦ ସମୂହୋ ୱାକ୍ୟନ୍ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତାତି ୱଦତି, ୟଥା ୱାକ୍ୟନାନତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇହାପୀତି ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତତ୍ଥେତ୍ୱାଦୋପି।

୨୩୩। ୟୋନଂ

ହିଗ୍ଗହଣେ ପଞ୍ଚମୀହିସ୍ସାପି ଗହଣମ୍ଭୱେୟ୍ୟାତି ସୁତ୍ତେ ‘ଅପଞ୍ଚମ୍ୟା’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତୁମ୍ହେହି ପୁଞ୍ଞଂ ପସୁତଂ ଅନପ୍ପକନ୍ତି ଗାଥାପାଦେ ତୁମ୍ହେହିତିଆଦିସୂ ତତ୍ତା ନ ୱୋଆଦେସୋ, ତୁମ୍ହେ ତିଟ୍ଠଥ ନଗରେତି ପୁବ୍ବୱାକ୍ୟତୋ ୱାକ୍ୟନ୍ତରତ୍ତା ଏକୱାକ୍ୟତା ନତ୍ଥି, ତୁମ୍ହେ ୱିୟ ଦିୟ ଦିସ୍ସନ୍ତି ଅମ୍ହେ ୱିୟ ଦିସ୍ସନ୍ତୀତି ୱିଗ୍ଗୟ୍ହ ‘ଦିସ-ପେକ୍ଖଣେ’ ଇଚ୍ଚସ୍ମା ‘‘ସମାନଞ୍ଞଭୱନ୍ତୟାଦି ତୂପମାନା ଦିସା କମ୍ମେ ରୀରିକ୍ଖକା’’ତି (୫-୪୩) କପ୍ପଚ୍ଚୟେ ‘‘ନତେ କାନୁବନ୍ଧନାଗମେସୂ’’ତି (୫-୮୫) ଏତ୍ତାଭାୱେ ‘‘ସ୍ୟାଦିସ୍ୟାଦିନେକତ୍ଥ’’ନ୍ତି (୩-୧) ସମାସେ ଚ ‘ଏକତ୍ଥତାୟଂ’’ତି (୨-୧୧୯) ୱିଭତ୍ତିଲୋପେ ଚ ‘‘ସବ୍ବାଦୀନମା’’ତି (୩-୮୬) ଆ ‘ତୁମ୍ହାଦିସାନ’ମିଚ୍ଚାଦି।

୨୩୫। ଅନ୍ୱା

ପଚ୍ଛା ଆଦେସୋ ଅନ୍ୱାଦେସୋତି ଗହିତେ କଥିତାନୁକଥନନ୍ତି କଥଂ ଞାୟତୀତି ଆହ- ‘ପଚ୍ଛା କଥନଞ୍ଚ କଥିତାପେକ୍ଖନ୍ତି କତ୍ୱା’ତି।

୨୩୬। ସପୁ

ସହ ୱିଜ୍ଜମାନୋ ପୁବ୍ବୋ ୟସ୍ସ ସୋ ସପୁବ୍ବୋ।

୨୩୭। ନଚ

ଅପରମ୍ପରଯୋଗପ୍ପତିପତ୍ତ୍ୟତ୍ଥନ୍ତି ‘ଗାମନଗରାନଂ ଚେନା’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତସ୍ସ ପରମ୍ପରଯୋଗସ୍ସ ଅଗ୍ଗହଣଞ୍ଚ।

୨୪୦। ନସା

ଜଟା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଜଟିଲୋ, ସୋୱ ଜଟିଲକୋ, ଜଟିଲକାତି ଏକତ୍ତେ ନିଦସ୍ସିତୱିସେସୱଚନଂ, ମାଣୱକାତି ୱିଯ ନ ସାମଞ୍ଞ୍ଞୱଚନଂ, ଅସତ୍ତେ ସମ୍ପତ୍ତେତି ଇଦଂ ‘‘ଆମନ୍ତଣଂ ପୁବ୍ବମସନ୍ତଂ ୱା’’ତି (୨-୨୩୯) ସୁତ୍ତସ୍ସ ସାମଞ୍ଞ୍ଞତା ୱୁତ୍ତଂ, ସାମଞ୍ଞ୍ଞୱଚନସ୍ସ ପଟିସେଧୋତି ଇମିନା ୱିସେସୱଚନେ ଜଟିଲକୈଇତ୍ର ‘ଆମନ୍ତଣଂ ପୁବ୍ବମସନ୍ତଂ ୱା’’ତୀମସ୍ସ ପତ୍ତିନ୍ଦସ୍ସେତି, ଦେୱଦତ୍ତାଦିସାମଞ୍ଞ୍ଞୱଚନେତି ଦେୱଦତ୍ତୋ ଦେୱଦତ୍ତସଦ୍ଦୋ ଆଦି ଯସ୍ସ, ତଞ୍ଚ ତଂ ସାମଞ୍ଞ୍ଞୱଚନଞ୍ଚ, ତସ୍ମିଂ ଦେୱଦତ୍ତାଦିସାମଞ୍ଞ୍ଞୱଚନେ ମାଣୱକେ ମାଣୱକସଦ୍ଦେ ପରଭୂତେ ସତି, ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ଅସତ୍ତେତି ଇମିନା ଇଦଂ ଦୀପେତି ‘‘ଦେୱଦତ୍ତାତି ୱିସେସୱଚନତ୍ତା ପଟିସେଧାଭାୱା ପୁବ୍ବପରାନମ୍ପିଭିନ୍ନମ୍ପି ‘‘ଆମନ୍ତଣଂ ପୁବ୍ବମସନ୍ତଂ ୱା’’ତୀଦଂ ପପ୍ପୋତୀ’’ତି।

ଇତି ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନପଞ୍ଚିକାଟୀକାଯଂ ସାରତ୍ଥୱିଲାସିନିଯଂ

ଦୁତିଯକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୩। ତତିଯକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନା

୧। ସ୍ୟାଦି

ଯସ୍ସାତିକମାୱଚ୍ଛିନ୍ନସ୍ୟୋଆଦିଅକ୍ଖରସମୁଦାଯସ୍ସ, କିନ୍ତନ୍ତି ଆହ- ‘ଇଦ’ମିଚ୍ଚାଦି, ଇଦନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ସ୍ୟାଦିସମୁଦାଯରୂପଂ, ଅୱଯୱେନ ୱିଗ୍ଗହୋ ସମୁଦାଯୋ ସମାସତ୍ଥୋ, ସମୁଦାଯେ ପୱତ୍ତା ସଦ୍ଦା ଅୱଯୱେସୁପି ୱତ୍ତନ୍ତୀତି ସ୍ୟାଦିସଦ୍ଦୋ ସିଆଦିକେ ଅୱଯୱେପି ୱତ୍ତତେ, ୱିଧିଗ୍ଗହଣଞ୍ଚାଯେନାତି ‘‘ପଚ୍ଚଯଗ୍ଗହଣେ ଯସ୍ମା ସ ୱିହିତୋ ତଦାଦିନୋ ତଦନ୍ତସ୍ସ ଚ ଗହଣ’’ନ୍ତି ଞାଯେନ। ସ୍ୟାଦି ଅନ୍ତେ ଯସ୍ସ ତଂ ସ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତଂ। ନନୁ ଚ ‘‘ସ୍ୟାଦିସ୍ୟାଦିନେକତ୍ଥ’’ନ୍ତି ସାମଞ୍ଞେନ ୱୁଚ୍ଚମାନେ ଯଂକିଞ୍ଚି ସ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତଂ ଯେନକେନଚି ସ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତେନ ସହେକତ୍ଥୀଭାୱମରହତି, ତଥାହି ଯଥା ଗାମଗତୋତିଆଦୋ, ତଥା ପସ୍ସ ଦେୱଦତ୍ତ ଗାମଂ, ଗତୋ ଯଞ୍ଞଦତ୍ତୋ ଗୁରୁକୁଲନ୍ତି ଆଦୋପି ସମାସୋ ତ୍ୟାସଙ୍କିଯାହ-‘ସାମଞ୍ଞେନ ୱୁତ୍ତେପି’ଚ୍ଚାଦି, ଯସ୍ସ ସ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତସ୍ସଯେନ ସ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତେନ ସ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତେନ ସହ ତଂ ସ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତମେକତ୍ଥଂଭୱତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧତୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି ଅୱସୀଯତୀତି ଯସ୍ସାତ୍ୟାଦିସ୍ସତ୍ଥୋ, ତଥା ଚ ଗାମଗତୋତ୍ୟତ୍ରତ୍ଥୀମେସ-ମଞ୍ଞମଞ୍ଞାପେକ୍ଖାଲକ୍ଖଣୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋତ୍ୟେକତ୍ଥୀଭାୱୋ, ତତୋଯେୱେତ୍ଥାହୁ-

ନିଯତଂ ସାଧନଂ ସାଧ୍ୟେ, କ୍ରିଯା ନିଯତସାଧନା;

ସନ୍ନିଧାନେନ ମେତେସଂ [ଚେତ୍ଥସ୍ସା (ପୋତ୍ଥକେ)], ନିଯମୋ-ଯମ୍ପକାସତୀତି।

ଅଯମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ‘‘ଯତୋ ଗାମମିଚ୍ଚେତଂ ସାଧନଂ ସାଧ୍ୟଂ କିରିଯଂ ତଂବ୍ୟପଦେସଜାନନଯୋଗ୍ୟମପେକ୍ଖତେ ଗତୋତି, ଅତୋ ସାଧନଂ କାର କଂ ସାଧ୍ୟେ କିରିଯାଯ ନିଯତଂ, ଯତୋ ଚ କିରିଯା ସଯଂ ସାଧନମପେକ୍ଖତେ କିଂ ଗତୋତି, ଅତୋ କିରିଯାପି ନିଯତଂ ସାଧନମେତିସ୍ସାତି ନିଯତସାଧନା ହୋତି ଅଯଂ ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ନିଯମୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାପେକ୍ଖାୱସେନ ୱତ୍ତମାନୋ ଏତେସଂ ସାଧ୍ୟସାଧନାନଂ ସନ୍ନିଧାନ ମତ୍ତେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞତୋ ପକାସତୀ’’ତି। ପସ୍ସ ଦେୱଦତ୍ତ ଗାମଂ, ଗତୋ ଯଞ୍ଞଦତ୍ତୋ ଗୁରୁକୁଲଂତ୍ୟତ୍ର ତୁ ଗାମନ୍ତି ସାଧନଂ ପସ୍ସେତି ସାଧ୍ୟମପେକ୍ଖତେ, ଗତୋତି ଗମନକିରିଯା ତୁ ଗୁରୁକୁଲମପେକ୍ଖତେ, ତତୋ ଚ ଗାମଗତାନଂ ୱାକ୍ୟନ୍ତରାୱଯୱାନଂ ନତ୍ଥେୱାପେକ୍ଖାତି ନ ଭୱତି ସମାସୋ, ସଦ୍ଦତ୍ଥେୱମୂହନୀଯଂ, ସମ୍ବନ୍ଧୋ ହି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାପେକ୍ଖାଲକ୍ଖଣୋ ସମ୍ବନ୍ଧ୍ୟନ୍ତରତୋ-ନୱଚ୍ଛିନ୍ନଂ ନିୱତ୍ତେତ୍ୱା ୱିସେସେ ନିୱେସେତି, ତଥାଚ ୱୁତ୍ତଂ–

ତସ୍ସ ଭ୍ୟାକଙ୍ଖତୋ ଭେଦେ, ଯା ପରିପ୍ଲୱମାନତା;

ୱିସେସେ ତଂ ନିୱେସେନ୍ତୋ, ସମ୍ବନ୍ଧୋୱାୱଚ୍ଛିନ୍ଦତୀତି।

ଭେଦେ ୱିସେସେ ଗାମନ୍ତେତଂ ସାମଞ୍ଞଂ ୱିସେସାପେକ୍ଖଂ ‘ଗାମମାସୀସତି, ଜହାତି, ଗତୋ’ତି, ତଥା ‘ଗତୋ ଗାମଂ, ୱନଂ, ଗୁରୁକୁଲ’ନ୍ତି ୱେୱମାକଙ୍ଖତୋ-ଭିଲସତୋ ତସ୍ସ ତୁ ପଧାନପଦସ୍ସୁପସଜ୍ଜନପଦସ୍ସ ଚ ଯା ପରିପ୍ଲୱମାନତା ଅନୱଚ୍ଛିନ୍ନତା ତଂ ୱିସେସେ ୱିସିଟ୍ଠେ ସମ୍ବନ୍ଧିନି ନିୱେସେନ୍ତୋ ପତିଟ୍ଠପେନ୍ତୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋୱାନେକପ୍ପକାରୋ କ୍ୱଚି ସାଧ୍ୟସାଧନଭାୱଲକ୍ଖଣୋ କ୍ୱଚି ପକତିୱିକାରଭାୱସଭାୱୋ କ୍ୱଚି ସସ୍ସାମି ସମ୍ବନ୍ଧରୂପୋ ଅୱଚ୍ଛିନ୍ଦତି ସମ୍ବନ୍ଧ୍ୟନ୍ତରତୋ ନିୱତ୍ତେତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଯତୋ-ଯମପେକ୍ଖା ୱାକ୍ୟକାଲେଯେୱ ନିରୂପ୍ୟତେ, ତତୋ ଯତ୍ଥାତ୍ଥି ପଦାନମପେକ୍ଖା, ତତ୍ଥ ସମାସାୱଗମୋ, ଯତ୍ର ତୁ ନତ୍ଥି, ତତ୍ର ନ ଭୱତୀତ୍ୟନୁପଦିଟ୍ଠୋ ୱିସଯୱିଭାଗୋ ଞାଯତେତି ଭାୱୋ, ବାଲେ ଅବୁଧେତୁ ନିସ୍ସାଯ ୱିଚିତ୍ତୋ ସମାସୱିଧାନଲୋପାଦିନାନେକପ୍ପକାରୋ ପଟିପତ୍ତିଯା ସାଧୁସଦ୍ଦପରିଜାନନତ୍ଥମୁପାଯୋ ସମ୍ଭୱତି, ପରମତ୍ଥତୋ ତୁ ସଦ୍ଦନ୍ତରତ୍ତା ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ [ଅଞ୍ଞତ୍ତଂ] ୱାକ୍ୟସମାସାନଂ ଭେଦୋ, ନ ହି ୱାକ୍ୟେ ଦିଟ୍ଠପଦାନି ସମାସେ ସନ୍ତି, ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ–

ବାଲେ ନିସ୍ସାଯୁପାଯୋ-ଯଂ, ୱିଚିତ୍ତୋ ପଟିପତ୍ତିଯା;

ଭେଦୋ ୱାକ୍ୟସମାସାନଂ, ଚ୍ଚନ୍ତଂ [ଞ୍ଞତ୍ତଂ (ପୋତ୍ଥକେ)] ସଦ୍ଦନ୍ତରଂ ଯତୋତି।

ଅତୋଯେୱାତି ଯତୋ ସାମଞ୍ଞେନ ୱୁତ୍ତେପିଯସ୍ସଯେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋତେନ ସହ ତଦେକତ୍ଥଂଭୱତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧତୋ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ନାନିଟ୍ଠଂ କିଞ୍ଚିପୀହ ହୋତି, ଅତୋଯେୱ ହେତୁତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ବ୍ୟପେକ୍ଖା ସାମତ୍ଥିଯପରିଗ୍ଗହାଯେତି ପଦାନମଞ୍ଞୋଞ୍ଞାକଙ୍ଖା ବ୍ୟପେକ୍ଖା, ସାୱ ସା ମତ୍ଥିଯଂ, ତସ୍ସ ପରିଗ୍ଗହାଯ। ସମତ୍ଥୱଚନଂ ନ କତନ୍ତି ପାଣିନିଯେହି ୱିଯ ‘‘ସମତ୍ଥୋ ପଦୱିଧୀ’’ତି (ପା, ୨-୧-୧) ସମତ୍ଥୱଚନଂ ନ କତଂ। ସମତ୍ଥୋ ପଦ ୱିଧୀତି

ପରିଭାସାୟମୟମତ୍ଥୋ ‘‘ୱିଧୀୟତେ [ୱିଧୀୟତୀତି (ପୋତ୍ଥକେ)] ୱିଧି, ପଦାନଂ ୱିଧି ପଦୱିଧିସମାସାଦି, ୟୋକୋଚୀହ ସଦ୍ଦେ ପଦୱିଧି,ସୋ ସମତ୍ଥୋ ୱିଗ୍ଗହ ୱାକ୍ୟତ୍ଥାଭିଧାନେ (ସତ୍ତି) ୱେଦିତବ୍ବୋ’’ତି, ତାଦିସପରିଭାସାୟ ବ୍ୟାପାରତୋ ତେସଂ ‘ପସ୍ସ ଦେୱଦତ୍ତ ଗାମଂ, ଗତୋ ୟଞ୍ଞଦତ୍ତୋ ଗୁରୁକୁଲଂ’ ଇଚ୍ଚାଦୋ ନାନିଟ୍ଠପ୍ପତ୍ତି, ସାମତ୍ଥିୟଞ୍ଚେତ୍ଥ ଦ୍ୱିଧାପ୍ୟୁପଗମ୍ୟତେ ୱାକ୍ୟେ ବ୍ୟପେକ୍ଖାୱୁତ୍ତିୟମେକତ୍ଥୀଭାୱୋ ଚେତି [ୱୁତ୍ତିୟମେକତ୍ଥୀଭାୱୋ ୱାକ୍ୟେ ବ୍ୟପେକ୍ଖାଚେତି (ପୋତ୍ଥକେ)]। ତତ୍ଥ ପଠମସ୍ସ ପରିଗ୍ଗହଂ ୱଚନମନ୍ତରେନ ପଟିପାଦିୟ ଦୁତିୟସ୍ସ ପରିଗ୍ଗହମିଦାନି ୱଚନେନ ପଟିପାଦୟମାହ- ‘ଏକତ୍ଥୀ ଭାୱୋ’ଇଚ୍ଚାଦି, ଏକତ୍ଥୀଭାୱୋ ଭିନ୍ନତ୍ଥାନଂ ସାଧାରଣତ୍ଥତାୱସେନ ପୱତ୍ତିୱିସେସୋ, ୱାକ୍ୟେ ହି ସାଧାରଣତ୍ଥତା ନତ୍ଥି ଭିନ୍ନତ୍ଥତ୍ତା, ଅତୋୟେୱେତ୍ଥ ଭେଦନିବନ୍ଧନା ଛଟ୍ଠ୍ୟୁପଜାୟତେ ‘ରଞ୍ଞୋ ପୁରିସୋ’ତି, ୱୁତ୍ତିୟନ୍ତୁଭୟପଦବ୍ୟୱଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ଥାଭିଧାନତୋ ସାଧାରଣତ୍ଥତା ଭୱତି, ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି ‘‘ସମାସେ ୱିସେସନଂ ୱିସେସ୍ସମନୁପୱୀସତି ଏକୀଭୱତି ୱିସେସନଂ, ୱାକ୍ୟେ ତୁ ୱିସେସନଂ ୱିସେସ୍ସତୋ ୱିସୁଂୟେୱା ୱତିଟ୍ଠତେ’’ତି। ଦ୍ୱନ୍ଦସମାସସ୍ସ ତୁ ପଦାନଂ ୱିସେସନୱିସେସ୍ସାଭାୱେପି ସକଲପଦତ୍ଥପ୍ପଧାନତ୍ତା ‘ରଞ୍ଞୋ ଗୋ ଚ ଅସ୍ସୋ ଚ ପୁରିସୋ ଚା’ତି ୱାକ୍ୟତୋ ‘ରଞ୍ଞୋ ଗୱାସ୍ସ ପୁରିସା’ତି ସମାସସ୍ସ ୱିସେସୋ ଏକତ୍ଥୀ ଭାୱଲକ୍ଖଣୋ ଭୱତ୍ୟେୱ, ତଥାହି ତତ୍ଥ ୱାକ୍ୟେ ଭିନ୍ନତ୍ଥନିବନ୍ଧନ ସମୁଚ୍ଚୟପଟିପାଦନାୟ ଚସଦ୍ଦୋ ପୟୁଜ୍ଜତେ, ସମାସେ ତୁ ନପ୍ପୟୁଜ୍ଜତେ, ଏକତ୍ଥ ୱଚନେନେୱାତି ‘‘ସ୍ୟାଦିସ୍ୟାଦିନେକତ୍ଥ’’ ତ୍ୱେକତ୍ଥୱଚନେନେୱ, ଏକତ୍ତୀଭାୱୋୟେୱ ଭୱତୀତି ସେସୋ, ଏୱକାରୋ ନ ୱାକ୍ୟେ ତଥାହି ଦୀପେତି। ୱାକ୍ୟେ କଥନ୍ତି ଆହ- ୱାକ୍ୟେ’ତିଆଦି।

ୱାକ୍ୟେତି ୱିଗ୍ଗହୱାକ୍ୟେ, ୱିସେସେନ ଗୟ୍ହତି ଞାୟତ୍ୟନେନେତି ୱିଗ୍ଗ- ହୋ , ସୋ ଚ ତଂ ୱାକ୍ୟଂ ଚେତି ୱିଗ୍ଗହୱାକ୍ୟଂ, ୱିସେସେନ ୱା ଗହଣଂ ୱିଗ୍ଗହୋ, ତଦତ୍ଥଂ ୱାକ୍ୟଂ ୱିଗ୍ଗହୱାକ୍ୟଂ, ତସ୍ମିଂ, କାୟଂ ବ୍ୟାପେକ୍ଖାତି ଆହ-‘ଭେଦାଦିଲକ୍ଖଣା’ତି, ଆଦିସଦ୍ଦେନ ସଂସଗ୍ଗ ଭେଦ ସଂସଗ୍ଗାନଞ୍ଚ ଗହଣଂ।

ତତ୍ଥ ସାନ୍ତରେହି ସାମ୍ୟନ୍ତରେହି ଚ ବ୍ୟାୱୁତ୍ତି ଛେଦୋ, ସଂୱିସେସ ସାମିୱିସେସାନଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ସଂସଗ୍ଗୋ, ତଦାହ- ‘ତଥାହି’ଇଚ୍ଚାଦିନା, ଭେଦକୋ ବ୍ୟାୱତ୍ତକୋ, ଅତ୍ଥଗହିତୋତି କାରଣୱସେନ ଭେଦୱାଦିନା ଗହିତୋ, ୟଦେଚ୍ଚାଦିନା ସଂସଗ୍ଗୱାଦିନୋ-ଧିପ୍ପାୟମାହ ୟଦା ତୁଭୟମ୍ପିଚ୍ଚାଦିନା ଉଭୟୱାଦିନୋ, ଅଭିମତୋତି ‘‘ପାକ୍କଡାରାସମାସୋ’’ଇଚ୍ଚନେନ (୨-୧-୩) ପାଣିନିନା ଇଚ୍ଛିତୋ। ପାକ୍କଡାରାତି ‘‘କଡାରା କମ୍ମଧାରୟେ’’ଇଚ୍ଚନେନ (୨-୨-୩୮) କଡାରାସଂସଦ୍ଦନା ପଗେୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

‘ପୁଥ ଭିନ୍ନୋ ଅତ୍ଥୋ ୟେସଂ ପଦାନଂ ତାନି ପୁଥଗତ୍ଥାନି, ୱାକ୍ୟେ ହି ରଞ୍ଞୋ ପୁରିସୋ ତେତ୍ଥ ରାଜସଦ୍ଦୋ ରାଜତ୍ଥମେୱ ୱଦତି, ପୁରିସସଦ୍ଦୋ ପୁରିସତ୍ଥମେୱ, ୱୁତ୍ତିୟନ୍ତୁ ରାଜପୁରିସୋତେତ୍ଥ ରାଜସଦ୍ଦୋପି ପୁରିସତ୍ଥମେୱ ୱଦତୀତି ଦ୍ୱିନ୍ନମେକତ୍ଥୀଭାୱୋ ଭୱତି, ଅଞ୍ଞୋୟେୱାୱୟୱତ୍ଥାନ୍ୱିତୋ ସମୁଦାୟତ୍ଥୋ ପାତୁଭୱତୀତି ତଦପେକ୍ଖାୟ ଚେକତ୍ଥୀଭାୱୋ ୱୁଚ୍ଚତେ, ଜହମାନସକତ୍ଥୱୁତ୍ତିମବ୍ଭୁପଗମ୍ମ ୱୁତ୍ତଂ- ‘ୱିସେସନସ୍ସ ସକତ୍ଥ ପରିଚ୍ଚାଗେନେ’ଇଚ୍ଚାଦି, ଅତୋୟେୱ ପରୋ ଚୋଦେସ୍ସତି ‘ନନୁ ଚେ’ଇଚ୍ଚାଦିନା। ଏକତ୍ଥୀଭୱନଂ ସମସନନ୍ତି ଇମିନା ଏକତ୍ଥନ୍ତି ସମାସୋତି ନାତ୍ଥନ୍ତରନ୍ତି ଦୀପେତି।

ଜହମାନାନି ପଦାନି ସକତ୍ଥଂ ୟସ୍ସଂ (ସା) ତଥା ୱୁତ୍ତା, ନାଚ୍ଚନ୍ତାୟ ଜୟାତୀତି ଏୱମ୍ପଞ୍ଞତେ ‘‘ପରିଚ୍ଚାଗମତ୍ତମଭିସନ୍ଧାୟ ଜହମାନସକତ୍ଥଂତ୍ୟୁଚ୍ଚତେ, ନ ତୁ ସବ୍ବଥା ପରିଚ୍ଚାଗୋପରୋପକାରାୟ ତସ୍ସୋପାଦାନତୋ, ସବ୍ବଥା ଚ ସକତ୍ଥପରିଚ୍ଚାଗେ ପରୋପକାରାସମ୍ପାଦନତୋ-ନୁପାଦାନମେୱ ପୟୋଜନାଭାୱା ତସ୍ସ ସିୟା’’ତି, ଥପତି ୱଢ୍ଢୂତୀ। ଅତ୍ଥନ୍ତି ରାଜସଦ୍ଦୱାଚ୍ଚଂ। ଅଚ୍ଚନ୍ତପରିଚ୍ଚାଗେପି ନ ଦୋସୋ… ୱାକ୍ୟେ ଦିଟ୍ଠସ୍ସୁପସଜ୍ଜନସ୍ସ ୱୁତ୍ତିୟଂ ସୋୟେୱାୟନ୍ତ୍ୱନ୍ୱୟାୱସାୟତୋ ତଦତ୍ଥାୱ ଗତିୟାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ- ‘ଅଥ ୱେ’ଇଚ୍ଚାଦି।

ସୋୟେୱାୟନ୍ତ୍ୱଜ୍ଝୱସାୟୋ-ନ୍ୱୟୋ, ସୋୟେୱାୟଂ ରାଜସଦ୍ଦୋ ୟୋ ୱାକ୍ୟତାଲେ ଦିଟ୍ଠୋତି ୱୋହାରୀନମେକତ୍ତାୱସାୟେନାସତ୍ୟପି (ରାଜସଦ୍ଦସ୍ସ)ଦ୍ଦେ ପୁରିସସ୍ସ ୱିସେସନତ୍ତୱିସ୍ସତୀତି ଭାୱୋ, ଏତ୍ତେୱ ଦିଟ୍ଠନ୍ତମାହ- ‘ୟଥେ’ଇଚ୍ଚାଦି।

୨। ଅସଂ

ଅବ୍ୟୟନ୍ତି ୟଦଞ୍ଞେସଂ ପସିଦ୍ଧନ୍ତି ଲିଙ୍ଗୱଚନଭେଦେପି ବ୍ୟୟରହିତତ୍ତା ଉପସଗ୍ଗନିପାତାନଂ ପରେହି ଅବ୍ୟୟସଞ୍ଞାକରଣତୋ ଅବ୍ୟୟନ୍ତି ପରେସଂ ପସିଦ୍ଧଂ, ତେସନ୍ତ୍ୱୟଂ ସମାସୋ ଅବ୍ୟୟତ୍ଥପୁବ୍ବଙ୍ଗମତ୍ତା ଅନବ୍ୟୟଂ ଅବ୍ୟୟମ୍ଭୱତୀତି ଅବ୍ୟୟୀଭାୱୋ ପସିଦ୍ଧୋ, ଅସଙ୍ଖ୍ୟସ୍ସ ସୁତତ୍ତା ତସ୍ସେୱ ୱିଭତ୍ୟତ୍ଥାଦୟୋ ୱିସୟଭାୱେନ ୱିସେସନାନୀତି ୱିଞ୍ଞାୟନ୍ତୀତ୍ୟାହ- ‘ଅସଙ୍ଖ୍ୟେ’ଇଚ୍ଚାଦି, ଇମିନା ନେମେସମାସତ୍ଥାତି ଦୀପେତି।

ତାୱସଦ୍ଦସ୍ସ କମ୍ମୱୁତ୍ତିୟଂ ୟୋ-ତ୍ଥୋ ସମ୍ପଜ୍ଜତେ ତମାହ- ‘ୱିଭତ୍ୟ’ଇଚ୍ଚାଦି, ୱିଭତ୍ୟତ୍ଥେ ଉଦାହରିତ୍ୱାତି ୱିଭତ୍ୟତ୍ଥୱିସୟେ ୱତ୍ତମାନସ୍ସାସଙ୍ଖ୍ୟସ୍ସ ଇତ୍ଥିସଦ୍ଦେନ ସମାସମଧିତ୍ଥୀତି ଉୱାହରିତ୍ୱା, ନିଚ୍ଚୟମାସାନ ମୱିଗ୍ଗହୋ, ଅସକପଦୱିଗ୍ଗହୋ ୱା ୟୁତ୍ତୋ, ଅଞ୍ଞଥା ଅନିଚ୍ଚତାପତ୍ତୀତ୍ୟାହ- ‘ନିଚ୍ଚସମାସତ୍ତା’ଇଚ୍ଚାଦି।

ଅସକପଦେନ ଅନଉନିଯପଦେନ ଅଞ୍ଞପଦେନ ୱିଗ୍ଗହୋ ଅସକପଦୱିଗ୍ଗହୋ, ତେନ, ଏତ୍ଥ ହି ଯଥା କୁମ୍ଭସ୍ସ ସମୀପଂତ୍ୱଞ୍ଞପଦୱାକ୍ଯେ ସମୀପ ସଦ୍ଦେନୁପସଦ୍ଦୱଚନୀଯସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଉପସଦ୍ଦୋ ନପ୍ପଯୁଜ୍ଜତେ, ଯଥା ଇତ୍ଥୀ ସୁତି ଏତ୍ଥାଧିସଦ୍ଦୱଚନୀଯସ୍ସା (ଧା)ରତ୍ଥସ୍ସ ସତ୍ତମିଯା ୱୁତ୍ତତ୍ତା ନାଧିସଦ୍ଦୋତି 'ଇତ୍ଥୀସୁ'ତି ଅଞ୍ଞପଦୱାକ୍ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, କଥାପୱତ୍ତାତି ଦ୍ୱାଧେଯ୍ଯୋ ପଦସ୍ସନଂ, ଏୱଂ ସଙ୍କତ୍ଥୋନେଯଂ, ଅସକପଦୱିଗ୍ଗହେନାତ୍ଥୋୱ ୱୁତ୍ତୋ,

ଅଧିସଦ୍ଦସ୍ସ ପନ ପୁରତୋୱଟ୍ଟିତସ୍ସାଧାରେ ୱତ୍ତମାନସ୍ସ ତଂସମାନାଧିକରଣେନ ସତ୍ତମ୍ଯନ୍ତେନିତ୍ଥିସଦ୍ଦେନ ସହ ସମାସୋତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ଅଧିସଦ୍ଦୋ'ଇଚ୍ଚାଦି।

ସ୍ଯାଦିଲୋପୋତି ଅଧିସଦ୍ଦତୋ ଇତ୍ଥିସଦ୍ଦତୋ ଚ ପରେସଂ ସତ୍ତମୀ ବହୁୱଚନାନଂ ଲୋପୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ତ (ଭାୱ) ସମ୍ପତ୍ତୀତି ସରୀରସମ୍ପତ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତାତି ବ୍ରହ୍ମସଦ୍ଦସ୍ସ ସରୀରଂ ଅତ୍ଥୋତି ଆହ- 'ବ୍ରହ୍ମଂ ସରୀରନ୍ତି, କତ୍ଥଚୀ ଉତ୍ତରପଦତ୍ଥପ୍ପଧାନତ୍ତାୱାସଙ୍ଖ୍ଯସମାସସ୍ସ 'ସମ୍ପନ୍ନଂ ବ୍ରହ୍ମ'ନ୍ତି ୱିଗ୍ଗହୋ ୱୁତ୍ତୋ।

ସମାସୱିଭତ୍ତିଯାତି ସମାସତୋ ଉପ୍ପନ୍ନୱିଭତ୍ତିଯା, ସକଲୋ ପଦେସସକଲୋ, ପରିଗ୍ଗହାପେକ୍ଖାତି ଅବ୍ଭୁପଗମାପେକ୍ଖାଯାତି ଅତ୍ଥୋ, ଅବ୍ଭୁପଗମେପି ହି ପରିଗ୍ଗହସଦ୍ଦୋ–

ସପଥେ ପରିୱାରେ ଚ, ମୂଲାବ୍ଭୁପଗମେସୁ ଚ;

ରୱିମ୍ହି ରାହୁଗହିତେ, ଦାରେସୁ ଚ ପରିଗ୍ଗହୋ''ତି ନିଘଣ୍ଡୁ।

ସକଲସ୍ସ ଭାୱୋ ସାକଲ୍ଯଂ-ସକଲସଦ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ, ତମ୍ପନ ନିସ୍ସେସ [ମତନିସ୍ସେସ (ପୋତ୍ଥକେ)] ଗ୍ଗହଣା ପୁଥୁ ଭୱତୀତ୍ଯାହ- 'ଅସେସଗ୍ଗହଣ'ନ୍ତି, ତିଣାନଂ ସାକଲ୍ଯନ୍ତି ୱିଗ୍ଗହୋ, ତିଣସଦ୍ଦେନ ହି ତିଣସହିତାନି ଗହିତାନି, ତେନେୱ ୱକ୍ଖତି ବ୍ଯତିରେକନଯେ- 'ତଂ ସଙ୍କଂ ତିଣସହିତମଜ୍ଝୋ- ହରତୀ'ତି, ସତିଣମଜ୍ଝୋହରତୀତେତ୍ଥାଧିପ୍ପାଯନ୍ତ ମାହ-'ଯାୱା'ତିଆଦି।

ତିଣସଦ୍ଦୋ ଉପଲକ୍ଖଣଂ ସେସା-ନଜ୍ଝୋହାରିଯାନଂ, ତେନାହ 'ତିଣାଦିକମ୍ପୀ'ତି। ପରିଗ୍ଗହାପେକ୍ଖାଯନ୍ତଭୂତସ୍ସ ଗହଣତ୍ଥଂ ''ଅବ୍ଯଯଂ ୱିଭତ୍ତିସମୀପା''ଦିସୁତ୍ତେ 'ସାଗ୍ଗଧୀତେ'ତି ନିପ୍ଫାଦନତ୍ଥମନ୍ତୱଚନ ମୁଦାହତମ୍ପାଣିନିନା, ତମ୍ପି ସାକଲ୍ଯେଯେୱାହରିତୁଂ [ସାକଲ୍ଯେନୋଦାହରିତୁଂ] ସାଗ୍ଗଧୀତେତ୍ଯୁଦାହଟନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ 'ତତୋ'ତ୍ଯାଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ତତୋତି ଯତୋ ସକଲସକଲେ ନ ୱତ୍ତତି, ପରିଗ୍ଗହାପେକ୍ଖାଯ ସମତ୍ତିଯା ଅନ୍ତତୋ ସକାସା ସାକଲ୍ଯଂ ନ ଭିଜ୍ଜତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ସମତ୍ଥିଯମ୍ପି ଅନ୍ତେ ଉଦାହରଣନ୍ତି ସେସୋ।

ଅଗ୍ଗିପରିଯନ୍ତନ୍ତି ଅଗ୍ଗିଅତ୍ଥୋ ଗନ୍ଥୋ ତାଦତ୍ଥିଯା ଅଗ୍ଗି, ସୋପରିଯନ୍ତୋ-ସ୍ସ ଅଜ୍ଝେଯସ୍ସାତି ଅଗ୍ଗିପରିଯନ୍ତଂ, ଯତ୍ତକସ୍ସାଜ୍ଝେଯସ୍ସ ପରିଗ୍ଗହୋ, ତସ୍ସ ଅଗ୍ଗି ପରିଯନ୍ତୋ, ଅଗ୍ଗିନା ପରିଯନ୍ତଭୂତେନ ସହିତୋ ସକଲୋତି ୱିଗ୍ଗହୋ, ଅଗ୍ଗିନୋ ସାକଲ୍ଯନ୍ତି ୱା।

ସଦ୍ଦିକାନନ୍ତି ବ୍ଯାକରଣଞ୍ଞୂନଂ। ଅତ୍ଥାଭାୱେଇଚ୍ଚତ୍ଥଗ୍ଗହଣଂ ଇତରେତରାଭାୱେ ଧମ୍ମାଭାୱେ ଚ ମା ସିଯାତି, ଅତୋଯେୱ ଚୋଦଯତେ 'ଅଥେତରେତରାଭାୱେ'ଇଚ୍ଚାଦି, ଇତରସ୍ମିଂ ଇତରସ୍ସ ଅଭାୱୋ ଇତରେତରାଭାୱୋ, ଗୋ ଅସ୍ସୋ ନ ଭୱତୀତି ହି ଅତ୍ଥନ୍ତରତ୍ତଂ ନିସେଧୀଯତେ, ନ ୱତ୍ଥୁଭାୱୋ, ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ନ ଭୱତୀତ୍ଯତ୍ରପିବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ତଧମ୍ମୋ ନିସେଧୀଯତେ, ନ ୱତ୍ଥୁଭାୱୋ, ପରତ୍ତାତିଆଦିନା ୱିପ୍ପଟିସେଧ ୱିସଯମାହ।

ଅତିକ୍କମାଭାୱେତୀ ଏତ୍ଥ ଅତିକ୍କମାତି ପଞ୍ଚମିଯା ଅସମାସନିଦ୍ଦେସୋତି ଆହ- 'ଅତିକ୍କମା'ତି, ନ ପନୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ପଚ୍ଛାତି ଇମିନା ଅତିକ୍କମାଭାୱୋ ନାମ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ପଚ୍ଛା ଅଭାୱୋତି ଦସ୍ସେତି।

ନିତ୍ତିଣନ୍ତି ଉତ୍ତରପଦତ୍ଥପ୍ପଧାନୋ-ସଙ୍ଖ୍ଯସମାସୋ। ସମ୍ପତିସଦ୍ଦସ୍ସ ସାମଞ୍ଞୱଚନତ୍ତେପି ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ କାଲଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ଉପଭୋଗସ୍ସେ''ଚ୍ଚାଦି, ଉପଭୋଗୋ କମ୍ବସାଧନୋ ଲହୁପାୱୁରଣସ୍ସ ନାଯମୁପଭୋଗକାଲୋତି ୱିଗ୍ଗହୋ, (ଅତି) ଲହୁପାୱୁରଣନ୍ତି ରୂପସିଦ୍ଧୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ଲହୁପାୱୁରଣସ୍ସାତିଆଦି ୱୁତ୍ତିଯଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଯୋଗ୍ଗଂ ରୂପନ୍ତି ୱିଗ୍ଗହେ ଅନୁରୂପଂ, ନନୁ ଚାତ୍ର ନିଚ୍ଚସମାସତ୍ତାସପଦୱିଗ୍ଗହେନ ଭୱିତବ୍ବଂତ୍ଯାସଙ୍କିଯାହ-'ୱିଚ୍ଛାଯ'ମିଚ୍ଚାଦି, ଅନୁସଦ୍ଦେନ ହି ଯୋଗେ

ୱିଚ୍ଛାଯଂ ''ଅନୁନା''ତି (୨-୧୦) ଦୁତିଯା ୱିଧୀଯତେ, ୱାକ୍ଯେଯେୱାସ୍ସ ଚ ପଯୋଗୋ ନାଞ୍ଞତ୍ରେତି ୱାକ୍ଯମ୍ପି ଭୱତୀତି ମଞ୍ଞତେ। ସକିଖୀତି ଏତ୍ଥାପି ''ଅକାଲେ ସକତ୍ତେ''ତି (୩-୮୧) ସହସ୍ସ ସୋ।

ସଦିସୋ କିଖ୍ଯାତି ଏତ୍ଥ କିଖ୍ଯା ପସିଦ୍ଧଭୂତାଯ ସାଧ୍ଯସ୍ସ ସାଧନଭାୱେନ ଗହିତାଯ ସଧମ୍ମତ୍ତେନ କୋଚି ସାଧ୍ଯୋ ସଦିସୋତି ୱୁତ୍ତୋତି କିମିଧ ସଦିସୋ ଅପ୍ପଧାନଂ [ପଧାନମେୱାତି ଅତ୍ଥୋ] ତଥା ସତି ପୁବ୍ବପଦତ୍ଥପ୍ପଧାନେନାସଙ୍ଖ୍ଯସମାସେନ ସକିଖୀତି ଏତ୍ଥ ନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ଆହ-'ନନୁଚେ'ତ୍ଯାଦି, କିଖ୍ଯାତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଛଟ୍ଠୀ, ଏତ୍ଥ ପନ ସଦିସତ୍ତସ୍ସ କିଖୀଯା-ପ୍ପଟିବଦ୍ଧତ୍ତାପ୍ପଧାନତ୍ତଂ। ନେତଦତ୍ଥୀତିଆଦିନା ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଚୋଦନଂ ପରିହରତି।

ଯଥା ଦେୱଦତ୍ତୋତି ଏତ୍ଥ ଯଦି ସମାସୋ ଭୱେଯ୍ଯ, ଦେୱଦତ୍ତେନ ସଦିସୋ ଯଥାଦେୱଦତ୍ତନ୍ତି ଭୱେଯ୍ଯ, ପଟିସିଦ୍ଧତ୍ତା ପନ (ନ) ସମାସୋତି, କିଖୀତି ମଜ୍ଝଟସ୍ସାଭିଧାନଂ। ଜେଟ୍ଠାନୁକ୍କମେନାତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅନୁଜେଟ୍ଠନ୍ତି ତତିଯନ୍ତତା ଗମ୍ଯତେ। ଚକ୍କେନ ଯୁଗପଦି ସଚକ୍କଂ।

୪। ଯାୱାୱଧାରଣେ

ଅମତ୍ତାନଂ ଯତ୍ତକୋ ପରିଚ୍ଛେଦୋ ଯାୱାମତ୍ତଂ।

୫। ପଯ୍ଯପାବହିତିରୋ ପୁରେପଚ୍ଛାୱାପଞ୍ଚମ୍ଯା

ପଞ୍ଚମ୍ଯାତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ନନୁ ଅୱୁତ୍ତେପି ତସ୍ମିଂ ୱକ୍ଖମାନନଯେନ ପଞ୍ଚମ୍ଯନ୍ତତ୍ତା ପଞ୍ଚମ୍ଯନ୍ତେହେୱ ସମାସୋ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତ୍ଯାସଙ୍କିଯାହ'ଯଦିପି'ଚ୍ଚାଦି। ତଥାପିଚ୍ଚାଦିନା ପରିହରତି, ହୋତୁ କାମଂ 'ପରିପଦ୍ଧତଂ ୱିଜ୍ଜୋତତେ'ତି ଦୁତିଯାନିସେଧାଯ, ଅଞ୍ଞତ୍ର କଥନ୍ତି ଆହ 'ଇହ ଚେ'ତ୍ଯାଦି।

ଆଚତ୍ତାରୋ ୱାତି ଆସଦ୍ଦୋ ୱାକ୍ଯେ, ସରଣେ ୱା, ଗାମୋ ବହି ତିଟ୍ଠତୀତ୍ଯତ୍ଥୋ, ପୁରତୋ ଗାମମ୍ଯସ୍ସାତି ୱଦନ୍ତୋ ପୁରେତ୍ଯତ୍ଥପ୍ପଘାନୋଯନ୍ନିଦ୍ଦେସୋ, ନସରୂପପ୍ପଧାନୋତି ଦସ୍ସେତି, ଅଭିମୁଖେ ଗାମମ୍ଯସ୍ସାତ୍ଯତ୍ଥୋ। ଅୱୁତ୍ତାନମେତାନ୍ଯୁପଲକ୍ଖଣାନି, ତସ୍ମା 'ତିରୋ ଗାମମ୍ଯସ୍ସା'ତିପି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ତିରିଯତୋ ଗାମମ୍ଯସ୍ସ, ପଚ୍ଛତୋ ଗାମମ୍ଯସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅପସଦ୍ଦଯୋଗେ ନିଚ୍ଚପଞ୍ଚନ୍ତସ୍ସ ୱିକପ୍ପେନ ସମାସୱିଧାନାୱାଭୱନେନୋଦାହରଣଂ ଦିନ୍ନଂ (ଏତ୍ଥ) ପଞ୍ଚମ୍ଯାତି ପଯୋଜନାଭାୱେପି ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥଂ କରିଯମାନମିହାପ୍ଯନ୍ତତ୍ଥୱନ୍ତଂ ହୋତି।

୬। ସମୀ

''ଅନୁ ଯଂ ସମଯା''ତି (୨-୧-୧୫) ଚ ''ଯସ୍ସ ଚାଯାମୋ''ତି (୨-୧-୧୬) ଚ ପାଣିନିନୋ ୱଚନଦ୍ୱଯଂ, ଅଯମେତେସମତ୍ଥୋ ''ଯସ୍ସ ସମଯା ସମୀପୱାଚୀ ଅନୁସଦ୍ଦୋ, ତେନ ସହ ସମସ୍ସତେତି ଚ, ଅନୁ ଯସ୍ସାଯାମୱାଚୀ, ତେନ ସ୍ଯାଦ୍ଯନ୍ତେନ ସହ ସମସ୍ସତେ''ତି ଚ। ୱୁତ୍ତୋ ତୁ ସାମୀପ୍ଯାଯାମୱନ୍ତାନମନିଦ୍ଦେସେପି ସାମତ୍ଥିଯା ତଦାକ୍ଖେପୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ-'ସମୀପାଯାମାନ'ମିଚ୍ଚାଦି।

ସମ୍ବନ୍ଧିତ୍ତାତି ସମ୍ବନ୍ଧିସଦ୍ଦା ସକତ୍ଥମିୱ ନିଯତପଟିଯୋଗିନମାକ୍ଖପନ୍ତି… ତେନ ୱିନା ତେସଂ ସକତ୍ଥାଭାୱା। ଆଯାମୋ ଦୀଘତା, ''ଯସ୍ସ ସମୀପାଯାମେସ୍ୱନୁ''ତି ଯଥାୱୁତ୍ତସୁତ୍ତଦ୍ୱଯମାକ୍ଖେପେନୁପଦିସତି, ୱନସ୍ସ ସାମିପ୍ପମନୁୱନଂ, ''ଅସଙ୍ଖ୍ଯଂ ୱିଭତ୍ତିସମ୍ପତ୍ତିସମୀପ'' ଇଚ୍ଚେୱ (୩-୨) ସିଦ୍ଧେପୁନ ସମୀପଗ୍ଗହଣଂ ୱିକପ୍ପତ୍ଥଂ, ତେନ ୱନସ୍ସାନୁତି ୱାକ୍ଯେନାପି ଭୱିତବ୍ବଂ।

ଗଙ୍ଗାଯ ଆଯାମୋ ଅନୁଗଙ୍ଗଂ, ଭାଗୱୁତ୍ତିକାରୋ ''ଲକ୍ଖଣେନେ''ତି ୱଦତେ। ଯସ୍ସାଯାମୱାଚୀ ଅନୁ, ତେନ ଲକ୍ଖଣେନ ସମସ୍ସତେ ଅନୁଗଙ୍ଗଂ ବାରାଣସୀ, ଗଙ୍ଗାଯ ଲକ୍ଖଣଭୂତାଯ ପସିଦ୍ଧାଯାମଗୁଣାଯ ବାରାଣସୀ ଲକ୍ଖୀଯତେ ଯାୱାଯତାଯାମା ଗଙ୍ଗା ତାୱାଯମ୍ପୀତି ସଭାୱତୋ ତୁପମାନୋପମେଯ୍ଯଭାୱୋ ସମାସେ ପତୀଯତେ ଗଙ୍ଗା ୱିଯ ଦୀଘା''ତି ଲକ୍ଖିଯଲକ୍ଖଣଭାୱଂ ୱଣ୍ଣେତି। ଏୱଂ ସତି ବାରାଣସୀତି ପଠମା ନୋପପଜ୍ଜତେତି ମଞ୍ଞମାନୋ ଆହ-'ଗଙ୍ଗାଯା ମେନ ଯୁତ୍ତା ''ତ୍ଯାଦି। ଅନୁଗଙ୍ଗଂ ବାରାଣସିଯାତି ବାରାଣସିଯା ଗଙ୍ଗାଯାମୋ ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

୭। ତିଟ୍ଠ

ଅକତସମାସାଚାତି ଅନେନ ଇମିନା କତସମାସତଂ ଦୀପେତି, ତିଟ୍ଠନ୍ତୀତି ଇଦଂନ୍ତପ୍ପଚ୍ଚଯନ୍ତସ୍ସାନ୍ତପଦନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-''ନ୍ତୋକତ୍ତରି

ୱତ୍ତମାନେ’’ତିଚ୍ଚାଦି, (୫-୬୪) ଆୟତୀତୀମସ୍ସାତ୍ତପଦଂ ଆୟନ୍ତୀତି, ପୁମ୍ଭାୱାଭାୱୋ ନୀପାତନା, ଅକାରୋ ଚ ନିପାତନା ‘‘ଗୋତ୍ୱ ଚହ୍ହେ ଚା ଲୋପେ’’ତ୍ତତ୍ର (୩-୪୬) ‘ନାଞ୍ଞାସଙ୍ଖ୍ୟହ୍ହେସୂ’ତ୍ତନୁୱତ୍ତନତୋ।

ଲୂନୟୱାଦୀନମେତ୍ଥ ନିପାତନା କାଲେପି ନପୁଂସକଲିଙ୍ଗତ୍ତଂ, ସଂହଟାୟୱା ୟସ୍ମିଂ କାଲେ ସଂହଟୟୱଂ, ଉମ୍ମତ୍ତଗଙ୍ଗନ୍ତି ସଞ୍ଞାୟମଞ୍ଞପଦତ୍ଥେ ୱାଧିକାରେପି ନିଚ୍ଚସମାସୋ, ନ ହି ୱାକ୍ୟଂ ସଞ୍ଞାତି, ଆଦିସଦ୍ଦେନ‘ସମସ୍ସ ସୋଭନତ୍ତଂ ସୁସମ’ମିଚ୍ଚାଦୀନଞ୍ଚ ସଙ୍ଗହୋ, ପଭାୱନଂ ପକାସନଂ।

୮। ଓରେ

ଓରଂ ଗଙ୍ଗାୟ, ପାରଂ ୟମୁନାୟାତି ସମାସେ କତେ ନିପାତନା ଏକାରୋ, ତେନେୱ ୱୁତ୍ତିୟଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘ଏକାରନ୍ତତ୍ତଂ ନିପାତନତୋ’ତି, ୱୁତ୍ତିୱିକପ୍ପନତ୍ଥତୋତି ୱୁତ୍ତିୟା ୱିକପ୍ପୋ ଅତ୍ଥୋ ୟସ୍ସାତି ୱିଗ୍ଗହୋ।

୧୦। ଅମା

ସୋଚେକତ୍ଥୀଭାୱୋ ୱିସିଟ୍ଠୋ-ଭିମତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ମୁହୁତ୍ତନ୍ତି ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂୟୋଗେ ଦୁତିୟା, ପାଦିସମାସଂ କତ୍ୱାତି ଆସଦ୍ଦସ୍ସ ହରସଦ୍ଦେନ ୱୁତ୍ତିସଦ୍ଦେନ [ୱୁତ୍ତିପଦେନ (ପଞ୍ଚିକା)] କିରିୟାଖ୍ୟାପ୍ପତେତି ଅସତ୍ୟୁପସେଚନାଦିକିରିୟାୟଂ ସଙ୍ଖାରକଂ ସଙ୍ଖାରିୟଂ ୱା ନ ଭୱତି, ଅତ୍ଥିଚେହ ତଦୁଭୟଂ, ତତୋ ତେସଂ ସମ୍ଭୱାୟେୱ ସମାସନ୍ତୋଭୂତକିରିୟା ଗମ୍ମତେତି ମଞ୍ଞତେ, ତଥାହି ଦଧିଭୋଜନଂତ୍ୟାଦୋ ୱୁତ୍ତେ ଅଧ୍ୟାଦିନୋ ସଙ୍ଖାରକତ୍ତଂ ଭୋଜନାଦିନୋ ଚ ସଙ୍ଖାରିୟତ୍ତଂ ପତୀୟତେ, ନ ଚୋପସେକାଦିମନ୍ତରେନ ସଙ୍ଖାରିୟସଙ୍ଖାରକଭାୱୋ-ତ୍ଥୀତି ସାମତ୍ଥିୟାୟେୱୁପସେକାଦିପ୍ପତୀତି।

ତଦପେକ୍ଖାୟାତି ଗମ୍ମମାନୋପସେଚନାଦିକିରିୟାପେକ୍ଖାୟ। ପାଣିନିୟେହି ଅତ୍ଥେନ ‘ଏତସ୍ସିଦ’ନ୍ତି ଅତ୍ଥେ ନିଚ୍ଚସମାସୋ-ଭିମତୋ ସଦ୍ଦଲିଙ୍ଗତା ଚ, ତଥା ୱଚନାଭାୱମିହ ମନସିକତ୍ୱା ‘କଥ’ମିଚ୍ଚାଦିନା ୱୁତ୍ତି ୟଂୱୁତ୍ତଂଚୋଦକୱଚନମାହରିତ୍ୱା ତଦ୍ଧାଧିପ୍ପାୟଂୱିୱରତି ‘ଏୱମଞ୍ଞତେ’ଚ୍ଚାଦିନା, ୱିଧାନଂ କତନ୍ତି ଏୱମଞ୍ଞତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତତ୍ଥେଚ୍ଚାଦିନା ଅଞ୍ଞ ପଦତ୍ଥେ ଭୱିସ୍ସତୀତ୍ୟେତ୍ଥାଧିପ୍ପାୟଂ ୱିୱରନ୍ତୋ ନିଚ୍ଚସମାସତଂ ସଦ୍ଦଲିଙ୍ଗତଞ୍ଚ ପଟିପାଦୟତି, ୱାକ୍ୟନିୱତ୍ତିସିଦ୍ଧାୟେୱାତି।

ଅତ୍ଥସଦ୍ଦେନାୱଗତତ୍ଥତାୟ ଏତସ୍ସାତି ୱତ୍ତୁମୟୁତ୍ତନ୍ତି ‘ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ’ତି ୱାକ୍ୟନିୱତ୍ତି ସିଦ୍ଧାୟେୱ, କଥଞ୍ଚିପି ଚତୁତ୍ଥନ୍ତା ଭିନ୍ନତ୍ଥସ୍ସ ସମାସେ କତେପି ତତ୍ଥ ୱିରୋଧମାହ- ‘ଚତୁତ୍ଥନ୍ତସ୍ସେ’ତ୍ୟାଦି।

ୱଚନମ୍ପୀତି ‘‘ଅତ୍ଥେନ ନିଚ୍ଚସମାସୋ ସଦ୍ଦଲିଙ୍ଗତାଚ’’ଇତି (୩-୧-୩୬) ୱାକ୍ୟକାରେନ ପଟିଟ୍ଠିତୱଚନମ୍ପି, ପାଣିନୀୟାନଂ ‘ଏତସ୍ସ ଇଦ’ନ୍ତି ଅତ୍ଥେ ସମାସେ କତେ ୟୋ-ତ୍ଥୋ ସମ୍ପଜ୍ଜତି, ଅଞ୍ଞତ୍ଥସମାସେପି ସୋୟେୱତ୍ଥୋତି ଦସ୍ସେତି ‘ୟୋ’ ଇଚ୍ଚାଦିନା, ଅନୁପାଦାପରିନିବ୍ବାନନିମିତ୍ତଂ ୱାୟାମୋଚ୍ଚାଦିନା ୟୋଜେତବ୍ବଂ… ତଂନିମିତ୍ତତ୍ତା ୱାୟାମାଦୀନଂ, ତେସଂ କଥାଦୀନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତେସଂ ୱାୟାମାଦୀନନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ… ୱାୟାମୋତ୍ୟାଦିନା ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସୋ ଚ ତନ୍ନିମିତ୍ତଂ ହୋତେୱ, ଅୟମେତ୍ଥାଧିପ୍ପାୟୋ ‘‘ଏତସ୍ସ ଇଦନ୍ତି ୱାକ୍ୟେ ଅତ୍ଥେନ ସମାସେ ସଦ୍ଦଲିଙ୍ଗତା ଚ ‘ଏତଦତ୍ଥୋ ଏତଦତ୍ଥା ଏତଦତ୍ଥ’ନ୍ତି ୱାୟାମାଦୟୋ ଚ ସମାସତ୍ଥା ହୋନ୍ତି, ଏତଂ ଅନୁପାଦାପରିନିବ୍ବାନମତ୍ଥୋ ପୟୋଜନମେତସ୍ସ ଏତିସ୍ସା ଏତସ୍ସାତି ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥେପି ଏସଂ ପଦାନଂ ସୋୟେୱତ୍ଥୋତି ନାତ୍ଥଭେଦୋ’’ତି।

ଇଦଞ୍ଚ ‘‘ଅୱିପ୍ପଟିସାରତ୍ଥାନି ଖୋ ଆନନ୍ଦ କୁସଲାନି, ଅୱିପ୍ପଟିସାରୋ ପାମୋଜ୍ଜତ୍ଥାୟ…ପେ… ୱିମୁତ୍ତିଞ୍ଞାଣଦସ୍ସନଂ ଅନୁପାଦାପରିନିବ୍ବାନତ୍ଥାୟ ଏତଦତ୍ଥୋ ୱାୟାମୋ ଏତଦତ୍ଥା କଥା ଏତଦତ୍ଥା ମନ୍ତନା ଏତଦତ୍ଥଂ ସୋତାୱଧାନ’’ନ୍ତିଆଦି (ତିକଙ୍ଗୁତ୍ତର, ଆନନ୍ଦୱଗ୍ଗ) ପାଠଇଂ ନିସ୍ସାୟ ୱୁତ୍ତଂ।

ପାଣିନିୟେହି ‘‘କତ୍ତୁକରଣେ କିତନ୍ତେନ ବହୁଲ’’ନ୍ତି (୨-୧-୩୨) କିତନ୍ତେନ ତତିୟାସମାସୱିଧାନା ତତ୍ଥେୱ ବହୁଲଗ୍ଗହଣେନ ‘ଗାମନିଗ୍ଗତା’ଦୀସୁ ସମାସୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତେନେତ୍ଥାନ୍ତୋଦାହରଣାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନମଧିକତ୍ତଂ, ସମାସାଭାୱୋ-ଭିମତୋତି ପାଣିନୀୟେହି ‘‘ପୂରଣଗୁଣସୁହିତତ୍ଥସଦବ୍ବୟତବ୍ବସମାନାଧିକରଣେନେ’’ତି (୨-୨-୧୧) ସୁତ୍ତେ ଗୁଣ ଇତିୱଚନେନାଭିମତୋ, ସଦିତି ସଞ୍ଞା ତେସଂ ନ୍ତମାନାନଂ।

ସୋ କଥନ୍ତି ଇହ ‘ଭାୱତିତ୍ତହ୍ହେହୀ’ତି ଭାୱପ୍ପଚ୍ଚୟନ୍ତେନେୱ ସମାସପଟିସେଧୱିଧାନା ‘ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ସୁକ୍କା’ ଇଚ୍ଚାଦୋ ସୋ ସମା ସପ୍ପଟିସେଧୋ କଥଂ ସିଜ୍ଝତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଗୁଣଉନିଯେୱାତି ଗୁଣସଭାୱେ ଏୱ, ଅଭିମତୋତି ୱାତ୍ତିକକାରସ୍ସାଭିମତୋ ''ତଦୱତ୍ଥେହି ଚ ଗୁଣେହୀ''ତି, ତସଦ୍ଦେନାସ୍ସ ଗୁଣସ୍ସ ପରାମାସୋ ତସ୍ମିଂଯେୱ ଗୁଣେ ଅୱତିଟ୍ଠନ୍ତୀତି ତଦୱଟ୍ଠା, ଗୁଣେଯେୱ ଗୁଣାତିଟ୍ଠନ୍ତି ନ କଦାଚିପି ସୋଯମିତ୍ଥଭେଦା ଦବ୍ବଗ୍ଗଉଯୋ ସୁକ୍କାଦଯୋ ୱିଯ ତେ ତଦୱଟ୍ଠା ଗୁଣା ଗନ୍ଧାଦଯୋ, ତଦୱଟ୍ଠିତେହି ଗୁଣେହି ଛଟ୍ଠୀ ସମସ୍ସତେତି ୱଉଇନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଆଭିମତୋତି ''ପୂରଣା''ଦିସୁତ୍ତେ ଅବ୍ଭଯଗ୍ଗହଣେନ, ଦେୱଦଉସ୍ସାତି ଛଟ୍ଠିଯା ଗୁରୁମ୍ହି ସାପେକ୍ଖତ୍ତେପି ଗୁରୁସଦ୍ଦସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧିସଦ୍ଦଭା ସକତ୍ଥେ [ୱାକ୍ଯେ] ୱିଯ ୱୁତ୍ତିଯଂ ବ୍ଯପେକ୍ଖା-ଯାହାନିତୋ ୱୁତ୍ତିସବ୍ଭାୱଂ ୱଚନନ୍ତରେନ ସାଧେତୁମାହ- 'ତଥାଚାହୂ'ତି।

ସାପେକ୍ଖୱାତି ସକତ୍ଥେ ୱିଯ, ଅସ୍ସାତି ସମ୍ବନ୍ଧିସଦ୍ଦସ୍ସ, ସାମତ୍ଥିଯଂ ଗମକଉଞ୍ଚତ୍ଥୀତି ପଦାନମଞ୍ଞୋଞ୍ଞାପେକ୍ଖାଲକ୍ଖଣଂ ସାମତ୍ଥିଯଂ ସାମତ୍ଥିଯାଭାୱେପି ୱିଗ୍ଗହୱାକ୍ଯତ୍ଥସ୍ସ ଗମକଉଂ ୱା ଅତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଗୁରୁନୋ କୁଲଂ ଦାସସ୍ସ ଭରିଯାତି ୱିଗ୍ଗହୋ, ଅଥାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ଉଚ୍ଚେ'ଇଚ୍ଚାଦୋ ସାମତ୍ଥିଯଂ ଗମକଉଂ ୱା ନତ୍ଥୀତି କୁତୋ-ୱସିତଂ, ଯେନ ତଦାଭାୱାତ୍ରେ ସମାସାଭାୱୋ ୱଣ୍ଣୀଯତେଚ୍ଚାହ-'ସାମତ୍ଥାଦିନୋତ୍ଥି'ଚ୍ଚାଦି।

ସମାସାଭାୱୋ-ଭିମତୋତି ''ପୂରଣା''ଦିସୁତ୍ତେ ସମାନାଧିକରସ୍ସାପି ଉପାଦାନତୋ। ସେହୀତି ଅଉନିଯେହି, ନାଭିମତୋତି ''ଚଯୁତ୍ତେହି ସେହି ଅସମାସିତେହି ଛଟ୍ଠୀସମାସପ୍ପଟିସେଧୋୱଉବ୍ବୋ'' (ୱା) ତ୍ଯନେନ, ପୁଥଗତ୍ଥତାଯ [ଭିନ୍ନତ୍ଥତାଯଂ-ୱୁତ୍ତି] ମିଚ୍ଚସ୍ସୱିୱରଣଂ ଗୱାଦୀନମସମାସେତି, ଏୱମସ୍ସାଦୀନଂ ସମାସେନାଲନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଯୋଗୀନନ୍ତି ଇତରୀତରଯୋଗୀନଂ, ଅନେନେତରେତରଯୋଗଚନ୍ଦସମାସଂ ୱଦତି। ୱୁତ୍ତିହୋତୀତ୍ଯସ୍ସ ୱିୱରଣଂ ଛଟ୍ଠୀସମାସୋ ଭୱତୀତି, ଏକତ୍ଥୀଭାୱେଇଚ୍ଚସ୍ସ ୱିୱରଣଂ ଗୱାଦୀନଞ୍ଚ ଚନ୍ଦସମାସେ ସତୀତି।

ରୁଳ୍ହିୱାତି ସମାସସ୍ସେୱ କୀଠଆୱାଚକତ୍ତେନ ଜୀୱିକାଯ ଚ ପଚ୍ଚାଯ କତ୍ତେନ ପସିଦ୍ଧଭା, ନ ୱାକ୍ଯସ୍ସାତି 'ଉଦ୍ଦାଲପୁପ୍ଫଭଞ୍ଜିକା'ତ୍ଯାଦୋ ରୁଳ୍ହୀୱସେନ ନିଚ୍ଚସମାସୋ ଭୱିସ୍ସତୀତି ତତ୍ର କିଂ ୱଚନେନେତି ମଞ୍ଞତେ, ସରସି ରୁଳ୍ହନ୍ତି ୱିଗ୍ଗହୋ।

ଅଯମ୍ପନ ଅମାଦିସମାସୋ କମ୍ମଧାରଯଦିଗୁସମାସାତି ସଙ୍କେପି ପରେସଂ ତପ୍ପୁରିସସଦିସଭା ତପ୍ପୁରିସା, ଯଥା ହି ତସ୍ସ ପୁରିସୋ ତପ୍ପୁରିସୋତି ଉତ୍ତରପଦତ୍ଥପ୍ପଧାନୋ, ତଥା ତେ ସିଯୁଂ, ସଙ୍ଖ୍ଯାପୁବ୍ବଉ ନପୁଂସକଉସଞ୍ଜାତେହି ଦ୍ୱୀହି ଲକ୍ଖଣେହି ଗଚ୍ଛତି ପୱଉତୀତିଦିଗୁ।

୧୧। ୱିସେ

କିନ୍ତଂ ୱିସେସନ ମିଚ୍ଚାହ-'ଯମି'ଚ୍ଚାଦି, ଯଂ ଅୱଦ୍ଧାପଯତି ତଂ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, କିନ୍ତଂ ୱିସେସ୍ସମିଚ୍ଚାହ-'ଯଦନେକେ'ଚ୍ଚାଦି, ଯଂ ଅୱତ୍ଥା ପୀଯତେ ତମଭିଧୀଯତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ନନ୍ୱେକତ୍ଥେନେତ୍ଯୁଚ୍ଚମାନେ ୱିସେସ୍ସେନେତି କଥମୱଗମ୍ଯତେ, ଯତୋ ଏୱଂ ୱିୱରିତୱା ତ୍ଯାସଙ୍କଂଯାହ- 'ଯଦିପି'ଚ୍ଚାଦି।

ସମ୍ବନ୍ଧିସଦ୍ଦୱାତି ଏୱଂ ମଞ୍ଞତେ ''ସମ୍ବନ୍ଧିସଦ୍ଦା ସକତ୍ଥମିୱ ନିଯତମ୍ପଟି-ଯୋଗିନମାକ୍ଖିପନ୍ତି... ତେନ ୱିନା ତେସଂ ସକତ୍ଥସ୍ସାସମ୍ଭୱାତି, ୱିୱରିତୱାତି ୱିୱରିତ୍ୱ, ଏକତ୍ଥେନେତୀମସ୍ସ ସମାନାଧିକରଣେନ ସହ ସମାସୋ ହୋତୀତି ଏୱଂ ସାଙ୍ଖାହାରୋ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ଅତ୍ଥସଦ୍ଦସ୍ସାନେକତ୍ଥଭା ୱିସେସେତି 'ଅତ୍ଥୋ ଅଭିଧେଯ୍ଯୋ'ତି। କଥଂ ତେନତ୍ଥୋ ୱୁଚ୍ଚତୀତ୍ଯାହ- 'ଅଧିକରୀଯତି'ଚ୍ଚାଦି।

ୱିସେସ୍ସସ୍ସ ସମାନାଧିକରଣଭଞ୍ଚ ୱିସେସନାପେକ୍ଖନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱିସେସ୍ସସଦ୍ଦସ୍ସ ୱିସେସନେନ ସହ ସମାନାଧିକରଣଉଂ ୱିସେସନ ସଦ୍ଦାପେକ୍ଖନ୍ତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ତତ୍ଥ କାରଣମାହ- 'ସମ୍ବନ୍ଧା'ତି, ଅଧିକରଣସ୍ସ ସମାନଉଂ ନାମ ଭିନ୍ନାନଂ ସମ୍ବନ୍ଧୀନଂ ଭୱତି, ସମ୍ବନ୍ଧିନୋ ଚ ସମ୍ବନ୍ଧମନ୍ତରେନ ନ ହୋନ୍ତୀ [ହୋତି (ପୋତ୍ଥକେ)] ତି ୱିସେସନୱିସେସ୍ସାନଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱିଞ୍ଞାଯତେ, ଏୱଂ ୱିଞ୍ଞାତା ତସ୍ମା ସମ୍ବନ୍ଧାତି ଅତ୍ଥୋ।

ସଦ୍ଦବ୍ଯତିରେକେନ ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥାନଂ ୱିସେସନୱିସେସ୍ସଭାୱୋ ନ ସମ୍ଭୱତି, ତଥା ହି 'ନୀଲମୁପ୍ପଲ'ନ୍ତି ପଞ୍ଚ ୱତ୍ଥୂନି ସନ୍ନିହିତାନି ନୀଲନ୍ତି ନୀଲଉଂ ଗୁଣସାମଞ୍ଞଂ, ନୀଲୋ ଗୁଣୋ, ତଦାଧାରୋ ଦବ୍ବନ୍ତି ତୀଣି, ଉପ୍ପଲନ୍ତି ଉପ୍ପଲଉଂ ଉପ୍ପଲଜାତି, ଦବ୍ବଞ୍ଚ ତନ୍ନିସ୍ସଯୋତି ଦ୍ୱେ।

ତତ୍ଥ ଉପ୍ପଲଜାତି ଗୁଣଜାତୀନଂ [ନୀଲଜାତିଉପ୍ପଲଜାଭଧନଂ (କାତନ୍ତଟୀକା)] ତାୱ ନ ସମ୍ଭୱତି ୱିସେସନୱିସେସ୍ସଭାୱୋ ଜାତିଯା ନିଗ୍ଗୁଣଭା, ନୀଲଉସ୍ସ ଚ ନୀଲଗୁଣେ ସମୱାଯିନୋ, ଉପ୍ପଲଉସ୍ସ ଚ ଉପ୍ପଲଦବ୍ବେ ସମୱାଯିନୋ ସମାନାଧିକରଣଉମ୍ପି ନତ୍ଥି, ଉପ୍ପଲଜାତିଯା ନୀଲସ୍ସ ଚ ଗୁଣସ୍ସ ଅତ୍ଥି ସମାନାଧିକରଣଉଂ... ନୀଲ ମୁପ୍ପଲନ୍ତି ପୱଉିନିମିଉାନଂ ଉପ୍ପଲଜାତିନୀଲଗୁଣାନମେକମଧି କରଣଂନିସ୍ସଯୋତି, ୱିସେସନ ୱିସେସ୍ସଭାୱୋ ତୁ ନତ୍ଥି

ଜାତିଯା ଅନୀଲତ୍ତା, ଗୁଣଦଵ୍ଵାନନ୍ତୁ ସମ୍ପତ୍ତିଓିସେସନଓିସେସ୍ସଭାଓଂ ଦଵ୍ଵସ୍ସାନେକଗୁଣତ୍ତା, ସମାନନ୍ତୁ ତେସମ୍ପରମଧିକରଣଂ ତତିଯଂ ନତ୍ଥି, ଯେନ ସମାନାଧିକରଣତ୍ତଂ ସିଯା, ଏଓଂ ନୀଲଦଵ୍ଵ ଉପ୍ପଲଦଵ୍ଵାନମ୍ପି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପରିହାରେନ ଓତ୍ତମିଚ୍ଛିତାନଂ ନ ଓିସେସନ ଓିସେସ୍ସଭାଓୋ, ନାପି ସମାନାଧିକରଣତ୍ତଂ, କସ୍ମା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାସମ୍ବନ୍ଧତୋ ଅପେକ୍ଖାଭାଓତୋ, ଖ୍ଯୁଉପଟିପକ୍ଖତୋ ପନ ଓକ୍ଖମାନନଯେନ ସଦ୍ଦାନମେଓ ସାମାନାଧିକରଣ୍ଯଂ ଓିସେସନଓିସେସ୍ସଭଞ୍ଚ ଓେଦିତବ୍ବଂ, ତେନେଓାହ-'ଅତୋଯେଓେ'ଚ୍ଚାଦି।

ଅତୋଯେଓାତି ଯତୋ ଓିସେସ୍ସସ୍ସ ସମାନାଧିକରଣତ୍ତଂ ଓିସେସନାପେକ୍ଖଂ, ଅତୋଯେଓ ହେତୁତୋତି ଅତ୍ଥୋ, ଭିନ୍ନନିମିତ୍ତପ୍ପ ଯୁତ୍ତାନମେଓାତି ସାମଞ୍ଞେନ ନୀଲଗୁଣାଧାରେ ଦବ୍ବେ ଗୁଣେଯେଓ ଓା ନୀଲସଦ୍ଦସ୍ସ, ଉପ୍ପଲସଦ୍ଦସ୍ସ ଚ ସାମଞ୍ଞେନ ଗୁଣଓତି ଦବ୍ବେ ଓତ୍ତମାନତ୍ତା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେସୁ ଭିନ୍ନେସୁ ସଦ୍ଦପ୍ପଓତ୍ତିଯା କାରଣେସୁ ପଯୁତ୍ତାନଂ ସଦ୍ଦାନମେଓ [ନିଗ୍ଯାନମେଓ (ପୋତ୍ଥକେ)]।

ସମାନାଧିକରଣତ୍ତନ୍ତି ନୀଲୁପ୍ପଲସଦ୍ଦାନଂ ଓିସୁଂଓିସୁଂ ଯୋଗେ ଓିସିଟ୍ଠଦବ୍ବ ଓାଚିତ୍ତସ୍ସାସମ୍ଭଓା, ନୀଲଞ୍ଚ ତଂ ଉପ୍ପଲଂ ଚେତି ସାମାନାଧିକରଣ୍ଣେ ସନ୍ନିପତିତେ ସତି ସମ୍ଭଓା ଏଓଂ ତତ୍ଥ ଓିସିଟ୍ଠେ ଓତ୍ଥୁମ୍ହି ପଓତ୍ତାନଂ ତେସଂ ସମାନତ୍ଥତା, ଏଓକାରେନ ବ୍ଯଓଚ୍ଛିନ୍ନମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ନତ୍ଵଭିନ୍ନେ'ଚ୍ଚାଦି।

ନନୁଚେତ୍ଯାଦି ଚୋଦ୍ଦଂ, ସୀସମ୍ପାତୀତି ସୀସପା ରୁକ୍ଖଓିସେସୋ, ନଯିଦ ମେଓମିଚ୍ଚାଦି ପରିହାରୋ।

ଅଥ ଦୁଚ୍ଚତେଇଚ୍ଚାଦିନା ପରସ୍ସ ଓଚନାଓକାସମାସଙ୍କତେ, ଓିସେସଓୁତ୍ତୀତି ଫଲସ୍ସ ରୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ସାମଞ୍ଞସଦ୍ଦତ୍ତା ଭାଓେନ ଓିସେସେ ଓୁତ୍ତି, ଇମେସନ୍ତି ସୀସପାଦୀନଂ ନ ସମୋଧାରିତାତି ନ ନିଚ୍ଛିତା, ସାମଞ୍ଞଓୁତ୍ତିଯେଓ ସମୋଧାରିତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ଅଓସିତା ନିଚ୍ଛିତା ଓୁତ୍ତି ଯେସଂ ସୀସପାଦୀନଂ ତେ ଅଓସିତଓୁତ୍ତଯୋ, ପଯତନଂ ଓିନା ତଦା ପସ୍ସୋତି ଚାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ପଯତନନ୍ତି 'ସାମତ୍ଥିଯଲଦ୍ଧେପିଓିସେସ୍ସେ'ତିଓଚନଂ। ତଞ୍ଚନତ୍ଥିଚ୍ଚାଦି ପରିହାରୋ, ସରୂପମତ୍ତକଥନାଯାତି ଓୁତ୍ତତ୍ଥାନମ୍ପି ସରୂପମତ୍ତକଥନାଯ 'ପୂପେ ବହୂ ଆନଯେ'ତି ଯଥା, ଏଓଂ ଜାତୀଯକନ୍ତି ସରୂପକଥନପ୍ପକାରଯୁତ୍ତଂ। ଉପସଂହରମାହ-'ତଦେଓ'ମିଚ୍ଚାଦି, ନିପାତସମୁଦାଯୋଓାଯଂ ଓୁତ୍ତେନ ପକାରେନେତ୍ଯସ୍ସ ଅତ୍ଥେ ଓତ୍ତତେ।

ଅଞ୍ଞତରସମ୍ଭଓେପି ତନ୍ନିଓତ୍ତିଯା ଓଚନସତ୍ଥିଓଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ଅଥପି'ଚ୍ଚାଦି, ଅଞ୍ଞତରସମ୍ଭଓେପୀତି ଓିସେସନସ୍ସ ଓିସେସ୍ସସ୍ସ ଓା ସମ୍ଭଓେପି, ଯତ୍ରପ୍ପଭିନ୍ନମତ୍ଥି ଓିସେସନଓିସେସ୍ସଭାଓସମ୍ଭଓୋ ତତ୍ଥପିତାଓ ବହୁଲଂଓଚନତୋଓ ନିଓତ୍ତି ହୋତି, କିମ୍ପନା-ଞ୍ଞତରସମ୍ଭଓେତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ଯଥା ପୁଣ୍ଣୋ'ଇଚ୍ଚାଦି, ଏତ୍ଥ ପନ ଅଞ୍ଞେପି ପୁଣ୍ଣନାମକା ସନ୍ତୀତି ବ୍ଯଭିଚାରସମ୍ଭଓା ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ଓିସେସନଓିସେସ୍ସଭାଓସମ୍ଭଓେ ବହୁଲଂଓଚନମେଓ ସମାସଂ ନିଓତ୍ତେତି, ଏଓଂ ଓିଧେପୀତି ଅଞ୍ଞତରସମ୍ଭଓେପି, ନ କେଓଲଂ ଓିସେସନଓିସେସ୍ସଭାଓସମ୍ଭଓେ, ଅଥ ଖୋ ଏଓଂ ଓିଧେପ୍ପଞ୍ଞ ତରସମ୍ଭଓେପିତ୍ଯଓିସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ।

ଯଜ୍ଞେଓମିଚ୍ଚାଦି ପଚ୍ଚେକଂ ଓିସେସନଓିସେସ୍ସଭାଓେ ସତି ଅନିଟ୍ଠୋ ପାଦନଚୋଦନା, ପଚ୍ଚେକଂ ଓିସେସନଂ ସିଯା ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ଓିସେସନତ୍ତା, ତତ୍ଥ ଦୋସମାହ-'ଓିସେସ୍ସସ୍ସଚ ପୁବ୍ବନିପାତୋ'ତି, ଚୋ-ଓଧାରଣେ, ଓତ୍ତବ୍ବନ୍ତରସମୁଚ୍ଚଯେ ଓା, କୁତୋଚ୍ଚାହ- 'ନାଗ୍ଗହିତେ'ଚ୍ଚାଦି, ଇତି କାରଣେ, ଅତୋ କିମନିଟ୍ଠମାଯାତ ମିଚ୍ଚାହ- 'ଉପ୍ପଲନୀଲନ୍ତିପି ସିଯା'ତି, ଇଦ୍ଧଞ୍ଚରହି କିନ୍ତ୍ଵାହ- 'ନୀଲୁପ୍ପଲନ୍ତି ଚେ'ଚ୍ଚାଦି। ପରିହାରମାହ-'ନେସଦୋସୋ'ଚ୍ଚାଦି, ଉପପତ୍ତ୍ଯନ୍ତରମାହ- 'ଅଥ ଚେ'ଚ୍ଚାଦି।

ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାନୁପକାରିତ୍ତାତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସ ଓିସେସନଓିସେସ୍ସତ୍ତେ ନାନୁପକାରିତ୍ତା ସପ୍ପଧାନତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ, ଅଥ ଦ୍ଵିନ୍ନମ୍ପି ଅପ୍ପଧାନତ୍ତଂ କସ୍ମା ନ ସିଯା ତ୍ଯାହ- 'ଅପ୍ପଧାନତ୍ତେପି'ଚ୍ଚାଦି, ସକସକପ୍ପଧାନାପେକ୍ଖାଓନ୍ତାନନ୍ତି ସକେସକେ ପଧାନେ ଅତ୍ତନି ଅପେକ୍ଖାଓନ୍ତାନଂ। ଅଥ କୁତୋ ଦବ୍ବସ୍ସେଓ ପଧାନତ୍ତମସିତଂ, ନ ତୁ ଗୁଣସ୍ସେତ୍ଯାସଙ୍କିଯ ଞାଯମୁପନିସ୍ସଯତି 'ଅଥ ଚେ'ତ୍ଯାଦିନା। ଛାଗୋତ୍ଯଜୋ ଓୁଚ୍ଚତେ, ତଂ ସେତଓଣ୍ଣମାଲଭେଥ ମାରେଯ୍ଯ, ଫୁସନଂ ଓା କରେଯ୍ଯାତି ଅତ୍ଥୋ, ଆପୁବ୍ବୋ ଲଭି ହି ମାରଣେ ଫୁସନେ ଚ ଓତ୍ତତେ, ଦେସନାଯନ୍ତି [ଚୋଦନାଯନ୍ତି ଚୋଦନାଓାକ୍ଯ (ପୋତ୍ଥକେ)] ଓେଦଓାକ୍ଯେତି ଅତ୍ଥୋ, କୁତୋ ଛାଗତୋ-ଞ୍ଞୋ ନାଲବ୍ଭତେଚ୍ଚାହ- 'ନ ହି'ଚ୍ଚାଦି।

ଛାଗାଭାଓେତି ସେତଗୁଣଯୁତ୍ତସ୍ସ ଛାଗସ୍ସାଭାଓେ, ପିଟ୍ଠପିଣ୍ଡିମାଲବ୍ଭୁତି ସେତଗୁଣଯୋଗେନ ଓିଟ୍ଠପିଣ୍ଡିଂ ଆଲଭ୍ଯ, ନ ଚ ନାଲଭ୍ଯତେ ତସ୍ମା ଗୁଣୋ ଅପ୍ପଧାନନ୍ତି ଅଜ୍ଝାହରିତବ୍ବଂ।

ପୁନ ଚୋଦେନ୍ତୋ ଆହ- 'ନନୁ ଚେ'ଚ୍ଚାଦି, ଅଥେତ୍ଯଧିପ୍ପାଯମାସଙ୍କତେ, ଅନିଟ୍ଠମାପାଦଯତି ନୀଲସଦ୍ଦେପି ପସଙ୍ଗୋ'ତି, କୁତୋଚ୍ଚାହ- 'ସୋପିହି'ଚ୍ଚାଦି, ଇଦଂ ଓୁତ୍ତଂ ହୋତି- ''ଉପ୍ପଲସଦ୍ଦୋ ଜାତିଓାଚୀ, ନ ତୁ ଦବ୍ବଓାଚୀ, ଜାତି ଓିସିଟ୍ଠଦବ୍ବଓାଚିତ୍ତା ଯଦି ଦବ୍ବଓାଚୀତି ଓୁଚ୍ଚତେ, ତଦା ନୀଲସଦ୍ଦୋପି ଗୁଣଓିସିଟ୍ଠ ଦବ୍ବଓାଚିତ୍ତା ଦବ୍ବଓଚନମାପଜ୍ଜତୀତି ଇମେସଂ ନ କୋଚି ଓିସେସୋ''ତି, ପରିହରନ୍ତୋ ଆହ 'ନେଦମତ୍ଥି'ଚ୍ଚାଦି, ଅପାଯିନୋ

ଅପଗନ୍ତାରୋ ଦଳ୍ହାତି ଗମ୍ଯତେ, କୁତୋଚ୍ଚାହ- 'ସତୀପି'ଚ୍ଚାଦି, ଇତି କାରଣେ।

ୱିସେସନମେକତ୍ଥେନେତି ସିଦ୍ଧେପି ପପଞ୍ଚତ୍ଥଂ ପରିପ୍ଫୁଟତ୍ଥଞ୍ଚ ଉଦାହରଣବହୁତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ପାଣିନିଯେହି ବହୁଂ ସୁତ୍ତିତଂ, ସଦ୍ଦସ୍ସେତସ୍ସ ପଚ୍ଚକ୍ଖାତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତିଯମୁଦାହରଣମତ୍ତଂ ଦସ୍ସିତଂ, ତଦିଦାନି ବ୍ଯାଖ୍ଯାତୁକାମୋ ଆହ- 'ପୁବ୍ବକାଲେ'ଚ୍ଚାଦି, ଛିନ୍ନୋଚ ୱିସେସନନ୍ତୀ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ''ପୁବ୍ବକାଲେକସବ୍ଧୁରପୁରାଣନୱକେୱଲାନି ସମାନାଧିକରଣେନେ''ତି (୨-୧-୪୯) ତେ ସମେତ୍ଥ ସୁତ୍ତଂ, ତତ୍ଥେକାଦୀନଂ ୱୁତ୍ତିଯମୁଦାହରଣାନି ନ ଦସ୍ସିତାନ୍ଯୁପଲକ୍ଖଣତୋୱ ୱିଞ୍ଞାଯନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ଏକେ'ଚ୍ଚାଦି, ଏକୋ ଚ ସୋ ପୁରିସୋଚାତ୍ଯାଦିନା ୱିଗ୍ଗହୋ ଉପଲକ୍ଖଣତ୍ତାଯେୱ ଚ 'ସତ୍ତ ଚ ତେ ଇସଯୋ ଚ ସତ୍ତିସଯୋ'ଚ୍ଚାଦିକଞ୍ଚ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଉପମୀଯତେ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜତେ-ନେନେତ୍ଯୁପମାନଂ, ଉପମୀଯତୀତ୍ଯୁପମେଯ୍ଯଂ, ତେସଂ ଉପମାନୋପମେଯ୍ଯାନଂ ସାଧାରଣୋ ଯୋ ଧମ୍ମୋ ସାମତାତେନ ୱିସିଟ୍ଠଂ ଯଦୁପମେଯ୍ଯଂ, ତଂ ୱଚନେନେତ୍ଯତ୍ଥୋ ଉପମାନୋପମେଯ୍ଯଚ୍ଚାଦି କସ୍ସ, ସମାସୋ ଭୱତୀତି ସେସୋ, କାରଣମାହ- 'ୱିସେସେ'ଚ୍ଚାଦି, ୱିସେସାପରିଗ୍ଗହାତି ୱିସେସନନ୍ତେ୍ୱୱ ସାମଞ୍ଞେନ ପରିଗ୍ଗହା, ଏୱଞ୍ଚ ତସ୍ସାପୀତି ଉପମାନରୂପସ୍ସାପି। ନନୁ ସତ୍ଥୀସଦ୍ଦସ୍ସସମ୍ବନ୍ଧିଯଂ ୱୁତ୍ତି ସାମାସଦ୍ଦସ୍ସ ତୁ ଦେୱଦତ୍ତାଯ, ଅତୋ ବ୍ଯଧିକରଣତ୍ତା କଥମେତ୍ଥ ସମାସୋଚ୍ଚାସଙ୍କୀଯାହ- 'ଯଦେ'ଚ୍ଚାଦି, ସମାନୋ ଧମ୍ମୋ ସାମତ୍ତାଦି ଯସ୍ସ ସୋ ସଧମ୍ମୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ସାଧମ୍ମିଯଂ ସାମତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ଦେୱଦତ୍ତାତ୍ଥେ ୱତ୍ତତେ ଉପଚାରୱସେନ, ସାମାସଦ୍ଦୋପି ଗୁଣୱଚନୋପି ସାମତ୍ତଂ ୱତ୍ୱା ସଦ୍ଦାଦିତ୍ତୱସେନାଭେଦୋପଚାରେନ ୱା ଦେୱଦତ୍ତାଯଂ ୱତ୍ତତେ, ନନୁ ଚ ସାମାସଦ୍ଦସ୍ସ ଦେୱଦତ୍ତାଭିଧାନେ ଚରିତତ୍ଥତାଯ ସତ୍ଥୀ ଗୁଣେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାତ୍ଯନିଯତଗୁଣପ୍ପତୀତିପ୍ପସଙ୍ଗୋ ନେକଗୁଣାଧାରତ୍ତା ସତ୍ଥିଯାତ୍ଯାସଙ୍କିଯାହ- 'ଯଦିପି'ଚ୍ଚାଦି।

ଇହାତି ନିଦ୍ଧାରଣେ, ଏତେସଂ ଗୁଣାନଂ ମଜ୍ଝେତି ଅତ୍ଥୋ, ଇହ ୱା ସତ୍ଥିଯଂ, ସାମଗୁଣୱନ୍ତତାଯ ସାମାଯାତି ଗମ୍ଯତେ, ପସିଦ୍ଧିୱସେନାତି ସତ୍ଥିସାମାତ୍ଯତ୍ରୋପମାନଂ ସତ୍ଥୀ, ଉପମେଯ୍ଯା ଦେୱଦତ୍ତା, ପସିଦ୍ଧନ୍ତୁପମାନଂ ଭୱତି ନାପ୍ପସିଦ୍ଧଂ... ପସିଦ୍ଧସାଧମ୍ମିଯା ସାଧ୍ଯସ୍ସ ସାଧନମୁପମାନନ୍ତି କତ୍ୱା ସତ୍ଥିଯେୱ ସାମଗୁଣେନ ପସିଦ୍ଧା ନ ଦେୱଦତ୍ତା, ତସ୍ମା ସାମଗୁଣପ୍ପସିଦ୍ଧିଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ସାଧ୍ଯତେ ଉପମୀଯତେନେନେତି ସାଧନମୁପମାନଂ, ସାଧ୍ଯତେ ଉପଧୀଯତେତି ସାଧ୍ଯମୁପମେଯ୍ଯଂ, ପସିଦ୍ଧସ୍ସ ସାଧମ୍ମିଯଂ ତେନ, ସାଧ୍ଯସ୍ସାପ୍ପସିଦ୍ଧସ୍ସ କସ୍ସଚି ସାଧନଂ ସାଧ୍ଯସାଧନଂ। ଯତ୍ରତ୍ଯିଚ୍ଚାଦିନା ବହୁଲଂୱଚନସାମତ୍ଥିଯା ସାମଞ୍ଞୱଚନେନେୱ ସମାସସମ୍ଭୱଂ ୱତ୍ୱା ଅଞ୍ଞେନାସମ୍ଭୱମୁଦାହରଣେନ ଫୁଟଯିତୁଂ 'ଫାଲା ଇୱ ତଣ୍ଡୁଲା'ତ୍ଯାଦି ଆରଦ୍ଧଂ।

ତଣ୍ଡୁଲସଦ୍ଦୋତି ଉପମେଯ୍ଯଭୂତତଣ୍ଡୁଲସଦ୍ଦୋ, ତଣ୍ଡୁଲତ୍ତମ୍ପି ୱତ୍ୱା ଦଳ୍ହେ ପୱତ୍ତୋ ସାମଞ୍ଞୱଚନୋ ନତୁ ଭୱତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଦଳ୍ହେତି ତଣ୍ଡୁଲଦଳ୍ହେ ଫାଲଦଳ୍ହେ ଚ।

ଉପମାନୋପମେଯ୍ଯସାଧାରଣସୂରତ୍ତାଦିଧମ୍ମୱଚନାପ୍ପଯୋଗେତି ଉପମାନୋପମେଯ୍ଯାନଂ ସାଧାରଣୋ ଯୋ ୱିସାରଦତ୍ତାଦିଧମ୍ମୋ ତବ୍ବଚନସ୍ସ 'ମୁନି ଅଯଂ ସୀହୋ ୱିଯ ୱିସାରଦୋ'ତ୍ଯାଦୋ ୱିସାରଦାଦିସଦ୍ଦସ୍ସାପ୍ପଯୋଗେତି ଅତ୍ଥୋ, କେସଞ୍ଚିତି କେସଞ୍ଚି ସଦ୍ଦାନଂ ମଜ୍ଝେ, ୱିସେସ୍ସତ୍ତମେୱ ଫୁଟଯତି। 'ତଥା ଚେ'ତ୍ଯାଦିନା, ୱିସେସନୱିସେସ୍ସାନଂ ଯଥିଟ୍ଠତ୍ତା ନିଚ୍ଚଂ ସୀହାଦୀନଂ ୱିସେସ୍ସତାଯେୱ ୱଚନିଚ୍ଛାତି ପୁବ୍ବନିପାତତ୍ତାପ୍ପସଙ୍ଗୋତି ଭାୱୋ, ଉପପତ୍ତ୍ଯନ୍ତରମାହ-'ୱିସେସନସ୍ସେୱେ'ଚ୍ଚାଦି, ଯଦିପି ସୀହୋ ୱିସେସନମେୱ ନ ୱିସେସ୍ସଂ, ତଥାପି ବହୁଲାଧିକାରା ୱିସେସନସ୍ସାପି ପରନିପାତୋତି ଭାୱୋ।

ଅଥାତ୍ରାପି ୱିସେସନନ୍ତେୱ ସମାସପ୍ପଟିପାଦନେ'ମୁନି ଅଯଂ ସୀହୋୱ ୱିସାରଦୋ'ଚ୍ଚାଦୋ ସାମତ୍ଥିଯତୋୱ ସମାସାପ୍ପସଙ୍ଗେପି ଉପମାନୋପମେଯ୍ଯାନଂ ସାଧାରଣୱିସାରଦତ୍ତାଦିଧମ୍ମୱଚନାପ୍ପଯୋଗେ ସତି ତପ୍ପସଙ୍ଗାଭାୱତ୍ଥଂ ୱଚନମାରବ୍ଭନୀଯନ୍ତି ଚୋଦେତି 'ନନୁଚେ'ତ୍ଯାଦିନା, ସାମତ୍ଥିଯତୋତି ସାମଞ୍ଞୱଚନପ୍ପଯୋଗେ ସାପେକ୍ଖତ୍ତା ସମାସାପ୍ପସଙ୍ଗୋତି ସାମତ୍ଥିଯଂ ତସ୍ମାତି ଅତ୍ଥୋ। ସାମଞ୍ଞପ୍ପଯୋଗତ୍ଥନ୍ତି ସମାସୱାକ୍ଯେ ସାମଞ୍ଞୱଚନସ୍ସ ସୂରତ୍ତାଦି(ନୋ), ଅପ୍ପଯୋଗତ୍ଥଂ, ତଥା ହିଚ୍ଚାଦିନା ସାମଞ୍ଞସଦ୍ଦପ୍ପଯୋଗେ ସାମତ୍ଥିଯତୋ ସମାସାସମ୍ଭୱା ସୁତ୍ତନ୍ତରସ୍ସାନାରବ୍ଭନୀଯଭାୱଂ ସାଧେତି।

ୱିସେସାନନ୍ତସମ୍ଭୱାତି ସାମଞ୍ଞସ୍ସ ସମାସେ ଅନ୍ତୋଭାୱେପି ତିଖୀଣତ୍ତାଦିତୋ ୱିସିଟ୍ଠସ୍ସ ସୂରସ୍ସାଦିୱଚନୀଯସ୍ସ ୱିସେସସ୍ସ ସମାସେ ଅନନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ଅପ୍ପସଙ୍ଗୋ ସାପେକ୍ଖମସମତ୍ଥନ୍ତି। ଅଥେତି 'ସଚ୍ଚମେତ'ନ୍ତିଆଦିଂ ପରୱଚନମାସଙ୍କିଯ ୱଦତି, ଏୱମାଦିସିଜ୍ଝନତ୍ଥଂ ସମାସୋତି (ଞାପନତ୍ଥଂ) ଆରବ୍ଭନୀଯମ୍ଭୱତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ପଧାନସ୍ସାତି ‘ରଞ୍ଞୋପୁରିସୋ-ଭିରୁପୋ’ତେହ୍ଚ ଅଭିରୁପସାପେକ୍ଖସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ୱିସେସନତ୍ତେନେୱା [ୱିସେସନଂ ତେନେୱା (ପୋତ୍ଥକେ)] ପ୍ପଧାନଂ, ସମାସାୱଯୱଭୂତଂ ରାଜାନଂ ପତି ୱିସେସ୍ସଭାୱେନାୱିଫଲିତସକତ୍ଥତାଯ ପଧାନଭୂତସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ। ଆଦିସଦ୍ଦେନ ‘ରାଜପୁରିସସ୍ସ ଦସ୍ସନୀଯସ୍ସ ଗେହ’ନ୍ତି ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

ଏତ୍ଥ ହି ଗେହମ୍ପତି ୱିସେସନଭାୱେନାପ୍ପଧାନତ୍ତେପି ରାଜାନମ୍ପତି ପଧାନଭୂତସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ସାପେକ୍ଖସ୍ସାପି ସମାସୋ ହୋତେୱ। ଇଦଞ୍ଚ ଞାପନତ୍ଥଂ ୱଚନାରମ୍ଭପ୍ପଯୋଜନଞ୍ଚ, କାରଣମାହ- ‘ଗମକତ୍ତା’ଇଚ୍ଚାଦି।

ଗମକତ୍ତାତି ୱିଗ୍ଗହୱାକ୍ୟତ୍ଥସ୍ସ ଞ୍ଞାପିଯମ୍ପତୀଯମାନତ୍ତା ଗମକତ୍ତଂ ତସ୍ମା, ନଚେହ ଗମକତ୍ତମତ୍ଥୀତି ‘ମୁନି ସୀହୋୱ ସୂରୋ’ତ୍ୟତ୍ର ତୁ ୱାକ୍ୟତୋ ଯୋତ୍ଥୋ ପତୀଯତେ, ନାଯଂ ‘ମୁନି ସୀହୋ ସୂରୋ’ତ୍ୟତୋ ଗମ୍ଯତେତି ଗମକତ୍ତଂ ନତ୍ଥୀ-ତି ଅଧ୍ଥୋ, ତଥାହି ମୁନିସୀହସଦ୍ଦେନେୱୋ ପମାନୋପମେଯ୍ୟଭାୱନିମିତ୍ତସ୍ସ ୱିସାରଦତ୍ତସ୍ସ ସଭାୱେନେୱୋପାଦାନତୋ ୱିସାରଦସଦ୍ଦସ୍ସ ତେନ ସମ୍ବନ୍ଧାଭାୱୋ।

ଅପୱଗ୍ଗୋ ନିବ୍ବାନଂ, ୱାକ୍ୟମେୱେତି ଏୱକାରେନ ବ୍ୟୱଚ୍ଛିନ୍ନମତ୍ଥମ୍ପଦସ୍ସଯମାହ- ‘ଞ୍ଞୁତିନିୱତ୍ତେତୀ’ତି ବହୁଲାଧିକାରତୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି, ନନୁ ଚାତ୍ର ୱିସେସ୍ସଭାୱାସମ୍ଭୱାପ୍ପସଙ୍ଗୋୟେୱ ଞ୍ଞୁତିଯାତି ଚୋଦେତି। ‘ନନୁଚେ’ତ୍ୟାଦିନା।

ପୁଣ୍ଣତାବ୍ୟଭିଚାରାତି ପୁଣ୍ଣତାସଙ୍ଖାତସ୍ସ ବାଲାଦିଅୱତ୍ଥାୱିସେସସ୍ସ ଅୱିନାପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ବ୍ୟଭିଚାରୀ ହି ୱିସେସ୍ସମ୍ପୱତି ଯଥା ନୀଲତାଯୁପ୍ପଲଂ, ପରିହରତି ‘ନେଦମତ୍ତି’ଚ୍ଚାଦିନା, ମନ୍ତାଣିପୁତ୍ତାନଂ ଅନେକତ୍ତାତି କେୱଲଂ ମନ୍ତାଣିଯା ପୁତ୍ତୋ ପୁଣ୍ଣୋୟେୱାତି ଅଭାୱା ତେସଂ ବହୁଭାୱତୋ, ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ଗହସ୍ସ ପତଯୋତି ଗହପତୀନଂ ବହୁତ୍ତଂ ପାକଟମେୱ।

ଞ୍ଞୁତିଯେୱେତି ଏୱକାରେନ ବ୍ୟୱଚ୍ଛିନ୍ନମତ୍ଥମାହ-‘ୱାକ୍ୟଂ ନିୱତ୍ତେତୀ’ତି। ୱିସିଟ୍ଠଜାତିୱଚନାତି ଞ୍ଞୁତ୍ତଂ କଣ୍ହସପ୍ପଜାତିଯା ଲୋହିତସାଲିଜାତିଯା ଚ ୱିସିଟ୍ଠତ୍ତା।

ତଚ୍ଛକୋ ସପ୍ପୋତି ବ୍ୟାଖ୍ୟେଯମୁପନିକ୍ଖିପ୍ପଚୋଦଯମାହ- ‘ନନୁ ଚେ’ଚ୍ଚାଦି। ତଚ୍ଛକଭାୱାନପେତୋତି ବାଲଯୁୱତ୍ତାଦିସଙ୍ଖାତତଚ୍ଛକଭାୱତୋ ଅବ୍ୟାଞ୍ଞୁତ୍ତୋ, ଅହିନାମଧେଯ୍ୟୋତି ତଚ୍ଛକୋ ନାମ କୋଚି ତନ୍ନାମୋ ଅହି, କିରିଯାସଦ୍ଦୋତି ତଚ୍ଛତୀତି ତଚ୍ଛକୋତି ଏୱଂ କିରିଯାଯ ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତତ୍ତେନୋପାଦିନ୍ନୋ ୱତ୍ଥୁକୀୱାଚୀ ତଚ୍ଛକସଦ୍ଦୋ, ଏୱଂ ମଞ୍ଜୁଞ୍ଜତେ ‘‘ଯଥାଞ୍ଞୁତ୍ତନଯେନ ୱିସେସନୱିସେସ୍ସସବ୍ଭାୱା ସମାସେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ତଥା ସତି କିମିଦଂ ପଚ୍ଚୁଦାହରଣଂ କତ’’ନ୍ତି। ଅତ୍ର କେନଚି ନ ନାମଧେଯ୍ୟସ୍ସେତ୍ୟାଦି ନୋପଜାଯତେୱାତ୍ୟେତଦୱସାନଂ ଞ୍ଞୁଚ୍ଚମାନମନୁଦ୍ଧୃତଂ ନିରାକତ୍ତୁକାମୋ ଆହ-‘ଯୋପା ହେ’ଚ୍ଚାଦି।

ଇମସ୍ସାଯମଧିପ୍ପାଯୋ ‘‘ଞ୍ଞୁତ୍ତନଯେନ ତଚ୍ଛକସଦ୍ଦସ୍ସ କିରିଯା ସଦ୍ଦସ୍ସାତ୍ଥୱିସଯାପେକ୍ଖାଯାଭାୱତୋ ୱିସେସ୍ସଭାୱା ପଚ୍ଚୁଦାହରଣମିଦଂ କତ’’ନ୍ତି।

କସ୍ମା ଅଯୁତ୍ତମିଚ୍ଚାହ-‘ଯତୋ’ଚ୍ଚାଦି, ନାମଧେଯ୍ୟସ୍ସ କିରିଯାୱାଚିନୋ ଚ ଅତ୍ଥାଭିଧାନସାମତ୍ଥିଯଂ ତୁଲ୍ୟଂ ୱା ନ ୱା, ଅୱଯୱପ୍ପସିଦ୍ଧିଯା ସମୁଦାଯପ୍ପସିଦ୍ଧି ବଲୱତି ୱା ନୱେତ୍ୟେତଂ ୱିଚାରେତୁଂ ଯତୋ ନାଧିକତନ୍ତ୍ୟତ୍ଥୋ, କିଞ୍ଚରହି ଅଧିକତନ୍ତ୍ୟାହ- ‘ଅପିଚ୍ଚି’ଚ୍ଚାଦି, ତଚ୍ଛକସଦ୍ଦୋନେକତ୍ଥଞ୍ଞୁତ୍ତି ନାନେକତ୍ଥୋତି ୱିଚାରେତୁମଧିକତନ୍ତି ଯୋଜନା।

ଏୱଂ ମଞ୍ଜୁଞ୍ଜତେ- ‘‘ୱିସେସନୱିସେସ୍ସଭାୱଚିନ୍ତାଯଂ ସଦ୍ଦାନମତ୍ଥାଭିଧାନସାମତ୍ଥିଯଚିନ୍ତା ନ ଯୁଜ୍ଜତେ ‘ସତି ସମ୍ଭୱେ ବ୍ୟଭିଚାରେ ଚ ୱିସେସନଂ ସାତ୍ଥକଂ ହୋତୀ’ତି ୱିସେସନଂ ମଗ୍ଗୀଯତେ, ନାସମ୍ଭୱେ ନାବ୍ୟଭିଚାରେ ଯଥା ସୀତଂ (ହିମଂ) ଉଣ୍ହୋଗ୍ଗୀତି, ତସ୍ମା ସମ୍ଭୱବ୍ୟଭିଚାରଚିନ୍ତା ୱିସେସନୱିସେସ୍ସଭାୱଚିନ୍ତାଯମୁପଯୁଜ୍ଜତୀତି ତଚ୍ଛକସଦ୍ଦୋ-ନେକତ୍ଥଞ୍ଞୁତ୍ତିୱା ନ ୱେତ୍ୟେତଦେୱ ୱିଚାରେତୁମଧିକତନ୍ତି କତ୍ଥଚିପି ୱିସେସନୱିସେସ୍ସ ସବ୍ଭାୱେ ସମାସୋ ହୋତେୱା’’ତି, ଯଦିପି ନାମଧେଯ୍ୟକିରିଯାୱାଚୀନମତୁଲ୍ୟମତ୍ଥାଭିଧାନଂ ସମୁଦାଯପ୍ପସିଦ୍ଧିଯା ଚ ବଲୱତିତ୍ତଂ, ତଥାପି ୱକ୍ଖମାନନଯେନ ସମାସସବ୍ଭାୱା ନ କାଚି ହାନୀତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- ‘ଏତ୍ଥ ଚା’ତିଆଦି।

ଏତ୍ଥଚାତି କେଚି ପକ୍ଖେ ଚ, କଞ୍ଚି ପୀଠଅମାୱହତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, କୁତୋଚ୍ଚାହ ‘ତଥାହି’ଚ୍ଚାଦି। ଏୱଂ ମଞ୍ଜୁଞ୍ଜତେ- ‘‘ଯଦୀପି ସମୁଦାଯପ୍ପସିଦ୍ଧିଯା ସତି କିରିଯାସଦ୍ଦତ୍ଥୱିସଯାପେକ୍ଖା ନୋପଜାଯତେ, ତଥାପି ନାମଧେଯ୍ୟସ୍ସେୱ ତଚ୍ଛକସଦ୍ଦସ୍ସାପ୍ପନେକତ୍ଥଞ୍ଞୁତ୍ତିତ୍ତମତ୍ଥେୱ… ସପ୍ପୱିସେସେ ମନୁସ୍ସେ ଚ ତନ୍ନାମକେ ନାମଧେଯ୍ୟସ୍ସ ତଚ୍ଛକସଦ୍ଦସ୍ସ ପୱତ୍ତିସବ୍ଭାୱା(ତି) ୱିସେସନୱିସେସ୍ସସବ୍ଭାୱତୋ ସମାସପ୍ପସଙ୍ଗୋ ତଦୱତ୍ଥୋ ଯେୱା’’ତି, ନ କେୱଲଂ ସପ୍ପୱିସେସସ୍ସେୱ ତଚ୍ଛକସଦ୍ଦୋ ନାମଧେଯ୍ୟମପିତୁ ମନୁସ୍ସାନମ୍ପୀତି ପିସଦତ୍ଥୋ। ତଚ୍ଛକସଦ୍ଦସ୍ସାନେକତ୍ଥଞ୍ଞୁତ୍ତିତ୍ତେପି ନ ସମୁଦାଯପ୍ପସିଦ୍ଧିଯା ଅୱଯୱପ୍ପସିଦ୍ଧୀବାଧାତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- ‘ନଚା’ତିଆଦି। ଚୋ-ୱଧାରଣେ, କୁତୋଚ୍ଚାହ ‘କିରିଯେ’ଚ୍ଚାଦି। କମେନତ୍ଥପ୍ପସିଦ୍ଧୀତି ଯଂ, ଏତମ୍ପନ ସଙ୍ଖା ୱିଞ୍ଞାତୁନ୍ତି ଯୋଜନା।

ଯନ୍ତି ଯଂ ପସିଜ୍ଝନଂ, କମେନାତି ବାଧାଭାୱତୋ ଅନୁକ୍କମେନ। ଏୱଞ୍ଚେତି ଇମିନା ନଚେତ୍ବାଦିନା ୱୁତ୍ତଂ ପଚ୍ଚାମସତି… କିମ୍ପଟିୱିହିତଂ ସିୟା ପରିହଟଂ ସିୟାତି ଅହୋ, ଇତି ଇମିନା କାରଣେନ 'ତଚ୍ଛକୋ ସପ୍ପୋ'ତି ପଚ୍ଚୁଦାହରଣଂ ନ ଯୁତ୍ତଂ… ତଚ୍ଛକସପ୍ପୋତି ସମାସସଦ୍ଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ, ନେଦମେୱମିଚ୍ଚାଦିନା ପରିହରତି, ଯଦା ଚରତି ଯଥା ୱୁତ୍ତେନ ୱିସେସନୱିସେସ୍ସଭାୱସମ୍ଭୱୋ, ତଦା କଥଂଚ୍ଚାହ- 'ଯଦା ୱିସେସନେ'ଚ୍ଚାଦି। ତଦାପି କଥଂ ୱାକ୍କେନ ଭୱିତବ୍ବମିଚ୍ଚାହ- 'ଇଦଞ୍ଚେ'ଚ୍ଚାଦି। ବହୁଲଂୱଚନତୋଯେୱାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ଅଞ୍ଞସ୍ସାତି କମ୍ମନି ସମ୍ବନ୍ଧୱଚନିଚ୍ଛାଯଂ ଛଟ୍ଠୀ। ଅୱଚ୍ଛେଦକଭାତି ଏତ୍ଥ କତ୍ତୁନା ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି କାଠଅସ୍ସାତି କତ୍ତରି ଭାୱଯୋଗେ ଛଟ୍ଠିୟା ଅଜ୍ଝାହରିତବ୍ବଂ। ପତ୍ତାପନ୍ନେହି ଦୁତିଯନ୍ତସ୍ସ ଜୀୱିକମ୍ପତ୍ତୋ ଜୀୱିକା ପନ୍ନୋତି ସମାସୋ 'କାରକଂ ବହୁଲ''ନ୍ତେୱ (ଚଂ-୨-୨-୧୯) ୱିହିତୋ ଦୁତିଯନ୍ତେନ ତୁ ତେସଂ ସମାସତ୍ଥଂ ସୁତ୍ତନ୍ତରଂ କତଂ ପରେହି, ଅତ୍ଥଞ୍ଚ ତେସମିଛିଲିଙ୍ଗାନମ୍ପି ସମାସେନେୱ, କାରନିୱତ୍ତିୟା, ତଥା ମାସୋ ଜାତସ୍ସାତି ୱିଗ୍ଗହେ ପରିମାଣୱାଚିନା ଛଟ୍ଠିଯନ୍ତେନ ପରିମାଣୱଚନାନଂ କାଲସଦ୍ଦାନଂ, ତଦାହ- 'ପତ୍ତାପନ୍ନାନ'ମିଚ୍ଚାଦି, ପରିମାଣଂ ମାସାଦି ପରିଚ୍ଛେଦୋ ତମସ୍ସତ୍ଥୀତି ପରିମାଣୀ ଜାତାଦି।

ଏତ୍ଥ ହି ମାସୋ ପରିମାଣଂ ପରିଚ୍ଛେଦକତ୍ତା, ଜାତୋ ପରିମାଣୀ ପରିଚ୍ଛେଜ୍ଜତ୍ତା, ପତ୍ତା ଜୀୱିକାନେନାତି [ପତ୍ତୋ ଜୀୱିକନ୍ତି ପାଠେନ ଭୱିତବ୍ବଂ] ୱଚନିଚ୍ଛାଯଂ ଯୋ-ହୋ ସୋ- ଞାପଦତ୍ଥସମାସେପ୍ପତିନ୍ନୋ ୱଚନିଚ୍ଛାଭେଦମନ୍ତରେନାତିଦସ୍ସେତୁଂ 'ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥେ ଭୱିସ୍ସତୀ'ତି ଯଂ ୱୁତ୍ତିଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ବ୍ୟାଖ୍ୟାତୁକାମୋ ଆହ- 'ୱାନେକଞ୍ଞତ୍ଥେ ଇଚ୍ଚେୱା'ତିଆଦି। ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ସମାସେ କତେ ସଦ୍ଦତ୍ଥ ''ଇତ୍ଥିଯଂ ଭାସିତେ''ଚ୍ଚାଦିନା (୩-୬୭) ପୁମ୍ଭାୱୋ। ମାସୋ ଜାତସ୍ସାତି ୱଚନିଚ୍ଛାଯଂ ଯୋ-ହୋ, ସୋ-ଞ୍ଞତ୍ଥସମାସେପ୍ପଭିନ୍ନୋ ୱଚନିଚ୍ଛାଭେଦ ମନ୍ତରେନାତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ଯସ୍ସ ଜାତାଦିନୋ'ଚ୍ଚାଦି।

ଜାତସଦ୍ଦସ୍ସତ୍ଥମାହ ସମ୍ପନ୍ନୋତି, ସମ୍ପୁଣ୍ଣୋତ୍ୟତ୍ଥୋ, ଇମିନା ଚ ମାସୋ ଜାତୋ-ସ୍ସାତି ୱିଗ୍ଗହସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ, ଅଞ୍ଞଥାତି ଯଦି ମାସୋ ତସ୍ସ ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥସ୍ସ ଜାତାଦିନୋ ସମ୍ପୁଣ୍ଣୋ ନ ଭାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଉତ୍ତୱନ୍ତୁନଂ ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞଂ ୱିଧାଯ ତଦନ୍ତସ୍ସଞ୍ଞତ୍ଥସମାସେ ''ନିଚ୍ଚା''ତି (୨-୨-୩୬) ସୁତ୍ତେନ ପୁବ୍ବନିପାତୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତଦାହ- 'ନଚେ'ଚ୍ଚାଦି, ପୁବ୍ବନିପାତପ୍ପସଙ୍ଗୋ ନଚ ସିୟାତିସମ୍ବନ୍ଧୋ, କୁତୋଚ୍ଚାହ- 'ଜାତି'ଚ୍ଚାଦି। କେସଞ୍ଚିତି ୱାକ୍ୟକାରମାହ, ନଚ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, କାରଣମାହ- 'ୱିସେସନ'ମେଚ୍ଚାଦି, ତଥାହିଚ୍ଚାଦିନା ୱିସେସନସ୍ସ ସାଧକତ୍ତେ ସମାସଦ୍ଭାୱମଭାୱେ ଚାଭାୱଂ ସାଧେତି… ଛଟ୍ଠୀସମାସେ 'ସତି ସମ୍ଭୱେ ବ୍ଯଭିଚାରେ ଚ ୱିସେସନସ୍ସ ସାଧକମ୍ଭୱତୀତି ୱିସେସନସ୍ସ ସାଧକତ୍ତା।

ଅୱଚନେପୀତି ନିଯମୱଚନେ (ଅ)ସତୀପି, ଛଟ୍ଠୀସମାସପ୍ପସଙ୍ଗୋ ଚରହି ୱୁତନଯେନ ବ୍ଯୱଚ୍ଛେଜ୍ଜ ବ୍ଯୱଚ୍ଛେଦକତ୍ତାଭାୱେନ ୱିସେସନାନତ୍ଥକ୍କା ନ ଭୱେଯ୍ଯ ଚେ ୱାକ୍କେନାପି ନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ଆହ- 'ୱାକ୍କଂ ଦ୍ୱି'ଚ୍ଚାଦି। ଅଯମ୍ପନ ୱିସେସନସମାସୋ ପରେହି କମ୍ମଧାରଯୋତି ଞାଯତି… ଯଥା କମ୍ମଂ କିରିଯଂ ପଯୋଜନଞ୍ଚ ଧାରେତି ଏୱମଯଂ ସମାସୋ କମ୍ମମିୱ ଦ୍ୱଯଂ ଧାରଯତୀତି।

୧୨। ନଞ

ଏତ୍ଥେୱାତି ''ଟ ନଞ୍ଞସ୍ସ''ଇତି (୩-୭୪) ସୁତ୍ତେଏୱ। ପାମନପୁତ୍ତୋତିପାମା କୁଟ୍ଠୱିସେସୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ପାମସଦ୍ଦା ''ଦିସ୍ସନ୍ତଞ୍ଞେପି ପଚ୍ଚଯା''ତି (୪-୧୨୦) ନପ୍ପଚ୍ଚଯୋ, ପାମନସ୍ସ ପୁତ୍ତୋ, ଯଦି ହେତ୍ଥ ଞକାରୋ ୱିସେସନତ୍ଥୋ ନ କରୀଯେଥ, ତଦା ''ଟ ନସ୍ସା''ତି ସୁତ୍ତଂ କରୀଯେଥ, ତଥା ଚ ସତ୍ଥୁତ୍ତରପଦେ ପରତୋ ପାମନସଦ୍ଦେ ନକାରସ୍ସାପି ଟୋ

ସିୟାତି ଭାୱୋ, ନନୁ ଚିହ ସମାସୱିଧିମ୍ହି ଞ କାରୋଚ୍ଚାରଣା ଞ ଲୋପ ରହିତସ୍ସ ସମାସୋ ନ ଭୱତୀତି ୱତ୍ତୁମୁଚିତଂ, ନ ତୁ ''ଟ ନଞ୍ଞସ୍ସା''ତି ୱିସେସନତ୍ଥୋତି [ଞ୍ଞକାରୋ ଏତ୍ଥେୱ ୱିସେସନତ୍ଥୋ, ତି ଭୱିତବ୍ବ] ସଚ୍ଚଂ, କିନ୍ତିହ ସମାସୱିଧିମ୍ହି ଞ କାରସ୍ସ ବ୍ଯୱଚ୍ଛଜ୍ଜଂ ନ ଦିସ୍ସତେ।

ପରିଯୁଦାସୱୁତ୍ତୀତି ପରି ତୁଲିତମୁଗ୍ଗଯ୍ହ ନିସେଧନୀଯସ୍ସ ଅସନଂ ଖେପନଂ ୱଜ୍ଜନଂ ପରିଯୁଦାସୋ, ତେନ ପରିଯୁଦାସେନ ୱିସିଟ୍ଠେ-ତ୍ଥେ ୱୁତ୍ତି ଅସ୍ସେତି ପରିଯୁଦାସୱୁତ୍ତି, ପସଜ୍ଜପ୍ପଟିସେଧୱୁତ୍ତୀତି ପଟିସେଧନୀଯମେୱ ପସଜ୍ଜ ପତ୍ୱା ତଂସଦିସମନପେକ୍ଖିଯ ନିସେଧୋ, ତେନ ୱୁତ୍ତି ଅସ୍ସେତି ପସଜ୍ଜପ୍ପଟିସେଧ ୱୁତ୍ତି।

ଯତ୍ଥ ବ୍ରାହ୍ମଣା ଅଞ୍ଞୋୱ ଭୱତୀତ୍ୟେୱଂ ୱାକ୍କେନାତ୍ଥନ୍ତରୱିଧାନା ୱିଧିନୋ ପଧାନତ୍ତଂ, ଅତ୍ଥନ୍ତରୱିଧାନସାମତ୍ଥିଯେନେୱ ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ପଟିସେଧୋ ପତୀଯତେ, ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ [ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସା (ପୋତ୍ଥକେ)] ନିୱତ୍ତନେ ତଦପେକ୍ଖାଯାଞ୍ଞସ୍ସ ୱିଧାନଯୋଗତୋ ସକପଦେନ ନଞ୍ଞେନ ୱିଧିଭାଗୀ ନ ୱୁଚ୍ଚତେ, କିଞ୍ଚରହି ଅଞ୍ଞସଦ୍ଦେନ… ପରିଯୁଦାସନିସ୍ସଯିନୋଞ୍ଞସଦ୍ଦସ୍ସେୱ ୱାକ୍କେ ପଯୋଗତୋ' ଅଞ୍ଞୋ ବ୍ରାହ୍ମଣା ଅବ୍ରାହ୍ମଣୋ'ତି, ନଞ୍ଞସ୍ସ ଚ ସ୍ବାତ୍ଥନ୍ତେନ ସାମତ୍ଥିଯଂ, ନ ତ୍ୱାତ୍ଥନ୍ତେନେତ୍ଥେକୱାକ୍ୟତା… ଅଞ୍ଞୋ ବ୍ରାହ୍ମଣା ଅବ୍ରାହ୍ମଣୋତି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପରିଯୁଦାସୱୁତ୍ତିତ୍ତା।

ପସଜ୍ଜପ୍ପଟିସେଧେତୁ ପଟିସେଧସ୍ସ ପଧାନତ୍ତା ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ନ ଭୱତୀତି ୱାକ୍ୟେନ ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ପଟିସେଧୋ ୱିଧି ଅନ୍ତଗମ୍ମୋ ୱାକ୍ୟଭେଦୋ, ସକପଦେନ ଚ ନଞ୍ଞେନ ପଟିସେଧଭାଗିୱାଚୀ ସମ୍ବଜ୍ଝତେ। କୋ ସୋ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଅଞ୍ଞୋତି ଆହ- 'ବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ତାନଜ୍ଝାସିତୋ'ଇଚାଦି।

ଇତରସ୍ମିନ୍ତି ପସଜ୍ଜପ୍ପଟିସେପେକ୍ଖେ, କେନଚି ସଂସଯନିମିତ୍ତେନାତି ଉପୱୀତଦସ୍ସନାଦିନା କେନଚି ସଂସଯକାରଣେନ, ସଙ୍ଖ୍ୟି ପଦଂ ସକଚ୍ଚେ ପଯୋଗମ୍ପତି ଞାଣମପେକ୍ଖତେ, ତଞ୍ଚ ଞାଣଂ ଦ୍ୱିଧା ସମ୍ମାଞାଣଂ ମିଚ୍ଛା ଞାଣଞ୍ଚ। ଉଭଯମ୍ପେତବ୍ରାହ୍ମଣସଦ୍ଦଂ ପୱତ୍ତଯତି। ତତ୍ଥ ସମ୍ମାଞାଣ ପୁବ୍ବକେ ଅବ୍ରାହ୍ମଣସଦ୍ଦପ୍ପଯୋଗେ ନତ୍ଥି ନଞ୍ଞସ୍ସ ବ୍ୟାପାରୋ, ନ ହି ତତ୍ଥ ତେନ କିଞ୍ଚି କରୀଯତି। ମିଚ୍ଛାଞାଣପୁବ୍ବକେ ତୁ ୱିଜ୍ଜତେ ତସ୍ସ ବ୍ୟାପା ରୋ ତତ୍ଥ ହି ତେନ ମିଚ୍ଛାଞାଣପ୍ପଭୱତା ପରସ୍ସାଖ୍ୟାଯତେ, ମିଚ୍ଛାଞାଣଂ ଚେନ୍ଦ୍ରିଯହେତୁକଂ, ୱିନା ସଦିସତ୍ତଂ ନ ଭୱତୀତି ପଟିସେଧେ ସତି ଉତ୍ତରପଦତ୍ଥସଦିସୋ ସମାସତ୍ଥୋ ଜାଯତେଇଚାହ- 'ତତ୍ଥ ସଦିସତ୍ତଂ ୱିନେ'ଇଚାଦି। ରଜ୍ଜୁଯଂ ହି ସପ୍ପବୁଦ୍ଧି ସଦିସତ୍ତା।

ପଯୋଗସାମତ୍ଥିଯାଚେତି ଅବ୍ରାହ୍ମଣମାନଯେଇଚାଦିପଯୋଗସାମତ୍ଥିଯା ଚ। ଏୱମ୍ପଞ୍ଞତେ- ''ଯଦ୍ୟତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣମତ୍ତସ୍ସାନଯନଂ ସିଯା ପୁବ୍ବପଦସ୍ସଉଚାରଣମନତ୍ଥକଂ ସିଯା, ଅଥ ନ କସ୍ସଚି ଆନଯନଂ ଏୱମ୍ପି ସବ୍ବସ୍ସେୱା ବ୍ରାହ୍ମଣସଦ୍ଦସ୍ସାନତ୍ଥକତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ପଯୋଗସାମତ୍ଥିଯାପି ସଦିସପ୍ପଟିପତ୍ତୀ''ତି।

ତଗ୍ଗତାତି ସଦିସତ୍ଥଗତା। ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସେୱା-ହସ୍ସୁପବ୍ରୂହନାଯ ୱିଞ୍ଞୂୱଚନମୁପଞ୍ଞସ୍ସତି 'ଅତୋଯେୱ ୱୁଚତେ'ଇଚାଦି। ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ''ନଞ୍ଞଚନେନ ଇୱସଦ୍ଦେନ ଚ ଯଂ ଯୁତ୍ତଂ ତଦଞ୍ଞସ୍ମିଂ ତପ୍ପଦତ୍ଥସଦିସେ-ତ୍ଥେ ପଟିପତ୍ତିଂ ଜନେତି, ତଥାହ୍ୟତ୍ଥସମ୍ପଚ୍ଚଯୋ ଲୋକେ ଦିସ୍ସତି 'ଅବ୍ରାହ୍ମଣମାନଯା'ତି ବ୍ରାହ୍ମଣସଦିସୋ ଖତ୍ତିଯାଦି ଆନୀଯତୀତି, ଅଧିକରୀଯତି ନିଯୁଜ୍ଜତେ ସଦ୍ଦୋ-ସ୍ମିନ୍ତ୍ୟଧିକରଣଂ। ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ଚ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନେନ କିମିଟ୍ଠଂ ସିଦ୍ଧନ୍ତ୍ୟାହ- 'ତଦେୱ'ମିଚାଦି। କେଚି ପନ ଉତ୍ତରପଦତ୍ଥପ୍ପଧାନତ୍ତମିହ ୱଣ୍ଣେନ୍ତି।

ସମତ୍ଥୱାଦୀନନ୍ତି ''ସମତ୍ଥୋ ପଦୱିଧି'' (ପା ୨-୧-୧) ଦ୍ୱେୱଂ ୱାଦୀନଂ। ସମତ୍ଥ ୱାଦୀନଂ ସମାସୋ ୱିଧେଯ୍ୟୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ୱିଧେଯ୍ୟୋତି ୱଚନନ୍ତରେନ ୱିଧେଯ୍ୟୋ, ତଥାହି ଅପୁନଗେଯ୍ୟାତି ଗାଯନେନ ନଞ୍ଞସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ନ ତୁ ପୁନସଦ୍ଦେନ। ଅନୋକାସଂ କାରେତ୍ୱାତି କରଣେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ନ ଓକାସେନ। ଅମୂଲାମୂଲଂ ଗନ୍ତ୍ୱାତି ଗମନେନ, ନ ମୂଲେନାତି ଅସାମତ୍ଥିଯଂ। ଗମକତ୍ତୱାଦିନୋତି ଅସାମତ୍ଥିଯେପି ଯତ୍ର ଗମକତ୍ତଂ ତତ୍ଥ ସମାସୋ ହୋତେୱ, ତତୋ ଗମକତ୍ତଞ୍ଚ ସମାସସ୍ସ ନିବନ୍ଧନନ୍ତି ଯୋ ୱଦତି ତସ୍ସେତ୍ୟତ୍ଥୋ। ଏତ୍ତାପୀତି ଅପୁନଗେଯ୍ୟାତ୍ୟାଦୋପି, ନନ୍ୱଯମପ୍ପାଚରିଯୋ ଗମକତ୍ତୱାଦୀ, ତଥାସତି ଗମକତ୍ତାଇଚନଭିଧାଯ ବହୁଲାଧିକାରାତି କସ୍ମାୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ-'ସୋ ଚେ'ଇଚାଦି।

କେହିଚୀତି ୱୁତ୍ତିଗ୍ଗନ୍ଥେନ ବ୍ୟୱଚ୍ଛିନ୍ନମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ- 'କେହିଚିଯେୱ ନ ସବ୍ବେହୀ'ତି, ଅପୁନଗେଯ୍ୟାତି ''ଟ ନଞ୍ଞସ୍ସା''ତି (୩-୭୪) ନସ୍ସଟୋ, ଅତିପ୍ପସଙ୍ଗାଭାୱତୋତି ସୁତ୍ତନ୍ତରେନ ସମାସେ ଅୱିହିତେପି ଅନଭିମତତ୍ଥାନମ୍ପତୀତିଯା ଅଭାୱତୋ।

୧୩। କୁପା

ସ୍ୟାଦିୱିଧିନୋତି କାରକୱିଭତ୍ତିୱିଧାନତୋ ୱିସୁଂ ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତାଦୀସୁୱିଧାନା ସ୍ୟାଦିୱିଧୀତିସଙ୍ଖଂ ଗତସ୍ସ ସ୍ୟାଦିୱିଧିନୋ, ଅସ୍ୟାଦିୱିଧିମ୍ହୀତି ପରିଯୁଦାସୋ-ନତ୍ଥକୋତି ଚୋଦେନ୍ତୋ ଆହ 'ନନ୍ୱି'ଇଚାଦି, ଅନତ୍ଥକଂ ଭୱେଯ୍ୟ... ଲକ୍ଖଣାଦ୍ୟତ୍ଥାନଂ ସମାସେ ଗୁଣୀଭୂତତ୍ତା ସମାସତୋ କିରିଯାସମ୍ବନ୍ଧାନୁରୂପୱିଭତ୍ତିଯତ୍ଥସ୍ସ ପଧାନଭାୱତୋ, ପରିହରତି 'ନଯିଦମେୱ'ମିଚାଦିନା। ''ଅନୁନା''ତି (୨-୧୦) ୱିଚ୍ଛାଯମନୁନା ଯୋଗେ ଦୁତିଯା ୱିଧାନସାମତ୍ଥିଯା ୱାକ୍ୟମ୍ପି ହୋତି, ଅଞ୍ଞଥା ନିଚସମାସେ ଦୁତିଯା ୱିଧାନମନତ୍ଥକନ୍ତି ଭାୱୋ, ନିଗମଯତି ତସ୍ମାଇଚାଦିନା, ''କୁ ପାପତ୍ଥେ''ତି ପରେସଂ ଗଣପାଠୋ, ଏୱମୁପରିପି ''ଦୁନିନ୍ଦାଯଂ''ତ୍ୟାଦି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୧୪। ଚୀକ୍ରି

ଚୀସଦ୍ଦୋତି ଏତ୍ଥ ଚୀତି ଇମିନା ଚୀପ୍ପଚ୍ଚଯନ୍ତଂ ପରାମସତି, ଚୀପ୍ପଚ୍ଚଯନ୍ତ ସଦ୍ଦୋତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୫। ଭୂସ

ପୀତିସମ୍ଭମୋତି ପୀତିଯା ସମ୍ଭମୋ ପୀତିପୁବ୍ବିକା ପଚୁଟ୍ଠାନାସନ ଦାନାଦିୱିସଯା ତୁରିତତା, ଅଲଂଭୁତ୍ୱା ପରିଯତ୍ତଂ ସମ୍ପୁଣ୍ଣଂ ଭୁତ୍ୱା।

୧୬। ଅଞ୍ଞେ

ପୁରୋଭୂଯ ଅଗ୍ଗତୋଭୂଯ। ତିରୋଭୂଯ ଅନ୍ତରଧାନୀଭୂଯ। ଅନଚ୍ଚାଧାନେତି ଇମସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ‘ଉପରିଯାଧାନତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ରା’ତି, ଆଧାନଂ ପତିଟ୍ଠାପନଂ, ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ପାଣିନିଯାଦଯୋ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ଉରସି କତ୍ୱା ପାଣିନ୍ତି ପାଣିଂ ଉରସି କତ୍ୱା।

୧୭। ୱାନେ

ଅନେକଗ୍ଗହଣସ୍ସ ପଯୋଜନଂ ୱତ୍ତୁମୁପସଙ୍କତି ‘ଇଧେ’ଚ୍ଚାଦି, ୱିୱଚ୍ଛିତେକସଙ୍ଖ୍ୟାସାମଞ୍ଞନ୍ତି ୱିୱଚ୍ଛିତଂ ଏକସଙ୍ଖ୍ୟାଯ ସାମଞ୍ଞଂ, ଏୱଂ ମଞ୍ଞତେ ‘‘ଯଦି‘ସ୍ୟାଦି ସ୍ୟାଦିନେ’ତି ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତେକସଙ୍ଖ୍ୟାସାମଞ୍ଞସ୍ସ ପରିଗ୍ଗହୋ ନ ସିଯା ତଦା ଇହାନତ୍ଥକ (ମନେକ)ଗ୍ଗହଣଂ ସିଯା ତେନେହାନେକଗ୍ଗହଣସାମତ୍ଥିଯାଯେୱ ‘ସ୍ୟାଦିସ୍ୟାଦିନେ’ତି ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତେକସଙ୍ଖ୍ୟା ସାମଞ୍ଞମ୍ପରିଗ୍ଗହିତନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଯତେ’’ତି ତେନେଚ୍ଚାଦିନା ଇଦଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ତେନ ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତୋ ସବ୍ବୋପି ସମାସୋ ପୁବ୍ବପରାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂଯେୱ ସ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତାନଂ ହୋତୀ’’ତି।

ଯଜ୍ଜେୱଂ କଥଂ ‘ତଦହୁଜାତୋ’ତି ବହୁଲାଧିକାରେନ ୱିସେସନ ସମାସଗବ୍ଭକାରକସମାସେନ ୱା ସିଜ୍ଝତି, ଅଯଂ ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥସମାସୋ। ଚତ୍ଥେ ବହୁନ୍ନମିଟ୍ଠତ୍ତା ତଦତ୍ଥଞ୍ଚାନେକଗ୍ଗହଣଂ, ତେନ ‘ହୋତୁ ପୋତୁ ପିତା ପୁତ୍ତା’ତି ହୋତି ଉତ୍ତରପଦେ (ଯୋନି) ସମ୍ବନ୍ଧେ ପରତୋ ପୁବ୍ବପଦସ୍ସ ‘‘ପୁତ୍ତେ’’ତି (୩-୬୫) ସୁତ୍ତେନାତ୍ତେନ, ଅଞ୍ଞଥା ଦ୍ୱିନ୍ନଂଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସମାସେ ସବ୍ବତ୍ଥ ଉତ୍ତରପଦସମ୍ଭୱେନ ‘‘ୱିଜ୍ଜାଯୋନିସମ୍ବନ୍ଧାନମା ତତ୍ର ଚତ୍ଥେ’’ତି (୩-୬୪) ‘‘ପୁତ୍ତେ’’ତି ଚ ସୁତ୍ତଦ୍ୱଯେନାତ୍ତେନ‘ହୋତା ପୋତା ପିତା ପୁତ୍ତା’ତି ଆପଜ୍ଜେଯ୍ୟ। ଅନେକନ୍ତି ପଠମନ୍ତତ୍ତା ସ୍ୟାଦୀତୀଦମେୱାନୁୱତ୍ତତେ, ତେନେୱାନେକଂ ସ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତମିଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥାଞ୍ଞତ୍ଥେତି ୱୁତ୍ତେ-ଞ୍ଞସ୍ସ ୱାକ୍ୟସ୍ସତ୍ଥେତି ଅୱତ୍ୱା ପଦସ୍ସେଚ୍ଚେୱ କସ୍ମା ୱୁତ୍ତନ୍ତ୍ୟାସଙ୍କିଯା ହ-‘ସ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତସ୍ସେ’ଚ୍ଚାଦି, ତସ୍ସେୱାତି ସାମତ୍ଥିଯଲଦ୍ଧସ୍ସ ସ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତ ପଦସ୍ସେୱ ସମାସୋ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ତସ୍ସ ଗୁଣା ତଗ୍ଗୁଣା ତସ୍ସେଚ୍ଚନେନାଞ୍ଞପଦତ୍ଥୋ ନିଦ୍ଦିସୀଯତେ, ତସ୍ସ ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥସ୍ସ ଯେ ଗୁଣା ଯାନି ୱିସେସନାନି, ତେସଂ ସଂୱିଞ୍ଞାଣଂ ଗହଣଂ ତଗ୍ଗୁଣସଂୱିଞ୍ଞାଣଂ, ଅଥୱା ସୋ ଗୁଣୋ ଯସ୍ସ ସୋ ତଗ୍ଗୁଣୋ, ତଗ୍ଗୁଣସ୍ସ ତଗ୍ଗୁଣଯୁତ୍ତସ୍ସାଞ୍ଞପଦତ୍ଥସ୍ସସଂୱିଞ୍ଞାଣଂ, ନ ଗୁଣୱିରହିତସ୍ସା(ତି) ତଗ୍ଗୁଣସଂୱିଞ୍ଞାଣଂ, ଏତ୍ଥ ପନ ‘ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥେ ତଗ୍ଗୁଣସଂୱିଞ୍ଞାଣଂ ପ୍ୟତ୍ତୀ’ତି ପରିଭାସୀଯତି, ତସ୍ସାଯମତ୍ଥୋ ‘‘ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥେ ସମାସେ-ଞ୍ଞପଦତ୍ଥୋ ୱିସେସନେନ ସହ ୱିଞ୍ଞାଯତି ନୱିସେସନରହିତୋ’’ତି, କ୍ୱଚି ଅତଗ୍ଗୁଣସଂୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସାପି ଦସ୍ସନେ ନାପିସଦ୍ଦୋ, ଯତ୍ରାୱଯୱେନ ୱିଗ୍ଗହୋ ସମୁଦାଯୋ ସମାସତ୍ଥୋ ତତ୍ଥେୱ ତଗ୍ଗୁଣସଂୱିଞ୍ଞାଣଂ ଭୱତି, ତଗ୍ଗୁଣସଂୱିଞ୍ଞାଣତୋ ଅଞ୍ଞଂ ଅତଗ୍ଗୁଣସଂୱିଞ୍ଞାଣଂ, ତସ୍ମିଂ, ଯତ୍ରାୱଯୱୋଯେୱ ସମାସତ୍ଥୋ ତତ୍ରାତଗ୍ଗୁଣସଂୱିଞ୍ଞାଣଂ।

ଏତ୍ଥ ପନ ବହୁଧନସଦ୍ଦୋ ପୁରିସସ୍ସ ଉପଲକ୍ଖଣଭାୱେନ କତତ୍ତା। ଅଭିମତୋତି ପାଣିନୀଯାନଂ ଅଭିମତୋ ଦସନ୍ନଂ ସମୀପେ ଆସନ୍ନା ଦସନ୍ନମିଚ୍ଚାଦିୱାକ୍ୟେ।

ପରିମାଣମେୱସଙ୍ଖ୍ୟେଯନ୍ତି ପରିମାଣଲକ୍ଖଣମେୱ ସଙ୍ଖ୍ୟେଯଂ, ତଞ୍ଚ ପରିମାଣଲକ୍ଖଣଂ ସଙ୍ଖ୍ୟେଯଞ୍ଚ।

ସଙ୍ଖ୍ୟାନରୂପନ୍ତି ସଙ୍ଖ୍ୟାନସଭାୱଂ।

ପରିମାଣେନାତି ପଞ୍ଚସଙ୍ଖ୍ୟାଯ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନେନ ସଙ୍ଖ୍ୟେଯସଙ୍ଖାତେନ ପରିମାଣେନ।

ସଙ୍ଖ୍ୟାନୱୁତ୍ତୀତି ତେନ ଅନତିୱତ୍ତିଯମାନତପ୍ପରିଚ୍ଛେଦକ ସଙ୍ଖ୍ୟାନରୂପ ସଙ୍ଖାତେ ସଙ୍ଖ୍ୟାନେ ୱୁତ୍ତି ଯସ୍ସା ସା ସଙ୍ଖ୍ୟାନୱୁତ୍ତି-ପଞ୍ଚସଙ୍ଖ୍ୟା।

ଦିଟ୍ଠନ୍ତେନିମିନା ଇମଂ ଦୀପେତି ‘‘ଯଥା ପଞ୍ଚ ପରିମାଣମେସନ୍ତି ପଞ୍ଚକାତି ଏତ୍ଥ ପରିମାଣରୂପୋ-ୱଯୱଭେଦସମୁଦାଯସଭାୱୋ ପକତିଯତ୍ଥୋ ସମୁଦାଯିନୋ ସକୁନା ପଚ୍ଚଯତ୍ଥୋ, ତଥା ତିଦସାତି ଏତ୍ଥାପି’’ତି, କପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ପକତିପ୍ପଚ୍ଚଯତ୍ଥଭେଦସମ୍ଭୱେନ।

କେଚି ପନାତି ଇମିନା ପାଣିନୀଯେ ଦସ୍ସେତି।

ପକତିପ୍ପଚ୍ଚଯତ୍ଥଭେଦସମ୍ଭୱାତି ଇମିନା ପରେସଂ ପକତିପ୍ପଚ୍ଚଯତ୍ଥାନଂ ଭେଦାଭାୱସ୍ସ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା ସଞ୍ଞାଯଂ ସକତ୍ଥେ କପ୍ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ୱିଧାନଂ ଦସ୍ସେତି।

ସ୍ୱାଦ୍ୱନ୍ତସ୍ସାତି ଇମିନା ୱାସଦ୍ଦସ୍ସ ପଦତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତି।

ତଦତ୍ଥେପୀତି ତସ୍ସ ୱାଇତି ଅଞ୍ଞପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥେପି, ତଦତ୍ଥୋ ଚେତ୍ଥ ୱିକପ୍ପତ୍ଥୋ ୱା ସିୟା ତଦା ପନ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଗହଣେ ନ ତିଣ୍ଣଂ, ତେସନ୍ତୁ ଗହଣେ ନ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ, ସଂସୟୋ ୱା, ତଦା ତୁ ସଂସୟସ୍ସୋଭୟା ଲମ୍ବନରୂପତ୍ତା ଦ୍ୱେୱାତି ୱୁତ୍ତେ ତୟୋ, ତୟୋୱାତି ୱୁତ୍ତେ ଦ୍ୱେ ଅପେକ୍ଖୀୟନ୍ତୀତି ବୁଦ୍ଧିୱିସୟା ପଞ୍ଚ ଅତ୍ଥା ସମାସାଭିଧେୟ୍ୟୋ ହୋନ୍ତି।

ନାମତ୍ତେନାତି ରୁଳ୍ହିନାମତ୍ତେନ, ଅଭିମତୋ ପାଣିନିୟାନଂ, ୱିକପ୍ପିତଂ ସୁତ୍ତନ୍ତରେନ ୱିଭାସା ସବ୍ବନାମସଞ୍ଞାୱିଧାନେନ।

ଅୱୟୱଧମ୍ମେନାତି ଅୱୟୱସଙ୍ଖାତେନ ସଭାୱେନ।

ନନୁ ଚ ସମାନାଧିକରଣାନଂ ବହୁବ୍ବୀହି ୱୁତ୍ତୋ ପାଣିନିୟେହି ‘ପଞ୍ଚହି ଭୁତ୍ତମସ୍ସେତି ବ୍ୟଧିକରଣାନଂ ନ ସିୟା’ତି, ତଥା ପଠମନ୍ତଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ସବ୍ବୱିଭତ୍ୟନ୍ତେସୁ ଇଚ୍ଛୋ ‘ୱୁଟ୍ଠେ ଦେୱେଗତୋଇଚ୍ଚତ୍ର ୱୁଟ୍ଠଦେୱୋତି ନ ସିୟା’ତି ତସ୍ମା କଥମତ୍ର ବ୍ୟଧିକରଣାନଂ ପଠମନ୍ତେ ସମାସୋ ୱୁତ୍ତୋୟତେଇଚ୍ଚାସଙ୍କିୟାହ-‘ବ୍ୟଧିକରଣାନମ୍ପି’ଚ୍ଚାଦି, ବ୍ୟଧିକରଣାନମ୍ପି ୟଥାଭିଧାନଂସମାସସବ୍ଭାୱତୋ ପଞ୍ଚହି ଭୁତ୍ତମସ୍ସେତ୍ୟାଦୋ ବହୁଲାଧିକାରା ଅନଭିଧାନତୋ ୱା ନ ଭୱିସ୍ସତି, ତତୋୟେୱ ଚ ପଞ୍ଚ ଭୁତ୍ତ ୱନ୍ତୋ-ସ୍ସେତି ସମାନାଧିକରଣାନମ୍ପି କ୍ୱଚି ନ ଭୱିସ୍ସତି, ତଥା ପଠମନ୍ତେପି କ୍ୱଚି ନ ଭୱିସ୍ସତି ୱୁଟ୍ଠେ ଦେୱେ ଗତୋ’ତି। ତୁଲ୍ୟୟୋଗେ ଗମ୍ମମାନେତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅଞ୍ଞତ୍ରଚାତି ତୁଲ୍ୟୟୋଗତୋ-ଞ୍ଞତ୍ର ସଲୋମକୋତ୍ୟାଦୀସୁ ଚ, ୱିଜ୍ଜମାନାନି ଲୋମାନ୍ୟସ୍ସ, ୱିଜ୍ଜମାନା ପକ୍ଖା ଅସ୍ସାତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ଉପସଙ୍ଖ୍ୟାତୋ ‘‘ସ୍ୱାଦ୍ୟଧିକାରେ-ହିଖୀରାଦୀନମୁପସଙ୍ଖ୍ୟାନ’’ନ୍ତି (୨-୨-୨୪-ୱା) ସଭାୱତୋ ଏୱ ନିୱତ୍ତୋ ନ ସୁତ୍ତନ୍ତରତୋ, ଗତତ୍ଥସ୍ସାପି ହି ପୟୋଗେ ଅନୱଟ୍ଠାନଂ ସିୟା ପିଟ୍ଠପେସନେ ୱିୟ, କଥଞ୍ଚରହି ବ୍ରାହ୍ମଣେ ବହୂ ଆନୟ, ଅହଂ ପଚାମୀତି ନାୱସ୍ସମେୱଂ ପୟୋଗୋ, କତ୍ଥଚି ପନ ୱଚନସିଲିଟ୍ଠତାଦିପ୍ପୟୋଜନେ ସତି ହୋତେୱ।

କଣ୍ଠେ ସତ୍ତୱୋତି କାଠଅସ୍ସ କଣ୍ଠେ ସତ୍ତୱୋ। ଟ୍ଠସଦ୍ଦତ୍ଥୋତି କଣ୍ଠଟ୍ଠସଦ୍ଦେ ଟ୍ଠସଦ୍ଦତ୍ଥୋ। ଓଟ୍ଠସଦ୍ଦୋୱ ମୁଖୱୁତ୍ତୀତ୍ୱନେନ ଗମ୍ମମାନତ୍ତତ୍ତା ଦୁତିୟସ୍ସ ମୁଖସଦ୍ଦସ୍ସାପ୍ପୟୋଗମାହ, ତସ୍ମା ଓଟ୍ଠୋୱ ମୁଖମସ୍ସାତି ୱିଗ୍ଗୟ୍ହ ଓଟ୍ଠମୁଖୋତି ସମାସୋ, ନ ଚ ପାଣି ପାଣ୍ୟନ୍ତରସ୍ସ ମୁଖଂ, ମୁଖେନେୱ ଚ ପାଣିମୁଖସ୍ସ ସଦିସତ୍ତଂ ପସିଦ୍ଧନ୍ତି ସାମତ୍ଥିୟା ଓଟ୍ଠମୁଖମିୱ ମୁଖମସ୍ସେତ୍ୟତ୍ଥେୱ ତିଟ୍ଠତେ, ଉପନ୍ୟସ୍ସନ୍ତେତ୍ୟୁପନ୍ୟାସା, ୱିସୟଦସ୍ସନତ୍ଥାତି ଇମିନା’କଣ୍ଠେ କାଠଓ ୟସ୍ସା’ତ୍ୟାଦୀକମେୱ ୱାକ୍ୟନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ସମୁଦାୟେ ୱିକାରେଚାତି ସମୁଦାୟସମ୍ବନ୍ଧେ ୱିକାରସମ୍ବନ୍ଧେ ଚ। ତଂସମାସସ୍ସାତି ତସ୍ସା ଛଟ୍ଠିୟା ସମାସସ୍ସ, ତଦଭିଧାୟିନନ୍ତି ସଙ୍ଘାତ ୱିକାରାଭିଧାୟୀନଂ, କେସାନଂ ସଙ୍ଘାତୋ ଇଚ୍ଚାଦି ପରେସଂ ୱାକ୍ୟଂ। ଧାତୁତୋ ଜାତଂ ଧାତୁଜଂ, ଉତ୍ତରପଦଂ ପତିତସଦ୍ଦାଦି, ତସ୍ସ ପୟୋଗୋତି ପତିତସଦ୍ଦସ୍ସ ପୟୋଗୋ।

‘‘ନଞ୍ଞ୍ୱତ୍ଥେହି୍ୱତ୍ଥାନ’’ନ୍ତି (୨-୨-୨୪) ୱାତ୍ତିକଂ, ଏତନାହ-‘ଞ କାରାନୁ ବନ୍ଧା’ଇଚ୍ଚାଦି। ପାଣିନିୟା ତୁ ଅୱିଜ୍ଜମାନସଦ୍ଦୋ ନଞ୍ଞ୍ୱମାସୋ, ପଦନ୍ତରେ ନାସ୍ସ ବହୁବ୍ବୀହି ୱୋତ୍ତରପଦଲୋପୋ, ଅୱିଜ୍ଜମାନା ପୁତ୍ତାସ୍ସ ଅପୁତ୍ତୋୱିଜ୍ଜମାନପୁତ୍ତୋତି ସାଧେନ୍ତି, ଇଚ୍ଛତେ ପାଣିନୀୟେହି… ଦକ୍ଖିଣପୁଵ୍ୱା ସଦ୍ଦାନଂ ନାନତ୍ଥତ୍ତା ବ୍ୟଧିକରଣତ୍ତା, ୱଚନେପୀତି ସୁତ୍ତେ ୱିଜ୍ଜମାନେପି, ଅୟ ମଞ୍ଞପଦତ୍ଥସମାସୋ ପରେହି ବହୁବ୍ବୀହୀତି ୱୁଚ୍ଚତି ତଥାହି ବହୱୋ ୱିହୟୋ ୟସ୍ସ ସୋ ବହୁବ୍ବୀହି, ୟଥା ବହୁବ୍ବୀହୀତି ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥପ୍ପଧାନୋ ତଥା ଅୟମ୍ପି।

୧୯। ଚତ୍ଥେ

ସମୁଚ୍ଚୀତି ପିଣ୍ଡୀକରଣଂ, କୋ ସୋତି ଆହ- ‘ସାଧନମେକ’ମିଚ୍ଚାଦି। ଏକଂ ସାଧନଂ ଏକଂ କିରିୟଂ ୱା ପଟିଚ୍ଚ ଚୀୟମାନତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, କେସନ୍ତି ଆହ- ‘କିରିୟାସାଧନାନ’ନ୍ତି, କେନାତି ଆହ- ‘ଅତ୍ତରୂପଭେଦେନା’’ତି। ତତ୍ଥ ଦେୱଦତ୍ତୋ ଭୁଞ୍ଜତି ତିଟ୍ଠତି ପଚତିଚାତି ସାଧନମ୍ପଟିଚ୍ଚ କିରିୟାନଂ ଅତ୍ତରୂପଭେଦେନ ଚୀୟମାନତା ୱେଦିତବ୍ବା, ଧୱେ ଚ ଖଦିରେ ଚ ପଲାସେ ଚ ଛିନ୍ଦାତି କିରିୟମ୍ପଟିଚ୍ଚ ଅତ୍ତରୂପଭେଦେନ ସାଧନାନଂ ଚୀୟମାନତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ସୋତି ସମୁଚ୍ଚୟୋ ଭୱତୀତି ସେସୋ, କେସନ୍ତି ଆହ- ‘ତୁଲ୍ୟ ବଲାନ’ମିଚ୍ଚାଦି।

ତୁଲ୍ୟବଲାନନ୍ତି ଇମିନା ୱିସୁଂ ପଧାନଭାୱେନ କିରିୟାଭିସମ୍ବନ୍ଧା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାନପେକ୍ଖତ୍ତମାହ।

ଅନିଯତକ୍କମଯୋଗପଜ୍ଜାନନ୍ତି କମୋ ଚ ଯୋଗପଜ୍ଜଞ୍ଚ, ଅନିଯତଂ କମଯୋଗପଜ୍ଜଂ ଯେସଂ ସନ୍ତାନଂ ତେସଂ, ଯଥେତ୍ଥାଦିନା ତଦ୍ଧୋଦାହରଣଂ ଦସ୍ସେତି, ଏତ୍ଥାଯମଧିପ୍ପାଯୋ ''ଏତ୍ଥ ଗୱାଦୀନଂ ୱିସୁଂ ପଧାନଭାୱେନାନଯନକିରିଯାଭିସମ୍ବନ୍ଧା ତୁଲ୍ଲବଲତା ଗୱାଦୀନଂ ୱୁତ୍ତକ୍କମେନେୱ ନଯନାଭାୱା ଅନିଯତକ୍କମତା ଗୱାଦୀନଂ ଯୁଗପଦି ନଯନାଭାୱା ଅନିଯତ ଯୋଗପଜ୍ଜତା ଚ ହୋତି, ତଥା ଅଞ୍ଜଞ୍ଜଂ ତାଦିସମ୍ପୀ''ତି। ଅନୁ ପଚ୍ଛା ପଧାନାନୁରୋଧେନ (ଚଯନଂ) ଅନ୍ୱାଚଯୋ, ତଂ ଦ୍ସଞ୍ଜେତି 'ଯଥେ'ଚ୍ଚାଦି, ତଦନୁରୋଧେନାତି ତଦନୁଗୁଣେନ, ଉଦାହରତି 'ଯଥେ'ଚ୍ଚାଦି, ଭିକ୍ଖାଗମନମେତ୍ଥ ପଧାନମନ୍ତରଙ୍ଗତ୍ତା , ନେତରଂ ବହିରଙ୍ଗତ୍ତା, ତଂ କରଣେ ଯଦି ଗାୱୋପି ପସ୍ସତି ତାପ୍ପାନଯତି, ଏତ୍ଥ ତୁ ଗୋସ୍ସାନଯନଂ ଭିକ୍ଖାଟନମପେକ୍ଖତେ, ନେତରମିତରସ୍ସ... ୱିନାପି ତେନ ତଦନୁଟ୍ଠାନତୋ। ଇତରସ୍ସ ଇତରେନ ଯୋ ଗୋ ଇତରେତରଯୋଗୋ, ସୋ ଚ ଏତାଦିସୋତି ଆହ- 'ଅଞ୍ଜଞ୍ଜମଞ୍ଜଞ୍ଜେ'ଚ୍ଚାଦି।

ଅୱଯୱପ୍ପଧାନୋ ଚାତି ସାଭାୱିକାଭିଧାନସାମତ୍ଥିଯେନାପୁଥୁଭୂତୋ ଚ, ୱୁତ୍ତିୱସେନ ସାରିପୁତ୍ତସଦ୍ଦୋ ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନତ୍ଥୋ ହୋତି ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନସଦ୍ଦୋ ସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥୋପୀତି ଅଞ୍ଜଞ୍ଜମଞ୍ଜଞ୍ଜତ୍ଥେ ପଧାନତୋ ଯୁଗପଦ୍ଧିକରଣୱଚନେ ସତି ଚତ୍ଥ ସମାସୋତି ସୋ-ଯମଧିକରଣ ସମୁଦାଯୋ ଉଭଯପଦାନୁଗତୌଭଯତ୍ଥୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧୋପି ଯୁଗପଦି ବୁଦ୍ଧିଯା ଗଯ୍ହମାନୋ କଦାଚି ଉଦ୍ଭୂତାୱଯୱଭେଦୋ ତେନେୱ ସାଭାୱିକାଭିଧାନସାମତ୍ଥିଯେନେଚ୍ଚେୱମୱଯୱପ୍ପଧାନୋ ଚ, ନନୁ ଚ ଜନନମରଣାନୀତି ୱିରୁଦ୍ଧାନଂ କଥମେକେନାଭିଧାନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତେ- ସଦ୍ଦୋପି ସଦ୍ଦୋ ପଯୁଜ୍ଜମାନୋ (ଇତରୀ) ତରେନାୱଧାରଣଂ ୱତ୍ତତେ, ତେନ ଏକେକୋ ସଦ୍ଦୋ ଏକେକସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ୱାଚକୋ, ତଥାପି ଯଥା ସାରିପୁତ୍ତମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନାତି ଏତ୍ଥ ବହୁୱଚନସ୍ସଞ୍ଜଞ୍ଜଥାନୁପପତ୍ତିଯା ଯୁଗପଦ୍ଧିକରଣୱଚନତା ହୋତୀ, ତଥାତ୍ରାପି ବହୁୱଚନସ୍ସଞ୍ଜଞ୍ଜଥାନୁପପତ୍ତିଲକ୍ଖଣେନ ସାମତ୍ଥିଯେନ ଏକେନାପ୍ପଭିଧାନଂ ହୋତି। ଇତି ହେତୁମ୍ହି, ଯତୋ ଏୱମୱଯୱପ୍ପଧାନୋ ତତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ବହୁତ୍ତାତି କିଞ୍ଚାପି ୱାକ୍ୟେ ନେସଂ [ୱାକ୍ୟେନେୱେସଂ (ପୋତ୍ଥକେ)] ୱିସୁଂ ବହୁତ୍ତତା, ନ ହି ସାରିପୁତ୍ତମାନଯାତି ୱୁତ୍ତେ ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନସ୍ସାପି ସମ୍ପଚ୍ଚଯୋ ଭୱତି, ତଥାପି ଯତୋ ୱୁତ୍ତିୱିସଯେ ସହଭୂତାନମେୱେସଂ ୱିସୁଂ ବହୁତ୍ତତା, ତତୋ ତତ୍ଥ ୱଚନୀଯସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସଙ୍ଖ୍ୟାତେଦେନ ବହୁତ୍ତଂ। ସମାହରଣଂ ପିଣ୍ଡୀକରଣୱସେନ ସଂହରଣଂ ସମାହାରୋ, ସୋ ଚେୱଂ ୱେଦିତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେତୁମାହ 'ଅଞ୍ଜଞ୍ଜମଞ୍ଜଞ୍ଜେ'ଚ୍ଚାଦି।

ଏତ୍ଥ ଚ କିଞ୍ଚାପି ଇତରୀତରଯୋଗସ୍ସ ସମାହାରସ୍ସ ଚ ଭାୱରୂପତ୍ତା ଅଦବ୍ବରୂପତା, ତଥାପୀତରୀତରଯୋଗେ ତୁ ଯଥା ଗୁଣୱଚ ନାନଂ ସୁକ୍କଂ ୱତ୍ଥଂ ସୁକ୍କୋ କମ୍ବଲୋ ସୁକ୍କା ଗାୱୀତି ନିସ୍ସଯଭେଦତୋ ଲିଙ୍ଗୱଚନସିଦ୍ଧି, ତଥା ତଦ୍ଧତ୍ଥାନମଭିଧାନତୋ ନିସ୍ସଯତୋ ଲିଙ୍ଗୱଚନ ସିଦ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା, ସଂହତିପ୍ପଧାନତ୍ତାଚେକୱଚନନ୍ତି ଯଦା ବହୂନଂ ସମୁଦାଯୋ ତିରୋହିତାୱଯୱଭେଦୋ ସଂଘାତୋ ପକ୍କମୀଯତେ, ତଦା ସମାହାରୋଚ୍ଚେୱ ସଂହତିପ୍ପଧାନତ୍ତା ଏକୱଚନଂ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତଦନୁଟ୍ଠାନତୋତି ତସ୍ସ କରଣତୋ। ବ୍ଯତିକରୋ ମିସ୍ସତା, ବ୍ଯତିକରଂ ଦସ୍ସେତି ପାଣିଚ୍ଚାଦିନା, ପଚ୍ଚେକଂ ପରିସମତ୍ତିଯଂ ୱାକ୍ୟବହୁତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତି 'ତତ୍ଥ ହି'ଚ୍ଚାଦି।

ଚକ୍ଖୁଞ୍ଚ ସୋତଞ୍ଚ, ମୁଖଞ୍ଚ ନାସିକା ଚ, ହନୁ ଚ ଗୀୱା ଚ, ଛୱି ଚ ମଂସଞ୍ଚ ଲୋହିତଞ୍ଚ, ନାମଞ୍ଚ ରୂପଞ୍ଚ, ଜରା ଚ ମରଣଞ୍ଚାତି ୱିଗ୍ଗଯ୍ହ ସମାସୋ, ''ସମାହାରେ ନପୁଂସକ''ନ୍ତି (୩-୨୦) ସବ୍ବତ୍ଥ ନପୁଂସକଲିଙ୍ଗଂ, ସ୍ୟାଦିମ୍ହି ମୁଖ ନାସିକନ୍ତିଆଦୀସୁ ''ସ୍ୟାଦୀସୁ ରସ୍ସୋ''ତି (୩-୨୩) ରସ୍ସୋ। ଅଲଭତା ଗୋମୁଖଂ ଡିଣ୍ଡିମୋ ଭେରିୱିସେସୋ, ଆଠଅମ୍ବରଂ ପଣୱୋ, ମୁରଜୋ ମୁଦଙ୍ଗୋ, ମଦ୍ଦୱୋ ମୁଦଙ୍ଗୋ। ମଦ୍ଦୱୱାଦନଂ ପଣୱୱାଦନଞ୍ଚ ସିପ୍ପମସ୍ସ ମଦ୍ଦୱିକୋ ପାଣୱିକୋ, ସମ୍ମଂ କଂସତାଠଅଂ, ତାଠଅଂ ହତ୍ଥତାଠଅଂ, ଅଲସତା ଚ ଆଠଅମ୍ବରୋ ଚ, ମୁରଜୋ ଚ, ଗୋମୁଖୋ ଚ, ସଙ୍ଖୋ ଚ ଡିଣ୍ଡିମୋ ଚ, ମଦ୍ଦୱିକୋ ଚ, ପାଣୱିକୋ ଚ, ଗୀତଞ୍ଚ ୱାଦିତଞ୍ଚ, ସମ୍ମଞ୍ଚ ତାଠଅଞ୍ଚାତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ଯୁଗସ୍ସ ହିତା ଯୋଗ୍ଗା ଗୋଣା, ତେସମିଦଂ ଯୋଗ୍ଗଂ କସିକମ୍ମଂ, ତସ୍ସ ଅଙ୍ଗଂ। ତେନାହ- 'କସିଭଣ୍ଡାନ'ନ୍ତି, ଫାଲୋକସକୋ, ପାଚନଂ ପତୋଦୋ, ଯୁଗୋ ଚ ନଙ୍ଗଲଞ୍ଚାତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ପିଣ୍ଡମାଯୁଧୱିସେସୋ, ଅସି ଚ ସତ୍ତି ଚ ତୋମରଞ୍ଚ ପିଣ୍ଡଞ୍ଚାତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ଚମ୍ମଂ ସରୱାରଣଫଲକଂ, କଲାପୋ ତୂଣୀରଂ, ପହରଣଞ୍ଚ ଆୱରଣଞ୍ଚାତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ଅହି ଚ ନକୁଲୋ ଚ, ବୀଠଆରୋ ଚ ମୂସିକୋ ଚ, କାକୋ ଚ ଉଲୂକୋ ଚ, ନାଗୋ ଚ ସୁପଣ୍ଣୋଚାତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ସଙ୍ଖ୍ୟା ଚ ପରିମାଣଞ୍ଚ ସଙ୍ଖ୍ୟାପରିମାଣଂ, ତତ୍ଥ ପରିମାଣସଞ୍ଜଞ୍ଜାନଂ ଯଥାଦୀଘୋ ଚ ମଚ୍ଛିମୋ ଚ ଦୀଘମଚ୍ଛିମଂ। ଏକକଞ୍ଚ ଦୁକଞ୍ଚାତି ୱିଗ୍ଗହୋ, ଦୁକତିକାଦୀସୁପି ଏସେୱନଯୋ।

ଖୁଦ୍ଦଜନ୍ତୁ ସିଯା- ନଟ୍ଟି, ଅଥୱା ଖୁଦ୍ଦକୋୱ ଯୋ;

ସତଂ ୱା ପସତେ ଯେସଂ, କେଚି ଆନକୁଲା ଅପି।

କୀଟୋ ଚ ପତଙ୍ଗୋ ଚ, କୁନ୍ଥୋ ଚ କିପିଲ୍ଲିକୋ ଚ, ଡଂସୋ ଚ ମକସୋ ଚ, ମକ୍ଖିକା ଚ କିପିଲ୍ଲିକାଚାତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ପଚନଚଣ୍ଡାଲାତି ଓ ରବ୍ଭିକାଦୀନଂ

ରୁଢହୀସଞ୍ଞା। ଉରବ୍ଭେ ହନ୍ତ୍ୱା ଜୀୱତୀତି ଓରବ୍ଭିକୋ, ଏୱଂ ସେସେସୁ। ସାନଂ ସୁନଖଂ ପଚତୀତି ସପାକୋ, ୱେନା ତଚ୍ଛକା, ରଥକାରା ଚମ୍ମକାରା। ସାଧାରଣା ସମାନା, ଚରଣସଦ୍ଦୋ- ଯଂ ଇଧ ଗୟ୍ହତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଯଥା ସକମଜ୍ଝଯନାୟ ଚରୀୟନ୍ତି ୱତାନ୍ତେତେସୂତି ଚରଣାନି, କଠାଦିୱାଖାନ୍ୱଜ୍ଝଯନାନି ସାଖାସଞ୍ଞକାନି। ଯସ୍ମା ଏତେହି ଚରତି ଅରିୟସାୱକୋ ଗଚ୍ଛତି ଅମତଂ ଦିସଂ, ତସ୍ମା ଚରଣାନି ସୀଲାଦୟୋ ପଣ୍ଣରସ ଧମ୍ମା। ତେନାହ- 'କଠାଦୀହୀ'ତିଆଦି, କଠାଦୀହୀତି ପସିଦ୍ଧିୱସେନ କମାତିକ୍କମେନାପି ୱୁତ୍ତଂ, ତତୋ ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଅତିସାଦୟୋ ଗୟ୍ହନ୍ତି। ଅତିସେନ ଭାରଦ୍ୱାଜେନ କଠେନ ୱୁତ୍ତଂ ୱିଦନ୍ତ୍ୱଧୀୟନ୍ତି ୱାତି ''ଅଞ୍ଞସ୍ମି''ତି (୪-୧୨୧) ଣୋ, ''ଲୋପୋ''ତି (୪-୧୨୩) ଲୋପୋ ଅତିସା ଭାରଦ୍ୱାଜା କଠା। କଲାପିନା ୱୁତ୍ତଂ ୱିଦନ୍ତ୍ୱଧୀୟନ୍ତି ୱାତି, ତେନେୱ ଣୋ, କଲାପା, କଠା ଆଦି ଯେସଂ ତେ କଠାଦୟୋ, ତେହି ଅଚ୍ଛେନୱିସେସେ ଚ ପୁରିସେ ଚ ଉପଚାରାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ସୀଲାଦୟୋତିଆଦିସଦ୍ଦେନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସଂୱରାଦୟୋ ଗୟ୍ହନ୍ତି। ସୀଲଞ୍ଚ ପଞ୍ଞାଣଞ୍ଚ, ସମଥୋ ଚ ୱିପସ୍ସନା ଚ ୱିଜ୍ଜା ଚ ଚରଣଞ୍ଚାତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ଏକତୋ ଅଜ୍ଝଯନମେତେସୂତି ଏକଜ୍ଝଯନାନି, ପକଠାନି ୱଚନାନି ପାୱଚନାନି ସଦ୍ଦନ୍ତୋ, ଏକଜ୍ଝଯନାନି ଚ ତାନି ପାୱଚନାନି ଚ ତେସଂ, ଦୀଘୋ ଚ ଦୀଘାଗମୋ ଚ ମଜ୍ଝିମୋ ଚ ମଜ୍ଝିମାଗମୋ ଚ, ଏକୁତ୍ତରୋ ଚ ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରାଗମୋ ଚ ସଂୟୁତ୍ତାଗମୋ ଚ, ଖନ୍ଧକୋ ଚ ୱିଭଙ୍ଗୋଚାତି ୱିଗ୍ଗହୋ।

ତେସନ୍ତି ଇମିନା ଲିଙ୍ଗୱିସେସାନନ୍ତି ଛଟ୍ଠିୟନ୍ତତଂ ଦୀପେତି, ଇତ୍ଥୀ ଚ ପୁମା ଚ, ଦାସୀ ଚ ଦାସୋ ଚ, ଚୀୱରଞ୍ଚ ପିଣ୍ଡପାତୋ ଚ ସେନାସନଞ୍ଚ ଗିଲାନପଚ୍ଚୟୋ ଭେସଜ୍ଜପରିକ୍ଖାରୋ ଚ, ତିଣଞ୍ଚ କଟ୍ଠୋ ଚ ସାଖା ଚ ପଲାସୋ ଚାତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ଛେକୋ ଦକ୍ଖୋ, ପୁବ୍ବା ଚ ପରାଚାତିଆଦିନା ୱିଗ୍ଗହୋ।

ପୁବ୍ବଦକ୍ଖିଣନ୍ତିଆଦୀସୁ ''ବ୍ୟଞ୍ଜନେ ଦୀଘରସ୍ସା''ତି (୧-୩୩) ରସ୍ସୋ। କାସୋ ଚ କୁସୋ ଚ ଉସିରୋ ଚ ବୀରଣଞ୍ଚ, ମୁଞ୍ଜଞ୍ଚ ବବ୍ବଜଞ୍ଚାତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ଖଦିରୋ ଚ ପଲାସୋଚାତିଆଦିନା ଚ, ଗଜୋ ଚ ଗୱଜୋ ଚାତିଆଦିନା ଚ, ହତ୍ଥୀ ଚ ଗୋଚ ଅସ୍ସୋ ଚ ୱଳଅୱାଚାତି ଚ, ହଂସୋ ଚ ବଲାୱା ଚାତିଆଦିନା ଚ, ବକୋ ଚ ବଲାକାଚାତି ଚ। ହିରଞ୍ଞଞ୍ଚ ସୁୱଣ୍ଣୋ ଚ, ମଣି ଚ ସଙ୍ଖୋ ଚ ମୁତ୍ତା ଚ ୱେଳୁରିୟୋ ଚ ଜାତରୂପଞ୍ଚ ରଜତଞ୍ଚାତି ଚ, ସାଲି ଚ ଯୱକୋଚାତିଆଦିନା ଚ, ସାକଞ୍ଚ ସୁୱଞ୍ଚାତିଆଦିନାଚ, କାସିୟୋ ଚ କୋସଲାଚାତିଆଦିନା ଚ ୱିଗ୍ଗହୋ, ଜନପଦୱାଚିନା ଚ ବହୁୱଚନନ୍ତା।

ଏକୱୀସତିଚ୍ଚାଦିନୋ ଏକଞ୍ଚ ତଂ ୱୀସତିଚାତି ୱିସେସନସମାସୋ ୱା ସିୟା, ଏକଞ୍ଚ ୱୀସତି ଚ ଏକୱୀସତୀତି ଚତ୍ଥସମାସୋ ୱା, ସମାହାରେ ନପୁଂସକତ୍ତନ୍ତୁ ନ ପପ୍ପୋତି, ''ନାନୁସାସନୀୟଂ ଲିଙ୍ଗଂ ସୋକନିସ୍ସୟତ୍ତା ଲିଙ୍ଗସ୍ସେ''ତି ଲୋକେ ନପୁଂସକଲିଙ୍ଗସ୍ସେହାନଭିଧାନତୋ ନପୁଂସକଲିଙ୍ଗଂ ନ ଭୱିସ୍ସତୀତ୍ୟଧିପ୍ପାୟୋ, ସଭାପରିସାୟାତି ଞାପକତୋ ୱା ସମାହାରେ ନପୁଂସକଲିଙ୍ଗମତ୍ର ବ୍ୟଭିଚରତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ପୁବ୍ବପ୍ପୟୋଗୋ-ଭିମତୋତି ଉପସଜ୍ଜନସଞ୍ଞକସ୍ସ ସ୍ୟାଦୀତି ପଠମାୟ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସ ସମାସେ ପୁବ୍ବନିପାତୋ ''ଉପସଜ୍ଜନଂ ପୁବ୍ବ''ମିଚ୍ଚନେନ (୨-୨-୩୧) ଇଟ୍ଠୋ କମସ୍ସ ପଧାନଭାୱେନ ୱତ୍ତୁମିଟ୍ଠତ୍ତାତି ''ସ୍ୟାଦିସ୍ୟାଦିନେକତ୍ଥ''ନ୍ତି (୩-୧) ଏତ୍ଥ ସ୍ୟାଦୀତି ପଠମାନିଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସାସଙ୍ଖ୍ୟାଦିନୋ ପୁବ୍ବମୱଟ୍ଠାନତୋ ସ୍ୟାଦିନେତି ତତିୟାନିଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସ ପଚ୍ଛାୱଟ୍ଠାନତୋ ''ସ୍ୟାଦିସ୍ୟାଦିନା''ତି ସୁତ୍ତେ ପଟିପାଟିୟା ପଧାନଭାୱେନ ୱତ୍ତୁମିଟ୍ଠତ୍ତା।

ପରପ୍ପୟୋଗୋ-ଭିମତୋତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତସୁତ୍ତେନ ପୁବ୍ବନିପାତେ ପତ୍ତେ ''ରାଜଦନ୍ତାଦୀସୁ ପର''ନ୍ତୀମିନା (୨-୨-୩୦) ପରନିପାତୋ-ଭିମତୋ, ୱଚନେନାତି- ''ବହୁଲ''ନ୍ତି ୱଚନେନ, ପୁବ୍ବକା ଲଯୁତ୍ତସ୍ସ ପରପ୍ପୟୋଗୋ-ଭିମତୋତି ରାଜଦନ୍ତାଦିପାଠତୋ ଏୱା-ଭିମତୋ।

କମମ୍ଫଚ୍ଚନାଦରାତି ଇମିନା ପଧାନଭାୱେନା-କ୍କମସ୍ସ ୱତ୍ତୁମିଟ୍ଠତ୍ତମାହ। ସରୋ ଆଦି ଯସ୍ସ ତଂ ସରାଦି, ସଙ୍ଖୋ ଚ ଦୁନ୍ଦୁଭି ଚ ୱୀଣା ଚ, ଉଦୁକ୍ଖଲଞ୍ଚ ମୁସଲୋ ଚ, ଧନପତି ଚ ରାମୋ ଚ କେସୱୋଚାତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ଜଂଦଂସଦ୍ଦା ଜାୟାସଦ୍ଦସମାନତ୍ଥା ଅସଙ୍ଖ୍ୟା-ଜଞ୍ଚ ପତି ଚ, ଦଞ୍ଚ ପତିଚାତି ୱିଗ୍ଗହୋ, ଅୱନ୍ତୟୋ ଚ ଅସ୍ସକାଚ, ଅଗ୍ଗି ଚ ଇନ୍ଦୋଚାତି ୱିଗ୍ଗହୋ, ତଂନିୱାସିମ୍ହି ଗହିତେ ଅୱନ୍ତି ଚ ଅସ୍ସକୋଚାତି ଏକତ୍ତେନପି ୱିଗ୍ଗହୋ ୱତ୍ତତି। ଦ୍ୱନ୍ଦସମାସୋ-ଯଂ ଦ୍ୱନ୍ଦସଦିସତ୍ତା ଦ୍ୱନ୍ଦୋ, ଦ୍ୱେ ଚ ଦ୍ୱେ ଚ ପଦାନି ଦ୍ୱନ୍ଦାନୀତି ହି ଉଭୟତ୍ଥପ୍ପଧାନୋ- ଯଂ ଦ୍ୱନ୍ଦସଦ୍ଦୋ।

୨୧। ସଙ୍ଖ୍ୟା

ଅଥ ''ସମାହାରେ ନପୁଂସକ''ନ୍ତି (୩-୨୦) ୱିଜ୍ଜମାନେ କିଂ ''ସଙ୍ଖ୍ୟାଦୀ'' ତି ଇମିନା ସତ୍ଥଗାରୱକରେନାତି ଆସଙ୍କିୟ ଚୋଦେତି 'ନନୁଚେ'ଚ୍ଚାଦି। ତଥାହିଚ୍ଚାଦିନା ''ସମାହାରେ ନପୁଂସକ''ନ୍ତେୱ ସିଜ୍ଝନଂ ସମତ୍ଥେତି। ଯଥାୱୁତ୍ତଚୋଦନାଚାଲନେ ପରାଧିପ୍ପାୟଂ ପରିକପ୍ପେନ୍ତୋ'ଚତ୍ଥେ'ତିଆଦିମାହ।

ନେତି ଇମିନା ଚତ୍ଥେତିଆଦିନା କତପରିକପ୍ପନା ନ ସିଜ୍ଝତୀତି ଦସ୍ସେତି, ତତ୍ଥ ହେତୁମାହ- 'ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ପୁରିସାଧୀନତ୍ତା'ତି, ସତିଚେଚ୍ଚାଦିନା 'ସମାହାରେ ନପୁଂସକ'ନ୍ତେତ୍ଥ ୱିସେସନଗ୍ଗହଣେ ପୟୋଜନଂ ୱତ୍ୱା 'ସଙ୍ଖ୍ୟାଦୀ'ତି ଇମସ୍ସ ନିରତ୍ଥକତ୍ତମେୱ ଥିରୀକରୋତି।

ପୟୋଜନେତି ଲାଘୱପ୍ପୟୋଜନେ;

ସମ୍ବନ୍ଧୀୟତୀତି ୱିସେସନଗ୍ଗହଣଂ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟତି;

ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ 'ସଙ୍ଖ୍ୟାଦୀ'ସୁତ୍ତେ;

ତନ୍ନେତି ଇମିନା ୟଥାୱୁତ୍ତଂ ଚୋଦନଂ ନିୱତ୍ତେତି।

'ସଙ୍ଖ୍ୟାଦୀ'ତି ସୁତ୍ତସ୍ସ ସାତ୍ଥକତ୍ତମାହ- 'ଚତ୍ଥସମାସାନନ୍ତର'ମିଚ୍ଚାଦିନା। ଏକତ୍ତବ୍ବପଦେସୋ କାତବ୍ବୋତି ''ସଙ୍ଖ୍ୟାପୁବ୍ବୋ ଦିଗୂ''ତି (୨-୧-୫୨) ସଙ୍ଖ୍ୟାପୁବ୍ବସ୍ସ ସମାସସ୍ସ ଦିଗୁସଞ୍ଞଂ ୱିଧାୟ ତଦତ୍ଥସ୍ସ ''ଦିଗୁରେକୱଚନ''ନ୍ତୀମିନା (୨-୪-୧) ଏକତ୍ତବ୍ବପଦେସୋ ପରେହି ୱିୟ କାତବ୍ବୋ।

ସମାହରଣଂ ସମାହାରୋତି ଇମିନା ଭାୱସାଧନୋ-ୟଂ ସମାହାରସଦ୍ଦୋ। ୟଦି ସମାହରୀୟତୀତି ସମାହାରୋତି କମ୍ମସାଧନୋ ସିୟା, ତଦା ପଞ୍ଚ କୁମାରିୟୋ ସମାହଟାତି ୱାକ୍ୟସ୍ସାତ୍ଥେ ୱୁତ୍ତି ସିୟା ପଞ୍ଚକୁମାରୀନ୍ତ୍ୱେତ୍ଥ ସକପଦତ୍ଥପ୍ପଧାନତ୍ତା ବହୁୱଚନଂ ସିୟା ''ଘାପସ୍ସାନ୍ତସ୍ସାପ୍ପଧାନସ୍ସା''ତି (୩-୨୪) ଅପ୍ପଧାନରସ୍ସତ୍ତଞ୍ଚ ନ ସିୟା... ସମାହଟାନମେୱ କୁମାରୀନଂ ପଧାନତ୍ତା, ତସ୍ମା ପଞ୍ଚ ଗାୱୋ ସ ମାହଟାନ୍ତ୍ୱେତସ୍ମିଂ ୱାକ୍ୟେ ସମାସୋୱ ନତ୍ଥି କମ୍ମସାଧନସ୍ସାନୁପଗମତୋ। ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଗୁନ୍ନଂ ସମାହାରୋ, ଚତୁନ୍ନଂ ପଥାନଂ ସମାହାରୋତି ୱାକ୍ୟେ ପନ ଅତ୍ଥି, ସମାହାରସ୍ସେକତ୍ତା ତୁ ସତଂ ୟୂଥଂ ୱନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱିୟ ସାଭାୱିକମେକୱଚନଂ ସିଦ୍ଧମେୱେତି ୱିଞ୍ଞାପେତି।

୨୨। କ୍ୱଚେ

କ୍ୱଚିସଦ୍ଦସ୍ସ ପୟୋଗନିୟମନତ୍ଥୋ ''ପରୋ କ୍ୱିଚୀ''ତି (୧-୨୭) ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନୟେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅୱିସେସେନ ଉଦାହରଣେପୀତି ପରେସଂ ୱିୟ ''ଛାୟା''ତି (୨-୨-୭୩) ସୁତ୍ତୟିତ୍ୱା ୱିକପ୍ପେନ '(କୁଡ୍ଡଚ୍ଛାୟ) କୁଡ୍ଡଚ୍ଛାୟାତି ଚ ''ବାହୁଲ୍ଲେ''ତି (ଚଂ, ୨-୨-୭୪) ସୁତ୍ତୟିତ୍ୱା ନିଚ୍ଚଂ 'ଉଚ୍ଛୁଚ୍ଛାୟଂ ସଲଭଚ୍ଛାୟ'ନ୍ତି ଚ ନୋଦାହରିତ୍ୱା ସାମଞ୍ଞେନ 'ସଲଭଚ୍ଛାୟଂ ସକୁନ୍ତଚ୍ଛାୟ'ନ୍ତି ଉଦାହରଣେ ଦସ୍ସିତେପି। ଅଞ୍ଞତ୍ଥାତି ବହୁଲଭାୱତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ। ୱିଗ୍ଗହସମତ୍ତସ୍ସାତି ୱିଗ୍ଗହସାମଞ୍ଞସ୍ସ, ୟଥାସମ୍ଭୱନ୍ତି ପାସାଦସ୍ସ ଛାୟାଇଚ୍ଚାଦିନା ସମ୍ଭୱାନତିକ୍କମେନ, ସଦ୍ଦାତି ସଦ୍ଦତୋ ପରାୟ।

୨୩। ସ୍ୟାଦି

ନନୁଚେଚ୍ଚାଦିନା ୱୁତ୍ତଂ ଚୋଦନଂ ନିସେଧେତି 'ତନ୍ନେ'ତି। ତତ୍ଥ କାରଣମାହ- 'ଘସଞ୍ଞତ୍ତା'ତ୍ୟାଦି। ଅଘୋନନ୍ତି ଘୱକାରୱଜ୍ଜିତାନଂ, ନନୁ ଇତ୍ଥି ୟମାକାରୋ ଘୋ, ତଥାସତି ନପୁଂସକେ ସୋ (ନ ସିୟାତି) ପରିକପ୍ପେତି 'ନପୁଂସକତ୍ତା ଘତ୍ତମେୱ ନତ୍ଥୀତି ଚେଦି'ତି। ତମ୍ପି ନେତି ୟଥା ୱୁତ୍ତମ୍ପତିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଅତ୍ଥେୱ ନପୁଂସକେ ଘତ୍ତନ୍ତି [ନପୁଂସକତ୍ତନ୍ତି (ପୋତ୍ଥକେ)] ଦସ୍ସେତୁମାହ-ଛଟ୍ଠୀସମାସସ୍ସେ'ଚ୍ଚାଦି। ନପୁଂସକେ ଘତ୍ତସ୍ସ [ନପୁଂସକତ୍ତସ୍ସ (ପୋତ୍ଥକେ)] ସବ୍ଭାୱମେୱ ସମତ୍ଥେତି ନପୁଂସକତ୍ତଂ ହି'ଚ୍ଚାଦିନା, ପାରିଭାସିକନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସୁତ୍ତମେୱାଧିପ୍ପେତଂ, ପରିଭାସାୟ ନିବ୍ବତ୍ତଂ ପାରିଭାସିକଂ ସୁତ୍ତିକନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଆରଭିତବ୍ବମେୱିଦଂ ସୁତ୍ତଂ (ନପୁଂସକସ୍ସାପି) ରସ୍ସତ୍ତୱିଧାନାୟାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଘନିସ୍ସିତମ୍ପି କାରିୟନ୍ତି ''ଘବ୍ରହ୍ମାଦୀତେ''ତ୍ୟାଦିନା (୨-୬୦) ୱିଧିୟମାନମେକାରାଦିକାରିୟମ୍ପି। ଏତଂ ଘନିସ୍ସିତଂ କାରିୟଂ ନଚ ୟୁତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅୟୁତ୍ତତ୍ତେପି ଦୋସୋ-ୟମାପତତେୱାକ୍ୟାସଙ୍କିୟାହ-'ନାୟମ୍ପିଦୋସୋ'ଚ୍ଚାଦି, ନ ରସ୍ସସ୍ସ ଏତ୍ଥେୱ ଲଦ୍ଧାୱସରତ୍ତା ପଠମଂ ତେନ ପୱିଟ୍ଠେ... (ଘନି)ସ୍ସିତଂ କାରିୟନ୍ତି ନାୟମ୍ପି ଦୋସୋ ପରିଭାସାୱ ସେନାତି ମନ୍ତବ୍ବଂ। ସଲଭଚ୍ଛାୟେ ଇତି ପଦଚ୍ଛେଦୋ।

୨୪। ଘମ

ଅତୋଏୱଚାତିଆଦି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନୟାୱଲମ୍ବେନ ୱୁତ୍ତଂ।

୨୫। ଗୋସ୍ୟୁ

ସକତ୍ଥପରିଚ୍ଚାଗେନ କୁଲେ ପୱତ୍ତତ୍ତାତି ଇମିନା ଛଟ୍ଠୀସମାସସ୍ସ ଉତ୍ତରପଦତ୍ଥପ୍ପଧାନତ୍ତମାହ।

୨୬। ଇତ୍ଥି

ଇତ୍ଥିୱିଧୀସୁ ''ପୁଥୁସ୍ସ ପଥୱପୁଥୱା''ତି (୩-୩୯) ସୁତ୍ତପରିଯନ୍ତେସୁ। ଇତ୍ଥିଯନ୍ତି ଇଦଂ ନାମୱିସେସନଂ ୱା ସିୟା ପଚ୍ଚଯତ୍ଥୱିସେସନଂ ୱା, ତତ୍ଥ ନାମୱିସେସନମେୱିଦଂ ନ ପଚ୍ଚଯତ୍ଥୱିସେସନନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ନାମେ'ଚ୍ଚାଦି। ଅକାରନ୍ତତୋ ନାମସ୍ମାତି ଏକତ୍ତାଦିମହନ୍ତତ୍ଥୱାଚିତୋ ଅକାରନ୍ତତୋ ନାମସ୍ମା। ଇତ୍ଥତ୍ତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଇତ୍ଥୀତି ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗଂ ୱୁଚ୍ଚତି। ଇତ୍ଥିଯେୱ ହି ଏସାତି ଲିଙ୍ଗୀଯତି ସଙ୍କେତୀଯତୀତି ଲିଙ୍ଗଂ। ଇତ୍ଥିଯା ଏସାତି ପସିଦ୍ଧିମତୋ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଭାୱୋ ସାମଞ୍ଞଂ ବାଲଯୁୱତ୍ତାଦି ଲକ୍ଖଣଂ ଇତ୍ଥତ୍ତଂ। କିମେତ୍ଥ ଲିଙ୍ଗଂ ନାମ–

ଏସେସୋ ଏତମିତି ଚ,

ପସିଦ୍ଧି ଅତ୍ଥେସୁ ଯେସୁ ଲୋକସ୍ସ;

ଥୀପୁଂ ନପୁଂସକାନୀତି,

ୱୁଚ୍ଚନ୍ତେ ତାନି ନାମାନି।

ଅତ୍ଥେସୁ ଯେସୁ ଏସା ଏସୋ ଏତନ୍ତି ପସିଦ୍ଧି ଲୋକସ୍ସ ହୋତି ଏତାନି ଯଥାକ୍କମଂ ଇତ୍ଥିପୁରିସନପୁଂସକଲିଙ୍ଗାନୀତି ଲୋକେନ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଞ୍ଚକତ୍ୱା ୱୁଚ୍ଚତେ ''ଲିଙ୍ଗଂ ନାନୁସାସନୀଯଂ ଲୋକନିସ୍ସ ଯତ୍ତା ଲିଙ୍ଗସ୍ସା''ତି। ତତ୍ଥ ଗୋଇଚ୍ଚାଦୀସ୍ୱେସା ଏସୋତି ପସିଦ୍ଧିଯା ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗତ୍ତଂ, ଅକ୍ଖିଆଦୀସ୍ୱେସା ଏତନ୍ତି ପସିଦ୍ଧିଯା ଇତ୍ଥିନପୁଂସକତ୍ତଂ, ତଟୋଭଟୀ ତଟମିଚ୍ଚାଦୀସ୍ୱେସୋ ଏସାଏତନ୍ତି ପସିଦ୍ଧିଯା ପୁମିତ୍ଥିନପୁଂସକତ୍ତଂ, ମାଲାଇଚ୍ଚାଦୀସ୍ୱେସାତି ପସିଦ୍ଧିଯା ଇତ୍ଥତ୍ତଂ, ରୁକ୍ଖୋଚ୍ଚାଦୀସ୍ୱେସୋତି ପସିଦ୍ଧିଯା ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗତ୍ତଂ, କୁଲମିଚ୍ଚାଦୋ ଏତନ୍ତି ପସିଦ୍ଧିଯା ନପୁଂସକତ୍ତଂ। ସମାସସ୍ସାପ୍ୟେୱଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଜୋତକାତି ଦସ୍ସେତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଜୋତକା ଇତ୍ଥତ୍ତସ୍ସେତି ପକରଣତୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି। ତତୋ ୱେଚ୍ଚାଦିନା ପଚ୍ଚଯତ୍ଥଭାୱିନୋ ଯେ ଦୋସା ତେସମେତ୍ଥନାୱକାସୋତି ଦସ୍ସେତି। ସମାନାଧିକରଣତ୍ତଂ ବହୁୱଚନମ୍ପି ହୋତୀତିସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇମିନା ଇଦଂ ଦୀପେତି ''ଇତ୍ଥତ୍ତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯତ୍ଥତ୍ତେ ସତି ପଧାନତ୍ତାସ୍ସ ବ୍ଯତିରେକଲକ୍ଖଣାଯ ଛଟ୍ଠିଯା 'କୁମାରିତ୍ତଂ (ଦେୱଦତ୍ତାଯା'ତିଭୱିତବ୍ବଂ, ତତୋ ଚ ନ ସିୟା କୁମାରୀ) ଦେୱଦତ୍ତା'ତି ସମାନାଧିକରଣତ୍ତଂ, ତଥା କୁମାରିଯୋତି ବହୁୱଚନମ୍ପି ଇତ୍ଥତ୍ତସ୍ସେକତ୍ତା। ପକତିଯତ୍ଥ ୱିସେସନପକ୍ଖେ ତୁ ପକତିଯା ଇତ୍ଥତ୍ତୱିସିଟ୍ଠଂ ଦବ୍ବମେୱୋଚ୍ଚତେ, ଆଆଦଯୋ ତୁ ଜୋତକତାତି ତତ୍ଥ ବ୍ଯତିରେକାଭାୱା ଛଟ୍ଠିଯା ଅପ୍ପସଙ୍ଗୋ ଚ ବହୁୱଚନମ୍ପି ଅନେକତ୍ତାୱ ଦବ୍ବସ୍ସ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତଦୋସାୱସରାଭାୱା ଇଟ୍ଠତ୍ଥସିଦ୍ଧୀ''ତି। ଅଞ୍ଞେତି ଜଯାଦିଚ୍ଚ ଜିନିନ୍ଦବୁଦ୍ଧାଚରିଯାଦଯୋ ଦସ୍ସେତି।

ଇତ୍ଥିଯମଭିଧେୟ୍ୟାଯନ୍ତି ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗସଞ୍ଞାତେ ଇତ୍ଥତ୍ତେ ଅତ୍ଥଭୂତେ, ଯଥେୱହୀତିଆଦିନା ଉପମାୱସେନ ଯଥାୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେତି। ତତ୍ଥ ଇତ୍ଥତ୍ତମିଚ୍ଚାଦିନା ପରୋପୱତ୍ତିତପକ୍ଖସ୍ସାଯୁତ୍ତତ୍ତନ୍ତିଚ୍ଛିନ୍ଦେତି, ନୋ ପପଜ୍ଜତେ [ନୋପପଜ୍ଜେୟ୍ୟ (ପଞ୍ଚିକା)] ଦେୱଦତ୍ତାସଦ୍ଦୱଚନୀଯସ୍ସାପି ଇତ୍ଥତ୍ତତୋ ଅବ୍ଯତିରିତ୍ତତ୍ତା 'ଇତ୍ଥତ୍ତଂ ଦେୱଦତ୍ତାଯା'ତି ଭିନ୍ନାଧିକରଣତା ନ ଯୁଜ୍ଜତେ, ଅନୁପପତ୍ତିମେୱ ସମତ୍ଥେତି 'ଦେୱଦତ୍ତାଯାତି'ଚ୍ଚାଦିନା। ସମାନାଧିକରଣତ୍ତମେୱ ସିୟା ଇତ୍ଥିସଦ୍ଦୱଚନୀଯତୋ ଅନଞ୍ଞତ୍ତା ଦେୱଦତ୍ତା ସଦ୍ଦୱଚନୀଯସ୍ସ ଇତ୍ଥୀ ଦେୱଦତ୍ତାତି।

ଅତୋଏୱାତି ଇତ୍ଥତ୍ତେ ଆୱିଧାନତୋଯେୱ। ତବ୍ବତୋତ୍ଥସ୍ସାତି ଇଦଂ ଜଯାଦିଚ୍ଚାଦିମତାନୁଗାମିନା [ନୁଗାମୀ ପନ (ପୋତ୍ଥକେ)] ୱୁତ୍ତଂ, ତଥା ହି ତେ ଏୱଂ ଲିଙ୍ଗଲକ୍ଖଣ ମାହୁ (ପା, ୪-୧-୩ କାସିକାଯଂ) ''ସାମଞ୍ଞୱିସେସା ଇତ୍ଥତ୍ତାଦଯୋ ଗୋତ୍ତାଦଯୋ ୱିଯ ବହୁପ୍ପକାରବୁତ୍ତିଯୋତି [ସାମଞ୍ଞାନି ଚ ତୁଲ୍ଯଜାତିଯପଦତ୍ଥସାଧାରଣତ୍ତା ତାନି ୱିସେସା ଚ ଅଞ୍ଞ ମଞ୍ଞେହି ୱିଜାତିଯେତି ଚ ୱିସିସ୍ସନ୍ତେ ବ୍ଯାୱତ୍ତନ୍ତେତି ସାମଞ୍ଞୱିସେସା। ବ୍ଯଞ୍ଜୀଯନ୍ତିଆ ଏତେହୀତି ବ୍ଯତ୍ତିଯୋ ସାମଞ୍ଞୱିସେସାନଂ ନିସ୍ସଯା, ବହୁପ୍ପକାରା ବ୍ଯତ୍ତି ଯୋ ଯେସଂ ସାମଞ୍ଞୱିସେସାନଂ ତେ ତଥାୱୁତ୍ତାତି– (କାସିକାୱିୱରଣ ପଞ୍ଜିକା।)] ତେ ହେୱଂ ମଞ୍ଞନ୍ତେ ''ଯଥା ଗୋତ୍ତାଦଯୋ ସମାନଜାତିଯେସୁ ସବ୍ବେସ୍ୱନୁୱତ୍ତନ୍ତେ, ୱିଜାତିଯେହି ପନ ନିୱତ୍ତନ୍ତେ, ତଥା ଇତ୍ଥତ୍ତାଦଯୋପି। ୱିଚିତ୍ତତ୍ତା ପନ ସାମଞ୍ଞୱିସେସନିସ୍ସଯାନଂ ବ୍ଯଞ୍ଜକାନଂ କୋଚିଯେୱ ସାମଞ୍ଞୱିସେସୋ କେନଚିଦେୱ ନିସ୍ସଯେନ ବ୍ଯଞ୍ଜତେ, ନ ସବ୍ବୋ ସବ୍ବେନ (ପତି) ନିଯତୱିସଯତ୍ତା ଭାୱସତ୍ତୀନଂ, ତତ୍ଥ ଯେନତ୍ଥେନ ଇତ୍ଥତ୍ତମେୱ ବ୍ଯଞ୍ଜତେ ନ ପୁମତ୍ତଂ ନାପି ନପୁଂସକତ୍ତଂ, ସା ଇତ୍ଥିଯେୱ ଭୱତି ନ ପୁମା ନାପି ନପୁଂସକଂ। ଯେନ ପୁମତ୍ତମେୱ ବ୍ଯଞ୍ଜତେ, ସୋ ପୁମାଯେୱ। ଯେନ ତୁ ନପୁଂସକତ୍ତଂ ତଂ ନପୁଂସକମେୱ। ଯୋ ତୁ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ତିଣ୍ଣଂ (ୱା) ବ୍ଯଞ୍ଜକୋ, ସୋ ଦ୍ୱିଲିଙ୍ଗୋ ତିଲିଙ୍ଗୋ ୱେ''ତି (ପା, ୪-୧-୩ କାସିକାୱିୱରଣପଞ୍ଜିକା) ତସ୍ମା ପଚ୍ଚତୋ ଯଥା ୱୁତ୍ତେତ୍ଥତ୍ତୱତୋ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅଭିଧେୟ୍ୟସ୍ସାତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଅଥେଚ୍ଚାଦିନା ଯଥାୱୁତ୍ତଦୋସପରିହାରାଯ ଜିନିନ୍ଦବୁଦ୍ଧିନା ଯଦୁପୱତ୍ତି ତଂ ତଂ ପରିକପ୍ପେତି। ସୋ ଏୱ ଚରହିଚ୍ଚାଦିନା ଉପହାସପୁବ୍ବକମୁତ୍ତର

ମାଚିକ୍ଖତୋ ମସିମକ୍ଖିତକୁକ୍କୁଟୋୱିଯାତି ଯଦା କୋଚି ଅଞ୍ଝକୁକ୍କୁଟୋ ଅଞ୍ଝସ୍ମା ଭୀତୋ ସିଯା, ତଦା ୱିଜଯିନୋ କୁକ୍କୁଟସ୍ସ ମୁଖଂ ମସିଯା ମକ୍ଖେତ୍ୱା ଉପନେନ୍ତି ସୋ ପଠମଂ ତତୋ ଭୀତୋପି ପୁନ ଅଞ୍ଝୋତି ମନ୍ତ୍ୱା ଯୁଜ୍ଝିତୁମୁସ୍ସହତେ। ଯଥାତ୍ର ସୋୱ କୁକ୍କୁଟୋ ବ୍ଯାଜେ ନୋପଦସ୍ସିତୋ, ତଥା ତ୍ରାମୀତ୍ୱହୋ।

୨୯। ଆରା

ପୁଂଯୋଗେନ ଭରିଯାଯଂ ୱତ୍ତମାନତୋୱ ନିଯମେନ ''ମାତୁଲାଦିତ୍ୱାନୀ ଭରିଯାଯଂ'' (୩-୩୩) ତ୍ୱାନୀ, ଇମିନା ତ୍ୱନିଯମେନ ଭରିଯାଯମଭରିଯାଯଞ୍ଚ ଇନୀତ୍ୱନିଯମେନ ୱତ୍ତୁମାହ- 'ଆରାମିକସ୍ସ ଭରିଯା'ଇଚ୍ଚାଦି।

୩୧। କ୍ତି

ଊମ୍ହାତି ଏଉକେ ୱୁତ୍ତେପି ଊପ୍ପଚ୍ଚଯନ୍ତତୋତି ୱଚନେ କାରଣମାହ-କେୱଲସ୍ସ ଅଞ୍ଝପଦତ୍ତେ ପଯୋଗାଭାୱା'ତି। ଇମିନା ପଚ୍ଚଯଗ୍ଗହଣପରିଭାସମନ୍ତରେନାପି ସାମତ୍ଥିଯେନେୱାଯମତ୍ଥୱିସେସୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଦୀପେତି।

୩୨। ଘର

ତଂସନ୍ନିଯୋଗାତି ତେନ ନୀପ୍ପଚ୍ଚଯେନ ସନ୍ନିଯୋଗା ଏକୀଭାୱା, ଅଯମେତ୍ଥାଧିପ୍ପାଯୋ 'ଯତ୍ଥ ନୀପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ତତ୍ଥେୱ ଯଲୋପୋ'ତି।

୩୩। ମାତୁ

ଭରିଯାଯନ୍ତି ପକତିୱିସେସନତ୍ତା ମାହ- 'ଭରିଯାଯ'ନ୍ତିଆଦି। ପୁନ୍ନାମଧେଯ୍ୟାତି ପୁରିସସ୍ସ ସମଞ୍ଝାଭୂତା, ପୁଂଯୋଗେନାତି ପୁରିସେନ ସହ ସମ୍ବନ୍ଧେନ ହେତୁନା। ଇତ୍ଥିଯଂ ୱତ୍ତନ୍ତୀତି ସୋଯମିତ୍ଥଭେଦୱଚନିଚ୍ଛାଯଂ ଯଦା ଭରିଯାସଙ୍ଖାତାଯମିତ୍ଥିଯଂ ୱତ୍ତନ୍ତେ, ନଦାଦିପାଠାତି ୱୁତ୍ତେ ୱିଞ୍ଝାଯତି 'ଆକତିଗଣତ୍ତା ନଦାଦିପାଠୋ ହୋନ୍ତୋ ଏୱଂ ହୋତୀ'ତି ଦସ୍ସେତି, ପୁନ୍ନାମସ୍ମାଯୋଗାଅପାଲକନ୍ତାତି ନଦାଦିପାଠତୋତି ଅତ୍ଥୋତି ସେସୋ। ଇଦଞ୍ଚ ନଦାଦୀସୁ ଗଣସୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତଙ୍ଗଂ, ତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱଦତି-'ପୁମୁନୋ'ଇଚ୍ଚାଦି, ଅପାଲକନ୍ତାତି କିଂପସୁପାଲିକା ଖେତ୍ତପାଲିକା।

୩୯। ପୁଥୁ

ପୁଥୁସଦ୍ଦତୋ ସଞ୍ଝାଯଂ ୱୀପ୍ପଚ୍ଚଯଂ ସମତ୍ଥେତି'ପୁଥୁଭୂତା ପଥୱୀତି ହି ମହୀ ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି, ପୁଥୁଭୂତାତି ହି ଇମିନା ପଥୱୀସଦ୍ଦସ୍ସ ପୁଥୁସଦ୍ଦଭୂତତ୍ତଂ ୱିଞ୍ଝାପେତି, ମହୀ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଇମିନା ନଦାଦିପାଠା ସଞ୍ଝାଯଂ ୱୀପ୍ପଚ୍ଚଯତ୍ତଂ, ପୁଥୁଭୂତା ପତ୍ଥଟାତି ଅତ୍ଥୋ।

୪୦। ସମା

ପରାଧିକାରତୋ ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ପରୱିଧିନାୱ ସାମୀପ୍ପସ୍ସ ସିଦ୍ଧତ୍ତା ସାଧୀପ୍ପୱଚନସ୍ସନ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସ ଗହଣମନତ୍ଥକଂ ସିଯାତି ମନ୍ତ୍ୱାୱଯୱୱଚନୋ ଯମନ୍ତସଦ୍ଦୋ ଗଯ୍ହତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ- 'ତସ୍ସ ଅନ୍ତୋ'ଇଚ୍ଚାଦି। ଅୱସାନୱତି+ଅୱଯୱୋତି ପଦଚ୍ଛେଦୋ, ସମାସଗ୍ଗହଣେନ ଗହଣେ କାରଣମାହ-'ଅୱଯୱତ୍ତା'ତି। ଯଥାୱୁତ୍ତଚୋଦନାଯ ନିଦ୍ଦୋସତ୍ତମୁପମାୱସେନ ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ନାଯଂ ଦୋସୋ'ଚ୍ଚାଦି। ପଲ୍ଲୱିତସ୍ସ ରୁକ୍ଖସ୍ସ ପଲ୍ଲୱାନମୱଯୱତ୍ତଂ ୱିଯ ସମାସତୋ ଉତ୍ତରକାଲଂ ୱିଧୀଯ ମାନସ୍ସ ଅକାରସ୍ସ ସମାସାୱଯୱତ୍ତଂ ନ ୱିରୁଜ୍ଝତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୪୪। ଅସଂ

ଅତିକ୍କନ୍ତମଙ୍ଗୁଲିଯୋତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ଦ୍ୱେ ଅଙ୍ଗୁଲିଯୋ ସମାହଟାତି ପରୱିଗ୍ଗହେନାତ୍ଥମାହ, ଦ୍ୱେ ଅଙ୍ଗୁଲିଯୋ ପମାଣମସ୍ସାତି ୱିଗ୍ଗହେନେୱଂ ସମାସୋ ତତୋ ମତ୍ତପ୍ପଚ୍ଚଯେ ତଗ୍ଗପ୍ପଚ୍ଚଯେ ୱା ତସ୍ସ ''ଲୋପୋ''ତି (୪-୧୨୩) ଇମିନା ଲୋପେ କତେ ୱିସେସନସମାସା ଅକାରୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ 'କଥ'ମିଚ୍ଚାଦିନା ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ 'ଅଞ୍ଝପଦତ୍ତେ'ଚ୍ଚାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସମାସୱିଧାନଂ ଅତୋପୀତି ମତ୍ତାଦିପ୍ପଚ୍ଚଯଲୋପଂ କତ୍ୱା ''ୱିସେସନମେକତ୍ଥେନେ''ତି (୩-୧୧) ସମାସୱିଧାନା, ଅଥ ନାଯମଙ୍ଗୁଲିସଦ୍ଦେନେୱଂ ସମାସୋ, ମାନେ ପଚ୍ଚଯଲୋପୱସେନ ୱିନାୱ ଅପ୍ପଚ୍ଚଯେନ ନିଟ୍ଠପ୍ପତ୍ତୀତି ମନ୍ତ୍ୱା 'ଅଙ୍ଗୁଲସଦ୍ଦୋ ୱା'ଚ୍ଚାଦିନା ଯଂ ୱୁତ୍ତିଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ତତ୍ଥ ଆସଙ୍କଂ ୱିରଚଯତି 'ଅଥେ'ଚ୍ଚାଦି। ଦ୍ୱଙ୍ଗୁଲସଦ୍ଦସ୍ସ ପମାଣିନିୱତ୍ତନତୋ କଥଞ୍ଚିପି

ଅଞ୍ଜଞ୍ଜପଦତ୍ଥତା ସିୟାତି 'ଯଥା ତଥା ଅଞ୍ଜଞ୍ଜପଦଞ୍ଚେ ୱତ୍ତତୂ'ତିୱୁତ୍ତଂ। ନନୁ ନିରଙ୍ଗୁଲନ୍ତ୍ୱାଦି ସଦ୍ଦମଙ୍ଗୁଲସଦ୍ଦେନ ସାଧେତୁଂ ସକ୍କା, ତଥା ସତି କିମଙ୍ଗୁଲି ସଦ୍ଦା ଅପ୍ପଚ୍ଚଯୱିଧାନେନେତ୍ଥାସଙ୍କିଯ ପଯୋଜନନ୍ତରଂ ଅପଦିସିତୁମାହ- 'ସଦ୍ଦତ୍ଥେ'ଚ୍ଚାଦି। ଅଙ୍ଗୁଲିସଦ୍ଦତୋ ଅପ୍ପଚ୍ଚଯେ ଅୱିହିତେ ନିରଙ୍ଗୁଲିଚ୍ଚାଦିପି ସିୟା ତନ୍ନିୱତ୍ତନମେତ୍ଥ ପଯୋଜନନ୍ତି ଦସ୍ସେତି 'ଅଙ୍ଗୁଲିସଦ୍ଦନିୱତ୍ତନତ୍ଥ'ନ୍ତି।

୪୫। ଦୀଘା

ଦୀଘରତ୍ତନ୍ତ୍ୱାଦୋ ନାନୁସିଟ୍ଠତ୍ତା ଲିଙ୍ଗୱିସେସସ୍ସ କଥଂ ନପୁଂସକତ୍ତମେୱିଚ୍ଚାସଙ୍କିଯ ଚୋଦେତି 'ନନୁଚେ'ଚ୍ଚାଦି। ନାଯଂଦୋସୋଚ୍ଚାଦିନା ପରିହରତି। ''ଲିଙ୍ଗଂ ନାନୁସାସନୀଯଂ ଲୋକନିସ୍ସଯତ୍ତା ଲିଙ୍ଗସ୍ସା''ତୀଦମାଲମ୍ବ ୱଦତି 'ଲୋକେ'ତିଆଦି। ଅଥୱାତି ପକ୍ଖନ୍ତରୋପଦସ୍ସନତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ୱିଭଜ୍ଜାତି ୱିଭଜିତ୍ୱା। କ୍ୱଚୀତି ଯୋଗୱିଭାଗେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଅହୋରତ୍ତନ୍ତି ସମାହାରେ (ଚନ୍ଦ) ସମାସା ନପୁଂସକତ୍ତଂ। ଅତିରତ୍ତୋତି ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗେ ପାଦିସମାସୋ, ସମୁଦାଯସଦ୍ଦସ୍ସାପ୍ପୱଯୱେ ୱୁତ୍ତି ସବ୍ଭାୱତୋ ଏକଦେସୱଚନୋ ପୁବ୍ବରତ୍ତାଦୋ ରତ୍ତିସଦ୍ଦୋଚ୍ଚାହ-'ପୁବ୍ବା ଚ ସା ରତ୍ତି ଚା'ତିଆଦି। ଏୱମେକରତ୍ତନ୍ତି ପାଠେନ ନ ଭୱିତବ୍ବଂ... ତସ୍ସ ସମାହାରେନ ସମାସତ୍ତାଭାୱା। ନପୁଂସକଲିଙ୍ଗମ୍ପନ ଲୋକସନ୍ନିସ୍ସ ଯତ୍ତା ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟଂ।

ଅସମାସନ୍ତପକ୍ଖେତି ସମାସନ୍ତଅପ୍ପଚ୍ଚଯସ୍ସାଭାୱପକ୍ଖେ। ପୁବ୍ବା ଅତିକ୍କନ୍ତା ରତ୍ତି ପୁବ୍ବରତ୍ତୀ(ତି ରତ୍ତି ସଦ୍ଦୋ) ନେକଦେସୱଚନୋତି ସମାସନ୍ତାଭାୱୋ।

୪୬। ଗୋତ୍ୱ

ନନୁଚେଚ୍ଚାଦିନା ଯଥାପାଦିତଦୋସଂ ନାଯଂ ଦୋସୋତି ପରିହରତି। ସ୍ୟାଦିଲୋପସ୍ସିଚ୍ଚାଦିନା ସୁଲଭସ୍ସାଦି ଲୋପତୋ ପ୍ପସୁଲଭତଦ୍ଧିତ ଲୋପୋୱ ଅଲୋପେତୀମିନା ପରାମଟ୍ଠୁଂ ଯୁତ୍ତୋତି ଦସ୍ସେତି।

୪୭। ରତ୍ତି

ରତ୍ତିନ୍ଦିୱଂ ଭୁଞ୍ଜତୀତି ପଯୋଗେ ଆଧେଯ୍ୟେ ଭୋଜନସଙ୍ଖାତେ ଅପେକ୍ଖିତେ ରତ୍ୟାଦଯୋ ଆଦେଯ୍ୟସାପେକ୍ଖା, ତେସମ୍ପି ଇମିନା ନିପାତ ନେନେୱାତିମତା ସମାସସ୍ସ ସିଦ୍ଧୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ- 'ରତ୍ତନ୍ଦିୱ'ନ୍ତିଆଦି, ରତ୍ତି ଚ ଦିୱାଚାତି ୱିଗ୍ଗହୋ, ଚନ୍ଦସମାସେ ତୁ ର(ତ୍ତିନ୍ଦି) ୱା।

୫୦। ଦାରୁ

ସମାସତ୍ଥୋ (ଏତ୍ଥ) ଦାରୁ, ନାସ୍ସ ମୁଖ୍ୟାହି ଅଙ୍ଗୁଲୀହି ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଯୁଜ୍ଜତି, ନନୁ ଦ୍ୱେ ଅଙ୍ଗୁଲୀ ପମାଣମସ୍ସ ଦାରୁନୋଚ୍ଚାଦିଂ ମୁଖ୍ୟୋ ଅଙ୍ଗୁଲିସଦ୍ଦୋଗହିତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ ସମ୍ଭୱତି କିମେୱଂ ୱୁଚ୍ଚତେଚ୍ଚାସଙ୍କିଯାହ-'ଯଦିପି'ଚ୍ଚାଦି, ପମାଣୱଚନେନାତି ମତ୍ତାଦିପଚ୍ଚଯତ୍ଥଭୂତପମାଣୱାଚକେନ, ଅଙ୍ଗୁଲି ସଦ୍ଦସ୍ସ ଦାରୁନୋ ପମାଣୱାଚକତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ- 'ଦାରୁନୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଅତ୍ଥୀ'ତି। ୱିସେସନସମାସତୋ ପରଂ ତଦତ୍ଥୱିସଯେ ତସ୍ମିଂପମାଣତ୍ଥୱିସଯେ ''ମାନେମତ୍ତୋ''ତିଆଦିନା (୪-୪୬) ମତ୍ତାଦିପ୍ପଚ୍ଚଯେନଭୱିତବ୍ବନ୍ତିଅତ୍ଥୋ, ଲୋପେନଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ''ଅସଙ୍ଖ୍ୟେହି ଚାଙ୍ଗୁଲ୍ୟା ନଞ୍ଞାସଙ୍ଖ୍ୟତ୍ଥେସୁ''ଇଚ୍ଚତ୍ର (୩-୪୪) ଯଦାଖ୍ୟାତଂ, ତଦିହାପ୍ପତିଦିସମାହ-'ପୁବ୍ବେ ୱିଯସିଦ୍ଧ'ନ୍ତି, ଅନକାରନ୍ତାନନ୍ତି ଭୂମିଆଦୀନଂ, ତବ୍ବିଧାନେ ତସ୍ସ ଅପ୍ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ୱିଧାନେ ପଯୋଜନଂସିସ୍ସୋକାରୋତିସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇମିନା କଚ୍ଚାଯନାନଂ ପକରଣେ ପଯୋଜନଂ ଦସ୍ସିତଂ। ଅଥଚ ପନେତ୍ଥ ''କ୍ୱଚି ସମାସନ୍ତଗତାନମକାରନ୍ତୋ''ତି (କ, ୨-୭-୨୨) ଇମିନା ଅକାରନ୍ତସ୍ସ ସମାସନ୍ତେ କତେ ସାମତ୍ଥିଯା 'ସ୍ମାଚ'ଇତି (କ, ୨-୩-୨୯) ସିସ୍ସାକାରାଦେସାଭାୱା ନିଚ୍ଚମୋକାରନ୍ତରୂପଂ ସମ୍ପଜ୍ଜତୀତି ପରିକପ୍ପିଯତସ୍ସାଯୁତ୍ତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଯଂ ୱୁତ୍ତଂୱୁତ୍ତିକାରେନ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ'ଅକାରନ୍ତସ୍ସପି'ଚ୍ଚାଦି, ଯଂ-ୱୁତ୍ତଂ ସିସ୍ସାକାରା ଦେସନିୱତ୍ତନେ ଅକାରକରଣେ ସାମତ୍ଥିଯଂ, ତଦଭାୱା ସିସ୍ସାକାରାଦେସୋ ନ ନିୱାରୀଯତୀତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ନଚେ'ଚ୍ଚାଦି। ଚରିତତ୍ଥତାଯ ନିଟ୍ଠିତପ୍ପଯୋଜନତାଯ, ତେନେୱ କଚ୍ଚାଯନୱୁତ୍ତିକାରେନେୱ ଅପ୍ପଚ୍ଚଯନ୍ତ ମୁଦାହଟଂ ସକ୍କତଗନ୍ଥାନୁସାରେନ, ଅବ୍ୟଞ୍ଜନନ୍ତତ୍ତାତି ଇମିନା ତିଣ୍ଣମେସଂ ସଦ୍ଦାନଂ ସକ୍କତେ ବ୍ୟଞ୍ଜନନ୍ତତ୍ତମେୱ ବୋଧେତି, ନିରତ୍ଥକନ୍ତି ପୁବ୍ବେୱ ଅକାରନ୍ତତ୍ତା ନିରତ୍ଥକଂ, ଆକାରୱିଧାନେନେୱାତି (କ, ୨-୭-୨୫) ''ଧନୁମ୍ହାଚ'' ଇତ୍ୟାକାରୱିଧାନେନେୱ।

୫୧। ଚିୱୀ

ଅଞ୍ଜଞ୍ଜମଞ୍ଜଞ୍ଜକିରିୟେତି କିରିୟାପରିୱତ୍ତନମାହ, ଇମିନା ସୁତ୍ତେ କିରିୟ ସଦ୍ଦାଭାୱେପି ୱୀତିହରଣସଦ୍ଦେନେୱ କିରିୟାବ୍ୟତିହାରେତି ଲବ୍ଭତୀତି ଦସ୍ସେତି।

୫୨। ଲଦ୍ଧୀ

ପଟିମୁଞ୍ଚକମ୍ପି ଆମୁଞ୍ଚୱଲୟା।

୫୩। ୱାଞ୍ଜଞ୍ଜ

କାପେକ୍ଖେହୀତି କମ୍ମଛଯମପେକ୍ଖିତେହି।

୫୪। ଉତ୍ତ

ଆପରିଚ୍ଛେଦାୱସାନା ନ ପରେ [ପରେନ (ପୋତ୍ଥକେ)] ତତୋ ପରଂ ଣାଦିକାରିୟୱିଧାନା।

୫୭। ଟନ୍ତ

ଟାଦେସେ ପୁବ୍ବସରଲୋପୋ, ଅତିସୟେନ ମହନ୍ତୀତି ୱିଗ୍ଗହେ ''ତରତମିସ୍ସିକିୟିଟ୍ଠାତିସୟେ''ତି (୪-୬୪) ତରପ୍ପଚ୍ଚୟୋ ଣାଦିୱୁତ୍ତିୟଂ ୱିଭତ୍ତିଲୋପୋ। ମହତ୍ତରସଦ୍ଦା 'ନଦାଦିତୋୱୀ'' (୩-୨୭) ମହତୋ ଭାୱୋତି ୱାକ୍ୟେ''ତସ୍ସ ଭାୱକମ୍ମେସୁତ୍ତତା ତ୍ତନ ଣ୍ୟ ଣେୟ୍ୟ ଣିୟ ଣିୟା''ତି (୪-୫୬) ତ୍ତୋ, ୱିଭତ୍ତିଲୋପୋ, ଛଟ୍ଠୀସମାସୋ, ତେନାହ 'ରତ୍ତଞ୍ଜୂନ'ମିଚ୍ଚାଦି।

୫୮। ଅ

ନ୍ତୋ ନେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୬୦। ପର

ପରାସଦ୍ଦୋ ଏତ୍ଥ ଅଧିକତ୍ଥୋତି ଆହ-'ଅଧିକା'ତି।

୬୩। କ୍ଲୁ

ଅପୱାଦୱିସୟେପୀତି ''ୱିଜ୍ଜାଯୋନିସମ୍ବନ୍ଧାନମା ତତ୍ର ଚତ୍ତେ''ତି (୩-୬୪) ଇମସ୍ସ ଅପୱାଦସୁତ୍ତସ୍ସ ୱିସୟେପି।

୬୪। ୱିଜ୍ଜା

ଅଥ ୱିଜ୍ଜାଯୋନିସମ୍ବନ୍ଧାନମିଚ୍ଚୁଚ୍ଚମାନେ ୱିଜ୍ଜାସମ୍ବନ୍ଧୀନଂ ଯୋନିସମ୍ବନ୍ଧୀନନ୍ତି କଥଂ ୱିୱରଣମିଚ୍ଚାହ-'ୱିଜ୍ଜାଯୋନି'ଚ୍ଚାଦି, ୱିଜ୍ଜା ଚ ଯୋନି ଚ ୱିଜ୍ଜା ଯୋନୀ ତାସଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ସୋ ଯେସଂ ଅତ୍ଥି ତେ ହୋତାଦୟୋ ମାତାଦୟୋ ଚ ଅଭେଦୋପଚାରେନେହ ୱିଜ୍ଜାଯୋନିସମ୍ବନ୍ଧିସଦ୍ଦେନ ଗୟ୍ହନ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ, ତସଦ୍ଦେନାତି ତତ୍ରେତ୍ଯତ୍ର। ତେ ଚ ଲୁତ୍ତପିତାଦୟୋତି ତସଦ୍ଦେନ ପରାମଟ୍ଠା ଲୁତ୍ତପିତାଦୟୋ ଚ, ଅତ୍ଥେ କାରିୟା ସମ୍ଭୱା ତଂୱାଚକୋ ସଦ୍ଦୋ ଗୟ୍ହତି।

୬୫। ପୁତ୍ତେ

ଲୁତ୍ତପିତାଦୀ (ତି ପୁବ୍ବ) ସୁତ୍ତେ ତତ୍ରେତି ଗହିତଲୁତ୍ତପିତାଦି।

୬୬। ଚିସ୍ମିଂ

ପଚ୍ଚୟଗ୍ଗହଣପରିଭାସାୟ ଚିପ୍ପଚ୍ଚୟନ୍ତେତି ୱୁତ୍ତଂ।

୬୭। ଇତ୍ଥି

ଇତ୍ଥିସଦ୍ଦେନ ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗଂ ଗହିତଂ ନ ଇତ୍ଥୀ, ତଗ୍ଗହଣେ ସତି ‘ଇତ୍ଥିଯଂ ୱତ୍ତମାନେ’ତି ୱୁତ୍ତିଗନ୍ଥସ୍ସ ଇତ୍ଥିସଙ୍ଖାତେ ଅତ୍ଥେ ୱତ୍ତମାନେତି ଅତ୍ଥୋ ଗଯ୍ହେଯ୍ଯ, ଏୱଂ ସତି ‘କଲ୍ୟାଣିପ୍ପଧାନା’ତି ଏତ୍ଥାପି ପୁମ୍ଭାୱୋ ପସଜ୍ଜେଯ୍ଯ... ପଧାନସଦ୍ଦସ୍ସ କଲ୍ୟାଣିଯଂ ୱତ୍ତମାନତ୍ତାତି ଆହ- ‘ଇତ୍ଥିଯନ୍ତି ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗେ’ତି। ଅଥ ଇତ୍ଥିଯନ୍ତି ଏତ୍ତକେ ୱୁତ୍ତେ କଥଂ ତଗ୍ଗହଣଂ ସିଯାତି ଆହ-‘ୱିସେସନେ’ଚ୍ଚାଦି, ଏକତ୍ଥେତି ୱୁତ୍ତେପି ଇତ୍ଥିଯଂ ୱତ୍ତମାନେତି ଅଯମତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଇତ୍ଥିଯନ୍ତି ୱଚନମନତ୍ଥଂ ସିଯାତି ସମତ୍ଥମଞ୍ଞଥାନୁପପତ୍ତିଯନ୍ତି ଇତ୍ଥିଯନ୍ତି ୱିସେସନମିତ୍ଥିଲିଙ୍ଗସ୍ସେୱ ଗହଣେତି ଆହ- ‘ୱିସେସନେ’ଚ୍ଚାଦି, ଇତ୍ଥିଯନ୍ତି ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗସ୍ସେୱ ଗହଣନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ବ୍ଯୱଚ୍ଛେଜ୍ଜାଭାୱା ୱିସେସନମନତ୍ଥକଂ ସିଯାତି ଏକତ୍ଥେଇଚ୍ଚନେନେୱ ଇତ୍ଥିଯଂ ୱୁତ୍ତିଯା (ଗମ୍ମ) ଭାୱତୋତି ଭାୱୋ। ପୁମେ ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗେ ୱତ୍ତମାନୋ ସଦ୍ଦୋ ପୁମାସଦ୍ଦୋ, ସକଲୋତି ପଦେସସକଲୋ ହି ଗଯ୍ହତି... କସ୍ସଚି ସୁତ୍ତନ୍ତସ୍ସ ପୁଥଭୂତତ୍ତା, ତେନେୱଚାହ- ‘ଇତ୍ଥିଯନ୍ତୁ ନ ୱତ୍ତତେ’ତି।

୬୯। ସଙ୍ଖ୍ୟା

ୱତ୍ତନଂ ଏକସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଅଧିଟ୍ଠିଚ୍ଚାଦୋ ଇତ୍ଥିୱିସିଟ୍ଠେ ସତ୍ତମିଯନ୍ତାଦୋ, ୱାସିଟ୍ଠୋଚ୍ଚାଦୋ ୱସିଟ୍ଠାଦିୱିସିଟ୍ଠେ ଅପଚ୍ଚାଦୋ, ପୁତ୍ତୀଯତିଚ୍ଚାଦୋ ପୁତ୍ତାଦିୱିସିଟ୍ଠେ ଇଚ୍ଛାଦ୍ଯତ୍ଥେ ପୱତ୍ତି, ତେନାହ-‘ଏକତ୍ଥୀଭାୱୋ’ତି। ସାମଞ୍ଞ ଗହଣତ୍ତନ୍ତି ଇମିନା ମତ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସ କସିଣତ୍ଥେ ପୱତ୍ତିମାହ।

୭୦। ଜାଯା

ଏୱନ୍ତି ଇମିନା ଇତରୀତରଯୋଗେ ଚତ୍ଥସମାସଂ ୱିଭାୱେତି। ଜାନିଜାଯା, ସଦ୍ଦନ୍ତରେନାତି ଜାନିସଦ୍ଦେନ ତଥାସଦ୍ଦୋପଦିଟ୍ଠେନ ଦଂ ଜଂ ସଦ୍ଦନ୍ତରେନ ଚ, କେସଞ୍ଚିତି ଖରୀଗତନ୍ତିଆଦୀସୁ ‘ଖରୀ’ତିଆଦୀନଂ କେସଞ୍ଚି, ଖରୀତି ଖରତ୍ଥେ ୱତ୍ତମାନୋ-ଯଂ ସଦ୍ଦୋ ନିଯତୱିସଯୋ... ଗତସଦ୍ଦଂ ୱିନା ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଅଦିଟ୍ଠତ୍ତା, ନାଯମ୍ପଯୋଗୋତି ତୁଦମ୍ପତିପ୍ପଯୋଗଂ ନିୱତ୍ତେତ୍ୱା ହେତୁମାହ- ‘ଆଗମେ’ଚ୍ଚାଦି, ଅଞ୍ଞେହି ଚାତି ଇମିନା ରୂପସିଦ୍ଧିଂ ଗଣ୍ହାତି।

୭୫। ଅନ

ନନୁ ସୁତ୍ତେ‘ସରେ’ତି ଏତ୍ତକଂ ୱୁତ୍ତଂ‘ସରାଦୋ’ତି କଥଂ ଲବ୍ଭନ୍ତି ଆହ-‘ସରେ’ତିଆଦି, ୱଣ୍ଣେ ଯନ୍ତନ୍ତଦାଦୋତି ସିଟ୍ଠୱଚନଂ, ୱଣ୍ଣେ ପରଭୂତେ ଯଂ କାରିଯଂ ୱିଧୀଯତେ ତଂ ସୋ ୱଣ୍ଣୋ ଆଦି ଯସ୍ସ ତଂ ତଦାଦି, ତସ୍ମିଂ ତଦାଦୋ ଉତ୍ତରପଦେ ସମ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଖାଧାତୁତୋ କ୍ୱପ୍ପଚ୍ଚଯେ ୱିହିତେ ରସ୍ସେନାକାରେନେୱାଯମ୍ପଯୋଗୋ, ନ ୱିସୁଂ ଅକାରେନାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ନ ଆକ୍ଖାତଂ ଅନକ୍ଖାତ ‘‘ବ୍ଯଞ୍ଜନେ ଦୀଘରସ୍ସା’’ତି ଉତ୍ତରପଦାଦି ସରସ୍ସ ରସ୍ସତ୍ତ’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୭୬। ନଖା

ସଞ୍ଞାସଦ୍ଦେସୁଚାତିଆଦିନା ଅୱଯୱତ୍ଥନିରପେକ୍ଖାନମ୍ପି ଯଥାକଥଞ୍ଚି ନିପ୍ଫତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସଦ୍ଦେସମେୱ ସଦ୍ଦାନଂ ନିପ୍ଫନ୍ନୱାଚିତଞ୍ଞାତନୋ ଦୀପେତି, ଯଥାକଥଞ୍ଚି ନିପ୍ଫତ୍ତି, ରୁଳ୍ହିଯା ଅତ୍ଥନିଚ୍ଛଯୋ, ତେନ ସଞ୍ଞେଚ୍ଚାଦୋ-ଧିପ୍ପାଯଂ ୱିୱରତି ‘ଯଂକିଞ୍ଚି’ତ୍ୟାଦିନା, ଇତ୍ଥୀ ଚ ପୁମା ଚ ଇତ୍ଥିପୁମଂ, ନ ଇତ୍ଥି ପୁମନ୍ତି ସମାସେ ନିପାତନେନିମିନା ନପୁଂସକାଦେସୋ [ନପୁଂସକନିଦ୍ଦେସୋ (ପୋତ୍ଥକେ)] ତି ଦସ୍ସେତି ‘ନ ଇତ୍ଥି’ଚ୍ଚାଦିନା। ଖୀ-ଖଯେ, ଖର-ୱିନାସେ ଚାତି ହି ଏତେହି ‘ନ ଖୀଯତି ନ ଖରତୀ’ତି ଅତ୍ଥେ ‘‘ଭାୱକାରକେସ୍ୱ ଘଣ ଘକା’’ତି (୫-୪୪) ଅପ୍ପଚ୍ଚଯେ’ ନ ଖଯ ନ ଖର’ଇତି ଠିତେ ଖତ୍ତାଦେସୋତି ଆହ- ନ ଖୀଯତି’ଚ୍ଚାଦି।

୭୭। ନଗୋ

ଏୱନ୍ତି ଇମିନା ଗଚ୍ଛତୀତି ୱାକ୍ୟେ କ୍ୱିପ୍ପଚ୍ଚଯାଦିଂ ଦସ୍ସେତି, ୱିସେସୋ ପନେତ୍ଥ ନଞ୍ଞ୍ସ(ଟୋ) ୱସଲୋ ଚଣ୍ଡାଲୋ, ସୀତେନ କରଣଭୂତେନ।

୭୮। ସହ

ତତ୍ଥ ତସ୍ମିଂ ପରଭୂତେ, ଯସ୍ସ ଚ ଝତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୮୦। ଅପ

ଅପ୍ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖଞାଣେନାନୁପଲଦ୍ଧୁନୀୟଂ ତମ୍ପନାତ୍ଥତୋ-ନୁମେୟ୍ୟମେୱ। ତସ୍ମିଂ ଗମ୍ମମାନେ ଯମାଦେସୋତି କେନଚି ଲିଙ୍ଗେନାଧିଗତେନାନୁମାନଞାଣେନାନୁମେୟ୍ୟୁତ୍ତମଗ୍ଗ୍ୟାଦିନୋତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'କପୋତେ'ଚ୍ଚାଦି। କପୋତାଦିଭାୱେତି କତ୍ଥଚି ଘରାଦୋ କପୋତୱାତମଣ୍ଡଲିକାଦୀନଂ ଦସ୍ସନୱସେନ ସବ୍ଭାୱେ ସତି। ଅଗ୍ଗ୍ୟାଦିଦସ୍ସନତୋତି ଅଗ୍ଗିପିସାଚାଦିଦସ୍ସନତୋ, ଅଞ୍ଞତ୍ରାପୀତି ଘରାଦିତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ର, କପୋତୱାତମଣ୍ଡଲିକାଦିନୋ ଲିଙ୍ଗସ୍ସ, ଅଗ୍ଗ୍ୟାଦିଯୋଗନ୍ତି ଅଗ୍ଗିଆଦୀହି ଅନୁମେୟ୍ୟେହି ସମ୍ବନ୍ଧଂ। ମନ୍ତ୍ୱାତି ଅନୁମାନଞାଣେନ ଜାନିତ୍ୱାପଯୋଗୋତି ସାଗ୍ଗିସପିସାଚାତି ପଯୋଗୋ।

୮୧। ଅକା

ସକତ୍ଥେ ୱତ୍ତମାନସ୍ସ ସହସଦ୍ଦସ୍ସାତି ୱତ୍ତଢ୍ଢେ ୱତ୍ତମାନୋ ତପ୍ପଧାନୋଯେୱାତି ଆହ- 'ସକତ୍ଥପ୍ପଧାନସ୍ସ ସହସଦ୍ଦସ୍ସା'ତି, ୱୁତ୍ତି ଭୱତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଯୁଗପଦି ଧୁରା ସଧୁରଂ। ଅପରଣ୍ଣେନ ସହିତଂ ସହା ପରଣ୍ଣଂ।

୮୨। ଗନ୍ଥ

''ଅଟ୍ଠାଦସ ନିମେସା ତୁ, କଟ୍ଠା ତିଂସନ୍ତୁ ତାକଲା''ତି ୱଚନତୋ ଆହ- 'କଲା କାଲୱିସେସୋ'ତି। କଲାଦିସଙ୍ଖାତଗନ୍ଥସ୍ସାନ୍ତେ ସହସଦ୍ଦୋ ୱତ୍ତତୀତିସମାସୱାକ୍ୟଂ ନିଦ୍ଦିସତି 'କଲନ୍ତ'ମିଚ୍ଚାଦି। ଗନ୍ଥନ୍ତେଚ୍ଚାଦିନା ଆସଙ୍କତୋଯମଧିପ୍ପାଯୋ ''କାଲତ୍ଥପରିଚ୍ଚାଗେନ ଗନ୍ଥନ୍ତେ ୱତ୍ତମାନତ୍ତା ଅକାଲତ୍ଥୋ''ତି। ଗନ୍ଥୱୁତ୍ତିପି କଲାଦି କାଲସଦ୍ଦତ୍ଥଂ ନାତିକ୍କମତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ- 'ଗନ୍ଥୱୁତ୍ତିପି'ଚ୍ଚାଦି। ଅଧିକୋ ମାସକୋ ଅସ୍ସାତି ସମାସକୋ, ୱିକପ୍ପେନ ସିଦ୍ଧେତି ''ସହସ୍ସ ସୋ-ଞ୍ଞତ୍ଥେ''ତି (୩-୭୮)।

୮୩। ସମା

ସମାନୋ ପତି ଯସ୍ସା ସପତ୍ତିନୀ ସପତ୍ତୀ ଇତି ନିପ୍ଫନ୍ନାନମେକଦେସୋ 'ପତ୍ତିନୀ ପତ୍ତୀ'ତି ଦସ୍ସିତୋତି ୱତ୍ତୁମାହ- 'ଯକ୍ଖାଦି ତ୍ୱିନି'ଚ୍ଚାଦି। ୱଯସଦ୍ଦସ୍ସ ''ସରୱଯାଯୱାସଚେତା ଜଲାସଯାକ୍ଖଯଲୋହପଟମନେସୂ''ତି ଗଣପାଠତୋ ଅକ୍ଖଯେ ୱତ୍ତମାନସ୍ସୋ ମନାଦିତ୍ତା ଓକାରନ୍ତତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ୱଯୋ'ତିଆଦି। ଯପ୍ପଚ୍ଚଯନ୍ତୋତି ଇମିନା ନିପାତନେନ ତକଯପ୍ପଚ୍ଚଯନ୍ତୋ।

୮୪। ଉଦ

''ଅଞ୍ଞସ୍ମି''ନ୍ତି (୪-୧୨୧) ଇଯପ୍ପଚ୍ଚଯୱିଧାଯକଂ ସୁତ୍ତଂ।

୮୮। ତୁମ୍ହା

ତୁମ୍ହେ ୱିଯ ଦିସ୍ସନ୍ତୀତି ତୁମ୍ହାଦୀ ଅମ୍ହାଦୀଚ୍ଚାଦିଂ ''ସଦ୍ଧାଦୀନମା''ତି (୩-୮୬) ଆ।

୯୦। ୱିଧା

ଗବ୍ଭେନାତି ଇମିନା କୁଚ୍ଛିଗତେନ ଗବ୍ଭେନ ସହ ଦ୍ୱିହଦଯତ୍ତମସ୍ସାତି ଦସ୍ସେତି, ପୁବ୍ବପଦେତି ଦୁସଦ୍ଦେ।

୯୨। ଦିଗୁ

ଗୁଣା ପଟଲା [ଦ୍ୱେ ପଦାନି ଅସ୍ସ ଇତି ଭୱିତବ୍ବଂ] ଦ୍ୱେ ପାଦା ଏସଂ ଦ୍ୱେ ସତାନି ଅସ୍ସ, ଦ୍ୱେ ସହସ୍ସାନି ଅସ୍ସ, ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସତାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସହସ୍ସାନଂ ୱା ସମାହାରୋତି ୱିଗ୍ଗହୋ।

୯୩। ତୀସ୍ୱ

ଦ୍ୱତ୍ତିପତ୍ତାତି ପଠମନ୍ତା‘ପୂର-ପୂରଣେ’ଇଚ୍ଚସ୍ମା କରଣହ୍ଚେ ‘‘ଭାୱ କାରକେସ୍ୱ ଘଣ ଘକା’’ତି (୫-୪୪) ଅପ୍ପଚ୍ଚଯେ ସ୍ମାଦିସମାସୋତି ଦସ୍ସେତୁ ମାହ-‘ଦ୍ୱତ୍ତିପତ୍ତ’ଇଚ୍ଚାଦି।

୯୪। ଆସଂ

ଦ୍ୱେ ଚ ତିଂସା ଚ, ଦ୍ୱୀହି ୱା ଅଧିକା ତିଂସାତି ୱିଗ୍ଗହୋ।

୯୬। ଚତ୍ତା

ସମ୍ପତ୍ତୱିଭାସାଯନ୍ତି ଅଯଂଯୋଗୋ (ସମ୍ପତ୍ତୱିଭାସାତି) ଦସ୍ସେତି, ସମ୍ପତ୍ତେ ୱିଭାସା ୱିକପ୍ପୋତି ଅତ୍ଥୋ, ତଯୋ ଚ ଚତ୍ତାଲୀସା ଚ, ତୀହି ୱା ଅଧିକା ଚତ୍ତାଲୀସାଚ୍ଚାଦିନା ୱିଗ୍ଗହୋ, ତିସ୍ସୋ ଚତ୍ତାଲୀସା ଅସ୍ସ ତିଚତ୍ତାଲୀସଂ ଗଣୋ।

୯୭। ଦ୍ୱିସ୍ସା

ସମ୍ପତ୍ତୱିଭାସତ୍ତାତି ‘‘ଆସଙ୍ଖ୍ୟାଯେ’’ଚ୍ଚାଦିନା (୩-୯୪) ଆକାରେ ସମ୍ପତ୍ତେ ୱିଭାସତ୍ତା।

ଇତି ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନପଞ୍ଚିକାଟୀକାଯଂ ସାରତ୍ଥୱିଲାସିନିଯଂ

ତତିଯକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଚତୁତ୍ଥକଣ୍ଡ

୧। ଣୋ ଵାପଚ୍ଚେ

ନନୁ ଚ ‘ଣୋ ଵାପଚ୍ଚେ’ତି ଵଚନତୋ କଥଂ ପକତିଵିସଯାଵଗମୋ ସିଯା। ୟଥାକଥଞ୍ଚି ପକତିଵିସଯାଵଗମେପି ସାମଞ୍ଞଵଚନତୋ ପନ ଧମ୍ମେନାପଚ୍ଚନ୍ତ୍ଵାଦୋ ୟତୋ କୁତୋଚି ଧମ୍ମେନିଚ୍ଚାଦିତୋପି ସିଯା ଣା ଦିପଚ୍ଚଯୋତ୍ଵାସଙ୍କିଯାହ ‘ଅପଚ୍ଚଵତା’ଚ୍ଚାଦି। ଅପଚ୍ଚସ୍ସାତି ଅପଚ୍ଚତ୍ଥସ୍ସ, ଅପଚ୍ଚଵତାତି ‘‘ଣୋ ଵାପଚ୍ଚେ’’ତି ଵିସିଟ୍ଠାଦ୍ଧତ୍ଥସ୍ସେଵ ପରିଗ୍ଗହଣାଯ ସାମଞ୍ଞଵଚନତୋ ଯୋ ଅପଚ୍ଚଵା ତତୋ, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ଅସନ୍ତଵା ଦଵାଚକସଦ୍ଦାଵ ସାମତ୍ଥିଯେନ ଛଟ୍ଠିଯନ୍ତା ସବ୍ବଲିଙ୍ଗଵଚନା ଜାଯତେତି ଵିଞ୍ଞାତବ୍ବଂ। ଧମ୍ମସ୍ସାପଚ୍ଚଂତ୍ଵାଦୀସୁ ଣାଦିପ୍ପଚ୍ଚଯୋ (ନ ଜାଯତେ) ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଧମ୍ମେନାତି ଧମ୍ମେନ କରଣଭୂତେନ। ଧମ୍ମାଯାତି ଧମ୍ମତ୍ଥଂ, ଧମ୍ମସ୍ମାତି ଧମ୍ମହେତୁନା, ତତୋ ଅସମ୍ଭଵେ କାରଣମାହ ‘ସାପେକ୍ଖତ୍ତା’ତି। ସାପେକ୍ଖତ୍ତମେଵ ସମତ୍ଥେତି ‘ଅପଚ୍ଚଵାହି’ଚ୍ଚାଦିନା, ଧମ୍ମେନାପଚ୍ଚଂ କସ୍ସାତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ଵା ଦେଵଦତ୍ତସ୍ସାତି ଅପେକ୍ଖିଯମାନଂ ଵଦତି। ଦେଵଦତ୍ତସ୍ସାତି ଅପଚ୍ଚଵା ଦେଵଦତ୍ତାଦି ଅପେକ୍ଖୀଯତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ହିସଦ୍ଦୋ ହେତୁମ୍ହି। ନ ହେତ୍ଥ ଣାଦିଵୁତ୍ତି ଅଞ୍ଞତ୍ଥ [ନହେତକାମନ୍ତତ୍ଥ (ପୋତ୍ଥକେ)] ସାପେକ୍ଖତ୍ତା କମ୍ବଲୋ ଵସିଟ୍ଠସ୍ସାପଚ୍ଚଂ ଦେଵଦତ୍ତସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ପନ ଵସିଟ୍ଠୋ-ପଚ୍ଚଵାତି ତତୋ ଛଟ୍ଠିଯନ୍ତା ହୋତିଚ୍ଚାସଙ୍କିଯାହ- ‘ନ ଚେ’ଚ୍ଚାଦି। ନ ଚ ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

କାରଣମାହ- ‘ଅସମ୍ବନ୍ଧା’ତି। ନ ହେତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଵସିଟ୍ଠସ୍ସ କମ୍ବଲାପେକ୍ଖତ୍ତେନ ଅପଚ୍ଚସ୍ସ ଚ ଦେଵଦତ୍ତାପେକ୍ଖତ୍ତେନାଞ୍ଞନ୍ତରାପେକ୍ଖାଯ ଵସିଟ୍ଠସ୍ସାପଚ୍ଚେନ ସମ୍ବନ୍ଧାଭାଵାଯେଵ ଵସିଟ୍ଠସ୍ସ ଅପଚ୍ଚଂ ଵାସିଟ୍ଠୋତି ଣାଦିଵୁତ୍ତିଯା ଭାଵେ ସାମତ୍ଥିଯଂ ନତ୍ଥି, ସମତ୍ଥଞ୍ହି ଵସିଟ୍ଠଂ ରାଜପୁରିସାଦି ସମାସଵୁତ୍ତିଯମେକତ୍ଥତ୍ତମିଵ ଵାସିଟ୍ଠାଦିଣାଦିଵୁତ୍ତିଯଂ ଣାଦିପ୍ପଚ୍ଚଯମୁପଜନଯତି, ନାସମତ୍ଥଂ, ତତୋ ସବ୍ବମେଵେତମ୍ମନସି ନିଧାଯ ଵୁତ୍ତଂ- ‘ଅସମ୍ବନ୍ଧା’ତି।

ୟଦି ପନେତ୍ଥ ଣାଦିପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ସବ୍ବଥା ସମ୍ବନ୍ଧମପେକ୍ଖତେ, ତଦା ଵିସେସତୋ ଯସ୍ସାପଚ୍ଚେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ତତୋଵ ଜନକତୋ ସୋ ସିଯାତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- ‘ୟଜ୍ଜେଵ’ମିଚ୍ଚାଦି।

ୟୋ ଜନକୋତି ୟୋୟୋ ୟସ୍ସ ୟସ୍ସ ଅପଚ୍ଚସ୍ସ ଜନକୋ। ତତୋଯେଵାତି ତସ୍ମାତସ୍ମା ଜନକତୋଯେଵ। ସିଯାତି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଅପଚ୍ଚତ୍ଥେ ଣାଦିପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ସିଯା। ତତ୍ଥ ହେତୁମାହ- ‘ତସ୍ସେଵାପଚ୍ଚେନ ୟୋଗା’ତି। ୟୋଗାତି ଅପଚ୍ଚସମ୍ବନ୍ଧତୋ, ନ ମୂଲପ୍ପକତିତୋତି ପରମପ୍ପକତିତୋ ନ ହୋତୀତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ହେତୁମାହ- ‘ଅୟୋଗା,ତି, ଵଚନାଭାଵମ୍ପେତ୍ଥ ଦସ୍ସେତୁଂ ଚେ’ତ୍ଵାଦି ଵୁତ୍ତଂ।

ଵଚନନ୍ତି ସୁତ୍ତଂ, ସମ୍ବନ୍ଧାଭାଵା (ତାଦିସଵଚନାଭାଵା) ଚ ମୂଲପ୍ପକତିତୋ ଣାଦିପ୍ପଚ୍ଚଯସ୍ସାଭାଵଂ ଦସ୍ସେତ୍ଵା ଇଦାନି ମୂଲପ୍ପକତିତୋଵାସ୍ସାଭିମତଭାଵଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘ମୂଲପ୍ପକତିତୋ’ଚ୍ଚାଦି ଵୁତ୍ତଂ।

କଥମ୍ପନିଦଂ ଵିଞ୍ଞାଯତିଚ୍ଚାଦିନା ଜନକସ୍ସେଵାନ୍ତ୍ଵାହିତସ୍ସାପଚ୍ଚେନ ମୁଖ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧମାନୀଯ ଇଦମଯୁତ୍ତନ୍ତ୍ଵାଦିନା ବ୍ଯଵହିତଜନିତସ୍ସାପ୍ପପଚ୍ଚଯସ୍ସ ପରମପ୍ପକତିଯାଭିସମ୍ବନ୍ଧସବ୍ଭାଵଂ ଵତ୍ଵା ତଂ ସାଧଯିତୁମାରଭତେ ‘କଥ’ମିଚ୍ଚାଦି, ଏଵଂ ହିଚ୍ଚାଦି କଥଂପନିଦମିଚ୍ଚାଦିନା ୟଥାଵୁତ୍ତସ୍ସ ସମତ୍ଥ ନଵାକ୍ୟଂ, ହିଯସ୍ମା ତଂ ଦିସ୍ଵା ତଥା ପୁଚ୍ଛିତୋ ଦେଵଦତ୍ତସ୍ସଵାତିଆଦିନା ଉପ୍ପାଦେତାରମେଵ ନିଦ୍ଦିସତି, ନାଵାନଂ ପିତାମହୋ, ତସ୍ମା ଉପ୍ପାଦେତାଯେଵାପଚ୍ଚେନ ସମ୍ବଜ୍ଝତି ନ ପିତାମହୋତି ୟୋଜେତ୍ଵା ଅଧିପ୍ପାଯୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଇଦଂ ୟଥାଵୁତ୍ତମୁପ୍ପାଦେତୁନିଦ୍ଦିସନଂ, ତେନ ଅପଚ୍ଚେନ ସଦ୍ଧିଂ ଉପ୍ପାଦେତୁଯେଵ ଜନକସ୍ସେଵ ୟୋଗୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ପଟିପାଦେତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ତନ୍ତିତଂ [ତତ୍ଥ-ଇତି (ପଞ୍ଚିକାଯଂ)] ପୁଚ୍ଛାନିମିତ୍ତଂ, ତେନାତି ଅପଚ୍ଚେନ। ଅପତନନ୍ତି ନରକେ ଅପତନଂ ଭଵତି, ସୋତି ୟୋସୋ ୟସ୍ସାତ୍ଵନିଯମନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ସୋ ଞାତୁଂ ନ ଇଚ୍ଛିତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇମିନା ଇଦଂ ଦୀପେତି- ‘‘ନପତତ୍ଵନେନ ନରକେତ୍ଵପଚ୍ଚନ୍ତି ଵୁଚ୍ଚତି ଅପଚ୍ଚେନାନେନ ୟସ୍ସକସ୍ସଚି ଅଵିସେସେନାପତନମ୍ଭଵତି ନରକେ ସୋସୋ ତାଯ ପୁଚ୍ଛାଯ ଞାତୁଂ ନ ଇଚ୍ଛିତୋ’’ତି। ସୋ ଵାତି କସ୍ସାଯଂ ପୁତ୍ତୋତି ପୁଚ୍ଛାଯାନୁରୋଧନେ ସୋ ଉପ୍ପାଦେତାଯେଵ ଞାତୁମିଚ୍ଛିତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତୁସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥାପଚ୍ଚେନ ନରକାପାତସବ୍ବ ଜନଜାନନିଚ୍ଛାଵିସେସଜୋତକୋ, ୟଦି ସିଯାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଅତ୍ତାନମ୍ପି ନିଦ୍ଦିସେଯ୍ଯ ନ କେଵଲମୁପ୍ପାଦେତାରଂ, ଅତ୍ଥିଚ୍ଚାଦି ପିତାମହସ୍ସ ଅତ୍ତନୋପି ନିଦ୍ଦେସେ କାରଣଵଚନଂ, ତଂ ଅପଚ୍ଚଂ ନିମିତ୍ତଂ କାରଣଂ, ୟସ୍ସ ତଂ ତଂନିମିତ୍ତଂ ତସ୍ମା [କତ୍ଵା (ପୋତ୍ଥକେ)] ଏଵଂ ଦିଟ୍ଠିକୋ ହିଚ୍ଚାଦିନା ୟଥାଵୁତ୍ତଂ ସମତ୍ଥେତି।

ବ୍ୟୱହିତଜନିତେନାପୀତି ବ୍ୟୱହିତେନ କତ୍ଥୁନା ଜନିତେନାପି, କରଣେ ଚାଯଂ ତତିଯା, ହେତୁମ୍ହି ୱା। କସ୍ମା ଏୱଂ ଵିଞ୍ଞେୟ୍ୟୋତି ଆହ 'ଯଂ ନିମିତ୍ତଂ ହି'ଚ୍ଚାଦି। ହିସଦ୍ଦୋ ଯସ୍ମାଦତ୍ଥୋ। ଯସ୍ମାତି ପୁବ୍ବଜସ୍ସ, ତେନ ଅପଚ୍ଚେନ ଅପତନଂ ତଦପତନଂ ତତୋ, ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି ''ତେନ ବ୍ୟୱହିତଜନିତେନାପି ପୁମୁନା ପୁବ୍ବଜୋପି ନରକଂ ନ ପତତି ସୋ ପୁବ୍ବଜସ୍ସାପ୍ପ ପଚ୍ଚଂ ଭୱତି ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ନିଵ୍ଵଚନେନା''ତି। ତସ୍ମାଚ୍ଚସ୍ସ ପୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତଯସ୍ମାତ୍ଥନେନାଭିସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଉପପତ୍ତନ୍ତରମାହ-'ଉପଚାରତୋୱେ'ଚ୍ଚାଦି। ପୁତ୍ତ ପୁତ୍ତଭାୱେ ସତୀତି ପୁତ୍ତସ୍ସ ପୁତ୍ତସ୍ସ ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତେ ସତି। ବ୍ୟୱହିତେନ ଜନିତେ ଅପଚ୍ଚେପି ନିମିତ୍ତଂ ଅପାଯାପତକାରଣଭାୱୋ ଅତ୍ଥିଯେ ୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କେସନ୍ତି ଆହ-'ପୁତ୍ତେସନ୍ତି ପୁତ୍ତଜାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, କେ ନାତି ଆହ- 'ପାରମ୍ପରିଯେନା'ତି। ଅଭେଦୋପଚାରେନାତି ପୁତ୍ତପୁତ୍ତଭାୱେ ସତିଚ୍ଚାଦିନା ୱୁତ୍ତନଯେନ ଜନକସ୍ସ ୱିଯ ପାରମ୍ପରିଯେନପୁତ୍ତେସମ୍ପିନିମିତ୍ତତା ୱତୋ ଜନକସଦିସତ୍ତା ଜନକାୱ ନାମ ତେ ସିଯୁନ୍ତି ଏୱମଭେଦେନ ଉପଚରଣତୋ ଚିନ୍ତନତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଉଭଯଥାତି ଞାଯେନ ଉପଚାରେନଚାତି ଉଭଯେନ ପକାରେନ, ଏୱମୁଭଯଥାପି ମୂଲପ୍ପକତିଯା ପଚ୍ଚେନାଭିସମ୍ବନ୍ଧା କଥମନନ୍ତର [ମନନ୍ତରାଦି (ପୋତ୍ଥକେ) (ତତ୍ଥ) ପୋତ୍ଥକେ] ଜନିତେନାପଚ୍ଚେନାଦିପୁରିସସମ୍ବନ୍ଧୋଯେନ ତତୋ ଣାଦିପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ସିଯାତି ନାସଙ୍କନୀଯଂ।

ତତୋ ଚାତି ମୂଲପ୍ପକତିତୋ ଚ, ଅପଚ୍ଚସାମଞ୍ଞୱଚନିଚ୍ଛାଯନ୍ତି ଇତ୍ଥି ପୁନପୁଂସକୱିସେସୋପଗ୍ଗାହି ଅପଚ୍ଚସାମଞ୍ଞସ୍ସ ୱଚନିଚ୍ଛାଯଂ।

ଏୱମ୍ମୂଲକତିତୋ- ପଚ୍ଚସାମଞ୍ଞେନ ଣାଦିପ୍ପଚ୍ଚଯଂ ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ଇଦାନି ଅପଚ୍ଚାଦିତୋପି ହୋତେୱ ଣାଦି ସାମଞ୍ଞୱିଧାନା। ସୋ ଚ ବହୁଲାଧିକାରତୋ ଗୁରୁଜନାଯତ୍ତତ୍ତା ତନ୍ନିଯୋଗାଚରଣେନ ପସତ୍ଥେ ଯେୱାପଚ୍ଚେ ବ୍ୟୱହିତଜନିତେପି ଇତ୍ଥିୱଜ୍ଜିତେ ସିଯାତି ଦସ୍ସେତୁମାହ 'ନତ୍ତାଦୀହି'ଚ୍ଚାଦି। ସତିଯେୱ ଗୁରୁଜନେ ସପ୍ପଧାନଭାୱେନ କୁଚ୍ଛିତେ-ପଚ୍ଚେତୁ ନତ୍ତାଦୀୱୁତ୍ତୀହି ୱସିଟ୍ଠାଦୀହି ଣାଦିପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି ୱାସିଟ୍ଠୋତିଆଦି, ଇତ୍ଥିଯଞ୍ଚ ନ ହୋତି ୱାସିଟ୍ଠୀତିଆଦି।

ଅତ୍ଥତୋତି ସାମତ୍ଥିଯତୋ। ଅପଚ୍ଚେ ୱିଧୀଯମାନୋ ପଚ୍ଚଯୋ ଅପଚ୍ଚୱତା ଜାଯମାନୋ ତସ୍ସାପଚ୍ଚନ୍ତି ଅତ୍ଥେ ଜାଯତି। ସୋଚାଯ ମତ୍ଥୱିସେସୋ ଛ(ଟ୍ଠିଯନ୍ତ) ତାଭାୱେ କଥଂ ସିଯାତି ଇଦମେତ୍ଥ ସାମତ୍ଥିଯଂ। ଅନନ୍ତରେ ୱାପଚ୍ଚେ ପୁତ୍ତେ-ଭିଧେୟ୍ୟେ ନତ୍ତାଦୋ ୱାପଚ୍ଚେ-ଭିଧେୟ୍ୟାତି ସସମ୍ବନ୍ଧୋ। କୁତୋଚି ଅପଚ୍ଚୱତା ନତ୍ତାଦୋ ଏୱ। ଇଦଞ୍ଚ ସବ୍ବମ୍ବହୁଲୱଚନେୱ ସମ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଆହ- 'ବହୁଲାଧିକାରା'ତି। ଅପଚ୍ଚେତି ଏକୱଚନେନ ନିଦ୍ଦେସେ ପୁମୁନା ନପୁଂସକେନ କରିଯତି, ତେନେ କସ୍ମିଂ ଯେୱାପଚ୍ଚେ ସିଯା, ନ ବହୂସୁ ୱସିଟ୍ଠସ୍ସାପଚ୍ଚାନି ୱାସିଟ୍ଠାନି, ନ ଦ୍ୱିହି ୱାସିଟ୍ଠାନି, ନ ଦ୍ୱିହିଯଂ ୱାସିଟ୍ଠୀତ୍ୟାସଙ୍କିଯାହ-'ଇଦଞ୍ଚେ'ଚ୍ଚାଦି। ଇଦଞ୍ଚ ଅପଚ୍ଚୱଚନଞ୍ଚ। ଇମିନା ଚେତ୍ଥ ତଥା ନିସ୍ସଯକରଣଂ ଦସ୍ସେତି। ତସ୍ସ ୱଚନିଚ୍ଛାଭାୱତୋତି ତସ୍ସ ଲିଙ୍ଗୱଚନସ୍ସ ସୁତ୍ତେ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛାଯାଭାୱତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

କିଂ ପନ କାରଣଂ ସୁତ୍ତେ ଲିଙ୍ଗୱଚନାୱଚନିଚ୍ଛାଯଂ ତସ୍ସାପ୍ପଧାନତ୍ତା ଯେନକେନଚି ଲିଙ୍ଗାଦିନା ନିଦ୍ଦେସୋ-ୱସ୍ସଂ କତ୍ତବ୍ବୋତି ନାନନ୍ତରିଯକତ୍ତା ତସ୍ସେହୋପାଦାନଂ, ଯଥାଧଞ୍ଞତ୍ଥିନୋପଲାଲାଦିନୋପ୍ପପ୍ପଧାନସ୍ସୋପାଦାନନ୍ତି। ତତୋଯେୱାହ-'ଉପଲକ୍ଖୀଯସ୍ସେତ୍ଥ ପଧାନତ୍ତା'ଚ୍ଚାଦି। ଇତ୍ଥିପୁମତ୍ତଯୁତ୍ତଜଞ୍ଞୱିସେସୋ ଉପଲକ୍ଖୀଯୋ, ଅପଚ୍ଚେତୀଦମୁପଲକ୍ଖଣଂ, ସଯନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତମୁପଲକ୍ଖଣଂ ସଯଂ। କାରିଯପ୍ପଟିପତ୍ତିଯାତି ପୁମେ ନପୁଂସକେପଚ୍ଚେ-ଭିଧେୟ୍ୟେ ୱିଧି ହୋତିଚ୍ଚେୱଂ କାରିଯପ୍ପଟିପତ୍ତିଯା ୱତ୍ତୁଂ ନ ଇଟ୍ଠଂ।

ୱଚନନ୍ତରେପି ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ ୱଚନେ। ଆଣୀତି ଣିପ୍ପଚ୍ଚଯସୁତ୍ତଂ ୱଦତି। ଅଗୋତ୍ତାଦିତୋତି ଯୋଗୋତ୍ତସ୍ସାଦିଭୂତୋ ନ ହୋତି, ତତୋ, ତେନେୱ ''ଆଣୀ''ତି ସୁତ୍ତେ (୪-୫) ୱକ୍ଖତି-'ଅକାରନ୍ତମତ୍ତତୋୱାଯଂଣିନ ଗୋତ୍ତାଦିଭୂତତୋ'ତି। ୱାକ୍ୟସମାସାପୀତି ଯଥାସଙ୍ଖ୍ୟେନାହ। ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେତି ତସ୍ମିଂ ୱାକ୍ୟୋପଦସ୍ସିତେ ଅତ୍ଥେ, ତନ୍ତି ୱାକ୍ୟଂ। ସମାସୱୁତ୍ତିଞ୍ଚ ନିୱତ୍ତେୟ୍ୟୁନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ସତିପନାତି ୱାକାରେ ସତି ତୁ ଅନିଚ୍ଚତ୍ତା ଣପ୍ପଚ୍ଚଯସ୍ସ। ସୋପୀତି ସମାସୋପି, ସମାସୋତିଆଦିନା ପକ୍ଖନ୍ତରମାହ। ତେନ ୱାକ୍ୟସିଦ୍ଧନେନା। ପକ୍ଖେ ୱାକ୍ୟସମାସାପି ସିଯୁନ୍ତି ପକ୍ଖେ ସମାସୱୁତ୍ତିଯା ଏୱ ବାଧିତତ୍ତା ପକ୍ଖନ୍ତରେ ଣାଦିୱୁତ୍ତି ନ ବାଧୀଯତୀତି ୱାକ୍ୟୱୁତ୍ତିଯୋପି ସିଯୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

୨। ୱଚ୍ଛା

ୱଚ୍ଛକଚ୍ଚାଦିନା କଚ୍ଚାଦିଗଣଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତସ୍ସ ୱିଭାଗେନ ନିପ୍ଫତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ 'ୱଚ୍ଛାଦୀହୀ'ତିଆଦିମାହ। ''କଣ୍ହୋ ବ୍ରାହ୍ମଣେ''ତି ଗଣସୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ କଣ୍ହସଦ୍ଦୋ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ୱତ୍ତମାନୋ ଣାନଣାଯ ନପ୍ପଚ୍ଚଯେ ଉପ୍ପାଦଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱମାଦୀହିଚ୍ଚାଦିନା ଆକତିଗଣତ୍ତମସ୍ସ ଦସ୍ସେତି। ''କତାଣିଯୋୱେ''ତି ଗଣସୁତ୍ତଂ, ଦିଚ୍ଚାଦୀସୂତି ଯତୋଣ୍ୟୋ ଦିସ୍ସତି ''ଣ୍ୟ ଦିଚ୍ଚାଦୀହୀ''ତି (୪-୪), ତେ ଦିଚ୍ଚାଦଯୋ, ତେସୁ ପାଠାତି ତଂସୁତ୍ତୁପ୍ପଦେସେ ''କତା ଣିଯୋୱେ''ତି ପାଠାଭାୱେପି ଦିଚ୍ଚା ଦୀନମାକତିଗଣତ୍ତା ପଠିତମେୱ ନାମ ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଶ୍ଚେତି ଶ୍ଚପ୍ପଚ୍ଚଯେ କତେ। ଗୋଭାଦିସଦ୍ଦାତି ଗୋତ୍ତେ ୱଂସେ ଆଦିଭୂତା ସଦ୍ଦା। ୱଂସୋତି ଅନ୍ୱଯୋ। ସୋଯେୱ ଗାୱଂ ସଜାତି ସାଧାରଣଂ ୱିଜାତିୱିନିୱଉନଂ ସକଟାଦିୱଚନଂ ତାଯତୀତି ଗୋଉନ୍ତି ୱୁଉଂ, ତେନାହ-'ଗୋଉଂ ୱଂସୋ'ତି। ତସ୍ସାତି ଗୋଉସ୍ସ, ତସ୍ସାଦଯୋ ଗୋଭାଦଯୋତି ସେସୋ। କେତେ ଗୋଭାଦଯୋଚାହ- 'ସଞ୍ଞାକାରିନୋ'ଚ୍ଚାଦି। ୱଚ୍ଛାଦଯୋ ନଭାଦିନୋ ଅପଚ୍ଚସ୍ସ ଅପଚ୍ଚଂ ତଦପଚ୍ଚାଦି ଚାତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ନଭାଦିନୋ'ଚ୍ଚାଦି।

୩। କତ୍ତି

ଘପସଞ୍ଞନ୍ତାୱେହ୍ଵ ଭୀଯ୍ଯୋ କତ୍ତିକାଦଯୋତି ଗଯ୍ହନ୍ତି। ଯଦି ପନେହ୍ଵ ଅଞ୍ଞେପି ଗଯ୍ହନ୍ତି, ଅହ୍ଵି ପଣ୍ଣିଆଦଯୋ କେଚିଯେୱ କତ୍ତିକାଦୀସୁ ଅନ୍ତୋଗଧା ହୋନ୍ତୀତି ୱତ୍ତୁମାହ- 'ଏହ୍ଵା'ତିଆଦି। ୱିନତା ସୁପଣ୍ଣମାତା, ତେହୀତି ୱିଧୱାଦୀହି। ୱିଧୱାଦିଗଣଂ ଦସ୍ସେତି 'ବନ୍ଧକ'ଚ୍ଚାଦି। ୱିଗତୋ ଧୱୋ ପତି ଅସ୍ସାତି ୱିଧୱା, ବନ୍ଧକୀ ଅଭିସାରିଣୀ।

୪। ଣ୍ୱଦି

ଯସ୍ସ ଚ ଚୱଗ୍ଗୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, କେୱଲଂ ଗଗ୍ଗୋହ୍ଵାତି ଏତ୍ତକମେୱା ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପରସହ୍ଵାଗତଗଗ୍ଗାଦିଗଣେକଦେସଭୂତକୁଣ୍ଡନୀସଦ୍ଦତୋପି କୋଣ୍ଡଞ୍ଞୋତି ମୁଦାହରନ୍ତୋ ସୋ ଗଗ୍ଗାଦିଗଣୋପ୍ପତ୍ରାଭ୍ୟୁପଗତୋତି ୱିଞ୍ଞାପେତି। ତସ୍ମା ତସ୍ମିଂ ଗଗ୍ଗାଦିକେପି ପରସହ୍ଵପଠିତେ ଯୋଯୋ ପଯୋଗୋ ଆଗମେ ଦିସ୍ସତି ୱଚ୍ଛୋ ଅଗ୍ଗିୱେସ୍ସୋଚ୍ଚାଦି। ସୋପୀହ ୱେଦିତବୋତି ଦସ୍ସେତୁମାହ-'ଗଗ୍ଗାଦି'ଚ୍ଚାଦି। ଗଗ୍ଗାଦୀତି ଗଗ୍ଗାଦି ଅଯଂ। ଗୋଉସ୍ସ ଗଗ୍ଗୱଂସସ୍ସ ଆଦିଭୂତେନ ଗଗ୍ଗେନ ଉପଲକ୍ଖିତୋ ଗଣୋ ଗୋଭାଦିଗଣୋ, ତେନ ଗଗ୍ଗୋ ନାମ କୋଚି, ତସ୍ସତ୍ୱପଚ୍ଚଂ ଗଗ୍ଗୀତି ଭୱତି। ପପୁଭାଦୋୱାତି ଅୱଧାରଣଂ ଗଗ୍ଗସ୍ସାପଚ୍ଚଂ ଗଗ୍ଗିଚ୍ଚେୱ ଯଥାସିଯାତି।

୫। ଆଣି

ପକତସ୍ସାତି ''ମାଗଧଂ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣ''ନ୍ତି ୱା ''ନାମସ୍ମା''ତି ୱା ପକତସ୍ସ। ଆତି ନାମୱିସେସନେସତି ''ୱିଧିହ୍ଵିସେସନନ୍ତସ୍ସା''ତି ତଦନ୍ତ ୱିଧିନା ଅକାରନ୍ତୋ ଗଯ୍ହତୀତି ଆହ-'ୱିସେସନେନ ଚା'ତିଆଦି। ଅନନ୍ତରମପଚ୍ଚନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୬। ରାଜ

ପଚ୍ଚଯନ୍ତେନାତି ରାଜଞ୍ଞୋତି ପଚ୍ଚଯନ୍ତେନ। ରାଜଞ୍ଞୋତୀମସ୍ସତ୍ତୋ ଖତ୍ତିଯଜାତୀତି, ରାଜଞ୍ଞଜାତୀତି ଅତ୍ତୋ। ରଞ୍ଞୋ ଅପଚ୍ଚଂ ରାଜାପଚ୍ଚଂ।

୮। ମନୁ

ସମୁଦାଯେନାତି ପଚ୍ଚଯନ୍ତସମୁଦାଯେନ, ଜାତିଯନ୍ତି ମନୁସ୍ସଜାତିଯଂ। ଜାତିସଦ୍ଦାଏତେତି ଇଦଂ ମନୁସ୍ସୋ ମାନୁସୋତି ଏହ୍ଵ ଅପଚ୍ଚହ୍ଵାଭାୱେ ହେତୁୱଚନଂ। ଅପଚ୍ଚତ୍ତୋ ଏହ୍ଵ ନହ୍ଵେୱାତି ଚ ଇଦଂ ୱିସୁଂ ମନୁସ୍ସମାନୁସ ସଞ୍ଞାତସ୍ସ ପଚ୍ଚହ୍ଵସ୍ସାଭାୱଦସ୍ସନହ୍ଵଂ ୱୁଉଂ। ଣୋୱାତି ମନୁନୋ ଅପଚ୍ଚନ୍ତି ଅତ୍ତେ''ଣୋ ୱାପଚ୍ଚେ''ତି (୪-୧) ଣପ୍ପଚ୍ଚଯୋୱ। ନ ଜାତୀତି ବ୍ଯତିରେକମାହ।

୯। ଜନ

ରାଜସମ୍ବନ୍ଧେତି ରଞ୍ଞେତି ୱୁଉରାଜସମ୍ବନ୍ଧେ। ପଞ୍ଚାଲାନଂ ଖତ୍ତିଯାନଂ ଅପଚ୍ଚଂ, ପଞ୍ଚାଲାନଂ ଜନପଦାନଂ ରାଜାତି ୱା ଏୱମେହ୍ଵ ୱି(ଭାଗୋ) ୱେଦିତବୋ ଓକ୍କାକାନଂ ଅପଚ୍ଚଂ ରାଜା ୱା ଓକ୍କାକୋ।

୧୧। ଣରା

ସାମଞ୍ଞେନ ରତ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସାହ୍ଵମାହ- 'କୁଙ୍କୁମାଦିନା'ତି। ଅଞ୍ଞଥା 'ରାଗୋ କୁସୁମ୍ଭାଦୀ'ତି ୱୁଉତ୍ତା କୁସୁମ୍ଭାଦିନାତି (ୱୁଉଂ) ସିଯା, ରଞ୍ଜି ଅଯ ମହ୍ଵି ଅଭିସଙ୍ଗେ'ଭୋଜନେ ରତ୍ତୋ'ତି। ଅହ୍ଵି ୱଣ୍ଣୱିସେସେ 'ରତ୍ତୋଗୋ'ତି, ଲୋହିତୋତ୍ୱତ୍ତୋ, ଅହ୍ଵି ସୁକ୍ଖସଜ ୱଣ୍ଣନ୍ତରାପାଦନେ'ରତ୍ତୋ ପଟୋ'ତି। ଇହ ତୁ ତତିଯେ-ହ୍ଵେ ୱଉମାନୋ ଗଯ୍ହତୀତି ୱୁଉଂ- 'ୱଣ୍ଣନ୍ତରମାପାଦିତ'ନ୍ତି। ରାଗାତି।

ଅତ୍ଥଗ୍ଗହଣନ୍ତି ଅତ୍ଥପ୍ପଧାନତ୍ତା ନିଦ୍ଦେସସ୍ସ ୱୁତ୍ତଂ। ତଞ୍ଚାଚରିୟାନ ମୁପଦେସତୋ ଅୱିଚ୍ଛିନ୍ନା (ଚରିୟ) ପାରମ୍ପରିୟାୱଗମ୍ମତେ, ରାଗାଡି କସାୱ ସଙ୍ଖାତଅତ୍ଥନିଦ୍ଦେସୋ। ତେନାତି ପଟସ୍ସ ରତ୍ତଭାୱେ ରାଗସ୍ସ କରଣନିଦ୍ଦେସୋ, ରତ୍ତନ୍ତି ପଚ୍ଚୟତ୍ଥନିଦ୍ଦେସୋ, ପଚ୍ଚୟୋ ଚାୟଂ କସା ୱତ୍ଥତୋ ଭୱତ୍ତସମ୍ଭୱା, ତେନ ସୁତ୍ତେ ରାଗାଡି ୱୁତ୍ତେପି ତଙ୍କାଚକା କସାୱସଦ୍ଦାତି ୱିଞ୍ଞାୟତି, ରାଗାଡି ପନ ତେନାତି ରାଗସ୍ସେୱ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେପି ତବ୍ଭାୱେନା [ତଙ୍କାୱକଭାୱେନା-ତି ଭୱିତଙ୍କଂ] ହ୍ୱୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ, ତଙ୍କାଚକା ଚ ହୋନ୍ତୋ'ତେନ ରତ୍ତ'ନ୍ତି ଅତ୍ଥେ ହୋତୀତି କସାୱେନ ରତ୍ତନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାୟତୀତି ରାଗୱାଚିନୋ ତଦ୍ଧିତପଚ୍ଚୟଂ ସମ୍ପଜ୍ଜତି, ତେନ 'ଣ ରାଗା ତେନ ରତ୍ତ'ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେପି ଲବ୍ଭମାନତ୍ଥୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ- 'ରାଗୱାଚିତଦ୍ଧିତନ୍ତତୋ'ତି। ସୁତ୍ତେ ପନ ରାଗେନ ରତ୍ତନ୍ତେତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ରାଗା ରାଗୱାଚୀସଦ୍ଦା ତଦ୍ଧିତନ୍ତା ଣପ୍ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଭିଧାନତୋତି ଉପଚାରୱସେନ କଥନତୋ। ୱିନାପି ତେନାତି ତଂପଚ୍ଚୟଂ ୱିନାପି।

୧୨। ନକ୍ଖ

ତଦ୍ଧିତନ୍ତତୋ ୱିଚ୍ଛନ୍ଦଂ ତେନାତି ଅନୁୱତ୍ତତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସୁତ୍ତେ ଅୟମତ୍ଥୋ ''ଇନ୍ଦୁୟୁତ୍ତେନ ନକ୍ଖତ୍ତେନ ଲକ୍ଖିତୋ ଚେ କାଲୋ, ତଦା ତେନ ଲକ୍ଖିତେ କାଲେତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ତଦ୍ଧିତନ୍ତତୋ ନକ୍ଖତ୍ତା ଣୋ ହୋତୀ''ତି। ସୁତ୍ତୱିୱରଣେ ତୁ ତଞ୍ଚେତ୍ଥାଦିକମଧିପ୍ପାୟୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାତ୍ଥନୁୱୁତ୍ତିୟା ତଦ୍ଧିତନ୍ତତୋତି ଲବ୍ଭତି ନକ୍ଖତ୍ତେନାତି ସୁତତ୍ତାତି, କାଲେତି ପନ ଅତ୍ଥନିଦ୍ଦେସତୋ ଣପ୍ପଚ୍ଚୟାଧେୟ୍ୟସ୍ସ କାଲୋ ଆଧାରୋତି ୱିଞ୍ଞାୟତୀତି 'ଲକ୍ଖିତେ କାଲେ'ତି ୱୁତ୍ତଂ, ୱିସେସ୍ସଗତୱିଭତ୍ତିୟା ୱିଚାରିତାୟ ୱିସେସନ ଗତା ଚ (ୱିଚାରିତା) ନାମାତି ଆହ- 'ନକ୍ଖତ୍ତେନେ'ତିଚ୍ଚାଦି, ଇହ କେଚି ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକସଙ୍ଖାତଂ କିରିୟାସଭାୱମିଚ୍ଛନ୍ତି ଅନିଚ୍ଚଂ, ଅପରେ ତୁ ଦବ୍ବସଭାୱଂ ନିଚ୍ଚଂ। ତସ୍ସୋ ଭୟସ୍ସପି କାଲସ୍ସ ଚନ୍ଦୟୁତ୍ତେନ ଫୁସ୍ସାଦିନା ଲକ୍ଖିୟଭାୱା ଲକ୍ଖଣେ ତଦ୍ଧିୟା ୟୁତ୍ତନ୍ତି ୱତ୍ତୁମାହ- 'କିରିୟା ରୂପୋ କାଲୋ'ଚ୍ଚାଦି।

ୱିସେସାୱସାୟୋତି କାଲସ୍ସ ୱିସେସାୱଧାରଣତ୍ଥମେୱ ହି 'ଫୁସ୍ସୀ ରତ୍ତି'ଚ୍ଚାଦି। ଲୋକେ ପୟୁଜ୍ଜତେ। ଗୁରୁନାତି ଏତ୍ଥ ଗୁରୁ ଜୀୱୋ, ନ ନକ୍ଖତ୍ତଂ, ଚନ୍ଦୟୁତ୍ତତା ପନେତ୍ଥ ଅତ୍ଥି… ଚନ୍ଦୟୁତ୍ତେନ ଗୁରୁନା ରତ୍ତିୟା ଲକ୍ଖିତତ୍ତା। କତ୍ତିକାୟ ଲକ୍ଖିତୋ ମୁହୁତ୍ତୋତି ଏତ୍ଥ ଚନ୍ଦଂ ୱିନା କତ୍ତିକାୟ ତୁ କେୱଲାୟ ମୁହୁତ୍ତୋ କାଲୋ ଲକ୍ଖିତୋ 'କତ୍ତିକା ମୁହୁତ୍ତୋ'ତି। ଫୁସ୍ସେନ ଲକ୍ଖିତା ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧୀତି ଏତ୍ଥ ଫୁସ୍ସେନିନ୍ଦୁୟୁତ୍ତେନ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧି ଲକ୍ଖିତା ନ କାଲୋ ଫୁସ୍ସୋତି। ନକ୍ଖତ୍ତୟୁତ୍ତସ୍ସ କାଲସ୍ସ ରତ୍ତ୍ୟାଦିୱିସେସାପରାମାସେନ ନକ୍ଖତ୍ତୱାଚିତୋ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ପଚ୍ଚୟସ୍ସ ସୁତ୍ତନ୍ତରେନ ଲୋପଂ ୱିଧାୟ ପୁନ ଅଞ୍ଞେନ ସୁତ୍ତେନ ୟୁତ୍ତାତି ଦେସୱିଧାନେନ ସକଲିଙ୍ଗସଙ୍ଖ୍ୟାୟୁତ୍ତେହି-ଟ୍ଠମଭିଧାନଂ ପରେହି, ତଦାହ- 'ଅହୋ ରତ୍ତୋ'ଚ୍ଚାଦି।

ରତ୍ତ୍ୟାଦିୱିସେସାପରାମାସେନାତି ଫୁସ୍ସୀ ରତ୍ତି ଫୁସ୍ସୋ ଅହୋତି ଏୱଂ ରତ୍ତ୍ୟାଦିୱିସେସସ୍ସ ଅପରାମାସେନ ଅସମ୍ଫସ୍ସେନ ଅଗ୍ଗହଣେନ। ସକଲିଙ୍ଗସଙ୍ଖ୍ୟାୟୁତ୍ତେନାତି ଫୁସ୍ସକତ୍ତିକାଦୀନଂ ୟଂୟଂ ଲିଙ୍ଗଂ ୟାୟା ସଙ୍ଖ୍ୟା, ଅତ୍ତନିୟେହି ତେହି ତେହି ଲିଙ୍ଗେହି ତାହିତାହି ଚ ସଙ୍ଖ୍ୟାହି ୟୁତ୍ତେନ ନକ୍ଖତ୍ତସଦ୍ଦେନ। ନ ତଦୁପଲକ୍ଖିତୋ କାଲୋତି କତ୍ତିକା ସଦ୍ଦୋବହୁୱଚନନ୍ତୋ ବହୁତାରକତ୍ତା କତ୍ତିକାୟ, ତାୟକତ୍ତିକାୟ ଲକ୍ଖିତୋକାଲୋପରେହିୱିୟ ନ କଥୀୟତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ତଦୁପଲକ୍ଖିତସ୍ସକାଲସ୍ସେୱକତ୍ତିକାସଦ୍ଦେନାଭିଧାନେ କୋ ଦୋସୋ ୟେ ନେୱମୁଚ୍ଚତେଚ୍ଚାହ- 'ଅଜ୍ଜେତି'ଚ୍ଚାଦି। ଇମିନା ଚ ପରମତେ ଦୋସୋ ଉବ୍ଭାୱିତୋ, ତଦତ୍ଥତ୍ତେ ସତୀତି ତଦୁପଲକ୍ଖିତକାଲତ୍ଥତ୍ତେ ସତି।

ସତ୍ତମୀ ସିୟାତି ନକ୍ଖତ୍ତସଦ୍ଦା ତଦ୍ଧିତଲୋପନ୍ତା ଫୁସ୍ସେନ ପାୟସଂ ଭୁଞ୍ଜେୟ୍ୟ, ଫୁସ୍ସେ ପାୟସଂ ଭୁଞ୍ଜେୟ୍ୟା'ତ୍ୟାଦୋ ଆଧେୟ୍ୟନ୍ତରାପେକ୍ଖା ସିୟା ସତ୍ତମୀ, ୟା ସୁତ୍ତନ୍ତରେନ ୱିଧୀୟତି ପାଣିନୀୟେହି, ତତୋ 'ଅଜ୍ଜକତ୍ତିକା'ତେତ୍ଥାପ୍ୟାଧେୟ୍ୟନ୍ତରାପେକ୍ଖା ସତ୍ତମୀ ସିୟା ଲୋପନ୍ତତ୍ତା 'ଅଜ୍ଜକତ୍ତିକାସୂ'ତି, ନ ପଠମା। ପଠମାୟେୱ ପନାୟଂ ପୟୋଗୋ 'ଅଜ୍ଜକତ୍ତିକା,ତି। ଅଜ୍ଜେତ୍ୱଧିକରଣପ୍ପଧାନୋ ଅହୋରତ୍ତକାଲୱାଚୀ ସଦ୍ଦୋ, କତ୍ତିକାସଦ୍ଦୋପି ତଦ୍ଧିତଲୋପେନ ତକ୍କାଲାଭିଧାୟକୋ, ତତୋ ୟେୱୌଭିନ୍ନମ୍ପିସାମାନାଧିକରଣ୍ୟା କତ୍ତିକାୟୋପ୍ୟଧିକରଣଂ ସମ୍ପଜ୍ଜନ୍ତେ, ତଞ୍ଚ ନ ୱିନାଧେୟ୍ୟେନ ହୋତୀତ୍ୟାଧେୟ୍ୟନ୍ତରାପେକ୍ଖାୟଂ ତେସୁ ସତ୍ତମୀୟେୱ ସିୟା, ନ ପଠମା (ଉପ) ପଜ୍ଜେୟ୍ୟାତ୍ୟଧିପ୍ପାୟୋ। ଅତ୍ତନୋଦାନି ଦସ୍ସନେ ସତ୍ତମିୟା ଅପ୍ପସଙ୍ଗଂ ପଠମାୟେୱୋପପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ଚନ୍ଦେ ପନୂପଚାରେନେ'ଚ୍ଚାଦି, ନାଧେୟ୍ୟନ୍ତରାପେକ୍ଖାଇନେନ ସତ୍ତମିୟା ଅପ୍ପସଙ୍ଗମାହ। ଏୱଞ୍ଚରହି ୱଚନମନ୍ତରେନ ପରେସଂ ୱିୟ ସତ୍ତମୀୱିଧାୟକଂ କଥଂ କତ୍ତିକାୟ ଜାତୋଚ୍ଚାସଙ୍କିୟ ତମ୍ପଟିପାଦେତୁମାହ- 'କତ୍ତିକାୟ ଜାତୋ'ଚ୍ଚାଦି। ବହୁୱଚନନ୍ତତ୍ତେପି କତ୍ତିକାୟ ଜାତିୟମେକ ୱଚନନ୍ତଂ। ପକାରନ୍ତରମାହ- 'ଲୋପୋତି'ଚ୍ଚାଦି। ଲୋପେନାତି କତ୍ତିକାହି ଇନ୍ଦୁୟୁତ୍ତାହି ଲକ୍ଖିତୋ କାଲୋତି ୱିଗ୍ଗୟ୍ହ କତଣପ୍ପଚ୍ଚୟସ୍ସ ଲୋପେନ।

୧୩। ସାସ୍ସ

ସେତି ପଠମନ୍ତାତି ସାତି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠପଠମନ୍ତା, ଯଂ ପଠମନ୍ତନ୍ତି ସାଚେତି ଦସ୍ସିତଂ ପଠମନ୍ତମାହ। ପଠମନ୍ତସ୍ସ ଦେୱତାପୁଣ୍ଣମାସିତ୍ତଭାୱତୋ ତଦତ୍ଥମଭେଦେନାହ- 'ସା'ତି। କା ସା ଦେୱତାଇଚାହ- 'ଲୋକପ୍ପସିଦ୍ଧାଯେୱ ଦେୱତା'ତି। ଯାଗସମ୍ପଦାନମ୍ପି ଲୋକେ ଦେୱତାତି ପସିଦ୍ଧନ୍ତି ଯାଗସ୍ସ ଯଜିତବ୍ବସ୍ସ ପୁରୋଡାସାଦିନୋ ସମ୍ପଦାନମ୍ପି ପଟିଗ୍ଗାହକୋ ପିନ୍ଦାଦି ଲୋକେ ଦେଯ୍ୟସ୍ସ ପୁରୋଡାସାଦିନୋ ଦେୱତା ସାମୀତି ପସିଦ୍ଧନ୍ତନ୍ତ୍ୱେତ୍ଥୋ, ଇନ୍ଦୋ ଦେୱତା ଅସ୍ସ ଇନ୍ଦଂ, ଆଦିଚ୍ଚୋ ଦେୱତା ଅସ୍ସ ଆଦିଚ୍ଚଂ, ହୱି ପୁରୋଡାସାଦି ଯାଗଦବ୍ବଂ।

ମନ୍ତଥୋମନୀଯମ୍ପି ଦେୱତାତି ପସିଦ୍ଧନ୍ତି ଯେନ ମନ୍ତେନ ଯୋ ଥୂଯତେ ସୋ ତସ୍ସ ମନ୍ତସ୍ସ ଦେୱତା ସାମୀତି ଲୋକେ ପସିଦ୍ଧନ୍ତନ୍ତ୍ୱେତ୍ଥୋ ମହିନ୍ଦୋ ଯମୋ ୱରୁଣୋ ଦେୱତା ଅସ୍ସାତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ୱୁତ୍ତନଯ ମେୱାତି "ନକ୍ଖତ୍ତେନିନ୍ଦୁଯୁତ୍ତେନ କାଲେ"ତି ସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ। ଜାତ୍ୟେକୱଚନଂ ମଘାଯାତି, ତାରକରୂପାନମ୍ପନ ବହୁତ୍ତା ମଘାସଦ୍ଦୋ ବହୁୱଚନନ୍ତୋ। ପାଣିନୀଯା "ସାସ୍ମିଂ ପୁଣ୍ଣମାସୀତି ସଞ୍ଞାଯ"ନ୍ତି (୪-୨-୨୧) ସୁତ୍ତଯିତ୍ୱା ଫୁସ୍ସୀ ପୁଣ୍ଣମାସୀ ଅସ୍ମିଂ ଫୁସ୍ସୋ ମାସୋ ଫୁସ୍ସୋ ଅଦ୍ଧମାସୋ ଫୁସ୍ସୋ ସଂୱଚ୍ଛରୋତି ସଞ୍ଞାଯଂ ପଟିପାଦେନ୍ତି, ତେନ ତେସଂ ଫୁସ୍ସୀ ପୁଣ୍ଣମାସୀ ଅସ୍ମିଂ ପଞ୍ଚଦସରତ୍ତେତି ଏତ୍ଥ ଚ ଭତକମାସେ ଚ ତଦ୍ଧିତୋ ନ ଭୱତି। ଇଧ ପନ 'ସଞ୍ଞାଯ'ନ୍ତି ୱଚନାଭାୱେ ଭତକମାସେପି ଛଟ୍ଠନ୍ତ୍ୱେ ଭୱତୀତ୍ୟାସଙ୍କ ୱିରଚଯତି 'ଭତକମାସେପି'ଚ୍ଚାଦି। ପୁଣ୍ଣୋ ମା ଇଚ୍ଚତ୍ର ମାସଦ୍ଦୋ ଚନ୍ଦପରିଯାଯୋତି ଆହ- 'ମାସଦ୍ଦେନେ'ଚ୍ଚାଦି। ପୁଣ୍ଣୋ ମା ଅସ୍ସନ୍ତି ନିବ୍ବଚନାତି ଏତ୍ଥ ପୁଣ୍ଣମାସୀସଦ୍ଦସ୍ସ ପୁଣ୍ଣୋ ମା ଅସ୍ସନ୍ତି ନୀହରିତ୍ୱା ୱଚନାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୁତ୍ତିଯା ଅତ୍ଥସ୍ସ ଫୁଟୀକରଣାଯ ୱୁତ୍ତଂ- 'ସୋ ପୁଣ୍ଣୋ ତିଆଦି। ତସ୍ସନ୍ତି ପୁଣ୍ଣମାସିଯଂ। ସାପୁଣ୍ଣମାସୀ, ଭତକସ୍ସ ଭତିଯା କମ୍ମକାରକସ୍ସ ଯୋ ତିଂସତି ରତ୍ତୋ ମାସୋ ପରିଛିନ୍ନନିଯମିତୋ, ତସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧିନୀ ନେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଯସ୍ସଞ୍ଚତିଥୀଯନ୍ତି ଅନିଯମେନ ପଟିପଦାଦିମାହ। ଅତୋଏୱ ଚ ନିପାତନାତି ଇମସ୍ସାୱ ନିପାତନା, ତେନେୱାହ- 'ସୁତ୍ତେ ୱଚନମେୱ ନିପାତନ'ନ୍ତି। ମାସସୁତିଯାଇଚାଦୋ ସାଧିପ୍ପାଯମତ୍ଥଂ ୱିୱରତି 'ଯଦିପି'ଚ୍ଚାଦିନା। ଅସ୍ସାତି ସାମଞ୍ଞୱଚନେପି 'ସାସ୍ସ ଦେୱତା ପୁଣ୍ଣମାସୀ'ତି ସୁତ୍ତେ ଅସ୍ସାତି ଅୱିସେସୱଚନେପି ସୋଯେୱ ପୁଣ୍ଣମାସୀସଦ୍ଦେ ସୂଯମାନୋ ମାସୋଯେୱ ଛଟ୍ଠନ୍ତ୍ୱେତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ପଞ୍ଚଦସରତ୍ତାଦୋତି ପରେସଂ ସଞ୍ଞାଗହଣେନ ନିୱତ୍ତିତପଞ୍ଚଦସରତ୍ତାଦୋ। ଅଥ ଅଦ୍ଧମାସସଂୱଚ୍ଛରାନମ୍ପି ଉଦାହରଣତ୍ତେ ନୋପଞ୍ଞାସୋ କସ୍ମା ନ କତୋଇଚାହ- 'ଅଦ୍ଧମାସସଂୱଚ୍ଛରାନ'ମିଚ୍ଚାଦି। ଏୱମ୍ପଞ୍ଞତେ "ଅଦ୍ଧମାସସଂୱଚ୍ଛରାନଂ ନ ପଚ୍ଚଯେନୋଜୁକମଭିଧାନମପି ତୁ ସଂୱଚ୍ଛରେପି ଫୁସ୍ସାଦିମାସସମ୍ଭୱାସ୍ମିଂ ସଂୱଚ୍ଛରେ ଫୁସ୍ସେନ ମାସେନ ସମ୍ବନ୍ଧା ଫୁସ୍ସୋତ୍ଯୁପଚାରୀଯତେ, ଯଥା ଚ ଫୁସ୍ସାଦିମାସସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଅଦ୍ଧମାସୋ ଫୁସ୍ସୋ ଅଦ୍ଧମାସୋତ୍ଯୁପଚାରୀଯତେ , ନ ପନୋଜୁକନ୍ତି ତେସମୁଦାହରଣତ୍ତେ ନାନୁପାଦାନ"ନ୍ତି।

୧୪। ତମ

ନାକତ୍ତୂନତ୍ଥୋତି ଣସ୍ସାକତ୍ତୂନତ୍ଥୋ ନ ହୋତି। ଯଦ୍ୟାକତ୍ତୂନତ୍ଥୋ ଅସ୍ସ, ତଦା ଚାନୁକଡ୍ଢିତଂ ନୋତ୍ତରତ୍ରାନୁକତ୍ତେୟ୍ୟାତି ମଞ୍ଞତେ, କୋଚିଯେୱ ହୋତୀତି ହୋନ୍ତୀତି ଇତୋ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଆନେତବ୍ବଂ। ତଦା ଦେସସ୍ସାତି ଇମିନା "ତଦାଦେସା ତଗ୍ଗହଣେନ ଗଯ୍ହନ୍ତୀ"ତି ପରିଭାସମୁପଲକ୍ଖେତି। କତଯାଦେସସ୍ସାପୀତି କତୋ ଯାଦେସୋ ଯସ୍ସ ତସ୍ସ କତଯାଦେସସ୍ସାପୀତି। ଇକାରସ୍ସାତି ଯାଦେସତୋ ପୁବ୍ବେ ଇକାରସ୍ସ, ଇମିନା ଚାଦେସାଦେସୀନମଭେଦୋ ଦସ୍ସିତୋ। ତସଦ୍ଦେ ନେକେନାପି ପଚ୍ଚେକାଭିସମ୍ବନ୍ଧେ ସିଦ୍ଧେତି ଏୱମଞ୍ଞତେ- "ଯଥା'ତେନ କତଂକୀତ' (୪-୨୯) ନ୍ତ୍ୟାଦିସୁତ୍ତେ ଏକୋୱ ତସଦ୍ଦୋ ବହୂହି ପଚ୍ଚଯତ୍ତେହି ସମ୍ବଜ୍ଝତେ, ତଥିହାପି ଏକମେୱ ତସଦ୍ଦଗ୍ଗହଣଂ 'ତମଧୀତେ ତଂଜାନାତୀ'ତି ପଚ୍ଚେକମଭିସମ୍ବଜ୍ଝତେ, ତସ୍ମା କିମେତଦତ୍ଥେନ ଦ୍ୱିତଗ୍ଗହଣେନେ"ତି। ଦ୍ୱିତଗ୍ଗହଣେ ପଯୋଜନଉଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତତ୍ଥ ପଠମଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଜାନନିଚ୍ଚାଦିନାଧିପ୍ପାଯମାୱୀକତ୍ୱା ଦ୍ୱିତଗ୍ଗହଣମିଚ୍ଚାଦିନା ପଦତ୍ଥମାହ।

ତତ୍ଥ-'ଯୋ ଯମଧୀତେ ଜାନାତି ଚା'ତି ଇମିନା ଦ୍ୱିତଗ୍ଗହଣାଭାୱେ ପଚ୍ଚଯତ୍ଥାୱଯୱସ୍ସ ସମୁଚ୍ଚଯପ୍ପସଙ୍ଗମାହ। ସମୁଚ୍ଚଯେ ସତି(ଯୋ) ଯମଧୀତେ ଜାନାତି ଚ, ତତ୍ଥେୱ ସିଯା, ଯୋ ପନାଧୀତେ କେୱଲଂ, ନ (ଜାନାତି) ତତ୍ଥ ନ ସିଯାତି ବୋଧଯିତୁଂ ବ୍ୟଭିଚାରମାହ'ନ ପଚ୍ଚେକାତି ସମ୍ବନ୍ଧେନେ'ତି। ଯଥା "ତେନ କଥଂ କୀତ"ମିଚ୍ଚାଦୋ "ତେନ ଜିତଂ ଜଯତି"ଚ୍ଚାଦି ପଚ୍ଚେକସମ୍ବନ୍ଧେନ ଭୱତି ଏୱମ୍ପାୱିଞ୍ଞାଯୀତି ଯଥେଚ୍ଚାଦି କସ୍ସାତ୍ଥୋ। 'ତେନ କତଂ କୀତ"ମିଚ୍ଚାଦୀହି ଅୱତ୍ୱା "ତେନ ଜିତଂ ଜଯତି"ଚ୍ଚାଦିସୁତ୍ତେକଦେସୱଚନମତ୍ଥବ୍ବତ୍ତି ତଥା ୱୁତ୍ତେ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ, ତେନ ଜିତମିଚ୍ଚାଦୋ ଜଯନାଦିକା କିରିଯାନେ କଦବ୍ବସମୱାଯିତ୍ତେନ ପସିଦ୍ଧାତି ଯୁତ୍ତୋ ତତ୍ଥ ପଚ୍ଚେକାଭିସମ୍ବନ୍ଧୋ, ନେୱମତ୍ଥେନ ୱେଦନା ପ୍ୟେକଦବ୍ବସମୱାଯିତ୍ତାଭିଯ୍ୟୋତ୍ୟଧିପ୍ପାଯୋ।

ଇଦାନି ଦୁତିଯଂ ଦସ୍ସେତି 'ଜାନନ'ମିଚ୍ଚାଦି, ନିମିତ୍ତ ମିଟ୍ଠାନିଟ୍ଠବୋଧକାରଣଂ ମୁହୁତ୍ତୋ କତ୍ତିକାଦି, ଉପ୍ପାତୋ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠସୂଚକଂ ପଥୱିସମୁଦ୍ଦାଦୀନଂ ସଭାୱପରିଚ୍ଚାଗେନାଞ୍ଞତତ୍ତଗମନଂ। ଜାନନସାମଞ୍ଞେତି ନିମିତ୍ତାଦୀନଂ ଜାନନ ସାମଞ୍ଞେ। 'ଯଥାୱୁତ୍ତଜାନନସ୍ସ ଅତ୍ଥେନ ୱିସଯତ୍ତେ ହେତୁମାହ- 'ତଂ ଜାନାତୀତି ତସଦ୍ଦେନ ଅଧୀଯମାନପରାମସତୋ'ତି। ତତିଯଂ ଦସ୍ସେତି 'ଯତୋ ଚେ'ଚ୍ଚାଦିନା। ଯତୋ ଚ ଉପ୍ପନ୍ନେନ ୱିଧିନା ଅତ୍ଥେନ ଞାତୁ

ଅଭିଧାନମ୍ପସିଦ୍ଧନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ପୋତ୍ଥକେସୁ ପନ ଅଚ୍ଛେତ୍ତୁଞ୍ଚାତୁସୁତି ପାଠୋ ଦିସ୍ସତି, ଏତ୍ଥାଯମଧିପ୍ପାୟୋ ''କତ୍ଥଚି ପସିଦ୍ଧିୱିସୟୋ ହୋତି ତସଦ୍ଦୋ, ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ ସୁବୋଧାଲଙ୍କାରଟୀକାୟଂ ପକ୍କନ୍ତୱିସୟୋ ତଥା ପସିଦ୍ଧୱିସୟୋ ଅନୁଭୂତୱିସୟୋ ଚ ତଂସଦ୍ଦୋ ୟଂ ସଦ୍ଦଂ ନା ପେକ୍ଖତେ'ତି, ତସ୍ମା ପସିଦ୍ଧିୱିସୟେନ ତସଦ୍ଦେନ ପୁଥଗେୱ ପସିଦ୍ଧିୟା ଉପସଙ୍ଗହତ୍ଥଂ ଦ୍ୱିତଗ୍ଗହଣଂ କତ୍ତଙ୍କ''ନ୍ତି। ଅତ୍ଥଉଯେ ୱତ୍ତମାନସ୍ସ ତୁ ତସଦସ୍ସ ସୱିସୟୋ ୱିସେସୋ ତତୋୱାଛିକେହି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୧୫। ତସ୍ସ

ୱିସୟସଦ୍ଦୋ ଗାମସମୁଦାୟେପି ୱତ୍ତତେ, ଗାମସମୁଦାୟୋ ଚ ନାମ ଦେସୋୟେୱ, ତେନାହ ୱିସୟୋପି ଗାମସମୁଦାୟତ୍ତା ଦେସୋୟେୱା'ତି, ଇମିନା ୱିସୟଦେସସଦ୍ଦାନଂ ସମାନାଧିକରଣତ୍ତମାହ। ୱସାତି ଦେସୱାସିନୋ ୱସାତୟୋ, ଅନୁୱାକୋ ଗଚ୍ଛୱିସେସୋ।

୧୬। ନିୱା

ତନ୍ନାମେଚ୍ଚାଦିନା ନ କେୱଲଂ ନିୱାସେୟେୱ, ଅଥଖୋ ୱତ୍ଥମାନେସୁ ପୀତି ଦସ୍ସେତି। ପଚ୍ଚୟନ୍ତଂ ସେଚ୍ଚାଦି। ଦେସନାମନ୍ତୱତି ଚତୂସୁ ଅତ୍ଥେସୂତି ୱିଞ୍ଞାୟତି, ତେନାହ-'ନିୱାସାଦୋ ୱିଧୀ'ତି। ନିୱାସାଦୋତି ନିୱାସ ଅଦୂରଭୱନିଙ୍କତ୍ତଅଛିଅତ୍ଥେସୁ। ସଂହିତନାମଂ ନାମ ଲୋକିୟସଦ୍ଦୱୋହାରାପ୍ପସଙ୍ଗମଞ୍ଞସଦ୍ଦୱୋହାରେନୁପାତ୍ତନାମଂ।

୧୭। ଅଦୂ

ନଗରମ୍ପି ଦେସୋୟେୱାତି ଆହ- 'ଅଦୂରଭୱ'ନ୍ତି।

୧୮। ତେନ

ୟଥାୟୋଗନ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତିୟଂ ୱୁତ୍ତୟଥାୟୋଗସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ।

୧୯। ତମି

ପଚ୍ଚୟନ୍ତନାମେତି ପଚ୍ଚୟନ୍ତନାମଂ ୟସ୍ସ ସତ୍ତମ୍ୟତ୍ଥଭୂତସ୍ସ ଦେସସ୍ସ ହସ୍ମିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ନାଞ୍ଞସ୍ସେତି ଭୂମାଦିୱିସିଟ୍ଠତ୍ତୟୁତ୍ତତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ପଚ୍ଚୟନ୍ତନାମଂ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ବଦରା ବଚ୍ଚଜା ଅସ୍ମିଂ ଦେସେ ସନ୍ତୀତି ୱିଗ୍ଗହୋ।

୨୧। ଅଜ୍ଜା

ହୀୟତ୍ତନୋତି ''ସରମ୍ହା ଦ୍ୱେ''ତି (୧୩୪) ଦ୍ୱିତ୍ତଂ।

୨୩। ଅମା

ଅମାସହ ଭୱୋ ଅମଚ୍ଚୋ।

୨୪। ମଜ୍ଝା

ମଜ୍ଝେ ଭୱୋ ମଜ୍ଝିମୋ, ଅନ୍ତେ ଭୱୋ ଅନ୍ତିମୋ ଇଚ୍ଚାଦି।

୨୫। କଣ

ମଗଧେସୁ ଅରଞ୍ଞେ ଗଙ୍ଗାୟଂ ପବ୍ବତେ ୱନେ କୁଲେ ବାରାଣସିୟଂ ଚମ୍ପାୟଂ ମିଥିଲାୟଂ ସଞ୍ଜାତୋତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ''ଦିସ୍ସନ୍ତଞ୍ଞେପି ପଚ୍ଚୟା''ତି (୪-୧୨୦) ଏୟ୍ୟକୋତି ସେସୋ। ପଚ୍ଚୟନ୍ତରଦସ୍ସନେ ସତି ଇମିନାୱ ସୁତ୍ତେନ ଇତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ରାପି ପଚ୍ଚୟନ୍ତରାନି ହୋନ୍ତୀତି ସେସୋ, ଗାମେ ଭୱୋ

ଉଦରେ ଭଣ୍ଡୋ ପଞ୍ଚାଳେସୁ ଭଣ୍ଡୋ ବୋଧିପକ୍ଖେ ଭଣ୍ଡୋତି ୱିଗ୍ଗହୋ।

୨୬। ଣିକୋ

ସରଦେ ଭଣ୍ଡୋ, ଭଣ୍ଡା ୱାତି ୱିଗ୍ଗହୋ।

୨୭। ତମସ୍ସ

ସିପ୍ପସଦ୍ଦତ୍ଥମାହ-'ଲୋସଲ୍ଲ'ନ୍ତି। ତମେୱ ବ୍ଯଞ୍ଜୟତି 'କିରିଯେ'ଚ୍ଚାଦିନା, କରଣଂ କିରିଯା ୱାଦନାଦିକସ୍ସ ଅଭ୍ଭାସୋ, ସୋ ପୁବ୍ବୋ ଯସ୍ସାତି ସମାସୋ, ୱୀଣାଦିସଦ୍ଦେହି କିମୁଚ୍ଚତେଚ୍ଚାହ- 'ୱୀଣାଦି'ଚ୍ଚାଦି, ଦବ୍ବଂ ତଂତଂସମୁଦାଯରୂପଂ। ସିପ୍ପଞ୍ଚାତି ୱତ୍ୱା ତଦତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେତି 'କିରିଯା ୱିସେସୋ'ତି। ୱାଦନାଦିକିରିଯାଯ ୱିସିଟ୍ଠୋ ଜାନନକିରିଯାୱିସେସୋତି ଅତ୍ଥୋ, ଇମିନା ୱୀଣାଦିସଦ୍ଦା ଦବ୍ବତ୍ଥୱୁତ୍ତିନୋ ୱାଦନାଦିକିରିଯଂ କିରିଯା ୱିସେସଞ୍ଚ ସିପ୍ପମୁପଚାରେନ ୱଦନ୍ତୀତି ଦୀପେତି। ଇତିସଦ୍ଦୋ ହେତୁମ୍ହି। ସାଯେୱେତି ଅଭ୍ଭାସିତବ୍ବା ଜାନନକିରିଯାୱିସେସସ୍ସ ପୁବ୍ବଭୂତା ୱାଦନକିରିଯା, ୱିସେସେତୁଂ ଯୁତ୍ତା ୱୀଣାଦିସଦ୍ଦେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଯୁତ୍ତତା ଚେତ୍ଥ… ୱୀଣାଦିୱାଦନୱସେନ ସିପ୍ପସ୍ସ ଗହେତବ୍ବଭାୱତୋ, କଥଂ ୱୀଣାଦିସଦ୍ଦେହି ଦବ୍ବୱୁତ୍ତୀତି ୱାଦନା ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଆହ- 'ୱୀଣାଦି ୱିସଯତ୍ତା'ତି, ୱାଦନୱୁତ୍ତିୱୀଣାଦିସଦ୍ଦାନଂ ସିପ୍ପୱୁତ୍ତିତଂ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସୋ ପମାୱସେନ ୱତ୍ତୁମାହ- 'ଯଥେ'ଚ୍ଚାଦି। ୱୀଣାଦିୱାଦନନ୍ତି ଯଥେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱୁତ୍ତମେୱ ଫୁଟଯନ୍ତୋ ୱୁତ୍ତିଗନ୍ଥସ୍ସ ମୁଖଂ ୱିୱରୀଯତି 'କିରିଯେ'ଚ୍ଚାଦିନା। କିରିଯାତ୍ଥାସପୁବ୍ବକଂ ଞାଣକ୍ଖମଂ କୋସଲ୍ଲଂ ୱାଦନକିରିଯା ୱିସଯତ୍ତା ୱୀଣାୱାଦନମିଚ୍ଚନେନ କିରିଯାସଦ୍ଦେନ ୱୁଚ୍ଚତୀତ୍ୱତ୍ଥୋ। ମୁଦଙ୍ଗଂ ମୁଦଙ୍ଗୱାଦନଂ ସିପ୍ପମସ୍ସ, ୱଂସୋ ସିପ୍ପମସ୍ସାତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ସୀଲମଦ୍ଦବ୍ବଂ କଥଂ ପଂସୁକୂଲାଦି(ନୋ) ସୀଲତ୍ଥସମାନାଧିକରଣତ୍ତେନାଭିଧାନନ୍ତ୍ୟାହ- 'ପଂସୁକୂଲାଦିଧାରଣ'ମିଚ୍ଚାଦି। ତଞ୍ଚ ସୀଲନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଅପ୍ପିଚ୍ଛତାଯାତି ପଚ୍ଚଯପ୍ପିଚ୍ଛତାଯ। ସନ୍ତୁଟ୍ଠିତାଯାତି ଚତୂସୁ ପଚ୍ଚଯେସୁ ଦ୍ୱାଦସୱିଧସନ୍ତୁଟ୍ଠିଯା। ଅନୁୱିଧୀଯମାନଂ କରୀଯମାନଂ। ଫଲନିରପେକ୍ଖନ୍ତି ଇମିନା ଇଧ ଲୋକେ ଚୀୱରାଦିହେତୁ ପଣିଧାଯ ପଂସୁକୂଲ ଧାରଣାଦିଂ ପଟିକ୍ଖିପତି, ସୀଲଂ ତପ୍ପରଭାୱେନ ସେୱନା। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି ''ପଂସୁକୂଲାଦିଧାରଣଂ ପଂସୁକୂଲାଦିୱିସଯନ୍ତି ପଂସୁକୂଲାଦିସଦ୍ଦେନୋପଚାରେନାଭିଧୀଯତେ, ସୀଲଂ ପଂସୁକୂଲଧାରଣୱିସଯନ୍ତି ପଂସୁକୂଲାଦି ସଦ୍ଦେନୋପଚାରେନୋଚ୍ଚତୀ''ତି। ତିଚୀୱରଂ ସୀଲମସ୍ସାତି ୱିଗ୍ଗହୋ ତେସଂ ଗୁଠଓ ପଣ୍ଣମସ୍ସାତି ୱିଗ୍ଗହୋ ତୋମରଂ, ମୁଗ୍ଗରୋ ପହରଣମସ୍ସାତି ୱିଗ୍ଗହୋ, ଉପଧୀଯତ୍ଯୁପରିଆଧୀଯତୀତି ରଥଙ୍ଗଂ ୱୁଚ୍ଚତି। କାମକ୍ଖନ୍ଧକିଲେସାଭିସଙ୍ଖାରା ୱା ଉପଧି ଉପଦଧାତି ସୁଖଂ ଦୁକ୍ଖଂୱାତି କତ୍ୱା।

୨୮। ଡଂହନ୍ତି

ବହୁମ୍ହି ଭୂତାନଗତେସ୍ୱପି ପଚ୍ଚଯଭାୱେ କାରଣମାହ-'ସଙ୍ଖ୍ୟାକାଲାନମୱିଚ୍ଛିତତ୍ତା'ତି, ସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତାଯ ଏକସଙ୍ଖ୍ୟାଯ ୱତ୍ତମାନକା ଲସ୍ସେୱ ଚ ୱତ୍ତୁମନିଚ୍ଛିତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ତଦୁପାଦାନନ୍ତୁତି ତେସମେକୱଚନାଦୀନମୁପାଦାନନ୍ତୁ। ତଂ ନାନନ୍ତରୀଯ କତ୍ତାତି ଉପଲକ୍ଖଣୱସେନ ତେସଂ ୱଚନକାଲନ୍ତରାନମୱିନାଭାୱିତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ହନ୍ତିଚ୍ଚାଦିତ୍ଥାତ୍ୱନ୍ତସ୍ସ କିରିଯାପ୍ପଧାନତ୍ତେ କଥଂ ଣାଦୀନଂ ତଦତ୍ଥେ ଜାଯମାନାନଂ ସାଧନପ୍ପଧାନତ୍ତ ମିଚ୍ଚତ୍ର ହେତୁମାହ 'ସଭାୱତୋ'ତି। ମୀନେ ହନ୍ତୀତି ମେନିକୋ। ଅଜିହ୍ୱା ଅନିମିସା ଚ ମଚ୍ଛା, ଦିଟ୍ଠୋୱ ସନ୍ଦିଟ୍ଠନ୍ତି ଇମିନା ସଂସଦ୍ଦସ୍ସ ୱିସୁଂ ଅତ୍ଥଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମୋତି ନୱୱିଧୋ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମୋ, ଫଲଧମ୍ମୋପି ହେଟ୍ଠିମୋ ସକଦାଗାମିୱିପସ୍ସନାଦୀନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ଉପରିମଗ୍ଗାଧିଗମସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯଭାୱତୋ ପରିଯାଯତୋ ଦିସ୍ସମାନୋୱ ୱଟ୍ଟଭଯଂ ନିୱତ୍ତେତି, ଭାୱନାଭିସମଯୱସେନ ମଗ୍ଗଧମ୍ମୋ ସଚ୍ଛିକିରିଯାଭିସମଯୱସେନ ନିବ୍ବାନଧମ୍ମୋ।

ୱଟ୍ଟଭଯନ୍ତି କମ୍ମକିଲେସୱିପାକସଙ୍ଖାତଂ ତିୱିଧୱଟ୍ଟଭଯଂ। ୱିଧାନ ୱଚନନ୍ତି ଅପ୍ପତ୍ତେ-ତ୍ଥେ ନିଯୋଗସଙ୍ଖାତୱିଧିନୋ ପକାସତଂ ଏହିପସ୍ସ ୱଚନଂ। ପରିସୁଦ୍ଧତ୍ତାତି କିଲେସମଲୱିରହେନ ସବ୍ବଥା ୱିସୁଦ୍ଧତ୍ତା। ଅମନୁଞ୍ଞମ୍ପି କଦାଚି ସପ୍ପଯୋଜନଂ ଯଥାସଭାୱପ୍ପକାସନେନ ଦସ୍ସେତବ୍ବଂ ଭୱେଯ୍ୟାତି ତଦଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ତେନାହ 'ୱିଜ୍ଜମାନମ୍ପି ଚେ'ଚ୍ଚାଦି। ନନୁ ଚ ଏହିପସ୍ସାତି ତ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତା, ତସ୍ମା ନେତେତି ପଚ୍ଚଯୋ ପପ୍ପୋତି, ତଥାହି ପାଟିପଦିକତୋ ପଚ୍ଚଯୱିଧାନମ୍ପଟିପାଦିତଂ, ନ ତ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତତୋ ନାପି ୱାକ୍ୟତୋ, ତସ୍ମା କଥମେହିପସ୍ସିକୋତି ହୋତୀତି ଆହ-'ଏହିପସ୍ସସଦ୍ଦୋଚାଯ'ମିଚ୍ଚାଦି। ପଦସମୁଦାଯସ୍ସାନୁକରଣୋତି ପଦସମୂହସ୍ସ ଅନୁକରଣଭୂତୋ ଏକୋ ଏହିପସ୍ସସଦ୍ଦୋ। ଅଥୱା ଏହି ଆଗଚ୍ଛ ଇମଂ ଧମ୍ମଂ ପସ୍ସାତି ଯୋ ଅପ୍ପତ୍ତେ-ତ୍ଥେ ନିଯୋଗସଙ୍ଖାତୋ ୱିଧି, ତଦ୍ୱାଚକୋ ଯନିପାତୋ ଏହିପସ୍ସାତି, ଏହିପସ୍ସୱିଧିଂ ଅରହତୀତି ଏହିପସ୍ସିକୋ, ଅଥୱା ଏହିଚ୍ଚେୱ ନିପାତୋ, ଦସ୍ସନଂ

ଞାପନଂ ପସ୍ସୋ, ଏହୀତି ପସ୍ସୋ ଞାପନଂ ଏହିପସ୍ସୋ, ଏହିପସ୍ସଂ ଅରହତୀତି ଏହିପସ୍ସିକୋ।

୨୯। ତେନ

ଏକୀଭାୱୋତି ମୁଗ୍ଗେହି ସଂସଟ୍ଠାନଂ ମାସାନମିୱ ମିସ୍ସୀଭାୱୋ। ଏସୋତି ସଂସଗ୍ଗୋ, ଉକ୍କଂସେନାତି ଉକ୍କଂସାଧାନେନ [ଉକ୍ଂସସାଧନେନ (ପୋତ୍ଥକେ)] ଚ ଭୱିତଦ୍ଧନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ । ସଂସଗ୍ଗୋକ୍କଂସାନଂ ସହଭାୱସ୍ସ ଅନେକନ୍ତି କଣ୍ଡେ କାରଣମାହ- 'ଅସୁଚିଦଙ୍କେ'ଚ୍ଚାଦିନା। ବ୍ଯତିରେକମାହ- 'ନୁକ୍କଂସୋ'ତି ଯତ୍ଥ ସଂସଗ୍ଗରହିତଂ କେୱଲମଭିସଙ୍ଖତମତ୍ଥି, ତତ୍ଥ ପଚ୍ଚଯମୁଦାହରଣେନ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ୱିଜ୍ଜାଯ ସହ ସଂସଗ୍ଗସ୍ସାୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତେ କାରଣଂ ୱଦତି 'ରୂପୀ ଧମ୍ମତ୍ତା'ତିଆଦି। ରୂପଂ ଭୂତୋପାଦାଯଭେଦମସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ରୂପୀ, ଘଟାଦି ସଂସଟ୍ଠଂ ଭତ୍ତାଦି। ତସ୍ସ ଧମ୍ମୋ ସଭାୱୋ ସଂସଗ୍ଗୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ତତ୍ତଂ, ତସ୍ମା, ତସ୍ସାତି ସଂସଗ୍ଗସ୍ସ, ୱିଜ୍ଜାଦ୍ୱରୂପୀ… ଯଥାୱୁତ୍ତ ରୂପସଭାୱାଭାୱା, ତେନାହ- 'ୱିଜ୍ଜାଯ ଚ ଅରୂପିତ୍ତା'ତି ଚରେିଚ୍ଚନ୍ଧାତୁଯେୱ ଚରତି।

ୱାଚସିକଂ ମାନସିକନ୍ତି ''ମନାଦୀନଂ ସକ, ଯଂକିଞ୍ଚୀତି ସତାଦିକଂ ଯଂକିଞ୍ଚି। ବାହୁଲକେନେୱେତ୍ଥାୱଧାରଣଂ ଲବ୍ଭତୀତି ୱୁତ୍ତଂ- 'ତତୋ ୱା'ତି, ଦେୱଦତ୍ତେନ କୀତୋତି ସୋ ଅତ୍ଥୋ ତଦତ୍ଥୋ, ତସ୍ସ ଅପ୍ପତୀତି ଅଭିଧାନସତ୍ତିୱେକଲ୍ଲେନ ୱୁତ୍ତିଯମନୱଗମୋ, ଦେୱଦତ୍ତିକୋତି ହି ୱୁତ୍ତେ ଦେୱଦତ୍ତେନ କୀତୋତ୍ଯଯମତ୍ଥୋ ନପ୍ପତୀଯତେ… ତାଦିସ ସଦ୍ଦସତ୍ତିୱେକଲ୍ଲେନ ତଦତ୍ଥସ୍ସାନମିଧୀଯମାନତ୍ତା, ଅୱଗମୋ ଚ ନାମ ସତି ସାମତ୍ଥିଯେ ସିଯାତି ଇମମତ୍ଥଂ ସଙ୍ଖେପତୋ ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ତଦତ୍ଥାପ୍ପତୀତିଯା'ତିଆଦି।

ଅଭିଧାନଲକ୍ଖଣତ୍ତନ୍ତି ଅଭିଧାନଂ ସତି ସାମତ୍ଥିଯେ ୱାକ୍ଯେ ୱଚନୀଯସ୍ସାତ୍ଥସ୍ସ ୱୁତ୍ତିଯା କଥନଂ ଲକ୍ଖଣଂ ସଭାୱୋ ଯେସନ୍ତେ ଅଭିଧାନଲକ୍ଖଣା, ତେସଂ ଭାୱୋ ତତ୍ତଂ, ତଦ୍ଧାଦିସମାପ୍ପେୱମେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ମରିଚେନ ଅଭିସଙ୍ଖତଂ ସଂସଟ୍ଠଂ ୱାତି, ସଲାକାଯ ଜିତନ୍ତି ୱିଗ୍ଗହୋ।

୩୦। ତସ୍ସ

ଯୋ ''ଦିସ୍ସନ୍ତଞ୍ଞେପି ପଚ୍ଚଯା''ତି (୪-୧୨୦)

୩୪। ଣୋ

ପୱୁତ୍ତେପୀତି କଚ୍ଚାଯନେନ ପୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥେ ''ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ''ତିସ୍ମିଂଣୋ ହୋତେୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୩୫। ଗୱା

ଦୁନୋ ରୁକ୍ଖସ୍ସ।

୩୮। ମାତା

ମାତାପିତୁନ୍ନଂ ମାତାପିତରୋତି ମାତୁଯା ମାତାପିତରୋ ପିତୁସ୍ସ ମାତାପିତରୋ, ନ ଏକମେକତୋ ଦ୍ୱୀସୂତି ଏକତୋ ଏକତୋ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଦ୍ୱୀସୁଦ୍ୱୀସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ନ ଭୱତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୩୯। ହିତେ

ମାତୁ ହିତୋ, ପିତୁ ହିତୋତି ୱିଗ୍ଗହୋ।

୪୦। ନିନ୍ଦ

ସେନ ରୂପେନ ଞାତେପି ୱିସେସରୂପେନ ଅଞ୍ଞାତୋ ଅଞ୍ଞାତୱିସେସୋ। କଟ୍ଠାଦିମଯା ଯା ପଟିମା ତମ୍ପଟିଚ୍ଛନ୍ଦକଂ। ସମ୍ବନ୍ଧୋ ସସ୍ସାମୀଲକ୍ଖଣୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ସମ୍ବନ୍ଧି କସ୍ସାତି କିଂ ସଦ୍ଦନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ, ସୋୱ ୱିସେସୋ, ସମ୍ବନ୍ଧିୱିସେସୋ ୱିସଯୋ ଅସ୍ସ ଅଞ୍ଞାଣସ୍ସାତି ସମାସୋ। ପଯୋଗାସନ୍ତୱାତି ଅଯମସ୍ସୋତି ୱୁତ୍ତ ଅସ୍ସପ୍ପକତିଯାପି ପଯୋଗା ସନ୍ତୱା। ତଥାହି ଯଦି ଯସ୍ସାଚନ୍ତମଜାନନଂ ସିଯା ତଥା ସତି ସବ୍ବଥା ୱତ୍ଥୁଜାନନାଭାୱେ ପକତିଯେୱ ନ ସିଯା, ନ ହି ସବ୍ବଥା ଅୱିଞ୍ଞାତତ୍ଥୋ ସଦ୍ଦୋ ପଯୋଗମହରତି, ତସ୍ମା ସରୂପେନ ଞାତସ୍ସ ଯସ୍ସ ୱିସେସୋ ଅୱିଞ୍ଞାତୋ, ସୋଯେୱିଧ ଅଞ୍ଞାତୋ-

ତିମତୋତି ୱିଞ୍ଞାଯତେ, ଅଞ୍ଞାତୋ-ସ୍ସୋକସ୍ସ [ଅଞ୍ଞାତୋ ସେସଞ୍ଞସ୍ସ (ପୋତ୍ଥକେ)] ୱା କୁତୋତିୱା କିଂ ସଭାୱୋ ୱେତି ହି ଅସ୍ସକୋତି। କପ୍ପଚ୍ଛଯନ୍ତୋ ହତ୍ଥିକୈଚ୍ଛଯନ୍ନାମଧେଯ୍ଯଂ ନାମଂ ଯସ୍ସ ହତ୍ଥିୱିଯାତି ଦସ୍ସିତପଟିଭାଗସ୍ସ ସୋ କପ୍ପଚ୍ଛଯନ୍ତନାମଧେଯ୍ଯୋ। ଅଭିନିୱେସେନ ୱା ସିଛନ୍ତି ଯଥା ଅଜ୍ଜୁନାଦିୱେସଧାରିନି ଅଜ୍ଜୁନାଦିସଦ୍ଦେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ପଟିମାଯାତି ଏତ୍ଥ ପୂଜନତ୍ଥା ଏୱ ପଟିମା ଗହିତା, ମୋରସମାନ ନାମତ୍ତା ମୋରୋୱିଯାତି ଯୋଜନା, ଚଞ୍ଚା ତିଣପୁରିସୋ, ଇଧ ପନ ତଂ ସଦିସୋ ପୁରିସୋ ମନୁସ୍ସୋ ଚଞ୍ଚା। ଅକସ୍ମା ଏୱ ଆକସ୍ମିକଂ ''ସକତ୍ଥେ''ତି (୪-୧୨୨) ଣିକୋ। ଯଂକିଞ୍ଚି ଅବୁଦ୍ଧିପୁବ୍ବକଂ, ତମାକସ୍ମିକଂ, ତସ୍ମିଂ ଆକସ୍ମିକେଭିଧେଯ୍ଯେ ସତି ଇୱସଦ୍ଦତ୍ଥେ ୱତ୍ତମାନତୋ ଈଯୋ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। କାକୋ ଚ ତାଲଞ୍ଚ ଫଲଂ କାକତାଲାନି, ତେସମିୱ ମିଲନଂ। ଅଜାଖଗ୍ଗାନମିୱ ମିଲନଂ ଯଦାକସ୍ମିକଂ, କିଞ୍ଚି ତମ ଜାଖଗ୍ଗୀଯଂ , ଣୋ ଇୱତ୍ଥେ। ସକ୍କରନ୍ତି ''ସଂଯୋଗେ କ୍ୱଚୀ''ତି (୪-୧୨୫) ୱୁଦ୍ଧ୍ୱଭାୱୋ। ମୁନୀୱ, ବାଲୋୱ, କୁଲିସମିୱ, ଏକସାଲାଇୱାତି ୱିଗ୍ଗହୋ, ଲୋହିତୋୱ ଲୋହିତିକୋ ଫଟିକମଣି।

୪୧। ତମସ୍ସ

ଦୋଣାଦୀତ୍ୱାଦିସଦ୍ଦେନ ଖାରସତାଦଯୋପି ପରିମାଣୱିସେସା ଗଯ୍ହନ୍ତି। ସଙ୍ଖ୍ୟା ଅସୀତିପଞ୍ଚାଦଯୋ, ଅଞ୍ଞଂ ୱା ଯଂକିଞ୍ଚୀତି ଉପଚ୍ଛକାଯାଦି, ସୋଳସ ଦୋଣା ଏକା ଖାରୀ। ନନୁ ପଞ୍ଚକଂ ଗଚ୍ଛଜାତନ୍ତି ୱଦ୍ଧା ଅଞ୍ଞଂ ୱା ସଙ୍ଘାଦିକନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ତଂ କଥଂ ପାଣିନିଯେହି ୱିଯ ''ସଙ୍ଖ୍ୟାଯ ସଞ୍ଞାସଙ୍ଘସୁତ୍ତାଜ୍ଝଯନେସୂ''ତି (୫-୧-୫୮) ସୁତ୍ତିତତ୍ତାଭାୱାତି ମନସି ନିଧାଯ 'ସଙ୍ଖ୍ୟାୱାଚୀହି'ଚ୍ଚାଦି ୱୁତ୍ତଂ। ''ଆଦସହି ସଙ୍ଖ୍ୟେଯେ ୱତ୍ତନ୍ତୀ''ତି ପଞ୍ଚସଦ୍ଦସ୍ସ ସଙ୍ଖ୍ୟେଯେ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଆହ- 'ପଞ୍ଚାୱଯୱା'ତି। ପରିମାଣସଦ୍ଦସନ୍ନିଧାନେ ସଙ୍ଖ୍ୟାନେପି ପଞ୍ଚସଦ୍ଦୋତି ମଞ୍ଞମାନୋ ଆହ- 'ପଞ୍ଚସଙ୍ଖ୍ୟାନଞ୍ଚେ'ତି। ପଞ୍ଚା ୱୁତ୍ତଯୋତି ପଞ୍ଚୱାରା, ରୂପାନୀତି ଚ ପରିଯାଯନ୍ତରେନ ଆୱୁତ୍ତିସଦ୍ଦସ୍ସେ ୱାଚ୍ଚଂ ବ୍ୟତ୍ତଂ କରୋତି।

୪୪। କିମ୍ହା

ନନୁ ସୁତ୍ତେ ସଙ୍ଖ୍ୟାଯନ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ କତ୍ଥାଦଯୋ ଚ ପଯୋଗା ସଙ୍ଖ୍ୟା ପରିମାଣେଯେୱ ଦିସ୍ସନ୍ତି କଥଂ ନାମେତ୍ଥାଯଂ ୱିଧୀତି ଆହ- 'ବହୁଲେ'ଚ୍ଚାଦି। ସଙ୍ଖ୍ୟାପରିମାଣେଯେୱାଯଂ ୱିଧୀତି କିଂ ସଦ୍ଦେ ସଙ୍ଖ୍ୟାପରିମାଣ ୱିସଯେଯେୱ ୱତ୍ତମାନେ ଅଯଂ ରତ୍ୱାଦିକୋ ୱିଧୀତି ଅତ୍ଥୋ, ନନୁ ଚେତ୍ଥ କିଂ ସଦ୍ଦୋ ପଞ୍ଚେ ୱତ୍ତମାନୋ କଥଂ ସଙ୍ଖ୍ୟାପରିମାଣେ ୱତ୍ତତେତି ୱୁଚ୍ଚତେ, ଯଜ୍ଜପି ସଙ୍ଖ୍ୟାପରିମାଣେ ନ ୱତ୍ତତେ, ତଥାପି ସଙ୍ଖ୍ୟାପରିମାଣସ୍ସ ପୁଚ୍ଛିଯମାନତ୍ତା ସଙ୍ଖ୍ୟାପରିମାଣୱିସଯେ ୱତ୍ତତେ ୱାତି। ବହୁଲାଧିକାର ପଯୋଗସାମତ୍ଥିଯହେତୁନିଦସ୍ସନେ ଫଲମାହ- 'ଯତ୍ରଦ୍ୱି'ଚ୍ଚାଦି, ପରିଚ୍ଛେଦକତ୍ତେନ ପରିମାଣକତ୍ତେନ। ଅଯମେତ୍ଥାଧିପ୍ପାଯୋ ''ଯଦାକିମିଦଂ ସଙ୍ଖ୍ୟା ପରିମାଣମେସଂ ଦସନ୍ନଂ ନ କିଞ୍ଚି ଅପ୍ପକମେୱେତନ୍ତି ସଙ୍ଖ୍ୟାପରିମାଣମେୱ କିଂ ସଦ୍ଦେନ ନିଦ୍ଦୀଯତେ, ତଦାପି ସଙ୍ଖ୍ୟା ପରିମାଣସ୍ସ ନିଦ୍ଦୀଯମାନତ୍ତା ସଙ୍ଖ୍ୟାପରିମାଣୱିସଯତ୍ତମେୱେତି ଖେପେ ୱତ୍ତମାନାପି କିଂ ସଦ୍ଦା ରତିଚ୍ଚାଦି ସିଯା, ବହୁଲାଧିକାରାଦିତୋୱ ପନେତ୍ଥ ନ ସିଯା''ତି। ରକାରାନୁବନ୍ଧା ଇସଦ୍ଦଲୋପତ୍ଥାତି ଯୋଜନା।

୪୫। ସଞ୍ଜାତଂ

ବୁଭୁକ୍ଖାପିପାସପ୍ପକତୀହି ଖସନ୍ତାହି ଅକମ୍ମୱଚନିଚ୍ଛାଯଂ ''ଗମନତ୍ଥା କମ୍ମକାଧାରେ ଚା''ତି (୫-୫୯) କତ୍ତରି କ୍ତେ ଞିମ୍ହି ଚ ବୁଭୁକ୍ଖିତୋ ପିପାସିତୋତି ସିଦ୍ଧେପି ୱତ୍ତମାନେ ପଯୋଗତ୍ଥଂ ବୁଭୁକ୍ଖାପିପାସାତି ପାଠୋ।

୪୬। ମାନେ

ସଦ୍ଦମ୍ପରିଚ୍ଛେଦରୂପନ୍ତି ଉମ୍ମାନପରିମାଣାଦିକଂ ସଦ୍ଦଂ ପରିଚ୍ଛେଦରୂପଂ। ତତ୍ର ଚ ଉଚ୍ଚତ୍ତେନ ମାନମୁମ୍ମାନଂ, ସଦ୍ଦତୋ ମାନଂ ପରିମାଣଂ।

୪୭। ତଗ୍ଗୋ

''ପମାଣପରିମାଣେହି ସଙ୍ଖ୍ୟାଯଚାପି ସଂସଯେ ମତ୍ତୋୱତ୍ତକୋ''ତି (୫-୨-୩୭) ପାଣିନିଯୱତ୍ତକକାରୱଚନଂ, ତତ୍ଥ ପମାଣ ମାଯାମୋ। ସଙ୍ଖ୍ୟାଯାତି ପଞ୍ଚମୀ। ଏତେହି ସଂସଯେ ମତ୍ତୋ ୱତ୍ତକୋତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିଦତ୍ଥିମତ୍ତଂ ରତନମତ୍ତଂ ୱାତିଆଦୀନି କମେନ ତତ୍ଥୋଦାହରଣାନି।

ନ ୱତ୍ତନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତୱତ୍ତକୱଚନଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେ ତସ୍ମିଂ ୱିଦତ୍ଥିମତ୍ତଂ ରତନମତ୍ତଂ ୱାତିଆଦି(ନା) ଯଂକିଞ୍ଚି ଦଣ୍ଡପୁବ୍ବଣ୍ଡାଦିକଂ [ପଣ୍ଡାଦିକଂ

(ପୋତ୍ଥକେ)] ସଂସଯିତଂ, ତେନ ମାନସଙ୍ଖାତସ୍ସ ପରିଚ୍ଛେଦସ୍ସାଭାୱା କଥମେତେ ପଯୋଗା ସିଯୁନ୍ତି ଆସଙ୍କିଯ ତତ୍ଥ କାରଣମାହ- 'ତଥାଭ୍ଯୂହନତୋ ସିଦ୍ଧତ୍ତା'ତି। ତଥାଭ୍ଯୂହନତୋତି ୱିଦତ୍ଥିମାନମ୍ପମାଣମସ୍ସ ରତନମ୍ପାନ ମସ୍ସାତ୍ୱାଦିନା ତେନପ୍ପକାରେନ ଅଭ୍ଯୂହନତୋ ଅଭ୍ଯୁପଗମତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସଂସଯୋ ଚ ନାମ ଉଭଯପକ୍ଖପରାମସନେ ସତି ସିଯାତି ଯଥାୱୁତ୍ତମବ୍ଭୂହନଂ ସାଧେତୁମାହ-ନାନ୍ତରେନେ'ଚ୍ଚାଦି। ପକ୍ଖଦ୍ୱଯେହୀତି ୱିଦତ୍ଥି ମାନମସ୍ସ ରତନମ୍ପାନମସ୍ସାତି ଏୱମାଦିକେହି ପକ୍ଖଦ୍ୱଯେହି। ଅଭ୍ଯୂହନଂ ସଂସଯସ୍ସାତି ଗମ୍ଯତେ। ଜଣ୍ଣୁ ମାନମସ୍ସ ଜଣ୍ଣୁତଗ୍ଘଂ।

୪୮। ଣୋଚ

ପୁରିସୋ ପମାଣମସ୍ସାତି ୱିଗ୍ଗହୋ।

୪୯। ଅଯୂ

ଉପାଧ୍ଯନ୍ତରୋପାଦାନାତି 'ଅଂସେ'ତି ନିମିତ୍ତନ୍ତରୋପାଦାନା ନିୱତ୍ତତୀତି ଯୋଜନା।

୫୦। ସଙ୍ଖ୍ଯା

ସତ୍ତୁତୀସାସଦସନ୍ତାଯ ସଙ୍ଖ୍ଯାଯ ପଠମନ୍ତାଯ ଅସ୍ମିଂ ସତସହସ୍ସେ ଅଧିକା ସଙ୍ଖ୍ଯାତି ଅତ୍ଥେ ଡୋ ଭୱତୀତି ସୁତ୍ତତ୍ଥୋ। ସତ୍ତୁତୀସା ସଦସନ୍ତାତି ପଠମାୱଚନଂ ପଠମନ୍ତତୋ ୱିଧିଞ୍ଞାପନତ୍ଥଂ। ନନୁ ଚ ସୁତ୍ତେ 'ସତସହସ୍ସ ସତସହସ୍ସେ ଡୋ'ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ, ତଥା ସତି ୱୁତ୍ତିଯଂ କଥଂ 'ସତଂ ସହସ୍ସଂ ସତସହସ୍ସଂ ୱା'ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତ୍ୟାସଙ୍କିଯାହ-ଉଭଯଥାୱଗମା'ତିଆଦି। ଉଭଯଥାୱଗମାତି ସତଂ ସହସ୍ସନ୍ତି ଚ ସତସହସ୍ସନ୍ତି ଚ ଉଭଯପ୍ପକାରେନାୱଗମା, ଉଭଯଥାୱଗମୋ ପଯୋଗ ଦସ୍ସନଞ୍ଚେତ୍ଥ ଏୱଂ ୱିୱରଣେ କାରଣନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପଚ୍ଚଯତ୍ଥେନ ସମାନଜାତିଯେ ପକତ୍ଯତ୍ଥେ ସତୀତି ଯେନକେନଚି ସୁୱଣ୍ଣକହାପଣାଦିନା ପଚ୍ଚଯତ୍ଥେନ ସମାନଜାତିଯେ। ସୁୱଣ୍ଣମାସକଦୀନ [ସୁୱଣ୍ଣକହାପଣାଦୀନଂ (ପୋତ୍ଥକେ)] ମସମାନ ଜାତିଯାନଂ। ଅକେୱଲଂ ଚୋଦାହରଣଂ ଦସ୍ସେତୁଂ 'ଏକୱୀସ'ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅନିପ୍ଫନ୍ନତ୍ତା ସଦ୍ଦାନମିଧ ପଚ୍ଚଯଗ୍ଗହଣପରିଭାସାୱତାରୋ ନତ୍ଥି।

୫୧। ତସ୍ସ

ନନୁ ଚ ସଙ୍ଖ୍ଯାସଦ୍ଦୋ ସଙ୍ଖ୍ଯାନେ ସଙ୍ଖ୍ଯେଯ୍ଯେ ଚ ୱତ୍ତତେ, କଥମେତ୍ଥ ସଙ୍ଖ୍ଯାନେୱସିତା ୱୁତ୍ତି ଯେନେୱଂ ୱିୱରଣଂ କତମିଚ୍ଚାହ- 'ଯଦିପି'ଚ୍ଚାଦି, ପଚ୍ଚାସନ୍ନଂ ସଙ୍ଖ୍ଯାସଦ୍ଦସ୍ସାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଇମିନା ଚ କରଣସାଧନୋ-ଯଂ ପୂରଣସଦ୍ଦୋତି ୱିଞ୍ଞାପେତି। ଯତୋତି ୱୁତ୍ତଯଂ ସଦ୍ଦସମ୍ବନ୍ଧିନା ତଂସଦ୍ଦେନ ସେତି ଉଲ୍ଲିଙ୍ଗିତସ୍ସ ସଙ୍ଖ୍ଯାତିଅତ୍ଥମୁପଦସ୍ସିଯ ସାଯେୱ ପୂରୀଯତେତୀମସ୍ସ କମ୍ମଭାୱେନ ତିଟ୍ଠତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ତେନ ପୂରଣେନ ପୂରୀଯତେ'ତି ଆହ।

ସମ୍ପଜ୍ଜତେତି ପୂରୀଯତେତ୍ଯସ୍ସତ୍ଥମାଚିକ୍ଖତି। ଅନେନେତଂ ଦସ୍ସେତି ''(ନ) ଘଟିକାଦୀନମିୱ ଦଦ୍ଧାନଂ ଦଦ୍ଧନ୍ତରେ ନାତିରିତ୍ତୀକରଣଂ ସଙ୍ଖ୍ଯାଯ ପୂରଣଂ କିଞ୍ଚରହି ତସ୍ସ ସମ୍ପତ୍ତିଯେୱା''ତି। ଅଥ କାଯଂ ୱଚୋଯୁତ୍ତି 'ସାସଙ୍ଖ୍ଯା ପୂରୀଯତେ ଯେନେ'ତି, ଯାୱତା ସାତି ଯସ୍ମା ପଚ୍ଚଯୋ ୱିହିତୋ ତସ୍ସ ସଙ୍ଖ୍ଯାସଦ୍ଦସ୍ସ ପରାମାସୋ ତସ୍ସ ଚ ପୂରଣେନ ଅଭେଦୋଚ୍ଚାସଙ୍କିଯାହ- 'ଅଭେଦେନୋଚ୍ଚତେ ସଙ୍ଖ୍ଯା ପୂରୀଯତେ ଯେନେତୀ'ତି ଅଭିଧାନାଭିଧେଯ୍ଯାନମଭେଦୋପଚାରେନ ୱୁଚ୍ଚତୀତ୍ଯତ୍ଥୋ, ସଙ୍ଖ୍ଯେଯ୍ଯପୂରଣେ ଡୋ ନ ହୋତୀତି ୱତ୍ୱା ତଦତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେତୁମାହ- 'ଦ୍ୱାଦସନ୍ନ'ମିଚ୍ଚାଦି। ସୋ ଘଟୋ ତାସଂ ଘଟିକାନଂ ପୂରଣୋ ଦଦ୍ଧାନଂ ଦଦ୍ଧନ୍ତରେ ନାତି ରିତ୍ତୀକରଣୱସେନ। ୱୀସତିଯା ପୂରଣୋତିଆଦିନା ୱିଗ୍ଗହୋ।

୫୪। ଛା

କଚ୍ଚାଯନେନ ''ଦ୍ୱିତୀହି ତିଯୋ''ତି (୨-୮-୪୨) ସୁତ୍ତେନ ଦ୍ୱିତିସଦ୍ଦେହି ତିଯପ୍ପଚ୍ଚଯଂ ୱିଧାଯ ''ତିଯେ ଦୁତାପି ଚା''ତି (୨-୮-୪୩) ଦ୍ୱିତୀନଂ ଦୁତାଦେସେନ ଦୁତିଯଂ ତତିଯନ୍ତି ଚ ''ଚତୁଚ୍ଛେହି ଥଠା''ତି (୨-୮-୪୧) ସୁତ୍ତେନ ଚତୁତୋ ଥପ୍ପଚ୍ଚଯଂ ୱିଧାଯ ଦ୍ୱିତ୍ତେନ ଚତୁତ୍ଥନ୍ତି ଚ ନିପ୍ଫାଦିତଂ। ଇଧ ତଥା ଭାୱେନ କଥଂ ତେ ସିଜ୍ଝନ୍ତୀତି ଆସଙ୍କିଯ ୱୁତ୍ତିଯଂ 'କଥ'ମିଚ୍ଚାଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁମାହ 'ସଙ୍ଖ୍ଯେ'ଚ୍ଚାଦି। ୱୁତ୍ତିଯଂ 'ଦୁତିଯସ୍ସା'ତିଆଦିନା ସୁତ୍ତେକଦେସା ଦସ୍ସିତାତି ତାନି ସମ୍ପୁଣ୍ଣଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ 'ଦୁତିଯସ୍ସା'ତିଆଦିନା 'ଚତୁତ୍ଥତତିଯାନ'ମିଚ୍ଚାଦିନା ଚ ୱୁତ୍ତାନି।

୫୫। ଏକା

ସଙ୍ଖ୍ଯାୱଚନସ୍ସ ଗହଣେ କୋ ଦୋସୋଚ୍ଚାହ-'ସଙ୍ଖ୍ଯାୱାଚି'ଚ୍ଚାଦି। ବହୁତ୍ତୱିସଯେ ପଯୋଗୋ ନ ସିଯାତି ସଙ୍ଖ୍ଯାୱଚନସ୍ସ ଏକତ୍ଥେ ନିଯତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ।

ଏକାକୀହିଇସ୍ସ ଅଝମାଚିକ୍ଖତି ପଧାନଭୂତେହେଓ’ଇାଦିନା। ଉପପଜ୍ଜକେ ବହୁଉଓିସଯେ ପଯୋଗୋତ୍ସପେକ୍ଖତେ।

୫୬। ଓଛା

ତରୋ ହୋତୀତି ୱୁଡେପି ତେହି ତରୋ ହୋତୀତି ୱିଞ୍ଞାଯତି, ଓଛାଦୀହୀତି ସୁତତ୍ତା ପନ ଓଛାଦୀନନ୍ତି ଚ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଓଛାଦୀନନ୍ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତିଗନ୍ଥୋପଦସ୍ସନଂ। ନନୁ ତନୁତ୍ତେ ଓଓଛାଦୀହି ପଇଯୋ ୱିଧୀଯତେ, ଯେ ଚ ସରୀରେନ କିସାଓଛାଦଯୋ, ତତ୍ରାପ୍ପୱିସେସେନ ପଯୋଗୋ ପସଜ୍ଜତି [ପଯୋପସଜ୍ଜନେ (ପୋଝକେ)] ୱିସେସାନୁପାଦାନତୋ, ତସ୍ମା କଥମତ୍ର ସଭାଓସ୍ସେୱ ତନୁତ୍ତଂ ୱିଞ୍ଞାଯତେ ଯେନେୱଂ ୱିଓଟମିଇାହ- ‘ଓଛାଦିସଦ୍ଦାନ’ ମିଇ-ଦି, ଓଛାଦୀହି ପକତୀତି ପଇଯେ ୱିଧୀଯମାନେ ତାସଂ ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ ୱଯୋୱିସେସୋଦି, ଯସ୍ମିଂ ସତି ଓଛାଦଯୋ ସଦ୍ଦା ଦଦ୍ଦେ- ଭିନିୱିସନ୍ତେ, ତଂ ପଇଯା-ସନ୍ନଂ, ନ ଚ କିସତ୍ତସ୍ସ ଭାୱା ଦଦ୍ଦେ ଓଛାଦିସଦ୍ଦା ପୱତ୍ତନ୍ତେ। ଅତୋ ତସ୍ସେୱ ସଦ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତସ୍ସ ତନୁତ୍ତେ ଯୁତ୍ତଂ ପଇଯେନ ଭୱିତୁଂ, (ନ) ତନୁତ୍ତମତ୍ତେତି ମଞ୍ଞତେ। ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ ସମ୍ବନ୍ଧି ଆସନ୍ନନ୍ତି ସମାନାଧିକରଣାନି।

ୱଛୋ ପଠମୱଯୋ, ତସ୍ସ ତନୁତ୍ତଂ ଦୁତିଯୱଯପ୍ପତ୍ତି। ଦୁତିଯଞ୍ହି ୱଯଂ ପତ୍ତୋନ୍ତସ୍ସ ୱଛସ୍ସ ପଠମୋ ୱଯୋ ୱଛସଦ୍ଦସ୍ସ ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ କିଞ୍ଚିମତ୍ତାୱସେସଂ ଭୱତି ଅମୁମେୱାହ-‘ସୁସୁତ୍ତସ୍ସେ’ଇାଦିନା। ଉକ୍ଖୋତରୁଣୋଦୁତିଯୱଯପ୍ପତ୍ତୋ ୱୁଇତେ, ତସ୍ସ ତନୁତ୍ତଂ ତତିଯୱଯପ୍ପତ୍ତି। ତତିଯଞ୍ହି ୱଯପ୍ପତ୍ତକାଲେ ଦୁତିଯସ୍ସ ୱଯସ୍ସ ଉକ୍ଖସଦ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତି ନିମିତ୍ତସ୍ସ କିଞ୍ଚିମତ୍ତା ୱସେସତୋ [ୱସିସ୍ସତେ (ପୋଝକେ)] ଜାତିସଙ୍କରତ୍ତା ଗଦ୍ଦଭଜାତିଯା ୱଝଅୱାଜାତିଯା ଚ ମିସ୍ସତ୍ତା। ଭାରୱାହକତ୍ତମ୍ପିତି ଯୋ ସମତ୍ଥୋ, ସୋ ଉସଭୋତ୍ୱୁଇତେ, ଯଦାତୁ ତସ୍ସ ଭାରୱାହକତ୍ତେ ସାମତ୍ଥିଯଂ ମନ୍ଦଂ ଭୱତି ପରିକ୍ଖୀଣଂ, ତଦା ତନୁତ୍ତମ୍ଭୱତୀତ୍ୱାହ- ‘ସାମତ୍ଥିଯସ୍ସ ତନୁତ୍ତଂ ଅପ୍ପବଲତା’ତି।

୫୭। କିମ୍ହା

ସମୁଦାଯୋ ନାମ ଦ୍ୱିୱଯୱୋ ୱା ସିଯା ବହୁକାୱଯୱୋ ୱା, ତତ୍ଥ ଦ୍ୱିୱଯୱସମୁଦାଯା ନିଦ୍ଧାରଣେ ସାମତ୍ଥିଯା ଏକସ୍ସେୱ ନିଦ୍ଧାରଣଂ ୱିଞ୍ଞାଯତି ତମେୱାନୁସରତି। ବହୁକାୱଯୱସମୁଦାଯାପ୍ପେ ‘କସ୍ସ ନିଦ୍ଧାରଣେ’ତି ସୁତ୍ତେ ଏକସ୍ସାତି ୱଚନାଭାୱେପି ଏକସ୍ସେୱ ନିଦ୍ଧାରଣଂ ୱିଞ୍ଞାତଙ୍ଗଂ ତେନେୱ କତରୋ ଭୱତଂ ଦେୱଦତ୍ତୋ’ତ୍ୱାଦିକମୁଦାହରଣମଦାସି। କତରୋ ଭୱତଂ ଦେୱଦତ୍ତୋ କତରୋ ଭୱତଂ କଠୋତ୍ୱାଦ୍ୟୁଦାହରଣବହୁତ୍ତେନ ନିଦ୍ଧାରଣୱାଚୀନମବହୁତ୍ତେପି ନିଦ୍ଧାରିଯମାନୱାଚୀହୀ’ତି ବହୁତ୍ତେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଅପଇପରଂପରାଯ ପୱତ୍ତଂ ଗୋତ୍ତଂ ୱଂସୋ, ତଦଭି ଧାଯିନୋ ଅପଇପ୍ପଇଯନ୍ତାପି ଅଭେଦୋପଚାରେନ ଗୋତ୍ତଂ, ତେୱାପଇା ପଇୱନ୍ତସମ୍ବନ୍ଧଦ୍ୱାରେନାପଚ୍ଚେ ପୱତ୍ତାତି ସମ୍ବନ୍ଧିସଦ୍ଦା ଭୱନ୍ତି, ଚରଣସଦ୍ଦା ଚ କଠା ଯୋ କିରିଯାସଦ୍ଦା ଭୱନ୍ତି କଠାଦୀହି ୱୁତ୍ତଛ୍ଯନ୍ଦଂ ଯଥା ସକଂୱତଚରଣକିରିଯାନିମିତ୍ତତ୍ତେନାଛେତୂସୁ ପୱତ୍ତାତି ତେସଂ ସମ୍ବନ୍ଧିସଦ୍ଦାନଂ କେସଞ୍ଚି ଅଝସ୍ସ କିରିଯାସଦ୍ଦାନଂ ଚାଝସ୍ସ ଅସତ୍ତପି ଜାତିତ୍ତେ ଜାତିନିବନ୍ଧନଂ ଲୋକେ କାରିଯମିଟ୍ଟଂ ତଦୁତ୍ତଂ ‘‘ଗୋତ୍ତଞ୍ଚ ଚର- ଣେହି ସହା’’ତି। ତଝାପି ଜାତିତ୍ତମ୍ପରିଭାସିତଂ, ତେନାହ- ‘କଠସ୍ସ ଚରଣତ୍ତା ଜାତିତ୍ତଂ ଗୋତତ୍ତା ଜାତିତ୍ତ’ନ୍ତି ଚ।

୫୮। ତେନ

ଲୋକିଯାତି ପରସଦ୍ଦସତ୍ଥକାରେ ସନ୍ଧାଯାହ। ଇହ ତୁ ଅୱିସେସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ନିରୁତ୍ତିଯଂ ସାମଞ୍ଞେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତାତି ଯୋଜନା। ସାମଞ୍ଞେନ ୱୁତ୍ତାକାରଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘କଥ’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଦେୱେହି ଦତ୍ତୋ ବ୍ରହ୍ମୁନା ଦତ୍ତୋତିଆଦୀନି କତ୍ତରି କରଣେ ୱା ୱିଗ୍ଗହୱାକ୍ୟାନି। ଦେୱଦତ୍ତୋ ଦେୱଦତ୍ତିକୋ ଦେୱିଯୋ ଦେୱଲୋତିଆଦୀନି ୱୁତ୍ତିପଦାନି।

ତତ୍ଥ ନିରୁତ୍ତିପିଟକାଗତାନଂ ‘ଦେୱଦତ୍ତା ଦେୱଦତ୍ତିକୋ’ତିଆଦୀନଂ ୱୁତ୍ତିପଦାନମଞ୍ଞତ୍ଥା ନିପ୍ଫତ୍ତିମୁପଦସ୍ସିଯ ଦେୱଲୋ ଦେୱିଯୋତିଆଦୀନମ୍ପନ ୱଚନନ୍ତରେନେୱ ନିପ୍ଫତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘ଦେୱେହି ଦତ୍ତୋ’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପରସଦ୍ଦସତ୍ଥକାରାନମ୍ପି ଦେୱଲୋ ଦେୱିଯୋତି ୱଚନନ୍ତରେନେୱ ସାଧନଂ ସାଧନାକାରଞ୍ଚ ତେସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘କେଚୀହୀ’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଏକଦେସତୋଯେୱ ପଇଯମିଚ୍ଛନ୍ତି ତେନ ତେସଂ ଦେୱଲୋ ଦେୱିଯୋ ଦତ୍ତି ଲୋଇାଦି ଭୱତି। କପ୍ପନାଗାରୱୋତି ଦତ୍ତସଦ୍ଦଲୋପନାମେକଦେସୱସେନ କପ୍ପନାଗାରୱୋ।

୫୯। ତସ୍ସ

ନ ଚ ସଦ୍ଦେତିଆଦିନା ବହୁଲାଧିକାରେ ଫଲଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଭାୱସଦ୍ଦୋ କଝଚି କିରିଯାଯଂ ୱତ୍ତତେ ‘ଭାୱେ ଅଯଂ ୱିଧୀ’ତି। କଝଚି ଅଧିପ୍ପାଯେ ‘ଅଯମେତେସଂ ଭାୱୋ [ଭାୱୋଧିପ୍ପାଯୋ]’ତି। କଝଚି ପଦଝେ ‘ଇମେ ଭାୱା’ତି। କଝଚି ସତ୍ତାମତ୍ତେ‘ତିଣାନଂ ଭାୱୋ’ତି।

ତେନାହ-‘ଭାୱସଦ୍ଦସ୍ସେ’ଚ୍ଚାଦି। ରୂପସାଧନ ଦ୍ୱାରେନାତି ଭାୱସଦ୍ଦସ୍ସ ରୂପସାଧନଦ୍ୱାରେନ, ସଦ୍ଧନ୍ତି ପକାସେନ୍ତି ଅତ୍ଥ ମନେନାତି ସଦ୍ଦୋ। ସୋୱ ଅଭିଧାନଂ ଅଭିଧୀୟତେ-ନେନଦ୍ଧୋତି କତ୍ୱା। ବୁଜ୍ଝତି ଅତ୍ଥସରୂପନ୍ତି ବୁଦ୍ଧି, ସାୱ ପତୀୟତେ-ନେନାତ୍ଥୋ ପଚ୍ଚେତି ଅତ୍ଥ ମିତି ୱା ପଚ୍ଚୟୋତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ନନୁ ଚ ‘ଭୱନ୍ତି ଏତସ୍ମା ବୁଦ୍ଧିସଦ୍ଦା’ତି ୱୁତ୍ତଂ ତସ୍ମା ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତମୁଭିନ୍ନମ୍ପି ଭୱତି, ତଥାସତି ‘ସଦ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତ’ନ୍ତି ସଦ୍ଦସ୍ସେୱ ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତତା କସ୍ମା ୱୁତ୍ତାତି ୱୁଚ୍ଚତେ। ପାକଟଭାୱେନ ଅଭିଧାନାଭିଧେୟ୍ୟସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ସଦ୍ଦସ୍ସେୱ ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତତଂ ୱତ୍ୱା ୱିସୁଂ ବୁଦ୍ଧିୟା ନିମିତ୍ତସ୍ସ ରୂପାନୁଗତତ୍ତଂ ୱିସେସେତ୍ୱା ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତତମସ୍ସା ଦୀପେତୁଂ ‘ନିମିତ୍ତୱସାହି’ଚ୍ଚାଦିମାହ। ଦବ୍ବେଗୁଣୋତି ଦବ୍ବେ ୱୁତ୍ତିୟଂ ଗୁଣୋ ନିମିତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଗୁଣସଦ୍ଦସ୍ସେୱ ଜାତିସଦ୍ଦତ୍ତେନୋଦାହରଣଦ୍ୱୟଂ ଦତ୍ତଂ... ଗୁଣସ୍ସ ଜାତିୟା ୱିସୁଂ ଜାତିନିମିତ୍ତସ୍ସାଭାୱତୋ [ନିଧିତ୍ତସ୍ସ ଭାୱତୋ]। କିରିୟାଦୀତିଆଦିସଦ୍ଦେନ ଦବ୍ବାଦୀନଂ ଗହଣଂ, କେଚି ପନ କିରିୟାସଦ୍ଦାନଂ କିରିୟା ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତନ୍ତ୍ୱାହୁ। ତେସଂ ଦେୱଦତ୍ତାଦୀନଂ ଅୱତ୍ଥାୱିସେସେନ ଅୱତ୍ଥାଭେଦେନ ସାମଞ୍ଞଂ ତଦୱତ୍ଥା ୱିସେସସାମଞ୍ଞଂ। ତେନାହ- ‘ଦେୱଦତ୍ତସ୍ସା’ତିଆଦି। ୱିଜ୍ଜମାନୋ ପଦତ୍ଥୋ ୱିସୟୋ ଯେସଂ ଦେୱଦତ୍ତାଦୀନଂ ସଞ୍ଞାସଦ୍ଦାନଂ ତେସଂ ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ ଜାତିଲକ୍ଖଣମାଚିକ୍ଖିତମ୍ପଟିପାଦିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅନେନ ଚ ଦେୱଦତ୍ତାଦୟୋ ସଞ୍ଞାସଦ୍ଦାପି ସମାନା ଜାତିସଦ୍ଦାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯଦି ଚରହି ସଞ୍ଞାସଦ୍ଦାପି ଜାତିୱଚନା ସିୟୁଂ, ପଞ୍ଚୱିଧତ୍ତମେସଂ ପରିହାୟତୀତି। ନେଦମେୱଂ ୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟଂ... ପସିଦ୍ଧତରଜାତ୍ୱାଭିଧାନ କଠଗୋୱୀହିୟୱାଦିସଦ୍ଦା ଜାତିସଦ୍ଦତ୍ତେନ ୱିସୁଂ ପରିଗ୍ଗୟ୍ହନ୍ତି।

ସମ୍ବନ୍ଧିଭେଦତୋତି ଘଟାଦିସମ୍ବନ୍ଧୀନଂ ଭେଦତୋ। ଅଭାୱସ୍ସଭେଦତୋତି ଘଟପଟାଦୀନଂ ସମ୍ବନ୍ଧୀନଂ ଭେଦେନ ଅଭାୱସ୍ସ ଭେଦତୋ ଅଭେଦେପି ଭେଦା ଉପଚରିତା ସନ୍ତୀତି ଯୋଜନା। ଯସ୍ସ ସାମଞ୍ଞସ୍ସ ୱସା, ତେସୁ ଉପଚରିତଭେଦେସ୍ୱାକାସାଦୀସୁ। ନିରୱୟୱାୱିଜ୍ଜମାନୱିସୟାନନ୍ତିୟେ ଆକାସୋ ୱିୟ ନିରୱୟୱା ଅଭାୱୋ ୱିୟ ଅସନ୍ତା ଚ, ତେ ୱିସୟୋ ଯେସଂ ସଦ୍ଦାନଂ ତେସନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସାମଞ୍ଞଂ ଭାୱୋତି ପୁଥୁଜ୍ଜନାଦିସାମଞ୍ଞଂ ଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଲସସ୍ସ ଭାୱୋ କିରିୟାସମ୍ବନ୍ଧିତ୍ତଂ, ବ୍ରହ୍ମଞ୍ଞଂ ଜାତି ଚାପଲ୍ଲଂ ନେପୁଞ୍ଞଂ ଗୁଣୋ ୱା। ୱୁତ୍ତିୟଂ ସକତ୍ଥେକନ୍ତାତି ‘‘ସକତ୍ଥେ’’ତି (୪-୧୨୨) ଇମିନା ସକତ୍ଥେ କତକପ୍ପଚ୍ଚୟନ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ଦଟ୍ଠବ୍ବନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପତ୍ତକାଲୋୱ ପତ୍ତକଲ୍ଲଂ। କରୁଣା ଏୱ କାରୁଞ୍ଞଂ।

୬୨। ଅଣ୍ୱା

‘‘ଏକୟୋଗନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନଂ ସହୱାପୱତ୍ତି ସହୱା ନିୱତ୍ତୀ’’ତି ‘ଭାୱ କମ୍ମେସୂ’ତି ଅନୁୱତ୍ତତେ। ତଥାପି ଭାୱେତୀମିନାୱେତ୍ଥ ସପ୍ପୟୋଜନତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ- ‘ଭାୱକମ୍ମେସୁ’ଚ୍ଚାଦି।

୬୪। ତର

ଯଜ୍ଜପି ସୀଧାତୁସ୍ସ କେୱଲସ୍ସ ସୁପନେ ପୱତ୍ତି, ତଥାପ୍ପତିପୁବ୍ବସ୍ସ ଉକ୍କଂସେ ପୱତ୍ତୀତି ଆହ- ‘ଅତିସୟୋ ଉକ୍କଂସୋ’ତି। ସୋ ଚ ଅତିସୟୋ କସ୍ସ ସମ୍ଭୱତିଚ୍ଚାହ- ‘ସୋ ଚ କିରିୟାଗୁଣାନ’ନ୍ତି। କଥଂ ତେସମତିସୟୋଚ୍ଚାହ- ‘ଆଧାରଭୂତଦବ୍ବୱସା’ତି। କୁତୋଚ୍ଚାହ- ‘ଅନପେକ୍ଖିତେ’ଚ୍ଚାଦି। ଅନପେକ୍ଖିତୋ କିରିୟାଗୁଣାନଂ ନିସ୍ସୟୋ ଦବ୍ବସଙ୍ଖାତୋ ଯେସନ୍ତି ୱିଗ୍ଗହୋ, ଦବ୍ବସ୍ସ ନିସ୍ସୟଭୂତସ୍ସା-ତିସୟତ୍ତଂ ହୋନ୍ତମ୍ପି ନିସ୍ସିତାନଂ କିରିୟା ଗୁଣାନଂ ୱସେନେୱ ସିୟା ନାଞ୍ଞଥାତି ୱତ୍ତୁମାହ-‘ପଚ୍ଚଧିକରଣ’ନ୍ତିଆଦି।

ନନୁ ଚ ଯଦି କିରିୟାଗୁଣାନମେୱାତିସୟୋ, ତଦା ନ ସିଜ୍ଝତି ‘ଗୋତରୋ’ତି ନେସ ଦୋସୋ, ନୋ ଚେତ୍ଥ ଜାତିୟାତିସୟୋ, କସ୍ସ ଚରହି ଗୁଣସ୍ସ ଗୋ ଅୟଂ ୟୋ ସକଟଂ ୱହତି, ଗୋତରୋ-ୟଂ ୟୋ ସକଟଂ ୱହତି ସିରଞ୍ଚାତି, ଜାତିୟା ହି ନିଚ୍ଚାଯେକରୂପାୟ ନୋକ୍କଂସାପକଂସୟୋଗୋ ସମ୍ଭୱତୀତି ଦବ୍ବସ୍ସାପି ନାତିସୟସମ୍ଭୱୋ। ତଥାହି ତୁଲ୍ୟପ୍ପମାଣସ୍ସ ଗୁଣକତୋୱ ମୂଲତୋ ଉକ୍କଂସୋ ଦିସ୍ସତି ସମାନେପି ହି ଆୟାମେ ୱିତ୍ଥାରେ ଚ ପଟସ୍ସ କାସିକସ୍ସାଞ୍ଞୋୱାଗ୍ଘୋ ଭୱତି ମାଥୁରସ୍ସାଞ୍ଞୋ ୱାତି। ଦବ୍ବସ୍ସାପି ସାତିସୟେହି ୟୁତ୍ତତାମତ୍ତେନ ସାତିସୟତ୍ତସ୍ସୁପଟ୍ଠପିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ- ‘ତେନେୱାହା’ତିଆଦି। ଯଦଗ୍ଗେନ କିରିୟାଗୁଣାନଂ ନିସ୍ସିତାନମତିସୟୱସେନ ନିସ୍ସୟଭୂତମ୍ପି ଦବ୍ବଂ କଥଞ୍ଚିଦପ୍ପତିସୟେ ୱତ୍ତତି ନାମ, ତଦଗ୍ଗେ ତଦ୍ୱାଚିକାପି ପକତି ଅତ୍ତନୋ ୱଚନୀୟତ୍ଥୱସେନ ତତ୍ଥ ୱତ୍ତତିୟେୱ ନାମାତି ‘ଅତିୟେ ୱତ୍ତମାନତୋ’ତି ପକତିୱିସେସନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ତେନେୱାହ- ‘ଇମିନା ପକତି ୱିସେସନତ୍ତଞ୍ଚାହା’ତି। ସକତ୍ଥିକାନଂ ପକତିଅତ୍ଥୋ ଜୋତନୀୟୋ ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ସକତ୍ଥିକାନନ୍ତି କତ୍ତରି ଛଟ୍ଠୀ ସମ୍ବନ୍ଧୱଚନିଚ୍ଛାୟ, ସକତ୍ଥିକେହୀତି ଅତ୍ଥୋ। ହେତୁମାହ- ‘ପକତିୱିସେସନନ୍ତୀ’ତି। ଇତିସଦ୍ଦୋ ହେତୁମ୍ହି, ଯସ୍ମା ‘ଅତିସୟେ ୱତ୍ତମାନତୋ’ତି, ପକତିୱିସେସନଂ, ତତୋ ପକତ୍ୟତ୍ଥଭୂତେ-ତିସୟେ ଜାତତ୍ତା ସକତ୍ଥିକେହି ୟଥାୱୁତ୍ତନୟେନ ପକତ୍ୟତ୍ଥଭୂତେତିସୟୋ ଜୋତନୀୟୋ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ନାଭିଧେୟ୍ୟୋତି ବ୍ୟତିରେକମାହ, ତଥା ଚ ୱକ୍ଖତି- ‘ଅତିସୟଜୋତକାତରାଦୟୋ’ତି।

ଅଥ ପକତିୱିସେସନତ୍ତେ କସ୍ମା ନାଭିଧେଯ୍ୟୋ ଜୋତନୀଯୋତାହ ‘ପକତିଯାଯେୱ’ତାଦି। ଉକ୍କଂସୋ ସମାନଗୁଣୱିସଯେଯେୱ ଲୋକେ ଦିଟ୍ଠୋ [ପୱିଟ୍ଠୋ (ପୋତ୍ଥକେ)] ତେନ ସାମଞ୍ଞୱଚନେପି ତାଦିଥୱିସଯେଯେୱ [ସୋୟେୱ] କାରଣ ୱସେନ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- ‘ଅତିସଯେନେ’ତାଦି। ଦ୍ୱିନ୍ନମେକସ୍ସା-ତିସଯେତାଦିନା ‘ଦ୍ୱିବହୂସୁକ୍କଂସେ ତରତମା’’ତି (ଚଂ ୪-୩-୪୫) ସକ୍କତସୁତ୍ତସ୍ସାଧିପ୍ପାଯଂ ୱିୱରତି। ତରୈଯାତି ସକଣ୍ଡୋହାରେନ ୱୁତ୍ତଂ, ତେସନ୍ତୁ ଇଯପ୍ପଚଯୋ। ଏୱମିହାୱିଧାନଂ ସୁଖସାନେତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଅଯମେତ୍ଥାଧିପ୍ପାଯୋ ‘ଯଥାୱୁତ୍ତସୁତ୍ତତ୍ଥୱସେନ ଦ୍ୱିନ୍ନମେକସ୍ସ ଉକ୍କଂସାଭାୱା ‘ମାଥୁରା ପାଟଲିପୁତ୍ତକେହି ସୁକୁମାରତରା’ତାଦୋ ତରପ୍ପଚଯୋ ନ ହୋତୀତି ଏକୋ ମାଥୁରୋ ଦୁତିଯୋ ପାଟଲିପୁତ୍ତକୋ ଇମେସଂ ସୁକୁମାରାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନମେକୋ ମାଥୁରୋ-ତିସଯେନ ସୁକୁମାରୋ ସୁକୁମାରତରୋ, ଏକମଞ୍ଞେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନମୁକ୍କଂସେତଥାଞ୍ଞେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନମେକସ୍ସାତି ଏୱଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂଦ୍ୱିନ୍ନମେକେକସ୍ସ ଉକ୍କଂସେ ତରପ୍ପଚଯୋ ଭୱତି, ଉଭଯତ୍ର ଦ୍ୱୟଯୱାପେକ୍ଖମ୍ପହୁୱଚନଂ, ତଥାହି ସୁକୁମାରତ୍ତେନୁକ୍କଂସିଯମାନାନଂ ସମୁଦାଯାନମୱଯୱା ମାଥୁରା ବହୱୋ ପାଟଲିପୁତ୍ତକାପି ନିକ୍କଂସିଯମାନା ତଥେୱାୱଯୱା ବହୱୋ ହୋନ୍ତି, ଏୱଂ ମାଥୁରା ପାଟଲି ପୁତ୍ତକେହି ସୁକୁମାରତରା’ତି ତରପ୍ପଚଯେନ ସିଜ୍ଝତି। ଇମସ୍ମିଂ ଗାମେ ଅଡ୍ଢତରା ୱାଣିଜାତାଦୋପି କଥିତେନ ଞାଯେନ ଦ୍ୱିନ୍ନଂଦ୍ୱିନ୍ନମେକେକସ୍ସ ଉକ୍କଂସେ ତରପ୍ପଚଯୋ ଭୱତି, ବହୁୱଚନନ୍ତୁ କଚ୍ଚତି ଅୱଯୱାପେକ୍ଖନ୍ତି ସଙ୍ଗ ସକ୍କତେ କିଚ୍ଚେନ ସାଧେନ୍ତି। ଇହ ତୁ ତଥାୱିଧସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସା ୱିଧାନା ‘‘ତରତମିସ୍ସିକିଯିଟ୍ଠାତିସଯେ’’ତି ତରାଦୀନମତିସଯେ ସାମଞ୍ଞେନ ୱିଧାନା ସବ୍ବତ୍ଥ ତରପ୍ପଚଯେନ ସୁଖସାଧନଂ ହୋତୀ’’ତି।

ଅୱତ୍ଥାଭେଦେନାତି ପଟୁତରାୱତ୍ଥାୱତୋ ପଟୁଅୱତ୍ଥାଯ ଭିନ୍ନତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ, ତଥାହି ତମେୱାୱତ୍ଥନ୍ତରଯୁତ୍ତଂ ୱତ୍ତାରୋ ଭୱନ୍ତି ଅଞ୍ଞେ ‘ଭୱଂସୂଅୱତ୍ଥୋ’ତି। ପକାରନ୍ତରେନପି ସାଧନେ ହେତୁମାହ- ‘ଅତିସଯମତ୍ତେ ୱା ୱିଧାନତୋ’ତି। ଅନୱଚ୍ଚିତତ୍ତମାହ- (‘ଅତିସଯୱାପି’ତାଦି)। ପଞ୍ଚସ୍ୱେତେସ୍ୱତି ଏତେସଂ ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ତରାଦୀନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ମଜ୍ଝେ, ରୂପାନି ଗୁଣୱଚନସ୍ସ ୱୁତ୍ତିଯମୁଦାହରିତାନି। କିରିଯାୱଚନସ୍ସ ତୁ ‘ଅତିସଯେନ ପାଚକତରୋ ପାଚକତମୋ’ତି। ଇସ୍ସିକ ଇଯୈଟ୍ଠା ସରାଦୀ ତତୋ (ଅଞ୍ଞତୋ) ନ ହୋନ୍ତି ବହୁଲାଧିକାରା।

୬୬। ତସ୍ସ

ତସ୍ସାତି ସାମଞ୍ଞେନ ୱୁତ୍ତେପି ୱିକାରସମ୍ବନ୍ଧୀଯେୱ ଛଟ୍ଠିଯନ୍ତୋ ଗଯ୍ହତି, ଛଟ୍ଠିଯନ୍ତସମ୍ବନ୍ଧୀଯେୱ ଚ ୱିକାରୋ ଗଯ୍ହତି ସମ୍ବନ୍ଧୱସାତି ଦସ୍ସେତୁମାହ ‘ଯସ୍ସା’ତାଦି। କୋସକାରକପାଣୱିସେସେହି କତୋ କୋସୋ। ପାଣଯୋ ସତ୍ତା, ଓସଧ୍ୟୋଫଲପାକନ୍ତା, ରୁକ୍ଖା ପୁପ୍ଫଫଲୂପଗାତି ରୁକ୍ଖୋସଧୀନଂ ଲକ୍ଖଣଂ ୱଦନ୍ତି ତଲ୍ଲକ୍ଖଣେନେତ୍ଥ ରୁକ୍ଖୋ ସଧଯୋ ନ ଗଯ୍ହନ୍ତି, କିଞ୍ଚରହି ଓସଧିସଦ୍ଦେନ ଲତାଦିପି ଗଯ୍ହତି, ରୁକ୍ଖସଦ୍ଦେନ (ୱନପ୍ପ)ତଯୋପି, ୱନପ୍ପତଯୋ ହି ଫଲୱନ୍ତା ନ ପୁପ୍ଫୱନ୍ତା। କଥଂ ଗାୱସ୍ସ ୱିକାରେ ପୁରିସେ ମଯୋତାହ- ‘ଅଞ୍ଞସ୍ମି’ନ୍ତିଆଦି। ଗାୱସ୍ସ ଇଦଂ ଗୋମଯଂ।

୬୭। ଜତୁ

ଉପପଟ୍ଟନ୍ତରନ୍ତି ପଚ୍ଚଯଲୋପତୋ ଯୁତ୍ତନ୍ତରଂ।

୬୮। ସମୂ

ଟୀସୁତ୍ତରେସୁ ଚ ୱତ୍ତତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ରାଜଞ୍ଞମନୁସ୍ସାନମ୍ପି ଜାତିଯମପଚ୍ଚେ ଞ୍ଞସ୍ସପ୍ପଚ୍ଚଯାନଂ ୱିଧାନା ୱୁତ୍ତଂ ‘ଗୋତ୍ତପ୍ପଚ୍ଚଯନ୍ତା’ତି ଆହ- ‘ରାଜଞ୍ଞାନଂ ସମୂହୋ’ତାଦି। ଉକ୍ଖୋ ଉସଭୋ। ଓଟ୍ଠୋ ଖରତୋ, ଉରବ୍ଭୋ ମେସୋ, ଏୱମିତାଦିନା ‘ଉକ୍ଖାନଂ ସମୂହୋ’ତାଦି। ୱାକ୍ଯମପଦିସତି। କାକାନଂ ସମୂହୋତି ୱିଗ୍ଗହୋ, ଣିକଅଚିତ୍ତାତି ଇମିନା ଣିକୋ ଅଚିତ୍ତୱାଚ କେହେୱ ଦିସ୍ସତୀତି ଞାପେତି। ଅପୂପୋ ପିଟ୍ଠପୂପୋ, ସଂକୁଲନ୍ତି (ଗୁଲଅ) ମିସ୍ସକଖଜ୍ଜକୱିସେସୋ।

୬୯। ଜନା

‘‘ତଦସ୍ସଟ୍ଠାନମୀଯୋ ଚା’’ତି (୨-୮-୧୩) କଚ୍ଚାଯନସୁତ୍ତସ୍ସାଯ ମଜ୍ଝୋ ‘‘ତଦସ୍ସଟ୍ଠାନମିଚ୍ଚେତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଛଟ୍ଠିଯନ୍ତତୋ ଇଯପ୍ପଚଯୋ ହୋତୀ’ତି। ତେନ ମଦନସ୍ସ ଠାନଂ ମଦନୀଯଂ ବନ୍ଧନସ୍ସ ଠାନଂ ବନ୍ଧନୀଯଂତ୍ୱାଦିକଂ ସାଧେନ୍ତି। ଇଧ ପନ ତଥାୱିଧସ୍ସାଭାୱା କଥଂ ତଂ ସିଜ୍ଝତୀତ୍ୱାସଙ୍କିଯ ‘ମଦନୀଯ’ନ୍ତିଆଦିକଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ- ‘ମଦନୀଯାଦିପ୍ପସିଦ୍ଧିଯା’ତାଦି। ସାଧନକ୍କମଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ- ‘ଏୱମଞ୍ଞତେ’ତାଦି।

ଠାନନ୍ତି କାରଣଂ। ''ଉପମଣ୍ଡାୟିତତ୍ତ''ନ୍ତି (୨-୮-୧୪) କଚ୍ଚାୟନସୁତ୍ତସ୍ସାୟମଣ୍ଡୋ ''ଉପମଣ୍ଡେ ଆୟିତତ୍ତପ୍ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତୀ''ତି ତେନ ଧୂମୋ ୱିୟ ଦିସ୍ସତୀତି ଧୂମାୟିତତ୍ତଂ ତିମିରମିୱ ଦିସ୍ସତୀତି ତିମିରାୟିତତ୍ତଂତ୍ୟାଦିକଂ ସାଧେନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତନୟମେୱ। ତମ୍ପିହଚ୍ଚାଦିକଂ ଦ୍ୱୀସୁ ସାଧନକ୍କମଦସ୍ସନଂ, ଧୂମୋ ୱିୟ ଦିସ୍ସତୀତି ଦସ୍ସିତୋ ଯୋ କମ୍ପଣ୍ଡୋ ସୋପି ଧୂମାୟୀତି କତ୍ତୁୱସେନ ସକ୍କା ପରିକପ୍ପେତୁନ୍ତି କତ୍ତୁସାଧନତୋ ଧୂମାୟିତସଦ୍ଦା ସକତ୍ଥେତ୍ତପ୍ପଚ୍ଚୟେପି ଧୂମୋ ୱିୟ ଦିସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥେ ଆୟିତତ୍ତପ୍ପଚ୍ଚୟେପି ନାତ୍ଥଭେଦୋ-ଞ୍ଞତ୍ରୱଚନିଚ୍ଛାଭେଦାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଭାୱଣ୍ଡୋ ପନ ତେସଂ ଭାୱପ୍ପଧାନୱସେନ ଲବ୍ଭତି, ଧୂମସ୍ସେୱ ଦସ୍ସନନ୍ତି ୱିଗ୍ଗହେ ଆୟିତତ୍ତେନ ୱା।

୭୦। ଇୟୋ

ଅଞ୍ଞସ୍ମିନ୍ତି ଅଞ୍ଞସ୍ମିମ୍ପି ଅତ୍ଥେ ଇୟୋତି ଯୋଜନା।

୭୪। କଥା

ପୱାସେ ଦୂରଗମନେ ସାଧୁ ପୱାସିକୋ, ଉପୱାସେ ରତ୍ତଭୋଜନେ ସାଧୁ ଉପୱାସିକୋ।

୭୫। ପଥା

ପଥେ ସାଧୁ ଉପାକାରକଂ ପାଥେୟ୍ୟଂ, ମଗ୍ଗୋପକରଣଂ, ସପତିମ୍ହି ଧନ ପତିମ୍ହି ସାଧୁ ଉପକରଣଂ ସାପତେୟ୍ୟଂ ଧନଂ।

୭୭। ରାୟୋ

ତୁମନ୍ତକିରିୟାୟାତି ଘାତେତୁଂ (ତ୍ୟାଦୀତ୍ର) ମନ୍ତକିରିୟାୟ। ୱା ସଦ୍ଦୋ ସମୁଚ୍ଚୟୋ, ଘାତେତୁଂ ୱାତିଆଦିନା ଯୋଜେତବ୍ବୋ।

୭୮। ତମେ

ଇତିସଦ୍ଦେନ ବ୍ୟୱଚ୍ଛିନ୍ନମତ୍ଥମୁପଦସ୍ସୟମଞ୍ଞନାପେକ୍ଖଂ ସପ୍ପଧାନଂ ମନ୍ତ୍ୱାଦି ୱିଧିମ୍ହିଦମତ୍ଥଦ୍ୱୟଂ ବ୍ୟାପାରୀୟତିଚ୍ଚାହ-'ଏତ୍ଥ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀ'ତି। ନନୁ ଚ ଯଂ ଯସ୍ସ ହୋତି ତଂ ତସ୍ମିମ୍ପି ହୋତି (ଯଂ ଯସ୍ମିଂ ହୋତି) ତସ୍ସାପି ତଂ ହୋତି ତେନେୱ ୱୁଚ୍ଚତେ- 'ଛଟ୍ଠୀସତ୍ତମୀନମୱିସେସୋ'ତି, ତତ୍ରଞ୍ଞ ତରନିଦ୍ଦେସେନେୱ ସିଦ୍ଧେ କିମତ୍ଥମିହ ଛଟ୍ଠୀସତ୍ତମୀନଂ ଭେଦେନୋପାଦାନଂ କରୀୟତୀତି ୱୁଚ୍ଚତେ-ଯତ୍ରାୱୟୱାୱୟୱିଭାୱୋ, ତତ୍ଥେୱ ଛଟ୍ଠୀସତ୍ତମୀନମତ୍ଥସ୍ସ ଅୱିସେସୋ [ୱୁତ୍ତୋ (ପୋତ୍ଥକେ)] ଯଥା 'ରୁକ୍ଖେସାଖା ରୁକ୍ଖସ୍ସ ସାଖା'ତି। ସସ୍ସାମିଭାୱଜଞ୍ଞଜନକଭାୱାଦୋ ତୁ ନାୱସ୍ସମାଧାରାଧେୟ୍ୟଭାୱୋତି ଦ୍ୱିନ୍ନମେୱତ୍ଥାନମୁପାଦାନନ୍ତି।

ନନୁ ଚ ସମ୍ଭୱେ ବ୍ୟଭିଚାରେ ଚ ସତି ୱିସେସନଂ ସାତ୍ଥକଂ ଭୱତି ଯଥା 'ନୀଲମୁପ୍ପଲ'ନ୍ତି, ନେୱାତ୍ତିତ୍ତସ୍ସାତ୍ଥି ବ୍ୟଭିଚାରୋ, ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ- 'ନ ସତ୍ତଂ ପଦତ୍ଥୋ ବ୍ୟଭିଚରତୀ'ତି, ତସ୍ମା ବ୍ୟୱଚ୍ଛେଜ୍ଜାଭାୱା ନିରତ୍ଥକମତ୍ଥୀତିୱିସେସନନ୍ତ୍ୟାହ- 'ପଦତ୍ଥସ୍ସେ'ଚ୍ଚାଦି। ସତ୍ତାୟଂ ଅବ୍ୟଭିଚାରେ ପୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କାଲନ୍ତରା ବ୍ୟଭିଚାରତ୍ଥମତ୍ଥୀତିୱିସେସନନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'କାଲେ'ଚ୍ଚାଦି।

ନନୁ ଚ ସୁତ୍ତେସୁ କାଲୋ ପଧାନଂ ନ ହୋତି, ''ତେନ କତଂ କୀତଂ''ତ୍ୟାଦିନା ହି ପଚ୍ଚୟତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ, ତଥା ହି କାୟିକଂୱାଚସିକଂ ତ୍ୟାଦୋ ନ କାଲସମ୍ପଚ୍ଚୟୋ, ଏୱମିହାପି ସତ୍ତାମତ୍ତେ ଭୱିତବ୍ବଂ, ଅତ୍ଥୀତି ତୁ ୱତ୍ତମାନସତ୍ତାୟ ଏୱ ପରିଗ୍ଗହୋ କଥମୱସୀୟତେ ଯେନ କାଲୱିସେସନଂ ସିୟାତି। ସଚ୍ଚଂ, କିନ୍ତୁ ପଦତ୍ଥସ୍ସ ସତ୍ତାବ୍ୟଭିଚାରାଭାୱେପି ଅତ୍ଥୀତିୱିସେସନୋପାଦାନସାମତ୍ଥିୟାତ୍ର ୱିସିଟ୍ଠୋ ସତ୍ତା ଅତ୍ଥୀତି ୱିସେସନତ୍ତେନୋପାତ୍ତା, ନ ସତ୍ତାମତ୍ତନ୍ତି ପତୀୟତେ, ସା ପନ ୱିସିଟ୍ଠା ସତ୍ତା ସମ୍ପତିସତ୍ତା, ଅତ୍ଥି ଚ ତସ୍ସା ବ୍ୟଭିଚାରୋ ସାମଞ୍ଞସତ୍ତାୟାତି ଯୁଜ୍ଜତେୱ ୱିସେସନୱିସେସ୍ସଭାୱୋତି ମଞ୍ଞତେ। ଉପାଧୀତି ୱିସେସନଂ।

ନ ଭୁଞ୍ଜତିଚ୍ଚାଦିୱିୟାତି ଯଥା ନ ଭୁଞ୍ଜତୀତି ନଞ୍ଞ୍ବ ପଟିସେଧତ୍ତା ୱିରୁଦ୍ଧତ୍ଥପଦସ୍ସ ସନ୍ନିଧାନେ-ତ୍ଥନ୍ତରସ୍ସ ପଟିସେଧରୂପସ୍ସତ୍ଥସ୍ସାୱଗତି ପଦନିବନ୍ଧନସ୍ସ ୱିଧିନୋ ଅବାଧିକା ଭୱତି, ତମିୱାକ୍ଖତ୍ତୋ। ଅଧିପ୍ପାୟତ୍ଥ ମାହ- 'ଅତ୍ଥିୱଚନିଚ୍ଛାୟ ଯୋ ୱିସୟୋ ତସ୍ସ ନିୟମୋ'ତି। କତି ପୟସମ୍ଭୱେ ନ ପନ ଗୋମା ରୁକ୍ଖୱାତି ଯୋଜନା, ତେହୀତି ପସଂସାପହୂତେହି। କକୁଦେ ଆୱତ୍ତୋ କକୁଦାୱତ୍ତୋ, ନିନ୍ଦିତୋ କକୁଦାୱତ୍ତୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି କକୁଦାୱତ୍ତୀ। କଥଂ

ନିନ୍ଦିତଉମସ୍ସିଚ୍ଚାହ-'କକୁଦା ୱଣ୍ଡୋ'ଚ୍ଚାଦି। ସଂସଣ୍ଡୋ ଦଣ୍ଡୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥିଚ୍ଚନେନ ଗେହଟ୍ଠିତେନ ୱିଜ୍ଜମାନେନପି ଦଣ୍ଡେନ ଦଣ୍ଡୀତି ନାଭିଧୀଯତୀତି ୱଦତି। ଦଣ୍ଡେଭିଧେଯ୍ୟେତି ଜାତିସନ୍ନିସ୍ସଯଗୋପିଣ୍ଡଅସ୍ସପିଣ୍ଡାଦିସଙ୍ଖାତେ ଦଣ୍ଡେ-ଭିଧେଯ୍ୟେ, ଭୱଂ ଭୱେଯ୍ୟାତି ଯଦାକଦାଚି ଭୱନ୍ତୋ ଯଦି ଭୱେଯ୍ୟ।

୭୯। ୱନ୍ତୁ

ପଞ୍ଚଞ୍ଚୱା "ବ୍ଯଞ୍ଜନେ ଦୀଘରସ୍ସା"ତି (୧-୩୩) ରସ୍ସୋ।

୮୦। ଦଣ୍ଡା

ଦ୍ୱେ ହୋନ୍ତୀତି ଇକୋ ଇଚେତି ଦ୍ୱେ ହୋନ୍ତି, ଏକମେକଂୱାତି ଉଭିନ୍ନଂ। ୱାସଦ୍ଦୋ ଦ୍ୱେ ହୋନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥାପି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଉଉମୀଣେୱ ଧନା ଇକୋତି ଗଣସୁତ୍ତଂ ୱିୱରତି 'ଉଉମୀଣେୱା'ତିଆଦି। କେନେତ୍ଥ ସମାସୋତି ଆହ- 'ସ୍ଯାଦିସ୍ଯାଦିନେକତ୍ଥନ୍ତି ସମାସୋ'ତି। ଉଉମୀଣୋ ଧନସାମୀ। ଅସନ୍ନିହିତେ ଅତ୍ଥାତି ଗଣସୁତ୍ତଂ, ଅସନ୍ନିହିତେତୀମସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱିୱରତି 'ଅପ୍ପତ୍ତେ'ତି। ଅସମ୍ପତ୍ତେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅସନ୍ନିହିତେତି ଚ ଅତ୍ଥୋ ଇଚ୍ଚସ୍ସ ୱିସେସନଂ। ଅତ୍ଥନଂ ଅସନ୍ନିହିତେ ଅତ୍ଥେ ଆସିସନଂ ଅତ୍ଥୋ, ସୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥିକୋ ଅତ୍ଥୀ। ତଦନ୍ତାଚାତି ଗଣସୁତ୍ତଂ, ଅସନ୍ନିହିତେତ୍ଯନୁୱତ୍ତତେ, ଅସନ୍ନିହିତୋପାଧିକା ଅତ୍ଥନ୍ତା ଚ ଇକ ଇପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ଭୱତୀତ୍ଯତ୍ଥୋ। ୱଣ୍ଣନ୍ତାଇଯେୱାତି ଗଣସୁତ୍ତଂ, ବ୍ରହ୍ମାନଂ ଦେୱାନଂ ୱଣ୍ଣୋତି ୱା ସମାସୋ। ହତ୍ଥଦନ୍ତେହି ଜାତିଯନ୍ତି ଗଣସୁତ୍ତଂ।

ଜାତିଯନ୍ତି ପଚ୍ଚଯୱିସେସନଂ। ୱଣ୍ଣତୋ ବ୍ରହ୍ମଚାରିମ୍ହୀତି ଗଣସୁତ୍ତଂ। ବ୍ରହ୍ମସଦ୍ଦେନ ନିଯମୱିସେସୋ ୱୁଚ୍ଚତିଚ୍ଚାହ-'ୱିଜ୍ଜେ'ଚ୍ଚାଦି। ତସ୍ମିଞ୍ଚନିଯମୱିସେସଚରଣେ ତିଣ୍ଣଂ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦୀନମେୱାଧିକାରୋ, ନସୁଦ୍ଦସ୍ସାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ- 'ତଞ୍ଚେ'ଚ୍ଚାଦି। ତେୱଣ୍ଣିକୋ ୱଣ୍ଣୀତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତୀସୁ ୱଣ୍ଣେସୁ ଭୱୋ ତଦନ୍ତୋଗଧଣ୍ଡା ତେୱଣ୍ଣିକୋତି ଭୱତ୍ଥେ ଣିକୋ। ୱଣ୍ଣସଦ୍ଦୋ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦିୱଣ୍ଣୱଚନୋ। ତତ୍ର ବ୍ରହ୍ମଚାରିମ୍ହିତ୍ଯନେନ ସୁଦ୍ଦୋ ବ୍ଯୱଚ୍ଛିଜ୍ଜତେ।

ଅଥୱା ବ୍ରହ୍ମନ୍ତି ନିବ୍ବାନଂ ତଦତ୍ଥୋ ଗନ୍ଥୋପି, ତଂ ବ୍ରହ୍ମଂ ନିବ୍ବାନଂ ଧମ୍ମଂ ୱା ତେପିଟକଂ ଚରତୀତି ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ, ଯତି। ଯତଯୋପି ହି ୱଣ୍ଣୀତି ବ୍ରହ୍ମଚାରିନୋତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ୱଣ୍ଣୀଲିଙ୍ଗୀତି ହି ୱୁତ୍ତେ ତିଲିଙ୍ଗୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱଣ୍ଣ ସଦ୍ଦୋ ପନେତ୍ଥ ଯଥାୱୁତ୍ତ ବ୍ରହ୍ମପରିଯାଯୋ। ପୋକ୍ଖରାଦିତୋ ଦେସେତି ଗଣସୁତ୍ତଂ। ଦେସୋ ଚେତ୍ଥ ଯତ୍ଥ(ହି ପୋକ୍ଖରାଦୀନି ସୋ)। ପଦୁମଗଚ୍ଛ ପୋକ୍ଖରଣୀନଂ ୱାଚକସ୍ସାତି ଇମିନା ପଦୁମାନି ଅସ୍ସଂ ସନ୍ତୀତି ପଦୁମିନୀତି ପୋକ୍ଖରଣୀପି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଦସ୍ସେତି। ନାୱା ଅତ୍ଥୀତି ନାୱିକୋ, ଯାଗମେ ନାୱାଯିକୋ। ସୁଖଦୁକ୍ଖା ଇ, ବଲା ବାହୂରୁପୁବ୍ବା ଚେତି ଚ ଗଣସୁତ୍ତାନି।

୮୨। ମୁଖା

ଇହାପି ପସଜ୍ଜେଯ୍ୟ ମଧୁ ଅସ୍ମିଂ ଘଟେ ଅତ୍ଥୀତି ଏତ୍ଥାପି ପଯୋଗେ ମଧୁରନ୍ତି ରପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ପାପୁଣେଯ୍ୟ ମଧୁମ୍ହି ଅଭିଧେଯ୍ୟତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ନ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ନଗା। ଯଜ୍ଜପି ଉସୱାଚ୍ଚାଦୋ ପହୂତାଦିୱିସଯାଯାହିତାଯ ସମ୍ଭୱୋ, ତଥାପି ଲୁସାଦିୱତୋ ପଚ୍ଚଯ(ହ)ତ୍ତେନ ୱଚନିଚ୍ଛାଭାୱା ଲୁସୱା ଘଟୋଚ୍ଚାଦି ନ ସିଜ୍ଝତି ତସ୍ମା ପହୂତାଦିୱିସଯାହିତାସମ୍ଭୱେପି ତଂୱତୋ-ତ୍ଥସ୍ସ ପଚ୍ଚଯ(ହ)ତ୍ତେନ ଲୁସରୋ ଦେସୋତି ୱୁତ୍ତ ମିଚ୍ଛାଯଂ ପଚ୍ଚଯୋ ଯଥା ସିଯା ଅଞ୍ଚତ୍ରମାଭୱିଚ୍ଛେୱମତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି ଆହ- 'ଇତି'ଚ୍ଚାଦି। କୁଞ୍ଜୱାତିଏତ୍ଥ କୁଞ୍ଜସଦ୍ଦୋ ତିଣଲତାଦ୍ଯଚ୍ଛାଦିତପବ୍ବତେକଦେସେ ୱତ୍ତତେ।

୮୭। ପିଚ୍ଛା

ପରେହି ୱାଚାସଦ୍ଧା ଆଲୋ ୱିହିତୋ ନିନ୍ଦାଯଂ, ନେହ ତଥେତି ଚୋଦନମୁବ୍ଭାୱଯତି 'ନିନ୍ଦାଯ'ମିଚ୍ଚାଦିନା।

୮୮। ସୀଲା

ସୀଲମସ୍ସ ଅତ୍ଥି, କେସା ଅସ୍ସ ସନ୍ତୀତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ଅଣ୍ଣା ନିଚ୍ଚନ୍ତି ନିଚ୍ଚୱିଧ୍ଯତ୍ଥଂ ଗଣସୁତ୍ତଂ। ଗାଣ୍ଡୀରାଜୀହି ସଞ୍ଚଞ୍ଚାଯନ୍ତି ସଞ୍ଚଞ୍ଚାୱିସଯନିଯମନତ୍ଥଂ ଗଣସୁତ୍ତଂ। ଗଣ୍ଡସ୍ସ ଗଣ୍ଡମିଗସିଙ୍ଗସ୍ସ ଅଯଂ ଗାଣ୍ଡୀ, ସା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଗାଣ୍ଡୀୱୋ।

୯୦। ସିସ୍ସ

ସମସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ସୁୱାମୀ,ସଂ ସକିଯଂ।

୯୧। ଲକ୍ଖ୍ଯା

ଅକାରାଦେସୋ ଚ ଣସନ୍ନିଯୋଗେନାତି ଇମିନା ଯତ୍ଥ ଣକାରୋ ତତ୍ଥେୱାଯମକାରାଦେସୋତି ଦସ୍ସେତି। ଉପାଦାନତୋତି ଇମିନା ନିସ୍ସଯକରଣମେକୋ ସଦ୍ଧିଯୋ ଞାଯୋତି ଦସ୍ସେତି। ଅନ୍ତସ୍ସ ଅୱିଧାନସାମତ୍ଥିଯାଚାତି ଇମିନା ସତିପି ପୁବ୍ବଲୋପେନ ପଯୋଗ ନିପ୍ଫତ୍ତିଯଂ ଅକାରଂ ୱିଧାଯ ତସ୍ସ ଲୋପୋ ନିରତ୍ଥକୋତି ଦସ୍ସେତି। ଲକ୍ଖୀ ସିରୀ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଲକ୍ଖଣୋ।

୯୪। ଇମିଯା

କପ୍ପୋ ଯୋଗ୍ଗତା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି କପ୍ପିଯୋ, ଜଟା ହାନଭାଗୋ, ସେନା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ୱିଗ୍ଗହୋ।

୯୫। ତୋପ

‘ଓହାକ ଚାଗେ’ ଇତି ସକକାରସ୍ସ ହାଧାତୁନୋ ପଯୋଗେ ତୋପ୍ପଚ୍ଚଯଂ ନିସେଧେତ୍ୱା‘ସତ୍ଥା ହୀଯତେ ସତ୍ଥା ହୀନୋ’ତି ଉଦାହରଣଂ ଦସ୍ସିତଂ। ତେନାହ- ‘ସଦ୍ଧତେଚ୍ଚାଦି। ଦସ୍ସେତୁଂ ତତିଯମ୍ପନୁଦାହରଣନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଟୀପ୍ପଚ୍ଚଯାୱସାନାନନ୍ତି ‘‘ଅଭୂତତବ୍ଭାୱେ କରାସଭୂଯୋଗେ ୱିକାରାଟୀ’’ତି (୪-୧୧୯) ୱୁତ୍ତୋ ଟୀପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ଅୱସାନେ ଯେ ସନ୍ତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ଜାତିଯୱଜ୍ଜିତାନନ୍ତି ‘‘ତଦ୍ଧତି ଜାତିଯୋ’’ତି (୪-୧୧୩) ସୁତ୍ତେନ ଜାତିଯପ୍ପଚ୍ଚଯେନ ୱଜ୍ଜିତାନଂ। କଚ୍ଚାଯନେ ତୁ ତୋଆଦୀନଂ ୱିଭତ୍ତି ସଞ୍ଞତ୍ତା ନ ତତୋ ପୁନ ୱିଭତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତି।

୯୬। ଇତୋ

ୱୁତ୍ତିଯଂ ‘ଏତସ୍ସ ଟ ଏତ’ ଇତି ଅତୋଇଚ୍ଚତ୍ର ଏତସ୍ସ ଟାଦେସୋ ଏତ୍ତୋ ଇଚ୍ଚତ୍ର ଏତଆଦେସୋତି ଅତ୍ଥୋ।

୯୭। ଅଭ୍ୟା

ନନୁ ଚ କିଂ ଇମିନା ସୁତ୍ତେନ, ପଞ୍ଚମ୍ୟନ୍ତା ‘‘ତୋ ପଞ୍ଚମ୍ୟା’’ତି (୪-୯୫) ଭୱିସ୍ସତି, ଅପଞ୍ଚମ୍ୟନ୍ତାତୁ ‘‘ଆଦ୍ୟାଦୀହୀ’’ତି (୪-୯୮) ନେତଦେୱଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ‘‘ତୋ ପଞ୍ଚମ୍ୟା’’ତି (୪-୯୫) ପକତିୱିସେସାନମପରାମାସତୋ କୁତୋଚି ପଞ୍ଚମ୍ୟନ୍ତା ହୋତୁ, ଅପଞ୍ଚମ୍ୟନ୍ତା ପନ ‘‘ଆଦ୍ୟାଦୀହୀ’’ତି ସୁତ୍ତେ ସସଙ୍ଖ୍ୟସ୍ସାଦିସଦ୍ଦସ୍ସ ଗହଣେନ ତଂସଦିସା ସସଙ୍ଖ୍ୟାଏୱୋପଲକ୍ଖୀଯନ୍ତୀତିପି ୱିଞ୍ଞାଯେଯ୍ୟ ତତୋ ଅପଞ୍ଚମ୍ୟନ୍ତେହି ଅଭ୍ୟାଦୀହି ତୋ ନ ସିଯାତି ଅଭିତୋଚ୍ଚାଦି ନ ସିଜ୍ଝତୀତି ‘‘ଅଭ୍ୟାଦୀହୀ’’ତି ସୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୯୮। ଆଦ୍ୟା

ନନୁ ଚ ତୋଇଚ୍ଚେୱ ସାମଞ୍ଞେନ ସୁତ୍ତିତେ ଯତୋକୁତୋଚି ପଞ୍ଚମ୍ୟନ୍ତା ୱା ଅପଞ୍ଚମ୍ୟନ୍ତା ୱା ବହୁଲଂ ୱା ତୋମ୍ହି ଇଟ୍ଠପ୍ପସିଦ୍ଧୀତି କିଂ ଆଦ୍ୟାଦୀହୀତି ସୁତ୍ତେନାତି ସଚ୍ଚଂ, ତଥାପି ୱିଭାଗେନ ଦସ୍ସିତେ ୱିଭାଗସୋ ୱିସେସାୱସାଯୋ ସିଯାତି ନ ଦୋସୋତି। ଯନ୍ତି ପଠମନ୍ତା ତୋମ୍ହି ଯତୋ।

୧୦୦। କତ୍ଥେ

ପୁବ୍ବେନେୱାତି ‘‘ସଦ୍ଧାଦିତୋ’’ (୪-୯୯) ଚ୍ଚାଦିନାୱ। ଏତସ୍ସାତି ଏତସଦ୍ଦସ୍ସ, ଇମସ୍ସାତି ଇମସଦ୍ଦସ୍ସ।

୧୦୧। ଧି

ୱାୱିଧାନାତି ୱିକପ୍ପେନ ଧିପ୍ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ୱିଧାନା।

୧୦୨। ଯା

ଯତ୍ରାତି ୱୁତ୍ତେ ଯତ୍ଥାତି ଉପ୍ପଲକ୍ଖିତମେୱ ସିୟାତି ନ ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱମୁପରିପି।

୧୦୪। କୁହିଂ

ହିଞ୍ଜନଂ ୱିଧୀୟତେ ''ହିଂ ହଂ ହିଞ୍ଜନ''ନ୍ତି (୨-୫-୯) ସୁତ୍ତେନ। ହିଞ୍ଜିଆଦୀନନ୍ତି ହିଞ୍ଜିଦାଚିରହଚିଆଦୀନଂ।

୧୦୫। ସଙ୍କେ

ଏତସ୍ମିଂ କାଲେ ଏକଦାଇଚ୍ଚାଦି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୧୦୬। କଦା

କୁଦାସଦ୍ଦୋ ଚନଂସଦ୍ଦଯୋଗେୱ ଦିସ୍ସତି କୁଦାଚନନ୍ତି।

୧୦୭। ଅଜ୍ଜ

ନିମିତ୍ତନିମିତ୍ତୀନନ୍ତି କାରଣକାରିୟାନଂ, ସମାନେତି ସାଧାରଣେ। ସମାନମେୱ ବୋଧେତି 'ତଂଯଥେ'ଚ୍ଚାଦିନା। ଏତ୍ଥ ପନ ମନ୍ଥତାଠଅନଂ ନିମିତ୍ତଂ ପାଣ ହରଣଂ ନିମିତ୍ତୀ, ତସ୍ସାତି ଅନଜ୍ଜତନସ୍ସ। ଉପରି ତ୍ଥାଦିକଣ୍ଡେ କରହସଦ୍ଦୋ ତୁ ଚିସଦ୍ଦସଂଯୁତ୍ତୋୱ ଦିସ୍ସତି କରହଚୀତି।

୧୧୦। ଧାସଂ

ସଙ୍ଖ୍ୟାୱାଚିନୋ ସଦ୍ଦା ସଙ୍ଖ୍ୟାସଦ୍ଦେନ ଗହିତାତି ଆହ- 'ଅନ୍ତେ'ଚ୍ଚାଦି। ପକାରୋ ଦଵ୍ଵଗୁଣଧିସଯୋପି ଅତ୍ଥି, ତତ୍ଥ ଯଦି ସୋପି ଗୟ୍ହେୟ୍ୟ ଦଵ୍ଵ ଗୁଣାନଂ ଲିଙ୍ଗସଙ୍ଖ୍ୟାହି ଯୋଗା ଧାପ୍ପଚ୍ଚଯନ୍ତ(ମ୍ପି ତଵିସଯୋଯେୱେତି) [ଚେତ୍ଥ (ପୋତ୍ଥକେ] (ପକାରୱାଚକଲିଙ୍ଗସଙ୍ଖ୍ୟାହି ଯୋଗା) ଅଲିଙ୍ଗମସଙ୍ଖ୍ୟଞ୍ଚ [ଧାପ୍ପଚ୍ଚଯନ୍ତମଲିଙ୍ଗମସଙ୍ଖ୍ୟଞ୍ଚ-ଇତି କାସିକାୱୁତ୍ତିପଞ୍ଜିକାଯଂ] ନ ସିୟା, ଏୱଞ୍ଚ ସତ୍ତ୍ବତ୍ଥଯତ୍ତମଭିମତନ୍ତସ୍ସ ନ ସିୟା, ତଞ୍ଚିଟ୍ଠଂ, କିରିୟାୱିସଯେ ତୁ ତସ୍ମିଂ ଗୟ୍ହମାନେ ଏକଧାଭୁଞ୍ଜତି ଦ୍ୱିଧାଭୁଞ୍ଜତି ଦ୍ୱିଧାଗଚ୍ଛତିଚ୍ଚାଦୋ ଭୋଜନ ଗମନାଦିକିରିୟାଯ ସଵ୍ଵଥା ଲିଙ୍ଗସଙ୍ଖ୍ୟାହି ଯୋଗାଭାୱା ଯଥାୱୁତ୍ତ ଦୋସୋ ନ ସିୟାତି ପାଣିନୀଯୱୁତ୍ତିକାରେନ ଜୟାଦିଚ୍ଚେନ କିରିୟା ୱିସଯୋଯେୱେତ୍ଥ ପକାରୋ ଗହିତୋ। ତମ୍ପତି ଆହ- 'ଦଵ୍ଵେ'ଚ୍ଚାଦି। କସ୍ମା ପନେୱମାହାତି ଆହ- 'ନୱଧାଦଵ୍ଵ'ମିଚ୍ଚାଦି। ''ନୱଧା ଦଵ୍ଵଂ, ବହୁଧା ଗୁଣୋ''ତି ୱେସେସିକାନଂ ସଙ୍କେତୋ।

ତତ୍ଥ ପୁଥବ୍ୟାପୋତେଜୋୱାୟ୍ୱାକାସକାଲଦିସାତ୍ତମନାନୀତି ନୱ ଦଵ୍ଵାନି। ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ ଫସ୍ସ ସଙ୍ଖ୍ୟାପରିମାଣ ପୁଥୁତ୍ତସଂଯୋଗୱିଭାଗ ପରତ୍ତାପରତ୍ତବୁଦ୍ଧିସୁଖଦୁକ୍ଖେଚ୍ଛାଦୋସପଯତନା ଚ ଗୁଣା, ଚସଦ୍ଦେନ ଗୁରୁତ୍ତ ଦୱତ୍ତସିନେହସଙ୍ଖାରଧମ୍ମାଧମ୍ମସଦ୍ଦା ଚେତି ଚତୁଵୀସତି ବହୁଧା ଗୁଣୋ। ଅତ୍ରାପି ଯଥାୱୁତ୍ତକାସିକାୱୁତ୍ତିୟା ପଞ୍ଜିକାକାରେନ ଜିନିନ୍ଦବୁଦ୍ଧିନା ନୱଧା ଦଵ୍ଵଂ ବହୁଧା ଗୁଣୋତ୍ୱତ୍ରାପି ''କିରିୟାଜ୍ଝାହରିତଵ୍ଵା ନୱଧା ଦଵ୍ଵଂ ବହୁଧା ଗୁଣୋ ଉପଦିସୀୟତି ୱିଜ୍ଝାୟତି ବ୍ୟାଖ୍ୟାୟତେ ୱିଜତେୱା''ତି କିରିୟାୱିସଯୋଯେୱ ପକାରୋ ପଟିପାଦିତୋ, ପଯୋଗଦସ୍ସନତୋ ବ୍ଵୱଚ୍ଛେଜ୍ଜଭାୱା ସଵ୍ଵତ୍ଥ କିରିୟେୱେତି ୱିସେସନୋପାଦାନମୟୁତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ନୱଧା ଦଵ୍ଵଂ ବହୁଧା ଗୁଣୋତି ପଯୋଗଦସ୍ସନତୋ ଦଵ୍ଵଗୁଣୱିସଯାନମ୍ପକାରାନଂ ଗୟ୍ହୁପଗତ୍ତା ବ୍ଵୱଚ୍ଛେଦଯିତଵ୍ଵାନଂ ଦଵ୍ଵଗୁଣୱିସଯାନମ୍ପକାରାନଂ ଭାୱା ସଵ୍ଵସ୍ମିଂ ଦଵ୍ଵଗୁଣୱିସଯେ ଜିନିନ୍ଦବୁଦ୍ଧିନା ୱୁତ୍ତନଯେନ କିରିୟା ଅନ୍ତେୱାତି କିରିୟାୱିସଯୋୱ ପକାରୋ ଗୟ୍ହତୀତି ୱୁତ୍ତିକାର ପଞ୍ଜିକାକାରାନଂ ୱିସେସନୋପାଦାନମୟୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ତତୋଯେୱାତି ଯତୋ ୱିସେସନୋପାଦାନମୟୁତ୍ତଂ ତତୋଯେୱ ଦ୍ୱୀହିଚ୍ଚାଦିକମାହେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଯମେତ୍ଥାଧିପ୍ପାୟୋ ''ଦ୍ୱିଧା କରୋତୀତି କିରିୟାପଯୋଗେପି ପକାରୋ ଦଵ୍ଵଗୁଣୱିସଯୋ... ଦଵ୍ଵୱିସଯସ୍ସ ଗୁଣୱିସଯସ୍ସ ୱା ଦ୍ୱିଧାଭାୱସ୍ସ କରୀୟମାନତ୍ତା, ନତୁ କିରିୟାୱିସଯୋ... ଦ୍ୱିଧାଭାୱସ୍ସ କରଣକିରିୟାୱିସଯସ୍ସେତ୍ଥ ୱତ୍ତୁମନିଚ୍ଛିତତ୍ତା। ତତୋଯେୱ କିରିୟାପକାରୋପାଦାନେ [ପକାରୋତିସଯନେ (ପୋତ୍ଥକେ)] ଅତ୍ର ଧାପ୍ପଚ୍ଚଯନ୍ତପ୍ପଯୋଗୋ ନ ସିୟାତି ୱିଞ୍ଞାପେତୁଂ 'ଦ୍ୱୀହି'ଚ୍ଚାଦିକମାହେ''ତି ତେନାହ'ଅତ୍ରେ'ଚ୍ଚାଦି।

ଦଵ୍ଵଗୁଣୱିସଯେ ପକାରେ ଗୟ୍ହମାନେ ଯୋଯଂ ଦୋସୋ ସମ୍ପତ୍ତିତୋ ପରେହି, ତଂ ଦାନି ନିରାକତ୍ତୁମାହ 'ସତିପିଚେ'ଚ୍ଚାଦି। ସଭାୱତୋ

ଅଲିଙ୍ଗମସଙ୍ଖ୍ୟଞ୍ଚାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ସଙ୍ଖ୍ୟନ୍ତରାପାଦନେ ଗମ୍ୟମାନେ ଧାପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ୱିହିତୋ ପାଣିନିଯେହି, ତଦାହ- 'ଦଦ୍ଧସ୍ୱେ'ଚ୍ଚାଦି ସଙ୍ଖ୍ୟାନ୍ତରାପାଦନେପୀତି ପୁଦ୍ଧଂ ଯା ୱୱହିତା ସଙ୍ଖ୍ୟା, ତତୋ- ଞ୍ଞଂ ସଙ୍ଖ୍ୟାନ୍ତରଂ ତସ୍ସାପାଦନଂ କରଣଂ ସଙ୍ଖ୍ୟନ୍ତରାପାଦନଂ, ତସ୍ମିମ୍ପୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୧୩। ତଦ୍ଧ

ସୋ ପକାରୋ ଅସ୍ସାତି ତଦ୍ଧା, ତସଦ୍ଦେନ ପକାରସ୍ସ ପରାମଟ୍ଠତ୍ତା ତଦ୍ଧତୀତେହ ପକାରୱତୀତି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଆହ- 'ତସଦ୍ଦେନେ'ଚ୍ଚାଦି। ପକାରୱତୀତି ପକାରୱତି ଅତ୍ଥେ। ମୁଦୁପ୍ପକାରୱା ମୁଦୁଜାତିଯୋ।

୧୧୫। କତି

କିଂ ସଙ୍ଖ୍ୟାନମ୍ପରିମାଣମେସନ୍ତି ଅତ୍ଥେ ''କିମ୍ହା ରତି ରୀୱରୀୱତକ ରିତ୍ତକା''ତି (୪-୪୪) ସୁତ୍ତେନ ରତିପ୍ପଚ୍ଚଯଂ ୱିଧାଯ କତୀତି ସିଦ୍ଧତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ- 'ସଙ୍ଖ୍ୟାପରିମାଣୱିସଯେ ସାଧିତତ୍ତା'ତି, କତି ଚ ସୋ ସଙ୍ଖ୍ୟା ପରିମାଣୱିସଯତ୍ତା ସଙ୍ଖ୍ୟା ଚେତି କତିସଙ୍ଖ୍ୟା, ତାଯ।

୧୧୬। ବହୁ

ପଚ୍ଚାସତ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧିମ୍ହି ଏକମ୍ହି ଦସ୍ସିତେ ଦ୍ୱିଟ୍ଠତ୍ତା ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ପରୋ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ୱିଞ୍ଞାଯମାନୋ ପରୋୱ ୱିଞ୍ଞାଯତି ଯୁତ୍ତିତୋତି 'ସମ୍ବନ୍ଧତୋୱା'ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୧୧୭। ସକିଂ

ନିପାତନସ୍ସାତି ସକିନ୍ତି ନିପାତନସ୍ସ।

୧୧୮। ସୋ

ଖଣ୍ଡଂ ଖଣ୍ଡଂ ଖଣ୍ଡସୋ, ପୁଥୁ ପକାରୋ ପୁଥୁସୋ।

୧୧୯। ଅଭୂ

ନନୁ ଚ ଅଭୱନନ୍ନାମ ସଦ୍ଧଥା ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଯା ୱା ଅୱତ୍ଥନ୍ତରେନ ୱା, ତଥା ସତ୍ତୁଭୂତସଦ୍ଦୋ-ନୁପ୍ପନ୍ନମତ୍ତୱଚନୋପୀତି କଥମଭୂତସଦ୍ଦୋ-ୱତ୍ଥନ୍ତରେ ନାଭୂତେ ୱୁତ୍ତୋଚ୍ଚାହ- 'ଅଭୂତସ୍ସି'ଚ୍ଚାଦି। କଥମୱତ୍ଥାୱ ତସଦ୍ଦେନ ପରାମସୀଯତୀତି ଚେ ଅଭୂତସଦ୍ଦୋ ଯଦ୍ଧନୁପ୍ପନ୍ନୱାଚୀ ସିଯା, ତଦା ତସଦ୍ଦସ୍ସ ଯୋଗୋଯେୱ ନ ସିଯା… ତସଦ୍ଦେନାଭୂତସ୍ସେୱ ଗହଣତୋ, ଅଭୂତଭାୱେଚ୍ଚାଦିନା ସୁତ୍ତିତଂ ସିଯା, ତେନ ତସଦ୍ଦସ୍ସଯୋଗସାମତ୍ଥିଯା ଅୱତ୍ଥାୱ ତସଦ୍ଦେନ ପରାମସୀଯତି, ତପ୍ପରାମଟ୍ଠଞ୍ଚାୱତ୍ଥନ୍ତରମଭୂତ ସଦ୍ଦୋ ଅପେକ୍ଖତେ, ତେନାହ- 'ତବ୍ଭାୱେତିୱଚନା'ଇଚ୍ଚାଦି। ଭୱନଂ ଭାୱୋ ତାଯ ଅୱତ୍ଥନ୍ତରେ ଭାୱୋ ତବ୍ଭାୱୋ ତସ୍ମିଂ। ତେନାହ 'ଅଭୂତସ୍ସେ'ଚ୍ଚାଦି। ଭାୱେତି ୱିସଯସତ୍ତମୀ, ସଂସତ୍ତମୀ ୱାତି ଆହ- 'ୱିସଯେ ଗମ୍ୟମାନେ ୱା'ତି। କୁଣ୍ଡଲତ୍ତେନାତି କୁଣ୍ଡଲସଭାୱେନ।

୧୨୦। ଦିସ୍ସ

ଦିସ୍ସନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତେ ପଯୋଗେ ଦିସ୍ସନ୍ତୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଆହ 'ଦିସି'ଚ୍ଚାଦି, ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ ୱିହ୍ଚଙ୍ଗ ପରିଭାସା ଭୱତୀତି ସେସୋ। ''ଣୋୱା-ପଚ୍ଚେ''ତିଆଦିନା (୪-୧) ସୁତ୍ତେନ ୱୁତ୍ତେସ୍ୱନେକୱିଧେସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ପରି ସମନ୍ତତୋ ଭାସତୀତି ପରିଭାସା, ୱିଧିନୋ ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଅଙ୍ଗଭୂତା ପରିଭାସା ୱିହ୍ଚଙ୍ଗପରିଭାସା। ୱିଧିଯେୱାତି ସୁତ୍ତମିଦନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱକ୍ଖମାନସୁତ୍ତଦ୍ୱଯନ୍ତି ''ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ ସକତ୍ଥେ''ତି ସୁତ୍ତଦ୍ୱଯଂ।

୧୨୫। ସଂଯୋ

ଅନ୍ତରସଦ୍ଦୋ-ନେକତ୍ଥୋପୀହାନ୍ତରାଠଅୱାଚୀ ମଜ୍ଝୱାଚୀ ଗଯ୍ହତି, ନ ୱିଜତେନ୍ତରମେସନ୍ତି ଅନ୍ତରାଠଅମତ୍ତପଟିସେଧେପଯୋଜନଂ ନତ୍ଥୀତି କଦ୍ଧାନ୍ତରା ଠଅଟ୍ଠସ୍ସାଭାୱାନ୍ତରାଠଅଂ ନତ୍ଥୀତ୍ୟୁପଚରୀଯତି, ଏୱଞ୍ହି ଲୋକେ ପଯୁଜ୍ଜତେ 'ଅନନ୍ତରା ଇମେ ଗାମା ଅନନ୍ତରା ଇମେ ପାସାଦା'ତି ଅନ୍ତରାଠଅଗତସ୍ସ ଞ୍ଞସ୍ସ ଗାମସ୍ସଞ୍ଞସ୍ସ ପାସାଦସ୍ସ ୱାଭାୱା ତଥା ବ୍ୟପଦିସୀଯତେ, ତଥେୱମିହାପ୍ୟନ୍ତରାଠଅଗତସ୍ସଞ୍ଞସ୍ସ ବ୍ୟଞ୍ଜନସ୍ସାଭାୱା ଅନନ୍ତରା ଇଚ୍ଚୁଚ୍ଚନ୍ତେ,

ଅଥୱାନ୍ତରସଦ୍ଦୋ ବ୍ୟୱଧାନୱାଚୀ ବ୍ୟୱଧାନାଭାୱତୋ-ନନ୍ତରା ଇତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତେ। ଅନ୍ତରଂ କରୋତୀତି ୱା ଖାଦିଇପ୍ପଚ୍ଚଯଂ [ଣିପ୍ପଚ୍ଚଯଂ (ପୋତ୍ଥକେ)] ୱିଧାଯ ଅନ୍ତରାଯତି ବ୍ୟୱଧାନଂ କରୋତୀତି କତ୍ତରି ଅପ୍ପଚ୍ଚଯଂ ୱିଧାଯ ଅନ୍ତରୋ ବ୍ୟୱଧାଯକୋ ନତ୍ଥେତେସନ୍ତି ଅନନ୍ତରା। ଯଥା 'ରୁକ୍ଖା ୱନନ୍ତେ'ତ୍ଥ ରୁକ୍ଖା ସମୁଦିତାୱେକୱନବ୍ୟପଦେସଂ ଲଭନ୍ତେ, ତଥାତ୍ରାପି ବ୍ୟଞ୍ଜନା ସମୁଦିତାୱେତେ ସଂଯୋଗବ୍ୟପଦେସଗୋଚରତ୍ତଂ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତେ।

ସଂଯୋଗୋତି ହି ସମୁଦାଯପ୍ପଧାନୋ ନିଦ୍ଦେସୋ ବ୍ୟଞ୍ଜନାତ୍ୱୱଯୱପ୍ପଧାନୋ, ତସ୍ମା ବ୍ୟଞ୍ଜନାତି ବହୁୱଚନେନ ସଂଯୋଗୋତି ଏକୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ ଘଟତେ, ନନୁ ଚ ୱଣ୍ଣାନମୁଚ୍ଚାରିତପ୍ପଧଂସିତ୍ତା ଯୋଗପଜ୍ଜମଟ୍ଟିତମାନାନଂ ନ ସମ୍ଭୱତି ସମୁଦାଯତ୍ତନ୍ତି ସମୁଦାଯତ୍ତମଯୁତ୍ତନ୍ତି ନାଯୁତ୍ତଂ, ତଥାହି ଉତ୍ତରୁତ୍ତରଗ୍ଗାହିନି ବୁଦ୍ଧି ପୁବ୍ବପରୀଭୂତେ ବ୍ୟଞ୍ଜନାୱଯୱେ ସମୁଦାଯରୂପେନ ସଙ୍କପ୍ପେନ୍ତୀ ସମୁଦାଯୱୋହାରମ୍ପୱତ୍ତଯୀତି।

ଣାନୁବନ୍ଧେତି ଦିତିସଦ୍ଦସ୍ସ ସଂଯୋଗାୱିସଯତ୍ତା ଦେଚ୍ଛୋତି 'ସରାନମାଦିସ୍ସା'ତି ୱିସଯୋ, ଉଠଉମ୍ପସଦ୍ଦସ୍ସ ସଂଯୋଗୱିସଯତ୍ତା ଓଠଉମ୍ପିକୋତି ଏତସ୍ସ ୱିସଯୋତି ତତ୍ଥ ରାଘୱୋ ୱେନତେଯ୍ୟୋ ମେନିକୋ ଦେଚ୍ଛୋ ଦୋସଗ୍ଗାନ୍ତି ରୂପାନି। ଇଧ ତୁ ଓଠଉମ୍ପିକୋ କୋଣ୍ଡଞ୍ଞୋତି ଯୁଜ୍ଜନ୍ତି। ତେନେୱ ଚ ତତ୍ଥ ପଞ୍ଜିକା ଏତ୍ଥ, ଏତ୍ଥ ଚ ପଞ୍ଜିକା ତତ୍ଥ ଉପନେତବ୍ବାତି।

୧୨୭। କୋସ

କୋସଜ୍ଜନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତସ୍ସ ଜତ୍ତଞ୍ଚ ନିପାତନା, ଅଜ୍ଜୱନ୍ତି ଏତ୍ଥ ''ଉୱଣ୍ଣସ୍ସା ୱୱ ସରେ''ତି (୪-୧୨୯)।

୧୩୫। ଜୋୱୁ

ଯକାରସ୍ସ ଦ୍ୱିତ୍ତେ ଜେଯ୍ୟୋ।

୧୩୭। କଣ

ଅତିସଯେନ ଅପ୍ପୋ, ଅତିସଯେନ ଯୁୱାତି ୱିଗ୍ଗହୋ।

୧୩୯। ଡେସ

ସତିସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତେ ସତିସଦ୍ଦୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି ସତ୍ୟନ୍ତେପି ୱିସେସନତ୍ତେନ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତେସତ୍ୟନ୍ତୋ କଥଂ ୱିଞ୍ଞାଯତିଚ୍ଚାସଙ୍କିଯ ''ସଙ୍ଖ୍ୟାଯ ସଚ୍ଚୁତୀସାସେ''ଚ୍ଚାଦିନା (୪-୫୦) ସତ୍ୟନ୍ତାଦୀହି ଡୋ ୱିହିତୋ, ତସ୍ମିଞ୍ଚ ଡେତିନିମିତ୍ତେନୋପାଦିନ୍ନେ ତଦୁପାଦାନସାମତ୍ଥିଯାସତ୍ୟନ୍ତୋୱ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ଡେତି ନିମିତ୍ତୋପାଦାନା'ତିଆଦି।

୧୪୨। ଅଧା

ଧାତୁତୋ ଅଞ୍ଞୋ ସଦ୍ଦୋ ଅଧାତୁ ତସ୍ସ। ପଞ୍ଜିକାଯମ୍ପନ ପକତିପି ସଦ୍ଦୋଯେୱାତି ଧାତୁତୋଇଚ୍ଚାଦିନା ଅଧାତୁସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥମତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ତସ୍ସାତି ଅଧାତୁପ୍ପକତିଯା, ଅଧାତୁସଦ୍ଦସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତେନଚାତି କକାରେନ ଚ, ତସ୍ମାତି ତେନ କାରଣେନ। ପୁବ୍ବଗ୍ଗହଣମନ୍ତରେନାତିପାଣିନିନା ଇକାରାଦେସୱିଧାଯକେ ଇମସ୍ମିଂଯେୱ ସୁତ୍ତେକକାରତୋ ପୁବ୍ବସ୍ସ ଇକାରାଦେସୱିଧାନତ୍ଥଂ ପୁବ୍ବଗ୍ଗହଣଂ କତଂ, ତଂ ପୁବ୍ବସ୍ସାତିୱଚନଂ ୱିନାତି ଅତ୍ଥୋ। ସଚେତିଆଦିନା କଥଯତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ''ବ୍ୟଞ୍ଜନେ ଦୀଘରସ୍ସା''ତି (୧-୩୩) ରସ୍ସୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଅସ୍ସାତି ଜାତିନିଦ୍ଦେସେ ତୁ ଆକାରସ୍ସଚିକାରୋ ଭୱତ୍ୱେୱ, ସିଯା ଏତନ୍ତି ବହୁପରିବ୍ବାଜକାତି ଏତଂ ରୂପଂ ହୋତି। ସ୍ୟାଦ୍ୟତ୍ର ବ୍ୟୱହିତୋ… କକାରତୋ ପୁବ୍ବେ ସ୍ୟାଦି, ନ ସ୍ୟାଦି କକାରା ପରୋତି।

ନନୁ ଚ ଅସ୍ୟାଦିତୋତି ଏତ୍ଥ ପସଜ୍ଜପ୍ପଟିସେଧୋ ନଞ୍ଞ କସ୍ମା ଗହିତୋ, ନ ପରିଯୁଦାସୋତି ଆସଙ୍କିଯ ପରିଯୁଦାସେସ୍ମିଂ ଗହିତେ ସତି ଦୋସଂ ୱତ୍ତୁମାରଭତେ 'ପରିଯୁଦାସେ'ଇଚ୍ଚାଦିନା। ସ୍ୟାଦିତୋତି ସ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତତୋ ପରିବ୍ବାଜକସଦ୍ଦତୋ। ପରିବ୍ବାଜକସଦ୍ଦୋହି ସ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତୋ ୱାକ୍ୟେ ସ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତତ୍ତା, ତେନେୱ ୱକ୍ଖତି- 'ପରିବ୍ବାଜକସଦ୍ଦତୋ ଏତ୍ଥ ସ୍ୟାଦ୍ୟୁପ୍ପତ୍ତୀ'ତି। ଅସ୍ୟାଦିସ୍ମା ପରୋତି କତ୍ୱା ବହୁପରିବ୍ବାଜକସଦ୍ଦତୋ ନ ସ୍ୟାଦ୍ୟୁପ୍ପତ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ତତୋଚାତି ବହୁପରିବ୍ବାଜକସଦ୍ଦତୋ ଚ। ପସଜ୍ଜପ୍ପଟିସେଧେନ ନଞ୍ଞସଦ୍ଦେନ ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥସମାସେପି ସିଯାୱ ଦୋସୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ-

‘ଅୱିଜ୍ଜମାନୋସ୍ୱାଦି’ଚ୍ଚାଦି।

ଇତି ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନପଞ୍ଚିକାଟୀକାୟଂ ସାରତ୍ଥୱିଲାସିନିୟଂ

ଚତୁତ୍ଥକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଞ୍ଚମକଣ୍ଡ

୧। ତିଜ

ଖମାୱୀମଂସାସୂତି ପକତିୱିସେସନମେୱ କଥମିଚ୍ଛିତନ୍ତି ଆହ- ‘ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ମି’ଚ୍ଚାଦି, ପଦାନମଞ୍ଞମଞ୍ଞସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ପୁରିସାଧୀନତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ, ପକତିୱିସେସନନ୍ତି ତିଜମାହ ସଦ୍ଦାନଂ ୱିସେସନଂ, କିମ୍ପନ ପକତିୱିସେସନେ ଫଲ ମିଚ୍ଚାହ- ‘ପକତିୱିସେସନୋପାଦାନ’ମିଚ୍ଚାଦି। ଯଜ୍ଜତ୍ର ‘ଖମାୱୀମଂସାସୂ’ତି ପକତିୱିସେସନଂ, କସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଚରତି ଖସା ୱିଧୀୟନ୍ତିଚ୍ଚାହ- ‘ଅତ୍ଥନ୍ତରସ୍ମା ନିଦ୍ଦେସା’ଇଚ୍ଚାଦି। ଅତ୍ଥନ୍ତରସ୍ମାତି ନିସାନାଦିଅତ୍ଥନ୍ତରସ୍ସ। ‘‘ସୁତାନୁମିତେସୁ ସୁତସମ୍ବନ୍ଧୋୱ ବଲୱା’’ତି ପରିଭାସମୁପଲକ୍ଖେତି ‘ସୁତାନୁମିତାନ’ମିଚ୍ଚାଦିନା। ତେନେୱାତି କିରିୟାରୂପାସୁ ଖମାୱୀମଂସୁ ଖସାନଂ ୱୀଧାନେନେୱ, ସକତ୍ଥେ ୱିଧାନେନେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତିତିକ୍ଖକିରିୟତ୍ତାତି ଇମିନା ପରେସଂ ୱିୟ ଖାଦ୍ୟନ୍ତାନଂ ଧାତୁସଞ୍ଞାୱିଧାନ ମନତ୍ଥକନ୍ତି ଦସ୍ସେତି।

ତିତିକ୍ଖା ଖମା, ତିତିକ୍ଖତି ଖମତି, ୱୀମଂସା ଉପପରିକ୍ଖା, ୱୀମଂସତି ଉପପରିକ୍ଖତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁତ୍ତେ ତିଜେତି ନିଦ୍ଦେସା ଭୂୱାଦିକସ୍ସ ଗହଣଂ। ନିଚ୍ଚଣ୍ଣନ୍ତସ୍ସ ଚୁରାଦିକସ୍ସ ହି ତାଦିସେ ପୟୋଜନେ ସତି ବହୁଲଂ ୱିଧୀୟମାନେପି ନିଚ୍ଚତ୍ତମତ୍ତନୋ ନାତିୱତ୍ତତି। ଅଥୱା ଚୁରାଦିମାନେନାବ୍ୟଭିଚାରିନା ସାହଚରିୟା ତିଜୋପି ଚୁରାଦିକୋୱ, ତଂ ୟଥା ‘ଗାୱସ୍ସ ଦୁତିୟେନାତ୍ଥୋ’ତି। ୱୁତ୍ତେଗୋୟେୱୋପାଦୀୟତେ, ନାସ୍ସୋ, ନ ଗଦ୍ରଭୋ। କଦାଚି ପନ ଅସ୍ସାଦିନୋପି ଦୁତିୟସ୍ସ ଗହଣଂ ସିୟା ଅତ୍ଥପ୍ପକରଣା ଦିପ୍ପଭାୱତୋ।

ନନୁ ଚ ୱୀମଂସାୟଂ ସପ୍ପଚ୍ଚୟୱିଧାନ ମନୁପପନ୍ନମିତରେତରନିସ୍ସୟଦୋସ ଦୁଟ୍ଠତ୍ତା, ତଥାହି ସିଦ୍ଧେ ୱୀମଂସାସଦ୍ଦେ ସପ୍ପଚ୍ଚୟୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତେ, ସତି ଚ ତସ୍ମିଂ ୱୀମଂସାତି ରୂପଂ ସମ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଇତରେତରନିସ୍ସୟୋ, ଇତରେତର ନିସ୍ସୟାନି ଚ କାରିୟାନୀ ନୋପକପ୍ପନ୍ତୀତି ତେନାହ- ‘ଅନୁୱାଦରୂପାନ’ମିଚ୍ଚାଦି। ଅନାଦିକାଲସଂସିଦ୍ଧସଦ୍ଦାନୁୱାତୋ ନତ୍ଥି ଇତରେତରନିସ୍ସୟୋ ଦୋସୋତି ଭାୱୋ। ପୟୋଜକବ୍ୟାପାରଣିପ୍ପଚ୍ଚୟାଭାୱେ ତେଜତେତି ରୂପଂ।

୨। କିତା

ପୁବ୍ବେୱିୟ ପକତିୱିସେସନାଦୀତ୍ୱନେନ ‘‘ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ପୁରିସାୟତ୍ତତ୍ତା ‘ତିକିଚ୍ଛାସଂସୟେସୂ’ତି ପକତିୱିସେସନନ୍ତି ଆହ- ‘ତିକିଚ୍ଛାୟ’ମିଚ୍ଚାଦି’ତ୍ୱାଦିକଂ ସବ୍ବଂ ୟଥାୟୋଗମେତ୍ଥାପି ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତ୍ୟତିଦିସତି। ୱିସ୍ସତ୍ଥୋତି ୱିସଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ କିମିତ୍ଥଂ ଛପ୍ପଚ୍ଚୟନ୍ତସ୍ସେୱ ଦ୍ୱିଧୋଦାହରଣନ୍ତ୍ୟାସଙ୍କିୟାହ- ‘ଅତ୍ଥଭେଦା ଦ୍ୱିଧୋଦାହରଣ’ନ୍ତି। ନିକେତୋ ନିୱାସୋ, ସଙ୍କେତୋ ଲକ୍ଖଣଂ।

୩। ନିନ୍ଦା

ନିନ୍ଦ=ଗରହାୟଂ ତତୋ ‘‘ଇତ୍ଥିୟମଣତ୍ତିକୟକ୍ୟା ଚେ’’ତି (୫-୪୯) ଅପ୍ପଚ୍ଚୟେ ତତୋ ‘‘ଇତ୍ଥିୟମତ୍ୱା’’ତି (୩-୨୬) ଆପ୍ପଚ୍ଚୟେ ରୂପଂ। ବନ୍ଧତୀତି ବଧକୋ।

୪। ତୁଂସ୍ମା

ତୁଂସ୍ମାତୀହ ପଚ୍ଚୟଗ୍ଗହଣମାଚିକ୍ଖତି ‘ତୁଂତାୟେ’ଚ୍ଚାଦିନା। ତତୋ ଚେତି ୟତୋ ତୁଂସ୍ମାତି ପଚ୍ଚୟସ୍ସେୱ ଗହଣଂ ୟତୋ ଚ ୱିସେସନ ନିଦ୍ଦେସୋ, ତତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ପଚ୍ଚୟଗ୍ଗହଣେ ତଦାଦିଗ୍ଗହଣଂ ୱିଞ୍ଞାୟତେ… ‘‘ପଚ୍ଚୟଗ୍ଗହଣେ ୟସ୍ମା ସୋ ୱିହିତୋ ତଦାଦିନୋ ଗହଣ’’ନ୍ତି ଞାୟତୋ। ୱିସେସନତ୍ତେନ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତତ୍ତା ତଦନ୍ତଗ୍ଗହଣଂ… ‘‘ୱିଧିବ୍ବିସେସନନ୍ତସ୍ସା’’ତି (୧-୧୩) ୱଚନାଭି ମନସି ନିଧାୟାହ- ‘ୟତୋ କିରିୟତ୍ଥା’ଇଚ୍ଚାଦି। ସୋ କିରିୟତ୍ଥୋ ଆଦି ୟସ୍ସ ସମୁଦାୟସ୍ସ ସୋ ତଦାଦି ସୋ ପଚ୍ଚୟୋନ୍ତେ ତସ୍ସ (ସୋ ତଦନ୍ତୋ)। ତଦାଦିତଦନ୍ତସମୁଦାୟୱିସେସସ୍ସ ଗହଣଂ, (ନତୁ) ତଦନ୍ତମତ୍ତସ୍ସେ ତ୍ୟତ୍ଥୋ । ନନୁ ଚ ତୁଂସ୍ମାଇତି ୱିସେସନତ୍ତେନ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତେ ଭୱତୁ ‘‘ୱିଧିବ୍ବିସେସନନ୍ତସ୍ସେ’’ତି ତଦନ୍ତଗ୍ଗହଣଂ ପଚ୍ଚୟଗ୍ଗହଣେ ତୁ କଥଂ ତଦାଦିନୋ ଗହଣଂ ୱଚନାଭାୱତୋଚ୍ଚାହ- ‘ତଦୱିନାଭାୱିତ୍ତା’ତି। ୟତୋ ୱିହିତୋ ତେନ ୱିନା ନ ଭୱତି ସୀଲେନେତି ତଦୱିନାଭାୱୀ ତସ୍ସ ଭାୱୋ ତସ୍ମା। ଇମାୟ ୟୁତ୍ତିୟା ୱିଞ୍ଞାୟତେ-ତ୍ଥୋ, ୟମାଖ୍ୟାୟତେ ‘ପଚ୍ଚୟଗ୍ଗହଣେ ୟସ୍ମା ସୋ ୱିହିତୋ ତଦାଦିନୋ ଗହଣ’ନ୍ତି। ଭୱତ୍ୱେୱଂ ତଦାଦିନୋ

ତଦନ୍ତସ୍ସ ଚ ଗହଣଂ, ତତୋ କିପ୍ପଲଂତ୍ବାହ- 'ତେନେ'ଚ୍ଚାଦି।

ସପାଦିତୋତି ପାଦିସହିତତୋ। ଖ ଛ ସୁପ୍ପତ୍ତାଭାୱାତି ଖ ଛ ସାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ଅଭାୱା। ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରସ୍ସେୱ ତୁଂପ୍ପଚ୍ଚଯନ୍ତସ୍ସ ପକତିଭାୱେନ ଗହଣା ସପାଦିତୋ ଖ ଛ ସାନମନୁପ୍ପତ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ୱିପୁବ୍ବା 'ଜି-ଜଯେ'ଇଚ୍ଚସ୍ମା ତୁଂପଚ୍ଚଯନ୍ତା 'ୱିଜେତୁମିଚ୍ଛତୀ'ତି ଅତ୍ଥେ ''ତୁଂସ୍ମା''ଇଚ୍ଚାଦିନା(ସୋ), ତୁଂସ୍ସଚ ଲୋପୋ, ନେମିତ୍ତିକେ ଏକାରେ ନିୱତ୍ତେ 'ଜିସ ଜିସ ଇତି ଦ୍ୱିତ୍ତେ ଅନାଦିବ୍ଯଞ୍ଜନଲୋପୋ ''ଜିହରାନଂ ଗୀ''ତି (୫-୧୦୨) ଗୀ। ଜିଗୀସପ୍ପକତିତୋ ''ଭୂତେ ଇତ୍ତଂ''ଇଚ୍ଚାଦିନା (୬-୪) ଈ। ତସ୍ମିଂ ଅଞ୍ଜ। ''ଆ ଈ ଊ ମ୍ହା ସ୍ସା ସ୍ସମ୍ହାନଂ ୱା''ତି (୬-୩୩) ଈସ୍ସ ରସ୍ସେ ବ୍ଯଜିଗୀସି। ଯଦି ତୁ ସପାଦିତୋ ସସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତି ସିଯା, ତଦା ବ୍ଯଜିଗୀସୀତି ଏତ୍ଥ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନଂ କରୀଯମାନଂ ସପ୍ପଚ୍ଚଯନ୍ତସ୍ସ ପଠମସ୍ସେକସ୍ସରସ୍ସ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନଂ ଭୱତୀତି ''ଖ ଛ ସାନ''ମିଚ୍ଚାଦିନା (୫-୬୯) ୱିଜିଯ ଇତି ସମୁଦାଯେ ଆଦିଭୂତସ୍ସ ୱିସଦ୍ଦସ୍ସ ସିଯା ଇମ୍ହି ଚ ୱିହିତେ ସପାଦିନୋ ପକତିଭାୱୋତି ୱିସଦ୍ଦ ପୁବ୍ବେ ଅଞ୍ଜାଗମୋ ସିଯା, ତତୋ ଚ ଅୱିୱିଜିସୀତି ଅନିଟ୍ଠପ୍ପସଙ୍ଗୋ୍ଯ।

ତୁଂସ୍ମା ଇଚ୍ଛାଯନ୍ତି ଚ ପକତିପ୍ପଚ୍ଚଯତ୍ଥାନମୁପଦିଟ୍ଠତ୍ତା ତେନ ସଭାୱ ଲିଙ୍ଗେନ ଖ ଛ ସପ୍ପଚ୍ଚଯା ତଦନ୍ତୋ ଚ ଅନୁମିତୋ ନ ପନ ତୁଂ, ତୁମିହ ସୁତୋତି ଆହ- 'ନ ତଦନ୍ତୋ, ନାପି ଛ ଛସା'ତି। ଜିଘଚ୍ଛାଇଚ୍ଚତ୍ର ଦ୍ୱିତ୍ତେ ପୁବ୍ବସ୍ସ ଘସ୍ସ ''ଚତୁତ୍ଥ ଦୁତିଯାନଂ ତତିଯପଠମା''ତି (୫-୭୮) ଗୋ। ତସ୍ସ ''କୱଗ୍ଗହାନଂ ଚୱଗ୍ଗଜା''ତି (୫-୭୯) ଜୋ। ପାଣିନିନାପୀହ ସପ୍ପଚ୍ଚଯ ୱିଧାଯକେ ସୁତ୍ତେ ୱାକ୍ଯମ୍ପି ଯଥା ସିଯାତି ୱାୱଚନଂ କତଂ, ତଦଯୁତ୍ତନ୍ତି ନିରାକତ୍ତୁମାହ- 'ୱାକ୍ଯମ୍ପି'ଚ୍ଚାଦି। ପକତ୍ଯାଦିତ୍ତ୍ରତ୍ର ଆଦି ସଦ୍ଦେନ ଅତ୍ଥୱିସେସୋ ଗହେତବ୍ବୋ, ପକତି ୱିସେସୋ ତୁମନ୍ତୋ, ଇଚ୍ଛତ୍ଥୋ-ତ୍ଥୱିସେସୋ । ଇଦଂ ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ''ତୁଂସ୍ମା ଲୋପୋ ଚିଚ୍ଛାଯଂ ତେ''ଇତି ଇଦଂ ଲକ୍ଖଣଂ। ନିଯୋଗତୋତି ନିଯମେନ। ଆସଙ୍କାଯମୁପସଙ୍ଖ୍ଯାନ''ନ୍ତି (୩-୧-୭) ୱାକ୍ଯକାରେନ ୱୁତ୍ତଂ ନିରାକତ୍ତୁମାହ- 'ଆସଙ୍କାଯ'ମିଚ୍ଚାଦି।

ଅଚେତନତ୍ତା କୂଲସ୍ସ ଇଚ୍ଛାଯାସମ୍ଭୱୋତି 'କୂଲପ୍ପତିତୁମିଚ୍ଛତୀ'ତି ୱାକ୍ଯମେୱେଚ୍ଛାପକାସନମସିଦ୍ଧଂ, ତେନାସିଦ୍ଧେନ ୱାକ୍ଯେନାସିଦ୍ଧାନଂ ଖ ଛ ସାନଂ ସାଧନଂ ଅସିଦ୍ଧେନାସିଦ୍ଧସାଧନଂ। ଇଚ୍ଛାୱଚନିଚ୍ଛାତି ଇଚ୍ଛାଯ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛା। ଇଚ୍ଛାଯପୱତ୍ତିତୋ ଉପଲଦ୍ଧୀତି ଇଚ୍ଛାଯ ଉପଲଦ୍ଧି ଉପାଲମ୍ଭୋ ପରିଜାନନଂ ପୱତ୍ତିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଚେତନାୱତିଚାତି ୱୁତ୍ତଂ ତସ୍ମା ଚେତନାୱତି ପୱତ୍ତିତୋ ଉପଲଦ୍ଧିଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତଦପଦେସେ ନାଚେତନେପି ଦସ୍ସେତୁଂ 'ଯୋପେସା'ତିଆଦିମାହ। ଦେୱଦତ୍ତେ ରଜ୍ଜୁ ଖୀଲାଦିପାଣିନା ଉଦ୍ଧୋଗୋ, କୂଲେ ମତ୍ତିକାୱିକୀରଣାଦି। ରଜ୍ଜୁ ଗୁଣୋ। ଖୀଲୋ [କୀଲ (ପଞ୍ଚିକା)] ସଂକ୍ବାଦି।

ପୁଲୋ ତିଣାଦୀନଂ ସଙ୍ଘାତୋ। ସା ସୁନଖୋ ମିମରିସତୀତି ମର=ପାଣଚାଗେ'ଇଚ୍ଚାଯଂ ତୁମନ୍ତା ସୋ। ''ଞି ବ୍ଯଞ୍ଜନସ୍ସେ''ତି (୫-୧୭୦) ଞି। ଦ୍ୱିତ୍ତେ ପୁବ୍ବତୋ-ଞ୍ଞସ୍ସ ଲୋପୋ ''ଖ ଛ ସେସ୍ୱୀ''ତି (୫-୭୬) ଦ୍ୱିତ୍ତେ ପୁବ୍ବସ୍ସାସ୍ସ ଇମିମରିସତି। ତଥା ପିପତିସତୀତି 'ପତପଥ=ଗମେନ' ଇଚ୍ଚସ୍ମା ସା ମିମରିସତୀତି ସତିପି ସଚେତନତ୍ତେ ୱିସଭଜୀୱିତସ୍ସ ସୁନଖସ୍ସ ମରଣିଚ୍ଛା ସମ୍ଭୱତୀତି ପଟିପାଦିତଂ। ''ଇଚ୍ଛାସନ୍ତା ପଟିସେଧୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ''ତି (୩-୧-୭) ପାଣିନୀଯୱାତ୍ତିକକାରେନ ୱୁତ୍ତଂ, ତନ୍ନିରାକତ୍ତୁମାହ- 'ବୁଭୁକ୍ଖିତୁ'ମିଚ୍ଚାଦି। ଜାତିପଦତ୍ଥନିସ୍ସଯେନ ନିୱୁତ୍ତିମ୍ପିପାଦଯମାହ- 'ଜାତିପଦତ୍ଥେ'ଚ୍ଚାଦି। ଇତରୋ ଇଚ୍ଛତ୍ଥୋ।

୫। ଈଯୋ

କରୀଯତି ସମ୍ବନ୍ଧୀଯତୀତି କମ୍ମଂ। ତଞ୍ଚ ନାମ ଜାତି ଗୁଣକିରିଯାଦବ୍ବ ସମ୍ବନ୍ଧତୋ ପଞ୍ଚଧା ଭୱତି। ତତ୍ଥ ନାମକମ୍ମଂ' ଡିତ୍ଥୋ ଡୱିତ୍ଥୋତି ନାମେନ ପିଣ୍ଡସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧା। ଜାତିକମ୍ମଂ ଗୋଅସ୍ସୋତି ଗୋତ୍ତାଦିଜାତିଯା ପିଣ୍ଡସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧା। ଗୁଣକମ୍ମଂ ସୁକ୍କୋନୀଲୋତି ସୁକ୍କାଦିନା ଗୁଣେନ ଦବ୍ବସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧା। କିରିଯାକମ୍ମଂ ପାଚକୋ ପାଯକୋତି ପାଚକାଦିକିରିଯାଯ ଦବ୍ବସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧା। ଦବ୍ବକମ୍ମଂ ଦଣ୍ଡୀୱିସାଣୀତି ଦଣ୍ଡାଦିନା ଦବ୍ବେନ ପିଣ୍ଡସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧା। ଏୱଂ କମ୍ମସ୍ସ ପଞ୍ଚପ୍ପକାରସମ୍ଭୱେପିଚ୍ଛାଯମତ୍ଥେ ଈଯସ୍ସ ୱିଧାନତୋ ଇଚ୍ଛାସମ୍ବନ୍ଧିଯେୱ କମ୍ମଂ ଗଯ୍ହତୀତି କିରିଯାକମ୍ମମେୱାତ୍ର ଗଯ୍ହତେ ଅମୁକମେୱତ୍ଥମୁପଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ- 'ଯଦିପି'ଚ୍ଚାଦି। ଅଯଞ୍ଚ ନିପାତ ସମୁଦାଯୋ ୱିସେସାଭିଧାନନିମିତ୍ତାସ୍ସୁପଗମେ ୱତ୍ତତେ।

ତଥାପୀତିଲୋକୱୁତ୍ତିରଯଂୱିସେସାଭିଧାନାରମ୍ଭୋ। ତଂସମ୍ବନ୍ଧିଯେୱାତି ଇଚ୍ଛାସମ୍ବନ୍ଧିଏୱ। ଅତ୍ତନୋପୁତ୍ତମିଚ୍ଛତୀତ୍ଯାଦିୱଚନିଚ୍ଛାଯମତ୍ତସମ୍ବନ୍ଧିନିପୁତ୍ତାଦୋ ଅତ୍ତନୋତ୍ଯନୁୱତ୍ତିଯସୁତ୍ତନ୍ତରେନପଚ୍ଚଯୋୱିଧୀଯତେପାଣିନିନା, ଏତ୍ଥ ତ(ତ୍ତ)ଗ୍ଗହଣମନ୍ତରେନାତ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧିନ୍ଯେୱ ପୁତ୍ତାଦୋ କଥଂ ୱିଞ୍ଞାଯତେ ୱିସେସୱଚନାଭାୱେ ହି ପରସମ୍ବନ୍ଧିନ୍ଯପି ପପ୍ପୋତୀତୀମଂଚୋଦ୍ଦମୁବ୍ଭାୱଯ ମାହ- 'ଅତ୍ତସମ୍ବନ୍ଧିନି'ଚ୍ଚାଦି। ଈଯସ୍ସ ପରସମ୍ବନ୍ଧିନ୍ଯପି ପସଙ୍ଗୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କୁତୋଚାହ-ଈଯସ୍ସାଇତିଧାନା'ତି। ଅତ୍ତଗ୍ଗହଣସ୍ସାୱଚନେ ଈଯସ୍ସାନଭିଧାନାତି ଭାୱୋ।

ଅପ୍ପଟ୍ଟିଯାତି କରଣେ ହେତୁମ୍ହି ୱା ତତିଯା। ଏତ୍ଥାତି ଅତ୍ତନୋ ପୁତ୍ତମିଚ୍ଛତୀତେତ୍ଥାପି। ନ ଇଟ୍ଠୋତି ଇଯପ୍ପଚଯୋ ନାଭିମତୋ। ନେୱେତ୍ଥ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ୱଦତୋ-ଧିପ୍ପାଯମାହ ‘ସାପେକ୍ଖତ୍ତ ଯେୱେତି ଭାୱୋ’ତି। ଯଦି ଅତ୍ତନୋ ପୁତ୍ତମିଚ୍ଛତୀତି ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛାଯଂ ସାପେକ୍ଖେତ୍ତେପି ସିଯା, ତଦାଯମନିଟ୍ଠପ୍ପସଙ୍ଗୋତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- ‘ଯଦିଚେତ୍ଥ’ଇଚ୍ଚାଦି।

ଅନିଟ୍ଠପ୍ପସଙ୍ଗସ୍ସ ସରୂପମାହ- ‘ଅତ୍ତନୋ ପୁତ୍ତୀଯତୀତି ସିଯା’ତି। ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେନ ଇଯେନେୱ ଅତ୍ତତ୍ଥସ୍ସାଭିହିତତ୍ତା ଅତ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସାପ୍ପଯୋଗୋତି ଚେତମ୍ପି ନ ସଙ୍ଗତନ୍ତି ପଟିପାଦଯମାହ ‘ନ ଚ ସକ୍କା’ତିଆଦି। କସ୍ମାଦେୱଂ ୱତ୍ତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ଆହ- ‘ପକତି’ଚ୍ଚାଦି। ଅପୂପାଦିକାଯ ପକତିଯା ସମାନତ୍ଥସ୍ସେୱ ୱିସେସନସ୍ସ ୱୁତ୍ତିପଦେ ଅନ୍ତୋଭାୱ ଦସ୍ସନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ବ୍ଯପନେୱଂ ଦିଟ୍ଠନ୍ତମାହ- ‘ତଂଯଥେ’ଚ୍ଚାଦି। ‘‘ତମସ୍ସ ସିପ୍ପଂ ସୀଲଂ ପଣ୍ୟଂ ପହରଣଂ ପଯୋଜନଂ’’ତି (୪-୨୭) ଣିକେ ଆପୂପିକୋ। ନତୁ ଭିନ୍ନତ୍ଥସ୍ସାତି ବ୍ଯତିରେକଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତଂ ଦିଟ୍ଠନ୍ତେନ ସାଧେତୁମାହ- ‘ଦେୱଦତ୍ତସ୍ସି’ଚ୍ଚାଦି। କାରଣମାହ- ‘ସାପ୍ପନ୍ତରେ’ଚ୍ଚାଦି। ଦେୱଦତ୍ତସ୍ସ ଧୁରୁନୋ କୁଲନ୍ତି ସାପ୍ପନ୍ତରବ୍ୟୱଚ୍ଛେଦାଯ ଦେୱଦତ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସୋ ପାଦାନତୋ ଗୁରୁକୁଲନ୍ତି ୱୁତ୍ତିପଦେନ ଦେୱଦତ୍ତତ୍ଥସ୍ସାନ୍ତୋ ଭାୱୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତମେତ୍ଥୋପି ସମାନନ୍ତପଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ- ‘ତଥେହାପି’ଚ୍ଚାଦି। ଅଥାତ୍ତନୋ ପୁତ୍ତମିଚ୍ଛତୀତ୍ୟେତସ୍ମିଂ ୱାକ୍ୟେ ପଦସ୍ସାନ୍ୱାଖ୍ୟାନତୋ ଅତ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସାପ୍ପଯୋଗୋ କିନ୍ନ ସିଯାତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- ‘ନଚାପି’ଚ୍ଚାଦି।

ପଦସ୍ସାତି ପୁତ୍ତୀଯାଦିନୋ ପଦସ୍ସ। ନଚାପି ଅପ୍ପଯୋଗୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କାରଣମାହ- ‘ଇଯନ୍ତସ୍ସୋ’ତିଆଦି। ଇଯନ୍ତୋ ପୁତ୍ତୀଯାଦି, ନିଯୋଗତୋ ନ ପୟୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତବ୍ବାଚୀସଦ୍ଦପ୍ପଯୋଗନ୍ତି ଅଞ୍ଞୱାଚୀସଦ୍ଦଯୋଗଂ। ସୁତଗ୍ଗହଣନ୍ତି ଅସୁତତ୍ତାତି ୱୁତ୍ତସୁତଗ୍ଗହଣଂ। ଅତ୍ଥପ୍ପକରଣାଦ୍ୟୁପଲକ୍ଖଣନ୍ତ୍ୱନେନ ଅତ୍ଥତୋ ପକରଣାଦିତୋପି ପୁତ୍ତସ୍ସତ୍ତ ନିଯତା ଗମ୍ଯତେ, ସୁତସଦ୍ଦସ୍ସ ତୁ ଗହଣମୁପଲକ୍ଖଣତ୍ଥନ୍ତି ୱଦତି।

ନନୁ ଚ ସୁତ୍ତେ କମ୍ମାତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା କମ୍ମସମୁଦାଯତୋପୀଯୋ ସିଯା ତ୍ୱାସଙ୍କିଯେୱ (ମଭା)ୱଂ ସାଧଯମାହ- ‘କମ୍ମା’ତିଆଦି। ୱତ୍ତୁଂ ଇଟ୍ଠା ଏକସଙ୍ଖ୍ୟା ଯସ୍ସ କମ୍ମସାମଞ୍ଞସ୍ସ ତଂ ତଥାୱୁତ୍ତଂ। ୱତ୍ତୁମିଟ୍ଠେକ ସଙ୍ଖ୍ୟସ୍ସ ଗହଣମାହ- ‘କମ୍ମସମୁଦାଯତୋ’ତି। କିମ୍ପନାୱଯୱତୋ ନ ସିଯା’ ମହନ୍ତମ୍ପୁତ୍ତମିଚ୍ଛତୀ’ଚ୍ଚତ୍ର ପୁତ୍ତମିଚ୍ଚତୋଚ୍ଚାସଙ୍କିଯାହ ‘ଅୱଯୱତୋପି ସାପେକ୍ଖତ୍ତାଯେୱା’ତି। ନ ଭୱତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏୱଞ୍ଚରହି ଇଦମ୍ପି ନ ସିଜ୍ଝତୀତି ଚୋଦେନ୍ତୋ ଆହ ‘ଚରହି’ଚ୍ଚାଦି। ମହା ଚାଯଂ ପୁତ୍ତୋଚେତି ମହାପୁତ୍ତମିଚ୍ଛତୀତି ଯଦେୱଂ କରୀଯତି ତଦାଯମ୍ପଯୋଗୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ- ‘ଭୱିତବ୍ବମେୱେ’ଚ୍ଚାଦି।

୬। ଉପମା

ଉପମୀଯତେ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜତି ସାଧୀଯତୀତ୍ୟତ୍ଥୋ। କୀଦିସନ୍ତମୁପମାନମିଚ୍ଚାହ- ‘ପସିଦ୍ଧସାଧମ୍ମା’ଇଚ୍ଚାଦି। ପସିଦ୍ଧୋ ଗୱାଦି, ତସ୍ସ ସାଧମ୍ମା ସମାନ ରୂପତାଯ ଯମ୍ପସିଦ୍ଧସ୍ସ ଗୱଯାଦିନୋ ସାଧ୍ୟସ୍ସ ସାଧନଂ ତମୁପମାନନ୍ତ୍ୱତ୍ଥୋ। ସମାନୋ ଧମ୍ମୋ-ସ୍ସେତି ସଧମ୍ମୋ, ଗୱାଦିଯେୱ। ତସ୍ସ ଭାୱୋ ସାଧମ୍ମଂ। ସାଧ୍ୟତେ ଉପମୀଯତେ-ନେନେତି ସାଧନମୁପମାନଂ ଗୱାଦି। ସାଧ୍ୟତେ ଉପମୀଯତେତି ସାଧ୍ୟୋ, ଗୱଯାଦି। ତସ୍ସ ସାଧନଂ ସାଧ୍ୟସାଧନଂ।

ପୁତ୍ତମିୱାଚରତୀତି ଏତ୍ଥ ‘ଆୱସଥମାୱସତି’ଚ୍ଚାଦୋ ୱିଯ ଆଧାରତ୍ଥସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଯମାନତ୍ତା ପୁତ୍ତେ ୱିଯ ମାଣୱକେ ମଧୁରନ୍ନପାନଦାନାଦିକମାଚରଣଂ କରୋତିଚ୍ଚେୱମତ୍ଥସମ୍ଭୱେନ ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ଉପମାନୋପମେଯ୍ୟଭାୱୋତ୍ୱୱଗମଯିତୁମାହ- ‘ପୁତ୍ତେ’ଇଚ୍ଚାଦି। ପସିଦ୍ଧେନ ସାଧନଭାୱେନୁପମାନଭୂତେ ପୁତ୍ତେ ଆଚରଣମ୍ପି ପସିଦ୍ଧନ୍ତି ଆହ- ‘ତମ୍ପସିଦ୍ଧ’ନ୍ତି। ତଦାଚରଣେନ ତେନ ଆଚରଣେନ ପୁତ୍ତମାଣୱକୱିସଯମାଚରଣଂ ୱା ପୁତ୍ତମାଣୱକ ସଦ୍ଦେନୁପଚାରତୋ ଗହେତ୍ୱା ୱିସଯୀୱସେନ ୱିସଯଭାୱୱୋହାରୋତିପି ଯୁଜ୍ଜତି। ୱାକ୍ୟତ୍ଥୋ ପନେତସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ‘ପୁତ୍ତମିୱ ପୁତ୍ତୱିସଯ ମାଣୱକମିୱ ଆଚରତି ମାଣୱକୱିସଯମାଚରଣଂ କରୋତୀ’ତି, ୱୁତ୍ତିଯନ୍ତୁ ଯଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଦ୍ୱଯଂ ଯଥାଯୋଗଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ନନୁ ଚ ଯଜ୍ଜତ୍ରୋପମାନୋପମେଯ୍ୟଭାୱୋ ୱୁତ୍ତିଯଂ ଇଯେନେୱ ଜୋତିତୋତି ଇୱସଦ୍ଦୋ ନିୱତ୍ତତେ, ତଦୋପମାନୋପମେଯ୍ୟଭାୱୋ ପୁତ୍ତ ସଦ୍ଦେୱ ୱତ୍ତତେ, ତଂ କଥମୁପମେଯ୍ୟୱଚନସ୍ସ ମାଣୱକସଦ୍ଦସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ଥସ୍ସ ପଯୋଗୋ ଯୁତ୍ତୋଚ୍ଚାସଙ୍କିଯାହ- ‘ଉପମାନୱଚନତୋ’ଚ୍ଚାଦି।

ତବ୍ବିସିଟ୍ଠାଚରଣେତି ତେନୋପମାନେନ ୱିସିଟ୍ଠେ ଆଚରଣେ। ଉପମାନୋପମେଯ୍ୟଭାୱସ୍ସାନିୱତ୍ତତ୍ତାତି ଏତ୍ଥାଯମଧିପ୍ପାଯୋ ‘ଉପମାନ ୱିସିଟ୍ଠାଚରଣେ ଉପମାନୱଚନତୋ ଇଯସ୍ସ ୱିଧାନେ ନୋପମେଯ୍ୟୱଚନମନ୍ତରେନୋପମାନୱଚନସ୍ସ ପୱତ୍ତୀତି ଉପମାନୋପମେଯ୍ୟଭାୱସ୍ସାନିୱତ୍ତୀ’’ତି। ଅଞ୍ଞଥାତି ଯଦ୍ୟୁପମାନୋପମେଯ୍ୟଭାୱସ୍ସ ଇଯେନେୱ ଜୋତିତତ୍ତା ତଦନ୍ତସ୍ସୁପମେଯ୍ୟେ ୱୁତ୍ତି ସିଯାତ୍ୟତ୍ଥୋ। ପବ୍ବତାଯତୀତି ‘‘କତ୍ତୁତାଯୋ’’ତି (୫-୮) ଆଯୋ। ଉପମେଯ୍ୟସ୍ସାନିୱତ୍ତତ୍ତା ଉପମେଯ୍ୟ କତ୍ତୁସାମଞ୍ଞେ ତିପ୍ପଚ୍ଚଯୋ।

୭। ଆଧା

ଯଥାନନ୍ତରସୁତ୍ତେ ଉପମାନେ ଉପମେୟ୍ୟସ୍ସ ମାଣୱକସ୍ସ ପୟୋଗୋ ଉପପନ୍ନୋ, ତଥାତ୍ରାପି ‘ପାସାଦେ କୁଟିୟ’ନ୍ତି ଚୋପମେୟ୍ୟସ୍ସପୟୋଗୋତି ଅତିଦିସନ୍ତୋ ଆହ- ‘ହେଟ୍ଠୱିୟେ’ଚ୍ଚାଦି। ଉପମାନେ ଉପମେୟ୍ୟସ୍ସାନନ୍ତୋଭାୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ନନୁ କିମତ୍ଥମିଦମୁଚ୍ଚତେ ୟୱତାୟୋ ପାସାଦେ ଇୱାଚରତି ସୋ ପାସାଦମିୱାଚରତୀତିପି ୱତ୍ତୁଂ ସକ୍କାତି ନାତ୍ଥଭେଦୋ-ଞ୍ଞତ୍ର ୱଚନିଚ୍ଛାଭେଦାତି ପୁଚ୍ଛେନେୱେତ୍ଥାପି ଈୟୋ ସିଦ୍ଧୋ, ତତୋ ନାତ୍ଥୋ-ନେନ ୱଚନେନେ ଚ୍ଚାସଙ୍କିୟାହ- ‘ୟଦିପି’ଚ୍ଚାଦି।

୮। କତ୍ତୁ

ଏତ୍ଥ କତ୍ତୁତୋଇତି ୱଚନା କମ୍ମାତି ନିୱତ୍ତତେ, ଆୟଗ୍ଗହଣା ଈୟୋ। କଦା ପନ କତ୍ତୁୱିସେସୋ-
ୱସୀୟତିଚ୍ଚାହ-‘ୟତ୍ଥାଦିସଦ୍ଦସମାନାଧିକରଣତ୍ତେ’ତିଆଦି। ପଚ୍ଚତାୟତି ହତ୍ଥିଚ୍ଛେୱମାଦିନା ହତ୍ଥାଦି ସଦ୍ଦେନ ସମାନାଧିକରଣତ୍ତେ ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୯। ଝତ୍ଥେ

କୋୟଂ ଚ୍ୱତ୍ଥୋଚ୍ଚାସଙ୍କିୟ ‘‘ଅଭୂତତବ୍ଭାୱେ କରାସଭୂୟୋଗେ ୱିକାରାଚୀ’’ତି (୪-୧୧୯) ଚୀସ୍ସ ଅଭୂତତବ୍ଭାୱେ କରାଦିୟୋଗେସତି ୱିଧାନା ‘ଅଭୂତତବ୍ଭାୱୋ କରାଦିୱିସିଟ୍ଠୋ’ତି ଆହ। ଅଭୂତ ତବ୍ଭାୱସ୍ସ କରାଦିୱିସିଟ୍ଠତ୍ତା କରୋତ୍ୱତ୍ଥନିୱତ୍ତିୟାୱସ୍ସଂ ପାଣିନିୟା ୱିୟ ଭୁୱିଗ୍ଗହଣଂ କତ୍ତବ୍ବମଞ୍ଞଥା କରୋତ୍ୱତ୍ଥେପି ସିୟାତ୍ୱାସଙ୍କିୟ ନିୱତ୍ତିହେତୁମାହ- ‘ତେନେୱା’ତିଆଦି। ୟେନେୱ କରୋତ୍ୱାଦିୱିସିଟ୍ଠୋ ଅଭୂତତବ୍ଭାୱୋଚ୍ୱତ୍ଥୋ ତେନେୱ ହେତୁନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଭୱତ୍ୱତ୍ଥେ-ନେନ କାରଣେନ ଲଦ୍ଧେ କରୋତ୍ୱତ୍ଥୋପ୍ପନିଟ୍ଠୋ ଲବ୍ଭତିଚ୍ଚାସଙ୍କିୟ ତନ୍ନିୱତ୍ତିମ୍ପଟିପାଦୟମାହ- ‘କରୋତ୍ୱତ୍ଥେ’ଚ୍ଚାଦି। ଅଧୱଲଂ ଧୱଲଂ କରୋତି ଧୱଲୀକରୋତିଚ୍ଚେୱ ଚୀପଚ୍ଚୟେ କତ୍ତବ୍ବେ କମ୍ମେନେୱ କରୋତିସ୍ସାଭିସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ଦିଟ୍ଠତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। କାରଣନ୍ତରମାହ- ‘ଇହ ଚେ’ଚ୍ଚାଦି। ଇତିସଦ୍ଦୋ ହେତୁମ୍ହି ୟସ୍ମା ଇହ କତ୍ତୁତୋତି ୱତ୍ତତେ ତତୋଚେତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅସତ୍ୱତ୍ଥସ୍ସ ପନ ଭୱତ୍ୱତ୍ଥେୟେୱାନ୍ତୋଭାୱା ନ ତନ୍ନିୱତ୍ତି ପଟିପାଦିତା। ତପ୍ପକରଣେତି ଧାତୁପ୍ପଚ୍ଚୟପ୍ପକରଣେ। ଦ୍ୱିଚ୍ଚନନ୍ତି ପଟୈଚ୍ଚସ୍ସ ଦ୍ୱିଚ୍ଚନଂ ତତୋ ‘‘ଦିସ୍ସନ୍ତଞ୍ଞେପି ପଚ୍ଚୟା’’ତି (୪-୧୨୦) ରାପ୍ପଚ୍ଚୟୋ। ‘‘ରାନୁବନ୍ଧେନ୍ତସରାଦିସ୍ସା’’ତି (୪-୧୩୨) ଅନ୍ତସରାଦିସ୍ସ ଲୋପୋ। ଚ୍ୱନ୍ତା ପଚ୍ଚୟାଭାୱତ୍ଥଂ- ‘ଅଚୀତୋ’ତି ପଚ୍ଚୟୱିଧାନସୁତ୍ତେ ପଟିସେଧୋ ନ କତୋ, ତେନାହ-‘ଅଚୀତୋତି ପଟିସେଧାଭାୱା’ତି। ଚୀତି ଭୁସୋଇତି

ପଠମନ୍ତାଚୀ । ଣାଦିୱୁତ୍ତିତ୍ତା ‘‘ଏକତ୍ଥତାୟ’’ନ୍ତି (୨-୧୧୯) ୱିଭତ୍ତିଲୋପୋ। ଇହେଚେତି ‘ଚ୍ୱତ୍ଥେ’’ ଇତୀମସ୍ମିଂୟେୱ। ନ ଚ ୱୁଚ୍ଚତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୧୦। ସଦ୍ଧା

ନନୁ ଚ ଅସତି ସୁତ୍ତେ ଦୁତିୟାଗ୍ଗହଣେ ଦୁତିୟନ୍ତେହିଚ୍ଚାୟଂ ୱିସେସୋ କୁତୋ ଲବ୍ଭତେ ୟେନ ‘ସଦ୍ଧାଦୀହି ଦୁତିୟନ୍ତେହୀ’ତି ୱିୱରଣଂ କତନ୍ତି ସଚ୍ଚଂ, ତଥାପି ପଚ୍ଚୟୱିଧିମ୍ହି ୟୁତ୍ତେପି ପଞ୍ଚମିୟା ନିଦ୍ଦେସେ ‘ସଦ୍ଧାଦୀନୀ’ତି ଦୁତିୟାୟୋପାଦାନସାମତ୍ଥିୟା ତଥା ୱିୱରଣଂ କତଂ।

ସଦ୍ଦତ୍ଥାତି ‘‘ତମଧୀତେ ତଂ ଜାନାତି କଣିକାଚା’’ଦୋ (୪-୧୪) ସଦ୍ଦତ୍ଥ। କିରିୟାୱାତ୍ୱୱଧାରଣେନ ୟଂ ବ୍ୱୱଚ୍ଛିନ୍ନଂ, ତମୁପଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ- ‘ନ କାଲେ’ଚ୍ଚାଦି। ୟଦୀପି ଅଧୀତେଚ୍ଚାଦୀସୁ ୱତ୍ତମାନକାଲେନ କତ୍ତୁନା ଏକୱଚନେନ ଚ ନିଦ୍ଦେସୋ, ତଥାପି ତେସମପ୍ପଧାନତ୍ତା ଅଞ୍ଞସ୍ମିମ୍ପି ଭୂତାଦିକେ କାଲେ କମ୍ମାଦୋ ସାଧନେ ବହୁୱଚନେନ ଚ ପଚ୍ଚୟୋ ସିୟା ଏୱେତି ଭାୱୋ।

ନନୁ ଚ ‘‘ଧାତ୍ୱତ୍ଥେନାମସ୍ମୀ’’ତି (୫-୧୨) ଇପ୍ପଚ୍ଚୟେ ପତ୍ତେ-ୟମାରବ୍ଭତେ ଅସ୍ସପି ଧାତ୍ୱତ୍ଥେୟେୱ ୱିଧାନଂ, ତତୋ ଚ ସଦ୍ଧାଦୀହି ଧାତ୍ୱତ୍ଥେ ଇପ୍ପଚ୍ଚୟେନ ନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ଦିସ୍ସତେ ଚ ଇପ୍ପଚ୍ଚୟପୟୋଗୋଚ୍ଚାସଙ୍କିୟ ‘ନାୟମିପ୍ପଚ୍ଚୟସ୍ସ ବାଧକୋ’ତି ପଟିପାଦେତୁମାହ- ‘ଧୂୱଂ କରୋତି’ଚ୍ଚାଦି। ନାନାଭିନ୍ନଂ ୱାକ୍ୟଂ ନାନାୱାକ୍ୟଂ, ତସ୍ସ ଭାୱେନ, ତେନ ଭିନ୍ନୱାକ୍ୟଭାୱେନାୟସ୍ସ ଇପ୍ପଚ୍ଚୟସ୍ସ ଚ ସମୁଚ୍ଚୟତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଧାତ୍ୱତ୍ଥେନାମସ୍ମୀ’’ତ୍ୟେକଂ ୱାକ୍ୟଂ, ‘‘ସଦ୍ଧାଦୀନି କରୋତ୍ୱ’’ପରଂ। ଏତାନି ଦ୍ୱେ ଭିନ୍ନୱାକ୍ୟାନି- ‘ଧାତ୍ୱତ୍ଥେ ନାମସ୍ମା ଇପ୍ପଚ୍ଚୟୋ ଭୱତି, ସଦ୍ଧାଦୀନି କରୋତିଚ୍ଚସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଆୟୋ ଭୱତୀ’ତି ପଚ୍ଚେକମାଖ୍ୟାତାପେକ୍ଖାୟ ୱାକ୍ୟପରିସମତ୍ତିୟା ଭିନ୍ନତା, ଅଭିନ୍ନେ ହି କିରିୟାପଦେକୱାକ୍ୟତା, ଭିନ୍ନେତୁ ନାନାୱାକ୍ୟତା, ନାନାୱାକ୍ୟେ ଚ ସତି ସମୁଚ୍ଚୟୋ। ନ ହି ସାମଞ୍ଞୱିସେସଭାୱେନ ୱିଧାନମେୱ ବାଧାହେତୁ, କିଞ୍ଚରହି ଏକୱାକ୍ୟତାପି, ତଂ ୟଥା-‘ବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ଦଧି ଦିୟ୍ୟତଂ, ତକ୍କଂ କୋଣ୍ଡଞ୍ଞାୟେ’ତି। ନାନାୱାକ୍ୟେ ତୁ ସମୁଚ୍ଚୟୋ, ତଂ ୟଥା- ‘ବ୍ରାହ୍ମଣା ଭୋଜୀୟନ୍ତୁ, ମାଢରାୟ ୱତ୍ଥୟୁଗଲଂ ଦୀୟତୂ’ତି ମାଢରୋ ବ୍ରାହ୍ମଣଭାୱେନ ଭୋଜୀୟତେ ୱତ୍ଥୟୁଗଲଞ୍ଚ ଲଭତେ, ତେନୋତ୍ତୁକଂ ୱୁତ୍ତେନ ୱତ୍ଥୟୁଗଲଦାନେନ ସାମଞ୍ଞୱୁତ୍ତଂ ଭୋଜନଂ ନ ବାଧୀୟତେ, ତଥେହାପି ଉତ୍ତୁକଂ ୱିହିତେନାୟେନ ସାମଞ୍ଞୱିହିତୋ ଇପ୍ପଚ୍ଚୟୋ ନ ବାଧୀୟତେ ଲକ୍ଖିୟାନୁରୋଧେନ ସତ୍ଥକାରସ୍ସ ୱାକ୍ୟ ଭେଦାଭେଦୋତି ନାନୱଟ୍ଟିତିଦୋସୋତି

ମଜ୍ଝତ୍ତୋ। ତିମ୍ହି ଲେ ଚ ସିଦ୍ଧନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଯପଚ୍ଚୟୋ ନ ୱିହିତୋ ପାଣିନୀଆଦୀହି ୱିୟାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। 'ଜଲ ଦଲ- ଦିତ୍ତିୟଂ'। ''ମାନୋ''ତି (୫-୬୫) ମାନୋ, ''କତ୍ତରି ଲୋ''ତି ''ପରୋକ୍ଖାୟଂ ଚେ''ତି (୫-୭୦) ଚଗ୍ଗହଣେନ 'ଦଲ ଦଲ'ଇତିଦ୍ୱିତ୍ତଂ ''ଲୋପୋନାଦିବ୍ୟଞ୍ଜନସ୍ସ'' (୫-୭୫) ''ସରମ୍ହା ଦ୍ୱେ''ତି (୧-୩୪) ଦସ୍ସଲସ୍ସ ଚ ଦ୍ୱିଭାୱେ ଦଦ୍ଦଲ୍ଲମାନା। ଜଲମାନାତି ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନତୋତି ଇମିନା କିରିୟାସମଭିହାରେ ଯପଚ୍ଚୟାଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ଇମିନା ଚ ସଦ୍ଦତେ ୱିୟ ଭୁସାଭିକ୍ଖଞ୍ଞେପି କିରିୟାସମଭିହାରୋ କିରିୟାପରିୱତ୍ତନଂ, ତଞ୍ଚ ଯଦା କିରିୟମଞ୍ଞେନ କତ୍ତବ୍ବମଞ୍ଞୋ କରୋତି, ତେନ କତ୍ତବ୍ବଞ୍ଚେତରୋ, ତଦା ଭୱତୀତି ୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟଂ। ''ସାମଞ୍ଞୱିହିତା ୱିଧୟୋ ପୟୋଗମନୁସରନ୍ତୀ''ତି ଇମିନା ଲକ୍ଖଣେନ 'ଦଲ-ଦିତ୍ତିୟ'ନ୍ତି ଇମସ୍ମା ''ମାନୋ''ତି ସାମଞ୍ଞେନ ୱିହିତୋ ମାନପଚ୍ଚୟୋ ଭୁସତ୍ଥେ ଆଭିକ୍ଖଞ୍ଞେ ଚ ଭୱିସ୍ସତି। ଦଦ୍ଦଲ୍ଲ ମାନାତି ଏତ୍ଥ ଭୁସଂ ଜଲମାନା, ପୁନପ୍ପୁନ ଜଲମାନାତି ଚ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୧୧। ନମୋ

ନମୋ କରୋତି ନମୋସଦ୍ଦମୁଚ୍ଚାରେତି, ସଦ୍ଦଂ କରୋତି ସଦ୍ଦମୁଚ୍ଚାରେତୀତିଚ୍ଚେୱମତ୍ଥୋ (ନ) ଗହେତବ୍ବେ ଅନିସ୍ସୟନତୋ ଅନଭିଧାନତୋ ୱା।

୧୨। ଧାତ୍ୱା

ଅପରିନିପ୍ଫନ୍ନୋତି ଅନିପ୍ଫନ୍ନୋ ଅସିଦ୍ଧାୱତ୍ଥୋତି ଅତ୍ଥୋ। କାରକସାଧିୟୋତି ଯଥାଲାଭଂ କାରକେହି ସାଧିୟୋ। ଅସତ୍ୱଭୂତୋତି ଅଦବ୍ବଭୂତୋ। ଅୟନ୍ତୁ କିରିୟାରୂପୋ ପଦତ୍ଥୋ ପଚତ୍ୟାଦୀନଂ ୱିକ୍ଲେଦନାଦିପଧାନକିରିୟାରୂପୋ ଚ ତଦୱୟୱରୂପା ପୁବ୍ବପରୀଭୂତୌଦ୍ଧନାରୋ ପନାଦିକାଦୟୋ ତାଦତ୍ଥିୟା ଚ ପଚତ୍ୟାଦିୱଚନୀୟା। ତସ୍ମା ଯଥା ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣେ ଧାତ୍ୱତ୍ଥେ ଧାତୁତୋ ୱିଧୀୟମାନୋ ତ୍ୟାଦିପଚ୍ଚୟୋ ତଥାଭୂତମେୱ ୱଦତୀତି ଭେଦାଭାୱା ଅଭେଦସଙ୍ଖ୍ୟାୟେକୱଚନେନୋଚ୍ଚତେ, 'ନ ବହୁୱଚନେନ, ତେନେତ୍ଥ 'ଠୀୟତେ ଦେୱଦତ୍ତେନ, ଠୀୟତେ ଦେୱଦତ୍ତେହୀ'ତି ଭୱତି। ନ ୟତୋକୁତୋଚୀତିଆଦିନା ୟତୋ ୟତ୍ଥ ନ ଦିସ୍ସତି, ତତୋ ତତ୍ଥ ନ ହୋତୀତି ଦୀପେତି। ୟତୋ ୟତ୍ଥ ୱିଧି, ସ ତସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଭୱତୀତି ନାମେହି ୱଚନୀୟତ୍ଥତୋ-ତ୍ଥନ୍ତରଭୂତୋ ୟୋୟଂ ଧାତ୍ୱତ୍ଥୋ କମାଦୀନମତ୍ଥଭୂତୋ, ସୋ ସକତ୍ଥୋତି ସକତ୍ଥେୟେୱାୟମିପ୍ପଚ୍ଚୟୋ ଚୁରାଦିଣିୱିୟାତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତସ୍ସଚାତି ଏକାରସ୍ସ ଚ। ଅଥ ଅତିହତ୍ଥୟତିଚ୍ଚାଦୋ ପାଦିୱିସିଟ୍ଠେ ଏୱ ଧାତ୍ୱତ୍ଥେ ଇପ୍ପଚ୍ଚୟସ୍ସ ୱିଧାନା ତଦତ୍ଥୱିହିତେନେୱ ଇପ୍ପଚ୍ଚୟେନ ପାଦିୱିସିଟ୍ଠୋ ଧାତ୍ୱତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତେନ କିମତ୍ଥୋ ଇପ୍ପଚ୍ଚୟନ୍ତସ୍ସ ପାଦିୟୋଗୋଚ୍ଚାସଙ୍କିୟ ପୟୋଜନମାଖ୍ୟାତୁମାହ- 'ଅତିହତ୍ଥୟତି'ଚ୍ଚାଦି। ନ ସାମତ୍ଥିୟନ୍ତି ସମତ୍ଥତା ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୩। ସଚ୍ଚା

ଅତ୍ଥମାଚିକ୍ଖତି, ୱେଦମାଚିକ୍ଖତୀତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ସୁଖାପେତିଚ୍ଚାଦୋ ସୁଖଂ ୱେଦୟତିଚ୍ଚାଦିନା ୱିଗ୍ଗହୋ। ୱାପାଠାତି ୱିକପ୍ପେନ ପାଠତୋ।

୧୫। ଚୁରା

ଅସତି ସୁତ୍ତେ ସକତ୍ଥେତି କଥଂ ଲବ୍ଭତୀତି ଆହ- 'ଅତ୍ଥାନତି ଦେସା'ତି। ଅତ୍ଥା-ନତିଦେସାତି ଅତ୍ଥୱିସେସସ୍ସ କସ୍ସଚି ସୁତ୍ତେ ଅନିଦ୍ଦେସାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ଥୱିସେସସ୍ସା-ନତିଦେସମତ୍ତେନ ସକତ୍ଥୋୟେୱ ଣିନା ୱାଚ୍ଚୋତି କଥଂ ୱିଞ୍ଞାୟତେଚ୍ଚାହ- 'ସକତ୍ଥସ୍ସ ଚ ସୁତତ୍ତା'ତି। ଚୁର=ଥେୟ୍ୟେ ଇଚ୍ଚାଦୀସୁ ଥେୟ୍ୟାଦିକସ୍ସ ସକତ୍ଥସ୍ସ ସୁତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ୟୋଗୱିଭାଗତୋତି 'ଣୀ'ତିୟୋଗୱିଭାଗତୋ, ରଜ୍ଜଂ କାରେତୀତି ଏତ୍ଥ ସାମ୍ମମଚ୍ଚାଦିକଂ ସତ୍ତଙ୍ଗଂ ରଜ୍ଜଂ ପୱତ୍ତେତୀତି ୱା ଅତ୍ଥୋ, ପୟୋଜକବ୍ୟାପାରେ ଣି।

୧୬। ପୟୋ

ପୟୋଜକୋ ଚୋଦକୋ ବ୍ୟାପାରକୋତି ଅତ୍ଥୋ ନନୁ ଚ ୱୁତ୍ତିୟଂ 'କତ୍ତାରଂ ପୟୋଜୟତୀ'ତି ୱୁତ୍ତଂ କଥଂ ପୟୁଜ୍ଜମାନସ୍ସ କତ୍ତୁତ୍ତଂତି ଆହ- 'ପୟୁଜ୍ଜମାନୋ'ଚ୍ଚାଦି। ନାୱସ୍ସଂ କିରିୟାପୱତ୍ତକତ୍ତେନେୱ ୟୋଗ୍ଗତାମତ୍ତେନପି କତ୍ତୁତ୍ତଂ ସିୟାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ- 'କିରିୟାୟ ୟୋଗ୍ଗୋ'ତିଆଦି। ପାସାଣମ୍ବଲେନୁଟ୍ଠାପେତି'ଚ୍ଚାଦୀସୁ ହି ୟୋଗ୍ଗତାୟପି କତ୍ତୁତ୍ତାୱସାୟୋସିୟା, କୋପନାୟଂ ପୟୋଜକବ୍ୟପାରୋତି ଆହ- 'ପେସନେ'ଚ୍ଚାଦି। ଦାସାଦିନୋ ହୀନସ୍ସ କତ୍ଥଚି ଅତ୍ଥେ ନିୟୋଜନଂ ପେସନଂ। ଗୁରୁଆଦିନୋ ସକ୍କାରପୁବ୍ବଂ ବ୍ୟାପାରଣମଜ୍ଝେସନଂ। ତଂ ପେସନଜ୍ଝେସନାଦିକଂ ଲକ୍ଖଣଂ

ସଭାୱୋ ଯସ୍ସ ସୋ ତଥା ୱୁତ୍ତୋ।

ଆଦିସଦ୍ଦେନ ଆନୁକୂଲ୍ଲଭାଗିନୋ ବ୍ୟାପାରସ୍ସ ଗହଣଂ, ତଥା ଚ ‘ଭିକ୍ଖା ୱାସଯତି କାରୀସୋ-ଜ୍ଝାପେସୀ’ତି ସିଜ୍ଝତି। ଭିକ୍ଖା ହି ପଚୁରବ୍ୟଞ୍ଜନୱତୀ ଲଦ୍ଧମାନା ୱାସାନୁକୂଲଂ ତିତ୍ତିୱିସେସମୁପଜନଯତି। କାରୀସୋପି ନିୱାତେ ପଦେସେ ସୁଟ୍ଠୁ ପଜ୍ଜଲିତୋଜ୍ଝଯନୱିରୋଧି ସୀତକତମୁପଦ୍ଦୱମପନଯନ୍ତୋ-ଜ୍ଝଯନାନୁକୂଲସାମତ୍ଥିଯମାଦଧାତି ତତୋ ତେସମ୍ପି ଯୁତ୍ତମ୍ପଯୋଜକତ୍ତନ୍ତି।

ପଯୋଜକବ୍ୟାପାରେତୀଦଂ ପଚ୍ଚଯୱିସେସନଂ ୱା ସିଯା ପକତିୱିସେସନଂ ୱା। ତତ୍ଥ ଯଦି ପକତିୱିସେସନଂ ସିଯା, ତଦା ପଯୋଜକବ୍ୟାପାରେ ୱତ୍ତମାନା ଣୀଣାପୀ ୱିଧୀଯନ୍ତୀତି (ଗମନଂ) ପତି ଯୋ ନିଯୋଗୋ ତଦତ୍ଥୋ ଗମି, ନ ଗତ୍ୟତ୍ଥୋ, ତସ୍ସ ଚାଯଂ ପଯୋଜ୍ଜୋତି ‘ଗମଯତି ମାଣୱକଂ ଗାମ’ନ୍ତି ଗତ୍ୟତ୍ଥସ୍ସ ପଯୋଜ୍ଜେ ‘‘ଗତିବୋଧାହାରେ’’ଚ୍ଚାଦିନା (୨-୪) ୱିହିତା ଦୁତିଯା ନ ପପ୍ପୋତି, ତତୋ ପକତ୍ୟତ୍ଥୱିସେସନପକ୍ଖୋ ଦୁଟ୍ଠୋତି ପଚ୍ଚଯୱିସେସନପକ୍ଖଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ- ‘ପଚ୍ଚଯୱିସେସନଂ ୱେଦଂ ନ ପକତିୱିସେସନ’ନ୍ତି।

ପଯୋଜକମଉଗ୍ଗହଣେତି ମଉସଦ୍ଦୋ ସାମଞ୍ଞୱାଚୀ, ଯଥା ‘କଞ୍ଞା ମଉଂ ୱାରଯତୀ’ତି। କତ୍ତାରଂ ଯୋ ପଯୁଜ୍ଜତି ଯୋ ଚ କରଣାଦୀନଂ ପଯୋଜକୋ ତେସଂ ସାମଞ୍ଞେନ ଗହଣେ ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ବ୍ୟାପାରେଦ୍ୱେୱାତି ପଯୋଜକଗ୍ଗହଣମନ୍ତରେନ ବ୍ୟାପାରେଇଚ୍ଚେୱ ୱଚନଂ କତ୍ତଙ୍ଗ ସିଯାତି ଭାୱୋ, ତନ୍ତି ପଯୋଜକଗ୍ଗହଣଂ, ୱିସିଟ୍ଠୋ ୱିସଯୋ ଯସ୍ସ ପଯୋଜକଗ୍ଗହଣସ୍ସତଂତଥାୱୁତ୍ତଂ। କୋପନାଯଂୱିସିଟ୍ଠୋ ୱିସଯୋଚ୍ଚାହ- ‘ଯୋ ଲୋକେ’ଇଚ୍ଚାଦି। ଇତୋୱାତି ୱକ୍ଖମାନସ୍ସ ହେତୁନୋ ପରାମାସୋ। ତନ୍ତି ଚୁରାଦୀହି ଣିୱିଧାନଂ। ଏୱଂସଦ୍ଦୋ ୱକ୍ଖମାନାପେକ୍ଖୋ। ତଂ ୱିସୁଂ ଚୁରାଦୀହି ଣିୱିଧାନମେୱ ୱକ୍ଖମାନପ୍ପକାରେନ ସଫଲଂ ସିଯା ନାଞ୍ଞଥାତି ଅତ୍ଥୋ। ତମେୱ ପକାରଂ ଦସ୍ସେତି‘ଯଦିମିନା’ଚ୍ଚାଦି।

୧୭। କ୍ତ୍ୱୋତା

କତ୍ତରି ୱିହିତେସ୍ୱପି ମାନନ୍ତତ୍ୟାଦୀସୁ ପରଭୂତେସୁ କ୍ତ୍ୱୋ ଭୱତୀତି ୱିଞ୍ଞାଯେଯ୍ୟାତି ‘ଭାୱକମ୍ମେସୂ’ତି ନ କ୍ତ୍ୱସ୍ସ ୱିସେସନନ୍ତି ଆହ- ‘ମାନନ୍ତତ୍ୟାଦୀନ’ମିଚ୍ଚାଦି।

ଯଦି ହି କତ୍ତରି ୱିହିତେସୁ ସିଯା, ତଥା ସତି ତେସମୁଭିନ୍ନଂ ପଧାନତ୍ତେନାଭିଧୀଯମାନାନମଞ୍ଞମଞ୍ଞାନପେକ୍ଖତ୍ତା ଅସମ୍ବନ୍ଧୋ ସିଯା, ନ ଚେ ୱୁତ୍ତାନମଭିଧାନମତ୍ଥି, ନ ହି ‘ଠୀଯତେ’ଇଚ୍ଚସ୍ମା ଭାୱୋ କତ୍ତା ଚ ପତୀଯତେ, ନାପି ‘ଗମ୍ୟତେ’ଇଚ୍ଚସ୍ମା କମ୍ମଂ କତ୍ତାଚ। ଅପି ତୁ ଭାୱକମ୍ମାନେୱ ଗମ୍ୟନ୍ତେ, ତେନାହ- ‘ତସ୍ମା’ଇଚ୍ଚାଦି।

ତେସମେୱାତି ମାନନ୍ତତ୍ୟାଦୀନମେୱ। ପରସମଞ୍ଞାଭି ପରେସଂ କଚ୍ଚାଯନା ନଂ ପରୋକ୍ଖାଇଚ୍ଚେୱ ନାମଂ। ତବ୍ବଜ୍ଜିତେସୂତି ପରୋକ୍ଖାସଞ୍ଞିପଚ୍ଚଯୱଜ୍ଜିତେସୁ। ଅପରୋକ୍ଖେସୂତି ଏତ୍ଥ ପରସମଞ୍ଞାୱସେନ ପରୋକ୍ଖାଇଚ୍ଚନେନ ସହ ସମାସଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଅଞ୍ଞଥାପି ପଟିପାଦେତୁଂ ‘ଅଥୱା’ତିଆଦିମାହ। ପରୋକ୍ଖେତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାୱିସଯେ କାଲେ। ପରୋକ୍ଖେୱିହିତା ପଚ୍ଚଯାତି ଇମିନା ଉପଚାରେନ ତଦ୍ଧିତପ୍ପଚ୍ଚଯୱସେନ ୱା ପରୋକ୍ଖାତି ସଦ୍ଦନିପ୍ଫତ୍ତିମାହ। ତେ ପନ‘ଅ ଉ’ ଇଚ୍ଚାଦଯୋ। ତତୋତି ପରୋକ୍ଖପ୍ପଚ୍ଚଯତୋ।

ନନୁ ପୁବ୍ବପକ୍ଖେ ‘ଅପରୋକ୍ଖେସୂ’ତି ଏତ୍ଥ ‘ପରୋକ୍ଖାୱଜ୍ଜିତେସୂ’ତି ଅତ୍ଥ ୱଚନଂ ଯୁଜ୍ଜତି, ଦୁତିଯପକ୍ଖେ ପନ ‘ପରୋକ୍ଖୱଜ୍ଜିତେସୂ’ତି, ତଥା ସତି କଥମେତ୍ଥ ‘ପରୋକ୍ଖାୱଜ୍ଜିତେସୂ’ତି ଅତ୍ଥୱଚନଂ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଆହ- ‘ତେପନା’ତିଆଦି। ଇଧାତି ଅପରୋକ୍ଖେସୂତି ଇମସ୍ମିଂ। ନନୁ ଚ ‘‘ପରୋକ୍ଖେ ଅ ଉ’’ଇଚ୍ଚାଦିସୁତ୍ତେ (୬-୬) ‘ପରୋକ୍ଖେ’ତି ପକତିୱିସେସନନ୍ତି ପଚ୍ଚଯାନଂ ପରୋକ୍ଖେ ୱିହିତତା କଥନ୍ତି ମନସି ନିଧାଯାହ ‘ପରୋକ୍ଖେ’ଇଚ୍ଚାଦି। ଭୱନଂ ଭାୱୋ କିରିଯାଧାତ୍ୱତ୍ଥୋ।

ସାଧୀଯମାନାୱତ୍ଥୋତି ଇମିନା ସିଦ୍ଧାୱତ୍ଥା ନିରସ୍ସତେ। ପୁବ୍ବପରୀଭୂତୋ ପଧାନକିରିଯାୱଯୱଭୂତୋ କିରିଯାରୂପୋ ଅତ୍ଥୋ ଲକ୍ଖଣଂ ସଭାୱୋ ଯସ୍ସ ଧାତ୍ୱତ୍ଥସ୍ସ ସୋ ତଥା ୱୁତ୍ତୋ। ସତ୍ୱଭୂତୋତି ଏତ୍ଥ ପତୀଯତୀତି ସେସୋ। ବହୁୱଚନମ୍ପି ହୋତି ପାକାପାକେତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, କରୀଯତୀତି କମ୍ମଂ, ତଞ୍ଚ ଯଦିପି ନାମାଦିକମ୍ମମତ୍ଥି, ତଥାପି କ୍ରିଯତ୍ଥାଇଚ୍ଚାଧିକାରତୋ ମାନାଦୀନମଞ୍ଞତ୍ଥାଲବ୍ଭନତୋ ଚ କିରିଯା ସମ୍ବନ୍ଧୋୱ ଗଯ୍ହତେ, ସୁ-ସୱନେ ସୂଯମାନଂ।

ପାଣିନିଯେହେତ୍ଥ ‘‘ଭିନ୍ଦତି କୁସୂଲଂ’’ତ୍ୟାଦୋ ଯା ଭେଦନାଦିକିରିଯା କମ୍ମନି ଦିସ୍ସତେ, ସା ଯଦା ସୁକରତ୍ତମତ୍ତେନ ସପ୍ପଧାନତ୍ତୱଚନିଚ୍ଛାଯଂ କତ୍ତୁତ୍ତେପ୍ପୁପଲବ୍ଭତି ‘ଭିଜ୍ଜତେ କୁସୁଲୋ ସଯମେୱେ’ଚ୍ଚାଦିନା, ତଦାସ୍ସ କତ୍ତୁନୋ ସୁତ୍ତନ୍ତରେନ କମ୍ମସରିକ୍ଖଭାୱୋ ୱିଧୀଯତେ ‘କମ୍ମନିସ୍ସଯଂ କାରିଯଂ ଯଥା ସିଯା’ତି। ତନ୍ନିସ୍ସାଯାହ- ‘ଯଦା କମ୍ମମେୱେ’ଚ୍ଚାଦି। ଯଦା କମ୍ମମେୱ କତ୍ତୁଭାୱେନ ୱିୱଚ୍ଛୀଯତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କଥଂ କତ୍ୱା ତଥା

ୱିଓଚ୍ଛାଯତେଚ୍ଚାହ- 'ଅଭସମଓେତାଯ'ଇଚ୍ଚାଦି। ଅଭସଦେନ କମ୍ମମତ୍ର ୱିଓଚ୍ଛିତଂ, ଅଭନି ସମଓେତା ଏକଦେସୀଭୂତା ଅଭସମଓେତା, ତସ୍ସା କିରିଯାଯ କମ୍ମଟ୍ଠକିରିଯାଯାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ସୁଭେଦଭାଦିନେତି ହେତୁମ୍ହି କରଣେ ୱା ତତିଯା। ଅହ୍ପତୋତି 'କମ୍ମେଯେୱ କ୍ତୋ'ତି (ନ ସକ୍କା) [ତସ୍ମା] ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତଥାହି 'ଭିଜ୍ଜତେତି ସଓନା କମ୍ମତାଓଗମ୍ୟତେ'ତି ଇମିନା ଅହ୍ପତୋ କମ୍ମେଯେୱକ୍ତୋତିପଟିପାଦିତମେୱ। ୱୁତ୍ତମେୱ ଫୁଟୀକରମାହ- 'ଭିଜ୍ଜତେ ଇଚ୍ଚସ୍ମିଂ ପଦେ'ଇଚ୍ଚାଦି। ଅଞ୍ଞତ୍ଥାତି ଯଦି କମ୍ମେଯେୱ ତେପଚ୍ଚଯୋ ନ ସିଯା। ଅତୋତି ଭିଜ୍ଜତେ ଇଚ୍ଚସ୍ମା। ଉପସଂହରମାହ- 'ତସ୍ମା'ଇଚ୍ଚାଦି। କିଂ ୱଚନେନାତି ପାଣିନୀଯାନମିୱ କିଂ ସୁତ୍ତଭରେନାତି ଅତ୍ଥୋ।

ୱଚନାଭାୱେପି କମ୍ମକତ୍ତରି ପଦସଙ୍ଖାରକ୍କମୋପଦସ୍ସନମୁଖେନ ୱୁତ୍ତି ଗନ୍ଥଂ ୱିୱରିତୁମାହ- 'ୱାକ୍ଯତୋ'ଇଚ୍ଚାଦି। ୱାକ୍ଯତୋ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ପଦେସଙ୍ଖରିଯମାନେତି 'ଭିଜ୍ଜତେ କୁସୂଲୋ ସଯମେୱେ'ତି ୱାକ୍ଯତୋ ୱିସୁଂ କତ୍ୱା ଭିଜ୍ଜତେ'ତି ପଦେ ସଙ୍ଖରିଯମାନେ ନିପ୍ଫାଦୀଯମାନେତି ଅତ୍ଥୋ। ତଦେୱାତି ପଦନ୍ତସାମଞ୍ଞମେୱ। ତନ୍ନିପ୍ଫାଦନେତି ତସ୍ସ ସଙ୍ଖରିମାନସ୍ସ ପଦସ୍ସ ସଙ୍ଖରଣେ। ସଯନ୍ତୀମସ୍ସାତ୍ର ଅଭନାତି ଅତ୍ଥୋ। ନ କେୱଲ ମନେନେତଦେୱ ୱୁତ୍ତଂ- 'କମ୍ମେଯେୱ ପଚ୍ଚଯୋ'ତି, କିଞ୍ଚରହି ଅଞ୍ଞମ୍ପୀତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ଅନେନ ଚେ'ଚ୍ଚାଦି। ଚୋ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତରସମୁଚ୍ଚଯେ। ଅନେନଭିଜ୍ଜତେତି ସଓନାଇଚ୍ଚାଦିନା ଇଦଞ୍ଚାହାତି ଅତ୍ଥୋ। କିନ୍ତଦିଚ୍ଚାହ 'କମ୍ମ କତ୍ତୁନୋ'ଚ୍ଚାଦି, ନ ପଦମୁଦାହରଣନ୍ତି କମ୍ମକତ୍ତୁନୋ ୱାକ୍ଯମେୱୋଦାହରଣଂ... ୱାକ୍ଯେନେୱ ତସ୍ସ ପତୀତିଯା ମଞ୍ଞତେ। ପଦମେୱୋଦାହରଣଂ କସ୍ମା ନ ସିଯାତି ଆହ- 'ପଦେହି'ଚ୍ଚାଦି। ଦୁତିଯମୁଦାହରଣଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'କତ୍ତୁନିସ୍ସଯୋ ପି'ଚ୍ଚାଦି।

ଅସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେତି ଅସ୍ମିଂ କତ୍ତୁଭେଦେ ୱିଓଚ୍ଛିତେ ପକ୍ଖେ। ତଦ୍ଧିସଯଭନ୍ତି କମ୍ମୱାଚୀସଯଂ ସଦ୍ଦୱିସଯତ୍ତଂ। ଭାୱକମ୍ମେସୂତୀମସ୍ସ କତ୍ତରିଚ୍ଚସ୍ସ ଚ ପଚ୍ଚଯୱିସେସନତ୍ତେ ସତି ସାମତ୍ଥିଯଲଦ୍ଧମ୍ପଯୋଜନଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ଭାୱକମ୍ମେସୂ'ତିଆଦି। ଇମିନା ଅନେନ ଚ ୱିସେସିସତ୍ତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କିନ୍ତଂ ୱିସେସିତନ୍ତି ଆହ- 'ମାନନ୍ତ ତ୍ୱାଦୀସୂ'ତି। କିନ୍ତମ୍ପଯୋଜନନ୍ତି ପଯୋଜନଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ତ୍ୱାଦୀନ'ମିଚ୍ଚାଦି। ଯଦି ଭାୱକମ୍ମେସୁ କତ୍ତରି ଚ ତେନ ତେନ [ଧାନେନ] ସୁତ୍ତେନ ମାନାଦଯୋ ନ ସିଯୁଂ, କଥନ୍ତଂ ୱିସେସିତେସୁ ମାନାଦୀସୁ ପରେସୁ କ୍ତ୍ୱାଦଯୋ ସିଯୁନ୍ତୀମିନା ସାମତ୍ଥିଯେନ ( ) [(ସତି)] ଭାୱକମ୍ମେସୁ କତ୍ତରି ( ) [(ତି)] ଚ ''ୱତ୍ତମାନେତି ଅନ୍ତି''ଚ୍ଚାଦିପ୍ପଭୁତିକେହି (୬-୧) ସୁତ୍ତେହି ଯଥାଲାଭଂ ଭାୱାଦୀସୁ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତୀତି ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଭାୱୋ।

ନତଦତ୍ଥଂ ୱଚନମାରଦ୍ଧନ୍ତି ଭାୱକମ୍ମେସୁ କତ୍ତରି ମାନନ୍ତତ୍ୱାଦିୱିଧାନତ୍ଥଂ ପାଣିନିଯେହି ୱିଯ ସୁତ୍ତନ୍ତରଂ ନାରଦ୍ଧନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ଭାୱକମ୍ମେସୁ କତ୍ତରି ଚ ମାନାଦିୱିଧାନତ୍ଥଂ ୱଚନଂ ନାରଦ୍ଧଂ ଧାତୁନିଯମନଂ [ଧାତୁନିଯମତ୍ଥଂ] ତ୍ୱସ୍ସ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ତଞ୍ଚ ସାମତ୍ଥିଯାୱ (ଲବ୍ଭତେତି) ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'କିରିଯତ୍ଥନିଯମୋପି'ଚ୍ଚାଦି। ଅକମ୍ମକା ଧାତୁତୋ ଭାୱେ କତ୍ତରି ଚ ସକମ୍ମକା କମ୍ମେ କତ୍ତରି ଚେତି କିରିଯତ୍ଥନିଯମୋ ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ସାମତ୍ଥିଯା ଲବ୍ଭତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅକମ୍ମକାନଂ କମ୍ମୱିରହା, ସକମ୍ମକାନଞ୍ଚ ସତୋପି ଭାୱସ୍ସାପ୍ପଧାନତ୍ତା ଅକମ୍ମକା କତ୍ତରି ଭାୱେ ଚ ଭୱନ୍ତି ନ କମ୍ମେ, ସକମ୍ମକା କମ୍ମସବ୍ଭାୱା କତ୍ତରି କମ୍ମେ ଚ ଭୱନ୍ତି ନ ଭାୱେତୀଦଂ ସାମତ୍ଥିଯଂ।

କମ୍ମମପେକ୍ଖତେତି ପଚାଦିତୋ କତ୍ତରି ପଠମପୁରିସେକୱଚନେ କତେ ପଚତିଚ୍ଚାଦୀସୁ ପଚାଦିନୋ ପଚନାଦିକିରିଯା ଓଦନାଦିକଂ କମ୍ମମପେକ୍ଖତେ। କତ୍ତୁତ୍ତମପେକ୍ଖତେତି ଭୱତିଚ୍ଚାଦୀସୁ ଭୂଆଦୀନଂ ଭୱନାଦିକିରିଯା କତ୍ତୁମତ୍ତମପେକ୍ଖତେ।

୨୦। ଣିଣା

ଯଦତ୍ଥନ୍ତି ଯଂପଯୋଜନଂ।

୨୩। କ୍ତ୍ୱା

ଜିନନ୍ତୋତି ''ବ୍ୟଞ୍ଜନେ ଦୀଘରସ୍ସା''ତି (୧-୩୩) ରସ୍ସୋ। ସଦ୍ଦନ୍ତେୱ ଯତ୍ଥ କତ୍ତରି ପଚ୍ଚଯୋ ତତ୍ଥ ୱିକରଣାପି କତ୍ତରିଯେୱ, ଯତ୍ଥ ଭାୱକମ୍ମେସୁ ତତ୍ଥ ୱିକରଣାପି ଭାୱକମ୍ମେସୁଯେୱ,... ଏକାଯ ପକତିଯା କାରକଭେଦେ(ନ) ପଚ୍ଚଯସ୍ସାସମ୍ଭୱତୋ। ତସ୍ମା ସହାଭିଧାନାନଂ ମାନାଦିୱିକରଣାନଂ କଥନ୍ନାମ ସହାସମ୍ଭୱଂ ଗଚ୍ଛେଯ୍ୟୁନ୍ତି ୱିଧୀଯନ୍ତେ।

୨୭। ଭାୱ

ୱିଓଚ୍ଛାଭେଦେନାତି ସକମ୍ମକାକମ୍ମକଓଚନିଚ୍ଛାଭେଦେନ। ଉଭୟତ୍ଥାତି ଭାଓକମ୍ମେସୁ। କରୀୟତୀତି କତ୍ତବ୍ବୋ କରଣୀୟୋ। ''ଅପଓାଦ ୱିସୟେ ଉସ୍ସଗ୍ଗୋ ନାଭିନିୱିସତୀ''ତି ଏସୋ ଉସ୍ସଗ୍ଗଧମ୍ମୋ। ତଦ୍ଧାଦୀନନ୍ତୁ କେସଞ୍ଚିସ୍ସଗ୍ଗାନମ୍ପି ଅପଓାଦୱିସୟେ ପଓତ୍ତି ହୋତି ବହୁଲାଧିକାରା। ଯଥା ''ଭାଓକମ୍ମେସୁ ତଦ୍ଧାନୀୟା''ତି ଉସ୍ସଗ୍ଗୋ, ''ୱଦାଦୀହିୟୋ''ତି (୫-୩୦) ଅପଓାଦୋ ତଂୱିସୟେପି ତଦ୍ଧାନୀୟା ହୋନ୍ତି 'ଗନ୍ତବ୍ବୋ ଗମନୀୟୋ'ତି ୱେଦିତବ୍ବୋତି।

୨୮। ଧ୍ୱଣ

କାରିୟଂ ''ଞ୍ଜି ବ୍ଯଞ୍ଜନସ୍ସା''ତି (୫-୧୭୦) ଞ୍ଜି।

୩୦। ୱଦା

ଅନ୍ତତୋତୀମିନା 'ଭୋଗ୍ଗମଞ୍ଜଞ୍ଜ'ନ୍ତେତ୍ଥ ଅଞ୍ଜଞ୍ଜଂ ନାମ ଅନ୍ନୱତା ଅଞ୍ଜଞ୍ଜନ୍ତି ଅତ୍ଥମାହ।

୩୧। କୀଚ

କମ୍ମକରୋ ଭରିତଦ୍ଧତାୟେଚ୍ଚାଦିନା କିରିୟାସଦ୍ଦତ୍ତଂ ଭଚ୍ଚସଦ୍ଦସ୍ସ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସଞ୍ଜ୍ଞାଭାଓମପାକରୋତି। ''ସଞ୍ଜ୍ଞାୟଂ ଭରା''ତି ଚ ଗଣସୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ତେନାହ- 'ସଞ୍ଜ୍ଞାୟଂ ଭରା'ତିଆଦି।

ଅଭରିତଦ୍ଧାପିଚ୍ଚାଦିନା ଇଦଂ ଦୀପେତି ଦୁୱିଧା ସଞ୍ଜ୍ଞାସଦ୍ଦା କେଚି ଦଚ୍ଚନ୍ତ ୱିଗତାଓୟଓତ୍ଥା ଯଥା ଡିତ୍ଥାଦୟୋ, କେଚିଦଓୟଓତ୍ଥାନୁଗତାୟଥା ସତ୍ତପଣ୍ଣାଦୟୋ, ତତ୍ଥ ଭରିୟାସଦ୍ଦସ୍ସ କମ୍ମମ୍ପଓତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ 'ଭରିତଦ୍ଧା ଭରିୟା'ତି, ଯଥା ସତ୍ତ ପଣ୍ଣାନି ଅସ୍ସାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ ପଓତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ ସତ୍ତପଣ୍ଣସଦ୍ଦସ୍ସ, ଏତଞ୍ଚ ପଓତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ ସଦ୍ଦନିପ୍ଫତ୍ତିକିରିୟାୟମେଓୋପଦିସୀୟତେ, କ୍ୱଚିଦେଓ ଦ୍ୱତ୍ଥୱିସେସେ ସନ୍ନସତି ୱା ତସ୍ମିଂ ନିମିତ୍ତେ ସଦ୍ଦୋ ଓତ୍ତତୀ''ତି। ଓକାରସ୍ସାତି ''ଯୁଓଣ୍ଣାନମେ ଓସ୍ସଚ୍ଚୟେ''ତି (୫-୮୨) କତଓକାରସ୍ସ।

୩୨। ଗୁହା

ସଦ୍ଦିକାନନ୍ତି ପାଣିନିୟକଚ୍ଚାୟନାଦିୱେୟ୍ୟାକରଣାନଂ। ପେସନଂ ସକ୍କାରପୁବ୍ବକଂ ୱା ନିୟୋଜନଂ। କାମଚାରାନୁଞ୍ଜ୍ଞାତି କତ୍ତୁମିଚ୍ଛତୋ ଯଥିଚ୍ଛ ମନୁଜାନନଂ ଅତିସଗ୍ଗୋନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ନିମିତ୍ତଭୂତସ୍ସାତି ''ଭୋତା କଟୋ କତ୍ତବ୍ବୋ'ଚ୍ଚାଦୀସୁ କଟକରଣାଦିନୋ କାରଣଭୂତସ୍ସ।

ନନୁ ଚ ସାମଞ୍ଜ୍ଞେନ ୱିହିତା ଏ(ତେ), ତଥା ଚ ସତି ୱିଚ୍ଛତ୍ଥୱିହି ତେହି ଏୟ୍ୟାଦୀହି ତେ ବାଧୀୟନ୍ତିଚ୍ଚାହ- 'ନଚେ'ଚ୍ଚାଦି। ୱିଧିୱିସେସତ୍ତେ ପୀତି ୱିଧାନଂ ୱିଧି ନିୟୋଜନଂ କିରିୟାସୁ ବ୍ଯାପାରଣା, ତସ୍ସ ୱିଧିନୋ ପେସାଦୀନଂ ୱିସେସତ୍ତେପି, ନାଓସ୍ସନ୍ତିଆଦି ଜୟାଦିଚ୍ଚବ୍ଯାଖ୍ୟାନଂ ନିସ୍ସାୟ ୱୁତ୍ତଂ, ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ତେନ ''କିମତ୍ଥଂ ପେସାଦୀସୁ କିଚ୍ଚସଞ୍ଜ୍ଞିନୋ ତଦ୍ଧଅନୀୟଣ୍ଣତ୍ତୁପ୍ପଚ୍ଚୟା ୱିଧୀୟନ୍ତେ, ନ ସାମଞ୍ଜ୍ଞେନ ଭାଓକମ୍ମେସୁ ୱିହିତା, ଏଓମେତେ [ୱିହିତାଏଓ, ୱୋ-କାସିକାୱୁତ୍ତି] ପେସ୍ସାଦୀଞ୍ଜ୍ଞସ୍ୱତ୍ର ଚ ଭୱିସ୍ସନ୍ତୀତି ୱିସେସୱିହିତେନ ୱିଧ୍ୟାଦୀସୁ ପଚ୍ଚୟେନ ବାଧୀୟନ୍ତେ, ୱାସରୂପୱିଧିନା ଭୱିସ୍ସନ୍ତି ଏଓଞ୍ଚରହି ଏତଂ ଞ୍ଜାପେତି 'ଇତ୍ଥୀଅଧିକାରତୋ ପରେନ ୱାସରୂପୱିଧି ନାଓସ୍ସୟ୍ୟୱତୀ'ତି [କିମତ୍ଥମିଚ୍ଚାଦି ଚୋଦ୍ନ, ୱିଚସସୱିହିତେଚ୍ଚାଦି ପରିହାରୋ, କିଞ୍ଚା ହି ସାମଞ୍ଜ୍ଞେନ ୱିହିତା, ପଞ୍ଚମୀ ତୁ ପେସାଦିନାତ୍ଥୱିସେସେନ, ଅତୋ ତେନ ୱିସେସୱିହିତେନ କିଞ୍ଚା ପେସାଦିୱିସୟେ ବାଧୀୟେରନ୍ତି ପୁନଦ୍ଧିୟତେ, ୱାସରୂପେଚ୍ଚାଦିନା ପରିହାରଂ ୱିଘଟୟତି। ଏୱଂ ଚରହିଚ୍ଚାଦିନା ପେସାଦୀସୁ କିଚ୍ଚୱିଧାନସ୍ସ ଞ୍ଜାପକତ୍ତଂ ଦସ୍ସୟତି। (ଜିନିନ୍ଦବୁଦ୍ଧିନୁ ୨୧ ସ)]। ଅସରୂପୱିଧି ଅସରୂପାପଓାଦପ୍ପଚ୍ଚୟୋ ୱା ୱିକପ୍ପେନ ବାଧକୋ ହୋତି ଉସ୍ସଗ୍ଗସ୍ସାତି ଏତଂ ଅଓସ୍ସଂ ନ ହୋତୀତି ଞ୍ଜାପନତ୍ଥମ୍ପି ନ ୱିଧୀୟତେତି ୟୋଜନା। ''ୱା-ସରୂପୋ-ନିତ୍ଥିୟଂ''ତି (ପା, ୩-୧-୯୪) ପରସୁତ୍ତଂ। ଧାତ୍ୱଧିକାରେୱିହିତୋ ଅସରୂପୋ ଅପଓାଦପ୍ପଚ୍ଚୟୋ ଉସ୍ସଗ୍ଗସ୍ସ ବାଧକୋ ଭଓତି ଇତ୍ଥି ଅଧିକାରେ ୱିହିତପ୍ପଚ୍ଚୟଂ ୱଜ୍ଜୟିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତାନୁସାରେନେଦଂ ୱିଞ୍ଜ୍ଞାତବ୍ବଂ।

ଭୋତା ଖଲୁ କଟୋ କାତବ୍ବୋଚ୍ଚାଦି ପେସନେ। ତ୍ୱୟା କଟୋ କାତବ୍ବୋତି ଅନୁଞ୍ଜ୍ଞାୟଂ। ପତ୍ତକାଲେ ପରମୁଦାହରଣଂ। ଏତ୍ଥ ପନ କଟକରଣେ କାଲାରୋଚନମତ୍ତମେଓ ୱିଞ୍ଜ୍ଞାୟତି, ନ ପେସାଦି। ''ସତ୍ତ୍ୱରହେସ୍ସେୟ୍ୟାଦୀ''ତି (୬-୧୧) ସୁତ୍ତଂ ୱିସେସୱିହିତଂ, ତେନାହ- 'ସାମଞ୍ଜ୍ଞ ୱିଧାନତୋ'ଚ୍ଚାଦି। ସତ୍ତିୱିସିଟ୍ଠେଚ୍ଚାଦିନା ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିଓରତି 'ସତ୍ତୀ'ତିଆଦିନା। କଥଂ ସତ୍ତିୱିସିଟ୍ଠତା କତ୍ତୁନୋତି ଆହ- 'ତଂୟୋଗା'ତି। ତାୟ ସତ୍ତିୟା

ଯୋଗୋ ତଂଯୋଗୋ। ଅୱସ୍ସକାଧମୀଣତାୱିସିଟ୍ଠେ ତୁ କତ୍ତରି କିଚ୍ଚାନଂ ତଦଞ୍ଞେସଞ୍ଚ ଭାୱାଯ ୱିସୁଂ- ସୁତ୍ତିତଂ, ତେନ, ୱୁତ୍ତଂ 'ଆୱସ୍ସକାଧମୀଣତା ୱିସିଟ୍ଠେୱ କତ୍ତରୀ'ତି। ସଦ୍ଦନ୍ତେୱେନ୍ତ 'ଉଦ୍ଧଂ ମୁହୁତ୍ତତୋ'ତିଆଦିନା ଏକେକମୁଦାହରଣଂ କମେନ ଦସ୍ସିତଂ। ଭୋତା ରଞ୍ଞଂ କାତବ୍ବନ୍ତି ଅରହେ, ଭୱତା ରଞ୍ଞଂ କାତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଭୱଂ ଅରହୋତି ପନ ଅରହକତ୍ତୁଉପ୍ପକାସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱମୁପରିପି। ସବ୍ବମେତଂ ବହୁଲଗ୍ଗହଣାନୁଭାୱେନେତି ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟଂ।

୩୩। କତ୍ତ

ଗଲେଚୋପକୋତି ଅଲୋପସମାସୋ। ଅଭିମତୋ ପରେହି। ଅରହାଦୀସୁ ୱିହିତପ୍ପଚ୍ଚଯେହୀତି ''ସତ୍ତ୍ୱରହେସ୍ୱେଯ୍ୟାଦୀ'' (୬-୧୧) ଚ ''ସୀଲାଭିକ୍ଖଞ୍ଞାୱସ୍ସକେସୁ ଣୀ''ତି (୫-୫୩) ଚ ଅରହାଦୀସୁ ୱିହିତପ୍ପଚ୍ଚଯେହି। ଉପାଦାନସୀଲୋ ସିକ୍ଖାପନସୀଲୋ। ମୁଣ୍ଡନଂ ଧମ୍ମୋ ସଭାୱୋ ଯେସଂ ତେ ମୁଣ୍ଡନଧମ୍ମା। ୱଧୁଂ କତପରିଗ୍ଗହଂ ସାୱିଟ୍ଠାଯନା ମୁଣ୍ଡଯନ୍ତି ଏତେସଂ କୁଲଧମ୍ମୋ।

୩୫। ଆସିଂ

କାପନାଯମାସିଂସା ନାମେଚ୍ଚାହ- 'ଅପ୍ପତ୍ତସ୍ସେ'ଚ୍ଚାଦି। କିରିଯା ୱିସେସକତ୍ତୁୱିସଯାତି କିରିଯାୱିସେସସ୍ସ ଯୋ କତ୍ତା ସୋ ୱିସଯୋ ଯସ୍ସା ସା ତଥା ୱୁତ୍ତା। କିରିଯାୱିସେସକତ୍ତୁୱିସଯତ୍ତମେୱ ଫୁଟୀ କତ୍ତୁମାହ- 'ଅସ୍ସା'ଇଚ୍ଚାଦି। ଅସ୍ସା ଜୀୱନକିରିଯାଯ ନନ୍ଦନ କିରିଯାଯ ଭୱନକିରିଯାଯ ୱା କତ୍ତା ତଂକିରିଯଂ ସମ୍ପାଦେନ୍ତୋ ଭୱେଯ୍ୟ ଭୱତୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଜୀୱତୁ ନନ୍ଦତୁ ଭୱତୂତି ଆସିଂସାଯଂ ପଯୋଗେନ ଜୀୱକ ନନ୍ଦକ ଭୱକସଦ୍ଦାନଂ ତଂସମାନତ୍ଥତା ଦସ୍ସିତା।

ଅକେନେୱାସିଂ ସନତ୍ଥସ୍ସ ଗମିତତ୍ତାତି ଆସିଂସନା ଏୱ ଅତ୍ଥୋ, ତସ୍ସ ଅକପ୍ପଚ୍ଚଯେନେୱ ଗମିତତ୍ତା ଅୱବୋଧିତତ୍ତା। ନାସିଂ ସନତ୍ଥସ୍ସ ପଯୋଗୋତି ଆସିଂସନା ଅତ୍ଥୋ ଯସ୍ସ ଜୀୱତୁ ନନ୍ଦତୁ ଭୱତ୍ୱିଚ୍ଚାଦିକୋ ସଦ୍ଦନ୍ତରସ୍ସ, ତସ୍ସ ନପ୍ପଯୋଗୋତି ଅତ୍ଥୋ।

୩୬। କରା

କରୋତି ଅତ୍ତନୋ ଫଲନ୍ତି କାରଣଂ।

୩୭। ହାତୋ

ଜହନ୍ତି ଉଦକନ୍ତି ୱୀହୀସୁ ହାଯନସଦ୍ଦସ୍ସ ପୱତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତି। ଜହାତି ଭାୱେ ପଦନ୍ତେତି ଇମିନାପି ସଂୱଚ୍ଛରେ। ଭାୱେଇଚ୍ଚସ୍ସତ୍ଥମାହ 'ପଦନ୍ତେ'ତି। ନିପ୍ଫତ୍ତିମତ୍ତଂ କିରିଯୋପାଦାନନ୍ତି କେଚି।

୩୯। ୱିତୋ

ନନୁ ଚ ୱିତୋତି ପଞ୍ଚମୀନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା 'ୱିତୋ ପରସ୍ମା ଞାଇଚ୍ଚସ୍ମା'ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ କଥଂ ୱିପୁଦ୍ଧାତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ- 'ୱିତୋ ପରୋ'ଇଚ୍ଚାଦି। ୱିପୁବ୍ବୋ ଯସ୍ସସୋ ୱିପୁବ୍ବୋ। ୱିସଦ୍ଦତୋ ଧାତୁମ୍ହି ପରଭୂତେ ସତି ୱିସଦ୍ଦୋ ପୁବ୍ବୋ ନାମ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୪୦। କସ୍ମା

ସଦ୍ଦଂ ଜାନାତି, କାଲଂ ଜାନାତୀତି ୱିଗ୍ଗହୋ।

୪୧। କ୍ୱଚ

ନାମଜାତିଗୁଣକିରିଯା ଦବ୍ବସମ୍ବନ୍ଧତୋ ପଞ୍ଚୱିଧସ୍ସାପି କମ୍ମସ୍ସ କ୍ରିଯତ୍ଥସ୍ସାୱଧିରଯମୁପାଦିନ୍ନୋତି କ୍ରିଯତ୍ଥସମ୍ବନ୍ଧା କିରିଯାକମ୍ମସ୍ସେହ ଗହଣଂ। ତଞ୍ଚ ନିବ୍ବତ୍ତିୱିକତିପତ୍ତିଭେଦେନ ତିୱିଧଂ, ତିୱିଧସ୍ସାପ୍ୟେତସ୍ସ ୱିସେସାନୁପାନତୋ ଗହଣନ୍ତି କମେନୁଦାହରନ୍ତୋ ଆହ- 'କରକରଣେ'ଇଚ୍ଚାଦି।

ଲୋକୱିଦୂତିଆଦିଦସ୍ସନତୋ କ୍ୱଚିଗ୍ଗହଣେ ପଯୋଜନଂ ୱତ୍ତୁମାହ- 'କମ୍ମତୋ'ଚ୍ଚାଦି। ନନୁ ଚ କ୍ୱଚିଗ୍ଗହଣେନେୱ 'ଆଦିଚ୍ଚଂ ପସ୍ସତି'ଚ୍ଚାଦୋପି (ନିୱତ୍ତି) ୱତ୍ତୁଂ ସକ୍କା କସ୍ମା 'ବହୁଲାଧିକାରା'ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ 'ତେନେ'ଚ୍ଚାଦି। ତେନାତି ଯେନ କ୍ୱଚିଗ୍ଗହଣଂ କୁତୋଚିଯେୱାତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ କତଂ ତେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାତି ୱା କ୍ୱଚିଗ୍ଗହଣେନ। ଅଥ ଆଦିଚ୍ଚଂ ପସ୍ସତିଚ୍ଚାଦୋ ୱିଯ କମ୍ମକରାଦୀସୁପି ନିୱତ୍ତିମଦସ୍ସେତ୍ୱା 'କ୍ୱଚୀତି କିଂ କମ୍ମକରୋ'ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ-

‘ଯଜ୍ଜେୱ’ମିଚ୍ଚାଦି।

ତସ୍ସାତି ବହୁଲୱଚନସ୍ସ, ମହାଧିକାରତ୍ତାତି ମହାୱିସଯତ୍ତା। କୁତୋଚିଯେୱାତି କୁତୋଚି ଧାତୁତୋଯେୱ। ଅଥେହ କସ୍ମା ନ ହୋତି ଦେୱଦତ୍ତୋ ସଯତି ଦାତ୍ତେନ ଲୁନାତି ସୁନଖାନଂ ଦଦାତି ନଗରା ଅପେତି ଥାଲିଯଂ ପଚତି ମାତୁ ସରତୀ’’ତି, ସଚ୍ଚମେତ୍ତେଦଂ କିରିଯା (ଯା) ଭିସମ୍ବନ୍ଧୀଯତୀତି ଯଦିପେୱଂ, ତଥାପି କମ୍ମତ୍ତେନେୱ ଯଂ ୱତ୍ତୁ ମିଚ୍ଛିତଂ ନ କାରକନ୍ତରତ୍ତେନ ନାପି ସମ୍ବନ୍ଧଭାୱେନ, ତସ୍ସେୱ କମ୍ମସଦ୍ଦେନ ଗହଣଂ କମ୍ମୱଚନସାମତ୍ଥିଯା, ଅଞ୍ଞଥା ସ୍ୱାଦିତୋଚ୍ଚେୱ ୱଦେଯ୍ୟ କିଂ କମ୍ମାତି ୱଚନେନାତି।

୪୨। ଗମା

ୱେଦନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅତ୍ଥମାହ ୱିତ୍ତିନ୍ତି, ତୁଟ୍ଠିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

୪୩। ସମା

ତଞ୍ଚେତି ଉପମାନସ୍ସ ପରାମାସୋ। ଭେଦେନ ୱିୱରଣନ୍ତି ସମାନାଦୀହୀତି ଅୱତ୍ୱା ଭେଦେନ ୱିୱରଣଂ। ତୁଲ୍ଯତାଯୁପଲକ୍ଖିମାନସ୍ସ ସଦିସାଦିସଦ୍ଦୱଚନୀଯତ୍ତା ଅୱଯୱତ୍ଥାନୁଗମେନାତ୍ତନୋ-ଭିଧେଯ୍ୟେ ସଦିସାଦିସଦ୍ଦାନମ୍ପୱତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା।

୪୪। ଭାୱ

କାରକଂ ସାଧକଂ ନିବ୍ବତ୍ତକନ୍ତି ଅନତ୍ଥନ୍ତରଂ। କରୋତି କିରିଯଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତି ନିମିତ୍ତଭାୱେନାତି କାରକଂ। କତ୍ତାଦୀନଂ କିରିଯାନିମିତ୍ତତ୍ତନ୍ତୁ ସଯମେୱ ‘ତତ୍ଥ କତ୍ତା’ତିଆଦିନା ଭେଦେନ ପକାସଯିସ୍ସତି। କିରିଯାନିମିତ୍ତଂ… ନିବ୍ବତ୍ତକେସୁ କତ୍ତାଦୀସୁ ଛସୁପି ରୁଠ୍ହତ୍ତା ତେନେତ୍ଥ କତ୍ତାୱାତ୍ତପ୍ପଧାନୋ, କରଣାଦଯୋପ୍ପତ୍ତପ୍ପଧାନା କାରକବ୍ୟପଦେସୋ ଲଦ୍ଧନ୍ତେ… ଅଞ୍ଞଥା କାରକସଦ୍ଦେନ ତେସଂ ଗହଣଂ ନ ସିଯାତି। କିମିଦଂ କାରକନ୍ତ୍ୟାହ- ‘ସତ୍ତିକାରକ’ନ୍ତି। ଏୱଂ ଚରହି ଦବ୍ବାଦୀନଂ କଥଂ କାରକତ୍ତମିଚ୍ଚାହ- ‘ତଦଧିକରଣା’ତିଆଦି। ତସ୍ସା ସତ୍ତିଯା ଆଧାରା ନିସ୍ସଯାତି ଅତ୍ଥୋ, ପୁଂ ନପୁଂସକେ ଅଧିକରଣସଦ୍ଦୋ। ତେସୁ ଦବ୍ବା ଦୀସୁ ତିଟ୍ଠତୀତି ତତ୍ରଟ୍ଠା, ସତ୍ତି। ତସ୍ସା ଭାୱୋ ତତ୍ରଟ୍ଠତା, ତାଯ। ଅଥ ଦବ୍ବାଦୀନଂ ମୁଖ୍ୟତୋ କାରକତ୍ତେ ସତି କିମାଯାତନ୍ତ୍ୟାହ ‘ଯଦି’ଚ୍ଚାଦି।

ତେସନ୍ତି କତ୍ତାଦିକାରକାନଂ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞବ୍ୟାୱୁତ୍ତରୂପତ୍ତାତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞତୋ ବ୍ୟାୱୁତ୍ତଂ ନିୱତ୍ତଂ ରୂପଂ କରଣାଦିସଭାୱୋ ଯେସଂ କତ୍ତାଦି କାରକାନଂ ତେ ତଥା ୱୁତ୍ତା, ତେସଂ ଭାୱୋ ତତ୍ତଂ ତସ୍ମା। କରଣ ରୂପନ୍ତି କରଣଂ ରୂପଂ ସଭାୱୋ ଯସ୍ସ ଅଧିକରଣସ୍ସ ତଂ ତଥା ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଞ୍ଚସତିକୋ ଦୋସୋଚ୍ଚାହ ‘ତଥା ଚେ’ଚ୍ଚାଦି। କେନଚି ସୁକରତ୍ତେନ ସପ୍ପଧାନତ୍ତୱଚନିଚ୍ଛାଯଂ ‘ଥାଲୀ ପଚତୀ’ତି ଭୱତି। ତତ୍ରେୱୁକ୍କଂସୱଚ ନିଚ୍ଛାଯଂ ‘ଥାଲିଯା ପଚତୀ’ତି।

ଏୱଞ୍ଚକତ୍ୱାତି ନିପାତସମୁଦାଯୋ-ଯଂ ହେତ୍ୱତ୍ଥୋ। ତସ୍ମାତି ଅତ୍ଥୋ। କତ୍ତା ନିମିତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କତ୍ତୁଟ୍ଠକିରିଯାନିମିତ୍ତସ୍ସ କତ୍ତୁନୋ ଉଦାହରଣଂ ‘ହସତି ନଚ୍ଚତୀ’ତି। ତଦତ୍ଥେତି ତାଯ କମ୍ମସମୱାଯିନିଯା ପଚନାଦିକିରିଯାଯ ଅତ୍ଥେ ଅଧିସ୍ସଯନାଦଯୋ ପୱତ୍ତେନ୍ତୋ କିରିଯାଯ ନିମିତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏୱମୁପରିପି।

ଓଦନଂ ପଚତି ଦେୱଦତ୍ତୋତି କମ୍ମଟ୍ଠକିରିଯାଯ ନିମିତ୍ତଭୂତସ୍ସ କତ୍ତୁନୋ ଉଦାହରଣଂ। ଭାଜନସଙ୍ଗରଣମଧିସ୍ସଯନଂ। ଆଦିସଦ୍ଦେନ ତଣ୍ଡୁଲୱପନୈନ୍ଧନାପହରଣାଦଯୋ ଗଯ୍ହନ୍ତି। ଦ୍ୱିଧାପତ୍ତିଯନ୍ତି ରୁକ୍ଖାଦୀନଂ ଦ୍ୱିଧା ପୱତ୍ତିଯଂ।

ବ୍ୟାପନେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଗିରଧାତୁତୋ ଅପ୍ପଚ୍ଚଯେ- ‘‘ଏଓନମ ୱଣ୍ଣେ’’ତି (୧୩୭) ସୁତ୍ତେ ‘ଅୱଣ୍ଣେତି ଯୋଗୱିଭାଗତୋ ଗକାରେ ଇକାରସ୍ସ ଅତ୍ତଂ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- ‘ଅୱଣ୍ଣେତି ଯୋଗୱିଭାଗା ଅତ୍ତଂ ଇସ୍ସା’ତି। ଅଞ୍ଞଥାପି ପଟିପାଦେତୁମାହ- ‘ଏସ୍ସ ୱା’ତିଆଦି। ଏସ୍ସାତି ‘‘ଲହ୍ୱସ୍ସୁପନ୍ତସ୍ସା’’ତି (୫-୮୭) କତଏସ୍ସ। ସକଲେନାତି ‘ଏଓନମ ୱଣ୍ଣେ’’ତି ସକଲେନ ସୁତ୍ତେନ। ପୁରୀତି ନିପାତୋ।

ଈସଙ୍କରୋତି ବିନ୍ଦୁଲୋପୋ, ଦ୍ୱିତ୍ତଂ, ସାମଞ୍ଞେନ ୱିଧାନତୋତି ପରେସଂ ୱିସେସୱିଧାନସବ୍ଭାୱମାହ। ଗଣିକାଲଯଂ ଗଣିକାନଂ ଗେହଂ। ନେପଥ୍ୟମାକପ୍ପୋ। ଦତ୍ତୋଲଦ୍ଧୋତି ପଚ୍ଚଯସ୍ସ କମ୍ମସାଧନତ୍ତଂ ଦୀପେତୁଂୱୁତ୍ତଂ। ୱିନାଲିଙ୍ଗୱଚନେହି ପାଟିପଦିକତ୍ଥଂ ନିଦ୍ଦିସିତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ଭାୱେତି

ସଦ୍ଦଲିଙ୍ଗସଙ୍ଖ୍ୟାସମ୍ବନ୍ଧଯୋଗ୍ଗପାଟିପଦିକତ୍ଥସାମଞ୍ଞେ ପଚ୍ଚଯନିମିତ୍ତତେନ ଗହିତେପି ସାମଞ୍ଞେ ଚରିତତ୍ଥତ୍ତା ଲିଙ୍ଗୱଚନଂ ନପ୍ପଧାନନ୍ତି ଇଟ୍ଠିଆୱୁଧନ୍ତୀ ଇଚ୍ଚି ନପୁଂସକେଭାୱେ, ପାକାତି ବହୁୱଚନେପି ଭାୱେ ଭୱତି ଏୱ।

୪୫। ଦାଧା

ସପାଦୀହି ଅପାଦୀହିଚାତି ପାଦିସହିତେହି ପାଦିରହିତେହି ଚ ଦାଧାହି।

୪୬। ୱମା

ସାପାନଦୋଣିଯନ୍ତି ସାରମେଯାନଂ ଭୁଞ୍ଜନକଅମ୍ବଣେ। ଠିତସୁପାନ ୱମଥୁୱିଯାତି ପୱତ୍ତସୁନଖଚ୍ଛଦ୍ଦନଂ ୱିଯ।

୪୭। କ୍ୱି

ଯଥାଦସ୍ସନନ୍ତି ଆଚିକ୍ଖତୀତି ଯୋଜନା। ତେନ କୁତୋଚି ଧାତୁତୋତି। ଗଣ୍ହନ୍ତୀତି ଗହ=ଉପାଦାନେଇଚସ୍ସ। ସଲାକାସଦ୍ଦସ୍ସ ସଲାକନ୍ତି। ସଭାସୈଇସ୍ସ ଅନ୍ତବ୍ୟଞ୍ଜନଲୋପେ ସଭାପକତିତୋ ''ଇତ୍ଥି ଯମତ୍ୱା''ତି (୩-୨୬) ଆପ୍ପଚ୍ଚଯୋ। ପଭାତୀତି ଆ=ଦିତ୍ତିଯମିଚ୍ଚସ୍ସ।

୪୮। ଅନୋ

ଚଲନାଦୀନଂ ସୀଲାଦୀସୁ ନିପ୍ଫାଦନତ୍ଥଂ ୱିସୁଂ ସୁତ୍ତିତଂ ପରେହି, ଇଧ ପନ ବହୁଲଂ ୱଚନେନେୱାତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ଚଲନାଦୀସୂ'ତିଆଦି।

୪୯। ଇତ୍ଥି

କ୍ଲିକଯକିଚ୍ଚତ୍ର କକାରବହୁତ୍ତା କକାରାତି ବହୁୱଚନଂ। ତିତିକ୍ଖା ଇଚ୍ଚାଦୋ ତିତିକ୍ଖନମିଚ୍ଚାଦିନା ୱିଗ୍ଗହୋ ''ଇତ୍ଥିଯମତ୍ୱା'' (୩-୨୬)। ଅପରି ପଠିତୋତି ଧାତୁପାଠେ ଅପରିପଠିତୋ। ପାଣିୱିସେସୋତି ସତ୍ତୱିସେସୋ। ଇମିନା ଚ ''ଯଥାକଥଞ୍ଚି ନିପ୍ଫତ୍ତି, ରୁଚ୍ଛହିଯା ଅତ୍ଥନିଚ୍ଛଯୋ''ତି ଦସ୍ସେତି।

ଆସିଂ ସାଯଂ ଗମ୍ମମାନାଯଂ ସଞ୍ଞାୱିସଯେ ଧାତୂହି ତିପ୍ପଚ୍ଚଯୋ କିଚ୍ଚପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ଚ ଯଥା ସିଯାତି ''ତିକିଚ୍ଚାସିଟ୍ଠେ''ତି (୭-୨-୩) ସୁତ୍ତିତଂ କଚ୍ଚାଯନେନ। ତମିହ ସାମଞ୍ଞେନ ୱିଧାନାୱ ସିଦ୍ଧନ୍ତି ନିରୂପଯିତୁମାହ- 'କଚ୍ଚାଯନେନ ପନେ'ଚ୍ଚାଦି। ତଙ୍କ ଅନୀଯଣ୍ଣ ତେପ୍ପ ରିଚ୍ଚପ୍ପଚ୍ଚଯାନଂ ''ତେ କିଚ୍ଚା''ତି (୭-୧-୨୨) କିଚ୍ଚସଞ୍ଞଂ ୱିଧାଯ ସେସାନଂ ''ଅଞ୍ଞେକିତୀ''ତି (୭-୧-୨୩) କିସଞ୍ଞା କତା କଚ୍ଚାଯନେନ। ତେନାହ- 'କିତ ସଞ୍ଞୋ'ତି।

ତଙ୍କାଦିପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ଚ ୱିହିତୋତି ସକିଯୱୋହାରେନାହ। ସକିଯ ସଦ୍ଦେ ଅୱୁତ୍ତଦୋସଂ [ସୁତ୍ତଦୋସଂ] ପରିହରିତ୍ୱା ୱକ୍ଖମାନନଯେନ ଯୁତ୍ତଭାୱା ତଥା ୱିଧାନେ ଅଯୁତ୍ତତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ 'ନଚାସିଂ ସାଯ'ମିଚ୍ଚାଦିମାହ। ଗୁହନଂ, ରୁଜନଂ, ମୋଦନନ୍ତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ସଯନଂ ୱା ସେଯ୍ଯା। ୱଜଧାତୁନୋ ୱସ୍ସ ବକାରେନ ଭୱିତଙ୍କଂ, ସୋ କଥଂ ଯକାରେ ପରଭୂତେ ଅସତୀତି ଆହ- 'ଚୱଗ୍ଗବଯଞ୍ଞାତିଯୋଗୱିଭାଗା ୱସ୍ସ ବୋ'ତି।

୫୧। କରା

ରିରିଯପ୍ପଚ୍ଚଯେ ଆଦିରକାରସ୍ସ ଅନୁବନ୍ଧତ୍ତା ଆହ- 'ଅନ୍ତସରାଦି ଲୋପୋ'ତି।

୫୨। ଇକି

ଅଥ ସରୂପେଚ୍ଚେତାୱତି ୱୁତ୍ତେ- 'କିରିଯତ୍ଥସ୍ସ ସରୂପେ'ତି କଥଂ ୱିଞ୍ଞାଯତିଚ୍ଚାହ- 'କିରିଯତ୍ଥା'ତିଚ୍ଚାଦି। ନନୁ ଚ ଲୋ-ଯଂ କତ୍ତରି ୱିଧୀଯ ମାନୋକଥମେତ୍ଥ ସିଯାତ୍ୟାହ- 'ଅକତ୍ତରିପି'ଚ୍ଚାଦି। ଅଭିମତୋ କଚ୍ଚାଯନସ୍ସ। ପଟିପାଦଯିତୁମାହ- 'ତତ୍ଥା'ତିଆଦି। କରଣଂ ଉଚ୍ଚାରଣଂ, ଅସ୍ସ କରୋତି ସମାସୱାକ୍କଂ। ନ ହି ଏୱ ଦୀହି କାରୋ ୱିହିତୋତି ଅକ୍ଖରେ ହେୱ କାରସ୍ସ ୱିହିତତ୍ତା ଅକ୍ଖରସମୁଦାଯତୋ ନ ପପ୍ପୋତୀତି ଭାୱୋ। ଅଥ ଚେତି ମତପ୍ପଦାନେ। ଏୱାଦିସଦ୍ଦୱାଚକା ଏୱକାରାଦଯୋ ସାଧୱୋତି ଅଥ ମତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ତତ୍ଥାତି ତଥା ଅଭିମତେ ତସ୍ମିଂ। ନିଯମହେତୁନୋ ଅଭାୱାତି ଅକ୍ଖରେହେୱ କାରପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ୱିଧେଯ୍ଯୋ ନ ପନ ଏୱାଦୀହିଚ୍ଚସ୍ସ ନିଯମସ୍ସ ଯୋ ହେତୁ ତସ୍ସ

ହେତୁନୋ ଅଭାୱା।

୫୩। ସୀଲ

କିମିଦସୀଲମିଚ୍ଚାହ- 'ସୀଲମ୍ପକତିସଭାୱୋ'ତି। ତଞ୍ଚ ସୀଲମନୁମାନେନ ୱିଞ୍ଞାଯତିଚ୍ଚାହ- 'ତଞ୍ଚେ'ଚ୍ଚାଦି। କିରିଯାୱିସଯରୁଚିୱିସେସାନୁମିତନ୍ତି ଉଣ୍ହଭୋଜନସଙ୍ଖାତା କିରିଯା ୱିସଯୋ ଯସ୍ସ ସୋ (କିରିଯା) ୱିସଯୋ ରୁଚିୱିସେସୋ, ତେନ ଅନୁମିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। କିମିଦମାଭିକ୍ଖଞ୍ଞନ୍ତି ଆହ- 'ଆଭିକ୍ଖଞ୍ଞ'ମିଚ୍ଚାଦି। ପୁନପ୍ପୁନଭାୱୋ ପୋନୋପୁଞ୍ଞଂ। ଆସେ ୱା ତପ୍ପରତାତି ତମେୱାଭିକ୍ଖଞ୍ଞଂ ପରିଯାଯେହି ଫୁଟୀକରୋତି।

ଯଜ୍ଜେୱନ୍ତି ଯଦି ଆଭିକ୍ଖଞ୍ଞଂ ତପ୍ପତୋ ୱୁଚ୍ଚତେ। ତସ୍ସୀଲ୍ଲମିଦଂ ହୋତୀତି ଇମିନା- 'ସୀଲାଭିକ୍ଖଞ୍ଞାଦି''ସୁତ୍ତେ ସୀଲସଦ୍ଦେନେୱାଭିକ୍ଖଞ୍ଞସ୍ସ ଗହିତତ୍ତଂ ଦୀପେତି। ଅଞ୍ଞଥାପି ସୀଲତୋ ଅଞ୍ଞମେୱାଭିକ୍ଖଞ୍ଞନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ଯସ୍ମିଂ ଦେସେ'ତିଆଦି।

ଗମ୍ଭମାନେତି ପତୀଯମାନେ। ପତୀତି ଚ ଅତ୍ଥପ୍ପକରଣସଦ୍ଦନ୍ତରାଦୀହି। ଅଭିମତୋତି ପାଣିନିଯେହି ଅଭିମତୋ। ଆୱସ୍ସକଗ୍ଗହଣାଯେୱ ସିଦ୍ଧୋତି ୱୁତ୍ତଂ କଥମେତ୍ଥାୱସ୍ସମ୍ଭାୱୋ ପତୀଯତି ଚ୍ଚାହ- 'ତଞ୍ଚା'ତିଆଦି।

ଯୋଗୱିଭାଗାତି 'ଣୀ'ତି ଯୋଗ ୱିଭାଗା। ସାଧୁଂ କରୋତି, ବ୍ରହ୍ମଂ ୱଦତି, ଅସଦ୍ଧଂ ଭୁଞ୍ଜତି, ପଣ୍ଡିତମତ୍ତାନଂ ମଞ୍ଞତୀତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ସାଧୁନ୍ତି କିରିଯାୱିସେସନଂ। ଅସ୍ସଦ୍ଧଭୋଜୀତି ୱତୋ। ୱତଞ୍ଚ ଭୋଜନେ ଅଚ୍ଛିତାଯଂ ସଦ୍ଧଅସ୍ସଦ୍ଧଭୋଜନୱିସଯାଯଂ ପୱତ୍ତିଯଂ ଯଦି ଭୁଞ୍ଜତି ଅସ୍ସଦ୍ଧମେୱ ଭୁଞ୍ଜତି ନ ସଦ୍ଧନ୍ତି ସତ୍ଥେ ୱୁତ୍ତନିଯମୋ, ଅସ୍ସଦ୍ଧଂ ଭୁଞ୍ଜତି ଏୱାତି ନୋତ୍ତରପଦାୱଧାରଣଂ... ଏୱଞ୍ହି ୱିଞ୍ଞାଯମାନେ ଯଦେୱାସ୍ସଦ୍ଧଂ ନ ଭୁଞ୍ଜତି ତଦେୱ ୱତଲୋପୋ ସିଯାତି [ଅଚ୍ଛିତାଯ (ଭୋଜନାକଙ୍ଖିତତ୍ତା) ଯଥେଚ୍ଛଂ ସାମଞ୍ଞେନ ଭୋଜନେ ପୱତ୍ତିଯଂ ମତାଯଂ ଅସଦ୍ଧଭୋଜନଂ ସତ୍ଥୱିହିତମୁପଲଭମାନସ୍ସ ସଦ୍ଧତୋ ନିୱତ୍ତିତ୍ୱା ୱିସେସେ ହି ସଦ୍ଧେ ପୱତ୍ତିନିଯମୋ ୱତମୁଚ୍ଚତେ, ନିଯମୋଚାତ୍ରଦ୍ୱିଧୋ ସମ୍ଭୱତି-ଅସଦ୍ଧଂ ଭୁଞ୍ଜତି ଏୱ, ଅଥଦ୍ଧମୋ ଭୁଞ୍ଜତୀତି ୱା, ତତ୍ରାଦିମେ ନିଯମେ ଯଦେୱା ସଦ୍ଧଂ ନ ଭୁଞ୍ଜତି ତଦେୱୱତ ଲୋପୋସିଯା (ର-୩-୨୨୮) କାତନ୍ତପଞ୍ଜିକା]। ଅଞ୍ଞଥାପି ପଟିପାଦଯିତୁମାହ- 'ଘଣନ୍ତାଦୀହି'ଚ୍ଚାଦି।

୫୪। ଥାୱ

ସଯମେୱ ଅତ୍ତନାଏୱ। କମ୍ମକତ୍ତରୀତି ଉଭଯତ୍ଥାପି କମ୍ମକତ୍ତରି ପଚ୍ଚଯୋ ବହୁଲାଧିକାରାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏତ୍ଥ ପନ ଏକୋପି ପଦତ୍ଥୋ କମ୍ମଞ୍ଚ ହୋତି କତ୍ତାଚ କାରକସତ୍ତିଭେଦତୋ। ଯଥା 'ପୀଯମାନଂ ମଧୁ ମଦଯତୀ'ତି ଏକସ୍ସାପି ସତ୍ତିଭେଦା କମ୍ମତ୍ତଂ କତ୍ତୁତ୍ତଂ, ତଥା ତ୍ରାପୀତି ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟଂ। ଯୋ ପରଂ ଭଞ୍ଜତି ତତ୍ଥପି ସିଯା ସାମଞ୍ଞୱିଧାନତୋତି ଆହ- 'ନିପାତନସ୍ସି'ଚ୍ଚାଦି। ଦୋସନ୍ଧକାରଂ ଭିନ୍ଦତୀତି ଦୋସନ୍ଧକାରଭିଦୁରୋ।

୫୫। କତ୍ତ

ଭୂତସଦ୍ଦେନେତ୍ଥାଧିପ୍ପେତତ୍ଥମୁପଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ଭୂତମତୀତ'ମିଚ୍ଚାଦି। ଅଞ୍ଞଥାତି ଯଦ୍ୱତିକ୍କନ୍ତୱଚନୋ ନ ସିଯାତି ଅତ୍ଥୋ।

ନନୁଚାତ୍ରେତରେତରନିସ୍ସଯଦୋସୋ ପସଜ୍ଜତେ, ସତୀ ହି ଭୂତାଧିକାରେତ୍ତୋ ୱିଧୀଯତେ, ସତି ଚ ତ୍ତେ ଭୂତସଦ୍ଦସ୍ସ ନିପ୍ଫତ୍ତୀତି ଫୁଟୋ ଯେୱିତରେତରନିସ୍ସଯଦୋସୋତି। ନେସଦୋସୋ, ସଙ୍କେତାତି ବୁଦ୍ଧୋ ସଦ୍ଦତ୍ଥସମ୍ବନ୍ଧୋ ଚିରକାଲପ୍ପୱତ୍ତୋ, ନାସ୍ସ କିଞ୍ଚି ଅସାଧୁତ୍ତଂ, ଅତିକ୍କନ୍ତେ ଚାସ୍ସ ୱୁତ୍ତି ସଦ୍ଦସତ୍ତିସଭାୱତୋ ୱେଦିତବ୍ବା। କ୍ତୱନ୍ତା ଦଯୋପି ଚରହି ସଦ୍ଦସତ୍ତିସଭାୱତୋ ଭୂତେଏୱ ଭୱିସ୍ସନ୍ତୀତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଭୂତସଦ୍ଦୋ-ଯମତିକ୍କନ୍ତତ୍ଥେ ପସିଦ୍ଧୋ କ୍ତୱନ୍ତାଦଯୋତ୍ୱପ୍ପସିଦ୍ଧା, ଅତୋ ତେନ ପସିଦ୍ଧତ୍ଥେନାପ୍ପସିଦ୍ଧାନମନ୍ୱାଖ୍ୟାନଂ କରୀଯତୀତି। ଭୂତେତି ଚାଯଂ ପକତିୱିସେସନଂ ୱା ସିଯା 'ଭୂତତ୍ଥେ ୱତ୍ତମାନା'ତି, ପଚ୍ଚଯତ୍ଥ ୱିସେସନଂ ୱା'ଭୂତେ କତ୍ତରୀ'ତି, ତତ୍ର କସ୍ସିଦଂ ୱିସେସନନ୍ତି ଆହଭୂତେତି ପକତିୱିସେସନ'ନ୍ତି। କୁତୋଚ୍ଚାହ- 'ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ସ ଚେ'ତ୍ୱାଦି। ଅଥ ପଚ୍ଚଯତ୍ଥୱିସେସନେ କୋ ଦୋସୋଚ୍ଚାହ- 'ପଚ୍ଚଯତ୍ଥୱିସେସନେ ହି'ଚ୍ଚାଦି। ପଚ୍ଚଯତ୍ଥସ୍ସ କତ୍ତୁନୋ ଅନଭିକ୍କନ୍ତତ୍ତା ଅଯନ୍ତି ପଯୋଗୋ ନୋପପଜ୍ଜତେତି ଭାୱୋ। ଅଭିଧେଯ୍ୟେତି ଇମିନା ପଯୋଜନାଦିଂ ବ୍ୟୱଚ୍ଛିନ୍ଦତି।

୫୬। କ୍ତୋ

କମ୍ମେ ଗୁଣୀଭୂତତ୍ତାତି କମ୍ମେ ସତି ଭାୱସ୍ସାପ୍ପଧାନତ୍ତା। ''ଗୁଣମୁଖ୍ୟେସୁ ମୁଖ୍ୟେଯେୱ କାରିଯସମ୍ପଚ୍ଚଯୋ''ତି ମୁଖ୍ୟେ କମ୍ମେଯେୱ ପଚ୍ଚଯୋ, ନ ତୁ ଭାୱେ

ତସ୍ସେଵାପ୍ପଧାନତ୍ତା।

୫୭। କତ

ନନୁଚାରମ୍ଭେତି ଵୁତ୍ତଂ- ‘କିରିଯାରମ୍ଭେ’ତି କଥନ୍ତି ଆହ- ‘ସୋଚେ’ଚ୍ଚାଦି। ସୋ ଚ ଆରମ୍ଭୋ। କିରିଯାଯେଵ ଆରମ୍ଭୋକିରିଯାରମ୍ଭୋ ତସ୍ମିଂ। କିରିଯାରମ୍ଭେତି ସାମଞ୍ଞେନ ଵୁତ୍ତତ୍ତା କିରିଯନ୍ତଵିସେସନଂ ଵା ଏତଂସିଯା ପଚ୍ଚଯନ୍ତଵିସେସନଂ ଵା ଉଭଯଥାପି ନ ଦୋସୋତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- ‘କିରିଯନ୍ତଵିସେସନଂ ଚେତ’ନ୍ତିଆଦି। ପଚ୍ଚଯନ୍ତଵିସେସନପକ୍ଖେପି ସାମତ୍ଥିଯା ଆରମ୍ଭେ କିରିଯନ୍ତସ୍ସାପି ପଵତ୍ତୀ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- ‘କିରିଯନ୍ତସ୍ସାପି’ଚ୍ଚାଦି। ସାମତ୍ଥିଯଂ ଦସ୍ସେତି ‘ସାମତ୍ଥିଯମ୍ପନା’ତିଆଦିନା। ଅନନ୍ତରସୁତ୍ତେନ ଯୋ ଵିହିତୋ କ୍ତୋ, ସୋପି ସାମଞ୍ଞେନ ଵଚନତୋ ଭାଵକମ୍ମେସୁ ଆରମ୍ଭେପି ହୋତୀତି ଯୋଜନା। ସାମଞ୍ଞେନ ଵଚନତୋତି ‘‘କ୍ତୋ ଭାଵକମ୍ମେସୂ’’ତି (୫-୫୬) ସାମଞ୍ଞେନ ଵଚନତୋ। ଭାଵକମ୍ମେସୁଚେତି ଏଵଂ ନ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ‘ଯଥାପତ୍ତଞ୍ଚେ’ତି ଵଦତା ଵୁତ୍ତିକାରେନେଵଂ ନ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧ୍ପୋ।

କସ୍ମା ଏଵଂ ନ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ- ‘ପୁବ୍ବସ୍ମିଂ ଵିଯା’ତି ଆଦି। ଅନିଯମୁପ୍ପତ୍ତି ସଞ୍ଞାଯ ସତି ଞାପନନ୍ତି ତନ୍ନିସେଧେତୁମାହ- ‘ପୁନବ୍ବଚନତୋ’ତିଆଦି। ମାସଙ୍କୀତି କମ୍ପନି, ତେନେଵୁପ୍ପତ୍ତୀତି ପଠମା। ଏଵଂ ମଞ୍ଞତେ ‘‘ଭାଵକମ୍ମ ଗହଣଂ ଚାକାରେନାନୁକଡ୍ଢିଯ ‘ଭାଵକମ୍ମେସୁ ଚା’ତ୍ଯନେନ କ୍ତେଵିଧୀଯ ମାନେ ଇଦମାସଙ୍କୀଯତେ ‘ପୁବ୍ବେନେଵ ସାମଞ୍ଞେନ ସିଦ୍ଧେ ପୁନବ୍ବଚନା [ପୁନବ୍ବଚନଂ] କିରିଯନ୍ତାନିଯମେନ ଉପ୍ପୁପ୍ପତ୍ତୀ’ତି, ଯଥାପତ୍ତଞ୍ଚେତି ହୁଚମାନେ ଚକାରେନ ଯଥାପତ୍ତମ୍ପି କାରିଯମନୁଞ୍ଞାଯତେତି ପୁବ୍ବେନେଵ ଵଚନେନ ଭାଵକମ୍ମେସ୍ଵାରମ୍ଭେପି ଯଥାପତ୍ତୋ କ୍ତୋ ଭଵତୀତି ଵିଞ୍ଞାଯତେ’’ତି। ଏଵଞ୍ଚରହି ଭାଵକମ୍ମେସ୍ଵାରମ୍ଭେପି ପୁବ୍ବେନେଵ ସିଦ୍ଧତ୍ତା ‘‘କତ୍ତରିଆରମ୍ଭେ’’ଇଚ୍ଚେଵ ଵୁଚ୍ଚେଯ୍ଯ କିଂ ଚକାରେନେ ଚ୍ଚାସଙ୍କିଯାହ- ‘ପଦାନମଵଧାରଣ ଫଲତ୍ତା’ଚ୍ଚାଦି।

ନନୁଚାଦିଭୂତୋ କିରିଯାକ୍ଖଣୋ ଆରମ୍ଭୋ ନାମ, ବହୂହି କିରିଯାକ୍ଖଣେହି କଟେ ପରିସମତ୍ତେଯେଵ ଭୂତୋ କାଲୋ ଚ ଭଵତୀତି କିରିଯାଫଲସ୍ସାପରିନିପ୍ଫନ୍ନତ୍ତା ଵତ୍ତମାନୋଵ କାଲୋତି ତତ୍ରକ୍ତୋ ନ ପପ୍ପୋତିଚ୍ଚାସଙ୍କିଯାହ- ‘କିରିଯାଫଲସ୍ସ’ଚ୍ଚାଦି। କଟେକଦେସସ୍ସାପି କଟତ୍ତା ତସ୍ସ ଚ ନିବ୍ବତ୍ତତ୍ତା ଭୂତଵଚନିଚ୍ଛାତି ଭାଵୋ। ନନୁଚାଦିସୂତେ କିରିଯାକ୍ଖଣକାଲେ କଟୋ ନାଭିନିବ୍ବତ୍ତୋ, କଟକାରଣଭୂତା ବୀରଣାଵ ହି ତଦା ସନ୍ତି, ନ ଚ ତଦଵତ୍ଥା ତେ ଏଵ କଟୋତି କଥଂ ‘ପକତୋ କଟୋ’ତି ଭୂତକାଲେନ ପକତସଦ୍ଦେନ କଟସଦ୍ଦସମାନାଧିକରଣତ୍ତମିଚ୍ଚାହ- ‘ଆଦିଭୂତେନେ’ଚ୍ଚାଦି। ତତ୍ଥ ତସ୍ମିଂ ଵିସେସୋ। ପକତ୍ତୁଂ ଆରଭି, ପକତ୍ତୁଂ ଆରଭୀଯିତ୍ଥ, ପସୋତ୍ତୁଂ ଆରଭି, ପସୋତ୍ତୁଂ ଆରଭନନ୍ତି ଅତ୍ଥେ ତ୍ତୋ।

୫୮। ଠାସ

ଅନାରମ୍ଭତ୍ଥଂଵଚନନ୍ତି ଆରମ୍ଭେ ପୁବ୍ବେନେଵ ସିଦ୍ଧତ୍ତା। ଅପାଦିନୋପିସିଲିସସ୍ସ ସକମ୍ମକତ୍ତା- ‘ଯେଭୁଯ୍ୟେନା’ତି ଵୁତ୍ତଂ। ସକମ୍ମକତ୍ତନ୍ତି ଵତ୍ଵା ସକମ୍ମତ୍ତମେସଂ ପାଦିଯୋଗେ ସତି ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- ‘ପାଦିସହିତା’ଚ୍ଚାଦି। ଖଟୋପିକା ମଞ୍ଚୋ।

୫୯। ଗମ

ଅଵିଵଚ୍ଛିତକମ୍ମୋ ଚେହାକମ୍ମକୋତି କଥଯମାହ- ‘ଅଵିଜମାନେ’ଚ୍ଚାଦି। ଯାତଵନ୍ତୋ ଯାତା, ଯାନଂ ଯାତଂ। ଅଯୋଯିତ୍ଥାତି ଯା ତୋ। କ୍ତୋ ନ ଵିଧାତବ୍ବୋ ପାଣିନିଯେହି ଵିଯ। କାରଣସାମଗ୍ଗିଯଂ ଭୂତାଯନ୍ତି ସସ୍ସାଦିହେତୁଭୂତସମିଦ୍ଧିଯଂ ଭୂତାଯଂ। ସା ଚ ଭୂତା ଯେଵାତୀମିନା କାରଣସାମଗ୍ଗିଯା ଅତୀତକାଲିକତ୍ତମାହ।

୬୦। ଆହା

ଆଧାରେଚେତି ଅନୁଵୁତ୍ତିଯା ଏତ୍ଥ ଚକାରତୋ ‘ଯଥାପତ୍ତଞ୍ଚେ’ତି ସମ୍ବନ୍ଧା ଵୁତ୍ତନ୍ତି ସେସୋ। ଏଵଂ ନ କୁତୋଚି ଅପକସ୍ସନଂ ସିଯାତି ଏଵମାଧାରାଦିକେ ଅନୁଵତ୍ତମାନେ ସତି କୁତୋଚି ଆଧାରାଦିତୋ ଅପକସ୍ସନଂ ଵିସୁଂ କରଣଂ ନ ସିଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥା ସତି ହେଟ୍ଠା ସୁତ୍ତେନେକଯୋଗମେଵ କରେଯ୍ୟାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଭାଵକମ୍ମେସୂତି ସମ୍ବନ୍ଧତେତି ଯୋଜନା।

ବହୁଲସ୍ସ ଭାଵୋ କମ୍ମଂଵାତି ବହ୍ଵତ୍ଥାଦାନମେଵାତ୍ର ବହୁଲସଦ୍ଦସ୍ସ ପଵତ୍ତିନିମିତ୍ତଂ ଭାଵୋ କମ୍ମଂଚେତି ତତ୍ଥ ପଚ୍ଚଯୋ। କେଚୀତି ପାଣିନିଯେ ଯେଵ ସନ୍ଧାଯାହ। ତସ୍ସାପି ଭୂତେଯେଵ ପଵତ୍ତିମୁପଦିସତି ‘ସୋପି’ଚ୍ଚାଦି

ନା । ଭିଜ୍ଜମାନନ୍ତି ପଚ୍ଚମାନଂ। ପରରୂପେନ ପସ୍ସିନୋତି ଯୋଜନା। କେଚିତି ତେଯେୱ। ''ମତିବୁଦ୍ଧିପୂଜତ୍ଥେହି ଚେ''ତି (୩-୨-୧୮୮) ତେସଂ ସୁତ୍ତେ ଚସଦ୍ଦାକଡ୍ଢିତେ ଦସ୍ସେତି 'ଯଥା'ତିଆଦିନା। ଅକ୍ଖୋଚ୍ଛି ତନ୍ତି କମ୍ମେ ୱିଗ୍ଗହମାହ, ତନ୍ତି କମ୍ମପଦଂ, ଏୱମୁପରିପି ତୁରାଦିଣିଲୋପେ ''ନିମିତ୍ତାଭାୱେ ନେମିତ୍ତିକସ୍ସାପ୍ପଭାୱୋ''ତ୍ୟାକାରନିୱତ୍ତି। କସିରଯଂ ଗତ୍ଥାତ୍ଥନେ କତ୍ତୋ, କଟ୍ଟତ୍ତତ୍ର କିମତ୍ଥୋତି ଆହ- 'ଏତ୍ଥ ହିଂସତ୍ଥୋ'ତି।

ହେତୁନୋତି ଦୁକ୍ଖଫଲସ୍ସ ହେତୁନୋ ଅଗ୍ଗାଦିନୋ। କଟୁସଦସ୍ସ ଫଲହେତୁଭୂତେ ଅଗ୍ଗାଦିକେ ୱତ୍ତମାନେ ଏୱଂ ହୋତୁ ଫଲେୱତ୍ତମାନେ କଥନ୍ତି ଆହ- 'ଯଦାପନା'ତିଆଦି। କୋଧାତିକୋ ଇଧ।

୬୧। ତୁଂତା

ନନୁ ଚ ଭାୱେଇତି ଭୱତିନାଯଂ ଘଣନ୍ତେନ ନିଦ୍ଦେସୋ କରୀଯତୀତି ଭୱତିୱିସଯୋୱ ପଚ୍ଚଯଷ୍ଠନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ ଭୱତି, ତତୋ ଚ ଭୱତିନୋ ଯୋ ଭାୱୋ ତସ୍ମିଂଯେୱ ୱାଚ୍ଚେ ପଚ୍ଚଯୋ ସିଯା, ସୋ ଚ ଭୱତିତୋ ଯେୱୁପ୍ପଜ୍ଜମାନେନ ପଚ୍ଚଯେନ ସଦ୍ଧାଭିଧାତୁଂ ତତୋ ତସ୍ମାୱ ପଚ୍ଚଯେନ ଭୱିତଦ୍ଦଂ, ତସ୍ମା କଥଂ ପଚିତୁଂ ପାକୋ ଚାଗୋ ରାଗୋତିପଚାଦୀହିଭୱତି ଚାହ- 'ଭୱନଂଭାୱୋ କିରିଯାଧାତ୍ୱତ୍ଥୋ'ତି।

କିରିଯାସାମଞ୍ଞଞ୍ଚ୍ଚି ସବ୍ବଧାତ୍ୱତ୍ଥାନୁଗତଂ ଭୱତିସ୍ସତ୍ଥୋ, ତେନ କିରିଯାସାମଞ୍ଞୱାଚିନାଷ୍ଠନିଦ୍ଦେସୋ କରୀଯମାନୋ ସବ୍ବଧାତୁୱିସଯେ କତୋ ଭୱତି ତସ୍ମା ପଚାଦୀହିପି ଭୱତୀତ୍ୟଧିପ୍ପାଯୋ।

ନନୁ ଚାତ୍ର ତୁମାଦଯୋ ଭାୱେ ଭୱନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତେ ନ ୱିଞ୍ଞାଯତେ କିଂୱିସେସିତେ ଭାୱେ ତୁମାଦଯୋ ଭୱନ୍ତିଚାହ- 'ଯତୋ'ଚାଦି। ତସ୍ସାତି ଧାତୁନୋ। ଯୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ଭାୱୋତି ଯୋ ୱାଚ୍ଚୋ ଭାୱୋ। କୁତୋଚାହ- 'ସମ୍ବନ୍ଧା'ତି। ତୁମାଦୀନଂ ଯା ପକତି ତାଯ ୱାଚ୍ଚେନେୱ ଭାୱେନ ସହ ସମ୍ବନ୍ଧାତି ଅତ୍ଥୋ। ଠାତଦ୍ଦନ୍ତି ଭାୱେ ତଦ୍ଦୋ। ଅଥ କ୍ରିଯାଯଂତ୍ୟନେନ ତଦ୍ଧାତ୍ୱଭିହିତସ୍ସ ଦଦ୍ଦରୂପାପନ୍ନସ୍ସ ଭାୱସ୍ସ କଥଂ ଗହଣଂତ୍ୟାହ- 'ଯଦିପି'ଚାଦି। ସକନିସ୍ସଯକିରିଯାତ୍ୟପଦେସୋତି ଦଦ୍ଦ ରୂପସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ନିସ୍ସଯଭୂତାଯ କିରିଯାଯ ବ୍ୟପଦେସୋ ଦଦ୍ଧୁଂ ଚକ୍ଖୁଚାଦୋ ଭୱନକିରିଯାଯ ପତୀଯମାନତ୍ତା ତୁମାଦଯୋ ଭୱନ୍ତେୱ।

ନନୁ ଚ ତୁମାଦୀନଂ ଭାୱେ ୱିହିତତ୍ତା କିରିଯାଯେୱ ପଧାନତ୍ତନ୍ତି କମ୍ମ କାରକଂ ନପ୍ପତୀଯତେତି କଥଂ 'କଟଂ କାତୁଂ ଗଚ୍ଛତୀ'ତି ସିଯାଚା ସଙ୍କିଯ ପଟିପାଦେତୁମାହ- 'ଯଦିପି'ଚାଦି। ଧାତ୍ୱତ୍ଥକତୋ କିରିଯାସଙ୍ଖାତେନ ଧାତ୍ୱତ୍ଥେନ କତୋ। ଅତ୍ଥୀତି ଇମିନା ଯତ୍ଥ 'ସୁପ୍ପତେ ଦେୱ ଦତ୍ତେନେ'ଚାଦୋ ନତ୍ଥି, ତତ୍ଥ ନ କମ୍ମମ୍ପତୀଯତେତି ଦସ୍ସେତି।

''ଇଚ୍ଛତ୍ଥେସୁ ସମାନକତ୍ତୁକେସୁ ତୱେତୁଂ ୱା''ତି (୪-୨-୧୨) କଚ୍ଚାନେନ ଅତଦତ୍ଥାଯମ୍ପିକିରିଯାଯଂ ତୁମାଦଯୋ ଯଥାସିଯୁନ୍ତି ୱିସୁଂ ସୁତ୍ତିତଂ, ତେନାହ- 'ଇଚ୍ଛତ୍ଥେସ୍ୱି'ଚାଦି। ଯଥା 'ଭୋତ୍ତୁଂ ପଚତୀ'ତ୍ୟାଦୋ ଭୋଜନକିରିଯା ପଯୋଜନା ପଚନକିରିଯା ହୋତି, ନେୱମେତ୍ଥ ତପ୍ପ ଯୋଜନା ଇଚ୍ଛା… ପଚନକିରିଯାଯୱିଯତପ୍ପଯୋଜନତ୍ତାଭାୱତୋତି ଅଯମସ୍ସାଧିପ୍ପାଯୋ। ପୁନେଚାଦିନା ୱୁତ୍ତାନିଚୁପାତସ୍ସାସଙ୍କଂ ୱିରଚଯମାହ- 'ଅତଦତ୍ଥାଯମ୍ପି'ଚାଦି।

ଇଚ୍ଛତ୍ଥସ୍ସ ଧାତୁନୋ ପଯୋଗାତି ଇମିନା 'ଇଚ୍ଛନ୍ତୋ କରୋତୀ'ତି ଏତ୍ଥ ଇଚ୍ଛନ୍ତୋତି ଇଚ୍ଛତ୍ଥସ୍ସ ଧାତୁନୋ ପଯୋଗତ୍ଥମେୱ, ନ ଇଚ୍ଛାଯ ପଯୋଜନଂ କରଣନ୍ତି ଦୀପେତି। ଦେୱଦତ୍ତଂ ଭୁଞ୍ଜମାନମିଚ୍ଛତୀତେତ୍ଥ ଭୋତ୍ତୁନ୍ତି ନ ହୋତି ସମାନକତ୍ତୁକେସୂତି ୱଚନତୋ, ଭୋଜନସ୍ସ ଦେୱଦତ୍ତୋ କତ୍ତା, ଇଚ୍ଛତିସ୍ସ ଅଞ୍ଞୋଯେୱାତିପି ସୁତ୍ତସ୍ସ ୱିସୁଂ ପଯୋଜନଂ ନ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ- 'ଦେୱଦତ୍ତ'ମିଚାଦି।

ଇଚ୍ଛତିସ୍ସାତି'ଦେୱଦତ୍ତଂ ଭୁଞ୍ଜମାନମିଚ୍ଛତୀ'ତି ଏତ୍ଥ ଇଚ୍ଛତୀତି ୱୁତ୍ତେସିସ୍ସ। ସାଧନଂ 'ଦେୱଦତ୍ତଂ ଭୁଞ୍ଜମାନ'ନ୍ତି ୱୁତ୍ତକମ୍ମସଙ୍ଖାତଂ ଅତ୍ଥୋ ପଯୋଜନଂ ଯସ୍ସ ସୋ ସାଧନତ୍ଥୋ-ଇଚ୍ଛତି। ତସ୍ସ ଭାୱୋ ତତ୍ତଂ, ତସ୍ମା। କମ୍ମମେୱିଚ୍ଛାଯ ପଯୋଜନଭାୱେ ଠିତନ୍ତି ଭାୱୋ। ନିରତ୍ଥକନ୍ତି ଏତଦତ୍ଥମେୱ ସମାନକତ୍ତୁକଗ୍ଗହଣଂ କତଂ ତଞ୍ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ପସଙ୍ଗାଭାୱା ନିରତ୍ଥକନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ସକାଦ୍ୟତ୍ଥେସୁ ଧାତୁ ସୁପପଦେସୁ ଧାତୁ ମତ୍ତା ତୁମାଦଯୋ ସୁତ୍ତନ୍ତରେନ ୱିହିତା ପାଣିନିଯେହି, ତେନାହ- 'ସକାଦିଧାତୁପ୍ପଯୋଗେ'ତିଆଦି। ସିଦ୍ଧାତି ତୁମାଦଯୋ ସିଦ୍ଧା। ଭୁଜିକିରିଯତ୍ଥାତି ଭୁଜିକିରିଯା ଅତ୍ଥୋ ଯସ୍ସା ସତ୍ତିଯା ସା ଭୁଜିକିରିଯତ୍ଥା ପତୀଯତେ। ପତୀଯ ମାନତ୍ତେ କାରଣମାହ- 'ଅସତୋପି ହି'ଚାଦି। ପରେହେତ୍ଥ ଅକିରିଯତ୍ଥୋପପଦତ୍ଥୋ ପୁନାରବ୍ଭୋତି ୱଣ୍ଣିତଂ। ତଦେତଂ ୱିଘଟଯିତୁମାହ- 'ତେନେ'ଚାଦି। ପରେସମଯମଧିପ୍ପାଯୋ ''ସକ୍କୋତି ଭୋତ୍ତୁଂତ୍ୟାଦୋ କୋସଲ୍ଲଂ ଗମ୍ଯତେ। ଗିଲାଯତି ଭୋତ୍ତୁଂତି ତଦସତ୍ତି। ଘଟତେ ଭୋତ୍ତୁଂତ୍ୟାଦୋ ଯୋଗ୍ଯତା। ଆରଭତେ

ଭୋତ୍ତୁଂତ୍ୱାଦୋଭୁଜିସ୍ସେ ୱାକ୍ୟୱତ୍ଥାକିରିଯନ୍ତରଂ। ଲଭତେ ଭୋତ୍ତୁଂତି ଅପ୍ପଚ୍ଚକ୍ଖାନଂ। ଅତ୍ଥି ଭୋତ୍ତୁନ୍ତିଆଦୀସୁ ସମ୍ପୱମତ୍ତଂ। ୱଚ୍ଚତି ଭୋତ୍ତୁଂତ୍ୱାଦୋ ଦୋସା ଭାୱୋ ଗମ୍ଯତେ। ସକ୍କୋତିଚ୍ଚାଦିନୋ ଉପପଦସ୍ସ ଭୋଜନାଦିକିରିଯତ୍ଥତା ନ ଗମ୍ଯତେ ତସ୍ମା ଅକିରିଯତ୍ଥେସୁପି ସକାଦୀସୂପପଦେସୁ ତୁମାଦଯୋ ଭୱନ୍ତୀ’’ତି।

ପତୀଯମାନେସ୍ୱପ୍ପେତେସ୍ୱତ୍ଥନ୍ତରେସୁ ତାଦତ୍ଥିଯମତ୍ଥିଯେୱାତି ପୁବ୍ବେନ ୱିହିତସ୍ସ ତୁମାଦିନୋତ୍ର ନ ବାଧେତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- ‘ଯଦିପି’ଚ୍ଚାଦି। ତାଦତ୍ଥିଯମତ୍ଥିଯେୱାତି ଭୋଜନକିରିଯତ୍ଥତା ସକ୍କୋତିଆଦୀନଂ ଅତ୍ଥି ଯେୱାତି ଅତ୍ଥୋ ସିଦ୍ଧାଯେୱ ‘‘ତୁଂତାଯେ’’ଚ୍ଚାଦିନା। ଅଲମତ୍ଥୱିସିଟ୍ଠେସୁ ପରିଯତ୍ତିୱଚନେସୂପପଦେସୁ ଧାତୁତୋ ତୁମାଦଯୋ ୱିହିତା ପରେହି, ତତ୍ଥାହ ‘ଅଲମତ୍ଥୱିସିଟ୍ଠେ’ଇଚ୍ଚାଦି। ପହୁସଦ୍ଦମ୍ପି ଅନ୍ତୋଗଧଂ କତ୍ୱା ‘ସମତ୍ଥାଦୀ’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଭୱତିସ୍ସ ସମ୍ପୱୋ ‘‘ପୁବ୍ବେକକତ୍ତୁକାନ’’ନ୍ତି (୫-୬୩) ଏତ୍ଥ ବ୍ୟାଖ୍ୟାଯିସ୍ସତେ। ଅଭିମତାତି କଚ୍ଚାଯନେନ ‘‘ଅରହସକ୍କାଦୀସୁ ଚେ’’ତି (୪-୨-୧୩) ଚସଦ୍ଦେନ ଅଭିମତା ଇମସ୍ସାତି ‘କାଲୋ ଭୋତ୍ତୁଂ’ତିଆଦିନୋ। ଯଥା ଭୋତ୍ତୁମନୋତିଆଦିନା ପରେସମ୍ପି ଅଯମେୱ ନିପ୍ଫତ୍ତିକ୍କମୋତି ଦୀପେତି। ଅବ୍ୟଭିଚାରତୋତି ଅୱିନାଭାୱତୋ, ଭୱତି ଭୋଜନଂ ଭାୱୋତି ଭୋଜନଂ ଭୁଞ୍ଜନଂ ଭାୱୋ ଭୱତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନତୁଗମିସ୍ସକିରିଯାତଦତ୍ଥାତି ଗମନକିରିଯା ଭୋଜନତ୍ଥା ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ଥସଦ୍ଦୋହ୍ୟଯଂ ପଯୋଜନୱଚନୋ ଯଞ୍ଚ ଯମୁଦ୍ଦିସ୍ସ ପୱତ୍ତତି, ତଂ ତସ୍ସ ପଯୋଜନଂ ଭୱତି। ନଚାଯଂ ଭୋଜନମୁଦ୍ଦିସ୍ସ ଗମିସ୍ସତି, କିଞ୍ଚରହି କାରିଯନ୍ତରଂ, କେୱଲଂ ତେନ ନିମିତ୍ତେନ ସମ୍ଭାୱୀଯତେ। ଯଦା ତୁ ଭୋଜନତ୍ଥମେୱାରବ୍ଭତେ ଗମନକିରିଯା, ତଦା ଭୱତ୍ୱେୱ’ଗମିସ୍ସତି ଭୋତ୍ତୁ’ନ୍ତି।

ତୁଂୱିସଯେ ଣକୋପି ୱିହିତୋ ପାଣିନିଯେହି, ତତ୍ରାହ- ‘କାରକୋ ୱଜତି’ଚ୍ଚାଦି। ପରିହାରମାହ- ‘ପୁବ୍ବେ’ଚ୍ଚାଦିନା। ‘କତ୍ତରିଲ୍ଟୁ’ଚ୍ଚାଦିନା ଯୋଯଂ ଣକୋ ତୀସୁପି କାଲେସୁ ସାମଞ୍ଞେନ ୱିହିତୋ, କ୍ରିଯତ୍ଥା ଯଂ କ୍ରିଯାଯଂ ଉପପଦେ କତ୍ତୁନୋ-ଭିଧାନଂ ସିଦ୍ଧଂ, ନ ଚାସ୍ସ ୱିସେସୱିହିତେନ ତୁଂପଚ୍ଚଯେନ ବାଧା ଭିନ୍ନତ୍ତା, ତୁଂପଚ୍ଚଯସ୍ସ ହି ଭାୱେ ୱିଧାନଂ ଣକସ୍ସ ତୁ କତ୍ତରୀତି। ପୁବ୍ବଣକେନେୱ ସିଦ୍ଧେପି ଲ୍ଟ୍ୱାଦିନିୱତ୍ତିଯା ସୋ ୱିଧେଯ୍ୟୋୱ, ନୋ ଚେ ଲ୍ଟ୍ୱାଦଯୋପି ସିଯୁନ୍ତି ଚୋଦକପ୍ପସଙ୍ଗମାସଙ୍କିଯାହ- ‘ନଚେୱ’ମିଚ୍ଚାଦି। ଅୱଗମାଭାୱମେୱ ଫୁଟଯିତୁମାହ- ‘ନହିଂ’ଚ୍ଚାଦି। ହି ଯସ୍ମାତ୍ୱତ୍ଥେ ଯୋ ଏସୋ ୱଜତି ସୋ କତ୍ତା, ଯୋ ଏସୋ ୱଜତି ସୋ ୱିକ୍ଖିପୋତ୍ୟଯମତ୍ଥୋ-ତ୍ର ଗମ୍ଯତେ, ନ ପନ ତେହି ତାଦତ୍ଥିଯଂ ଗମ୍ଯତେତି ଅତ୍ଥୋ। ଚୋଦକୋ ଲ୍ଟ୍ୱାଦୀହି ସାମ୍ୟମାପାଦଯିତୁଂ ସାମରିସଂ ୱୁତ୍ତୱିଧିନେୱାପ୍ପତ୍ତିଂ ଣକସ୍ସାପ୍ପାହ- ‘ଣକୋପି’ଚ୍ଚାଦି। ଅଗତ୍ଥଂ [ଅପକତତ୍ଥଂ (ପୋତ୍ଥକେ)] ଯଦିପି ଣକେନ ତାଦତ୍ଥିଯଂ ନ ଗମ୍ଯତେ ପକରଣତୋ ଗମ୍ଯତେତି ଣକୋ ଭୱିସ୍ସତୀତ୍ୟାସଙ୍କିଯ ଚୋଦକୋ ଆହ- ‘ଅଥେ’ଚ୍ଚାଦି। ପୁବ୍ବେଚ୍ଚାଦିନା ୱୁତ୍ତୋ-ଯଂ ‘ଣକୋ ନ ୱିଧେଯ୍ୟୋ’ଚ୍ଚସ୍ସ ନ ପରିହାରୋ... ସୋତ୍ତରତ୍ତା ଯଥାୱୁତ୍ତେନ, କିନ୍ତୁ‘ତସ୍ମା ନେୱି’ଚ୍ଚାଦିନା ଇମିନା ୱୁଚ୍ଚମାନୋୱପରିହାରୋତିୱିଞ୍ଞାତବ୍ବଂ। ତଦେୱଂଲ୍ଟ୍ୱାଦୀନମ୍ପିପତ୍ତିତୋଣକଲ୍ଟ୍ୱାଦୀହି ତାଦତ୍ଥିଯାନୱଗମେ ୱିନିଚ୍ଛିତେ ତାଦତ୍ଥିଯୱିସେସେନ ତେସଂ ସମ୍ପୱୋତି ଅନତ୍ଥକଂ ‘‘ଣକସ୍ସ କିରିଯତ୍ଥୋପପଦସ୍ସୱିଧାନଂ ଲ୍ଟ୍ୱାଦିପଟିସେଧନତ୍ଥ’’ନ୍ତି ୱାକ୍ୟକାରୱଚନନ୍ତି ସତ୍ଥକାରୋ ନିଗମଯମାହ- ‘ତସ୍ମା’’ଚ୍ଚାଦି। ଭୱତୁ ପକରଣତୋୱ [ଚାପଚ୍ଚଯଭୋୱ] ତାଦତ୍ଥିଯାୱଗମୋ, ତଥାପିଣକୋ ପରୋ ୱିଧେଯ୍ୟୋତ୍ୟଧିପ୍ପାଯେନାହ- ‘ଅଥାପି’ଚ୍ଚାଦି। ଗତତ୍ତଂ। ଭୱିସ୍ସତି କାଲେ କ୍ରିଯତ୍ଥାଯଂ କ୍ରିଯାଯମୁପପଦେ ଭାୱେ ଚ ଣପ୍ପଚ୍ଚଯାଦଯୋ ୱିହିତା, ତତ୍ରାହ- ‘ପାକାଯ ୱଜତି’ଚ୍ଚାଦି। ଅୱିହିତେସୁପି ତାଦତ୍ଥିଯା ସିଦ୍ଧମେୱେତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୬୨। ପଟି

ସୋତୁନାଦୀସୁ ‘ସୱନଂ କାତୁନ’ଇଚ୍ଚାଦିନା ୱିଗ୍ଗହୋ। ସୁତେନେତି ସୱନନ୍ତି ୱିଗ୍ଗହୋ।

୬୩। ପୁବ୍ବେ

ୱେତି ନାତିସମ୍ବଜ୍ଝତେ ୱିଧିନୋ ନିଚ୍ଚତ୍ତା। ଏକସଦ୍ଦସ୍ସାନେକତ୍ଥତ୍ତା ୱିସେସେତି ‘ସଙ୍ଖ୍ୟାୱଚନୋଯମେକସଦ୍ଦୋ’ତି। କୁତୋଚ୍ଚାହ-‘ସଦ୍ଦାନ’ମିଚ୍ଚାଦି। ଏକସଦ୍ଦସ୍ସ ସଙ୍ଖ୍ୟାୱଚନତ୍ତେ ଯୋତ୍ଥୋ ସମ୍ପଜ୍ଜତେ, ତମାହ ‘ଏକସଙ୍ଖ୍ୟାୱଚ୍ଛିନ୍ନୋ’ତି, ତଦତ୍ଥାତି କ୍ରିଯତ୍ଥସ୍ସତ୍ଥା। ଯଦିପି ‘ପୁବ୍ବଂ ବ୍ୟାପାର’ନ୍ତି ସମୁଦାଯେ ଏକଦେସଭୂତୋ ବ୍ୟାପାରୋ ନିଦ୍ଧାରିଯମାନୋତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଥାପି ପୁବ୍ବସଦ୍ଦେନ ବ୍ୟାପାରୱାଚକୋ କ୍ରିଯତ୍ଥୋ ୱୁଚ୍ଚତେ ଉପଚାରା, ତେନେୱ ‘ତେସୁ ଯୋ ପୁବ୍ବୋ ତଦତ୍ଥତୋ କ୍ରିଯତ୍ଥା’ତି ୱୁତ୍ତିଯଂୱୁତ୍ତଂ। ନନୁ ଚ ସତ୍ତି କାରକଂ, ଅଞ୍ଞା ଚ ପୁବ୍ବକାଲକିରିଯାଯ ସତ୍ତି, ଅଞ୍ଞା ଉତ୍ତର କାଲକିରିଯାଯ, ତସ୍ମା କୁତୋ ଏକକତ୍ତୁକତ୍ତମିଚ୍ଚାସଙ୍କିଯ ପଟିପାଦେନ୍ତୋ ଆହ- ‘ଯଦିପି’ଚ୍ଚାଦି। ସତ୍ତିମତୋ ଦବ୍ବସ୍ସାତି ଦେୱଦତ୍ତାଦିନୋ ସତ୍ତିମତୋ ଦବ୍ବସ୍ସ। ତଦଜ୍ଝାରୋପାତି ଏକତ୍ତସ୍ସ ଅଜ୍ଝାରୋପା। ଏକ କତ୍ତୁକାନଂ ବ୍ୟାପାରାନଂ କମାଭିଧାନାଯ ତୁନାଦଯୋ ୱିଧୀଯମାନା ଭାୱେଯେୱୁପ୍ପନ୍ନା ସକ୍କୋନ୍ତି କମମଭିଧାତୁନ୍ତି ଭାୱେତ୍ୱତ୍ରାଭିସମ୍ବଜ୍ଝତେ।

ଏକକତ୍ତୁକାନନ୍ତି ବହୁୱଚନତ୍ତା ‘ଭୁତ୍ୱା ପିତ୍ୱା ୱଜତୀ’ତିପି ଭୱତି। ଭୁତ୍ତସ୍ମିନ୍ତେତ୍ଥ ଅନେକକତ୍ତୁକତ୍ତା ଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱାପି ଭୱତି। ପାଣିନି ଯାନମିୱ ୱିସୁଂ

ୱଚନମନ୍ତରେନ ତୁନାଦିୱିଧିପ୍ପଟିପାଦଯମାହ- ‘ମୁଖଂ ଵ୍ଵାଦାଯ ସୁପତି’ଚ୍ଚାଦି। ଵ୍ଵାଦାଯାତି ଦାଧାତୁସ୍ସ ୱିଆପୁଵ୍ଵସ୍ସ ତ୍ଵାପ୍ପଚ୍ଚଯେ ‘‘ପ୍ପୋ ୱା ତ୍ଵାସ୍ସ ସମାସେ’’ତି (୪-୦୬୪) ତ୍ଵାସ୍ସ ପ୍ପାଦେସେ ରୂପଂ, ମୁଖୱିୱରଣଂ କତ୍ଵାତ୍ଵନ୍ତୋ, ଵ୍ଵୱଧାଯକକାଲସ୍ସାତି ଵ୍ଵାଦାନ ସୁପନାନମନ୍ତରେଯୋ କାଲୋ ତସ୍ସ, ଭେଦାନୁପଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଭେଦସ୍ସାଦସ୍ସନଂ। ଭେଦସ୍ସୀନଂ କେସଞ୍ଚିୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା’କେହୀଚୀ’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସହଭାୱେପୀତି ଵ୍ଵାଦାନସୁପନାନଂ ସହଭାୱେପି। ୱତ୍ତିତକୋ ଭତ୍ତରାସି।

ଅଭିମତା ପାଣିନିଯାନଂ, ପରାଯ ନଦିଯା ପଵ୍ଵତୋ-ୱରୋ ୱିସେସୀ ଯତେତି ଅପ୍ପତ୍ଵା ନଦିମ୍ପଵ୍ଵତୋ’ତି ୱୁତ୍ତେ ନଦିଯା ଓରଭାଗେ ପଵ୍ଵତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଭୱତି, ତତୋ ଚ ପାରେଭୂତନଦୀୱିସିଟ୍ଠୋ ପଵ୍ଵତୋ ପତୀଯତେ। ଅୱରେନ ପଵ୍ଵତେନ ପରା ନଦୀ ୱିସେସୀଯତେତି ଅତିକ୍କମ୍ମ ପଵ୍ଵତଂ ନଦୀତି ୱୁତ୍ତେ ପାରେ ନଦିଯା ଓରେ ପଵ୍ଵତୋତି ଅତ୍ଥୋ ପତୀଯତେ, ତତୋ ଚ ଓରଭାଗେ ପଵ୍ଵତୱିସିଟ୍ଠା ନଦୀ ୱିଞ୍ଞାଯତେ। ଭୱତିନୋ ସଵ୍ଵତ୍ଥ ସମ୍ଭୱେ ସତି ଏକକତ୍ତୁକତା ପୁଵ୍ଵକାଲତା ଯଥା ଗମ୍ମ ତେ ତଥା ଦସ୍ସେତି ‘ପଠମଂ ନ ପସ୍ସୋତି’ଚ୍ଚାଦି। ନିଗମଯତି ‘ତଦେୱ’ମିଚ୍ଚାଦିନା।

ଭୁତ୍ଵା ଭୁତ୍ଵା ଗଚ୍ଛତୀତି ପରେ-ଞ୍ଞଥା ନିପ୍ଫତ୍ତିମାକଙ୍ଖନ୍ତି ପାଣିନିଯାଦଯୋ, ତତ୍ରାହ- ‘ଏକକତ୍ତୁକାନ’ମିଚ୍ଚାଦି। ଆଭିକ୍ଖଞ୍ଞାୱଗମେ କାରଣଂ ପୁଚ୍ଛତି ‘ଯଜ୍ଜେୱ’ମିଚ୍ଚାଦି। ୱୁତ୍ତମେୱ ଫୁଟଯତି ‘ଯେହି’ଚ୍ଚାଦିନା। ଯେହୀତି ୱେଯ୍ଯାକରଣେହି। ଜିୱଗ୍ଗାହଂ ଅଗାହଯିଚ୍ଚାଦୋ ପରେଞ୍ଞଥା ପଟିପନ୍ନାତଦାହ- ‘କମ୍ମ’ମିଚ୍ଚାଦି। ସକଙ୍ଗେତି ପାଣିପାଦାଦିକେ-ୱନିଯେୱଯୱେ। ଣଂ ପଚ୍ଚଯୋ ଅଭିମତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କିଂ ଣମ୍ପଚ୍ଚଯେନାତି ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅଞ୍ଞଥା ସିଦ୍ଧିପ୍ପକାରମାହ- ‘ଜୀୱସ୍ସି’ଚ୍ଚାଦି। କିଂ ୱିସିଟ୍ଠନ୍ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ଵା ଜୀୱଗ୍ଗାହେନ ୱିସିଟ୍ଠନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ଜୀୱଗ୍ଗାହ’ନ୍ତି ଆହ। ଜୀୱଗ୍ଗାହସଙ୍ଖାତଂ ଗହଣମକାସୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଆଖ୍ୟାତନ୍ତି ଅଗାହଯୀତି ଆଖ୍ୟାତଂ କତ୍ତଵ୍ଵରୂପନ୍ତି ଇମାନା ଗହଣ କିରିଯାଯ କମ୍ମତ୍ତଂ ବୋଧେତି। ତଵ୍ଵିସେସନମ୍ପୀତି କତ୍ତଵ୍ଵରୂପାଯ ଗହଣ କିରିଯାଯ ୱିସେସନମ୍ପି। ତଥାଭୂତମେୱାତି କତ୍ତଵ୍ଵରୂପମେୱ। ତଥା ଚେତି କିରିଯାୱିସେସନେ ଦୁତିଯାଯ ଣମନ୍ତେ ଜାତେ ସତି। ଣମନ୍ତ ରୂପନ୍ତି ଣମନ୍ତସ୍ସ ରୂପଂ ଯସ୍ସାତି ୱିଗ୍ଗହୋ। ଣଂପଚ୍ଚଯେନିହ କିଞ୍ଚିନେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇହେତି ଇମସ୍ମିଂ ଵ୍ୟାକରଣେ। କିଞ୍ଚି ପଯୋଜନଂ। ପଚାଦିତୋତିଆଦିସଦ୍ଦେନ ତେହି ଅୱିହିତଣମ୍ପଚ୍ଚଯା ଗହିତା।

୬୪। ନ୍ତୋ

ଯୋ ସାଧଯିତୁମାରଦ୍ଧୋ ନଚ ନିଟ୍ଠମୁପଗତୋତି ଯୋ କଟାଦିସାଧଯିତୁଂ ନିଵ୍ଵତ୍ତଯିତୁଂ ଆରଦ୍ଧୋ ନିଟ୍ଠଂ ପରିସମତ୍ତିଂ ନ ଚୋପଗତୋ ନପ୍ପତ୍ତୋ। ପୱତ୍ତୋ-ନୁପରତୋୱାତି ଯୋ ପଵ୍ଵତାଦି ନିଚ୍ଚପ୍ପୱତୋ-ଅୱିରତୋ ତେନେୱ ନିଟ୍ଠଂ ନୋପଗତୋସୋୱତ୍ତମାନୋତି ୱୁଚ୍ଚତେତି ଯୋଜନା। ତଵ୍ଵି ସଯକିରିଯାଦ୍ଵାରେନାତି ଯଥାୱୁତ୍ତକଟାଦିୱିସଯ କିରିଯାମୁଖେନ, ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି ‘‘ଯଥାୱୁତ୍ତକଟାଦୀନଂ ୱତ୍ତମାନତ୍ତା ତଵ୍ଵିସଯା କିରିଯାପି ୱତ୍ତମାନା ଏୱାତି ତଂଦ୍ଵାରେନ କ୍ରିଯତ୍ଥୱିସେସନ’’ନ୍ତି।

ଭୁଞ୍ଜାତି ଦେୱଦତ୍ତୋତି ଏତ୍ଥ ଯଜ୍ଜପି ଭୁଞ୍ଜମାନୋ ହସତି ଖଜ୍ଜତି [ୱଦତି] ପାନିଯଂ ପିୱତି, ତଥାପି ଯୁତ୍ତା ୱତ୍ତମାନତା କତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତସ୍ସାରଦ୍ଧୋ ନ ପରିସମତ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତଂ- ‘ସାଧଯିତୁମାରଦ୍ଧୋ ନ ଚ ନିଟ୍ଠମୁପଗତୋ’ତି। ତିଟ୍ଠନ୍ତି ପଵ୍ଵତାତିଆଦୀସୁ ନିଚ୍ଚେସୁ ପଵ୍ଵତାଦୀସୁ ଭୂତାନାଗତାନମସମ୍ଭୱା ତନ୍ନିସେଧିନୋ ୱତ୍ତମାନସ୍ସାପ୍ପସମ୍ଭୱା ଯଦୀପି କାଲୱିଭାଗୋ ନ ୱିଞ୍ଞାଯତେ, ତଥାପି ଆରଦ୍ଧସ୍ସ ଠାନସ୍ସାପରିସମତ୍ତିଯା ୱତ୍ତମାନା ଏୱାତି ୱୁତ୍ତଂ- ‘ପୱତ୍ତୋ-ନୁପରତୋ ୱା’ତି। କତ୍ତୁୱିସେସନେ ସତି କୋ ଦୋସୋଚ୍ଚାହ- ‘କତ୍ତୁ ୱିସେସନେ’ଚ୍ଚାଦି। ଇହାପି ସିଯା କତ୍ତୁନୋ ୱତ୍ତମାନତ୍ତା, ୱତ୍ତମାନତ୍ତ ମେୱାସ୍ସ ପକାସେତୁମଯନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଅପଠମା ସମାନାଧିକରଣେ’’ତ୍ଵାଦୀହି (୩-୨-୧୨୪) ଅନେକେହି ସୁତ୍ତେହିନ୍ତପ୍ପଚ୍ଚଯୋ ପାଣିନିଯେହି ୱିହିତୋ।

ଇଧ ପନ ସାମଞ୍ଞେନ ୱିହିତତ୍ତା ଆହ- ‘ସାମଞ୍ଞେନା’ତିଆଦି। ସନ୍ତୋ ‘ଅସ-ଭୁୱି’ନ୍ତପ୍ପଚ୍ଚଯୋ। ‘‘କତ୍ତରି ଲୋ’’ (୪-୧୮) ‘‘ନ୍ତମାନାନ୍ତି ଯିଯୁଂସ୍ଵାଦିଲୋପୋ’’ତି (୪-୧୩୦) ଅକାରସ୍ସ ଲୋପୋ। ତପନ୍ତୋ ‘ତପ-ସନ୍ତାପେ’। ଜପ୍ପନ୍ତୋ ‘ଜପ୍ପ=ୱଚନେ’। ପଠନ୍ତୋ ‘ପଠ=ଉଚ୍ଚାରଣେ’ ପଚନ୍ତୋ ‘ପଚ=ପାକେ’ଧାରଯନ୍ତୋ ‘ଧର=ଧାରଣେ’। ପଯୋଜକଵ୍ୟାପାରେ ଣି, ଧରିତୁଂ ପଯୁଞ୍ଜମାନୋ ଧାରଯନ୍ତୋ। ଦିସ୍ସନ୍ତୋ ଦିସ ଦୁସ=ଅପ୍ପିତିଯଂ’’ ଦିୱାଦୀହି ଯକ’’ (୪-୧୨) ଯଜନ୍ତୋ ‘ଯଜ-ଦେୱପୂଜାଯଂ’। ଅରହନ୍ତୋ ‘ଅରହ-ପୂଜାଯଂ’। ଯଥାଚାତିଆଦିନା ଅପଠମାସମାନାଧିକରଣାଦୀସୁ ‘ସଂୱିଜ୍ଜମାନୋ ୱିରୋଚମାନଂ ଜପ୍ପମାନୋ’ଚ୍ଚାଦୀସୁ ମାନୋ ନ୍ତୋ ୱିଯ ଦଟ୍ଠଵ୍ଵୋତି ୱଦତି।

୬୫। ମାନୋ

କାଲକତୋ ଅୱତ୍ଥାୱିସେସୋ ୱଯୋ। ମାନୋୱାତି ଇମିନାନ୍ତପ୍ପଚ୍ଚଯାଭାୱମାହ। ଯୁଜ୍ଝମାନା’ଯୁଧ=ସମ୍ପହାରେ’ ‘‘ଦିୱାଦୀହି ଯକ’’ (୪-୧୨)

‘‘ତୱଗ୍ଗୱରଣାନ’’ମିଚ୍ଚାଦିନା (୧-୪୮) ଧସ୍ସ ଝୋ’’ୱଗ୍ଗଲସେହି ତେ’’ତି (୧-୪୯) ଯସ୍ସ ଚ। ‘‘ଚତୁତ୍ଥଦୁତିଯେସ୍ୱେସ’’ନ୍ତିଆଦିନା (୧-୩୫) ଝସ୍ସ ଜୋ। ନଜ୍ଝମାନା ‘ନଜ୍ଝ=ନଜ୍ଝନେ’।

୬୭। ତେସ୍ସ

ସଊିସଯେତି କତ୍ତରି ଭାୱେ କମ୍ମେଚ।

୬୮। ଣ୍ୱାଦ

ଣ୍ୱାଦଯୋତି ‘ଣ୍ୱାଦଯୋ’ଇଚ୍ଚେନେନ ସୁତ୍ତେନ। କତିପଯଧାତ୍ୱାଦିପରିଗ୍ଗହେନାତି ଧାତଓ୍ୱୋ ପକତିଭୂତା ଆଦୀ ଯେସଂ କାଲାଦୀନଂ ତେ ଧା ତ୍ୱାଦଯୋ ତେସଂ ପରିଗ୍ଗହେନାତି ଅତ୍ଥୋ। କାଲୋ ୱତ୍ତମାନାଦି, କାରକଂ କତ୍ତାଦି ପକଂସେନ ନିଯମେନ ପଚ୍ଚଯୋ କରୀଯତେ ଏତସ୍ମାତି ପକତି। କାକ୍ରିଯଂ ଆଯୁକାଦି।

କାରିଯୱିସେସନ୍ତି ଆଦେସାଦିକାରିଯୱିସେସଂ। କାରୁ ସିପ୍ପିଜାତି ୱିସେସୋ। ତଚ୍ଛକାଦଯୋ (ତଚ୍ଛକକମ୍ମ) କାରତନ୍ତୱାଯରଜକନହାପିତା ପଞ୍ଚ କାରୱୋ ଚାରୁଦାରୁତି ୱତ୍ତମାନେ କାଲନିଯମେନାଞ୍ଞତ୍ରାପି ଭୱିସ୍ସତି। ଏୱଂ କାରୁଆଦୀସୁପି।

୬୯। ଖଛ

ଖଛସାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତେ ତଦନ୍ତଗ୍ଗହଣଂ କଥମିଚ୍ଚାହ- ‘ପଚ୍ଚଯଗ୍ଗହଣେ’ଚ୍ଚାଦି। ବ୍ୟାଖ୍ୟାତତ୍ଥଂ, ନନୁ ସୁତ୍ତେ ଏକସ୍ସରୋତି ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗେନ ନିଦ୍ଦେସୋ, ଆଦୀତି ଚ ତବ୍ବିସେସନଂ, ଏୱଂ ସତି ନପୁଂସକେନ ୱିୱରଣଂ କଥଂ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଆହ- ‘ସଦ୍ଦେ’ଚ୍ଚାଦି, ଅଥ ଜାଗରେଚ୍ଚାଦୋ ପୁଥଗୱଯୱେକସ୍ସରସ୍ସ ଜାଗରସଦ୍ଦସ୍ସ ଚ ପଚ୍ଚେକଂ କସ୍ମା ନ ଦ୍ୱିଭାୱୋଚ୍ଚାହ- ‘ତେନେୱେ’ଚ୍ଚାଦି।

ତେନେୱାତିଆଦୀତି ଏକସ୍ସରୋଇସ୍ସ ୱିସେସନତ୍ତହେତୁନାୱ। ଅୱଯୱେକସ୍ସରସ୍ସାତି ୱିସେସନସମାସୋ ‘ଅୱଯୱୋ ଚ ସୋ ଏକସ୍ସରୋ ଚେ’ତି। ଅଥାଦୀହି ଏକସ୍ସରୱିସେସନତ୍ତେପ୍ପୱଯୱେକସ୍ସରସ୍ସ କସ୍ମା ନ ଦ୍ୱିଭାୱୋଚ୍ଚାହ- ‘ଏକସ୍ସେୱାଦିତ୍ତା’ତି।

ଇତରସ୍ସାତି ପଠମେକସ୍ସରତୋ-ଞ୍ଞସ୍ସାୱଯୱେକସ୍ସସରସ୍ସ। ଦୋସଦୁଟ୍ଠତ୍ତା ନେଞ୍ଚ ୱିସେସନସମାସୋତି ୱତ୍ତୁମାହ- ‘ଏକସ୍ସରୋତି’ଚ୍ଚାଦି। ତଥା ସତି କୋ ଦୋସୋତି ଆହ- ‘ଏକୋ ଚେ’ଚ୍ଚାଦି। ସରୋଦୀତି ଚ ୱୁତ୍ତେ ‘ଇହ-ଘଟନେ’ଚ୍ଚାଦୀନମେୱ ସିଯା।

ନନୁ ଚ ପଚତିମ୍ହି ଯେନେୱାକାରେନ ପଚସଦ୍ଦୋ ଏକସ୍ସରୋ ତେନେୱ ତଦୱଯୱାପି ଅତ୍ଥଦ୍ଦୋ ପସଦ୍ଦୋ ଚ ଏକସ୍ସରୋ, ତତୋୱାୱଯୱାନମ୍ପି ପଚ୍ଚେକଂ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନଂ ପପ୍ପୋତି… ଦ୍ୱିବ୍ବଚନକାରିଯିନୋ ଆଦିସ୍ସ ଏକସ୍ସରସ୍ସ ସାମଞ୍ଞେନ ନିଦ୍ଦେସା, ଏୱଞ୍ଚ ସମୁଦାଯସ୍ସ ତଦୱଯୱାନଞ୍ଚେକସ୍ସରାନଂ ୱିସୁଂ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନେ କତେ ଅନିଟ୍ଠମ୍ପପ୍ପୋତୀତୀଦମପାକତ୍ତୁମାହ- ‘ସକିଂସତ୍ଥପ୍ପୱତ୍ତିଯା ସାୱଯୱସ୍ସ ସମୁଦାଯସ୍ସ ଗହଣ’ନ୍ତି। ସକିଂ ସତ୍ଥପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଏକୱାରଂ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନସୁତ୍ତସ୍ସ ପୱତ୍ତିଯା ଦ୍ୱିବ୍ବଚନକରଣେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ସାୱଯୱସ୍ସାତି ଯଥାୱୁତ୍ତାୱଯୱେହି ସହ ୱତ୍ତମାନସ୍ସ ନ ୱିନା ତେହି। ଏୱଂ ମଞ୍ଞତେ ‘‘ଯସ୍ସ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନେ କରୀଯମାନେ ସବ୍ବେସମୱଯୱାନଂ ଗହଣଂ ଭୱତି, ତସ୍ସେୱ ସମୁଦାଯସ୍ସ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନଂ ଯୁତ୍ତଂ ନାୱଯୱାନଂ, ତେସଞ୍ହି ଦ୍ୱିବ୍ବଚନେ ଏକାଯ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନସୁପ୍ପୱତ୍ତିଯା ନ ସବ୍ବେସଂ ଗହଣଂ କତଂ ହୋତି ନାୱଯୱନ୍ତସ୍ସ ସମୁଦାଯସ୍ସ ଚ କତନ୍ତି ପୁନ ତେସଂ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନାଯ ସତ୍ଥପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଭୱିତବ୍ବ’’ନ୍ତି। ଉପପତ୍ତନ୍ତରମାହ- ‘ଅଥୱେ’ଚ୍ଚାଦି। ଇହ ଠାନେ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନଂ ଦ୍ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନନ୍ତି ଦ୍ୱେ ପକ୍ଖା। ତତ୍ର ଠାନେ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନପକ୍ଖେ ଦୋସଦସ୍ସନତୋ ଦ୍ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନନ୍ତ୍ୟଯମେୱ ପକ୍ଖୋବ୍ଭୁପଗତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ପଠମନ୍ତାୱ ଠାନେ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନପକ୍ଖେ ଭାୱିନଂ ଦୋସମାହ- ‘ପଠମସ୍ସେକସ୍ସରସ୍ସି’ଚ୍ଚାଦି। ଦ୍ୱିସଦ୍ଦୋ ସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟେ ୱତ୍ତତେ।

ସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟଞ୍ଚେଞ୍ଚ ସଦ୍ଦରୂପମୁଚ୍ଚାରଣଂ ୱା, ତଞ୍ଚ ଉଚ୍ଚାରଣେ ସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟେ ଠାନେ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନଂ ନ ସମ୍ଭୱତି… ଉଚ୍ଚାରଣସ୍ସ ସଦ୍ଦା(ନୁଗତ) ଧମ୍ମତ୍ତା। ସଦ୍ଦରୂପେ ସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟେ ଠାନେ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନଂ, ତଞ୍ଚ [ତଞ୍ଚ (ପୋତ୍ଥକେ)] ଦୋସୋ। ତଥା ଚାହ- ‘ରୂପଦ୍ୱଯେ ୱିଧୀଯମାନେ’ତି। ତଥା ସତି ନିୱୁତ୍ତିଧମ୍ମେ ଠାନୀ ଭୱତୀତି ଠାନିନୋ ନିୱୁତ୍ତିଯା ଭୱିତବ୍ବଂ, ନିୱୁତ୍ତିଯା ଚ ଧାତୁତ୍ତା ନିୱୁତ୍ତି, ତେନାହ- ‘ପକତିପ୍ପଚ୍ଚଯୱିଭାଗାଭାୱତୋ’ତି। ତେନ ସ୍ସଚ୍ଚଯେ ପରେ ପକତିଯା ୱିଧୀଯମାନଂ କାରିଯଂ ନ ସିଯା, ତେନ ୱୁତ୍ତଂ- ‘ଅସ୍ସ ଇତ୍ତଂ ନ ସିଯା’ତି। ପିପାସତି ‘ପା=ପାନେ’। ଇଚ୍ଛାଯଂ ପାତୁନ୍ତିତୁମନ୍ତା ‘‘ତୁଂସ୍ମା’’ଚ୍ଚାଦିନା

(୫-୬୧) ସୋ। 'ପାସ ପାସ' ଇତି ଦ୍ୱିତ୍ତେ ପୁବ୍ବତୋ-ଞ୍ଜସ୍ସ ଲୋପୋ, ''ରସ୍ସୋ ପୁବ୍ବସ୍ସ'' (୫-୭୪) 'ଖ ଛ ସେସ୍ୱସ୍ସି। ଦ୍ୱିତ୍ତଯୋଗେ ତୁ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନେ ନାଯଂ ଦୋସୋ ସମାତ୍ତିସତୀତି ଆହ- 'ଆତ୍ତୁଭିଯଂ ତି'ଚ୍ଚାଦି। ଦ୍ୱିଧା ଭୂତସ୍ସା ତିଧ୍ୱନା ଧାତୁସ୍ସେୱ ଦ୍ୱିଧାଭୂତତ୍ତଂ ଦୀପେତି।

୭୦। ପରୋ

ଯୋଗୱିଭାଗା 'ଅ ଞ'ଆଦୀସୁ ଗଯ୍ହତୋ। ଯଦି ହ୍ମତ୍ରାପି ଛଟ୍ଠୀ ଅଭିମତା ସିଯା ତଦା ''ଖ ଛ ସ ପରୋକ୍ଖାନମେକସ୍ସରୋଦିଦ୍ୱେ''ତି ଏକମେୱ ଯୋଗଂ କରେଯ୍ଯ। ପରୋକ୍ଖେ ୱିହିତା ଅଞ୍ଜଆଦଯୋ ଧାତୁତୋୱ, ନାଞ୍ଜ୍ଞତୋତି ପରୋକ୍ଖାୱଚନସନ୍ନିଧାନା ଚସଦ୍ଦେନ ଧାତୁୱିହିତପ୍ପଚ୍ଚଯାୱ ଗଯ୍ହନ୍ତୀତି ଆହ- 'ଅଞ୍ଜ୍ଞସ୍ମିମ୍ପି ଧାତୁୱିହିତପ୍ପଚ୍ଚଯେ'ତି। ଯଦି ପନ ଭୁସଦ୍ଦୋ ଆଭିକ୍ଖଞ୍ଜ୍ଞଦ୍ଦୋ ୱା ୱଡ୍ଢିମିଚ୍ଚୋ ସିଯା, ତଦା ଭୂସଦ୍ଦାଦୀସୁ ଚ ଦଦ୍ଦଲ୍ଲତିଚ୍ଚାଦିକଂ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଚଙ୍କମତି ମୋମୂହଚିତ୍ତାନୀତି ଭୁସତ୍ଥସ୍ସ ଯୁଜମାନତ୍ତା ତ୍ଥାଦଯୋ ଭୁସତ୍ଥେ ଭୱନ୍ତି ବହୁଲାଧିକାରାତି ୱତ୍ତୁଂ ସକ୍କାତି।

୭୧। ଆଦି

ପଠମୋ ଦୁତିଯୋତି ଚ ଦ୍ୱେ ଏକସ୍ସରା। ତତ୍ଥ ''ଖଛସାନମେକସ୍ସରୋଦି ଦ୍ୱେ'' (୫-୬୯) ''ପରୋକ୍ଖାଯଂ ଚେ''ତି (୫-୭୦) ପଠମସ୍ସେକସ୍ସ ରସ୍ସ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନଂ 'ଆଦିସ୍ମା ସରା''ତି ତୁ ଦୁତିଯସ୍ସ, ତସ୍ମା କଥମଞ୍ଜ୍ଞସ୍ସୁଚ୍ଚମାନେଅଞ୍ଜ୍ଞସ୍ସବାଧକଂସିଯା ତସ୍ମା କତେପିଦୁତିଯ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନେପଠମଦ୍ୱିବ୍ବଚନଂ ସମ୍ଭୱତ୍ୱେୱାତିନପଠମଦ୍ୱିବ୍ବଚନାପୱାଦୋ-ଯଂ ଯୋଗୋଚାସଙ୍କିଯାହ- 'ପଠମେ'ଚ୍ଚାଦି। କ୍ରିଯତ୍ଥାଧିକାରା କ୍ରିଯତ୍ଥାନନ୍ତି ଛଟ୍ଠିଯା ଦୁତିଯେନେକସ୍ସ ରେନଚ ସମ୍ବନ୍ଧା ପଠମଦ୍ୱିବ୍ବଚନସ୍ସୱିଧାଯ କମଞ୍ଜ୍ଞୱାକ୍ଖମଞ୍ଜ୍ଞଂ ଦୁତିଯସ୍ସାତି ନ ୱାକ୍ଖଭେଦୋତି ଆହ- 'ଏକେ'ଚ୍ଚାଦି। ଅସ୍ସାତି 'ଆଦିସ୍ମା ସରା''ତି ଅସ୍ସ ଯୋଗସ୍ସ, ପୁବ୍ବଯୋଗେତି ପୁବ୍ବେହି ଦ୍ୱିହି ସୁତ୍ତେହି। ''ଆଦିସ୍ମା ସରା''ତି ସରମଦ୍ୱିତ୍ତେନୁପାଦାଯ ସାମଞ୍ଜ୍ଞେନ ସଦ୍ଦରୂପସ୍ସ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନୱିଧାନତୋ ପୁବ୍ବେ ୱିଯ ବ୍ଯଞ୍ଜନଯୁତ୍ତସ୍ସେୱ ୱିଧାନଂ ତଥେୱିଟ୍ଠତ୍ତାତି ପଠମଦ୍ୱିବ୍ବଚନ ସମ୍ବନ୍ଧିନୋ ବ୍ଯଞ୍ଜନସ୍ସ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନବାଧାତ୍ତୱଗନ୍ତବ୍ବଂ।

୭୨। ନପୁ

ପଟିନିମିତ୍ତନ୍ତି ନିମିତ୍ତଂ ନିମିତ୍ତଂ ପତି ପଟିନିମିତ୍ତଂ, ନିମିତ୍ତେ ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୭୩। ଯଥି

ପଠମେକସ୍ସରସ୍ସ ପଠମଦ୍ୱିବ୍ବଚନଂ ୱିସଯୋ, ଦୁତିଯେକସ୍ସରସ୍ସ ଦୁତିଯଦ୍ୱିବ୍ବଚନଂ, ତେନାହ- 'ଯଥା ୱିସଯ'ନ୍ତି। ପଠମ ଦୁତିଯ ତତିଯ ଦ୍ୱିବ୍ବଚନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପୁଇତି ପଠମଂ ସଦ୍ଦରୂପଂ, ଊଇତି ଦୁତିଯଂ, ଯିସିତି ତତିଯଂ।

୭୬। ଖ ଛ

ଖପ୍ପଚ୍ଚଯାଦି କରୀଯତୀତି ସେସୋ।

୮୨। ଯୁୱ

ଚତ୍ଥପରତ୍ତାତି ଚତ୍ଥସମାସା ପରଭୂତତ୍ତା। ତେନ ପଚ୍ଚେକାତି ସମ୍ବନ୍ଧେନ। ସମାନାଧିକରଣତ୍ତେନ ୱିସେସନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଆଚରିଯେନ ଯୋୱିଭତ୍ତିଲୋପେନେୱ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଆହ- 'ଲୁତ୍ତଯୋୱିଭତ୍ତିକୋ ୱା ନିଦ୍ଦେସୋ'ତି।

୮୩। ଲହୁ

ଧୂପାଯତୀତି ଧୂପିତା, ପଚ୍ଚଯସ୍ସାତି ତିପ୍ପଚ୍ଚଯସ୍ସ। କାନୁବନ୍ଧକରଣମନତ୍ଥକଂ ସିଯାତି ଘକ୍ୱିକରଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାୱେ (ତଂ) ନିବନ୍ଧନସ୍ସ କାରିଯସ୍ସାଭାୱୋ 'ନ ତେ କାନୁବନ୍ଧନାଗମେସୂ''ତି (୫-୮୫) ପଟିସେଧା ଭାୱୋତି କକାରାନୁବନ୍ଧମନତ୍ଥକଂ ସିଯା।

୮୫। ନତେ

ପୁଚ୍ଛୀଯିତ୍ଥାତି ୱିଗ୍ଗଯ୍ହ ତ୍ତୋ, ତସ୍ସ ''ପୁଚ୍ଛାଦିତୋ''ତି (୫-୧୪୩) ଠୋ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ। ଏ ଓନମ୍ପଟିସେଧମୁଖେନାତି ଏଓନମ୍ପଟିସେଧସ୍ସ

ପକତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ଚିନିତଟ୍ଟନ୍ତିଆଦୀସୁ ଚୀଯିନ୍ତ ଚୀଯତି ୱାତିଆଦିନା ୱିଗ୍ଗହୋ। ଚିନିତୁନ୍ତିଆଦୀସୁ ଚିନନା ଯାତି(ଆଦିନା)। ନନୁ ଚ (ଞିଆଗ)ମୋ, ନ ପଚ୍ଚୟୋତି କଥମେଚ୍ଚଯେ ''ଲହୁସ୍ସୁପନ୍ତସ୍ସା''ତି (୫-୮୩) ଏଓ ପପ୍ପୋନ୍ତି କଥଞ୍ଚେ ସମ୍ପଟିସେଧୋଚ୍ଚାସଙ୍କିଯାହ- 'ଞିସ୍ସେ'ଚ୍ଚାଦି। ନନୁଚାଦିମ୍ହି ନ ଯୁୱଣ୍ଣାଭି କଥମେହ୍ପସଙ୍ଗୋତି ଆହ- 'ସକାପାନଂ କୁକ୍କୁଣେତି'ଚ୍ଚାଦି।

ପତ୍ତୋକାରସ୍ସାତି ଧୁସଦ୍ଦେ ଉକାରସ୍ସ ପତ୍ତୋକାରସ୍ସ। ଯୁୱଣ୍ଣେଚ୍ଚାଦିନାପତ୍ତସ୍ସାତି (ତଦ୍ଧ) ତୁଂ ପଚ୍ଚଯେସୁ ଚ ଣିନୋ ପତ୍ତସ୍ସ। ୱା ୱିଧାନା ନ ଞି। ଧୁନାପେତଟ୍ଟନ୍ତିଆଦିପାଠେ ଞିମ୍ହି ଅକତେ ''ଅଞ୍ଞତ୍ରାପୀ''ତି (୫-୮୭) ପଟିସେଧାଭାୱୋ। ଧୁନାପେତୀତି ପାଠେତିମ୍ହି ଲେ ଚ ''କ୍ୱଚି ୱିକରଣାନ''ନ୍ତି (୫-୧୬୧) ୱିକରଣଲୋପେ ଚ ଏକାରୋ। ଅସତି ନାଗମେ ''ଯୁୱଣ୍ଣେ''ଚ୍ଚାଦିନା ଏତ୍ତଂ ସିଯା ତମ୍ପିନାଗମେ ଉପନ୍ତତ୍ତା ନେତ୍ତ୍ୱଧିପ୍ପାଯେନାହ- 'ତଥାପି'ଚ୍ଚାଦି। ପକ୍ଖନ୍ତରମାହ- 'ନାଗମେ'ଚ୍ଚାଦି।

୮୭। ଅଞ୍ଞ

ସମ ଦମ-ଉପସମେ। ସମେତୀତି ସମକୋ, ଦମେତୀତି ଦମକୋ, ଜନ-ଜନନେ, ଜନେତୀତି ଜନକୋ ବଧ=ବନ୍ଧନେ, ବଧତୀତି ବଧକୋ।

୯୨। ପଦା

ନିପଜ୍ଜତି ନିପଜ୍ଜନଂ। ପମଜ୍ଜତେ ପମଜ୍ଜିତଟ୍ଟଂ। ପମଜ୍ଜନାଯ ପମଜ୍ଜିତୁଂ। ପମଜ୍ଜତି ପମଜ୍ଜନଂ।

୯୩। ମଂୱା

ରୁନ୍ଧିତୁନ୍ତିଆଦୀସୁ ରୋଧନାଯାତି ୱିଗ୍ଗହୋ।

୯୪। କ୍ୱିମ୍ହି

ନନୁ କିମନ୍ତମନ୍ତଗ୍ଗହଣଂ ଯତୋ ''କ୍ୱିମ୍ହି ଲୋପୋ-ନ୍ତବ୍ୟଞ୍ଜନସ୍ସା''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ''ଛଟ୍ଠିଯନ୍ତସ୍ସା''ତି (୧-୧୭) ଅନ୍ତସ୍ସେୱ ଲୋପୋ ସିଯାତି ଚୋଦନଂ ମନସି ନିଧାଯ ତଗ୍ଗହଣେ ପଯୋଜନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ- 'ଅନ୍ତଗ୍ଗହଣ'ମିଚ୍ଚାଦି। ଲୋପୱିଧୀସୂତି (ୱୀଆଦିଲୋପୱିଧୀସୁ, ଛଟ୍ଠୀ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠନ୍ତି) ''ୱୀମନ୍ତୁ ୱନ୍ତୂ''ନ୍ତି (୪-୧୩୮) ଛଟ୍ଠୀନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ଭଦନ୍ତୱିଧିଚରିତତ୍ତବ୍ବାପାରଂ [ତଦନ୍ତୱିଧିଚିରଭେଦନାଚ୍ଚନଟ୍ଟାପାରଂ (ପୋତ୍ଥକେ)] ନିସ୍ସାଯାହ- 'ଛଟ୍ଠିଯନ୍ତସ୍ସା''ତୀ ବ୍ଯାପାରା'ତି। ଅନ୍ତସ୍ସାତି ୱୀଆଦୀନମୀକାରାଦିନୋ। ଅଞ୍ଞଥାତି ସବ୍ବାପହାରିଲୋପଞ୍ଞାପନାଭାୱେ। ଅନତ୍ଥକଂ ସିଯା ''ଛଟ୍ଠିଯନ୍ତସ୍ସା''ତିମସ୍ସ ବ୍ଯାପାରସମ୍ଭାୱା। ଇଦାନି ଛଟ୍ଠୀନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନଂ ୱିସେସେନ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛିତଂ ଅନ୍ତସ୍ସେୱ ଲୋପପତ୍ତିଦୋସଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ତଦନ୍ତେ'ଚ୍ଚାଦି।

୧୦୧। ପର

ଅଥ ଦ୍ୱିତ୍ତେତି କଥମୱସୀଯତେ ସଦ୍ଦେ ଅଭାୱେତିଆହ- 'ପର'ଇଚ୍ଚାଦି। ଅନନ୍ତରସୁତ୍ତେ ''ପରିପଚ୍ଚସମୋ ହୀ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତତୋ ପରସ୍ସାତି କିନ୍ନାୱସୀଯତୀତି ଚୋଦନ ମୁବ୍ଭାୱିଯ ତଦଯୁତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ନନୁଚେ'ଚ୍ଚାଦି।

୧୦୩। ଧାସ୍ସ

ଅପଚୁରପ୍ପଯୋଗତ୍ତାତି ଅବହୁପ୍ପଯୋଗତ୍ତା।

୧୦୪। କିମ୍ହି

କ୍ତୋ ଦୂସିଧାତୁତୋ ଦୂସଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୦୬। ମୁହ

''ୱଣ୍ଣେ ଯନ୍ତଂ ତଦାଦୋ''ତି ପରିଭାସାଯ ଅଯମତ୍ଥୋ ''ୱଣ୍ଣେ ପରେ ଯଂ କାରିଯଂ ତଂ ତଦାଦୋ ତସ୍ମିଂ ୱଣ୍ଣେ ଆଦିଭୂତେ ହୋତୀ''ତି ତେତି ତକାରେ

ପରେ।

୧୦୭। ୱହ

ତେତ୍ୱେୱାତି ୱତ୍ୱା ପଚ୍ଚୁଦାହରଣଂ ଦସ୍ସେତି ‘ୱ୍ୟୁଚ୍ଚତୀ’ତି। ୱୁତ୍ତିୱଚନଂ ମୁଲ୍ଲିଙ୍ଗିଯ ଅତ୍ଥଂ ୱଦତି ‘ଉସ୍ସା’ତିଆଦି।

୧୦୮।

ନିଧୀଯିଜ୍ଝାତି ୱିଗ୍ଗହୋ।

୧୦୯। ଗମା

ରାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତେ ‘ରା-ଆଦାନେ’ଇଚ୍ଚସ୍ସ ଗହଣମ୍ପି ୱିଞ୍ଞାଯେଯ୍ୟାତି ଆହ- ‘ରାନ’ନ୍ତିଆଦି।

୧୧୦। ୱଚା

ସୁତ୍ତେ ‘ୱସ୍ସା’ତି ସସ୍ସରୋୱ ଗଯ୍ହତୀତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- ‘ୱସ୍ସାତି ହୀ’ତିଆଦି।

୧୧୨। ୱଦ୍ଧ

ୱଉ=ୱଉନେତୀମସ୍ମା ଭିପ୍ପଚ୍ଚଯେ ୱା ଉକାରୋ ନ ୱିହିତୋତି ଆସଯେନ ‘କଥ’ମିଚ୍ଚାଦି ୱୁଉନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ- ‘ୱଉୱଉନେତି’ଚ୍ଚାଦି। ୱୁଭିମତ୍ତେତି ନିପାତନାତି ‘‘ସଚ୍ଚାଦଯୋ ୱୁଉିମତ୍ତେ’’ ତେହ୍ୱ (୩-୬୯) ‘ୱୁଉିମତ୍ତେ’ତି ନିପାତନା। ଠା=ଗତିନିୱଉିଯନ୍ତି ଏହ୍ୱ ‘ଗତିନିୱଉିଯ’ନ୍ତି ନିପାତନା ପକ୍ଖେ ଉକାରୋ ନ ହୋତି, ତେନାହ- ‘ୱଉୀ’ତିଆଦି। ୱଉନଂ ୱୁଉି ୱଉି।

୧୧୩। ଯଜ

କସ୍ସ ସଙ୍କସ୍ସାତି ଆହ- ‘ଯ ଅକାରାନ’ନ୍ତି।

୧୧୫। ଗାପା

ବ୍ଯଭିନିଦ୍ଦେସେନାତି ଇମିନା ଜାତିନିଦ୍ଦେସସ୍ସାନିସ୍ସିତତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତି। ଇଦ୍ସେଚ୍ଚାଦିନା ୱୁଉିଗନ୍ଥସ୍ସାଧିପ୍ପାଯଂ ୱିୱରତି।

୧୧୭। ସାସ

ସନ୍ଧଂ ‘‘ବ୍ଯଞ୍ଜନେ ଦୀଘରସ୍ସା’’ତି (୧-୩୩) ରସ୍ସୋ।

୧୨୦। ଞ୍ଞା

‘‘ନ୍ତୋ କତ୍ତରି ୱତ୍ତମାନେ’’ତି (୫-୬୪) ନ୍ତୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୧୨୧। ସକା

କୁକ୍ଖଚ୍ଚଯେ ଅନ୍ତକକାରୋ କୁପ୍ପଚ୍ଚଯେ ଆଦିକକାରୋ ଅନ୍ତାୱଯୱତ୍ତୋ।

୧୨୨। ନୀତୋ

ନାଞ୍ଞତ୍ରଚଯାଦୀସୂତି ନିଚ୍ଛଯତୋ-ଞ୍ଞେସୁ [ଅଞ୍ଞଞ୍ଞସ୍ମିଂ] ଚଯାଦୀସ୍ୱତ୍ଥେସୁ ଛୋ ନ ଭୱତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୨୩। ଜର

ଈମ୍ହି ଜସଦ୍ଦେ ଅକାରସ୍ସ ଲୋପୋ, ଲେ ତୁ ଜୀରାପୟତି। ତସ୍ସାତିକ୍ଖସ୍ସ।

୧୨୪। ଦିସସ୍ସ

ଦିଟ୍ଠି ଦସ୍ସନଂ, ଦସ୍ସନାୟ ଦଟ୍ଠୁଂ। ''ସରମ୍ହା ଦ୍ୱେ''ତି (୧-୩୪) ଦ୍ୱିତ୍ତେ ଦୁଦ୍ଦସୋ। ''ଆ ଈ''ଚ୍ଚାଦିନା (୬-୩୩) ଈସ୍ସ ରସ୍ସୋ (ଅଦ୍ଦକ୍ଖି)। ଦକ୍ଖିସ୍ସତି ''ଭୱିସ୍ସତି ସ୍ସତି''ଚ୍ଚାଦିନା, (୬-୨) ସ୍ସତି।

୧୨୫। ସମା

ୱାଦସ୍ସରେତି ୱିକପ୍ପେନ ଦକାରସ୍ସ ରାଦେସେ।

୧୨୬। ଅନ

ଦସ୍ସାତ୍ୱନନୁୱତ୍ତମାନେପି ଦସ୍ସେୱ ପପ୍ପୋତି ୱଚନବଲେନାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ପକ୍ଖନ୍ତରମାହ- 'ଆଦିସ୍ସା'ତିଆଦି। ଅନଘଣ୍ଣୁ ପରେସୁ ଆପରୀହି ଦସ୍ସାନିୟମେନ ଛୱଚ୍ଚାସଙ୍କିୟ ନେୱଂ, ୟଥାକ୍କମମେୱ ନିସ୍ସିତୋତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ଅନଘଣ୍ଣୁ'ଚ୍ଚାଦି। ଆପରସ୍ସାତି ଆକାରତୋ ପରସ୍ସ ଦସ୍ସ।

୧୨୮। ଅତ୍ଥା

ୱୁତ୍ତିୟଂ ଏତସ୍ମିଂ ୱିସୟେତି ଏତ୍ଥ ଏତସ୍ମିନ୍ତି ତ୍ୱାଦିନ୍ତୱଜ୍ଜିତପଚ୍ଚୟ ୱିସୟେତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିଞ୍ଞାୟମାନତ୍ତା ଞାପିତୋ ହୋତୀତି ଗମ୍ଯତେ। ନ ଞାପକତୋତି ଇମିନା ଇଦଂ ଦସ୍ସେତି ''କିଞ୍ଚି ୱଚନାନୁସାରତୋ ୱିଞ୍ଞାୟମାନତାମତ୍ତେନ ଞାପୀୟତେ କିଞ୍ଚି ଞାପକେନ, ଅସ୍ମିମ୍ପକ୍ଖେ ୱୁତ୍ତାନୁସାରତୋ କତ୍ଥଚି କସ୍ସଚି ଧାତୁନୋ ଅପ୍ପୟୋଗୋ ୱିଞ୍ଞାପୀୟତୀ''ତି। ପକ୍ଖନ୍ତରମାହ- 'ଞାପକତ୍ତାୟେୱ ୱା'ତିଆଦି। ସମତ୍ଥେତି ତଥାହିଚ୍ଚାଦିନା। ଅସସ୍ସାପ୍ପୟୋଗୋତି ଅସଧାତୁସ୍ସ କିସ୍ମିଞ୍ଚି ତଦ୍ଧାଦିକେ ପଚ୍ଚୟେ ପରେ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତିଆଦୀନମପ୍ପୟୋଗୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ୱିନାପି ସୁତ୍ତନ୍ତି ''ଅତ୍ଥାଦୀ''ତିଆଦିକଂ ସୁତ୍ତଂ ୱିନାପି। ଏୱଂ ମଞ୍ଞତେ ''ଅସସ୍ସ ଭୂଆଦେସେନ ସାଧୀୟମାନଂ ସଦ୍ଦମିଟ୍ଠଂ ବହୁଲାଧିକାରତୋ ଭୂଧାତୁନାୱ ସିଜ୍ଝତି ୱିନାପି ଭୂଆଦେସସୁତ୍ତନ୍ତରନ୍ତି କତ୍ଥଚି କସ୍ସଚି ଅପ୍ପୟୋଗସ୍ସ ଞାପକତ୍ତମ୍ପିସ୍ସ ୟୁଜ୍ଜତି ଅଞ୍ଞତ୍ଥ କରୀୟମାନମିହାପି ଅତ୍ଥୱନ୍ତଂ ସିୟା''ତି।

ୟେତି ଧାତୁପ୍ପୟୋଗା ୟସ୍ମିନ୍ତି ୱିସୟେ, ପାତିସ୍ସାତି 'ପା-ରକ୍ଖଣେ'ତୀମସ୍ସ, ନପ୍ପୟୋଗୋ ପାୟୟତି ପାୟୟିତବ୍ବନ୍ତିଆଦିପ୍ପୟୋଗୋ ନ ହୋତୀତି। ଏୱମୁପରିପି ୟଥାୟୋଗଂ ଞେୟ୍ୟଂ। ବ୍ରୂସ୍ସାତି 'ବ୍ରୂ=ୱଚନେ'ଇଚ୍ଚସ୍ସ। ଅଦିସ୍ସାତି 'ଅଦ-ଭକ୍ଖଣେ'ଇଚ୍ଚସ୍ସ। ଈଆଦୀତି ଭୂତେ ଈଆଦି। ଏତିସ୍ସ ଚ ଈଆଦୀସୂତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଅୱବୋଧେ ଏତିସ୍ସ ଣିସେସୁ ଚ ଈଆଦୀସୁ ଚ, ଅଜ୍ଝେନେ ଏତିସ୍ସ ପରୋକ୍ଖାସୁ ଚ ଣିସେସୁ ଚ ଈଆଦୀସୁଚାତି ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ସବ୍ବତ୍ଥ ନପ୍ପୟୋଗୋତି ୟୋଜେତ୍ୱା ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ବହୁଲଂୱିଧାନତୋ ଞାତବ୍ବାତି ୟୋଜନା। ୟକ୍ଖିକରଣେନ ନିଦ୍ଦେସା 'ଅସ-କ୍ଖେପନେତୀ ମସ୍ସା'ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଦାହ- 'ଅସସ୍ସା'ତିଆଦି।

୧୨୯। ଅଆ

ସ୍ସାତି ଜାତିନିଦ୍ଦେସୋତି ଆହ- 'ସ୍ସୈତି'ଚ୍ଚାଦି।

୧୩୦। ନ୍ତ

ପୁବ୍ବସରଲୋପେ ରୂପସ୍ସ ସମାନତ୍ତା ଅନ୍ତିନା ଅନ୍ତୁ ଚ ଗହିତୋତି 'ସନ୍ତି ସନ୍ତୂ'ତି ଉଦାହରଣଦ୍ୱୟଂ ଦସ୍ସିତଂ।

୧୩୧। ପାଦି

ତେ ଚ ପାଦୟୋ ଜୋତେନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅନ୍ୱୟବ୍ୟତିରେକେହି କିରିୟା ଯଦିପି ଧାତୁନାୱ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କିଂ ୱିସିଟ୍ଠା କିରିଯେ ଚ୍ଚାହ- 'ସାମଞ୍ଞଭୂତା ୱିସିଟ୍ଠା ୱା'ତି। ସୋ ୱିସେସୋତି ଯେନ ୱିସେସେନ ୱିସିଟ୍ଠା କିରିୟା ଧାତୁନାୱ ୱୁଚ୍ଚତି ସୋ ୱିସେସୋ। ୱାଚକ ଭେଦତୋତି ସାମଞ୍ଞାୟ ଚ କିରିୟାୟ ୱିସିଟ୍ଠାୟ ଚ ୱାଚକାନଂ ଧାତୂନଂ ଭେଦତୋ ତେନାପୀତି କଚ୍ଚାନେନାପି। ସଣ୍ଠାନଂ ସଣ୍ଠିତି।

୧୪୧। କସ

କିଚ୍ଚମଦତୀତି କିଚ୍ଚାଦୋ, କିଚ୍ଚସଦ୍ଦେନୁପଚାରତୋ କସିତଟ୍ଠାନେ ଉଟ୍ଠିତ ସସ୍ସଂ ୱୁଚ୍ଚତି।

୧୪୨। ଧସ୍ତୋ

ଠସ୍ସାଭାୱଉଂ ନିପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତେତି ଅଜ୍ଝାହାରୋ।

୧୪୪। ସାସ

ଅନୁସାସୀୟିତ୍ଥାତି ଅନୁସିଟ୍ଠୋ କମ୍ମେ କ୍ତୋ ''ସା ସସ୍ସ ସିସ୍ୱା'' (୫-୧୧୭) ସାସନାୟ ସାସିତୁଂ।

୧୪୭। ବହ

ଅଥ ବହସ୍ସାତି ଢାଦେସସମ୍ବନ୍ଧେ ଛଟ୍ଠୀ କସ୍ମା ନ ୱିଞ୍ଞାୟତେତି ଆହ- 'ବହସ୍ସା'ତିଆଦି। ଢୟୋଗପଜ୍ଜେନାତି ଢକାରେନ ସହ ଯୋଗପଜ୍ଜେନ ଏକୀଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୪୮। ରୁହା

ଛଓଚାତି ୱୁଉଉାତି ଏୱଂ ମଞ୍ଞତେ ''ଯଦାୟଂ ପଚ୍ଚୟାଦେସୋ ସିୟା ତଦା ଏତେ ସମାସେନେ-କତୋ ନିଦ୍ଦିସେୟ୍ୟା''ତି, ତେନାହ- 'ହଠଆତି ୱଦେୟ୍ୟା'ତି।

୧୪୯। ମୁହା

ମୁଦ୍ଧୋତି ''ଧୋ ହେତେହୀ''ତି (୫-୧୪୫) ତସ୍ସ ଧୋ।

୧୫୦। ଭିଦା

ଇମସ୍ସାତି 'ପୀ-ତପ୍ପନେ'ତୀମସ୍ସ, ଇହାତି ଇମସ୍ମିଂ ଠାନେ। ପିନୟୀତି ଥୂଲୋ ଅହୋସୀତି ଅତ୍ଥୋ ସୂୟୀତି ଇତିସଦ୍ଦୋ ଆଦ୍ୟତ୍ଥୋ, ତେନ ଅଦୀୟି ଅଡୀୟି ଅଲୀୟି ଅଲୂୟୀତିମେ ସଙ୍ଗୟ୍ହନ୍ତି। ଯାୱ କ୍ତିଗ୍ଗହଣାତି ''ଲୋପୋ ୱଦ୍ଧାକ୍ତିସ୍ସା''ତି (୫-୧୫୮) କ୍ତିୱଚନାୱଧି।

୧୫୧। ଦାଦ୍ଧୀ

ଅଦୀୟିତ୍ଥାତି ଦିନ୍ନୋ, ଅଦଦୀତି ଦିନ୍ନୱା।

୧୫୨। କିରା

ଅକିରୀ, ଅକିରୀୟିତ୍ଥାତି ୱା କିଣ୍ଣୋ, ଅକିରୀତି କିଣ୍ଣୱା। ଅପୁରୀ ପୁରୀୟିତ୍ଥାତି ପୁଣ୍ଣୋ, ଅପୁରୀତି ପୁଣ୍ଣୱା। ଅଖିୟୀତି ଖୀଣୋ ଖୀଣୱା।

୧୫୩। ତରା

ଅତରୀ, ଅଜୀରୀତି କମ୍ମେନ ୱିଗ୍ଗହୋ। ଚୀଯିତ୍ଥାତି ଚିଣ୍ଡୋ, ଚିନୀତି ଚିଣ୍ଡୱା।

୧୫୭। ମୁଚା

ଅସକ୍କୀତି ସତ୍ତୋ ସତ୍ତୱା। ‘ସଜ=ସଙ୍ଗେ’ତୀ ମସ୍ସାପି ସତ୍ତୋ ସତ୍ତୱାତି ହୋତି।

୧୫୮। ଲୋପୋ

ୱଡ୍ଢନଂ ୱଡ୍ଢି।

୧୫୯। କ୍ୱି

ଅଭିଭୱତୀତି ଅଭିଭୂ।

୧୬୨। ମାନ

ମସ୍ସ ଲୋପୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୧୬୩। ଞ୍ଜିଲ

ଗହେତ୍ୱା ‘ଗହ-ଉପାଦାନେ’ଗହଣଂ କତ୍ୱା ଗହେତ୍ୱା।

୧୬୪। ପ୍ପୋ

ଓସ୍ସଟ୍ଠାନୁବନ୍ଧସ୍ସାତି ପରିଚ୍ଚତ୍ତାନୁବନ୍ଧସ୍ସ। ଯକାରମତ୍ତସ୍ସ ନିୱତ୍ତନତ୍ଥୋତି ୱିସେସନତ୍ଥୋତୀମସ୍ସ ଅଧିପ୍ପାଯତ୍ଥମାହ। ତଥାହି ୱିସେସନଂ କେୱଲଯକାରତୋ ୱିସୁଂ କରଣଂ ଅତ୍ଥୋ ଯସ୍ସାତି ଅଞ୍ଞ ପଦତ୍ଥେ ସତି କେୱଲଯକାରସ୍ସ ନିୱତ୍ତନଂ ୱିଞ୍ଞାଯତେ। ଯକାରମତ୍ତେ ଗହିତେ କୋ ଦୋସୋତି ଆହ- ‘ଯୋ ୱା ତ୍ୱାସ୍ସ ସମାସେତିହୀ’ତିଆଦି। ପତ୍ୱାତି ‘ପତ ପଥ=ଗମନେ, ପଦ=ଗମନେ’ଇଚ୍ଚସ୍ସ ୱା।

୧୬୫। ତୁଂ

ତଯୋପୀତି ତୁଂଯାନ ରଚ୍ଚା।

୧୬୯। ଦିସା

ନାପ୍ପକ୍କେତି ନ ଅପ୍ପତ୍ତେ ପତ୍ତେଯେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଞାପକାଲୋପୋତି ‘‘ତିତାଲୀସା’’ତି (୧-୧) ଞାପକତୋଯେୱ କ୍ତ୍ୱାପ୍ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଯୋ ୱକାରୋ ତସ୍ସ ଲୋପୋତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୭୧। ରା ନ

ନନୁ ନସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତେ ପଚ୍ଚଯନକାରସ୍ସାତି କଥଂ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଆହ- ‘ନସ୍ସା’ତିଆଦି,ନ୍ତମାନତ୍ୱାଦୀନଂ ପଚ୍ଚଯାନଂ ନସ୍ସ ‘‘ନ୍ତମାନତ୍ୱାଦୀନ’’ନ୍ତି (୫-୧୭୨) ଣତ୍ତପଟିସେଧା ୱିଞ୍ଞାଯତି ପକରଣତୋତି [ପକାରୋତି (ପୋତ୍ଥକେ)] ଆହ- ‘ପଚ୍ଚଯନକାରୋୱା’ତି।

୧୭୩। ଗମ

ଇଚ୍ଛୀଯତେତି ଇଚ୍ଛିତଙ୍ଂ। ଏସନଂ ଇଚ୍ଛା। ଇଚ୍ଛୀଯିତ୍ଥାତି ଇଚ୍ଛିତଂ, ଆସନମାସିତଙ୍ଂ। ଆସନାଯ ଅଚ୍ଛିତୁଂ। ‘‘ବ୍ଯଞ୍ଜନେ ଦୀଘରସ୍ସା’’ତି (୧-୩୩) ରସ୍ସୋ।

୧୭୭। କର

ଅମାନପରଚ୍ଛକ୍କତ୍ତେ କୁରୁଆଦେସେନ ନୋଦାହଟଂ। କରାନୋତି ‘‘ମାନସ୍ସମସ୍ସା’’ତି (୫-୧୬) ମଲୋପୋ। କସ୍ମା ନ୍ତପୁଚ୍ଚଛକ୍କେସୁ କୁରୁ ଆଦେସେନ ନୋଦାହଟନ୍ତି ଆହ- ‘ୱୱନ୍ତିତେ’ଇଚ୍ଚାଦି।

୧୭୯। ଣୋ

ନିଗ୍ଗହୀତସ୍ସାତି ‘‘ମଞ୍ଚରୁଧାଦୀନ’’ନ୍ତି (୫-୧୯) କତନିଗ୍ଗହୀତସ୍ସ। ଗହଣୀଯଂ ଗଣ୍ହିତଙ୍ଂ।

ଇତି ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନପଞ୍ଚିକାଟୀକାଯଂ ସାରତ୍ଥୱିଲାସିନିଯଂ

ପଞ୍ଚମକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

ଛଟ୍ଠକଣ୍ଡ

୧। ୱତ୍ତ

ତଦହସ୍ସେୱାତି ତସ୍ସ କ୍ରିୟହସ୍ସ। ଯୋ କିରିୟାସଙ୍ଖାତୋ ଅତ୍ଥୋ ତସ୍ସେୱ। ଏତେନ ଆଧାରମେତଂ କ୍ରିୟହସ୍ସାତି ଞାପେତି। ନହିଚ୍ଚାଦିନା ତଦହସ୍ସେୱ ୱିସେସନେ କାରଣମାହ। ସୁତ୍ତଂୱିନାତିପରେସଂୱିୟ ସୁତ୍ତଂ ୱିନା। ତାପି ୱତ୍ତମାନେଯେୱ ଭୱିସ୍ସନ୍ତୀତି ଇମିନା ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଚୱାତି ଏତ୍ଥ ସେସୱଚନମୱବୋଧେତି। ଏୱକାରେନା (ତି ୱତ୍ତମାନସ୍ସେୱାତି ଏତ୍ଥ ଏୱସଦ୍ଦେନା) ତଦ୍ଧିୱଚ୍ଛାତି ୱତ୍ତମାନୱଚନିଚ୍ଛା।

ତଂସମୀପସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ତସଦ୍ଦେନ ମହାକସ୍ସପସ୍ସ ସୁଭଦ୍ଦୱଚନାନୁସ୍ସରଣସଙ୍ଖାତୋ ମରଣପ୍ପତ୍ତିହେତୁ ଦୁକ୍ଖାନୁଭୱସଙ୍ଖାତୋ ଚ କିରିୟାୱିସେସୋ ପରିଗ୍ଗହିତୋ, ତେ ୱା ୱତ୍ତମାନକିରିୟାୱିସେସାତି ତେସମ୍ଭିନ୍ନମାସନ୍ନାନି କମେନ ଅଧମ୍ମଦୀପନମରଣାନି, ତେନାହ-ଦୀପନ ମରଣାନମାସନ୍ନତ୍ତା’ତି। ଏୱଂ ମଞ୍ଞତେ “ତକ୍କାଲୱତ୍ତମାନକିରିୟାୱିସେସସ୍ସ ଦୀପନମରଣସଙ୍ଖାତଂ ତଂସମୀପତାୱିପି କିରିୟନ୍ତରଂ ୱତ୍ତମାନଗ୍ଗହଣେନ ତଂସାମୀପ୍ପଂ ଗୟ୍ହତି, ଯଥା (ଗଙ୍ଗାସମୀପୋ) ଦେସୋ ଗଙ୍ଗାତି ୱୁଚ୍ଚତି ତତୋ ‘ଗଙ୍ଗାୟଂ ଗାୱୋ’ତି ସିୟା”ତି। ପୁରେ ଇଚ୍ଚାଦିନା ପକ୍ଖନ୍ତରଂ ୱିରଚିତଂ ୱୁତ୍ତିକାରେନ, ତଦୁପଦସ୍ସେତୁଂ ମୁଖୟତି ‘ସଭାୱତୋ’ ଇଚ୍ଚାଦି।

କିରିୟାକାଲୋତି ୱତ୍ତମାନକିରିୟାକାଲୋ। ଅୱସିସ୍ସତୀତି ପୁରେପୁରାସଦ୍ଦେହି ଦୀପିତଅନାଗତକାଲତୋ ଅୱସିସ୍ସତି। କିରିୟା କାଲେତି ଦୀପନମରଣକିରିୟାକାଲେ। ତସ୍ସାତି ଦୀପନମରଣସ୍ସ। ୱତ୍ତମାନତ୍ତାତି ଏତ୍ଥ ୱତ୍ତମାନେଯେୱ ଭୱିସ୍ସନ୍ତୀତି ସେସୋ। ଅନେନାତି ପୁରେଚ୍ଚାଦିୱୁତ୍ତିୱଚନେନ। ପୁରେପୁରାସଦ୍ଦେହି ଅନାଗତକାଲାୱଗମେ ସତି ଦିପ୍ପତି ମରତୀତି ଏତ୍ଥ ଦୀପନମରଣକିରିୟାକାଲୋ ମୁଖ୍ୟେ ତଦା ୱତ୍ତତୀତିଆହ- ‘ମୁଖ୍ୟଂ ୱତ୍ତମାନତ୍ତମାହେ’ତି। ପୁନ ପକ୍ଖନ୍ତରମୁପନୀତଂ କାଲେଚ୍ଚାଦିନା ୱୁତ୍ତିକାରେନ, ତମୁପଦସ୍ସେତୁଂ ମୁଖମାୱତ୍ତୟତି ‘ଅନାଗତେ’ଚ୍ଚାଦି।

ୱୁତ୍ତିୟଂ କାଲତ୍ତୟୋତି କାଲାତିୱତ୍ତନଂ, ୱତ୍ତମାନକାଲାତିକ୍କମେନ ଅନାଗତକାଲେପି ବାହୁଲକାତ୍ୟାଦୟୋ ହୋନ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ତଦେୱ ସମତ୍ଥେତି ‘ଭୱନ୍ତେୱ’ଇଚ୍ଚାଦିନା। ତ୍ୟାଦୟୋତୀମିନା ସବ୍ବେସଂ ଆଖ୍ୟାତିକାନଂ ଗହଣଂ। ଲସ୍ସ ଦୀଘୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଗଚ୍ଛତୀତି ସକ୍କସ୍ସ ସହଭାୱଂ ଗମିସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୩। ନାମେ

ପଟିଜାନିସ୍ସନ୍ତୀତି ୱତ୍ତମାନେ ଅନାଗତୱଚନଂ, ପଟିଜାନନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇତରମ୍ପିନ ଭୂତେ ଭୱିସ୍ସତୀତି ଆସି, କରିସ୍ସତୀତି ଅକରି, ଚେତେସ୍ସସୀତି ଚେତିତା ଅସି, ଭୁଞ୍ଜିସ୍ସସୀତି ଭୁଞ୍ଜିତା ଅସି। ଅନୋକପ୍ପନା ଅସଦ୍ଧା। ଅମରିସନଂ ଅକ୍ଖମା। ଇମିନାୱାତି ଅତ୍ଥିୱଚନେ ଉପପଦେ କୋଧା ସଦ୍ଧାସୁ ଗମ୍ମମାନେସ୍ୱ-ସତୀପି ୱଚନନ୍ତରେ ଇମିନାୱ ସାମଞ୍ଞୱଚନେନ ସିଦ୍ଧନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଗରହାୱମାତି ତସ୍ସ ହେତୁୱଚନଂ। ତଥାହିଚ୍ଚାଦିନା ଗରହାୱଗମମେୱ ସମତ୍ଥେତି। ଅତ୍ଥିନାମ ଇଦିସନ୍ତି [ଅତ୍ଥିନାମାତି (ପୋତ୍ଥକେ)] ଆଭିଦୋସିକସ୍ସ କୁମ୍ମାସସ୍ସ ପରିଭୁଞ୍ଜନଂ ୱିଜ୍ଜତେ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିଜ୍ଜମାନମ୍ପି ତଂ ଅସଦ୍ଦହନ୍ତୋ ଅମରିସନ୍ତୋ ଏୱଂ ୱଦତି। ନତ୍ଥୀତି ମଞ୍ଞେତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ, ତେନାହ- ‘ପଚ୍ଚକ୍ଖମପୀ’ତି [ଇଦିସମ୍ପୀତି] ଆଦି। ଯୋପୀତି ସଦ୍ଦସ୍ସ ସୋପୀତି ତସଦ୍ଦେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅତ୍ଥୀତି ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ଥେତି ୱୁତ୍ତୱିଜ୍ଜମାନତ୍ଥୋ ୱକ୍ଖମାନପକ୍ଖତ୍ତୟେପି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ନନୁ ଅତ୍ଥିନାମ ତାତାତି ଏତ୍ତକେ ୱୁତ୍ତେ ପଠମୋ ଅତ୍ଥିନୁଖୋଚ୍ଚାଦିକୋ ନିସୀଦିତ୍ୱାତି ସଦ୍ଦପରିୟନ୍ତୋ ଚ, ଦୁତିୟୋ ଅତ୍ଥିନୁଖୋଚ୍ଚାଦିକୋ ନିସୀଦିତ୍ୱାତି ସଦ୍ଦପରିୟନ୍ତୋ ଚ ତତିୟୋ ଅତ୍ଥିମଞ୍ଞେଚ୍ଚାଦିକୋ ଜିଗୁଚ୍ଛନେୟ୍ୟନ୍ତି ସଦ୍ଦପରିୟନ୍ତୋ ଚ ୱଚନପ୍ପବନ୍ଧୋ କଥଂ ଲବ୍ଭତୀତି ମନସି ନିଧାୟାହ- ‘ସୋପନା’ତିଆଦି। ଇମିନାତି ‘ଅତ୍ଥିୟେୱିହାପି ନିନ୍ଦାୱଗମୋ’ତି ୱଚନେନ। ଠାନଭୋଜନେ ଗରହତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱୁତ୍ତଂ ସକ୍କତାନୁସାରେନ। ନିସ୍ସାୟନିସ୍ସାୟାତି ଯତ୍ଥ ଭଗୱା ନିସିନ୍ନୋ ତଂ ଠାନଂ ନିସ୍ସାୟ ନିସ୍ସାୟ।

୪। ଭୂତେ

କିରିୟାରୂପେତି କିରିୟାସଭାୱେ, ଏୱମଞ୍ଞତ୍ରାପୀତି ଅଗମି ଅଗମିତ୍ଥାତୀମେହି ଅଞ୍ଞତ୍ର ଅଗମୁଂ ଇଚ୍ଚାଦିକେ ଅଗମୋଚ୍ଚାଦିକେ ଚ। ଅନୁଦରା

ଅଲୋମିକାତି ସନ୍ତମପ୍ପୁଦରାଦିକଂ ମହତ୍ତାଭାୱପଟିପାଦନାଯ ବହୁତ୍ତା ଭାୱପଟିପାଦନାଯ ଚ ନ ୱତ୍ତୁମିଚ୍ଛୀଯତେ।

୫। ଅନ

ଅଜ୍ଜଞ୍ଚପଦତ୍ଥୱୁତ୍ତିଯାତି ୱୁତ୍ତମଜ୍ଜଞ୍ଚପଦତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି 'ୱତ୍ତମାନଲକ୍ଖଣୋ'ଚ୍ଚାଦିନା। ୱତ୍ତମାନଲକ୍ଖଣୋତିୱୁତ୍ତିକାରେନ ''ଆଞ୍ଚାପ୍ପ୍ପା''ଚ୍ଚାଦିନା ୱତ୍ତମାନଲକ୍ଖଣୋ। ଅନ୍ତୋକଦ୍ୱାତି ଇମିନା ଆସନ୍ନସ୍ସାଭିୱିଧିମ୍ହି ପୱତ୍ତିମାହ। ଅହରୁଭଯତତ୍ଥୃରତ୍ତଂ ୱାତି ଏତ୍ଥ ୱାସଦ୍ଦୋ ପକ୍ଖନ୍ତରେ। ଅଡ୍ଢରତ୍ତସଦ୍ଦେନ ରତ୍ତିଯା ଚତୁତ୍ଥୋ ଭାଗୋ-ତ୍ର ୱତ୍ତୁମିଟ୍ଠୋ, ଅହୋ ଚ ତସ୍ସ ଅଡ୍ଢରତ୍ତଞ୍ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇମସ୍ସାଧିପ୍ପାଯତ୍ଥମାହ- 'ଅତୀତେଚ୍ଚାଦି'। ଉଭଯତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯଂ ୱିୱରତି'ଅଯ'ମିଚ୍ଚାଦିନା। ପଞ୍ଚଯାମୋତି ଅତୀତାଯ ରତ୍ତିଯା ପଚ୍ଛିମପଞ୍ଚଚତ୍ତାଲୀସୱିନାଡିକାଧିକଘଟିକାତ୍ତଯଂ ଅନାଗତାଯ ପୁରିମପଞ୍ଚଚତ୍ତାଲୀସୱିନାଡିକାଧିକଘଟିକତ୍ଥଯଞ୍ଚେତି ଅଡ୍ଢାଧିକସତ୍ତଘଟିକାପରିମାଣୋ ଏକୋ ଯାମୋ ଅହସ୍ସ ଚତ୍ତାରୋତି ପଞ୍ଚ ଯାମା ପହାରା ଅସ୍ସାତି ପଞ୍ଚଯାମୋ।

ଗତାଯପଚ୍ଛିମୋ ଯାମୋ, ପଚ୍ଛିମଦ୍ଧମିମସ୍ସ ୱା;

ପହାରୋ-ନାଗତାଯାଦୀ, ତଦଦ୍ଧମପି ୱା ତଥା।

ୱୁତ୍ତକାଲାୱଧି ମଜ୍ଝୋ, କାଲୋ ସୋ-ଜ୍ଜତନୋ ମତୋ;

ତନ୍ନିସେଧେନ ଯୋଦ୍ୱଞ୍ଞୋ, ସୋ-ନଜ୍ଜତନୋ ମତୋ।

ଅଗମଣ୍ଡାତିଆଦୀସୁ ଅଈସ୍ସଆଦୀନଂ ସମ୍ବନ୍ଧିନ୍ବଞ୍ଜନସ୍ସାଭାୱା ନ ଇଞ୍ଚ। ଦ୍ଭାମିସ୍ସେପୀତି ଅଜ୍ଜତନମିସ୍ସେପି ଭୂତେ। ନଞ୍ଚମାସନିସ୍ସଯେ ଦ୍ଭାମିସ୍ସେ ଯଥା ପସ୍ସୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ- 'ପରିଯୁଦାସେତାୱେ'ଚ୍ଚାଦି।

ଅଜ୍ଜତନନିସ୍ସଯୋତି ଦ୍ଭାମିସ୍ସେ ଅଜ୍ଜତନଭାଗୀନିସ୍ସଯୋ। ଅହ୍ମତି ପକ୍ଖେ ତୁ ତଦଞ୍ଞନିସ୍ସଯୋତି ଦ୍ଭାମିସ୍ସେଯେୱ ତତୋ ଅଜ୍ଜତନତୋ ଇତରାନଜ୍ଜତନ ନିସ୍ସଯୋ ଅଞ୍ଞତ୍ରାତି ଦ୍ଭାମିସ୍ସତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ର ଭୂତକାଲେ। ପସଙ୍ଗୋତି ଆ ଞ୍ଚୁଆଦୀନଂ ପସଙ୍ଗୋ। ଅଜ୍ଜହିଯ୍ୟୋୱାତି ଦ୍ଭାମିସ୍ସତାଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ।

୬। ପରୋ

ସମାସୋତି ଛଟ୍ଠୀସମାସୋ କାରକସମାସୋ ୱା। ନିପାତନତା ଚାସ୍ସ ୱିସେସତୋତି। ଏତଞ୍ଚାତି ପରୋକ୍ଖେତି ଏତଞ୍ଚ। କ୍ରିଯତ୍ଥସ୍ସ ଉପାଧି ୱିସେସନଂ କ୍ରିଯତ୍ଥୋପାଧି, ତସ୍ସ କ୍ରିଯତ୍ଥୋପାଧିନୋ ଭୂତା ନଜ୍ଜତନସ୍ସ ସାଧନଦ୍ୱାରେନ ୱିସେସନଂ, ନ ତୁଜ୍ଜୁକଂତ୍ଥୋ। କସ୍ମା ନୋଜୁକଂ ୱିସେସନଂ ତ୍ଥାହ 'ବ୍ୟୱଚ୍ଛେଜ୍ଜାଭାୱା'ତି। ତମେୱ ଫୁଟଯିତୁମାହ- 'ତଥାହି'ଚ୍ଚାଦି।

ସାଧିଯମାନାତି ଇମିନା ଧାତ୍ୱତ୍ଥସ୍ସାପରିନିପ୍ପନ୍ନତଂ ବୋଧେତି। ତେ ସନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ। ସନ୍ତୋ ୱିଜ୍ଜମାନୋ ୱିସଯୋ ଯେସଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ତେ ସମ୍ପାୱୋ ତତ୍ତଂ, ତସ୍ମା। ନେତି ପଟିସେଧେ, ସାଧନଦ୍ୱାରେନ ୱିସେସନତ୍ତେ ବ୍ୟୱଚ୍ଛେଜ୍ଜସବ୍ଭାୱା ଯଥାୱୁତ୍ତଦୋସୋ ନ ଭୱତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଦୋସା ଭାୱମେୱ ଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ଯସ୍ସି'ଚ୍ଚାଦି। ଯସ୍ସାତି ଧାତ୍ୱତ୍ଥସ୍ସ। ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ଅପ୍ପଚ୍ଚକ୍ଖେ ଧାତ୍ୱତ୍ଥେ। କାରକାନଂ ସତ୍ତିସଭାୱତ୍ତା ସାପି ଅପଚ୍ଚକ୍ଖା ୱାତି ଚୋଦେତି ନନୁଚେଚ୍ଚାଦିନା। ଅସତ୍ତୋତି ଅସମତ୍ଥୋ।

ଅତ୍ତାନାମ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚକ୍ଖୋତି ତବ୍ୱିସଯେ ଅମ୍ହକାରକସ୍ସ ୱିଧାନମଯୁତ୍ତନ୍ତି ମନସି ନିଧାଯ ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତିକାରେନ, ତମୁପଦସ୍ସେତୁମାହ- 'ନନୁଚେ'ଚ୍ଚାଦି। ଅତ୍ତବୋଧନୀଯାପି ହି କିରିଯା ଯଦା ଚିତ୍ତୱିକ୍ଖେପତୋ ନୋପଲକ୍ଖୀଯତେ, ତଦାଯଂ ପରୋକ୍ଖା ଭୱତି, ତେନୁତ୍ତମୱିସଯେପି ପରୋକ୍ଖଭାୱୋ ତସ୍ସା ଭୱତ୍ୱେୱ। ଜାଗରତୋପି ଯଦା ମଦା ମନୋବ୍ଯାତଙ୍ଗତୋ ଅନୁପଲଦ୍ଧି, ତଦାପି ଭୱତ୍ୱେୱେତି ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ ବ୍ଯାସତ୍ତୱଚନଂ। ଅଭିନିଦ୍ଦତ୍ତିକାଲେତି କିରିଯା ନିଦ୍ଦତ୍ତିକାଲେ, 'ସୁତ୍ତୋ-ହଂ କିଂ ୱିଲଲାପ, ମତ୍ତୋ-ହଂ କିଂୱିଲଲାପେ'ତି ଇଦମତ୍ରୋଦାହରଣଂ। ଚିତ୍ତ ଚିକ୍ଖେପୱିସଯପ୍ପଦସ୍ସନାଯେତ୍ଥ ସୁତ୍ତୱଚନଂ।

୭। ଏଯ୍ୟା

ଏସ୍ସାଦୋତୀମିନା ଏସ୍ସାଦ୍ଧନ୍ତୋ ଗହିତୋତି ବୋଧେତୁଂ ଯେନେଚ୍ଚାଦିକଂ ୱୁତ୍ତଂ। ନିମିତ୍ତସଦ୍ଦାପେକ୍ଖାଯ ତନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ୱିସଯସଦ୍ଦାପେକ୍ଖାଯସୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେସନ୍ତି ଏସ୍ସାଦୀନଂ। ୱିସଯଂ ଦସ୍ସେତି 'ହେତୁଫଲେସ୍ୱିଚ୍ଚାଦିକୋ'ତି। ଆଦିସଦ୍ଦେନ ପଞ୍ହପଞ୍ହନାଦଯୋ ଗହିତା। ଅଥାତ୍ର କ୍ରିଯଗ୍ଗହଣଭାୱେ କ୍ରିଯାତିପତ୍ତିଯନ୍ତି କଥଂ ଲବ୍ଭତିଚ୍ଚାହ- 'କ୍ରିଯାତି ପତ୍ତିଯ'ନ୍ତି ଆଦି। କ୍ରିଯାତିପତ୍ତିଯନ୍ତି ୱିୱରଣଂ କତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଅଭିଧେଯ୍ଯଦ୍ୱାରେନାତି କିରିଯାସଙ୍ଖାତଅତ୍ଥମୁଖେନ, ପକତକ୍ରିଯତ୍ଥ ୱିସେସନତ୍ତାତି କ୍ରିଯତ୍ଥାଧିକାରତୋ ଅଧିକତସ୍ସ ଧାତୁସ୍ସ ୱିସେସନତ୍ତା। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି ''ଅତିପତ୍ତିଯନ୍ତି ଅଧିକତକ୍ରିଯତ୍ଥୱିସେସନଂ, ୱିସେସନଞ୍ଚ ହୋନ୍ତଂ ନୋଜୁକଂ ଭୱିତୁମରହତି କିଞ୍ଚରହି ଅଭିଧେଯ୍ଯଦ୍ୱାରେନ, ତଥାହି ଅତିପତନଂ ନାମ କ୍ରିଯାଯ ହୋତି, ନ କ୍ରିଯତ୍ଥସ୍ସ ଅଯୁଜ୍ଜନତୋ, ତସ୍ମା ଅତିପତ୍ତିଯନ୍ତିୱୁତ୍ତେକ୍ରିଯାତିପତ୍ତି ଯନ୍ତି ଇଦଂ କ୍ରିଯତ୍ଥୱିସେସନଂ ହୋନ୍ତଂ ଅଭିଧେଯ୍ଯଦ୍ୱାରେନ ହୋତୀତି କ୍ରିଯାତିପତ୍ତିଯନ୍ତି ୱିୱରଣଂ କତ''ନ୍ତି। ୱିଧୁରସ୍ସଚଯୋପନିପାତତୋତି ୱିରୁଦ୍ଧସ୍ସଚଯସମୱାଯାତି ଅତ୍ଥୋ।

କାରଣୱେକଲ୍ଲତୋୱାତି ହେତୁମତୋ ଫଲସ୍ସ ଯୋ ହେତୁ ତସ୍ସ ୱିକଲତ୍ତେନ। ତତ୍ରେତୀମସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱତ୍ତମାନୱିସଯେତି। କ୍ରିଯାତିପତ୍ତିଯନ୍ତି ଭୂତାଦି କ୍ରିଯାତିପତ୍ତିଯଂ। ଲିଙ୍ଗତୋତି ନିମିତ୍ତେନ। ଗମକେନ ଲିଙ୍ଗେନ ଗମ୍ମାଯାତିପତ୍ତିଯା ବୁଜ୍ଝନକାଲଂ ୱତ୍ତମାନୋ କାଲୋ ନ ତିଟ୍ଠତି ଅତିକ୍କମତୀତି ଆହ- 'ୱତ୍ତମାନତାଯ ଚ୍ଚତିକ୍କମା'ତି। ତଦେୱ ଫୁଟଯତି 'ସମକାଲ'ନ୍ତିଆଦିନା। ସମକାଲନ୍ତି ଏକକ୍ଖଣେ। ୱତ୍ତମାନସ୍ସ କ୍ରିଯାତିପତ୍ତସମ୍ଭୱା ତଦୱସିଟ୍ଠାତୀତାନାଗତେସ୍ୱେସ୍ସାଦୀନମ୍ଭାୱୋ (ଅଞ୍ଞଥା) ନୁପପତ୍ତିଯାତି ୱୁତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତିଯଂ 'ସାମତ୍ଥିଯାତିଆଦି।

ଲିଙ୍ଗେନାତି ଏତ୍ଥ ପୁବ୍ବେ ଦକ୍ଖିଣେନ ଗମନେ ସତି ସକଟିସ୍ସାପରିଯା ଭୱନଦସ୍ସନଂ ଦକ୍ଖିଣେନ ଗମନସ୍ସ ସକଟାପରିଯାଭୱନହେତୁତ୍ତେ ଲିଙ୍ଗଂ, ଦକ୍ଖିଣେନ ଗମନସ୍ସାତିପତ୍ତିଯା ଅଞ୍ଞତୋ ଗମନାଦି ଲିଙ୍ଗଂ। ସକଟା କିରିଯାଭୱନାତିପତ୍ତିଯା ସକଟେ ଗରୁଭାରାରୋପନାଦି ଲିଙ୍ଗଂ। ପଠମୱଯେ ଅରହତ୍ତଭୱନଂ ତଂହେତୁଭୂତଞ୍ଚ ପବ୍ବଜ୍ଜଂ ପରେସଂ ପଠମୱଯେ ପବ୍ବଜ୍ଜାନିମିତ୍ତାରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତିଲିଙ୍ଗେନ ୱିଞ୍ଞାଯ ପବ୍ବଜ୍ଜାଯାତିପତ୍ତି ଘରକମ୍ମବ୍ୟାୱଟତାଦିଲିଙ୍ଗେନ, ଅରହତ୍ତସ୍ସାତିପତ୍ତି ଚ ପବ୍ବଜ୍ଜାନିମିତ୍ତାଭାୱେନ [ଭାୱୱିରହେନ (ପୋତ୍ଥକେ)] ଲିଙ୍ଗେନାୱସୀଯତେତି ଲିଙ୍ଗେନ ଭୂତ କ୍ରିଯାତିପତ୍ତି ପନ ୱେଦିତବ୍ବା, ଯଦି ପନେୱମଭିଞ୍ଞାଲାଭୀ ପଯୁଞ୍ଜତି ତଦା ପଚ୍ଚକ୍ଖଞାଣେନେୱ ସବ୍ବଂ ୱିଞ୍ଞାଯ ପଯୁଞ୍ଜତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଲିଙ୍ଗତୋୱସୀଯମାନାଯନ୍ତି ପନ ବାହୁଲ୍ଲେନ ୱୁତ୍ତଂ।

୮। ହେତୁ

ନିଚ୍ଚଭୱନଂ ହେତୁ (ତ୍ୱାଦିନା) ହେତୁଫଲଭାୱୋଯେୱେତ୍ଥ, ନାତି ପତ୍ତୀତି ଦୀପେତି। ସବ୍ବସ୍ସଚଯୋଦାହରଣୱସେନାତି ସବ୍ବେସଂ ଏସ୍ସାଦୀନମ୍ପଚ୍ଚଯାନଂ ଉଦାହରଣୱସେନ। ହେତୁଫଲାନଂ ସବ୍ଭାୱତୋତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ହେତୁଫଲାନି ଦସ୍ସେତି ହନନମିଚ୍ଚାଦିନା। ଏୱଂ ହେତୁଫଲସବ୍ଭାୱତୋ ସବ୍ବକାଲେ ଚ ୱିଧାନତୋ ଏତ୍ଥ ୱତ୍ତମାନେପି ପସ୍ସୋତୀତି ଭାୱୋ। ସୋ ଚ ହେତୁହେତୁମନ୍ତଭାୱୋ ଚ।

୯। ପଞ୍ହେ

ପଚ୍ଛିମଂ ପଚ୍ଛିମଂ ପଦନ୍ତିଆଦୀସୁ ପଞ୍ହୋତି ପୁରିମଂ ପଦଂ, ସମ୍ପୁଚ୍ଛନାତି ପଚ୍ଛିମଂ ପଦନ୍ତିଆଦିନା ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସମେଚ୍ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ପୁଚ୍ଛନା ସମ୍ପୁଚ୍ଛନା, ଯାଚନଂ ଦେହୀ ତ୍ୱାଦିନା ଯାଚନମତ୍ଥଂ, ଇଟ୍ଠସ୍ସାସମ୍ପତ୍ତସ୍ସାହନମିଟ୍ଠାସିଂସନଂ। ପତ୍ତକାଲୱସେନ ଚ ୱିସଯଭେଦେନ ଭିନ୍ନାଯ ପୀତି ଯୋଜେତ୍ୱା ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ପତ୍ତକାଲଂ ଦସ୍ସେତି ନିମିତ୍ତଭୂତସ୍ସାତିଆଦିନା। ନିମିତ୍ତଭୂତସ୍ସାତି ତଂତଂକିଚ୍ଚସମ୍ପଜ୍ଜନେ କାରଣଭୂତସ୍ସ। ୱିଧି ନାମ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକ ନିମନ୍ତଣାମନ୍ତଣାଜ୍ଝେସନପେସନାନି। ଏତ୍ଥ ଚ ଅନୁଞ୍ଞାପତ୍ତକାଲେସୁ ଚ ପଞ୍ଚମୀ ୱିହିତା ପରେହି, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକାଦୀସୁ ପଞ୍ଚସୁ ସତ୍ତମୀ। ଇଧ ପନ ତେ ଦ୍ୱେପି ୱିଧିୱିସେସାଯେୱାତି ୱିଧିମ୍ହି ଅନ୍ତୋକରିତ୍ୱା ଏସ୍ସାଦିଂ ୱିଧାତୁଂ ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତିକାରେନ, ତଦିଦାନି ୱତ୍ତୁକାମୋ ଆହ- 'ଅନୁଞ୍ଞାପତ୍ତକାଲେସୁପି'ଚ୍ଚାଦି। ୱିଧିପ୍ପତୀତିମେୱ ପକାସେତି 'ଏୱଂ କରେଯ୍ଯାସୀ''ତିଚ୍ଚାଦିନା। ଅନୁଜାନନ୍ତୋପି ଦୀପେନ୍ତୋପି କିରିଯାସୁ ବ୍ୟାପାରେତିଯେୱାତି ବ୍ୟାପାରଣମ୍ପତୀତିତୋତି ଯୋଜେତ୍ୱା ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ପେସନେପି କେସଞ୍ଚି ବ୍ୟାକରଣଞ୍ଞୂନଂ ସତ୍ତମୀୱିଧିଚ୍ଛିତୋତିୱୁତ୍ତିକାରେନ ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଦାନି ୱତ୍ତୁମାହ- 'ପେସନେ ପି'ଚ୍ଚାଦି। ସମ୍ମୂଲତନ୍ତି କେସଞ୍ଚି ସଦ୍ଦିକାନଂ ସତ୍ତମୀୱିଧିୱିଧାନମୂଲେନ ସମ୍ମୂଲତଂ। ''ଅନୁମତିପରିକପ୍ପତ୍ଥେସୁ ସତ୍ତମୀ''ତି (୩-୧-୧୧) କଚ୍ଚାନସୁତ୍ତଂ। କତ୍ତୁମିଚ୍ଛତୋ ପରସ୍ସ ଅନୁଜାନନଂ ଅନୁମତି, ପରିକପ୍ପନଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖଣଂ ନିରୂପନଂ ପରିକପ୍ପୋ ହେତୁଫଲକିରିଯା ସମ୍ଭୱୋ ଚ, ତସ୍ମିଂ ଅନୁମତ୍ଯତ୍ଥେ ଚ ପରିକପ୍ପତ୍ଥେ ଚ ସତ୍ତମୀୱିଭତ୍ତି ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ଥଗ୍ଗହଣେନ ୱିଧିନିମନ୍ତଣାମନ୍ତଣାଜ୍ଝେସନ ପତ୍ଥନାପତ୍ତକାଲେସୁ ଚ।

୧୦। ତୁ ଅନ୍ତୁ

ଉଦାହଟାତି ଗଚ୍ଛତୁ ଗଚ୍ଛନ୍ତୁଆଦିନା ଉଦାହଟା। ଦଦାତୂତି ଯାଚନେ।

୧୧। ସତ୍ତ୍ୱ

ଅରହହ୍ଢେ ଚାଯମେୱ ପଯୋଗୋ, ତେନ ଭୱଂ ଖଲୁ ରଜ୍ଜଂ କରେୟ୍ୟ ଭୱଂ ଅରହୋତି ଯୋଜେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତ୍ୱା।

୧୨। ସମ୍ଭା

ଯୋଗ୍ଗତାଞ୍ଚୱସାନନ୍ତୀମସ୍ସାହ୍ମପଦଂ , ସତ୍ତିସଦ୍ଦହନନ୍ତି ସାମତ୍ଥିଯସ୍ସ ସଦ୍ଦହନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପଯୋଗାନୁସାରିତଂ ଦୀପେତୀ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଗମ୍ମମାନେତି ସମ୍ଭାୱେମିଚ୍ଚାଦିନା ଭୂାଦିଧାତୂହି ଅୱୁଚ୍ଚମାନେପି ଗମ୍ମମାନେ। ଉଦାହଟଂ 'ଅପିପବ୍ବତଂ ସିରସା ଭିନ୍ଦେୟ୍ୟା'ତି। ମହାବଲତାଯ ହତ୍ଥିହନନେ ଅଲମତ୍ଥୱିସଯେ ସମ୍ଭାୱନେ ସତ୍ତପି ଅଲଂ ସଦ୍ଦୋ-ତ୍ତାଲମତ୍ଥୋ ଯୁତ୍ତୋତି ନ ଭୱନ୍ତେତ୍ତାଦଯୋ ହନିସ୍ସତି। ଧାତୁନାତି ଏତ୍ଥ ଧାତୁଗ୍ଗହଣେନ ଭୂାଦଯୋ ଗୟ୍ହନ୍ତେ ତତ୍ଥ ଧାତୁସଦ୍ଦସ୍ସ ରୁଳହତ୍ତା ପୁବ୍ବାଚରିଯସଞ୍ଞାଯ ୱା। ଉଦାହଟନ୍ତି ଭୁଞ୍ଜେୟ୍ୟ ଭୱଂ ତ୍ୱାଦିନା।

୧୩। ମାଯୋ

ସୂତି ମାସୂତି ଏତ୍ଥ ସୁସଦ୍ଦୋ। ଏତ୍ଥ ଇମସ୍ମିଂ ଉଦାହରଣେ। ନିୱତ୍ତେତି ମାସଦ୍ଦୋତି ସେସୋ। ଆରଦ୍ଧନ୍ତି ଇମିନା ୱତ୍ତମାନଂ ୱନଗମନଂ ଦସ୍ସେତି। ଅନ୍ତୋଭୂତଣ୍ୟତ୍ଥାତି ଣିପ୍ପଚ୍ଚଯାଭାୱେପି ଅନ୍ତନି ଅନ୍ତୋଭୂତଣ୍ୟତ୍ଥ ଧାତୁତୋ। ଈଆଦୀନଂ ଆଆଦୀନଞ୍ଚ ସବ୍ବକାଲୋନାମ ଭୂତୋ କାଲୋ। ଧାତୁସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱିସେସନୱିସେସ୍ସଭାୱୋ, ତେନାହ- 'ଧାତ୍ୱତ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧେ ୱିସେସନ ୱିସେସ୍ସଭାୱଲକ୍ଖଣେ'ତି। ସବ୍ବତ୍ଥାଖ୍ୟାତ ୱାଚୋତ୍ଥୋ ୱିସେସ୍ସୋ ସ୍ୟାଦ୍ୟନ୍ତୱାଚୋ ୱିସେସନଂ।

ଇଚ୍ଚୋତି ପରେସମିଚ୍ଚୋ। ଜାନନତ୍ଥୱସେନ ଗମନତ୍ଥତାତି ''ଗମନତ୍ଥା କମ୍ମକା''ତି (୫-୫୯) ସୁତ୍ତେ ଗମନତ୍ଥସଦ୍ଦେନ 'ଯେ ଗତ୍ୟତ୍ଥା ତେ ବୁଦ୍ଧ୍ୟତ୍ଥା'ତି ଜାନନତ୍ଥୋପି ଗହିତୋତି ଏୱଂ ଗହିତଜାନନତ୍ଥୱସେନ ଗମନତ୍ଥତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଭିମତାନି ପାଣିନିଯାନଂ। ତଥା ସଦ୍ଦସ୍ସତ୍ଥମାହ- 'ଅନନ୍ତରେନ ଗତତ୍ଥ'(ନ୍ତି ଅନ)ନ୍ତରେ ୱୁତ୍ତେନ କରଣଭୂତେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଭିମତୋତି ପାଣିନିଯାନମେୱ ଇଧାଧିପ୍ପେତସମୁଚ୍ଚଯଂ ୱତ୍ତୁମାହ- 'ସମୁଚ୍ଚଯୋ'ଇଚ୍ଚାଦି। ଅଥାତ୍ର କଥମନେକାସଂ କିରିଯାନଂ ଚୀଯ ମାନତା ଯାୱତା ଏକାୱାଟନକିରିଯାଞ୍ଚଯନକିରିଯା ଚେତ୍ୟାସଙ୍କିଯାହ- 'ସାଧନଭେଦନେ'ଚ୍ଚାଦି। ମଠାଦିସାଧନାନମ୍ଭେଦେନାଟନ କିରିଯାଯପି ଭେଦୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତକ୍କିରିଯାପ୍ପଧାନସ୍ସାତି ସା ଲୱନକିରିଯା ପଧାନମସ୍ସ କତ୍ତୁନୋ। ଯୋ- ଯମଞ୍ଞେପି ନିଯୋଜେନ୍ତୋ ୱିଯ କିରିଯଂ କରୋତି ସୋ ନା-ଞ୍ଞକିରିଯାପଧାନେ ଯୁତ୍ତୋ, ତକ୍କିରିଯାପ୍ପଧାନେଯେୱେତି।

୧୪। ପୁବ୍ବ

ମହାୱାକ୍ୟରୂପତ୍ତା ପକରଣସ୍ସ ତଦପେକ୍ଖାଯ ୱାକ୍ୟେକଦେସତ୍ତଂ ''ୱତ୍ତମାନେ ତିଅନ୍ତି, ଭୱିସ୍ସତି''ଚ୍ଚାଦୀନଂ ୱାକ୍ୟାନନ୍ତି ଆହ 'ୱାକ୍ୟେକଦେସେହୀ'ତି। ଅତୋଯେୱମାହ-ୱାକ୍ୟାୱଯୱୋପରୋ-ଧୁନା କରୀଯତେ'ତି। ୱିଧିୱାକ୍ୟତ୍ତମସ୍ସ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ନିଯମୱାକ୍ୟତ୍ତଂ ଦାନି ଦସ୍ସେତୁଂ 'ଅଥୱା ନିଯମତ୍ଥମିଦନ୍ତ୍ୟାଦୀନ'ନ୍ତ୍ୟାହ। ନିଯମସୁତ୍ତତ୍ତମେୱ ଫୁଟଯତି 'ତେହି'ଚ୍ଚାଦିନା। ତେହି ତେହି ସୁତ୍ତେହୀତି ''ୱତ୍ତମାନେ ତି ଅନ୍ତି''ଚ୍ଚାଦୀହି ତେହି ତେହି ସୁତ୍ତେହି। ଇମିନାତି ''ପୁବ୍ବପରା''ଦିନା ଇମିନା ସୁତ୍ତେନ। ନନୁ ତୁମ୍ହାମ୍ହସେସେସୁତି ଏତ୍ତକେ ୱୁଚ୍ଚମାନେ 'ତୁମ୍ହାମ୍ହସଦ୍ଦୱଚନୀଯେସୁ ତଦଞ୍ଞସଦ୍ଦୱଚନୀଯେସୁ ଚ କାରକେସୂ'ତି ଅଯଂ ୱିସେସୋ କୁତୋ ଗମ୍ମତେ ଯେନେୱଂ ୱିୱଟଂତ୍ୟାହ- 'କତ୍ତୁକମ୍ମେ'ଚ୍ଚାଦି। କତ୍ତାଦୀସୁ ୱିଧାନଞ୍ଚ ୱକ୍ଖତି।

କତ୍ତୁକମ୍ମାନମେୱାତି ଇମିନା ଭାୱଂ ବ୍ୟୱଚ୍ଛିନ୍ଦତି। ତଥା ଚ ୱକ୍ଖତି- 'ତୁମ୍ହାମ୍ହସଦ୍ଦୱଚନୀଯତ୍ତାଭାୱା'ତି। ଅସତ୍ୱଭୂତାଯେଚ୍ଚାଦିକମେକୱଚନ ସମ୍ଭୱେ କାରଣଂ, ତୁମ୍ହାମ୍ହେଚ୍ଚାଦିକନ୍ତୁ ପଠମପୁରିସସମ୍ଭୱୋ। ତୁମ୍ହାମ୍ହସେସେସୁ ହୋନ୍ତା ମଜ୍ଝିମୁତ୍ତମପଠମା କଥଂ ଭାୱାଦୀସୁ ୱିଞ୍ଞାଯନ୍ତି କଥଞ୍ଚ ତୁମ୍ହାମ୍ହାଦିସଦ୍ଦୱଚନୀଯସ୍ସ କାରକତ୍ଥସ୍ସାଖ୍ୟାତେନ ତତ୍ଥ ୱିହିତେନ ସଞ୍ଞାୱିଭତ୍ତା ତୁମ୍ହାମ୍ହାଦିସଦ୍ଦପ୍ପଯୋଗାଭାୱୋଚାସଙ୍କିଯ ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ୱୁତିଯଂ ତଂଦାନି ୱିୱରନ୍ତେନ 'ଯଦି ଭାୱାଦୀସୁ ମାନାଦଯୋ ନ ୱିଧୀଯନ୍ତେ ତଦାମାନାଦୀସୁ ପରେସୁ ଭାୱାଦୀସୁ କ୍ୟାଦୀନଂ ୱିଧାନମେୱ ନୋପପଜ୍ଜତୀ'ତି ଇମିନା ସାମତ୍ଥିଯେନ ତୁମ୍ହାଦୀସୁ କାରକେସୁ ମଜ୍ଝିମାଦୀନଂ ଭାୱୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି ତେନେୱ ତୁମ୍ହାଦିକାରକତ୍ଥସ୍ସ ତତ୍ଥ ୱିହିତେନାଖ୍ୟାତେନ ସଞ୍ଞାପିତତ୍ତା ତୁମ୍ହାଦିସଦ୍ଦପ୍ପଯୋଗୋ ନାମ ନ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ 'ତୁମ୍ହାଦିସ୍ୱି'ଚ୍ଚାଦିକମାରଦ୍ଧଂ। ଯଜ୍ଜେୱଂ ତୁମ୍ହାଦିସଦ୍ଦପ୍ପଯୋଗୋଯେୱ ନ ସିଯା ଚାହ- 'ଯଜ୍ଜେୱ

ମିଚ୍ଚାଦି। ପରିହାରମାହ- ‘ସସଦ୍ଦେନା’ତି। ତୁମ୍ହାଦିସଦ୍ଦେନ। ବ୍ରାହ୍ମଣାଇଚ୍ଚନେନାଭିହିତମେୱ ବହୁତ୍ତଂ ବହୱୋତି ୱଚନେନାନୁଞ୍ଜତେ। ୱଚନାଭାୱେ କଥଂ ତୁଲ୍ଲାଧିକରଣତ୍ତଂତ୍ୟାହ- ‘ଅନୁଞ୍ଜମାନସ୍ସି’ଚ୍ଚାଦି। ଅନୁଞ୍ଜମାନସ୍ସାତିଅନୁୱଦିତବ୍ବସ୍ସ ଗଚ୍ଛତିଚ୍ଚାଦିନା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସ କତ୍ତୁନୋ।

ଅନୁୱାଦେନାତି (ତୁମ୍ହାଦି) ଅନୁୱାଦେନ। ‘‘ନାମମ୍ହି ପଯୁଜ୍ଜମାନେପି ତୁଲ୍ଲାଧିକରଣେ ପଠମୋ’’ତି (୩-୧-୫) କଚ୍ଚାନୱଚନଂ, ତେନାହ- ‘ତେନେୱି’ଚ୍ଚାଦି। ଅସମାନାଧିକରଣତ୍ତା ହି ‘ତଯାପଚ୍ଚତେ’ଚ୍ଚାଦୋ ନ ଭୱତି। ତଥାହି ତଯେଚ୍ଚେତଂ କତ୍ତୁୱାଚୀ ପଚ୍ଚତେଚ୍ଚେତଂ କମ୍ମୱାଚୀ କମ୍ମେ ଆଖ୍ୟାତପ୍ପଚ୍ଚଯ ୱିଧାନତୋ।

‘ଏହି ମଞ୍ଞେ ରଥେନ ଗମିସ୍ସସୀ’ତି ପାଣିନିଯାତିମତନିପ୍ଫାଦନକ୍କମୋ (ନିରସ୍ସ) ତେ ‘ପରିହାସେ’ଚ୍ଚାଦିନା। ମଞ୍ଞତିସ୍ସ ପଯୋଗେତି ଉପପଦୱସେନ ମନଧାତୁସ୍ସ ପଯୋଗେ। ଧାତୁମ୍ହାତି ଗମିଆଦିତୋ। ଉତ୍ତମ ପୁରିସେକୱଚନେ ପତ୍ତେତି ଗମିସ୍ସାମୀତି ପତ୍ତେ। ମଜ୍ଝିମୋଭିମତୋତି ଗମିସ୍ସସୀତ୍ୟଭିମତୋ। ମଜ୍ଝିମେ ପତ୍ତେତି ମଞ୍ଞସେତି ପତ୍ତେ, ଉତ୍ତମେକୱଚନ ମିଟ୍ଠନ୍ତି ମଞ୍ଞେତିଟ୍ଠଂ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି ‘‘ମଞ୍ଞସେ ତ୍ୱଂ ରଥେନ ଗମିସ୍ସାମୀତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ମଞ୍ଞେ ତ୍ୱଂ ରଥେନ ଗମିସ୍ସସୀତି ଭୱତୀତି (ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି)। ଏହି ମଞ୍ଞେଚ୍ଚାଦି ନ କିଞ୍ଚି ୱୁତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତିଯଂ। ଯଥାସଙ୍ଖ୍ୟସଯେୱମଜ୍ଝିମୁତ୍ତମା ସମ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତଥାସମ୍ବନ୍ଧମୁପଦସ୍ସୟମାହ- ‘ଏୱମେହ୍ୟାଭିସମ୍ବନ୍ଧୋ’ଚ୍ଚାଦି। ପରାଭିମତଂ ସମ୍ବନ୍ଧଂ କୁରୁମାନୋ ଆହ- ‘ନତ୍ୱେୱ’ମିଚ୍ଚାଦି। ଅଥୋଚ୍ଚତେଚ୍ଚାଦିନା ପରାଧିପ୍ପାୟମାହ- ‘ଯଦେ’ଚ୍ଚାଦି।

ଯଦେୱମଭିସମ୍ବନ୍ଧୋତି ‘ମଞ୍ଞସେ ତ୍ୱଂ ରଥେନ ଗଚ୍ଛାମୀ’ତି ଯଦା ଏୱମଭିସମ୍ବନ୍ଧୋ କରୀୟତୀତ୍ୟତ୍ଥୋ। ସୋ ଚେୱମନୁଗତୋତି ‘ମଞ୍ଞେ ଅହଂ ତ୍ୱଂ ରଥେନ ଗଚ୍ଛସି’ଚ୍ଚେୱଂ ସୋ ଚ ପଯୋଗୋ ଅନୁଗତୋତ୍ୟତ୍ଥୋ। ପକାରନ୍ତରକପ୍ପନାୟାତି ‘ମଞ୍ଞସେ ତ୍ୱଂ ରଥେନ ଗଚ୍ଛାମୀ’ତି ଅନ୍ତରକପ୍ପନାୟ।

୧୫। ଆଇ

ତେନଚାତି ସମାସିତତ୍ତେନ ଚ,ସ୍ୱତ୍ଥାଦୀନମଗ୍ଗହଣନ୍ତି ଯଦି ତେସଂ ଗହଣଂ ସିଯା ଆଇସ୍ସାଦୀସୂତି ନ ସମାସେନ ୱଦେଯ୍ୟ।

୧୭। ଭୂସ୍ସ

କତାକତପ୍ପସଙ୍ଗୀଯୋ ୱିଧି ସୋ ନିଚ୍ଚୋ-ନିଚ୍ଚା ବଲୱାତି ପଠମଂ ୱୁକ ଭୱତୀତି ଦସ୍ସେତୁମାହ- ‘କତାକତପ୍ପସଙ୍ଗିତ୍ତା’ଚ୍ଚାଦି।

୧୮। ପୁବ୍ବ

ଅଆଦ୍ୟପେକ୍ଖେତି ଅଆଦୀସୂତି ଅନୁୱତ୍ତଅଆଦ୍ୟପେକ୍ଖେ।

୨୩। କର

ନନୁ ଚ ‘ସୋସ୍ସା’ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କ୍ୱଚି ୱିକରଣାନ ‘‘ମିଚ୍ଚେୱ (୫-୧୬୧) ଲୋପୋ ସିଯାତି ‘କରସ୍ସ କୁ’ନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଚୋଦନମନସି ନିଧାୟାହ- ‘କ୍ୱଚି ୱିକରଣାନଂ ତ୍ୱାଦି। ଅଞ୍ଞତ୍ରପଯୋଗାନୁସରଣା ପଯୋଗାନୁସରଣଂ ୱିନା ଓଲୋପୋ ୱିଞ୍ଞାତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୨୫। ହାସ୍ସ

କାରିଯଂ ଆହଚ୍ଚଞ୍ଞାତମସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି କାରିଯୀ, ତେନ ଅପରୋ କାରିଯୀ ହଞ୍ଞତି ହିଂସୀୟତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ସହୋସ୍ସେହୀତି କରସ୍ସ ଓକାରେନ ସ୍ସେନ ଚ ସହ ହାସ୍ସ ସ୍ସେନ ସହାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ କଥଂ ଓସ୍ସେହି ସହେୱ ୱୁତ୍ତା ଦେସୋତିୱିଞ୍ଞାୟତୀଚ୍ଚାସଙ୍କିୟାହ- ‘ସହୱଚନସାମତ୍ଥିଯା’ତି। ସହ ସଦ୍ଦସ୍ସ ସହତ୍ଥ(ସ୍ସ ଚ) ସୋସ୍ସ ସ୍ସେନାତି କଥନସାମତ୍ଥିଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଧିପ୍ପାୟଂ ୱିୱରତି ‘ଏୱଂ ମଞ୍ଞତେ’ଚ୍ଚାଦିନା। ଏୱଂ ମଞ୍ଞତେ- ଓସ୍ସାନ ମନାଦେସିତ୍ତେ ଇଚ୍ଚାଦିନା ପାଠେନ ଭୱିତବ୍ବମିୱ ଲକ୍ଖୀୟତେ… ତେନେୱ ପାଠେନସହୱଚନସାମତ୍ଥିଯସ୍ସ ପତୀତିସବ୍ଭାୱତୋ। ନ ତୁ ‘ଏୱଂମଞ୍ଞତେଓସ୍ସାନମନ୍ତାଦେସତ୍ତେ ହାସ୍ସଚାତି ୱଚନମନତ୍ଥକଂ ସିଯା ହା ତୋ ଚେଦ୍ଦେୱ ୱଦେଯ୍ୟ ଓସ୍ସାନମନାଦେସିତ୍ତେ’ଚ୍ଚାଦିନା ପାଠେନ… ଓସ୍ସାନମନ୍ତାଦେସପ୍ପସଙ୍ଗସ୍ସେୱାଭାୱତୋ। ନହେତ୍ଥାଦେସାଦେସି ସମ୍ବନ୍ଧଛଟ୍ଠୀ ଅତ୍ଥି… ସୋସ୍ସାତି ୱିସେସନଛଟ୍ଠିଯାପ୍ପଧାନାୟ ସ୍ସେନାତି ସହତ୍ଥେ ତତିଯାୟ ଚ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା। ଉଭଯତ୍ଥାତି ସ୍ୱତ୍ଥାଦୀସୁସ୍ସାଦୀସୁ ଚ।

୨୮। ଆଇ

ପୁବ୍ବସରଲୋପୋତି ୱିକରଣଲୋପୋ ଆକାରାଦେସେ ଚ ଦ୍ୱୀସୁ ୱାରେସୁ ପୁବ୍ବସରଲୋପୋ।

୨୯। ଗମି

ଅଗାତି ଇମ୍ହି ଲଲୋପୋ, ଆକାରାଦେସେ ଚ ପୁବ୍ବସରଲୋପୋ।

୩୦। ଡଂସ

ଅଗଞ୍ଛା ଅଗଚ୍ଛୀତି ନିଗ୍ଗହୀତାଗମେନ।

୩୨। ଣାନା

ଉଚ୍ଛିତାନୁବନ୍ଧାନନ୍ତି ପରିଚ୍ଚତ୍ତାନୁବନ୍ଧାନଂ।

୩୩। ଆଇ ଊ

ସୁତ୍ତେ ଆତି ଇମିନା ଉଭଯତ୍ଥ ପଠମପୁରିସେକୱଚନଂ ଗହିତନ୍ତି ଆହ- 'ଆ'ତିଆଦି।

୩୪। କୁସ

ଅଭିରୂହୀତି ''ବ୍ୟଞ୍ଜନେ ଦୀଘରସ୍ସା''ତି (୧-୩୩) ଦୀଘୋ।

୩୫। ଆ ଈ ସ୍ସ

ପରୋକ୍ଖାପରନାମଧେୟ୍ୟାନନ୍ତି ପରୋକ୍ଖାତିଅଞ୍ଞନାମାନଂ।

୩୮। ଏୟ୍ୟା

ତେହେୱାତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତସୁତ୍ତଦ୍ୱଯେହେୱ, ସହଚରିତଞ୍ଞାଯେନାତି ''ଭୂତେ ଈ ଉଂ''ଇଚ୍ଚାଦୋ (୬-୪) ପରଚ୍ଛକ୍କେ ପଠମ ପୁରିସେକୱଚନଆକାରେନ ''ଅନଜ୍ଜତନେ ଆଞ୍ଚୁ''ଇଚ୍ଚାଦୋ (୬-୫) ପୁବ୍ବଚ୍ଛକ୍କେ ପଠମପୁରିସେକୱଚନ ଆକାରେନ ଚ ସହଚରିତାକାରାନମେୱ ପଚ୍ଚାସତ୍ତିଯା ସହଚରିତା ପତ୍ତିୱସେନ ପୱତ୍ତଞ୍ଞାଯେନ ଗହଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଗହିତତ୍ତା ତ୍ୱାଦି ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଗୟ୍ହତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ନିସ୍ସଯକରଣଂ ନାମ ବ୍ଯତ୍ତିୱସେନେୱ, ନ ସାମଞ୍ଞୱସେନାତି ଆହ 'ଏତେନା'ତିଆଦି।

୪୦। ଏଓ

ଅନ୍ତସରାଦିଲୋପୋ ''ରାନୁବନ୍ଧେନ୍ତସରାଦିସ୍ସା''ତି (୪-୧୩୨)।

୪୨। ଓସ୍ସ

ଆଦେସାନନ୍ତି ଅଆଦୀନମାଦେସାନଂ।

୪୬। ଇଂସ୍ସ

ପୁବ୍ବସ୍ମିନ୍ତି ଅକାସିନ୍ତି ଏତ୍ଥ।

୫୨। ତସ୍ସ

କ୍ରିଯତ୍ଥୱିହିତାନମ୍ପି ଧାତୁୱିହିତାନମ୍ପି ଅଞ୍ଞେସଂ ତଦ୍ଧାଦୀନଂ ପଚ୍ଚଯାନଂ ନ ଗହଣନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୫୪। ମିମା

ଅମ୍ହୀତିଆଦୀନି ୱତ୍ତମାନେ ଦ୍ୱାଦୀସୁ ୱା ମିମାନମୁଦାହରଣାନି।

୫୭। ହିମି

ମୁଯ୍ହାମି ମୁହ=ୱେଚିତ୍ତେ "ଦିୱାଦୀହି ଯକ" (୫-୨୧)।

୬୧। ଞାସ୍ସ

ଜାନାତି "ଞାସ୍ସ ନେ ଜା" (୫-୧୨୦)

୬୭। ହନା

ଛ ଚ ଖା ଚ ଛ ଖା।

୭୦। କଯି

ଇମିନା କତା କଯିରାତି ଅଜ୍ଝାହରିତବ୍ବଂ।

୭୧। ଟା

ଏମ୍ହୁମାଦୀନଂ ଏମ୍ହସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଉପାଦିୱଜ୍ଜିତସ୍ସାତି ୱିଞ୍ଞାଯତି।

୭୪। ଗୁରୁ

ଓକାରୋ ଗୁରୂତି ସଂଯୋଗପୁବ୍ବତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ।

୭୬। ଓୱି

ୱିକରଣସଦ୍ଦସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥାପି ବ୍ଯୱଚ୍ଛେଦକତ୍ତସମ୍ଭୱେ ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ ବ୍ଯୱଚ୍ଛେଦକତ୍ତମ୍ପଟିପାଦେତୁମାହ- 'ଯଦିପି'ଚ୍ଚାଦି।

୭୮। ଏମ୍ହା

ଅଞ୍ଞତ୍ରାପୀତି ଭୱେମ୍ହାମୁଭୱେମ୍ହାମୈଚ୍ଚତ୍ରାପି।

ଇତି ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନପଞ୍ଚିକାଟୀକାଯଂ ସାରତ୍ଥୱିଲାସିନିଯଂ

ଛଟ୍ଠକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଟ୍ଠିତା ଚ ସବ୍ବଥା ସାରତ୍ଥୱିଲାସିନୀ ଟୀକେତି।

ନିଗମ

୧।

ସବ୍ବଦା ସୁଭଦାୟିତ୍ତା, ସତ୍ତାନନ୍ତନିସେୱିତେ;

ପସଦ୍ଧେ-ନ୍ଦ୍ବସଞ୍ଞାଯ, ପଞ୍ଞାତେ ସୁଭସଞ୍ଞିତେ।

୨।

ଚାଗୱିକ୍କମପଞ୍ଞାନୁଦ୍ଦଯାଦିଗୁଣସାଲିନା;

ସୁଭସେନାଧିନାଥେନ, କାରିତେ ୱସତା ସତା।

୩।

ପଟିସଲ୍ଲାନସାରୁପ୍ପେ, ୱିହାରେ ସାଧୁଗୋଚରେ;

ମନୋନୁକୂଲେ ଯୋଗୀନଂ, ୱରେ ୱିକ୍କମସୁନ୍ଦରେ।

୪।

ଥେରେନ ରଚିତା ସାଯଂ, ସାସନୁଜ୍ଜୋତନତ୍ଥିନା;

ଟୀକା ଗୁରୁପଦମ୍ଭୋଜ, ରଜୋମଣ୍ଡକସେୱିନା।

୫। ବହୁସ୍ସୁତାନଂ ୱିଞ୍ଞୂନଂ, ପରମତ୍ଥାୱଗାହିନଂ।

ପୱତ୍ତତୁ ଚିରଂ ଚେତୋ, ରଞ୍ଜଯନ୍ତୀ ନିରନ୍ତରଂ।

୬।

ଯେସଂ ନ ସଞ୍ଚିତା ପଞ୍ଞା, ନେକସତ୍ତନ୍ତରୋଚିତା;

ସମ୍ମୋହବ୍ଯୂହତାୱେତେ, ନାୱବୁଜ୍ଝନ୍ତି କିଞ୍ଚିପି।

୭।

କିନ୍ତେହି ପାଦସୁସ୍ସୂସା, ଯେସଂ ନତ୍ଥି ଗୁରୂନିହ;

ଯେ ତପ୍ପାଦରଜୋକିଣ୍ଣା, ତେୱ ସାଧୂୱିୱେକିନୋ।

୮।

ପୁଞ୍ଞେନ ସତ୍ଥରଚନାଜନିତେନ ତେନ,

ସମ୍ବୁଦ୍ଧସାସନୱରୋଦଯକାରଣେନ;

ଲୋକାମିସେସୁପି କିଲେସମଲା ଅଲଗ୍ଗୋ,

ସମ୍ବୁଦ୍ଧସାସନୱରୋଦୟମାଚରେୟ୍ୟଂ।

୯।

ଯେ-ନନ୍ତତନ୍ତରତନାକରମନ୍ଥନେନ,

ମନ୍ଥାଚ ଲୋଲ୍ଲସିତଞ୍ଞାଣୱରେନ ଲଦ୍ଧା;

ସାରାମଥାତି ସୁଖିତା ସୁଖୟନ୍ତି ଚଞ୍ଞେ,

ତେମେ ଜୟନ୍ତି ଗୁରୱୋ ଗୁରୱୋ ଗୁଣେହି।

୧୦।

ଟୀକାୟୋ ୱିନସାଦିନଂ ୱିରଚୟୀ ୟୋ କଣ୍ଡଭୂସାପରୋ,

ୱିଞ୍ଞୂନଂ ଜିନସାସନାମଲମତୀସୋ-କାସି ଚାନାକୁଲଂ;

ସନ୍ତୋସକ୍କମନୋମନୋମକମନୋ ସବ୍ବୁୱନୀୟୋ ମହା,

ସାମୀ ମେ ଗୁରୁପୁଙ୍ଗୱୋ ୱିଜୟତେ ସାରୀସୁତୋ-ୟଂ ଭୁୱି।

୧୧।

ରାଜା ୱିକ୍କମବାହୁ ବାହିତରିପୂ ତାଦ୍ଦସ୍ସ [ଭାତାସ୍ସ] ଲୋକିସ୍ସରୋ,

ସମ୍ମିତ୍ତାନିହନୋ ତିସୀହଢଅପତୀ ୟୋୟଂ ମହାୱିକ୍କମୋ;

ନିବ୍ବୀତୋ [ତିସୂରୋ] ୱିଜୟାଦିବାହୁ ୱିଜୟୀ ସୋ ଆସି ଲଙ୍କିସ୍ସରୋ,

ତଂ ନିସ୍ସାୟ ଫଲଂ ଚିରାୟ ଫଲତଞ୍ଚେତଂ ସତଂ ସନ୍ତତଂ।

ସିଦ୍ଧି ରତ୍ଥୁ

୧।

ଅଗ୍ଗମ୍ଭୋତିୱଂସେନ, ଅଭୟାରାମସାମିନା;

ପଞ୍ଚିକାୱଣ୍ଣନାଭୂତା, ସା ସାରତ୍ଥୱିଲାସିନୀ।

୨।

ମୁଖ୍ପକ୍କରମାରୋପେତ୍ୱା, ୱିସୋଧେତ୍ୱା ୟଥାବଲଂ;

ସକିଯବ୍ଣୱହାରେନ, ତିଥୀୱସୁ କରିନ୍ଦୁନା।

୩।

ୟୁତ୍ତେ ୱସ୍ମେ ଲଙ୍କାଦୀପା, ସରଟ୍ଟମାହଟା ପୁନ;

ଭାସ୍ସପ୍ପଦୀପକାତନ୍ତ, କାସିକାପଞ୍ଚିକାଦିହି।

୪।

ସଂସନ୍ଦିତ୍ୱା ୱିଚାରେତ୍ୱା, ୱାଚେତ୍ୱାଚ ପୁନପ୍ପୁନଂ;

ଊନାଧିକାଦି ଦୋସାନି, ଅପନେତ୍ୱା ସିନେସିନେ।

୫।

ସୁଦ୍ଧଟ୍ଠକେ ଚ ୱସ୍ମେସା, ପାପିତା ପକତିଟ୍ଠିତିଂ;

ସୁଦ୍ଧାସୁଦ୍ଧଂୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୀ, ସୋଧେତୁ ପାଠସୁଦ୍ଧିୟା।